

I främsta rummet

**Planerandet av en högskolebiblioteksbyggnad med
studenters arbete i fokus**

Krister Johannesson

VALFRID 2009

Doktorsavhandling vid
Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan
Högskolan i Borås och Göteborgs universitet

Krister Johannesson:

I främsta rummet

Planerandet av en högskolebiblioteksbyggnad med studenters arbete i fokus

Illustration framsida:

Perspektivskiss av högskolebiblioteket i Kalmar
A-plan arkitektkontor

Fotografi baksida:

Katarina Östling

Copyright:

Författaren och Publiceringsföreningen VALFRID

Tryck:

Intellecta Infolog, 2009

Serie:

Skrifter från VALFRID, nr 40

ISBN 978-91-89416-21-5

ISSN 1103-6990

Digital version: <http://hdl.handle.net/2320/1821>

Relaterad information: <http://www.artech.se/~krijoh/research.html>

INNEHÅLL

FÖRORD.....	5
1 INLEDNING, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR.....	7
1.1 Högskolebiblioteksbyggnader inför 2000-talet.....	7
1.2 Syfte och övergripande frågeställning.....	11
1.3 Delfrågor.....	12
1.4 Disposition.....	13
2 KONTEXTUELLA FAKTORER I HÖGSKOLEBIBLIOTEKSPLANERING.....	15
2.1 Flexibilitet hos byggnader.....	15
2.2 Informationsteknisk utveckling.....	17
2.3 Framväxten av hybridbibliotek.....	18
2.4 Nya samarbetsformer.....	18
2.5 Pedagogiska arbetsformer och lärande.....	19
2.6 Bibliotekets framtida existensformer.....	21
2.7 Relationer mellan kontextuella faktorer.....	23
2.8 Sammanfattning.....	25
3 PROCESS OCH BYGGNAD I FORSKNING OCH ANNAN LITTERATUR.....	26
3.1 Planeringsprocessen: visioner och restriktioner.....	27
3.1.1 Restriktioner och möjligheter: agenter.....	30
3.1.2 Restriktioner och möjligheter: omgivning och strukturer.....	34
3.2 Form och funktion hos biblioteksbyggnader.....	35
3.3 Sammanfattning.....	39
4 TEORETISKA PERSPEKTIV.....	41
4.1 Sociala fält, habitus och social praktik.....	43
4.1.1 Arkitekternas fält.....	47
4.1.2 Bibliotekariernas fält.....	51
4.1.3 Fält och planering av högskolebiblioteksbyggnader.....	54
4.1.4 Sammanfattning.....	56
4.2 Professioner och deras relationer.....	56
4.2.1 Professioner och professionalism.....	56
4.2.2 Intressen och prioriteringar.....	58
4.2.3 Differentiering inom professioner.....	59
4.2.4 Professioners omgivning och existensvillkor i ett tidsperspektiv..	60
4.2.5 Deltagande och interaktion.....	61
4.2.6 Status- och styrkeförhållanden.....	63
4.2.7 Professioner och förändringsprocesser.....	65
4.2.8 Sammanfattning.....	67
4.3 Ett diskursivt perspektiv på byggnadsplanering.....	68
4.3.1 Diskursanalys.....	68
4.3.2 Kritisk diskursanalys, kritisk realism och arkitektur.....	71

4.3.3	Diskursivt arbete i planeringsprocesser.....	74
4.3.4	Sammanfattning.....	77
4.4	Hållningar i planeringsprocessen	77
4.4.1	Proaktivitet och reaktivitet.....	77
4.4.2	Sammanfattning.....	80
4.5	Designprocessen och byggnaden som designprodukt.....	81
4.5.1	Restriktioner	81
4.5.2	Agentskap kring och hos byggnader	83
4.5.3	Virtuella byggnader	85
4.5.4	Sammanfattning.....	87
4.6	Sammanfattning av teoretiska perspektiv.....	88
5	METOD OCH MATERIAL.....	90
5.1	Fallstudiemetodik	90
5.2	Material och datagenereringsmetoder	91
5.3	Analysmetoder.....	95
5.4	Resultatens tillförlitlighet och värde	98
5.5	Sammanfattning av studiens struktur	100
6	INTRODUKTION TILL FALLBESKRIVNING OCH ANALYS.....	102
6.1	Kort historik över biblioteket	102
6.2	Byggnaden i stora drag	103
6.3	Deltagare i processen.....	106
6.3.1	Centrala agenter	106
6.3.2	Övriga agenter och aktanter.....	112
7	FRÅN VISION TILL VAL AV DESIGN	114
7.1	Vision.....	114
7.1.1	Förarbeten till visionen.....	115
7.1.2	Den definitiva visionen.....	117
7.1.3	Lokalprogram och beslut	118
7.2	Uppdrag till arkitekter	119
7.2.1	Förarbeten till uppdraget	120
7.2.2	Uppdragets form.....	121
7.2.3	Byggnaden och uppdraget	127
7.3	Designarbete	129
7.3.1	Arkitektoniska huvuddrag hos förslagen.....	129
7.3.2	Utformning av det vinnande förslaget.....	130
7.4	Bedömning.....	135
7.4.1	Rangordning av designförslag.....	135
7.4.2	Bedömningskriterier	137
7.5	Analys av vision och process till och med val av design.....	146
7.5.1	Roller	148
7.5.2	Fält och professioner.....	156
7.5.3	Diskurser om högskolebibliotek.....	161
7.6	Sammanfattning.....	166

8	FRÅN DESIGNFÖRSLAG TILL BYGGNAD.....	167
8.1	Tidiga synpunkter.....	167
8.2	Förankringsarbete och inledande bearbetning.....	171
8.2.1	Biblioteksexpert extrainkallad hjälp i förankringsarbetet.....	171
8.2.2	Utredning av designförslag.....	173
8.3	Vidare bearbetning.....	178
8.3.1	Studiebesök.....	178
8.3.2	Arbetsgrupper.....	179
8.3.3	Konstruktionsarbete och byggande.....	181
8.4	Utsagor om resultatet.....	189
8.5	Analys av förankring och bearbetning.....	193
8.5.1	Förhållningssätt och handlingar.....	194
8.5.2	Fält och professioner.....	205
8.5.3	Diskurser om högskolebibliotek.....	216
8.6	Sammanfattning.....	218
9	DELTAGARES VISIONER OM BYGGNADEN.....	220
9.1	Användargrupper.....	220
9.1.1	Studenter primär användargrupp.....	220
9.1.2	Forskarnas bibliotek?.....	224
9.1.3	Tredje uppgiften.....	227
9.2	Särskilda funktioner nu och i framtiden.....	228
9.2.1	Informationsförmedling.....	228
9.2.2	Undervisning.....	230
9.2.3	Lärande.....	232
9.2.4	Uttryck för funktioner.....	234
9.2.5	Flexibilitet och funktioner.....	242
9.3	Högskolan i staden: extern logistik och utformning av campus.....	247
9.4	Det zonindelade biblioteket.....	251
9.4.1	Cirklar blir rätlinjig pirog: klara, mer eller mindre täta gränser... 251	
9.4.2	Förändringsbarhet och renodling inom och mellan zoner: mysigt och blandat?.....	255
9.4.3	Omdiskuterad kontaktyta mellan personal och besökare.....	259
9.5	Analys av visioner och byggnad.....	262
9.5.1	Användargrupper.....	262
9.5.2	Särskilda funktioner.....	267
9.5.3	Biblioteket och omgivningen.....	271
9.5.4	Zoner och gränser.....	272
9.5.5	Funktioner, zoner och flexibilitet.....	277
9.6	Sammanfattning.....	278
10	DISKUSSION OCH SLUTSATSER.....	280
10.1	Bibliotekschefens position och vision.....	281
10.2	Allianser och makt kring designlösningar.....	284
10.3	Bibliotekspersonalens reaktion.....	288

10.4	Diskurser om biblioteket	290
10.4.1	Diskursernas utveckling inom diskursordningar	294
10.4.2	Diskurserna och visionen.....	295
10.4.3	Diskurserna och byggnaden.....	295
10.4.4	Diskurserna och bibliotekarieprofessionen	299
10.5	Sammanfattande slutsatser	299
10.5.1	Det specifika fallet.....	299
10.5.2	Potentiella beröringspunkter med andra fall.....	300
10.5.3	Ledarskap, makt och förhållningssätt.....	301
10.5.4	Vidare implikationer.....	303
10.5.5	Akademiska bibliotek i nutid och framtid	304
	SUMMARY	306
	KÄLLOR.....	317
	LITTERATUR	326
	BILAGOR	352

FÖRORD

I Mikael Wiehes sång *Keops pyramid* ges den under lång tid rådande bilden av slavarbetare som uppför det väldiga monumentet. Även om senare forskning har ifrågasatt om de som byggde Keopspyramiden var slavarbetare, och även om en doktorsavhandling inte heller är ett resultat av rent slavarbete, finns det ändå några beröringspunkter. Fortfarande tycks det råda osäkerhet om hur de stora pyramiderna byggdes. Hur en avhandling kommer till bör visserligen i möjligaste mån vara öppet för alla att ta del av, men så mycket påverkar arbetet och så många val görs att varken författaren eller någon annan fullt ut kan redogöra för hur slutresultatet blivit till. Det är fråga om en stor arbetsinsats av många personer, inte bara den som forskat och skrivit. Om en avhandling har några som helst monumentala drag är de ett resultat av många människors medverkan.

Att vid namn nämna alla som på något sätt bidragit till föreliggande avhandling är knappast möjligt. Dock gör jag ett försök att rikta ett stort tack till samtliga genom att lyfta fram några enskilda och grupper av personer, vilka förhoppningsvis tillsammans utgör den stora skara av människor som på ett eller annat sätt utgjort ett stöd för mig.

Detta arbete har till att börja med möjliggjorts genom att jag beviljats delvis avlönad halvtidstjänstledighet från min bibliotekarietjänst vid Högskolan i Skövde. En viktig länk i detta arrangemang har dåvarande bibliotekschef Lena Olsson varit. Jag tackar också mina arbetskamrater vid Högskolebiblioteket i Skövde som hjälpt mig bland annat med fjärrlån och bokinköp, och framför allt genom avlastande insatser har gjort min tjänstledighet praktiskt möjlig. Dessutom tackar jag alla andra vid Högskolan i Skövde som uppmuntrat och underlättat arbetet.

Ett särskilt tack riktar jag till min huvudhandledare Geir Vestheim och mina biträdande handledare Maj Klasson och Jan Nolin vid Bibliotekshögskolan i Borås. Deras skarpsinne och goda humör torde vara en av de främsta orsakerna till att inga allvarliga problem uppstått under resans gång. Jag tackar även doktorandkamrater och alla andra vid Bibliotekshögskolan som bidragit med uppmuntran,¹ goda råd och administrativa tjänster. Särskilt vill jag nämna Anders Frenander och Lars Seldén som konstruktivt läst och kommenterat manuskriptet i anslutning till mitt slutseminarium, Mats Dahlström som varit gott resällskap och gett värdefull vägledning kring doktorandbestyr, Frances Hultgren som språkgranskat engelska texter, Christian Swalander som förtjänstfullt underlättat publiceringsförberedelserna, och Mikael Gunnarsson som ytterligare underlättat

---

¹ Ett exempel är Joacim Hansson, som stärkt mitt ämnesval genom sin omedelbara uppmaning ”Håll fast vid det!”. Bland dem som uppmuntrat fortsatta studier vid Bibliotekshögskolan kan jag särskilt nämna Göte Edström, Maj Klasson, Louise Limberg och Angela Zetterlund.

slutspurten. Till representanter för andra institutioner – särskilt lärare och deltagare i doktorandkurser och seminarier, inte minst Roger Blomgren, kommentator vid slutseminariet – riktar jag också ett stort tack för värdefulla synpunkter och gott stöd.

Oumbärligt stöd och uppmuntran har jag under alla år fått av mina föräldrar Kerstin och Ove. De har tidigare än någon annan banat väg för mina färder ut i högre utbildning och forskning. Jag tackar också Karin Gustavsson för allmänt stöd och hjälp med korrekturläsning. Till var och en av alla andra vänner och närstående som uppmuntrat mig vill jag också rikta ett varmt tack, liksom inte minst till de medverkande i studien, särskilt Bertil Jansson vid Högskolan i Kalmar.

När slavarbetarna vid pyramiden i Wiehes klassiska sång vill fördriva tiden om natten, sjunger de om någonting som känns igen från legenden om Babels torn: när tornet blir för högt kan deltagarna i bygget inte längre förstå varandra. Det fall som jag har studerat är i allt väsentligt inte ett Babels torn. Visserligen har deltagare i projektet ibland fått arbeta hårt för att kommunicera med varandra, och visserligen blir en byggnad aldrig riktigt färdig i bemärkelsen att den får en fast form en gång för alla, men till skillnad från tornet som slavarbetarna sjunger om i Wiehes sång har inte byggnaden störtat till marken. Den har i stället blivit uppskattad av många användare och betraktare. Min förhoppning är att mitt arbete ska kunna främja förståelse av högskolebiblioteksbyggnad och i förlängningen bidra till att underlätta framtida projekt. I likhet med Babels torn blir dock avhandlingen aldrig riktigt färdig; även om den publiceras och accepteras som doktorsavhandling finns det alltid någonting som kan ändras eller kompletteras. I bästa fall kan den höja kunskapen på vissa områden en aning, förhoppningsvis utan att de som tror sig besitta kunskapen förlorar kontakten med dem som ser ut att befinna sig längre ner.

1 INLEDNING, SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Ett stort antal akademiska biblioteksbyggnader har uppförts i Sverige under 1990-talet och början av 2000-talet, inte minst vid mindre och medelstora högskolor. Förändringar inom teknik, utbildningsväsende och samhället i stort har gett incitament till omformuleringar av högskolebibliotekens funktioner och uppgifter. Restriktioner och möjligheter hos arkitekturen sätter ramar för förverkligande av olika idéer om biblioteken och deras verksamhet. Aktörer med olika bakgrund, kompetens och roller för fram och/eller tolkar sådana idéer i planerandet av nya högskolebiblioteksbyggnader. Ibland kan olika tolkningar och idéer ställas mot varandra, inte minst kring tyngdpunkter i bibliotekarieprofessionen. Sådana motsättningar och förhandlingar kring högskolebibliotek och deras arkitektur blir särskilt tydliga när det finns explicit formulerade visioner inför planerandet av en byggnad. I denna avhandling behandlar jag ett sådant fall, tillkomsten av högskolebiblioteksbyggnaden i Kalmar under senare delen av 1990-talet.² Jag hoppas att avhandlingen ska stimulera fortsatt forskning och diskussion kring högskolebibliotekens arkitektur och funktioner, samt högskolebibliotekariers framtida roll och identitet.

1.1 Högskolebiblioteksbyggnader inför 2000-talet

Detta arbete behandlar högskolebiblioteksbyggnader från en biblioteks- och informationsvetenskaplig utgångspunkt och syftar till att producera ny kunskap om planering av akademiska bibliotek och deras funktioner med relevans för jämförbara företeelser och forskning kring dem. Biblioteksbyggnader är en väsentlig komponent i biblioteksväsendet, såväl i största allmänhet som vid universitet och högskolor, en samhällssektor där bibliotek ofta spelat (eller sagt spela) en central roll för verksamheten. Fortfarande planeras och byggs högskolebibliotek vilket innebär särskilda möjligheter och utmaningar för planeringsansvariga och andra berörda. Bibliotek tillhandahåller information men kan även

---

² Dåvarande chefen för högskolebiblioteket i Kalmar, Bertil Jansson, säger i en intervju (2004-06-08) om biblioteket att ”i främsta rummet så är det den lokala högskolan som är huvudmannen”. Jansson säger att han tror att ”bibliotekspersonalen i dag identifierar sig mera med någon slags nationellt uppdrag i stället för att titta på det här lokala uppdraget man har” (2004-06-08). Denna inriktning på studenter och forskare som bibliotekets primära användare överensstämmer med den vision som han (1996-11-11) formulerade inför byggandet av det nuvarande biblioteket, invigt år 2000. Inriktningen på den lokala högskolan framgår ännu tydligare, i mångt och mycket inte direkt ifrågasatt, av den fallstudie av vision, planeringsprocess och byggnad som utgör den centrala delen av föreliggande arbete. Mer kontroversiell än inriktningen på särskilda användargrupper har byggnadens utformning med avseende på traditionella och framväxande funktioner hos biblioteket varit, samt framför allt kring bibliotekspersonalens arbetsplatser, med en inledningsvis ganska tydlig skiljelinje mellan chefsidan och personalen.

omfatta miljöer för lärande och möten mellan människor. Romulo Enmark (1990) räknar in sociala aspekter i bibliotekets aktiviteter, något som många experter ser som ett inslag hos högskolebibliotek även i framtiden (Feret & Marcinek, 2005). Bibliotek kan alltså vara mycket komplexa institutioner.³ Detta gäller i stor utsträckning även för högskolebiblioteksbyggnader. Högskolebibliotek har snävare kärnuppgifter än kommunala folkbibliotek, men kommunen är likväl en av parterna även vid byggandet av högskolebibliotek. Planerandet av biblioteksbyggnader förefaller dessutom av forskning på området att döma bli allt komplexare i flera avseenden (Lee, 1985, s. 397; Amlinski, 1992, s. 1; Powell, 2000, s. 72; 2002, s. 116; Shill & Tonner, 2003, s. 458, 462-463; 2004, s. 143). IT-utvecklingen innebär, genom kraftfullare datorer, globala nätverk och elektronisk publicering, nya möjligheter och förväntningar på biblioteken, samtidigt som den öppnar för diskussioner om behovet av biblioteket som plats. Högskolebiblioteken kan behöva ta sig an framväxande former av undervisning och lärande. Även tidigare mindre representerade kategorier av studenter, inte minst med avseende på ålder, etnicitet och social bakgrund, tenderar att bli mer framträdande på högskolorna och deras bibliotek. Dessutom har antalet studenter (åtminstone i Sverige) ökat kraftigt under senare delen av 1900-talet och en bit in på 2000-talet (Forneng, 2003, s. 8, 19-25; Forneng, Foss & Haglund, 2006). Många orter i Sverige har upplevt en snabbt expanderande högskoleverksamhet, inte sällan med särskild profilering. Utbyggnaden av högskoleväsendet har även inneburit större krav på forskarutbildad och forskande personal (*Grundutbildningens högskolemässighet*, 2000). Studievanor och satsningar på utbildning och forskning påverkas dessutom av ekonomiska förhållanden och förändrade transportmöjligheter.

Till den ovan exemplifierade föränderliga komplexiteten kan läggas biblioteksverksamhet med djupare rötter. Fortfarande måste bibliotek hantera och på kortare eller längre sikt bevara stora mängder tryckta böcker och annat material i pappersform. Olika typer av bibliotek används av studenter för en mångfald verksamheter, inte minst enskilda studier, grupparbeten och socialt umgänge (Höglund et al., 1996, s. 18-19). Dessa aktiviteter medför ibland krav på särskild utrustning så som datorer, skrivare och kopiatorer, anslutningsmöjligheter för datorer, olika typer och storlekar av möbler och lokaler och bekvämlighets- och förfriskningsinrättningar. Även forskare använder sedan lång tid tillbaka bibliotek, kanske inte minst som informationscentraler och knutpunkter för leverans av litteratur. Bibliotekets fysiska miljö kan dock också uppskattas av forskare som en tillflyktsort för enskilt arbete.

---

³ Detta uppmärksammar jag också i en artikel (Johannesson, 2004) där utgångspunkter för mitt avhandlingsarbete tas upp. De resonemang som förs där kring tidigare forskning och lämpliga teorier för min undersökning utvecklas i det följande.

Byggnaden kan bidra till att representera, stödja och avgränsa högskolebibliotekets verksamhet. Bibliotekets besökare ser och upplever byggnaden snarare än de visioner som finns bakom den. Biblioteksbyggnaden kan delvis ses som en text. Detta antyds av Nancy Pickering Thomas (1996) som ”läst” biblioteksbyggnader. Därigenom har hon kunnat ge välgrundade förslag på hur biblioteksinstitutioner uttrycker sig själva och kan uppfattas av besökare, mer eller mindre oberoende av vad planerarna avsett att uttrycka i byggnaden. Byggnadens konkreta materiella form är också betydelsefull för användandet. Besökare ser inte alltid det arkitektoniskt planerade men måste samtidigt acceptera materiella möjligheter och begränsningar för vad som går att göra i byggnaden. Det är till exempel sällan möjligt att gå igenom en vägg för att man inte gillar placeringen av dörren (Werne, 1987, s. 139; Häggström, 1996, s. 28). Noggrann planering kan också motiveras med att bibliotek kan innebära stora utgifter och ska hålla länge. De flesta högskolebiblioteken i Sverige är huvudsakligen betalade med offentliga medel. Byggnadsplanerare behöver ta hänsyn till användare, finansierare, omgivning (både biologisk och byggd), efterkommande och kulturarv.

Ett stort antal högskolebiblioteksbyggnader uppfördes i Sverige kring sekelskiftet 2000. ”Under perioden [1997-2001] har det byggts bibliotek som aldrig förr. /.../ Det rör sig i de flesta fall om vackra, påkostade byggnader i hjärtat av campus som är tänkta att fungera som mötesplats och studiemiljö för studenterna” (Jönsson Adrial, [2003], s. 20).⁴ De många nya biblioteken vid mindre och medelstora högskolor är intressanta studieobjekt genom att de kommit till på så kort tid. Därmed har de i stort sett från början kunnat inrymma allt vad högskolebibliotek kan omfatta, dock kanske i första hand arkitektoniska lösningar mot bakgrund av ovan berörda och för perioden framträdande tendenser: IT-utvecklingen, förändringar i former för undervisning och lärande, förändringar i studentantalet etcetera. Högskolebiblioteken i Sverige utgör nästan en kontrollerad experimentsituation (så nära man nu kan komma en sådan i samhällsvetenskap – se Danermark et al., cop. 2003, s. 289). Dock ändras förstås en del saker även på detta område. Ett sätt att i en undersökning minska samhällets inverkan i stort utan att bli alltför närsynt kan vara att studera avgränsade händelser, för byggnaders del planeringsprocessen bakom deras tillkomst.

Nybyggnationen av högskolebibliotek har fortsatt in på 2000-talet även internationellt. I Storbritannien uppskattas det att det byggdes ett hundratal högskolebibliotek under 1990-talet (Enright, 2002, s. 33; se även McDonald, 1997, 2000). Nybyggnationen var också omfattande i USA: ”What actually happened between 1992 and 2001 was a substantial and consistent level of investment in library space /.../ each year during this decade saw, on average, some 38 library projects completed” (Bennett, 2003, s. 6). I Frankrike öppnades under 1990-talet

---

⁴ I en artikel i *Biblioteksbladet* hävdas det dock att högskolebibliotek inte behöver kosta särskilt mycket. Glasade väggar kan till exempel vara måttligt dyra (Samuelsson, 2008, s. 9).

110 ny- eller tillbyggda universitetsbibliotek (Bisbrouck, 2002, s. 46). Även i Tyskland har många byggprojekt genomförts (Mittler, 2008).

En framställning av dåvarande riksbibliotekarien Tomas Lidman (2001) har inspirerat till min studie. Lidman har, förvisso utan vetenskapliga ambitioner men med många motsvarigheter i forskning på området (se ssk kap. 3 nedan), berört de olika agenterna (aktörer) i planeringsprocessen och studerat skrifter av bibliotekarier och arkitekter om nyare bibliotek. Hos de senare finner han exempel på större intresse för resultat än process, samt ibland ålderdomliga föreställningar om bibliotekens funktion (s. 25). Användarna,⁵ särskilt studenterna, har enligt Lidman hamnat mer i fokus medan bokens betydelse minskar (s. 27). Göran Gellerstam ger en liknande bild av utvecklingen i en rapport från samma år (2001). Där konstaterar han att högskolebiblioteken blivit studenternas, inte minst genom att de senare ökat kraftigt i antal och ”biblioteken spelat en viktig roll som stödande studiemiljöer” (s. 12). Vid sidan om problem kring planeringsprocessen, dess resultat och resultatets förhållande till bakomliggande vision, ser jag därför specifikt innehåll i visioner, inte minst kring högskolebiblioteks uppgifter och användare, som intressant att undersöka.

Forskning om biblioteksbyggande kan avgränsas genom medvetenhet om det som är särskilt typiskt för bibliotek (se ssk kap. 2, 3 nedan). Byggnader har speciella potentialer, begränsningar och egenskaper. I den utsträckning dessa är unika hos biblioteksbyggnader kan visioner, tillkomstprocesser och arkitektonisk form i vissa avseenden skilja sig från motsvarande hos andra byggnadstyper. Bibliotek (ssk utbildnings-/högskolebibliotek) är speciella genom att de härbärgerar stora samlingar av tryckta dokument. Det finns sedan några decennier tillbaka också ofta många datorer i lokalerna. Dessutom rymmer många bibliotek ett stort antal människor. Bibliotek är i allmänhet avsedda både för besökare, som vistas olika lång tid i lokalerna, och personal, som dagligen har byggnaden som sin arbetsplats (jfr Granath, 2001, s. 1-2). Biblioteket har därför drag av kontor och kontorslandskap samt av klassrum och uppehållsrum. Därtill kommer alltså böcker och en stor andel icke schemalagda möten ute i publika utrymmen, vid särskilda diskar eller på arbetsrum. Biblioteksbyggnader har också ett potentiellt symbolvärde. Byggnaden kan fungera som symbol direkt för enskilda funktioner och/eller mer generellt som symbol för övergripande värden och institutioner, till exempel demokrati, lärande och kunskap.

---

⁵ Användare kan vara både besökare och personal i biblioteket. Bibliotekspersonal kan använda ett bibliotek vare sig det har mer eller mindre tillfälliga besökare eller inte. Besökare kan i sin tur använda bibliotek på många olika sätt av vilka vissa innebär att de tjänster som biblioteket erbjuder utnyttjas.

1.2 Syfte och övergripande frågeställning

Avhandlingens *syfte* är att genom utvecklandet av ett teoretiskt perspektiv med fokus på diskursanalys nå fördjupade insikter om planeringsprocesser för högskolebiblioteksbyggnader och deras resultat (se nedan, ssk kap. 4). Detta innebär en undersökning av processen i sig, samt hur möjligheter och begränsningar i och i anslutning till processen påverkat vad som märks av innehållet i den bakomliggande visionen i byggnadens potentiella och faktiska användning, uttryck och eventuella ytterligare effekter (t.ex. upplevelser och massmedial uppmärksamhet) av byggnadens existens. Den teoretiska belysningen kan ge ökad kännedom om mekanismer som påverkar hur (på vilka sätt, i vilken utsträckning och i vilka avseenden) en vision förverkligas. Studiens övergripande relevans ligger i möjligheterna att se hur en vision för en högskolebiblioteksbyggnads funktioner och betydelse kan formuleras, förhandlas och förverkligas. Undersökningens övergripande forskningsintresse är därmed att öka förståelsen för sådana processer och skapa ett underlag för fortsatt forskning och teoriutveckling. Detta kan i förlängningen ge kunskap för bättre kommunikation (se t.ex. Lee, 1985, s. 398) och konstruktiva resultat i liknande processer. Den övergripande frågeställningen kring den studerade processen i Kalmar och dess resultat är därmed:

Hur omsätts en vision om ett högskolebibliotek i och genom en byggnad?

Visionen i det studerade fallet är fixerad i ett dokument med utsagor om vilka verksamheter en högskolebiblioteksbyggnad ska stödja och vad den över huvud taget ska ha för funktioner. Fokuseringen av vägen från visionsdokument till byggnad är intressant med tanke på möjligheterna att nå djupare insikter om mekanismer som försvårar och underlättar byggandet av ett högskolebibliotek. Intressenter i sådana projekt har anledning att fråga efter om det som fästs på papper verkligen genomförts och, dessförinnan, hur genomförandet kan gå till. Vägen till visionsdokumentet är förvisso också intressant, men att en vision väl satts på pränt är inte en garanti för att den genomförs. Därför har jag satt formulerandet av visionen som en kronologisk startpunkt för undersökningen. Genomförandet av planerna för en biblioteksbyggnad kan, som i det studerade fallet, omfatta val av designlösning, förankring av denna hos bibliotekets intressenter och bearbetning av designlösningen mer eller mindre i enlighet med visionerna. En klart formulerad vision fixerad i ett dokument kan dessutom vara ett hjälpmedel för att (mot bakgrund av begränsade resurser) prioritera de biblioteksfunktioner som bedöms bäst stödja övergripande mål (hos högskolan och samhället i stort).

1.3 Delfrågor

Det ovan formulerade syftet hänger samman med arbetets relevans för biblioteks- och informationsvetenskap samt för planering av högskolebiblioteksbyggnader. I anslutning till syftet och den övergripande frågeställningen, på en nivå närmast där under, har jag ställt ytterligare frågor som väglett undersökningen. Dessa är följande i den ordning de är aktuella i den undersökta processen:

- 1) Vad kännetecknar den ursprungliga visionen?
- 2) Vilka förhandlingar, restriktioner och möjligheter samt resultat – i termer av arkitektonisk form och representationer av högskolebibliotek – går att se i processen?
- 3) Hur ter sig byggnaden med avseende på användning, uttryck och effekter jämfört med visionen?

Dessa frågor berör visioner, funktioner (hos bibliotek), restriktioner (i och i anslutning till process och arkitektur) och arkitektonisk form. Den sistnämnda är ett resultat av planerings- och byggprocessen.

I detta sammanhang avser jag med visioner medvetna föreställningar om hur byggnaden ska utformas och/eller vilka funktioner den ska ha. Visioner kan spåras i planer (diskurser och eventuellt uppfattningar – se kap. 4, 5 nedan). I min undersökning fokuserar jag visioner så som de uttryckts i ett särskilt dokument som använts för att vägleda designande arkitekters arbete och bearbetning av designförslag. En vision för en byggnad kan omfatta funktioner som är möjliga såväl som omöjliga hos den färdiga byggnaden. De möjliga funktionerna kan i sin tur förverkligas i varierande utsträckning beroende på hur byggnaden används och vilka effekter (t.ex. upplevelser, tolkningar och påverkan på beteenden) den har eller bidrar till. I det följande har jag för egna resonemang valt att använda termen funktion i bred bemärkelse och vid behov precisera om det är fråga om avsedd funktion (med bäring på delfråga 1) och/eller möjlig respektive faktisk funktion (med bäring på delfråga 3; se även avsn. 4.3.2 nedan, om skillnaden mellan det möjliga/potentiella och det faktiska/det som är fallet), samt vilken typ av funktion som avses. Rent allmänt kan ur mitt perspektiv funktion hos en byggnad avse dess användning, uttryck, effekter och betydelse över huvud taget, vare sig dessa överensstämmer med en eventuell bakomliggande vision eller inte. Funktion är därmed inte helt synonymt med användning (jfr Koch, 2004, s. 22-23; se även avsn. 3.2 nedan). Funktion hos en byggnad kan också preciseras till att gälla en enskild användning eller effekt av byggnaden. Eventuellt kan en sådan funktion (vare sig den är faktisk eller ”bara” möjlig) uttryckas av byggnaden.

Termen funktion kan i det följande också förekomma så som den används av skribenter och talare i annan forskning och litteratur och i mitt empiriska mate-

rial (ssk i det sistnämnda fallet kan det, vad gäller visioner, vara fråga om avsedd funktion). I sådana sammanhang är termens innebörd inte nödvändigtvis helt identisk med den som jag har presenterat i anslutning till frågeställningarna ovan. Av särskilt intresse – vid sidan av det breda perspektivet på funktion – är funktioner så som de framställs i visionsdokument (jfr delfrågorna 1 och 3). Visioner och funktioner utarbetas och förmedlas i första hand av representanter för bibliotekssidan.

Restriktioner och form berör många i processen men måste framför allt hanteras av de designande arkitekterna. Med restriktioner avser jag här främst begränsningar för vilken arkitektonisk form som är möjlig. Restriktioner för vad man vill åstadkomma, och/eller vilka funktioner som är möjliga i sig och möjliga att uttrycka, kan finnas före och/eller uppstå (jfr Thomas, 1996, s. 465-466), ibland oavsiktligt, under och efter planeringsprocessen (planeringsprocesser kan för övrigt se olika ut beroende på bl.a. huvudman, högskolans storlek, inriktning o.s.v.). Arkitektonisk form kan möjliggöra (eller rent av framtinga) och/eller uttrycka en specifik funktion eller någonting annat (jfr Goodman, 1985) eller ”bara vara”.

1.4 Disposition

I närmast följande kapitel (2-4) belyser jag frågorna genom teorier, tidigare forskning och annan litteratur. Med från kapitel till kapitel ökande abstraktionsgrad och teoretiska inslag framhålls att möjligheter och hinder i processen från vision till färdig byggnad kan finnas i olika agenters aktiviteter och spåras respektive förklaras utifrån deras argument, motiv, intressen, dispositioner och professionsrelaterade roller och identiteter. Interaktion, makt- och styrkeförhållanden mellan agenterna antas ha stor betydelse för processens resultat, men strukturella hinder och möjligheter respektive förhållandet mellan agenter och strukturer diskuteras också, liksom mer eller mindre lokala och tillfälliga hinder och möjligheter. I kapitel 5 redovisar jag tillvägagångssätt i undersökningen. Kapitel 6 är avsett att för läsaren översiktligt presentera det empiriska materialet i fallstudien. Därefter vidtar en mer ingående beskrivning av visionen och processens viktigaste faser i kapitel 7 och 8, i vilka läsaren ges huvuddelen av det empiriska underlaget till analysavsnitten som avslutar respektive kapitel. Motvarande uppläggning har kapitel 9, men där med fokus på visionsinnehåll i relation till i fallstudien framträdande aspekter på byggnaden. Slutligen diskuteras och sammanfattas resultaten i kapitel 10. Sammantaget kan svaren på delfrågorna bidra till att uppfylla mitt huvudsyfte genom att påvisa hur och varför visionen förverkligats i vissa avseenden respektive inte förverkligats i andra. Svaren har biblioteks- och informationsvetenskaplig relevans genom att de kan belysa särdrag i utsagor och interaktion kring högskolebiblioteksbyggnader och

deras tillkomst, samt hur högskolebiblioteksbyggnader kan fungera för användare.

2 KONTEXTUELLA FAKTORER I HÖGSKOLEBIBLIOTEKSPLANERING

Tidigare forskning och annan litteratur (se även kap. 3) ger en bredare bakgrund mot vilken visionsinnehåll, agents förhållningssätt och den enskilda byggnadens form och funktioner (inklusive potentiell och faktisk användning, estetik och mening) i det av mig studerade fallet (delfrågorna 1 och 3) kan ställas. Denna bakgrund omfattar ett antal utvecklingsområden och aspekter med kontextuellt inflytande som genom mina litteraturstudier (och till viss del också genom mina erfarenheter som högskolebibliotekarie) framstår som särskilt aktuella i högskolebiblioteksplanering för början av 2000-talet. I avsnitt 2.1 nedan behandlar jag flexibilitet hos biblioteksbyggnader, vilken är relevant mot bakgrund av bland annat snabba tekniska, pedagogiska och ekonomiska förändringar i det senmoderna samhället.⁶ Utvecklingstendenser inom teknik och utbildning med betydelse för bibliotek tar jag upp i de följande avsnitten (2.2-2.5). Dessutom berör jag tänkbara framtida existensformer för bibliotek (avsn. 2.6) som högskolebiblioteksplanerare kan ha att förhålla sig till kring år 2000.

2.1 Flexibilitet hos byggnader

Alla verksamhetsförändringar kan inte förutses, och alla förutsägbara förändringar måste inte genomföras genast. Därför kan biblioteksbyggnader bli mer användbara genom ett visst mått av flexibilitet. I en genomgång av dokument (byggprogram och liknande) i anslutning till brittiska akademiska biblioteksprojekt fann Anthony Vaughan (1979) att redan på 1960-talet uttrycktes en tro på nödvändigheten av flexibilitet med hänvisning till förändringar i högre utbildning, bibliotekstjänster och biblioteksteknik (s. 282). Jonathan Hill (2001) säger att flexibilitet grundas på principen att en byggnad kan absorbera, eller anpassas till att reflektera, förändrad användning (s. 356). Flexibilitet kan alltså innebära att en byggnad utformas så att olika funktioner kan tillgodoses, men också att byggnaden (relativt enkelt) kan förändras så att nya funktioner möjliggörs. Kristina Elding och Linda Johansson (2000) talar om direkt planering för flexibilitet, med vilken avses möjligheter som är inbyggda från början, till exempel kablar för datakommunikation, och indirekt planering, vilken syftar till att skapa utrymme för att exempelvis underlätta kabeldragning vid behov (s. 22).

Öppen planlösning för att åstadkomma flexibilitet är nödvändig i ett modernt bibliotek enligt arkitekten Harry Faulkner-Brown (1987). Anthony Quinsee (1997) ger exempel på problem med öppna planlösningar, modularitet och långt driven flexibilitet i form av estetisk enformighet och höga kostnader för belys-

---

⁶ Detta präglas bland annat av informations- och kommunikationsteknikens utveckling och globalisering (Giddens, 1990; Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999).

ning och luftkonditionering i byggnader med stort djup (s. 73-76). Även Brian Edwards (2009) framhåller energikostnader samt att flexibilitet kan vara desorienterande, bli dyr genom förberedelser för stor golvlast (jfr nedan om universitetsbiblioteket i Paisley) och göra kabeldragning svår. Edwards urskiljer trender där zonindelning (genom möblering)⁷ och variation är ett alternativ till överdriven flexibilitet. Flexibilitet är inte en fråga om användning av utrymme som sådant utan om variation som erbjuds i tre relationer: mellan traditionell och elektronisk information, mellan läsar-/besökar- och bokutrymmen, samt mellan personalens kontor och läsutrymmen. Abstrakt flexibilitet har enligt Edwards gett efter för vald intelligent flexibilitet. Endast de dyraste biblioteken har högnivåflexibilitet (s. 253-254). Ljudstörningar kan vara en utmaning för ambitioner att utforma bibliotek som öppna mötesplatser (s. 81, 256). Flera forskare och verkssamma på biblioteksområdet säger att flexibilitet är dyr och/eller kan överdrivas så att funktionaliteten blir lidande. Dessa problem kan eventuellt lösas genom indelning i zoner som kan utvecklas oberoende av varandra (Lee, 1985, s. 238-252; McDonald, 1997, s. 194-195; Amlinski, 1999; Leighton & Weber, 1999, s. 337; Elding & Johansson, 2000, s. 83; Mattern, 2002, s. 234). Zonindelning kan möjliggöra anpassning av klimat (inklusive ljus och ljud) till olika typer av områden så som trafikstråk, bokbestånd och studieplatser (se t.ex. Smith, 1973, s. 268-271; Edwards, 2009, s. 77).

Elding och Johansson (2000) hävdar utifrån sina fallstudier att arkitekter kan gardera sig med flexibilitet för att slippa sätta sig in i bibliotekets verksamhet (s. 83; jfr Lee, 1985, s. 251). Detta påstående har vissa motsvarigheter hos arkitekturforskare. Hill (2001, s. 356) hänvisar till Adrian Forty som summerar flexibilitet som ett sätt för arkitekter att sträcka sin kontroll över byggnaden bortom sitt faktiska ansvar för den (Forty, 2000, s. 143). Hill (2001, s. 360) citerar genom Forty (2000, s. 142-143) även Herman Hertzberger, som skriver att flexibilitet är ett sätt för arkitekter att undvika fasta ståndpunkter mot bakgrund av de i princip oändliga lösningarna på designproblem (Hertzberger, 1962; 2009, s. 146-149). Bryan Lawson (2006) tycks resonera i samma riktning då han säger att arkitekter genom flexibilitet kan göra så små åtaganden som möjligt och ändå komma vidare i designprocessen (s. 115). För mitt forskningssyfte (ssk delfråga 2) är det intressant att försöka fastställa om eventuella referenser till flexibilitet från inte minst arkitekternas sida omfattar reflektioner kring särdrag hos högskolebibliotek, eller snarare utgör en allmän gardering som skulle kunna eftersträvas på grund av begränsade kunskaper om bibliotek. Det är också tänkbart att bibliotekspersonal betonar flexibilitet i vissa avseenden med hänvisning till (och/eller på grund av) sina bibliotekskunskaper.

---

⁷ Att zonindelning och inredning påverkar användares beteenden och upplevelser antyds av David Kaser (1995) och Daniel Koch (2004; se även Dahlbäck, 2009).

Att offra vissa aspekter av flexibilitet kan ses som en medveten och mer eller mindre frivillig restriktion. Exempel på det senare är när säkerhetskrav beaktas och användarnas rörelser hindras (Michalak, 1994, s. 100; se även Barlow, 2008), bland annat genom att nödutgångar inte kan användas som entréer utan risk för missbruk (Lee, 1985, s. 278-279; Bunn, 1989, s. 147; att flera öppna entréer kan uppskattas av besökare visas av Smith, 1973, s. 259-260). Ett annat exempel på hur man medvetet kan underkasta sig restriktioner manifesteras i biblioteket och learning resource-centret vid University of Paisley i Skottland. Det planerades för möjligheter till förändrad användning, men för att minska kostnaderna något valde man att endast ge golvplanen i ena halvan av byggnaden tillräcklig bärighet för bok- och tidskriftsförvaring medan studerande koncentrerades till den andra halvan. Detta beslut fattades också delvis mot bakgrund av förhoppningar om det elektroniska och virtuella bibliotekets bidrag till att minska behovet av förvaringsutrymmen för tryckt material (James, 1997, s. 133-134; jfr Powell, 2000, s. 19; 2002, s. 114).

Hänvisningar till flexibilitet gör tillsammans med dess kostnader denna till en viktig fråga inom den övergripande undersökningen av omsättandet av visioner i en färdig byggnad. Planerares och designers uppmärksammande av behov av (och eventuella brister i) flexibilitet kan hänga samman med hur högskolebibliotekens framtid framställs. Flexibilitet kan till exempel (som berörts ovan) tas upp i anslutning till informationsteknik.

2.2 Informationsteknisk utveckling

Bland de frågor som bibliotekarier, arkitekter och konsulter ställdes inför i Sang Chul Lees (1985) studie är det intressant att notera hur respondenterna genomgående förutsåg måttlig men inte obetydlig beståndstillväxt (s. 400) samt stor betydelse hos onlinetekniken för planering och design av högskolebibliotek i framtiden (s. 403). Ann Curry och Zena Henriquez (1998) fann tecken på vikten av noggrann planering av kabeldragning för informationsteknik för givande resultat i biblioteksbyggandet (s. 86). Det finns många exempel på hur detta uppmärksammas i råd inför och redovisningar av byggnadsprojekt, bland annat gällande Paisley (James, 1997, s. 134). Karin Dahl (2000) fann att universitetsbibliotekarier i samband med planering erfarit att de utmaningar som bibliotek ställs inför i informationssamhället bland annat har gjort äldre byggnormer föråldrade (s. 33; se även t.ex. McDonald, 1997, s. 202-203; 2000, s. 71-73). IT-utvecklingen kan med andra ord vara betydelsefull för krav på och nya möjligheter för bibliotek.

Anpassning av mindre högskolebibliotek till informationsteknik undersöktes av Terence Fay Sebright (1994, 1996) i en doktorsavhandling. I de där (Sebright, 1994) undersökta fallen finns exempel på hur kunskaper och framsynthet hos

bibliotekschefer sammanfallit med byggprojekt som utmynnade i flexibla byggnader med större användbara ytor, integrering med campus och mer omfattande och expanderbar teknik. Sebright fann att en proaktiv attityd till byggprogrammet hos bibliotekscheferna tycktes bidra till mer av sådana framgångar i projekten än en mer passiv och kortsiktig attityd. Andra faktorer bakom i nämnda avseenden lyckade byggprojekt var utnyttjande av konsulter, medverkan av och samarbete inom bibliotekspersonalen, inhämtande av synpunkter från användare och samarbete med dataenheten vid den egna högskolan. Integrering med institutionen i stort föreföll också gynna biblioteksplaneringens resultat (s. 119-127; jfr Barlow, 2008).

2.3 Framväxten av hybridbibliotek

Hybridbibliotek är ett begrepp med anknytning till informationsteknik. Det kan omfatta ett fysiskt bibliotek som en av de ingående delarna enligt Penny Garrod (1999, s. 191). Hybridbiblioteket erbjuder åtkomst (access) och samlingar oavsett format (s. 192). Begreppet är tillämpligt på bibliotek som, åtminstone på kort sikt, inte är rent elektroniska (Brophy, 2000, s. 162) och torde därmed vara relevant vid undersökningar av de flesta bibliotek i dag (se t.ex. Oppenheim & Smithson, 1999, s. 102), inte minst högskolebibliotek. Dessa är fortfarande beroende av tryckta samlingar men har också omfattande tillgång till elektroniska tidskrifter och även elektroniska böcker. Biblioteken kan därmed tillhandahålla viss information även utanför sina väggar. Henrik Schmidt och Anna Åkerberg (2000) berör hur svenska högskolebibliotek strävar efter att erbjuda sådana tjänster (s. 76). Bibliotekschefer som Lidia Westerberg (2000) intervjuat i ett magisterarbete betonar den fysiska miljön (s. 45) och ””tror mer på ett hybridbibliotek än ett renodlat virtuellt bibliotek” (s. 46). Gellerstam (2001) hävdar att ”i princip har de svenska högskolebiblioteken anammat idén om hybridbiblioteket och om att bibliotekets viktigaste funktion är att ge access till den information primäranvändarna behöver” (s. 25). Han ser det som rimligt att ”[t]ills vidare /.../ satsa på ’hybridbiblioteket’ med dess kombination av fysiska och elektroniska resurser” (s. 28).

2.4 Nya samarbetsformer

Nya krav och möjligheter öppnar för nya samarbeten. John M. Budd (1998) redogör för en organisationsmodell där biblioteket bara är en av flera komponenter i en institutions informationsmiljö. Samarbete mellan bibliotek och andra enheter kan omfatta arkiv, läromedels- och dataavdelningar på campus (s. 180). Sådant samarbete ingår ibland i begreppet *learning centre* vilket undersökts av Westerberg (2000) genom intervjuer med bibliotekscheferna Tove Persson vid

Malmö högskola och Graham Bulpitt vid Sheffield Hallam-universitetets Adsetts Centre. Det senare uppvisar drag som identifieras som typiska för ett learning centre: omfattande IT-resurser, kompetens utöver bibliotekariernas, miljöer för lärande, produktion av multimediamaterial och åtkomst till traditionella bibliotekssamlingar, allt samlat i en byggnad. Dock händer det att termen learning centre tillämpas även på campus i stort och på mer traditionella bibliotek (s. 16-17; se även t.ex. Oyston, cop. 2003, ssk kap. 6). Ett learning centre får som synes lätt karaktären av hybridbibliotek. Andrew McDonald (1997) ger en kompakt definition av begreppet *learning resource centre* (LRC) omfattande mer än traditionella bibliotek genom större satsningar på läsplatser, informationsteknik och en bred uppsättning läromedia. Tryckta samlingar har en något mindre framskjutna plats i ett LRC, medan samlokalisering med andra inrättningar för lärande, till exempel datorservice, är tänkbara (s. 191). I planering för akademiska biblioteksbyggnader i Storbritannien har biblioteket som ett LRC med aktivt deltagande i undervisningen uppmärksammas redan omkring 1970 (Vaughan, 1979, s. 285-286).

2.5 Pedagogiska arbetsformer och lärande

Högskolebibliotekets betydelse som pedagogisk resurs för studenter som förväntas utveckla allt större kunskaper i informationshantering framhålls uttryckligen i synpunkter från Högskoleutredningen (1991). Även om nämnda utredning börjar bli till åren kommen, utgör den en potentiellt betydelsefull del av kontexten för högskolebiblioteksplanering inför 2000-talet. Tendenser och behov som den pekar på kan även framgent vara aktuella, inte minst genom internationell (europeisk) samordning av högre utbildning (Bolognaprocessen). En av Budds (1998) organisationsmodeller fokuserar bibliotekets stöd för lärande och forskning (s. 184). Maria Brännmark (2004) skriver i en magisteruppsats om hur man på Luleå universitetsbibliotek genom större tolerans för samtal och inrättandet av fler grupparbetsplatser tagit hänsyn till studenters arbetssätt. Howard Silver (2007) visar i sin doktorsavhandling hur betydelsefullt ett akademiskt bibliotek med grupprum och grupparbetsplatser kan vara för studenters lärande tillsammans med varandra. I Dahls (2000) magisteruppsats berörs förhållandet mellan pedagogiska krav och de lokalmässiga förutsättningarna (i biblioteket och på campus generellt) i form av sådant som undervisningssal, läsplatser, grupprum och datorer. Ross Atkinson (2001) talar till och med om att åtskiljandet av bibliotek och klassrum kanske bör upphöra (s. 11).

Mark Powell (2000) genomförde för sin mastergrad en fallstudie vid Baths universitets Library and Learning Centre (LLC). Studiens resultat jämfördes med i litteratur identifierade rekommendationer kring biblioteksmiljöers stöd för lärande. Även om den undersökta byggnaden genom glasväggar är avsedd att bju-

da in studenter, finner Powell påtagliga restriktioner hos Baths LLC som han beskriver som en kompromiss på grund av begränsade ekonomiska resurser. LLC måste erbjuda miljöer för både forskare och studenter. Olika användare har olika förutsättningar och behoven är olika vid olika tidpunkter. Miljöer för tyst arbete såväl som grupparbete krävs. Café, angränsande ”teaching support block” och fler datorer kan bidra till att utöka studenternas valmöjligheter (s. 66, 72). Hybridbiblioteket ska enligt Powell fostra dels samarbete mellan studenter, dels samarbete mellan studenter och information (s. 73).

Genom en senare litteraturoversikt finner Powell (2002) att förskjutningen från undervisning till lärande inom högre utbildning uppmärksammas. Integrerandet av information i olika format (s. 112-113), vikten av varierade utrymmen för studier⁸ och egenskaper hos hybridbibliotek framträder också i genomgången (s. 114-115). Flexibilitet och variation är väsentliga inslag i studentinriktade bibliotek enligt litteraturen i Powells undersökning, och studenter kräver grupparbetsplatser i större utsträckning än forskare (s. 118; se även Nilsson, 1999; Brännmark, 2004; Westman, 2008; Dahlbäck, 2009, för empiriska exempel på frågor kring ljudnivåer och zonindelning i högskolebibliotek där enskilda studier och grupparbeten ska rymmas).

I en svensk rapport om lokalplanering på universitet (Strid, Lindahl & Ahlin, 1999) framträder också en strävan efter varierade utrymmen med större och mindre grupprum (s. 23-24, 29, 33). I ett förslag förordades grupprum framför tysta läsesalar (s. 44). Tankar om studentcentrerad utbildning ventilerades av deltagare i de spel kring lokalplanering som arrangerats (s. 34). En grupp av deltagare ville ge biblioteket en central roll i hela utbildningen (s. 39). Speldeltagarna betonade vidare verklig undervisning i förhållande till virtuell (s. 48). Rapportförfattarna efterlyser en fördjupad diskussion om förhållandet mellan reellt och virtuellt arbete, men betonar att IT inte kan ersätta socialisation för kommunicerandet av viktig outtalad kunskap. Det är väsentligt att bokstavligt talat vara på ett universitet för att ta del av utbudet (s. 49). Samma sak betonas av Krishan Kumar (1997). Han menar att datorkommunikationer inte räcker för att ersätta universitetet som fysiskt rum (s. 32). I rapporten om lokalplanering (Strid et al., 1999) rekommenderas att pedagoger formulerar bra arbetsformer varefter man försöker hitta lokalutformningar som kan stödja dessa pedagogiska arbetsformer (s. 51).

Sammanfattningsvis noterar jag särskilt att LC/LRC-begreppet fokuserar lokalers betydelse och utformning för lärande. Här finns också en bakgrund till visionsutsagor om hur och i vilken utsträckning man bygger för studenter respek-

---

⁸ Detta är uppskattat av användare enligt en utvärdering av universitetsbiblioteksbyggnader i Frankrike (Bisbrouck, 2002, s. 49).

tive forskare/lärare. Den tekniska såväl som den pedagogiska utvecklingen öppnar för nya former av högskolebibliotek.

2.6 Bibliotekets framtida existensformer

Vilken framtid som var tänkbar för akademiska bibliotek inför sekelskiftet 2000 antyds av Blazej Feret och Marzena Marcinek (1999) som analyserat svar från 23 experter i tio länder. Enligt experterna skulle ett bibliotek år 2005 vara mycket engagerat i undervisning och utbildning även på distans. Samarbete med folkbibliotek skulle förekomma även om inte sammanslagningar skett (s. 8-9; jfr dock mer långtgående resonemang hos Atkinson, 2001; Hansson, 2006). Där emot skulle vissa bibliotek enligt experter i Ferets och Marcineks studie slås ihop med akademiska datacentraler. Basfunktioner skulle dock fortsätta, om än under inflytande av IT-utvecklingen och förändringar inom högre utbildning. Mycket skulle kretsa kring informationshantering och -träning (s. 8). Enligt en uppföljning (Feret & Marcinek, 2005) gjorde experterna visserligen vissa kvantitativa felbedömningar om tillståndet år 2005 (undervisning hade t.ex. inte blivit viktigare än informationshantering och -åtkomst, se s. 44), men precis som för 2005 är enligt experterna viktiga faktorer som påverkar bibliotek år 2015 förändringar i högre utbildning, IT-utveckling och finanser. I stor utsträckning kan framtida akademiska bibliotek enligt experterna fungera som studie- och sociala platser och syssla med informationshantering och -åtkomst, undervisning och stöd för forskning och samarbete (s. 54-55).

Det mesta av det som experterna förutser i studien av Feret och Marcinek har stort stöd i litteraturen vilket belysts under övriga rubriker ovan. Vad experter säger är dessutom inte bara intressant som en förutsägelse om trender, utan också som en faktor i sig i biblioteksbyggandet. Harold B. Shill och Shawn Tonner (2003) undersökte amerikanska akademiska biblioteksbyggnadsprojekt från och med senare halvan av 1990-talet och fann inte tecken på någon minskning av byggandet (s. 441). De flesta biblioteken var centralt placerade på campus och upptog större delen av ytan i sina byggnader. Tvärt emot förväntningarna urskildes ingen klar trend att andra enheter i större utsträckning inkluderas i bibliotekslokaler (s. 444-445). Möjligheten att använda datorer, inte minst bärbara, har utvidgats (s. 446-448). Antalet arbetsstationer i undervisningsrum har enligt undersökningen betydande effekt på typen av undervisning. Högre kunskapsnivå antogs resultera i mer sofistikerad användning av biblioteksresurser och mer frekvent användning av de nya lokalerna (s. 449). Ökningen i gruppstudiekapacitet var betydande men inte så dramatisk som kunde väntas (s. 450).

I sin likaledes kvantitativt inriktade användningsfokuserade uppföljning av byggnadsstudien fann Shill och Tonner (2004) aningen större tillväxt i användning hos nyare bibliotek (s. 130). Multifunktionsbyggnader kan enligt Shill och

Tonner minska kostnader och bidra till samverkan eller vara enda politiskt gångbara lösningen. Det fysiska biblioteket blir allt mer hemmabas för en mångfald verksamheter, men Shill och Tonner fann inte bevis för att särskilda typer av icke-bibliotekslokaler har signifikant påverkan på användning (s. 143). Förbättringar av undervisningslabbs kvalitet framstår som den variabel som hade enskilt närmast samband med ökning i användning. Shill och Tonner konstaterar vidare att effektiv arkitektonisk design påverkar användning och att den kan ökas av allestädes närvarande datorer av hög kvalitet. Den påverkas signifikant inte så mycket av antalet som kvaliteten på sittplatser och arbetsytor. Kvaliteten på beståndsförvaring påverkar användning, medan den inte är korrelerad med tillgång till trådlöst datornät. Arbetsytor bör enligt Shill och Tonner ha nätan-slutning. De säger också att kvaliteten på artificiell belysning och antalet grupp- rum bör beaktas även om de komponenterna inte befanns vara relaterade till användning (s. 147).

Christopher Stewart (2009) bygger i sin doktorsavhandling vidare på studien av Shill och Tonner och har undersökt 85 akademiska biblioteksbyggnadsprojekt som slutfördes i USA 2003-2008 (s. 4-5). Han pekar på att informationsteknik och studenters föränderliga behov fått större utrymme i förhållande till fysiska mediasamlingar (ssk s. 86-88, 95-104). Likt Lidman (2001) noterar Malin Felth (2004) i sin magisteruppsats om en något äldre universitetsbiblioteksbyggnad (Umeå) en förskjutning från samlingar till användare (s. 27). Hon finner att man allt mer strävar efter mötet mellan personal och användare, samt mellan fysiskt och virtuellt bibliotek. Självbetjäning uppmuntras, och dessa tendenser innebär bland annat att biblioteket utformas med bullriga och tysta zoner. Avslutningsvis (s. 34) tycker sig Felth se att det undersökta universitetsbiblioteket är en social mötesplats och att teknisk utveckling och satsningar på högre utbildning är viktiga samhällsförändringar som påverkar bibliotek.

En framtidsfråga som lyfts fram på många ställen gäller bibliotekets fysiska form och existens över huvud taget. Flera biblioteksskribenter (t.ex. Bazillion, 2002, s. 53) betonar att biblioteket som plats inte är utrotningshotat på grund av elektronisk åtkomst till information och vägledning. Atkinson (2001) säger att det behövs plats för grupparbeten och möten samt att biblioteket som plats dessutom kan tillhandahålla utrustning och datorprogram som många människor inte har möjligheter att själva äga (s. 8).⁹ Detta är ett par skäl till bibliotekets framtida fysiska existens som kan kopplas till andra teman i min översikt. Tom Fisher (1995) beskriver långtgående IT-anpassning men framhåller likväl bibliotekets roll som en plats för studier, läsning och reflektion (s. 36). Quinsee (1997) diskuterar brittiska rapporter och exempel på byggnader som visar att gamla normer för lokalbehov baserade på bokbestånd förvisso är mindre aktuella, men också att större studentantal och informationsteknik medför nya krav på fysiskt

---

⁹ Vilket ju Shill och Tonner antydde ökar bibliotekets attraktionskraft (se ovan).

biblioteksutrymme, såväl för kablar som per arbetsplats. Budd (1998) pekar dock på att funktionen som förvaringsutrymme heller inte är överspelad eftersom inte minst tryckta böcker fortfarande är viktiga, särskilt för humaniora (s. 219).

Emellertid framhåller Budd (1998) att bibliotek, särskilt i och med införlivandet av ny informationsteknik, mer betraktas som organismer med sammanhängande delar än som arkiv (s. 172). De förskjutningar i uppgifter och organisationsstruktur som Budd antyder kan förstås få konsekvenser. Gunnel Hessler (2003) har i sin doktorsavhandling belyst hur försök att göra ett universitetsbibliotek mer användartillvänt haft svårigheter att genomsyra en organisation för vars identitet traditionell dokumenthantering spelat stor roll (s. 214-215). Hessler antyder faror för bibliotekets överlevnad under sådana omständigheter (s. 220). Schmidt och Åkerberg (2000), som undersökte ett par yngre högskolebibliotek, tycker sig dock se exempel på att styrning från användarnas sida inte behöver stå i motsättning till bibliotek med fysiska lokaler och samlingar (s. 76). Det finns emellertid också uttalanden om att det inte självklart behövs nya biblioteksbyggnader i framtiden (se t.ex. James, 1997, s. 139-140).

Mot bakgrund av vad som lyfts fram i anslutning till frågan om bibliotekets framtida existens och under tidigare teman går det att framhålla en begreppslig skala. Ny teknik och nya tjänster innebär att biblioteket kan anta olika existensformer mellan polerna ”biblioteket som plats” och ”det virtuella biblioteket”. Hybridbibliotek och bibliotek som mötesplats (för lärande) ligger på denna skala. Där kan även fysiska bibliotek som har verksamhet utanför väggarna förekomma (jfr Budd, 1998, s. 182-183; Kuchi, Mullen & Tama-Bartels, 2004; Bennett, 2006, s. 10).

2.7 Relationer mellan kontextuella faktorer

De aspekter med kontextuellt inflytande på högskolebiblioteksarkitektur som jag har vaskat fram¹⁰ genom litteraturstudier är en intressant bakgrund till undersökningen av högskolebiblioteksbyggnadens utformning och bakomliggande vision (delfrågorna 1 och 3). De har dessutom varit ett stöd för intervjusamtal i undersökningen (se bil. 2 nedan), samt vid datainsamling och analys generellt. Det finns också relevanta kopplingar mellan de kontextuella faktorer som jag har behandlat ovan.

---

¹⁰ Se även Johannesson (2004) för en kortfattad översikt.

Studenterna är högskolebibliotekens primära användargrupp.¹¹ Vilka användargrupper som högskolebiblioteket byggs för, och hur det utformas med tanke på dem, hänger ihop med bibliotekets möjligheter att hantera olika former av lärande (avsn. 2.5 ovan). Hur biblioteket utformas för studenter påverkar också lärares, forskares och allmänhetens möjligheter att utnyttja det. Informationstekniska lösningar (2.2-3), såväl inom som utanför bibliotekets väggar, samt det i dag mer eller mindre förverkligade hybridbibliotekets sammansättning, speglar hur och i vilken utsträckning lärare och forskare kan utnyttja biblioteket. Samlokalisering av och samarbete mellan bibliotek och andra enheter på högskolan (2.4) kan innebära stöd och/eller restriktioner för olika användargrupper (studenter, lärare, forskare) och motsvarande användningsområden (studier enskilt och i grupp, undervisning, forskning) på olika sätt och i varierande grad.

Biblioteksbyggnadens flexibilitet (2.1) är särskilt viktig för möjligheterna att hantera i hög grad aktuella kvantitativa förändringar i högskolans verksamhet. Eftersom studentantalet inte minst på grund av skiftningar i ekonomiska konjunkturen och studentgenerationers storlek torde vara den största kvantitativa utmaningen för biblioteken, kan byggnadens storlek och dess utformning för lärande också spela en stor roll för förverkligandet av eventuella visioner med koppling till den primära användargruppens storlek.

Frågor om aktuell teknik, särskilt IT, impliceras av så gott som samtliga aspekter som jag har berört ovan: flexibilitet eftersom tekniken dels ger nya möjligheter, dels på grund av den snabba utvecklingen kräver anpassningsbara byggnader för att kunna utnyttjas maximalt; nya samarbetsformer då dessa kan underlätta och förbättra teknikutnyttjandet; pedagogiska arbetsformer och lärande genom att tekniken såväl utmanar som stödjer utbildning och forskning; samt bibliotekens framtida existensformer (2.6), som kanske kommer att påverkas av den tekniska utvecklingen i ännu större utsträckning. Hessler (2003) identifierar i sin doktorsavhandling just IT och studentanstormningen som viktiga krafter bakom ifrågasättandet av det av henne undersökta universitetsbibliotekets organisation (s. 99).

Samtliga aspekter har dessutom potentiella kopplingar till visioner och restriktioner (se avsn. 3.1 nedan), form och funktion (se avsn. 3.2 nedan) samt (biblioteks-) agents hållning mellan proaktivitet och reaktivitet (se avsn. 4.4 nedan). Översikten pekar på att visioner inom ovan summerade områden är särskilt aktuella kring sekelskiftet 2000. Den ger därmed en intressant kontext för undersökningsresultaten inte minst i anslutning till delfrågorna 1 och 3, där visionsinnehåll och dess eventuella förverkligande i och genom arkitektonisk form är i fokus.

---

¹¹ Högskolornas och universitetens första uppgift är "att ansvara för den samhälleliga högre utbildningen" (Gellerstam, 2001, s. 3).

2.8 Sammanfattning

En kontext omfattande potentiella faktorer för planering av högskolebiblioteksbyggnader inför början av 2000-talet kan sammanfattas i följande punkter:

- Flexibilitet för att möjliggöra olika funktioner inom befintlig byggnad, samt för ombyggnad för möjliggörande av nya funktioner, har uppmärksammats i anslutning till planering av biblioteksbyggnader mot bakgrund av förändringar på flera områden.
- Informationsteknikens utveckling innebär nya möjligheter för och krav på bibliotekens verksamhet.
- Möjligheterna att tillhandahålla tjänster och (media-) resurser både virtuellt/genom nätverk och fysiskt på plats främjar framväxten av hybridbibliotek.
- Traditionella biblioteksresurser och utökat stöd för lärande har på vissa universitet och högskolor samlats i learning resource centres (LRCs).
- Lärande i grupp utanför klassrum har fått en allt viktigare roll inom högre utbildning med biblioteket som en potentiellt central resurs.
- Åtminstone på kort sikt kan högskolebiblioteken fortleva som fysiska centra för informationsåtkomst och lärande.

3 PROCESS OCH BYGGNAD I FORSKNING OCH ANNAN LITTERATUR

I föregående kapitel har jag belyst kontextuella faktorer med potentiell relevans för högskolebiblioteksplanering. I detta kapitel behandlar jag arkitektoniska planeringsprocesser och byggnader med fokus på bibliotek genom en översikt över forskning på området. Denna bidrar till insikter om aktuella problem och kunskapsluckor inom det valda undersökningsområdet, samt användbara begrepp, teorier och metoder för att belysa, förklara och förstå aspekter av detta. Forskningsöversikten utgör dessutom en grund för att kombinera nya resultat med gamla och i förlängningen bidra till teoriutveckling. Tidigare forskning och annan litteratur fördjupar problematiken kring vad som är speciellt med bibliotek i allmänhet och högskolebibliotek i synnerhet, samt planeringsprocesser bakom. Detta utgör tillsammans med forskningsfrågor och materialets karaktär en grund för val av de teorier som jag behandlar i kapitel 4 nedan, vilket i sin tur samspelar med metoder (se kap. 5 nedan).

En genomgång av den ganska omfattande mängden skrifter om biblioteksarkitektur och -planering ger intrycket att andelen strikt vetenskapligt material är ganska liten. Mycket av det som skrivits om planering av akademiska (och andra) bibliotek och hur dessa kan och/eller bör utformas har publicerats som mer eller mindre vetenskapligt grundade vägledningar och redovisningar av praktik. Allt är knappast värt att nämna här, men några drag bör lyftas fram eftersom handbokslitteratur och liknande stödjer begreppsutvecklingen och eventuellt har en viss betydelse för biblioteksplanerare (som ju ingår i min studie). Förutom mer vetenskapliga publikationer i form av avhandlingar förekommer en och annan forskningsredovisning i artikelform, samt en hel del uppsatser inom området, inte minst svenska, vilka ger inblickar i sentida förhållanden, ofta med direkt relevans för studiet av högskolebiblioteksbyggnader. Även om magisterarbeten och liknande normalt har mindre förutsättningar än forskning på högre nivå att bidra till vetenskaplig kunskap, går det att se intressanta genomgående drag i ett större uppsatsmaterial.

I det följande presenterar jag forskning som jag bekantat mig med och som har betydelse för mina frågeställningar, tillvägagångssätt och slutsatser. Översikten inleds med en kort redogörelse för arbeten med särskilt stor relevans vad gäller inriktning. Den fortsätter sedan med fördjupning och tematisering av forskningsområdet utifrån dessa och andra verk som bidragit till insikter om användbara begrepp och framträdande problemområden. Biblioteksplaneringsprocesser och biblioteksbyggnader behandlas mer generellt i var sitt avsnitt (se även kap. 2 ovan).

3.1 Planeringsprocessen: visioner och restriktioner

Det finns flera potentiella faktorer (delfråga 2) bakom byggnaders utformning (vilket kommer att beröras ytterligare i detta och följande avsn. samt i kap. 4). Några framträdande är kontext och struktur, som begränsar agents föreställningar om vilka funktioner som man kan planera utifrån,¹² samt tomt, geofysik, tekniska möjligheter och föreskrifter (se t.ex. Darke, 1979; Ekholm, 1987; Bunn, 1989; Iedema, 1997; Lawson, 2006). Möjligheter och begränsningar för verksamhet i en byggnad (delfråga 3) är av många olika slag. Konkret arkitektonisk form är dock central, såväl vad gäller möjligheter att förstå möjlig användning och orientera sig, överblicka byggnaden och navigera i den, som att kunna utföra vissa aktiviteter och avläsa budskap (se t.ex. Ekholm, 1987; Jones, 1990; Häggström, 1996; Thomas, 1996).

Deltagande i planering och dess resultat vid tillbyggandet av ett universitetsbibliotek vid Oregonuniversitetet undersöktes av Judith Renee Ginsburg (1997) genom en doktorsavhandling. Ginsburgs frågeställningar om vad som påverkar design, utveckling och funktion hos ett akademiskt bibliotek ligger mycket nära mina. Hennes närmande till empiri har också beröringspunkter med mitt arbete. Ginsburg studerade arkitektonisk form, men minst lika viktiga i hennes avhandling är processen och deltagarna. Hon visar hur ett på campus centralt placerat akademiskt bibliotek kan ha en viktig symbolisk funktion. Arbetsplatsens utformning och bibliotekspersonalens medverkan i processen skapade förväntningar. Samarbete mellan arkitekter och användare genom hela designprocessen är inte självklart och kan innebära stora utmaningar. En sådan är tidsåtgången och betydelsen av kontinuitet i deltagandet. Ginsburgs resultat illustrerar hur organisation, tid och finansiering är framträdande restriktioner i processen och för dess resultat. En möjlig vinst med hög grad av deltagande är att designlösningarna får en tidigare och bredare förankring hos de berörda. Ginsburgs resultat pekar på inslag av hängivenhet och engagemang i processen. Förutom institutionens (universitetets) kultur har akademiska discipliners kulturer betydelse för processen (s. 222-223 med hänv. t. Clark, cop. 1983 – se ssk hans kap. 2 – samt med hänv. t. Tierney, 1989 – se ssk hans s. 155; jfr Budd, 1998). Med utgångspunkt i de organisatoriska restriktionerna i processen framhåller Ginsburg att ett gemensamt språk för deltagarna i processen är viktigt för att en helhetsvision ska kunna åstadkommas (Ginsburg, s. 221 med hänv. t. Grabow, 1983, s. 101; jfr Malbert et al., 2004). I sin doktorsavhandling rapporterar Gerald Cecil Sandy (1981) att hög grad av deltagande tenderade att medföra större uppskattning av biblioteksbyggnaders användbarhet. Sandy fann också att respondenter (chefer och avdelningschefer) vid de undersökta biblioteken var mer nöjda med

---

¹² Tack till Anneli Sundqvist som uppmärksammat detta.

nybyggnader än med tillbyggnader och renoveringar (s. 99-101; se även t.ex. Bisbrouck, 2002, s. 52).

Det av Ginsburg (1997) studerade projektet påbörjades i slutet av 1980-talet (mindre än tio år före det av mig studerade), och mot den bakgrunden beskriver hon hur informationsteknikens betydelse blev tydlig och både utmanar och stöds av flexibilitet i byggnaden. Ginsburg beskriver också hur utrymmen för såväl tyst enskilt arbete som grupparbeten planerades. För den yttre utformningen var hänsyn till campusstråk och historiska miljöer betydelsefulla. I uppläggning och resultat är Ginsburgs framställning till stor del empirinära vilket kan förklaras av att hon arbetar enligt grundad teori (jfr Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 160-161). Resultatet blir att underliggande mekanismer kommer aningen i skymundan i förhållande till empiriska mönster (för en mer allmän behandling av detta se ssk avsn. 4.3 samt kap. 5 nedan). Därför kan vidare forskning komplettera många av de intressanta tendenser som Ginsburg pekar på. En praktisk implikation av sin forskning som Ginsburg framhåller är att man först identifierar ett problem och sedan funderar ut en lösning (s. 225). Ett sådant förhållningssätt till design kan dock problematiseras (se vidare avsn. 4.5 nedan).

Nancy Pickering Thomas (1996) doktorsavhandling är från en amerikansk horisont analog med en del av mitt syfte genom att hon söker det potentiella (se ssk avsn. 4.3 samt kap. 5 nedan), eller mer precist möjliga uttryck hos och ”läsningar” (tolkningar) respektive möjlig användning av biblioteksbyggnader. Utifrån sitt teoretiska perspektiv studerar hon diskursiva praktiker, det vill säga sätt att uttrycka vad som räknas som kunskap och sanning (kap. 2). Thomas identifierar arkitektoniska, miljömässiga, artefaktiska (gällande föremål) och textuella (gällande texter) diskursiva praktiker i byggnader och deras yttre och inre miljö (kap. 6). Sådana praktiker kan ge ledtrådar till biblioteks institutionella identitet såväl som stödja eller hindra användares aktiviteter (kap. 7). Thomas studie har implikationer för medvetenheten om i vilken utsträckning bibliotekets fysiska miljö passar mål och preferenser hos bibliotekarier. Dessa bör enligt Thomas anta ett ”proaktivt och upplyst förhållningssätt” (”proactive and enlightened approach”, s. 467) då biblioteksmiljöer utformas, detta för att sörja för mer jämlik informationstillgång (s. 466-468).

Thomas studerade ett flertal biblioteksbyggnader, bland annat akademiska, med utgångspunkt i arkitekturens påtagliga och framträdande roll i människors miljö (s. 7). Hon utgår från teorier som fokuserar konstruerandet av kunskap och interaktion mellan användare och system (s. 16). Hennes perspektiv avgränsas ytterligare genom Michel Foucaults teori om diskursiva formationer (sätt att tala som ger struktur och mening åt kunskap), åtkomliga i studiet av samhälleliga eller institutionella praktiker. Med hjälp av Sonja K. Foss och Ann Gill (1987) visar hon att begreppet diskursiv praktik är användbart på arkitektur (Thomas,

1996, s. 16-18, 22). Genom observationer av byggnader resonerar Thomas kring hur diskursiva praktiker kan uttrycka bibliotekets institutionella hållning med implikationer för förverkligandet av användares identitet (s. 409). Ett ur mitt perspektiv – med tanke på undersökningsresultatets betydelse för biblioteksplanering och institutioners självvärdering – viktigt konstaterande är att diskursiva praktiker inte bör ses som medvetna uttryck för institutionens avsikter (Thomas, 1996, s. 415-416). En byggnad kan rent konkret och oberoende av intentioner till exempel antyda en mer undanskymd roll för användarna i förhållande till institutionen och exempelvis underlätta vissa beteenden, så som uppgiftsorienterade, snarare än andra (s. 433; jfr Carsrud & Lundberg, 2007, ssk s. 65).

Thomas kan på grund av den valda (och nödvändiga) avgränsningen inte säga så mycket om hur biblioteksbesökare verkligen tolkar byggnader och deras interiör. Dock framstår det som rimligt att många av hennes tolkningsförslag har stort praktiskt intresse. Om inte annat kan de bidra till att fokusera de möjligheter som trots allt finns för biblioteksplanerare och bibliotekspersonal att utforma miljön mer i överensstämmelse med sina avsikter (jfr Thomas, 1996, kap. 8). Ett resultat av Thomas undersökning är att biblioteksbyggnaders komplexitet kan medföra att diskurser uttrycks i praktiker som användare erfar. Vid utformandet av bibliotek sker val som utesluter andra val. En byggnad riskerar att förr eller senare inte stödja de mål som bibliotekspersonalen har (s. 464-466). Thomas uppmärksammar därmed förhållandet mellan å ena sidan visioner bakom biblioteksverksamhet och å andra sidan i byggnader mer eller mindre medvetet manifesterade restriktioner för förverkligandet av visionerna. Såväl uttryck som konkret form hos byggnaderna är centrala i hennes analys.

I det närmaste analogt med Thomas betonar Nina Halden Rönnlund (2002) att "[r]ummet kan /.../ arbeta för att stödja de intentioner man har med en verksamhet, men också utgöra ett hinder för den verksamhet man vill bedriva" (s. 54). Halden Rönnlund använder i sin magisteruppsats den teoretiskt grundade metoden rumslig syntaxanalys, space syntax analysis (s. 3),¹³ för att påvisa hur åtkomliga för användare olika delar av en byggnad är. I de aktuella fallen undersöktes även på motsvarande sätt den potentiella betydelsen av biblioteks placering i större byggnadskomplex, närmare bestämt gymnasieskolor. Inte minst för elevernas lärande kan byggnaders utformning vara av stor vikt. Olika funktioner bör enligt Halden Rönnlund vara olika lätta att nå. Mötesplatsfunktioner bör ha en central placering i byggnaden, medan grupprum kan läggas mer perifert (s. 51-53). Även om Halden Rönnlunds undersökning är av begränsad omfattning, och även om byggnaders effekter kan vara svåra att fastställa mer exakt, påvisas några aspekter av arkitektur (särskilda utrymmens placering och åtkomlighet) som kan ställas mot visioner och deras väg genom planeringsprocessen.

---

¹³ Se Bill Hillier och Julienne Hanson ([1984] 1997).

Hur olika restriktioner påverkar genomförandet av en vision är centralt för min avhandlings frågeställning (se ssk delfrågorna i kap. 1 ovan) och har som synes mer eller mindre explicit exemplifierats och diskuterats av flera forskare, vilket belyser viktiga faktorer bakom skiftande överensstämmelse mellan visioner och arkitektonisk form. Viktiga faktorer i själva planeringsprocessen går att finna i relationer och interaktion mellan olika agenter (aktörer): bibliotekarier, arkitekter, konsulter, administratörer och andra. I nästa avsnitt behandlar jag utforskandet av dessa faktorer. Uppmärksammandet av dem antyder en förklaringspotential i agenter tillhörighet till och växelverkan med ämnesområden, organisationer, kulturer och institutioner. Värt att beakta är också dessas koppling till större strukturer. Sådana faktorer tas upp i det därpå följande avsnittet.

3.1.1 Restriktioner och möjligheter: agenter

Människor med olika benägenheter, erfarenheter, synsätt och kunskaper deltar och interagerar med varandra i den process som omfattar utformandet av byggnaden. Kommunikation och samarbete leder i idealfallet till av deltagarna önskat resultat, till glädje och nytta för dem som föreställt sig och/eller påverkas av det. Man måste dock räkna med restriktioner i planeringsprocessens omgivning och sammanhang. Vissa begränsningar för visionernas förverkligande kan också tänkas uppstå på grund av enskilda agenter föreställningar och skiftande förmåga, och som ett (eventuellt önskat och inte alltid medvetet) resultat av agenter (eventuellt bristande) samarbete.

Människor med särskilda sociala positioner och därmed särskilda resurser för att agera benämns agenter. Agenter som dessutom tar på sig och aktivt skapar särskilda roller kallas för aktörer (Bourdieu, 1981, s. 309; Danermark et al., cop. 2003, s. 148, 152-153; jfr Seldén, 1999, s. 91). Vare sig det är tal om agenter eller aktörer i min framställning finns det därför en bäring på det grundläggande begreppet agentskap. På grund av detta och för att inte överdriva agenter eventuella karaktär av aktörer använder jag i första hand termen agent, vilket inte utesluter att vissa agenter kan ha drag av aktörer. Förutom agenter och aktörer finns ”de som inte har egna handlingsutrymmen” (Malbert et al., 2004, s. 25; se även Iedema, 1997, avsn. 5.2.1). Björn Malbert et al. (2004) kallar ”människor, artefakter eller naturelement som enbart finns representerade genom att någon/några talar för dem” för aktanter (s. 25-26 efter Kain, 2003, s. 304 och Lapintie, Maijala & Rajanti, 2001, s. 19; efter Latour, 1987 – se definition s. 84). Jag använder termen aktanter om deltagare och (av andra) representerade intressenter i processen vars påverkan på dess resultat varit liten, oklar eller obefintlig. Därmed gör jag en huvudsaklig åtskillnad mellan aktanter och agenter, av vilka vissa av de senare alltså kan kallas aktörer.

Dumont C. Bunn (1989) belyser i sin doktorsavhandling hur olika agenter och deras skiftande kunskaper och erfarenheter i planerandet av akademiska bibliotek kan påverka hur byggnader utformas. I de studerade fallen framkom att bibliotekarier (chefer) ibland var pålästa inför planeringsarbetet men kunde uppleva ett behov (eller ha nytta) av stöd från konsulter (s. 110, 225). Exempel gavs på hur lyckade resultat (ur personalens synvinkel) nåtts när högskolan gett bibliotekschefen kontroll över processen och han/hon kommunicerat med arkitekten (s. 223, 225).

Attityder så som de uttryckts av agenter i planeringsprocessen har studerats ganska ingående av Lee (1985) i en doktorsavhandling. Lee använde genom litteraturstudier identifierade kritiska faktorer i biblioteksbyggande som utgångspunkter för frågor till bibliotekarier, arkitekter och konsulter med erfarenhet av planering och utformning av högskolebibliotek (s. 11). Lee påpekar att konsulter medverkan kan ha betydande konsekvenser för resultatet av biblioteksbyggande (s. 253). Mellan bibliotekarier och arkitekter märktes attitydskillnader. Bibliotekarier uttryckte att arkitekter gärna ägnar sig åt monumentalitet och ofta inte tillräckligt förstår biblioteksbyggnadens funktioner, medan vissa arkitekter menade att bibliotekarier inte är tillräckligt kunniga om planering och design av biblioteksbyggnader. Även om bibliotekarier betonade funktion före form framstod arkitekter också som medvetna om vikten av funktionalitet. Konsulter intar i Lees studie lite av en mellanställning och håller inte nödvändigtvis med bibliotekarierna i de olika frågorna (s. 398-400). Intressant är också att arkitekterna särskilt betonade det estetiska (s. 391, 397).

Elding och Johansson (2000) undersökte i sin magisteruppsats samspel, kommunikation och roller hos olika agenter (eller, som författarna kallar dem, aktörer) och professioner i samband med planerandet av universitets- och högskolebibliotek i Sverige vid sekelskiftet 2000. Hos agenterna kunde engagemang och vilja att åstadkomma ett bra hus urskiljas (s. 89). Hängivenheten och dess betydelse är omvitnad även i annan forskning kring biblioteksbyggande och andra arkitekturprojekt (Cuff, cop. 1991, s. 234; Ginsburg, 1997; Curry & Henriquez, 1998, s. 89; Malbert, 1999; Dahl, 2000, s. 53). Anna Lena Perner (2001) redovisar i sin magisteruppsats tecken på ömsesidiga brister i samarbetet mellan arkitekter och bibliotekarier då stadsbiblioteket i Malmö planerades (s. 29-30, 64). Ett uttalande av en bibliotekarie (s. 29) liknar Lidmans (2001) farhågor om en föråldrad syn på bibliotek hos vissa arkitekter. Dahl (2000) berör i sin magisteruppsats planeringssamarbete mellan arkitekter, bibliotekarier och användare i processen vid ett universitetsbiblioteksbygge. Cecilia Bengtsson och Emelie Ullstad (2002) ger i sin magisteruppsats exempel på samarbete mellan arkitekter och bibliotekarier. I dokument om arkitekttävlingen inför byggandet av stadsbiblioteket i Malmö finner de hur politiker beklagar sig över att arkitekter ställs mot bibliotekarier och arkitektur mot funktion (s. 36). Barbro Roos, engagerad i

planerandet av stadsbiblioteket i Malmö, säger i en intervju ”att hon egentligen inte tycker att tävlingsformen är lämplig när man bygger nya bibliotek, eftersom personalen inte har någon kontroll under utvecklandet av förslagen” (Bengtsson & Ullstad, 2002, s. 46). Roos förespråkar parallella uppdrag till olika arkitektfirmor, där ett av arkitektförslagen kan väljas för fortsatt arbete efter att synpunkter lämnats till arkitekterna (s. 47). Elding och Johansson (2000) intervjuade arkitekter som var ”mycket positiva till tävling som form för att utse arkitekt till projekt” (s. 46) och menade att det ger bra och spännande arkitektur (s. 44). Biblioteksrepresentanter var däremot mer skeptiska mot tävlingar (s. 80). Argument mot tävlingsformen från en planerande bibliotekarie och en förvaltningschef vid Malmö högskola går ut på att den är dyr och att funktionen blir lidande (s. 44). IT-koordinatör och en arkitekt vid projektet i Malmö säger ”att arbetet har försvårats av att det fanns ett tävlingsförslag som man varit bunden av innan det fanns ett program för byggnaden” (s. 77). Lee (1985) nämner liknande problem och varnar för att tävlingar ofta är kostsamma och ger mindre möjligheter till interaktion mellan arkitekter och klienter. Man riskerar att form får gå före funktion varvid ändringar kan behövas (s. 41). Likt Elding och Johansson visar Eva Hansson (2000) i sin magisteruppsats hur tävlingsförfarandet kan upplevas som en låsning vid ett förslag där arkitekten avgör förutsättningarna. Biblioteks-företrädare efterlyser tidigare medverkan från bibliotekspersonalen (s. 27). Sebright (1996) säger i en artikel baserad på hans doktorsavhandling att biblioteksledningen vid en mindre högskola bör ”communicate well and often with subordinates, superiors and peers in the college (especially the computer services administrator)” för att nå ett gott resultat i planeringsprocessen (s. 110).

Den omfattande planeringshandbok för akademiska biblioteksbyggnader som sammanställts av Philip D. Leighton och David C. Weber (1999) innehåller också rekommendationer om bibliotekspersonalens medverkan (s. 30). Även Richard J. Bazillion och Connie L. Braun (2001) argumenterar i en handbok för personalens medverkan i planeringen (s. 143). Bazillion (2002) lyfter dessutom fram ett alternativ till anbuds-förfarande inför biblioteksdesign med hänvisning till potentiella samarbetsvårigheter i den traditionella strategin (s. 53). Alla parter är med från början i det alternativa tillvägagångssättet vilket enligt Bazillion underlättar skapandet av en funktionell byggnad (s. 54). Involverandet av ett stort antal deltagare i planeringsprocessen kan dock kräva mycket arbete för beslutsfattandet (Ginsburg, 1997; Perner, 2001). Marie-Françoise Bisbrouck (2002) fann i en studie av universitetsbiblioteksbyggande i Frankrike under 1990-talet att dialogen mellan deltagarna i processen ofta var begränsad. Det var då vanligt att bibliotekspersonalen, byggnadens primära användare, utestängdes. Bibliotekspersonalen tenderade att kräva förklaringar och modifieringar av funktionell natur i projektet (s. 53). I en uppföljande studie var däremot klagomål på relationer till planerare, arkitekter och lokala myndigheter mer sällsynta hos bibliotekspersonalen i undersökningen (Bisbrouck, 2008, s. 222).

Bibliotekarier och arkitekter som deltagit i planerandet av folkbibliotek intervjuades av Curry och Henriquez (1998). Samtliga arkitekter och bibliotekarier höll med om att en framgångsrik designprocess kräver givande och tagande (s. 84). Lina Erikssons (2005) magisteruppsats belyser bibliotekariers medverkan i planerandet av det kombinerade folk- och högskolebiblioteket i Visby. Arkitekten där var villig att göra ändringar. Hos denne märktes viss betoning av det estetiska och hos bibliotekarier viss betoning av det funktionella. Detta liknar resultat hos Curry och Henriquez (1998) som fann att arkitekter koncentrerade sig på form och bibliotekarier på funktion (s. 88; se även Mattern, 2002, s. 272, 292).

Susan Joy Erickson (2000) gjorde i ett masterarbete genom en litteraturstudie en kategorisering av övergripande områden som behandlas av arkitekter och bibliotekarier i tidskriftsartiklar (s. 8). Hon fann i materialet att arkitekter är mer samsatta med institutioners ändamål uttryckt i exteriören (s. 29). Curry och Henriquez (1998) säger att bibliotekarier på grund av exteriörens symboliska roll bör engagera sig mer i dess utformning än vad vissa sagt sig fått göra (s. 85). Erickson (2000) fann också att bibliotekarier koncentrerade sig mer på interiör än exteriör (s. 28). Inredning är ett område som enligt Erickson verkar domineras av bibliotekarier (s. 42). Arkitekter framstår i hennes resultat som mer angelägna om att åstadkomma öppenhet och luftighet (s. 43).

Jämfört med bibliotekarierna föreföll arkitekter i Ericksons studie vara mer intresserade av filosofi bakom byggnader (s. 9), hänsyftningar i utformningen (s. 14) och relationen mellan form och funktion (s. 15). Många skrifter om biblioteksplanering rekommenderar att konsulter anlitas av biblioteksföreträdare (s. 29). Där betonas också flexibilitet i designen (s. 34-36). Särskilda funktionella element behandlas i Ericksons undersökning främst av arkitekter (s. 38), medan informationsteknik i gamla och nya byggnader engagerar både arkitekter och bibliotekarier (s. 40).

Erickson noterade att planerings- och designprocessen fokuseras i bibliotekstidskrifterna vilket inte förvånar henne med tanke på att bibliotekarier ofta är nybörjare inom planering och design jämfört med arkitekterna (s. 24). Elding och Johansson fann att intervjuade arkitekter tenderade att inte uppmärksamma problem i planeringsprocessen i samma utsträckning som andra deltagare (s. 87) vilket påminner om Lidmans anmärkning om arkitekter som mer inriktade på resultat än process (se kap. 1 ovan). Kunskaper är betydelsefulla för planering då bibliotekarier oftast har mindre erfarenhet än arkitekter av byggprojekt enligt Curry och Henriquez (1998). De noterar att inte alla bibliotekarier i deras undersökning föreföll vara pålästa (s. 82). Dock uppvisade både bibliotekarier och arkitekter entusiasm över planeringsprocessen och ömsesidig uppskattning av varandras färdigheter och engagemang (s. 89).

Marie Strid, Göran A. Lindahl och Jan Ahlin (1999) redogör för erfarenheter från spel upplagda som sammanträden kring lokalplanering på universitet. En av deltagarna såg problem i planeringsprocessen i olika utgångspunkter hos tekniker och pedagoger (s. 36). Skillnader mellan fastighetsägare, pedagoger och lokalplanerare, där de senare ”verkar sitta mitt emellan”, märktes också i diskussioner (s. 24). Forskarna som skrivit rapporten konstaterar att dialog mellan de olika parterna saknas (s. 46).

Rachael Elizabeth Barlow (2008) uppmärksammar i sin doktorsavhandling genom bland annat intervjuer med akademiska bibliotekarier byggnadens betydelse för bibliotekarieprofessionen. Hon menar att både flexibilitet och brist på flexibilitet hos biblioteksbyggnaden kan gynna professionen (s. 312-314). Ett exempel på byggnaders restriktioner och möjligheter med betydelse för bibliotekarier är graden av öppenhet och hur möten med och kontroll över besökare möjliggörs. Andra exempel är byggnadens betydelse för bibliotekets undervisningsfunktion (s. 306-308, 310) och samarbete mellan bibliotek och IT-enhet (s. 312-313). Bibliotekarierna verkar dock i en omgivning bestående dels av andra bibliotek, som är både konkurrenter och förebilder, dels av den egna moderorganisationen med administratörer och fakultetsfolk, vilka kan utöva visst inflytande över byggnadens kostnad och utformning (s. 101).

3.1.2 Restriktioner och möjligheter: omgivning och strukturer

Visioner och begränsningar för deras konkreta förverkligande finns och uppkommer inte bara hos enskilda agenter och i förhandlingar och samarbete mellan dem, utan existerar även mot bakgrund av sociala strukturer och omgivning, bland annat manifesterade genom överordnade institutioner och fysisk miljö. Till de mer fysiska begränsningarna så som tomtens form kan även räknas krav på planeringsagenterna att beakta hur byggnaden passar in i omgivningen (se t.ex. Dahl, 2000). Förutom de mer konkreta restriktionerna och förutsättningarna finns mer abstrakta relationer mellan organisation, institution och kontext respektive agenter och (samhälls-) strukturer som är värda att beakta då man försöker beskriva och förklara förhandlingar, restriktioner och möjligheter och deras resultat (delfrågorna 2 och 3).

I en stor översikt över viktiga aspekter på akademiska bibliotek och deras omgivning/miljö behandlar Budd (1998) skillnader mellan olika organisationskulturer och ämnesdiscipliner i högskolevärlden (vilket ju Ginsburg framhållit i avslutning till planerandet av akademiska biblioteksbyggnader). En konsekvens av skillnader mellan discipliner är enligt Budd olika (upplevelser av) behov av bibliotek. Samhällsvetare och humanister är i hög grad beroende av tryckta bestånd och handskriftssamlingar (s. 95). Enligt Budd lever lärare och forskare i politiskt baserade kulturer som är inriktade på att gynna den egna avdelningen. Lärare

och forskare lever även i kognitivt baserade kulturer som starkt påverkar undervisning och forskning. Biblioteket har sitt eget perspektiv, sin egen plats i organisationen och kan hamna i olika allianser (s. 154). Potentiellt viktigt är att bibliotekets uppdragsgivare utgör en stor men sekundär grupp; biblioteksbesökarna är inte bibliotekets ”egna” på samma sätt som studenter hör till en viss institution/ämnesavdelning (s. 160). Köparen av bibliotekets tjänster är ofta en annan än konsumenten (s. 229). På campus utgör lärare och forskare en relativt permanent grupp vars medverkan i bibliotekets utveckling är viktig om än ibland väl beståndsriktad (s. 235). Lättåtkomliga och välintegrerade, på campus centralt placerade bibliotek kan hur som helst uppskattas av såväl bibliotekspersonal som studenter och fakultetsfolk (se t.ex. Smith, 1973, s. 99-108; Henson, 1980, s. 40-41; Bisbrouck, 2002, s. 50). Det är fortfarande mycket vanligt att akademiska bibliotek är centralt placerade på campus (se t.ex. Jönsson Adrial, [2003], s. 20; Shill & Tonner, 2003, s. 444).

Sociala strukturer och agentskap behandlas vidare i kapitel 4 nedan.

3.2 Form och funktion hos biblioteksbyggnader

Besvarandet av delfråga 3, hur byggnaden ter sig med avseende på funktioner, användning och uttryck jämfört med visionen, innebär studier av form och funktion (inklusive potentiella och faktiska användningsområden, verksamheter, uttryck och effekter) hos arkitektur. Utsagor om funktioner kan också förekomma mer eller mindre explicit i visionsdokument (delfråga 1 och 3). Arkitektonisk form hos bibliotek utgör studieobjekt i Daniel Kochs (2004) licentiatuppsats, där han bland annat med hjälp av rumslig syntaxanalys undersöker hur mening kan produceras av rumsliga system. Kochs uppsats empiriska del inriktas på idéer om kunskap i folkbiblioteksbyggnader. Han lyfter fram flera begrepp som är användbara för min undersökning eftersom jag fokuserar form och funktion hos en särskild byggnadstyp. Koch påpekar att byggnadstyp kopplas till funktion mer än till form, men att typer fortfarande existerar. Designprinciper ger referensramar för särskilda typer (t.ex. skolor) och är därmed en källa till mening (s. 21; se även Lefebvre, [cop. 1974] 1991, ssk s. 34, som Koch hänvisar t.). Ett sådant påpekande gör det enligt min mening berättigat att undersöka om bibliotek (och mer specifikt högskolebibliotek) kan förväntas se ut på ett visst sätt, och om arkitekter i så fall nödvändigtvis tar hänsyn till det i designarbete och i interaktion med andra deltagare i planeringsprocessen. Koch skiljer vidare mellan funktion (i hans framställning avsedd användning) och användning (s. 22). Han fokuserar, enligt de definitioner han använder, snarare beteende, som, säger han, är kopplat till handlande och användning, än funktion, som är kopplad till program (s. 23). I mitt fall är såväl funktion enligt Kochs definition, som beteenden, användning och mening (samt effekter av byggnaden över huvud ta-

get) intressanta, eftersom jag försöker jämföra visioner med potentiell (och i viss utsträckning faktisk) användning av och mening hos byggnaden (se även avsn. 1.3 ovan samt 4.3.2 nedan).

Ett givande inslag i Kochs empiriska undersökningar är att han kompletterar rumslig syntaxanalys med studier av besökare i de tre biblioteken. Två viktiga och relaterade begrepp inom rumslig syntaxanalys är djup och integration. Utrymmen i en byggnad kan se mycket olika ut och ändå vara konfigurerade på samma sätt. Djup i det här sammanhanget syftar på antalet konfigurativa steg. Ett utrymme som bara kan nås genom att flera andra utrymmen passerats ligger djupare än ett utrymme som nås redan efter att ett enda utrymme passerats. Integration kan liksom djup uttryckas på en skala. Ett mer integrerat utrymme ligger närmare alla andra utrymmen än vad ett mindre integrerat utrymme gör (s. 46-49; se även Hillier & Hanson, [1984] 1997, ssk s. 143-175, som Koch hänvisar t.; se även Halden Rönnlund, 2002).

Koch fann att studieplatser som ligger nära men inte i integrationskärnan tenderar att användas mer (s. 86). Hans resultat pekar på att det oftare förekommer interaktion nära mer integrerade platser, särskilt när små grupper av studieplatser finns där diskussioner inte stör andra så mycket. Val av plats för enskildhet eller interaktion föreföll viktigare än närhet till studerad litteratur (s. 87, 143). Detta är en aspekt av *fördelning* (distribution) *genom rummet*, till vilken Koch räknar det "oplanerade". Fördelning genom rummet föregås av fördelning *i rummet*, som är ett resultat av medvetet handlande (s. 119). Bokhyllor kan till exempel placeras i ett mönster av "kvarter", "gator" och "torg" (s. 121). "Läsefunktionens" fördelning i rummet kan genom olika medel signaleras som en individuell eller social process.¹⁴ Koch anar en risk för att böcker endast blir en symbol för kunskap om lärande ses som någonting som utan vidare händer i interaktion mellan människor (s. 127). I anslutning till sin diskussion kring den mest grundläggande fördelningen, nämligen den *av rummet*, påpekar Koch att intentionerna bakom byggnaden inte är desamma som användares upplevelser (s. 117). Här finns flera möjligheter i designen. Förekomsten av dörrar har till exempel stor betydelse för intrycket av en byggnad (s. 110). Rumslig och visuell kontroll tillsammans med konfiguration påverkar artefaktens verkan som symboler. Böckers placering och möjlighet att övervaka potentiella användare kan ge uttryck för skiftande status (s. 112; jfr Thomas, 1996, om hur användares identitet konstrueras genom biblioteksrummet, ibland på tvärs mot intentioner hos planerare). En möjlighet hos rumslig konfiguration är att länka olika delar av en byggnad till en meningsfull helhet oberoende av i vilken följd delarna förekommer (Koch, 2004, s. 114).

---

¹⁴ Liknande resultat finns hos Thomas (1996 – se ssk s. 433). Roberto A. Ibarra (2005) diskuterar hur biblioteksbyggnader kan passa olika väl för olika människors sätt att arbeta (t.ex. i grupp eller individuellt).

Likt Thomas talar Koch om att läsa det rumsliga systemet vad gäller fördelning av rummet (Koch, 2004, s. 161). Han säger vidare att av de tre rumsliga fördelningarna är det fördelning *i* rummet som är mest beroende av program eller typ. Typen är samtidigt åt andra hållet beroende av fördelningen i rummet, eftersom det är denna som avgör vilka funktioner, artefakter och människor som ska förekomma (s. 162). Vad gäller den tredje fördelningen, den *genom* rummet, påpekar Koch att mening produceras av användning av rummet (s. 163). Han framhåller dessutom att fördelning genom rum även producerar mening genom att förmedla förståelse av fördelning *av* rum (s. 164). Sammanfattningsvis dominerar form (enligt de definitioner Koch använder) i fördelningen *av* rummet, funktion i fördelningen *i* rummet och användning i fördelningen *genom* rummet (s. 165). Kochs undersökning belyser därmed vad byggnader kan betyda för användnings- och uttryckspotentialer oberoende av ursprungliga intentioner. Även med ett måttligt inslag av användarstudier kan det mot bakgrund av Kochs (och andras) forskningsresultat gå att säga en hel del om i vilka avseenden en biblioteksbyggnad eventuellt uppfyller visioner bakom den. Likt Thomas och Halden Rønnlund ger Koch exempel på hur biblioteksbyggnader kan analyseras utifrån sin utformning med avseende på möjlig användning och mening. För min undersökning är Kochs tankegångar intressanta, men då jag dessutom studerar uttryckta visioner måste förståelse för funktioner i bred bemärkelse (d.v.s. både möjliga och faktiska) beaktas.¹⁵

Thomas fokusering av kommunikativa aspekter av biblioteksbyggnader sammanfattas på sätt och vis av Budd (1998) då han betonar att kommunikation i bibliotek ofta är indirekt genom bland annat fysisk layout och skyltar. Interiören kan uttrycka en prioritetsordning mellan tjänster som biblioteket erbjuder (s. 307). Arkitektonisk form har också betydelse för hur biblioteksbyggnader fungerar över huvud taget, både vad verkningsgrad (jfr engelskans term *efficiency*) och verkan (effekt) beträffar. Enligt Faulkner-Browns (1987) tio "budord" för biblioteksbyggnader bör de vara flexibla (*flexible*), kompakta (*compact*), tillgängliga (*accessible*), expanderbara (*extendible*), varierade (*varied*), organiserade (*organised*), bekväma (*comfortable*), konstanta i sin miljö (*constant in environment*), säkra (*secure*) och ekonomiska (*economic*). Bunn (1989) använde en till synes väl fungerande, genom litteraturstudier, konsultationer och egen erfarenhet framtagen checklista över önskvärda drag hos biblioteksbyggnader som stöd för att värdera byggprocessernas resultat (s. 3, 57, 223; se även bil. 1 nedan). Listans ålder gör att den inte helt täcker in utvecklingen av inte minst informations- och kommunikationsteknik samt pedagogik och lärandeformer. Detta kan dock fångas in med hjälp av senare checklistor.

---

¹⁵ Faktisk användning av en byggnad kan sägas vara en funktion även enligt Kochs definition (avsedd användning) om den faktiska användningen också är avsedd.

McDonald (1997) ser form som en viktig del av funktionalitet (s. 192). Han föreslår en revidering av Faulkner-Browns bud mot bakgrund av förändringar i samhälle och utbildningssystem och en växande informationsmängd genom elektroniska nätverk (McDonald, 1997, s. 193-202; 2000, s. 61-71). Enligt McDonald (1997, 2000) ska biblioteken vara *anpassningsbara* (adaptable), dock balanserat mot kostnaden för flexibilitet men gärna med heltäckande datornät; *inbjudande och åtkomliga* (inviting and accessible), inte minst genom lättöverskådlighet och handikappanpassning, då biblioteket är centralt akademiskt fokus på universitetet och med en stark "social" roll; *varierade* (varied) genom att tillåta viss frihet i val av studiemiljö för att passa olika inlärningsstilar och forskares behov; *interaktiva och välorganiserade* (interactive and well-organized) för att underlätta användandet och mänsklig interaktion; *främjande* (conductive) av akademiskt arbete och reflektion; *tillhandahållande lämpliga miljöförhållanden* (suitable environmental conditions) för besökares komfort, effektiv dator-drift och bevarande av material; *säkra och trygga* (safe and secure); *driftseffektiva och skonsamma mot miljön* (efficient and environmentally appropriate); samt *lämpade för informationsteknik* (suitable for information technology) genom kabelinfrastruktur, studieplatser med nätverksanslutningar, självbetjäning och "smarta" kort. McDonalds bud kan inte minst vad gäller den sista punkten fungera som ett komplement till Bunnis på grund av ålder något ofullständiga checklista. Elmar Mittler (2008) använde McDonalds bud vid en studie av tyska universitetsbibliotek och fann att ljudstörningar var ett problem medan alla typer av byggnader kunnat anpassas till informationsteknik. Klimatkontroll och energikostnader var däremot källor till oro (s. 193). Klimat- och ljudproblem uppmärksammas också i en fransk studie (Bisbrouck, 2008, s. 224).

I litteratur av handledningskaraktär finns flera utsagor om funktion som överordnad estetik. Bazillion och Braun (2001) använder benämningarna "architectural space" (till exempel entréhallar i flera våningar) och "architectural statements" för att skilja estetisk form från funktionell form. Bakom den förra, som enligt författarna inte får ta för stor plats men kan ha mycket tilltalande drag, bör det finnas helt funktionella biblioteksutrymmen (s. 72-73). Leighton och Weber (1999) varnar explicit för att anlita arkitekter som inte förmår beakta funktion i tillräcklig utsträckning (s. 78). Bazillion (2002) rekommenderar samarbete mellan en ägarrepresentant och bibliotekschefen för att motstå eventuella försök från arkitekter att prioritera monumentalitet på det funktionellas bekostnad (s. 58-59). Dieter Schmidmaier (1990) hävdar att i extremfall vill bibliotekarier bygga från insidan och arkitekter från utsidan. Schmidmaier menar att funktionalitet snarare än representativitet krävs. Funktionalitet kommer enligt honom före skönhet utom när de båda kan förenas (s. 189; se även McDonald, 1997, s. 192; 2000, s. 61). I flera uppsatser och avhandlingar framhålls dock även vikten av estetik och symbolik och exempel på biblioteksrepresentanter som är beredda att lägga stor vikt vid sådana aspekter av arkitekturen i förhållande till snävare

funktionalitet och flexibilitet (Bunn, 1989, s. 225; Hansson, 2000, s. 20, 36, 48; Perner, 2001, s. 29-30, 64; Bengtsson & Ullstad, 2002, s. 78; Mattern, 2002, s. 288; Barlow, 2008, s. 126-131; se även Carsrud & Lundberg, 2007, ssk s. 62, 68). Det kan också vara möjligt att undersöka hur en biblioteksbyggnad kan uttrycka mer än specifika funktioner och över huvud taget ha en uttryckspotential som sträcker sig längre än vad som planerats (jfr Carlström, 1998).

Många undersökningar och råd kring biblioteksarkitektur ger alltså en bild av det estetiska som någonting begränsat som kan vara mer eller mindre gynnsamt för det ”funktionella” och rent av behandlas som en separat prydning. En snäv syn på estetik är dock inte självklar. Birgit Cold (2000) menar att estetik ingår i allt vi gör. Hon framlägger hypotesen att estetisk kunskap, förutom kunskaper om sinnesförnimmelser, skönhet och konstkritiska teorier, kan vara en omedveten kunskap som utvecklats under människans evolution och hjälper oss att överleva (s. 197-198; se även t.ex. Lundequist, 2000; Hermerén, 2007). I en bred definition av funktion skulle man kunna inkludera även estetik och därmed tala om estetisk funktion hos en byggnad. Estetiska upplevelser kan ju vara en funktion av byggnaden, och en sådan funktion kan i sin tur vara avsedd. Estetiska aspekter av form kan dessutom stödja funktioner som i sig inte kan ses som estetiska.

3.3 Sammanfattning

Min genomgång av forskning kring planeringsprocesser med relevans för högskolebiblioteksbyggande pekar på att restriktioner och möjligheter för visioners förverkligande kan finnas hos agenter och deras egenskaper, samt i omgivning och strukturer.

Samarbetet mellan viktiga agenter som bibliotekarier och arkitekter kan fungera väl, men det finns också risker för svårigheter i planeringsprocessen. Bland annat finns anledning att uppmärksamma om arkitekter tenderar att vara mer resultat- och mindre processinriktade än bibliotekarier. Skillnader i erfarenheter och yrkesroller, där arkitekter är inriktade på att designa fysisk form (eller åtminstone skapa representationer av sådan), kan göra sig gällande (mer om detta i kap. 4 nedan). Konsulter, liksom procedurer i processen, till exempel (tävlings-) former för att välja och engagera arkitekter, kan vara betydelsefulla för att driva arbetet till en acceptabel överenskommelse.

Fysisk omgivning och omgivande samhälle med lagar, regler och normer innebär restriktioner för vad som kan åstadkommas vad gäller arkitektonisk utformning. Särskilda restriktioner för biblioteksbyggande finns inom den egna högskolan. Där har biblioteket en egen plats i organisationen och en stor grupp av uppdragsgivare som organisatoriskt ofta inte hör till själva biblioteksenheten.

Särdrag hos organisationskulturer och ämnesdomäner kan påverka intressenters förhållningssätt till biblioteket.

En vision för en byggnad kan omfatta vilka funktioner den ska ha, vilka i sin tur är beroende av byggnadens form. En viktig polaritet i (tal om) arkitektur uppstår mellan form och funktion. Denna polaritet kan beskrivas som en motsättning eller ett ömsesidigt stödande förhållande. I det förra fallet kan formen skapas med inriktning på estetik snarare än specifika funktioner. I det senare fallet ger specifikationer av särskilda funktioner riktlinjer för form vilken i sin tur stödjer möjliggörandet av funktionerna i byggnaden. Utsagor om form och funktion torde i allmänhet framträda i interaktion mellan agenter i en planeringsprocess och kan påverka dess karaktär och resultat (delfråga 2). Det behöver inte vara så att arkitekter alltid prioriterar form framför funktion. Bibliotekarier kan i sin tur lyfta fram estetik framför det snävt funktionella. Oberoende av vad som sägs om form, funktion och estetik kan dessutom estetiska aspekter läggas på funktion, och form ses som en förutsättning för funktion. Genom att anlägga ett sådant brett perspektiv på form, funktion och estetik i min undersökning kan jag vidga förståelsen av i vilka avseenden och i vilken utsträckning visioner bakom byggnaden kan ses som förverkligade (delfrågorna 1 och 3).

I följande kapitel (4) anlägger jag teoretiska perspektiv på centrala delar av det som genomgången ovan utpekar som betydelsefullt för byggnadsplanering: strukturella förutsättningar för agentskap i allmänhet och särskilda yrkesgruppers samspel och insatser i processen i synnerhet.

4 TEORETISKA PERSPEKTIV

I kapitel 2 och 3 har jag tagit upp i forskning och annan litteratur urskiljbara begrepp kring och aspekter på högskolebiblioteksbyggnaders tillkomst och utformning. Kvalitativ forskning är upptäckande till sin natur och är därför lämplig för undersökandet av så komplexa företeelser som biblioteksbyggnadsprocesser (se vidare kap. 5). Genom litteraturstudien har jag dock fått underlag för nödvändiga avgränsningar och aspektseende (att betrakta området ur vissa synvinklar snarare än alla tänkbara eller de mest självklara/triviala – jfr Alvesson & Sköldberg, cop. 1994, s. 142; se även Danermark et al., cop. 2003, s. 79-80) som underlättar fokusering i arbetet med empirin och val av teori. Samtidigt kan tidigare forskningsresultat i kombination med mina egna undersökningar bidra till revidering och komplettering av underlag för teoribyggande. Begrepp (och samband mellan dem) som jag funnit genom studiet av tidigare forskning och annan litteratur leder därmed in på mer övergripande teorianvändning i avhandlingsarbetet. I detta kapitel (4) behandlar jag teoretiska perspektiv på högskolebiblioteksbyggnaders tillkomst och utformning, perspektiv som jag valt utifrån begrepp och aspekter på området som förefaller särskilt relevanta.

Teorier kan bidra till att förklara fenomen men också rikta uppmärksamheten (Alvesson & Deetz, cop. 2000, s. 47-52). Därför är teorier, med vars hjälp det går att urskilja väsentligt undersökningsmaterial och viktiga aspekter av detta, intressanta för undersökningen. Mer precist kan sådana teorier bidra till att besvara frågor om vad som är viktigt att titta efter i intervjuer, dokumentstudier och observationer av arkitektur, och hur detta kan kopplas till (teorier som ger) vidare förklaringar till och förståelse av planeringsprocessens karaktär och utfall. Tidigare forskning och erfarenheter från fältet ger en första vink om vilka begrepp och relationer mellan dem, och därmed i förlängningen vilka aspekter och teorier, som är särskilt relevanta för forskning kring biblioteksbyggnader och deras tillkomst. Teoriers relevans kan uppmärksammas genom konfrontation med empiri och äldre forskningsresultat. Därför har jag inte redan från början låst undersökningen vid en begränsad uppsättning teorier. Mats Alvesson och Kaj Sköldberg (2008) påminner om att en tolkningsrepertoar, genom vilken tolkningsmöjligheter kan uppkomma ur aspektseende, teoretisk sofistikerad, bredd och variation samt metateoretisk reflektionsförmåga, kan vara till hjälp för forskaren (s. 492-500).

Med dessa utgångspunkter för mina val och min användning av teorier har begrepp som urskiljts i materialet varit ett viktigt underlag för att aktivera teorier med relevans för området. Samtidigt har det funnits någon form av teoretiska föreställningar i utgångsläget. Det sker kontinuerligt ett utbyte mellan teori och empiri, där teorier (som nämnts ovan) har olika funktioner. Val av teori och metodologi bidrar till fokusering. Genom metodologiska insikter skapas en för-

ståelse för hur upptäckter kan göras. Diverse teorier och konkretiseringar av dem finns genom forskarens tolkningsrepertoar i beredskap vid fördjupat möte med empiri.

I den ovan refererade forskningen (se ssk kap. 3) finns flera exempel på hur skillnader mellan olika agenter kan berika såväl som försvåra biblioteksplaneringsprocessen. Dessa agenter uppvisar olika livshistorier eller banor i samhället och har bland annat skiftande utbildnings- och ämnesbakgrund. Agenter och strukturer som möjliggör och begränsar agenternas handlande har därför varit intressanta att belysa mer teoretiskt. I analyser av samhällsvetenskapliga problem (t.ex. frågor om biblioteksplanering) konfronteras alltså forskaren med förhållandet mellan sociala strukturer å ena sidan och människors handlingar och interaktion å den andra; det finns en växelverkan mellan struktur och agent-skap.¹⁶ En möjlig utgångspunkt för att närma sig detta är den kritiskt realistiska (se ssk avsn. 4.3.2 nedan), ”att sociala strukturer och deras associerade praktiker, positioner och regler måste finnas för att mänskliga handlingar skall vara möjliga, på samma sätt som handlingar måste finnas för att sociala strukturer skall vara möjliga” (Danermark et al., cop. 2003, s. 121). Med en sådan syn på problematiken minskar rimligtvis risken för att alltför stor vikt läggs vid strukturella villkor å ena sidan och människors handlande å den andra, då samhälleliga företeelser ska förklaras. Strukturer och agentskap sammanförs i social praktik, till exempel undervisning. Sociala praktiker omfattar sociala relationer och användning av språk och arkitektur med mera (Fairclough, 2003a, s. 25, 205). Därför har jag valt att använda ett övergripande teoretiskt perspektiv som tar hänsyn till både agentskap och struktur, Pierre Bourdieus praktikteori med sociala fält och agenter med olika positioner på fält som några centrala begrepp (avsn. 4.1). Detta preciserar jag sedan med hjälp av teoretiska perspektiv på särskilda grupper av agenter: professionsutövare med relevans för högskolebiblioteksplanering (avsn. 4.2). Bourdieus perspektiv kan kombineras med professionsteori och undersökningar av språk, meningspotentialer och handlingar genom kritisk diskursanalys, förenlig med kritisk realism och tillämpbar inte minst på planeringsprocesser där meningsskiljaktigheter och maktrelationer förekommer och avspeglas i diskursivt arbete (avsn. 4.3). För att ytterligare kunna belysa agents relationer till varandra och företeelser i processen presenterar jag perspektiv på särskilda förhållningssätt hos enskilda agenter och grupper av agenter (avsn. 4.4). Som stöd för analysen av vad som påverkar byggnadens utformning diskuterar jag också särskilda modeller och begrepp kring arkitektonisk design med koppling till agentskap och diskurs (avsn. 4.5).

---

¹⁶ Hittills har jag i viss utsträckning talat om aktörer, då denna term är vanligt förekommande i litteraturen. Agentskap kan dock (se avsn. 3.1.1 ovan) avse en bredare och ursprungligare kategori än aktörskap (Danermark et al., cop. 2003, s. 153), och därför använder jag termen agent där det förefaller mer rättvisande, inte minst i anslutning till diskussionen om Bourdieus teories relevans för mitt arbete.

Förutom de teorier som presenteras i detta kapitel ingår i min tolkningsrepertoar bland annat begreppet kunskapsdomäner (Hjørland & Albrechtsen, 1995). Särskilda synpunkter på högskolebibliotek, inte minst från forskare och lärare, kan färgas av domäntillhörighet och ämnesbakgrund varför detta begrepp kan bidra till att belysa planeringsprocessen. Därtill kan ökad förståelse av tendenser och utfall i processen nås genom öppenhet för enskilda agents och organisatoriska enheters (ssk biblioteks) möjligheter att agera gentemot sin omgivning (andra deltagare i planeringsprocessen, särskilda organisatoriska enheter, framtida biblioteksanvändare etc.) mot bakgrund av ett institutionellt perspektiv¹⁷ på organisationer och professioner med särskild relevans för bibliotek (Buckland, 1991; DiMaggio & Powell, 1991; March & Olsen, cop. 1995; Audunson, 1999; Atkinson, 2001; Hessler, 2003). Modeller och teorier kring arkitektonisk form (Goodman, 1985; Ekholm, 1987; Häggström, 1996) och samhället i stort har jag också haft i min tolkningsrepertoar eftersom dessa uppmärksammar möjligheter och begränsningar för agenter och för byggnaders funktioner.

4.1 Sociala fält, habitus och social praktik

Bourdieu angriper struktur-agentskapsproblemet genom att tala om hur objektiva strukturer producerar scheman av uppfattning, uppskattning och handlande hos agenterna, som i sin tur reproducerar strukturerna (Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 97). En viktig del av samhällets struktur enligt Bourdieu är olika *fält* (t.ex. biblioteksfältet) på vilka agenter är verksamma och befinner sig i olika positioner. En agents position på ett fält kan relateras till agentens *habitus* vilket är dispositioner, införlivade värderingar och sätt att tänka och handla som är förkroppsligade hos den enskilda människan. På grund av detta skiljer sig habitus åt från individ till individ, och det kan också ändras under livsloppet. Habitus kan vara mycket betydelsefullt för individens möjligheter att uppnå positioner på fält, och, mer direkt, *kapital* som motsvarar positionerna (Vestheim, 1997, s. 97-

---

¹⁷ Termen institution kan användas både i mer övergripande och mer konkret bemärkelse. I det förra fallet avses normer och värderingar, i det senare närmast organisationer och inrättningar likt Jesse Sheras (1970) "agencies" vilka stödjer särskilda institutioner, till exempel "kunskap" (s. 59). Jag försöker nedan att tala om "organisationer" när inte främst normer och värderingar förefaller vara det som äsyftas av de aktuella författarna, och "institutioner" när det gäller normers och värderingars påverkan på organisationer och individer, eller de senares påverkan på institutioner och de normer och värderingar som de omfattar. Paul J. DiMaggio och Walter W. Powell (1991) säger att organisatoriska former, strukturella komponenter och regler, inte specifika organisationer, är institutionaliserade (s. 14). Hos James G. March och Johan P. Olsen (cop. 1995, s. 27) refererar termen institution till system av lagar, social organisation (t.ex. media, marknad, familj), och identiteter eller roller (t.ex. medborgare, tjänsteman, individ). Bruce J. Cohen och Terri L. Orbuch (cop. 1990) använder termen om övergripande social organisation (familjen, ekonomi etc.) snarare än specifika organisationer. Likhetstecken bör alltså inte sättas mellan organisation och institution (jfr Hansson, 2004, s. 63).

126; Bourdieu, [cop. 1994] 1999, s. 15-18; Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 101-102). Exempelvis har man stor fördel av ett visst habitus när det gäller att förvärva ett visst kulturellt kapital eller mer specifikt utbildningskapital (Bourdieu, cop. 1973; [cop. 1994] 1999, s. 38). Bourdieu räknar alltså med flera kapitaltyper (vid sidan om kulturellt är ekonomiskt kapital ssk viktigt) vilka kan vara utbytbara mot varandra. Kapitaltyperna kan förvandlas till *symboliskt* kapital när sociala agenter tillerkänner dem ett värde. Makt kan därmed utövas genom symboliskt kapital, för vilket klassificeringar och indelningar utgör en grund (Bourdieu, [cop. 1984] 1997, s. 128-129; [cop. 1994] 1999, s. 97-98, 135-136, 166). I den utsträckning som jag själv i det följande använder termen makt i anslutning till sociala agenter, avser jag agenterens möjligheter till kontroll och påverkan i särskilda sammanhang. Jag försöker att avstå från att framställa makt som någonting som enskilda agenter och särskilda grupper av agenter utan vidare kan förse sig med, hålla fast vid och använda under lång tid (jfr t.ex. Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, ssk s. 44-45, 69; Fairclough, 2001; Neumann, cop. 2003). Max Weber ([1922] 1983) definierar makt som ”sannolikheten för att få igenom sin egen vilja i en social relation trots motstånd, oavsett varpå denna sannolikhet beror” (s. 37). Detta kan ”avse rent allmänt chansen för en eller flera människor att få igenom sin vilja i ett kollektiv även under motstånd från andra medlemmar i kollektivet” (Weber, [1922] 1987, s. 34). Vana eller materiella intressen kan vara motiv till lydnad. Affektiva, värde- eller målrationella motiv kan också förekomma. Vanligtvis krävs också föreställningar om att auktoriteten är legitim (Weber, [1922] 1983, s. 144). Weber räknar med ”tre rena typer av legitim auktoritet”, där legitimiteten i första hand grundas i rationella, traditionella och karismatiska skäl. I det tredje fallet är det fråga om vördnad för en persons egenskaper. I det första fallet är det fråga om ”föreställningen om den föreskrivna ordningens legalitet och om de personers rätt att utfärda anvisningar, som enligt denna ordning kallats att utöva auktoritet (legal auktoritet)” (s. 146). Weber påpekar att de nämnda tre idealtyperna av auktoritet vanligtvis inte förekommer i ren form (s. 147). I en modern organisation utsatt för förändringar torde den första typen av legitim auktoritet, den rationellt grundade legala, vara den mest framträdande. Utifrån detta kan det antas att potentialer för maktutövning uppstår genom att de som är benägna att lyda någon uppfattar den personens symboliska kapital och tror på det legitima/legala i personens auktoritet.

Människor på ett fält kämpar normalt med varandra och är överens om att det som står på spel är värdefullt; de har ett gemensamt *illusio* (Bourdieu, 1981, s. 307-308, 313; [cop. 1994] 1999, s. 128; Vestheim, 1997, s. 107). *Doxa* är regler/axiom för aktiviteter och spelare på fältet och innebär att den naturliga och sociala världen upplevs som självklar. Utan att ifrågasätta fältet som sådant kan vissa agenter (med mindre mängd av det kapital som värdesätts på fältet) uppträda som heterodoxa och därmed utmana de ortodoxa, vilka representerar doxa

(Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 164; [cop. 1984] 1997, s. 96, 128-129; Vestheim, 1997, s. 106-107). Begreppet doxa kan relateras till habitusbegreppets implikation att människor har en ”känsla” för spelet, vilket betyder att de är sysselsatta med vad de har att göra utan att behöva sätta upp mål, följa regler eller spela roller (Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 72; 1981, s. 309; [cop. 1994] 1999, s. 131; Mahar, Harker & Wilkes, 1990, s. 7). En näraliggande implikation av habitusbegreppet i Bourdieus tappning är att mänskliga handlingar inte nödvändigtvis är medvetet intentionella. Agenter kan, drivna av sin känsla för spelet, handla spontant osjälviskt och samtidigt i linje med sina intressen om det är vad spelet kräver (Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 72-73; [cop. 1984] 1997, s. 133; [cop. 1994] 1999, s. 133, 149).

Diskurs (språk och meningspotentialer) har stor betydelse i kamp kring doxa. Vid konflikter som leder till dominansförhållanden utövas *symboliskt våld*. Sådant våld är socialt erkänt och döljs genom kommunikation (Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 169-170, 191-192, 237). Det kan mycket väl förekomma i byggnadsplaneringsprocesser (Iedema, 1997, s. 216). I undersökningen av processen bakom ett högskolebiblioteks tillkomst kan därför diskursiva aspekter på materialet ge inblickar i strider på biblioteksfältet, strider som har betydelse för processens karaktär och utfall. Ortodoxa och heterodoxa agenter som deltar i strider och förhandlingar kan vara viktiga komponenter i förklaringen.

Bourdieu kan, vilket min sammanfattning av hans teorier möjligtvis antyder, framstå som väl strukturalistisk (se t.ex. Gieryn, 2002, s. 37, 39-41; se även Calhoun, 1995, s. 142; Everett, 2002, s. 76). Suzanne Scollon (2003) ser ”rester” (residues) i habitus som ett bättre ord än kapital, eftersom det senare antyder att agenten kan investera eller lösa in det när han/hon vill (s. 185). Den omedvetna natur som Bourdieu tillskriver habitus kan inte vara så objektiv och regelbunden som han hävdar enligt Scollon (s. 186). Hon hävdar att det går att i viss utsträckning medvetet modifiera sitt habitus om än med stor svårighet (s. 192). Habitus kan, säger hon, betraktas som en komposthög av sociala praktiker (s. 193). Liknande anmärkningar finns hos Etienne Wenger (1998),¹⁸ som framhåller habitus som sprunget ur praktik snarare än tvärtom (s. 289). Bourdieu ([cop. 1972] 1977) kan också själv sägas lindra sin ”strukturalism” genom att påpeka att det råder ett dialektiskt förhållande mellan struktur och dispositioner som utgör habitus (s. 84). Han medger att ”agents can in varying degrees become conscious of their dispositions and consciously change them” (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 102 med hänv. t. Calhoun, 1995 – se ssk s. 142, 146, 149; jfr Bourdieu, [cop. 1984] 1997, s. 149).

---

¹⁸ Precis som Wenger (vilken hon också nämner) talar även Scollon om praktikgemenskaper (communities of practice).

Bourdieu utesluter hur som helst inte regler från sitt teoretiserande. Även om inte de agerande på ett socialt fält (medvetet) följer regler, så finns det dock regler för spelare och aktiviteter på fältet (Bourdieu, [cop. 1984] 1997, s. 96, 129-130). Ett socialt fält är ett relativt autonomt mikrokosmos med egen struktur, egna lagar och aktiva deltagare. Habitus dispositioner påverkar benägenheten att bevara eller förändra fördelningen av symboliskt kapital på ett fält, respektive att upprätthålla eller underminera spelreglerna på fältet (Bourdieu, [cop. 1994] 1999, s. 55, 58-59, 76; se även figur hos Everett, 2002, s. 69). Dispositionerna möjliggör alltså för agenterna att handla och till och med påverka regler utan att själva uppfatta reglerna. Bourdieu ([cop. 1994] 1999) säger att han ”anser /.../ att vi för att förstå den specifika logiken bakom praktiker som grundar sig på dispositioner måste överge den etablerade åtskillnaden mellan orsaksförklaring och motiv- eller avsiktsförklaring” (s. 189). Vid studiet av biblioteksbyggande förefaller det därför rimligt att beakta inte bara regler och medvetna motiv, utan också (socialt) genererade dispositioner hos människor som får dem att handla på vissa sätt snarare än andra. Förklaringar till beslut och händelser bör kunna sökas i såväl yttre och omedvetna orsaker som motiv som uttrycks av, eller går att spåra hos, individer och grupper av individer i deras egenskap av agenter.

Bourdieus relevans för mitt arbete ligger framför allt i den breda tillämpbarheten på samhällsproblematik med möjligheter att fokusera (se nedan) hans teoretiska struktur mot särskilda fält (högre utbildning och forskning, bibliotek), grupper av agenter (professioner inom aktuellt fält) och särskilda aspekter (diskursiva) av social praktik. Hans teorier har hämtat mycket ur franska förhållanden men torde ha bredare giltighet (Bourdieu & Wacquant, [cop. 1991] 1995, s. 246-247; Vestheim, 1997, s. 118; Bourdieu, [cop. 1994] 1999, s. 32; Seldén, 1999, s. 102-107). I analys av biblioteksplanering kan man beakta deltagarnas fälttillhörighet, habitus, kapital och därmed sammanhängande positioner vilka kan vara betydelsefulla för enskilda agents inflytande i planeringsprocessen. På så sätt bidrar Bourdieu till förklaringar och förståelse av processens karaktär och utfall.

Två viktiga kategorier av agenter vid planering av högskolebibliotek är, som forsknings- och litteraturgenomgången visat, arkitekter och bibliotekarier. Det finns visserligen många andra viktiga agenter i och kring processen, men de torde i allmänhet förhålla sig mer reaktivt till själva biblioteksbyggnadens utformning och specifika funktioner, och i första hand (utifrån sina roller och organisatoriska och institutionella ramar, t.ex. lagar) lyfta fram mer allmänna restriktioner (budget, närmiljö etc.) för byggnaden. Det är (ssk i det studerade fallet) främst bibliotekarier och arkitekter som svarar för funktionsbeskrivningar och utformning av byggnaden. Agenter från dessa grupper kan även fungera som konsulter åt visionsmakare och designers. Det är dessutom främst arkitekterna som har att hantera restriktioner av bland annat ekonomiskt, tekniskt och

miljövårdande slag. Hur arkitekterna genom bland annat argumentation och förhandlingar förhåller sig till sin uppgift, biblioteksfältet, bibliotekarier och diverse möjligheter och begränsningar är därför centralt. På grund av detta försöker jag beskriva och förstå arkitekternas och bibliotekariernas fält med hjälp av Bourdieus begrepp och teorier, för att därefter närmare diskutera de aktuella professionernas karaktär och relationer. Hur språk och meningspotentialer (diskurs/er/) kan realiseras och fungera i social interaktion med särskilt fokus på byggnadsplaneringsprocesser diskuteras sedan, varefter några av de behandlade begreppen och perspektiven vävs in i en genomgång av komplementära perspektiv på arkitektonisk design med relevans för vad som påverkar byggnaders utformning.

4.1.1 Arkitekternas fält

Budds framhållande av att beställarna av bibliotekets tjänster inte alltid är desamma som brukarna kan vara värdefullt för förståelsen av designarbete bakom högskolebiblioteksbyggnader. Lawson (2006)¹⁹ uppmärksammar olika agenter i designarbete generellt: klienter, användare (som alltså inte alltid är desamma som klienterna vid biblioteksbyggande), designers och lagstiftare (kap. 6; se även Cuff, cop. 1991; Hill, 2001, s. 362-363). Linda N. Groat (2000) skriver att designern kan anta olika perspektiv i förhållande till sin verksamhet och berörda människor: ett konstnärligt, ett tekniskt och ett mer samhällstillvänt. Niels Albertsen (1998) utvecklar liknande perspektiv inom arkitekturfältet med utgångspunkt i Bourdieus teorier och placerar arkitekterna i olika subfält: ett konstnärligt med strävan efter konstnärlig frihet och symboliskt kapital, ett professionellt där kulturellt kapital omsätts i ekonomiskt kapital och samhällsansvar betonas, samt ett ekonomiskt-tekniskt där effektivitet och produktivitet betonas (s. 382-385). Laurie Cohen et al. (2005) fann genom en undersökning av arkitekters diskurser om sin profession en liknande uppdelning i det att arkitektur beskrevs som gällande kreativitet, affärsverksamhet och samhällsservice. Även om kreativiteten hos många arkitekter kunde underordnas affärer och service var den mycket framträdande i deras utsagor.

Magali Sarfatti Larson (1994) berör i en studie av arkitekturtävlingar arkitekters förhållande till ekonomi och olika kapitaltyper. Tillsammans med annan litteratur kan Larsons studie förmedla insikter om arkitektyrkets karaktär och förhållande till andra professioner och design. Larson framhåller i sin artikel att den öppna designtävlingen kastar nytt ljus på kombinationen av marknadsimperativ och icke-marknadsaspirationer, ekonomiska svagheter och ideologisk styrka, beroende och autonomi, som karakteriserar många professionella praktiker (s. 471). Arkitekturtävlingar skymmer enligt Larson linjen mellan ”konst” och

---

¹⁹ Tack till Viktor Hjort af Ornäs som gjort mig uppmärksam på Lawsons bok.

”kommers” och bidrar till det förnekande av det ekonomiska som är karakteristiskt för marknader där symboliska värden köps och säljs (s. 472). Detta förnekande lyfter Albertsen (1998) fram som framträdande på konstnärliga subfält (s. 378, 383). Bourdieus teorier används av Albertsen som stöd för uppmärksammandet av motsättningar mellan mer eller mindre ekonomiskt inriktade subfält (se t.ex. Bourdieu, [cop. 1994] 1999, kap. 3, 6). Dialektiken mellan konst och affärsmässighet är ett gammalt dilemma i arkitekturtyrket (Cuff, cop. 1991, s. 35). Hélène Lipstadt (2003) framhåller arkitekturtävlingar som ett drag hos arkitektur som gör den till ett fält (s. 395). Tävlanget konstituerar ett rum där arkitekterna kan verka som om de åtnjuter ”en grad av autonomi” (”a degree of autonomy”, s. 396). Larson (1994) säger vidare att i tävlingar som räknas som ”diskursiva händelser” spelar agenter för att ackumulera symboliskt kapital (s. 473). Kristina Grange (2005), som undersökt den svenska byggbranschen med teoretiskt stöd från bland andra Bourdieu och Albertsen, ställer ”frågan om arkitektrollen håller på att utvecklas i riktning mot större autonomi”. Detta gör hon för att ”fästa uppmärksamhet på vad som framstår som en differentierande utveckling, där arkitektonisk kvalitet i allt högre grad värderas skild från tekniska, ekonomiska och sociala villkor” (s. 129). Grange är benägen ”att tolka Albertsens införande av ett /.../ professionellt mellanfält som ett försök att – utan att riskera hamna i motsatsställning till den konstnärliga grunden i arkitekternas habitus – ifrågasätta den[na] utveckling” (Grange, 2005, s. 121-122).

Larson menar att antagandet att ritningar och modeller är tillräckliga för att förutsäga slutresultatet i produktdesign är kärnan i arkitektens specifika kompetens (s. 474-475). Ritningen är enligt Albertsen (1998) central i arkitektens habitus (s. 390). Ritningen är en översättning av beställarens krav och ett övertalningsinstrument (s. 391). I översättarrollen medlar arkitekter genom design mellan funktion och slutgiltig form framhåller arkitekturforskaren Dana Cuff (cop. 1991, s. 33). Översättandet är en social konst, och överenskommelser mellan deltagarna i designprocessen är ett nyckelelement i arkitektrollen enligt henne (s. 35). Arkitekters presentationsformers potentiella betydelse för att få uppdrag påvisas i en fallstudie av ett biblioteksprojekt av Shannon Christine Mattern (2002, kap. 6). Ritningar kan inte fullt ut representera användandet av en byggnad. De hänvisar bara till vissa aspekter av den fysiska världen vilket begränsar de typer av objekt som arkitekter vanligtvis designar (Hill, 2001, s. 353). Kanske beror detta på att ritandet inte bara är en presentationsform utan också en hjälp för arkitekter i designarbetet, inte sällan i kombination med tal om sådant som inte nödvändigtvis framgår av ritningen. Tillsammans med insikten om att ritningen inte är hela designen belyser detta risken för missförstånd och vikten av kommunikation mellan arkitekter och klienter och andra inblandade i processen (Cuff, cop. 1991, s. 188; Schön, [1983] 1991, s. 80-81; Medway & Clark, 2003, ssk s. 265; Lawson, 2006, kap. 6). Ritningen är annars så pass viktig att arkitekter kan nå berömmelse utan att få sina designer byggda. Här framträder de

konstnärliga dragen i arkitekturtyrket och en viktig grund för arkitekters autonomi i det konstnärliga subfältet (Cuff, cop. 1991, s. 33; Albertsen, 1998, s. 383-384; Lipstadt, 2003, s. 408). Idén om ensamt upphovsansvar är viktig för arkitektur på grund av föreställningen om att konst resulterar ur individuellt skapande (Hill, 2001, s. 362; se även Granath, 2001, s. 1). Dock är arkitekters arbete oftast inte lika individuellt som ”rena” konstnärers, särskilt inte när högskolebibliotek designas med användares medverkan (se t.ex. Ginsburg, 1997, s. 192-193 med hänv. t. Miles, 1989, s. 199, som kontrasterar konstnärers individualism mot arkitekters samarbete med andra). Enligt Albertsen (1998) bidrar ritningen också i slutändan till att överskrida gränserna mellan subfälten och upprätthålla arkitekturfältets autonomi (s. 392) eftersom ritandet är centralt i arkitektens habitus (s. 390).

Lipstadt (2003) liknar arkitekturtävlingen vid en karneval, som kan tjäna som en reversibel värld i vilken de unga, de oerfarna eller de icke erkända triumferar. Tävlingen är, säger hon, också ett sätt att inpränta nya medlemmar med doxa. Enligt Lipstadt manifesteras det kollektiva samförståndsarbete som är illusios motsvarighet också i tävlingen. Med hennes ord är ingenstans den sociala verkligheten, att en design kräver det kollektiva arbetet hos arkitekter och klienter för att förverkligas, mer uppenbart än i tävlingen, och ingenstans fungerar illusio tydligare för att förneka den verkligheten. Fältet skapar bokstavligt talat skaparen säger Lipstadt. Eventuellt kompromissande mellan bedömare tonas ner medan den vinnande designen tillskrivs makt att övervinna invändningar och tvivel (s. 411). Arkitekters eventuella kompromissvilja och eventuella strävan efter (symboliskt) kapital kan vara viktiga faktorer bakom planeringsprocessens karaktär och resultat. Hur processen förlöper och hur byggnaden utformas kan påverkas av i vilken utsträckning arkitekterna är benägna att å ena sidan ta fasta på biblioteksexpertis och å andra sidan bevaka sina eventuella konstnärliga ambitioner. Bourdieus fältbegrepp och dess implikationer kan öka förståelsen av detta.

Larson (1994) framhåller att tävlingar baserade på design fastslår den senares centrala plats i arkitektprofessionens identitet och stärker koncentreringsen på isolerade föremål som är karakteristiska för arkitektonisk kultur och diskurs (s. 475). Hon säger också att arkitekturtävlingen uppskattas för det tillfälle den erbjuder att förbruka och demonstrera kreativ energi, lika mycket som för tursamheten (”the lucky break”) eller ackumuleringen av symboliskt kapital som den förefaller utlova. Det att ta kreativt arbete som sin egen belöning betonar statusen hos arkitektur som konst. Affärsmän och professionella ger inte bort sitt arbete för ingenting, men konstnärer kan förväntas göra det (s. 476). Bourdieus framhållande av förnekandet av ekonomin är här i linje med Larsons beskrivning av arkitekter (se även Lipstadt, 2003, s. 410). Cuff (cop. 1991) menar att det konstnärliga inslaget i arkitektonisk design skiljer ut arkitekturtyrket från mer

utvecklade professioner som juristers och läkares. Konst är svårsåld i en pragmatisk miljö och lämpar sig inte för standardisering och enhetlighet (s. 31). Af-färsverksamhet, ingenjörsvetenskap och inte minst medicin och juridik är där- emot prototypområden för professionalisering eftersom specialisering, klara gränser, vetenskaplighet och standardisering ses som väsentliga egenskaper i en professions kunskapsbas (Glazer, 1974; Schön, [1983] 1991, s. 23). Expertis, standardisering och enhetlighet underlättar kontroll över marknader för tjänster, färdigheter och producenter (Cuff, cop. 1991, s. 41). Dock kan arkitekter fram-gångsrikt samarbeta med experter med kompletterande kunskaper så som in-genjörer och inredningsarkitekter (Cuff, cop. 1991, s. 32).

Larson (1994) påpekar att arkitektens arbete för en klient innebär justeringar, begränsningar, kompromisser och förbättringar genererade i interaktion med kli-entens budget, behov och önsningar. Den öppna tävlingen är inte på samma sätt rotad i det konkreta hos design på uppdrag (s. 476). Här lyfter egenheterna i täv-lingarförfarandet fram mer vardagliga drag hos designprocessen. Larson säger att tävlingar även i dag framstår som praktiker som förnekar det rationella beräk-nandet och ansträngningsekonomin som krävs av marknaden (s. 477). Genom att förneka marknaden (jfr Bourdieu, [cop. 1972] 1977, s. 172) pekar arkitekttäv-lingar på marknadssvagheter hos denna profession (Larson, 1994, s. 477). Även Cuff (cop. 1991), också hon med blick för amerikanska omständigheter, fram-håller marknadssvagheter (s. 31). Arkitekters klienter har dessutom, genom att de specificerar byggnaders funktioner för arkitekter, större kontroll över sina problem än till exempel läkares och juristers klienter (s. 33).

Strukturen hos designtävlingar antyder enligt Larson (1994) att arkitekten kan uttrycka sin enskilda vision i skapandets abstrakta villkor. Ändå motsägs detta av etablerad professionell vishet med innebörden att ”god arkitektur utvecklas ur striden mellan program, klient och arkitekt”²⁰ (s. 478). Det är nog inte långsökt att anta att arkitekters visioner (på gott och ont ur klienternas synvinkel) märks mer i tävlingar där utrymmet är större för dem att designa utan ett från början snävt specificerat program (se t.ex. Elding & Johansson, 2000). Arkitekter (inte att förväxla med de tävlande/designande arkitekterna – min anmärkn.) kan också anställas för att förbereda program, budget och plan (Larson, 1994, s. 490). I en av Larsons fallstudier föreslog en sådan arkitekt en internationell ”design-bu-ild”-tävling. ”Design-build” placerar arkitekten, som enligt Larson alltid tros vara likgiltig för och skyldig till kostnadsöverdrag,²¹ i entreprenörens, inte klien-

---

²⁰ Arkitekten Steven Izenour enligt Larson (1994) – min översättning.

²¹ Grange (2005) beskriver en sådan utveckling i byggbranschen i Sverige under 1960-talet. Då ”förekom föreställningar, bland både branschens aktörer, politiker och allmänhet, om att arkitekterna, och i viss mån även de tekniska konsulterna, skulle ha dåligt kostnadsmedvetande. /.../ Entreprenörernas inlägg i kostnadsdebatten blev att lansera tanken på totalåtaganden” (s. 99).

tens, tjänst (s. 490) och försöker undvika konflikter mellan arkitekter och bygare vilka ofta ägaren får betala för (Bazillion, 2002, s. 54). ”Design-build” kan för övrigt också vara ett initiativ från arkitektens sida för att genom samarbete med kompletterande experter få kontroll över sin produkt (Cuff, cop. 1991, s. 32-33).

Larsons (1994) studie av arkitekttävlingar belyser ytterligare de ekonomiska restriktionernas betydelse för designprocessen. Priset för att få en kontroversiell design byggd var i ett av Larson beskrivet fall att erbjuda exceptionellt pris och hög teknisk verkningsgrad (s. 493). Samtidigt gör enligt Larson de ideologiska, icke-rationella och icke-ekonomiska elementen i kreativt arbete och dess inneboende tillfredsställelse det möjligt för arkitekter att ignorera missbruksaspekterna av tävlan medan de klagar bittert över dem (s. 498). Avslutningsvis säger Larson att tävlingar har ett paradoxalt värde: processen reproducerar för sina samtyckande offer villkoren för arkitekturens existens som konst (s. 499).

Arkitekter tycks alltså sammanfattningsvis verka i ett spänningsfält mellan å ena sidan individualism och autonomi och å den andra samarbete och beroende (det sistnämnda både ekonomiskt och kunskapsmässigt). Arkitekters frihet och beroende kan delvis hänga samman med graden av tävlingsinslag i ett projekt. Eriksson (2005), som med hjälp av Albertsens resonemang undersökte interaktion mellan arkitekt och bibliotekspersonal, fann tecken på kompromissvilja hos arkitekten. Dock föreföll det enligt Eriksson också som om tävlingsformen medfört vissa problem med senare ändringar (jfr Elding & Johansson, 2000; Hansson, 2000; Bengtsson & Ullstad, 2002).

4.1.2 Bibliotekariernas fält

Geir Vestheim (1997) och John M. Budd (2003, s. 23) ser biblioteksvärlden som ett fält. Vestheim (1997) menar att det på biblioteksfältet är boken som konstituerar begreppet bibliotek, men att elektroniskt material öppnar för gränsöverskridningar mellan fält, ibland resulterande i kompetensstrider mellan representanter för olika fält (s. 102). Nancy A. Van House och Stuart A. Sutton (1996) ger en likartad bild då de säger att biblioteks- och informationsvetenskap (B&I) traditionellt fokuserat böcker och andra informationsbehållare snarare än information (s. 134). Van House och Sutton betraktar institutionsinriktade professioner inom B&I som ett fält eller subfält inom ett större fält av informationsprofessioner (s. 139).²² B&I-professionerna utsätts för konkurrens av andra professioner med andra kunskapsanspråk som kan ge utdelning på fältet. Van House

---

²² Vestheim (1997) talar om institutioner (bl.a. bibliotek) som överbyggnader till fält (s. 102). Det går dock att se bibliotek som ”agencies”, verkställare av institutioners underliggande idéer (Shera, 1970; Hansson, 2006).

och Sutton varnar för att B&I-professionerna (och därmed bibliotekarierna) har ett alltför biblioteksriktat institutionellt fokus eftersom bibliotekens existens på lång sikt inte är självklar. Van House och Sutton menar också att bibliotekariers habitus ("the habitus of LIS") genom sitt ursprung i bibliotek och offentlig sektor kan vara till nackdel i konkurrens med mer konkurrensvana professioner (se ssk s. 141-142, 144-145). Sue Myburgh (2005, s. 46-47, 83) tar avstamp i Van House och Sutton och ser fysisk dokumenthantering med relaterade tekniker som framträdande inslag i B&I-professionellas habitus (se även Hessler, 2003, ssk s. 221).

Tankegångarna hos Vestheim, Budd, Van House och Sutton och Myburgh kan vara högst relevanta för undersökningar av biblioteksplanering. Förändringar av bokens ställning på biblioteksfältet kan beröra biblioteksanvändare inom särskilda ämnesområden i kanske högre grad än många bibliotekarier. Särskilt humanister har länge varit beroende av tryckta böcker för sitt arbete och är troligen ofta benägna att reagera då tryckta samlingar ges mindre utrymme vid biblioteksplanering (jfr Budd, 1998, s. 95, 219, 235; Jordan, cop. 1998, s. 99; Hessler, 2003, s. 138; Brännmark, 2004, s. 34; Barlow, 2008, s. 75; Haglund & Olsson, 2008, s. 55). Kanske är inte så mycket boken som biblioteket i sig och dess organisation och verksamhet (bokfokuserad eller ej) viktiga för bibliotekarierna (jfr Audunson, 1999; Hessler, 2003). Hessler menar att universitetsbibliotekarier har investerat sin autonomi i biblioteksorganisationen (s. 221). Oortodoxa hållningar och förändrad doxa på biblioteksfältet kan, då det är fråga om planering av ett framtida bibliotek, medföra motstånd från agenter på akademiska (sub-) fält med intressen på biblioteksfältet. Budd (2003) menar att i den utsträckning man kan tala om ett bibliotekshabitus innebär det att biblioteket är en miljö skild från biblioteksanvändares miljöer. Bibliotekarier utövar symbolisk makt genom att skapa och upprätthålla skillnader mellan klasser av människor. Tjänster designas för vissa grupper men kanske inte för andra (s. 27-29; se även Barlow, 2008, s. 167). I anslutning till detta finns särskilda sätt att i bland annat tal och skrift (diskurs/semios – se vidare avsn. 4.3 nedan) framställa bibliotekets uppgifter och användare (jfr Frohmann, 1994; Tuominen, 1997). Vad gäller bristen på konkurrensvana i bibliotekariernas habitus och dess relevans för biblioteksplanering så är troligen många arkitekter (inte minst designande), på grund av att de ofta måste söka uppdrag och (om inte annat i bred bemärkelse) tävla med andra arkitekter, mer konkurrensvana än bibliotekarier och därmed kanske också mer benägna att driva sin linje när de väl släppts in på biblioteksfältet.

Diskussionen kring bibliotekariernas fält kan nyanseras ytterligare med särskild relevans för högskolebibliotek. Eriksson (2005) skriver att "[d]et är problematiskt att betrakta biblioteksvärlden som ett fält eftersom den har väldigt låg grad av autonomi" (s. 60). Eriksson motiverar sin problematisering med att så gott som alla folk- och högskolebibliotek är beroende av offentliga medel och där-

med av den politiska makten (s. 60). Jämfört med arkitekter innebär detta dock mindre beroende av efterfrågan (jfr Buckland, 1991, kap. 3 – se även s. 128, 133, 202). Arkitekternas inkomster är däremot direkt kopplade till efterfrågan. Eriksson säger vidare:

Dessutom ska ett fält ha inbördes spänningar och inbördes konkurrens, och det är svårt att identifiera en sådan kamp inom biblioteksvärlden. Om man ska betrakta folk- och högskolebibliotek ur ett fältperspektiv får man snarare se dem som institutioner inom det litterära respektive det vetenskapliga fältet. (s. 60)²³

Eriksson säger också ”[a]tt forsknings- och folkbibliotek är två skilda bibliotekskulturer är något som måste kunna sägas vara allmänt vedertaget och dessa två yrkesidentiteter har undersökts i olika studier” (s. 60; se t.ex. Sjölin, 2002; Seldén & Sjölin, 2003; Hansson, 2006). Eriksson konstaterar utifrån sitt material att det mellan bibliotekarietyperna

fanns attitydskillnader till besökarna och även till det egna jobbet. Om man ser detta ur ett fältperspektiv kanske det kan förklaras med deras skilda fälttillhörighet. Högskolebiblioteket som en del av den akademiska och vetenskapliga världen har andra krav på sig och ett annat uppdrag gentemot sina besökare. (s. 61)

Det är tänkbart att forskningsbibliotekarier kämpar med lärare och forskare mer än med andra bibliotekarier (jfr Barlow, 2008, ssk s. 133-134). Lärare och forskare har mer kapital av vissa typer än vad bibliotekarier har, till exempel socialt kapital i snäv bemärkelse. Forskare och lärare kan (som antytts ovan) också ha särskilda intressen och dispositioner beroende på vilken ämnes- och kunskapsdomän de tillhör (Hjørland & Albrechtsen, 1995; Budd, 1998; Jordan, cop. 1998). Bibliotekarier har inte samma vidsträckta akademiska nätverk som seniorforskare, men däremot ett stort symboliskt kapital vad gäller informationssökning (jfr Seldén, 1999, ssk s. 95, 258). Vad ett sådant kapital betyder för bibliotekariernas status ur forskares och lärares synvinkel varierar kanske med de senares erfarenheter av bibliotekariers arbete. Lina Malm (2002) hävdar i en magisteruppsats att forskningsbibliotekarier genom ökat arbete med undervisning ökar sitt symboliska kapital gentemot lärarna (s. 67). Bibliotekariers utveckling av en pedagogisk roll kan ses som ett led i strävan efter högre professionell status (Sundin, 2004, s. 284; 2005, s. 114; 2008, s. 26). På mer renodlade högskolebibliotek (till skillnad från kombinerade folk- och högskolebibliotek som hos Eriksson) är det kanske inte så aktuellt att se bibliotekspersonalen som representerande olika fält, utan snarare subfält på ett akademiskt fält, eller mer specifikt på ett (akademiskt) biblioteksfält som delvis sammanfaller med ett (överordnat) akademiskt fält. Dock kan det förstås finnas bibliotekarier med mer eller mindre stark koppling till folkbibliotek även på högskolebibliotek. Deras habitus kan ha påverkats olika långt i riktning mot ett mer ”högskolebibliotekariskt”.

---

²³ Här skulle man alternativt kunna tala om bibliotek som ”agencies” (se föregående fotnot).

4.1.3 Fält och planering av högskolebiblioteksbyggnader

Deltagare i planering av högskolebiblioteksbyggnader är kopplade till olika fält.

Agenter/aktanter	Bibliotekarier	Designande arkitekter	Adm./bedöm. ark. vid fastigh.-bolag & kommun	Högsk.-ledn./admin. (rektor, fastigh.-chef m.fl.)	Tjänstemän (adm., tekn.) vid fastigh.-bolag	Lärare/forskare	Studenter	Politiker	Byggare (adm., tekn.)
Fält									
Bibl. (akad.; subfält: folk., akad.)	***	**	**	**	**	**	**	*	*
Arkit. (subfält: konst., prof., ekon./tekn.)		***	***		**				*
Högsk./akad.	**	*	*	***	*	***	***	*	*
Affärs-/bolags-		*	**		***				**
Byråkr./politiskt		*	**	**	**			***	*
Tekn.		*	*		*				***

Tabell 1. Agenter/aktanter och deras fälttillhörighet vid planering och utformning av en högskolebiblioteksbyggnad.²⁴ *** anger huvudsaklig (och långvarig) fältförankring, ** anger tillfällig eller sekundär fältförankring (ev. olika hos olika agenter/aktanter på fältet) och * anger obetydlig eller osäker fältförankring (ev. olika hos olika agenter/aktanter på fältet).

De agenter som, åtminstone i ett fall som det studerade, genom sina positioner (och till dem hörande habitus och kapital) och eventuella roller, kan antas ha störst inflytande på biblioteksbyggnadens utformning representeras av var sin kolumn i tabellen ovan. De viktigaste fälten (och till dem hörande doxa samt på fälten och för agenterna aktuella professionella²⁵ och institutionella normer och värderingar, diskurser, organisationstillhörighet och domänspecifika²⁶ kunskaper) representeras av var sin rad. Markeringarna av fältförankring i tabellraderna ger en antydning om mellan vilka agenter kamper kan förekomma i planeringsprocessen, kamper som kan påverka byggnadens utformning.

²⁴ Tack till professor Louise Limberg för uppmärksammandet av studenter (2003-10-10).

²⁵ Många studenter torde dock inte ha hunnit "socialiseras in" i någon profession.

²⁶ Avser inte minst lärares och forskares ämnesspecialiteter.

Studenter kan liksom forskare och lärare höra till olika ämnes- och kunskapsdomäner. Inom respektive kategori (studenter, forskare, lärare) torde position och i någon mån doxa och habitus vara likartade även över domängränser eftersom medlemmarna i vissa avseenden befinner sig på likartade positioner i samhället och har likartat kapital. Till exempel lider studenter ofta brist på alla slags kapitaltyper, medan de som kommit långt i en forskarkarriär besitter större mängder av olika kapitaltyper (Seldén, 1999).

De mest centrala agenterna är administratörer (många av dem chefer) inom högskola och fastighetsbolag, arkitekter och bibliotekarier. Människors habitus påverkas bland annat av professionstillhörighet (se t.ex. Van House & Sutton, 1996). Bibliotekarier och arkitekter utgör de grupper som har starkast professionsdrag (om än inte lika starka som hos "klassiska" professioner så som läkare och jurister – se avsn. 4.2 nedan). Byggprojekt på en högskola kan knappast genomföras utan medverkan från ledning och administration. Involverandet av arkitekter är tämligen givet vid större byggprojekt.²⁷ I varierande omfattning torde också bibliotekspersonal, eller åtminstone någon särskilt utsedd biblioteksrepresentant – chef eller annan – få medverka i projektet. Hur mycket lärare, forskare och studenter bidrar är däremot mindre självklart. Särskilt studenter kan vara svåra att engagera då de utgör en stor heterogen skara och inte alltid har möjlighet att följa planeringsarbetet under någon längre tid (jfr t.ex. Budd, 1998, s. 76). Politiker och andra agenter utanför högskolan kan om inte annat ha stor formell inverkan på projektet, men i vilken utsträckning de utövar direkt inflytande på biblioteksbyggnadens utformning när väl ramarna för projektet är satta går knappast att specificera.

Inte bara (eller i första hand) kapital hos individen och den individuella agenten påverkar inflytandet i planeringsprocessen, utan också institutioner genom normer, regler och procedurer. Därför är jag öppen för att habitus och professions- och fälttillhörighet kan vara minst lika viktiga som kapital som förklaringar till vem som får inflytande över vad, samt hur detta sker och med vilket resultat (dock ger mängden kapital av olika typer en antydning om habitus). Institutioner reglerar professionsroller, och den enskildes habitus påverkar hur han/hon hantlar sin roll. Professioner, organisationer och institutioner avgör i stor utsträckning vilket fält man tillhör (och därmed vad som står på spel för den enskilde, vad som är värdefullt och vilka kamper som förs). De har också betydelse för vilken kunskapsdomän den enskilde agenten/aktanten är mest bekant med respektive har störst intressen i. Diskurs är en aspekt av institutioner samt av enskilda agents verktyg. Fält, domäner, organisationer, institutioner och professioner avspeglas i diskurser och diskursiva resurser. Dessa har i sin tur effekter i arkitektonisk planering och design (se vidare avsn. 4.3 nedan).

---

²⁷ Det är ju just för byggnadens utformning som arkitekter anlitas (se t.ex. Cuff, 1989, s. 315; cop. 1991, s. 75, 171).

4.1.4 Sammanfattning

I detta avsnitt har jag pekat på att positioner och doxa på fält, respektive enskilda agents kapital och habitus, är av betydelse för interaktionen mellan agenterna i en planeringsprocess. Det kan vara relevant att tala om subfält hos arkitekter och bibliotekarier: ett konstnärligt, professionellt och ekonomiskt-tekniskt subfält, respektive forsknings- och folkbibliotekssubfält. I planering av högskolebiblioteksbyggnader deltar agenter med olika fältanknytning och habitus. Människors habitus påverkas bland annat av professionstillhörighet. Professioner är dessutom knutna till särskilda fält, och flera nyckeldeltagare i biblioteksplanering har professionella drag och/eller åberopar professionalism. En fördjupad diskussion kring professionsaspekter är därför motiverad.

4.2 Professioner och deras relationer

I det följande avser jag att lyfta fram ytterligare drag hos deltagare i planering och design av högskolebiblioteksbyggnader som kan påverka processen och dess resultat. I fokus står sådana drag som kan belysas med hjälp av ett professionsperspektiv, eftersom professionsbakgrund hos deltagare kan ha betydelse för deras strävanden och status. Framst behandlar jag bibliotekarier och arkitekter (då dessa båda grupper så gott som alltid medverkar i skapandet av biblioteksbyggnader och dessutom representerar yrken som i viss utsträckning har professionskaraktär) ur följande aspekter:

- särskilda ambitioner som enskilda professioner kan ha med biblioteksbyggande
- hur professioner interagerar med varandra (i t.ex. termer av samarbete och konflikt)
- hur olika skikt och undergrupper av professioner förhåller sig till varandra
- hur professionsutövare förhåller sig till andra involverade i processen

4.2.1 Professioner och professionalism

En profession omfattar någon form av specialiserad yrkesutövning. Centrala för denna är kunskaper som inte besitts av vem som helst (se t.ex. Larson, cop. 1977; Macdonald, 1995). Detta innebär att professionsutövare upprättar relationer till klienter vilka erbjuds och efterfrågar tjänster baserade på dessa kunskaper. Klienterna kan vara alltifrån enskilda personer till komplexa organisationer och grupper med olika relationer sinsemellan. Vid byggandet av högskolebibliotek måste till exempel arkitekter förhålla sig till beställare, fastighetsägare och användare, vilka (som påpekats ovan) inte alltid är samma personer. Beställare kan vara en högskolas ledning, fastighetsägaren kan vara någon annan än hög-

skolan, och användarna kan vara såväl bibliotekspersonal som biblioteksbesökare (av vilka en stor del alltså ofta är aktanter snarare än agenter – se avsn. 3.1.1 ovan). Med företrädare för dessa kategorier kan arkitekter ha mer eller mindre direkta och intensiva kontakter.

Jan Nolin (2008) föreslår en bred definition av professioner vilken omfattar minst treårigt akademiskt utbildningsprogram, livslång yrkesträning och professionella sammanslutningar (s. 31; därmed kan bibliotekarier och arkitekter betraktas som tillhörande var sin profession). Professionsforskare och andra som har anledning att fundera över vad professioner och professionalism är för någonting har närmat sig frågan på olika sätt. En ambition kan vara att specificera vad som kännetecknar ett yrke som utgör en profession. Yrken kan i så fall bli allt mer professionslika för att slutligen utgöra en profession, och vissa yrken har benämnts semiprofessioner om de, enligt ett sådant synsätt, kommit en bit på väg mot ”full” professionell status (se t.ex. Abbott, 1998; Sundin & Hedman, 2005). Bibliotekarieryket har ibland omtalats som en semiprofession (se t.ex. Klasson, 1984, s. 70; Olaisen, 1988; Hessler, 2003, s. 92-93; jfr Glazer, 1974; Schön, [1983] 1991, s. 23). Andrew Abbott (1998) menar att intressantare än att försöka fastställa när ett yrke blir en profession är att studera dess relation till det arbete som yrkesutövarna utför. Dessutom, betonar han, förändras yrken över tid och uppvisar stora skillnader även mellan olika utövare (s. 432; se även Abbott, 1988, ssk s. 226). Sådana förändringar och skillnader inom bibliotekarieryket antyds av Lars Seldén och Mats Sjölin (2003), som i en översikt visar hur bibliotekarietutbildningen i Sverige blivit allt mer akademisk trots olika diskurser om i vilken utsträckning yrket bör kopplas till högskolor och forskning.

Många yrken (bl.a. bibliotekarier) utanför de traditionellt sett starka professionernas skara tilltalas av professionsbegreppet (Evetts, 2003c, s. 398-399). Keith M. Macdonald (1995) intresserar sig för professionssträvanden hos professioner och ”professionslika” yrken och använder sig av begreppet ”professionellt projekt” (som han hämtar från Larson, cop. 1977, s. 6 – se även ssk s. 49-52; Macdonald, 1995, s. 10; Nolin, 2008, s. 12). Inom ett sådant finns en strävan att monopolisera ett område för yrkesutövning och därigenom uppnå sociala och ekonomiska belöningar och ökad makt. På grund av att professionsutövare säljer kunskapsintensiva tjänster snarare än konkreta och mer lättinspekterade varor är människors tillit till professionsutövarna viktig för projektets framgång (Macdonald, 1995, s. 27-30). Macdonald framhåller att Bourdieus begrepp kulturellt kapital kan peka på förutsättningarna för individer att utbilda sig,²⁸ samt hur grupper påtvingar andra sina värderingar och legitimerar sin kultur genom symboliskt våld. Professionsgrundande färdigheter legitimeras genom kulturella fält (Macdonald, 1995, s. 48-49 med hänv. t. Savage et al., 1992 – se ssk s. 16-17). Bourdieu menar att begreppet profession kan ersättas med begreppet fält efter-

---

²⁸ Se även till exempel Bourdieu ([cop. 1994] 1999, s. 38).

som det förekommer konkurrens och kamp inom en ”profession” (Bourdieu berömmer bl.a. Larson och Abbott för att ha uppmärksammat bl.a. konflikterna inom professionernas värld). Professionsbegreppet är, påpekar Bourdieu, en social produkt av konstruktionsarbete och bör, säger han, betraktas som ett analysinstrument snarare än som ett föremål för analys (Bourdieu & Wacquant, 1992, s. 242-244; Everett, 2002, s. 58). Professioner skulle med stöd av detta resonemang kunna ses som särskilda fält som kännetecknas av långtgående kunskapsanspråk inom speciella områden där spelarna på fältet, professionsutövarna, genom dessa anspråk har utsikter att ackumulera kapital.

Med ett sådant synsätt blir frågan om i vilken utsträckning arkitektyrket och bibliotekarieyrket verkligen är professioner inte så angelägen för avgöranden om professionsaspekter kan användas i undersökningar av biblioteksplanering. I stället kan arkitekters och bibliotekariers medverkan i skapandet av högskolebiblioteksbyggnader behandlas utifrån ett professionsforskningsperspektiv så långt som arkitekter och bibliotekarier uppvisar professionella drag, framställs som professionella och åberopar professionalism. Inte minst frågor om vad som kännetecknar dessa yrkesgruppers kunskaper och strävanden kan då ställas för att ringa in dessa agenters betydelse i planeringsprocessen. Sådana frågor kan gälla i vilken mån olika professioner kan förstå varandras kunskaper, ambitioner och prioriteringar, vilken status de ger varandras kunskaper, hur de interagerar med klienter och andra som berörs av och påverkar planeringsprocessen, samt vilka eventuella grupperingar som finns inom professionerna (jfr diskussion om subfält ovan).

4.2.2 Intressen och prioriteringar

Macdonald (1995) framhåller att professioner inte enbart kan se till egen vinning utan måste uppvisa samhällsanda (s. 35; se även Larson, cop. 1977, s. 52). Professionsutövare är inte nödvändigtvis enbart egoistiska eller altruistiska (Castro, 1999, s. 47).²⁹ Såväl bibliotekarier som arkitekter torde inte bara se till marknadsandelar och egna vinster (jfr ovan om arkitekternas fält).

Sverige har en lång tradition av offentlig biblioteksverksamhet, och offentliga medel står oftast för huvuddelen av intäkterna. Även högskolebibliotek är i stor utsträckning avgiftsfritt tillgängliga för såväl primära användargrupper (studenter, forskare, lärare) som för allmänheten. Att säkra offentliga anslag för bibliotekets verksamhet kan ses som samhällsnyttigt då det underlättar studenters, forskares och andras tillgång till information. Detta kan samtidigt stärka bibliotekarieprofessionen genom att anlitaandet av bibliotek och bibliotekarier blir mer

---

²⁹ Som nämnts kan agenter enligt Bourdieu handla spontant osjälviskt och samtidigt i linje med sina intressen.

omfattande. Bibliotekarier lär därför inte i någon större utsträckning bidra till att låta marknadstänkande påverka biblioteksverksamheten (se t.ex. Audunson, 1999, ssk s. 539) och indirekt biblioteksbyggnaders utformning.

Trots att arkitekter ofta är egna företagare (eller anställda i företag) och därför skulle kunna antas sätta egna intäkter högt i förhållande till samhällsnytta, uppvisar de en viss vänsterorientering politiskt jämfört med andra professioner (Svensson, 1999, s. 97). I arkitektyrket finns inte bara marknadshänsyn utan också drag av altruism och samhällstillvändhet respektive mer individualistiska tendenser och konstnärliga ambitioner (Albertsen, 1998; Groat, 2000; Cohen et al., 2005 – se ovan). Cuff har (förvisso med fokus på USA) funnit att konstnärliga, samhällsnyttiga och klienttillvända ambitioner hos arkitekter inte behöver vara helt oförenliga med viss inriktning på egen vinning (1989, cop. 1991). Detta kan förklara arkitekters drag av ”samhällstillvända” företagare.

Även om arkitekter alltså kan förväntas uppvisa mer av individualism och marknadstänkande än bibliotekarier, finns det som synes antydningar om underlag för samarbete. Båda grupperna har professionella intressen av att visa samhällsansvar. Detta samhällsansvar handlar för bibliotekarierna mycket om att i kontinuerlig verksamhet och med stöd av bland annat byggnader bidra till individuell och gemensam kunskapsutveckling. För arkitekterna handlar det ofta om att i tidsbegränsade projekt skapa byggnader som människor kan leva med och genom under lång tid. Bortsett från det osjälviska egenvärdet i samhällsnyttan kan alltså samarbete utanför professionen och hänsyn till andra än utövarna av samma yrke gynna professionssträvanden.

4.2.3 Differentiering inom professioner

Som antytts ovan kan utövare av ett och samma yrke uppvisa skillnader ur ett professionellt perspektiv. Inga Hellberg (1999) har till exempel funnit tecken på ökande uppdelning inom professioner (s. 38). Albertsen (1998) identifierar som sagt tre subfält inom arkitektyrket, inom vilka samhällsnytta, konstnärliga prestationer och marknadstänkande förekommer. Abbott (1998) beskriver bibliotekarier som medlemmar av en ”federated profession” varigenom han karakteriserar yrket som en lös sammansättning av grupper med olika arbetsuppgifter och utbildningsbakgrund men med en gemensam inriktning (s. 441; se även Barlow, 2008, s. 81-96). Eventuella skillnader mellan folk- och forskningsbibliotekarier (se ovan) skulle kunna rymmas inom denna karakterisering av yrket. Hur frågan om bibliotekarieryket har en gemensam grund eller är mer uppdelat utifrån sektorer (folk- respektive högskolebibliotek) har behandlats i Sverige visas av Seldén och Sjölin (2003; se även Sjölin, 2002). De analyserar hur yrkesföreträdare talat för akademisering eller ej, respektive gemensam inriktning eller ej. Akademisering har av vissa ansetts passa bättre för högskole- än för folkbibliotekarier.

Förutom att det kan finnas olika identiteter och prioriteringar hos olika utövare av en och samma profession, kan utövare av samma profession också mötas i olika roller och funktioner. Några arkitekter i en planeringsprocess kan ansvara för design medan andra ansvarar för inhämtande och bedömning av designförslag. Vissa arkitekter kan ha ytterligare, mer eller mindre samordnande eller ledande, uppgifter i processen (se t.ex. Iedema, 1997). Vissa arkitekter ägnar sig inte alls åt eget designande under en stor del av karriären (Cuff, cop. 1991, ssk s. 40, 140, 149). Även bibliotekarier skiljer sig åt inte bara vad gäller identitet och prioriteringar. I en byggnadsplaneringsprocess kan några ha främst rådgivande uppgifter medan andra svarar för ledning, samordning och utvärdering. Liksom hos arkitekter kan sådana roller och funktioner ha en motsvarighet i innehavarens karriär under längre tid (jfr Abbott, 1998, s. 442, som framhåller att många professionsutövare går över till administration under karriären, samt att kunskapskrav ändras).

4.2.4 Professioners omgivning och existensvillkor i ett tidsperspektiv

Utifrån ett bredare och mindre statistiskt perspektiv på professioner är förändringar på vissa samhällsområden särskilt intressanta i försöken att fånga professioners betydelse vid biblioteksplanering. Samhällsförändringar kan påverka synen på högskolebibliotek och vilka uppgifter och tekniska förutsättningar de ges, till exempel undervisning och informationsteknik. Macdonald (1995) räknar upp tre utmaningar för professioner: organisationer, teknisk utveckling och konkurrerande marknadsaktörer. Han framhåller att många professionella är anställda i organisationer vilket knappast är till nackdel för dem (s. 58, 62-63). Organisationer kan ge styrka och erbjuder en viss trygghet genom möjligheter till anställning. Abbott (1998) påpekar dock att det finns en risk att kompetens och makt fördelas inom organisationen snarare än koncentreras hos enskilda professionella. Bibliotekens beroende av kommersiellt tillhandahållna produkter så som databaser kan också förskjuta makt genom att dessa produkter inte kontrolleras av bibliotekarierna själva (s. 434). Yrken som är beroende av den offentliga sektorn för sitt utövande kan dessutom utsättas för effektiviseringspress och besparingar.³⁰

Bibliotekarier är i stor utsträckning beroende av organisationer, byggnader och teknisk utrustning för sin yrkesutövning. Detta medför att förändringar som rör dessa aspekter av den professionella grunden blir potentiellt kontroversiella eftersom de påverkar professionsutövarnas makt (Macdonald, 1995, s. 162). Från och med slutet av 1900-talet har marknadsanpassning, målstyrning och ny syn

---

³⁰ Sådana påpekanden och exempel finner man lite varstans i professionsforskningen (se bl.a. Kallós & Lundahl-Kallós, 1994; Macdonald, 1995, s. 63, 134; Castro, 1999; Persson & Tallberg Broman, 2002).

på organisationer och ledarskap inneburit förändringstryck och förändrade maktförhållanden för många yrkesgrupper, inte minst inom den offentliga sektorn (se t.ex. May & Buck, 1998; Evetts, 2003a; Nolin, 2008). Organisations- och verksamhetsförändringar som kommer utifrån och uppifrån kan vara mindre fördelaktiga för professionsutvecklingen (jfr Evetts, 2003b, s. 31). Under sådana omständigheter ökar sannolikheten för att det ska uppstå protester (Castro, 1999; Persson & Tallberg Broman, 2002) och känslor av utsatthet (Segesten et al., 1994; Segesten, Lundgren & Lindström, 1998). Påtvingade förändringar av nämnda slag missgynnar professionsutvecklingen särskilt om professionens innehåll är oklart och monopolet svagt (Kallós & Lundahl-Kallós, 1994). Bibliotekarier är särskilt utsatta i sådana lägen inte minst på grund av att deras yrkesutövning inte kräver legitimation.

Bibliotekarier, som ju så gott som alltid är anställda i större organisationer, kan ha en något kringskuren arbetssituation jämfört med de arkitekter som arbetar i små firmor. Samtidigt torde många bibliotekarier uppleva en trygghet i organisationen (se ssk Audunson, 1999, s. 547; Hessler, 2003, s. 93, 221). Tekniska utmaningar, liksom konkurrens från andra experter, är kanske större för bibliotekarier än för arkitekter,³¹ men på kort sikt rör det sig snarast om tyngdpunktsförskjutningar i verksamheten när bibliotekarier får mer av vägledande och pedagogiska uppgifter i och med att allt mer information är tillgänglig elektroniskt på distans. För arkitekter som deltar i planerandet av biblioteksbyggnader, inte minst vid högskolor, kan detta innebära flera saker. För det första medför bibliotekariernas organisationstillhörighet en potentiell styrka. I den mån organisation och bibliotekarier står enade kan bibliotekariernas syn på hur biblioteket bör utformas komma till större uttryck i designlösningarna än vad arkitekterna tänkt sig eller önskat. För det andra kan arkitekterna i sitt designarbete behöva hantera tekniska (och andra) förändringar som påverkar biblioteksverksamhet och bibliotekariers arbete.

4.2.5 Deltagande och interaktion

Cuff (1989, cop. 1991, 2000) problematiserar föreställningen om det ensamma geniet som upphov till bra arkitektur och poängterar att samarbete är viktigt. Även när arkitekten betonar samarbete med andra deltagare i planeringsprocessen framför individuella prestationer och solitärt skapande kan yttre omständigheter försvåra kommunikation mellan alla agenter (och aktanter). Cuff (1989, 2000) påpekar att arkitekter arbetar för allt mer komplexa klienter där klienten inte är den som ska använda byggnaden (1989, s. 309-310). Sådan komplexitet präglar i hög grad biblioteksbyggande, där ju åtminstone bibliotekets huvudman,

---

³¹ Cuff (2000) säger dock bland annat att digital teknik kan ge nyutbildade arkitekter respektive små arkitektfirmor relativa fördelar (s. 36).

dess personal, användare och ofta också stadsplanerare och ibland externa fastighetsägare är direkt involverade eller företrädde. Cuff påpekar vidare att arkitektyrket har tenderat att frånhända sig mycken expertkunskap och därmed blivit mer beroende av andra experter med särskild teknisk kunskap (Rittel, 1976 enl. Cuff, cop. 1991, s. 39; Cuff, 1989, s. 311; cop. 1991, s. 33, 274). Grange (2002) belyser i en studie av en svensk byggtidskrift från 1920- till 1950-tal hur arkitekter och ingenjörer fjärrat sig från varandra. Hon ser dessutom att design allt mer skilts från produktion och byggare har fått mer ansvar vilket oroar designers och konsulter (se ssk s. 85-91). Genom en undersökning med fokus på senare halvan av 1900-talet finner Grange (2005) att uppgifter överlåtits från arkitekter till ingenjörer (s. 78), samt ”att den svenska byggbranschen inte kan förstås som en sammanhållen kultur”, och ”präglas av en differentierande utveckling, där arkitektonisk kvalitet allt oftare granskas skild från byggnaders övriga kvaliteter” (s. 125). Detta kan jämföras med vissa biblioteksföreträdares vaksamhet mot att ge arkitekter stort utrymme (se avsn. 3.2 ovan). Bibliotekariers känedom om ämnen utanför den egna professionella kunskapen är en annan kritisk punkt i biblioteksplanering. Där är det fråga om nyttan av ämneskänedom för att kunna representera användare.

Professionsutövare kan ha svårt att kommunicera sina bidrag till utformandet av byggnaden. Arkitekter har former för presentation av designförslag som inte alltid är fullt läsbara för andra (Lawson, 1997, s. 247). Deltagare som huvudsakligen är bekanta med bibliotek genom massmedier kan eventuellt ha svårt att se alla tänkbara funktioner, inte minst pedagogiska, hos högskolebibliotek (Ekberg-Andersson & Kapla, 2000, s. 67).

Kommunikation och samarbete påverkas inte bara av skillnader mellan professionella och ”lekmän”. Malbert (1999) har funnit exempel på hur viktigahängivna människor kan vara för att få saker att hända. Samtidigt ser han en viss risk för att de går för fort fram (s. 177). Han säger också att klargörandet av motiv, vem som äger planeringsprocessen, tillgång till kvalificerade resurser för design och möjliggörande av processen, samt klara principer för användandet av processresultatet och återföring till deltagarna är viktiga för att processen ska bli produktiv (s. 182). Liknande slutsatser beträffande planering av akademiska bibliotek märks hos Ginsburg (1997) samt, vad gäller arkitektur i allmänhet, hos Cuff (cop. 1991, ssk s. 234). Även om karaktärsdrag hos särskilda yrkesgrupper är betydelsefulla spelar alltså också former för planeringsprocessen stor roll för resultatet. Prioriteringar kopplade till roller och funktioner i planeringsprocessen snarare än till professioner kan också påverka förloppet. Rick Iedema (1997) visar till exempel hur olika vikt kan läggas vid procedurerna föreskrifter beroende på agenter roller och insikter (kap. 5).

4.2.6 Status- och styrkeförhållanden

Status- och styrkeförhållanden utgör en faktor som påverkar hur stora effekterna blir av professionella särdrag i interaktion mellan olika professionsutövare och andra deltagare i planeringsprocessen. Eftersom yrken i allmänhet och professioner i synnerhet bygger på kunskaper är frågor om olika kunskapers status relevanta i forskning om högskolebiblioteksplanering. Läkaryrket är en profession som länge haft hög kunskapsstatus³² även om ökande allmän informationstillgång och alternativmedicin ruckar på denna ställning en aning (Stolt, 2003, s. 122). Allmänhetens tillit till läkare är stor. Allmänhetens tillit till arkitekter är märkbart mindre, och arkitekterna själva tenderar till och med att underskatta tilliten till dem, eller i varje fall SACO-medlemmars skattning av allmänhetens förtroende för arkitekter (Svensson, 1999, s. 90-93; cop. 2002, ssk s. 104; Grange, 2005, s. 82, 112-113). Kanske kan detta förklaras av att det objektiva, prövbara, ”tekniska” kunnandet inte är särskilt framträdande i arkitektprofessionen. Stora inslag av obestämbarhet och bedömningar och till och med konst finns förvisso i såväl läkaryrket och andra professioner som arkitektyrket (jfr Jamous & Peloille, 1970; Rittel, 1976 enl. Cuff, 1989, s. 311; cop. 1991, s. 39; Grange, 2002; Stolt, 2003), men resultatet av arkitekters arbete är en smaksak i högre grad än läkares. Därför torde det också vara lättare att opponera sig mot arkitekters utlåtanden. Även bibliotekarier befinner sig i en ofördelaktigare position än till exempel läkare när det gäller kunskapens status. Vad bibliotekarier kan åstadkomma och vad biblioteksverksamhet kan innebära når inte nödvändigtvis alltid ut utanför yrket (jfr Nitecki, 1993; Ekberg-Andersson & Kapla, 2000; Barlow, 2008, s. 96-99). Läkares yrkesutövning är dessutom, åtminstone i Sverige, noggrannare formellt övervakad än arkitekters och bibliotekariers. Läkare kan göras ansvariga för felbehandlingar medan arkitekter knappast kan lastas för konstruktionsfel då ju yrkesfolk med mer tekniska kunskaper är huvudansvariga för sådana. Arkitektur syns visserligen länge och väl, och bibliotekariers möte med användare kan lämna långvariga intryck, men negativa upplevelser av arkitektur respektive bemötande leder så gott som aldrig direkt till personskador.

Hur olika typer av kunskap ges olika status visas av forskning kring planering av fysisk miljö och arkitektur. Malbert et al. (2004) har noterat

att olika kunskapsdomäner och kunskapstyper graderas på olika sätt av olika yrkeskvinnor och -män. Ett typiskt uttryck för detta är att ekonomi och naturvetenskap ses som expertdomäner där egna erfarenheter inte har någon plats. Beteendevetenskap, pedagogik och till och med teknik har däremot inte en sådan expertstatus, utan kan i stor utsträckning omvärderas utifrån egna erfarenheter och för-givet-taganden (s. 55)

---

³² Se till exempel Larson (cop. 1977, ssk kap. 3) och Macdonald (1995).

Man kan mot bakgrund av dessa observationer anta att många som medverkar i planering av högskolebibliotek (diverse tjänstemän och inte minst arkitekter och bibliotekariere, vilka ju kan räknas till teknik, pedagogik och beteendevetenskap) har en lägre expertstatus trots professionella drag hos sina yrken. Lennart G. Svensson (cop. 2002) noterar dessutom i anslutning till en undersökning att SACO-medlemmar ”som tillhör teknik-professioner tilldelar arkitekter och psykologer ett något lägre värde” i försök att skatta andra SACO-medlemmars uppfattning av allmänhetens förtroende (s. 104).

Även om kunskapens status varierar mellan olika professioner så innebär relationen mellan professionell och klient svårfrånkomligen maktförhållanden. Professionsutövare har ofta ett visst övertag över sina klienter. Ännu en jämförelse med läkaryrket kan belysa arkitekters och bibliotekariers potentiella makt i planeringsprocessen. Carl-Magnus Stolt (2003) påpekar att mötet mellan vårdare och patient är ojämnt eftersom det i första hand är vårdaren som har kunskaper som eventuellt kan hjälpa patienten. Dock är patienten expert på sina upplevelser (s. 122). Liknande relationer som omfattar möten mellan olika typer av expertis förekommer även vid planering av högskolebiblioteksbyggnader. Arkitekterna har större kunskaper om hur rum kan gestaltas, men bibliotekarierna vet ofta mer om vad som kan rymmas i byggnaden.³³ En liknande relation har bibliotekarierna också till bibliotekens användare. Bibliotekarierna har ofta möjlighet att urskilja vilken typ av tjänster som användarna kan ha nytta av, men det är användarna som är ämnesexperter. Lärare och forskare vid en högskola som bygger nytt bibliotek fungerar alltså genom sin ämnesexpertis som agenter, eller åtminstone aktanter, vars ämnesintressen kan behöva beaktas. Om användares röster hörs i planeringsprocessen (vilket inte alls är en självklarhet eftersom användarskaran även vid mindre och medelstora högskolebibliotek är stor och uppvisar skiftande biblioteksvanor) kan de därför stärkas av hänvisningar till ämneskunskaper som varken arkitekter, bibliotekariere eller olika tjänstemän och tekniker besitter. Bourdieus teorier om fält, habitus och kapital kan bidra till en mer generell förståelse av hur kunskaper (kulturellt kapital) utgör en förutsättning för deltagande och inflytande i processen. Arkitekternas kunskapskapital kring bibliotek kan till exempel behöva mobiliseras och utökas för att de ska få uppdrag över huvud taget och kunna presentera och försvara sina designlösningar för biblioteksexpertis under vägen in i och genom processen.

Professioner som inte behöver anlitas av alla människor har mindre allmänt stöd för skydd av sina yrkesdomäner (Hellberg, 1999, s. 30-31; jfr Larson, cop. 1977, s. 19, 39). Detta begränsar möjligtvis arkitekters och bibliotekariers status och inflytande eftersom de utgör professioner av nämnda typ (jfr Svensson, cop.

---

³³ Se till exempel Brännmark (2004, s. 51). Arkitekters klienter har rent allmänt betydande kontroll över arkitekturprodukten (byggnaden) eftersom de tillhandahåller dess funktion (Cuff, cop. 1991, s. 33).

2002, s. 99, 105). I en mer ”bibliotekskrävande” organisation som en högskola innebär detta kanske en måttlig inskränkning av arkitekters och bibliotekariers inflytande, men det måste inte nödvändigtvis vara så. Många personer på en högskola, särskilt de i biblioteksbyggnadsplanering mindre framträdande agenterna och aktanterna (vissa lärare och forskare och inte minst studenter) har stor potentiell nytta av bibliotek, men kan ibland nöja sig med bibliotekstjänster som finns utanför den egna högskolan eller rent av klara sig helt utan sådana tjänster (jfr Seldén, 1999, ssk om seniora forskare, ssk s. 255).

4.2.7 Professioner och förändringsprocesser

I genomgången ovan har jag bland annat pekat på att olika grupperingar inom professioner kan stötas mot varandra. Grupperingar kan hänga samman med bakgrund och organisationstillhörighet och var man befinner sig i karriären. Ett par näraliggande aspekter av detta med relevans för min undersökning är bibliotekariers bakgrund i folkbibliotek eller forskningsbibliotek, samt eventuella tendenser till specialisering respektive generalisering inom bibliotekarieryrket (jfr Sjölin, 2002; Seldén & Sjölin, 2003; Eriksson, 2005). En annan potentiellt relevant aspekt är arkitekters koppling till små eller stora arkitektkontor och andra organisationer (se t.ex. Cuff, 1989, cop. 1991, 2000). Inslaget av praktiska utövare kontra administratörer och ledare inom de aktuella professionerna – för arkitekters del skillnaden mellan designande och klient-/beställarrepresenterande (planerande, bedömande, samordnande) arkitekter – kan också ha betydelse.

Status- och styrkeförhållanden mellan utövare av samma profession och mellan utövare av en viss profession och andra agenter (”lekmän” och/eller utövare av andra professioner) kan ytterligare bidra med förklaringar till förlopp och utfall hos planeringsprocessen. En högskola med fastighetsbolag och statliga pengar i ryggen har ganska stor potential att formulera krav och mobilisera företrädare för dem gentemot såväl interna som externa deltagare i byggnadsplaneringsprocessen. Cuff (1989) antyder att när organisationer och organisationsbundna professionsutövare är klienter, torde de i högre grad än små och mindre komplexa klienter kunna driva sin egen linje gentemot arkitekter (s. 310). Enstaka fall av mer eller mindre professionsrelaterat motstånd inom organisationen kan också balanseras av dennas storlek och styrka.

Kerstin Segesten et al. (1994) uppmärksammar hur förändringar av arbetssätt och organisation kan leda till konflikter (s. 78). Bibliotekarieryrket är i stor utsträckning kopplat till organisationer och byggnader. Därför finns det en risk för konflikter när en ny byggnadsdesign syftar till att stödja nya arbetssätt och/eller ny organisation. Ragnar Audunson (1999) använder termen institutionellt ledarskap om (nyckelagenters/-aktörers) arbete med att få organisation och profession att mötas (s. 547). Institutionellt ledarskap, som Audunson hämtar från Philip

Selznick (1957),³⁴ fokuserar på att försvara "the uniqueness and value base of the organization" (Audunson, 1999, s. 531). En utmaning för sådant ledarskap för bibliotekarier kan vara att finna en kärna i professionen som inte så mycket har med (befintlig) organisation och byggnad att göra.

Paul J. DiMaggio och Walter W. Powell (1991) behandlar institutioner både i bemärkelsen mer eller mindre formella organisationer och i bemärkelsen normer och värderingar (se t.ex. s. 6-7 om "international regimes"). Nyinstitutionalism i DiMaggios och Powells framställning antyder att institutioner inte enbart, eller ens i första hand, är baserade på medvetna rationella överväganden. Rationaliteten är begränsad, "bounded" (s. 4, 12).³⁵ DiMaggio och Powell framhåller att organisationer ur institutionssynvinkel (inte minst genom att intentionalitet och rationalitet inte är effektiva fullt ut) har en tröghet genom att de trots lösningar som inte är optimala ger låga kostnader och inte minst genom att institutioner begränsar individers förmåga att se alternativ (s. 7). Enligt organisationsvetare förändras institutionaliserade strukturer och beteenden långsamt (s. 10).

Audunson (1999) har tillämpat ett institutionellt perspektiv för att undersöka om och hur inte bara rationella överväganden utan också professionella värderingar påverkar attityder till organisatorisk förändring. Han skriver dock att institutionella förklaringar kan kompletteras med förklaringar baserade på självintresse. Audunson fann att riktningen hos förändringar bestämdes av tendenser utanför fält, i deras omgivningar, men att fältnormer inte desto mindre är viktiga eftersom de, om de förbises, kan leda till konflikter och skapa en grund för motstånd (s. 523, 547-549). Motstånd kan till exempel uppstå mot målorienterad planering (s. 526, 538). Reformen är lättare att förverkliga om det går att visa att de har professionell legitimitet (s. 540). Audunson hävdar att folkbibliotekarieryrket utgör ett institutionaliserat professionellt fält (s. 524). Detta torde också gälla högskolebibliotekarier, även om tyngdpunkter kan vara en aning olika (många högskolebibliotekarier har dock folkbiblioteksbakgrund). Vikten av professionalisering har framhållits ovan, och man kan ställa sig något kritisk till hur strikt professionaliserat bibliotekarieryrket är. Människor kan anställas som bibliotekarier (men däremot inte som t.ex. läkare) utan någon särskild examen, även om det är vanligt att biblioteksanställda med bibliotekarietitel har studerat biblioteks- och informationsvetenskap. Hessler (2003), som studerat förändringsprocesser vid ett större universitetsbibliotek, säger att bibliotekarien kopplar sin professionella identitet till biblioteksorganisationen och inte agerar som en fristående professionell (s. 221). Kanske kan sådana drag hos bibliotekarieryrket bidra till att för-

---

³⁴ Audunson hänvisar till en utgåva från 1983.

³⁵ En beröringspunkt med forskning kring diskurs och diskurser går att urskilja i DiMaggios och Powells (1991) påpekande att nyinstitutionalismen avfärdar intentionalitet; intressen och aktörer är själva konstituerade av institutioner (s. 7, 14). Konstituering beaktas även inom (kritisk) diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, ssk s. 67).

klara Audunsons (1999) upptäckter, inte minst att organisatoriska reformer var mer konfliktbemängda än reformer som i första hand var inriktade på att förändra professionella normer och standarder (s. 547).

4.2.8 Sammanfattning

Bibliotekarier och arkitekter är inte de enda (eller nödvändigtvis de mest avgörande) agenterna som påverkar högskolebiblioteksbyggnaders utformning. De kan dock ha stor betydelse för utfallet och inte minst processens förlopp men på lite olika sätt. Åtminstone följande professionella drag är sammanfattningsvis värda att lyfta fram:

- Bibliotekarier är rotade i den organisation som biblioteket byggs för, och byggnaden har förmodligen viss betydelse för deras yrkesidentitet.
- Bibliotekarier torde ha de mest utvecklade argumenten för åtminstone funktionella aspekter av byggnadens design, men deras kunskap har inte lika hög status som mer ”klassiska” professioners.
- Vissa arkitekter är vana vid fritt skapande arbete och kan lägga stor vikt vid individuella designprestationer.
- Arkitekters inflytande beror delvis på hur de engageras i projektet. Genom segrar i tävlingar torde de ha större möjligheter att få igenom grundläggande idéer än om de anlitas utan att ha ett långt utvecklat designförslag.
- Även om designande arkitekter under vissa omständigheter har stort inflytande över byggnadens utformning räcker deras professionella kunskaper inte alltid för att övertyga andra agenter (och aktanter) om vissa designlösningar.
- Bibliotekariers och inte sällan även arkitekters specifika professionella kunskaper har troligen inte lika hög status som professionella kunskaper inom framför allt ekonomi och naturvetenskap.
- Skillnader i bakgrund och roller mellan utövare av samma profession kan leda till meningsskiljaktigheter som kräver förhandlingar och kompromisser för att processen ska gå vidare. Bibliotekarier kan identifiera sig med organisationer på olika nivåer, vara mer eller mindre generalistiska i synen på yrket och fungera som bedömare eller enbart som rådgivare i processen. Arkitekter kan ha olika syn på inslag av klientmedverkan och konstnärliga ambitioner i designprocessen, ha olika organisationstillhörighet och fungera huvudsakligen som designers eller huvudsakligen som administratörer och bedömare av designlösningar.
- Komplexa och mäktiga klienter, procedurer, lagar och förordningar balanserar professionernas inflytande i processen. Institutionell tröghet hos organisationer och deras arbetssätt interagerar med institutionell tröghet hos

professioner. Parterna kan jämkas samman genom institutionellt ledarskap.

4.3 Ett diskursivt perspektiv på byggnadsplanering

4.3.1 Diskursanalys

I mitt syfte ingår att undersöka utsagor, språklig interaktion och byggnaders möjliga uttryck i förhållande till visioner så som de går att utläsa av dokumentation och intervjuer. Hur sådana meningspotentialer kan uppstå studeras genom diskursanalys (DA). DA förespråkas inom B&I av bland andra Bernd Frohmann (1994) och Birger Hjørland (2002, s. 448). Eftersom DA har teoretiska kopplingar och kan kombineras med Bourdieus teoretiska perspektiv och professionsforskningens resultat, tar jag upp vissa analytiska implikationer redan i detta kapitel (se dock även kap. 5, samt ssk avsn. 7.5 och 8.5 nedan).

Termen diskurs (i obestämd form singular) kan syfta på dels meningsskapande element (t.ex. språk) i samhället i största allmänhet, dels (i obestämd och bestämd form singular och plural: en diskurs, flera diskurser) på mer avgränsade system av betydelser. Diskurser kan lagras materiellt och ha effekter oavsett om de "bärs" av människor eller inte; diskurserna kan få verkningar genom att de utnyttjas av eller påtvingas människor. Iver B. Neumann (cop. 2003) uppmärksammar att "[m]ening är väldigt ofta en förutsättning för handlingar". Genom DA studeras bland annat förutsättningar för att handlingar ska äga rum. Mening söks i språket, inte inne i enskilda individers huvuden (s. 37). Diskurser skapas över tid i samhället snarare än av enskilda individer. De kan ses som tolkningsresurser som individerna inte utan vidare kan modifiera (Talja, 1999, s. 469-471). Detta kan i förlängningen innebära att enskilda agenter långt ifrån alltid uttrycker sig utifrån medvetna intentioner (jfr avsn. 4.1 ovan).

Alvesson och Sköldberg (2008) menar att språkliga utsagor låter sig i varierande utsträckning tolkas på tre nivåer: 1) den diskursiva nivån, där man undersöker *hur* personer yttrar sig om olika förhållanden, 2) föreställningsnivån, där man tolkar människors *föreställningar*, och nivå 3) som gäller handlingar och förhållanden och därmed avser sådant som ligger bortom de båda första nivåerna (s. 469). Samhällsvetenskaperna har all anledning att ägna sig även åt det som inte finns i huvudet på människor. DA och praktikteori (till vilken Bourdieu kan räknas – se Stern, 2003, ssk s. 187, 191) har här en gemensam utgångspunkt i det att de inte bara fokuserar idéer och motivation. De bidrar till att uppmärksamma (vad DA beträffar) utsagor och deras betingelser respektive (vad gäller praktikteori) det fysiska och vanemässiga (Neumann, cop. 2003, s. 90-91 med

hänv. t. Swidler, 2005, s. 84).³⁶ Meningspotentialer och konkreta möjligheter och begränsningar för socialt liv har betydelse för hur människor tänker och handlar, medvetet eller omedvetet. En inriktning av DA som relaterar sina antaganden och arbetssätt till övergripande samhällsteorier – inte minst med relevans för struktur-agentproblematiken – är kritisk diskursanalys (critical discourse analysis, CDA), företrädd inte minst av Norman Fairclough och i stor utsträckning förenlig med Bourdieus praktikteori (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999; Everett, 2002, s. 75). Inom DA fokuseras text, tal och språk över huvud taget, vilket dock inte utesluter andra former av *semios* – företeelser med meningspotentialer, till exempel skyltar och bilder (Fairclough, Jessop & Sayer, 2002; Fairclough, 2003a, s. 24). CDA uppmärksammar dessutom särskilt maktaspekter (se bl.a. Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 69; Fairclough, 2001). I en undersökning kring en biblioteksbyggnads tillkomst och egenskaper bör DA vara en hanterbar och givande inriktning för studier av dokument, intervjuer och byggnad (nivå 1). En undersökning på ”verklighetsnivå” (nivå 3) kan utföras genom observation av byggnaden (ssk dess konkreta form) och genom utsagor som kan bedömas vara giltiga även bortom nivå 1) och 2). Utsagor i dokument och intervjuer kan med andra ord ge underlag för slutsatser om faktiska händelser och företeelser. I viss utsträckning kan även agents och aktanters föreställningar och uppfattningar nalkas genom intervjuer och dokument (nivå 2).

Diskursbegreppet definieras på olika sätt inom olika diskursanalytiska inriktningar. En användbar definition omfattar diskurs som sätt att se på (delar/aspekter av) världen och ge mening åt erfarenheter ur särskilda perspektiv (Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 7, 104, 114; Fairclough et al., 2002). Fairclough (2003a, ssk kap. 2, 4) ser diskurser som sätt att representera. Diskurser utgör resurser för människor i olika sociala positioner och kan omfatta olika mycket av världen (s. 124). Neumann (cop. 2003) säger att en diskurs består av representationer som är grupperade på ett bestämt sätt. Centralt i diskursbegreppet är enligt Neumann i vilken utsträckning materia kan inkluderas (s. 23). Olika diskurser – till exempel om vilka verksamheter högskolebibliotek bör stödja – bör därför rimligtvis kunna urskiljas i såväl dokument från biblioteksplanering som i intervjuer kring processen och i själva byggnaden (jfr Thomas, 1996; Felth, 2004). Framträdande i diskursbegreppet så som det hanteras av flera forskare är hur en diskurs representerar vissa företeelser medan andra hamnar i skymundan (Laclau & Mouffe, 1985, 2001; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000 – se bl.a. om tillslutning; Fairclough, 2003a; Neumann, cop. 2003).

Ett skäl till min strävan att urskilja och jämföra diskurser i planerings- och designprocessen, hos planerare och i byggnaden (designprodukten), förutom det

---

³⁶ Jag har tagit del av den citerade texten i en elektronisk utgåva (i Neumanns not anges Swidler, 2001, s. 75).

metodologiska, är att "there may be conflicts within a social practice where different discourses work side by side, but in competition with each other" (Sundin & Johannisson, 2005, s. 35). Kunskaper om sådana konflikters mekanismer (eller avsaknad av konflikter) kan vara till hjälp för att förstå och förklara planeringsprocessen och dess resultat. Lilie Chouliaraki och Fairclough använder begreppet *diskursordning* (eller, med en bredare term som betonar att meningspotentialer inte enbart har med talat och skrivet språk att göra, *semiotisk ordning*) som en diskursiv motsvarighet till Bourdieus fält (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 114; Fairclough et al., 2002, s. 6-7). En diskursordning är med Faircloughs terminologi den språkliga aspekten av ett nätverk av sociala praktiker och befinner sig på en nivå mellan sociala strukturer och händelser. Sociala praktiker är artikulationer av olika typer av sociala element, bland andra diskurs och fysisk miljö, som förknippas med särskilda områden av socialt liv. Undervisning i klassrum är ett exempel på en social praktik. Förutom diskurser urskiljer Fairclough i diskursordningar genrer och stilar. Genrer är sätt att handla, diskurser är som sagt sätt att representera, och stilar är sätt att vara vilket innebär att de har att göra med identifiering. Dessa tre meningsaspekter kan kopplas till element i sociala teorier. Identifiering kan till exempel relateras till habitusbegreppet (Fairclough, 2003a, s. 23-29; 2003b). Begreppen genre och stil är till hjälp i min undersökning eftersom de kan belysa hur språkliga och andra semiotiska element av högskolebiblioteksplanering realiserar olika former av faktorer som påverkar planeringsprocessen och eventuellt resultatet av den. Sådana faktorer kan vara deltagarnas habitus (urskiljbara genom stilar) och med dessa åtminstone delvis sammanhängande handlingar (urskiljbara genom genrer, materialiserade bland annat i olika typer av dokument).

Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (cop. 2000) använder begreppet diskursordning om "olika diskurser som konkurrerar i samma rum" (s. 134). Detta underlättar inringandet av diskurser för analys, samt urskiljandet av det som är omstritt och fördelningen av diskurser. Analys av fördelningen av diskurser sätter fokus på att människor inte har samma tillgång till diskurser (s. 135). Här kan man urskilja motsvarigheter till Bourdieus tankar om kamp, kapitalfördelning, positioner och doxa på fält. I den av Fairclough företrädde riktningen av CDA ingår i maktaspekten att människor med olika positioner på ett fält och med olika habitus sannolikt har tillgång till olika diskurser och semios (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 117, 146; Fairclough et al., 2002, ssk s. 4). Ibland befinner sig människor i positioner med begränsad tillgång till diskurser. Under sådana omständigheter kan diskurser påtvingas utifrån (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 127-129). Människor kan bygga på olika diskurser i olika sammanhang (Potter, 1996, s. 150; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 115). Vad arkitektonisk planering beträffar har Iedema (1997) genom sin doktorsavhandling demonstrerat hur sådan kan ses som arbete med resurser (språkliga, semantiska, diskursiva, semiotiska). Jag har därför funnit det relevant

att, i undersökningen av processens karaktär och mekanismer bakom högskolebiblioteksplaneringens resultat, vara öppen för hur olika agenter använder olika diskurser och diskursiva resurser som i förlängningen påverkar byggnadens utformning. Diskursernas samband med diskursordningar och därmed också sociala fält möjliggör dessutom förståelse av (särskilda) sociala fälts betydelse för vilka diskurser som framträder om (i detta fall) högskolebiblioteksbyggnader och deras funktioner. I agenters arbete i planeringsprocessen mobiliseras fältrelaterade diskursiva resurser som påverkar vilka diskurser som framträder.

4.3.2 Kritisk diskursanalys, kritisk realism och arkitektur

Med *conjunctures* avser Chouliaraki och Fairclough (cop. 1999) praktiker, det vill säga olika former av produktion av socialt liv, på en nivå mellan struktur och (enskilda) händelser. Inte bara enskilda händelser utan också serier av händelser och deras verkan på praktiker kan därmed spåras (s. 22). I edemas avhandlingsarbete ser de som ett bra exempel på undersökning av en *conjunction*, en process där resurser samlas (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 51). Det genomfördes som en fallstudie av renovering och tillbyggnad av ett mentalsjukhus i Sydney (Iedema, 1997) och behandlar en planeringsprocess med språklig interaktion i fokus.³⁷ I det av honom studerade fallet representerar den slutliga utformningen av byggnaden ett sammanflöde av tekniska kompromisser, platsutnyttjande som passar de geofysiska konturerna och minimerar grävning och byggandet av överhäng, och arkitektoniska-strukturella uppfattningar som bedöms bäst införliva principer och krav hos aktuell praxis (s. 35). I edemas tolkning av planering fokuserar dessutom bland annat interpersonella motsättningar snarare än det snävt rationella (kap. 6). Eftersom mitt undersökningsobjekt har många paralleller till Iedemas, har denna inriktning på studier med dialektiken mellan struktur och agentskap i åtanke förefallit erbjuda en framkomlig väg. Att gå bortom enskilda händelser innebär dessutom en inriktning mot mekanismer, ”det som producerar händelserna – inte bara mot händelserna i sig” (Danermark et al., cop. 2003, s. 20). Detta är i linje med att använda kritisk realism (utvecklad av Roy Bhaskar och företrädd av bl.a. Berth Danermark) som metateoretisk utgångspunkt vilket Fairclough förespråkar.

Min undersökning är driven av ett intresse för det som är möjligt (det potentiella) lika väl som för det som är fallet (det faktiska). Att enbart studera det faktiska ger oss insikter om vad som hänt, men inte om vad som kan hända. I det möjliga – vilket alltså föregår det faktiska – finns, enligt kritisk realism, mekanismer som förmår generera händelser. Av den kritiska realismens tre ontologiska domäner motsvarande 1) det *verkliga* (the real), alltså det som är möjligt,

---

³⁷ Iedema är professor i kommunikation vid University of Technology Sydney och har under flera år undersökt diskurs och diskurser inom organisationer (*Professor Rick Iedema*, 2008).

2) det *faktiska* (the actual) och 3) det *empiriska* (the empirical), är det blott den tredje som vi har tillgång till, och då genom teoretiska föreställningar (Danermark et al., cop. 2003, s. 47-48; Bhaskar, [1975] 2008, s. 56). Med stöd av Bhaskars kritiska realism betonar Fairclough (2003a) att verkligheten, uppdelad i det faktiska och det potentiella, inte kan reduceras till vår bild av den (s. 14). Han betonar också åtskillnaden mellan det faktiska och det empiriska för att påpeka att en analys av händelser och texter ur ett särskilt perspektiv inte ger en uttömmande bild (s. 202). Fairclough uppmärksammar även skillnaden mellan djupgående förklaringar och mer ytliga framställningar av företeelser (s. 89).

Samhälleliga företeelser kan alltså inte förklaras enbart genom studier av deras yttre framträdande. Orsaker kan härledas till underliggande mekanismer som finns även när de inte utlöses. Omständigheterna påverkar om en mekanism utlöses och vilken effekten blir (Danermark et al., cop. 2003, s. 97-98). Därmed kan man ”tala om att ett visst objekt har en *tendens* att agera eller bete sig på ett visst sätt” (s. 98 – kursiv. enl. orig.). Mekanismerna hör till det verkligas domän³⁸ vilket enligt Malbert et al. (2004) för studiet av urbana strukturers (och annan byggd miljö) sociotekniska funktion innebär att det enda man ”kan studera är de indikatorer som *indirekt* visar oss vad som händer i dem. Än svårare är det att studera de drivkrafter som ligger bakom förändringar” (s. 39 – kursiv. enl. orig.). Malbert et al. placerar indikatorerna på den empiriska nivån, funktionerna på den faktiska (aktuella) och drivkrafterna på den verkliga (s. 40). Funktion kan dock kopplas till intention och behöver därmed inte nödvändigtvis stå för människors faktiska beteenden och göranden i en byggnad (Koch, 2004, s. 22). I så fall skulle man kunna hävda att det närmast är användningen av en högskolebiblioteksbyggnad som hör till det faktiska, medan byggnadens funktioner i bred bemärkelse (byggnadens möjliga och faktiska användning, uttryck, effekter och betydelse över huvud taget – se även avsn. 1.3 ovan) delvis kan stanna kvar på det verkligas (det potentiellas) nivå. Omständigheterna avgör därmed om funktionerna (och därmed visioner om funktioner) förverkligas i faktisk användning och faktiska effekter av byggnaden. Om man väljer att behandla uttryck separat från funktion i bred bemärkelse går det att säga motsvarande om detta: när en byggnads uttryckspotentialer³⁹ uppfattas av människor (detta kan studeras empiriskt genom t.ex. intervjuer och dokument), och/eller påverkar deras beteenden (vilka kan studeras empiriskt genom observationer), sträcker sig uttryckspotentialerna upp till det faktiskas nivå.

Mekanismer (som forskare intresserar sig för) finns i hierarkiskt ordnade *skikt* (strata) av verkligheten. Ett skikt (stratum) är sammansatt av krafter och meka-

---

³⁸ Mekanismerna står som sagt för tendenser vilket motsvarar det verkligas karaktär av potentialer.

³⁹ Thomas F. Gieryns (2002) syn på moment hos byggnader som potentialer för hur de uppfattas (se avsn. 4.5.2 nedan) kan sägas motsvara det verkligas nivå inom kritisk realism.

nismer från underliggande skikt och är kvalitativt annorlunda än de underliggande skikten; det har egna strukturer, krafter och mekanismer (Danermark et al., cop. 2003, s. 103; Bhaskar, [1975] 2008). Svante Beckman (2002) urskiljer ett fysiskt, ett biologiskt, ett mentalt och ett artificiellt skikt (s. 47). Det artificiella skiktet, det ”rike” där artefakterna finns, är högst och mest komplext. För att komma åt underliggande strukturer (inte minst i samband med fallstudier) är abduktion en lämplig övergripande metod. Vid abduktion kan tidigare teori bidra till att nya mönster framläggs vid mötet med empirin. Det är alltså inte fråga om antingen rent teoretiska eller rent empiriska utgångspunkter (Danermark et al., cop. 2003, s. 179-190; Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 55-61). Abduktion som övergripande metod vid studiet av högskolebiblioteksdesign innebär därmed att kunskaper om bland annat bibliotek och högre utbildning och forskning, samt om de olika typerna av deltagare i processen, tillämpas för att förstå processen i ett enskilt fall, samt, mer generellt, vad som är möjligt i den typen av projekt (jfr t.ex. Lundequist, 1992, s. 13; Danermark et al., cop. 2003, s. 183-184). Abduktion kan alltså ses som ett sätt att gå djupare än till den empiriska nivån och därmed motverka att eventuell teoriutveckling blir överdrivet empirinära och specifik.

Att ha tillgång till välgrundade föreställningar om vad som är möjligt under vissa omständigheter, till exempel biblioteksbyggande, är intressant som underlag för handling. Att känna till mekanismer för händelser och därmed vad den sociala världen kan vara, inte bara vad den är, är rimligtvis viktigt i projekt som syftar till att skapa någonting nytt och påverka faktiska förhållanden. Validering av forskning blir därmed pragmatisk (jfr Kvale, cop. 1997, s. 224-227). Alvesson och Sköldberg (2008) myntar uttrycket pragmatisk realism mot bakgrund av att vi inte har direkt tillgång till det verkliga även om det verkliga likväl finns (s. 45). Ett metateoretiskt synsätt som stödjer sökandet efter det potentiella förefaller vara kompatibelt med Bourdieus teorier (Harker, Mahar & Wilkes, 1990, s. 201) och kritisk diskursanalys enligt Fairclough. I denna antas diskurs-, eller med en mer övergripande term semiotiska, ordningar förbinda det potentiella/verkliga med det faktiska. De semiotiska ordningarna är (som sagt) en aspekt av nätverk av sociala praktiker, det som Bourdieu kallar sociala fält (Fairclough et al., 2002, s. 6-7; Fairclough, 2003a, s. 24). De generativa strukturerna kan då tänkas gå att urskilja i de semiotiska ordningarnas/diskursordningarnas samband med sociala fält. En conjuncture är en process (på en nivå, motsvarande diskursordningar, mellan struktur och enskilda händelser) där människor, resurser och praktiker samlas (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 22, 51). Diskurs/er/ är resurser i social interaktion (t.ex. i förhandlingar kring design) och har en viss tröghet (Iedema, 1997; Talja, 1999, ssk s. 471; Neumann, cop. 2003). Diskursiva (mer eller mindre materiella), materiella och andra resurser och deras tröghet, samt förhandlingar (ibland mer institutionaliserade, procedurella och fixerade genom reifikation/förtingligande – se ssk avsn. 4.3.3, 4.5.2 nedan) bromsar och

begränsar möjligheterna i processen. Studiet av dessa restriktioner möjliggör ett närmande till det verkligas/möjligas domän.

Den kritiska realismen stödjer min undersökning på åtminstone två sätt. Dels pekar den på möjligheten att finna rimliga förklaringar till vad som faktiskt hänt, dels på att man kan dra slutsatser om vad som kan bli fallet, det potentiella (men ännu inte faktiska). Därmed impliceras bland annat att det går att säga någonting intressant om biblioteksbyggnaders funktioner (användningsområden, uttryck, effekter, betydelse) utan att i stor utsträckning förlita sig till användarstudier. Data om användning och användare kan dock utgöra ett viktigt komplement.

4.3.3 Diskursivt arbete i planeringsprocesser

I interaktion mellan agenter i en planeringsprocess kan det finnas en strävan efter att nå överenskommelser, vilket Iedema (1997) belyser med begreppet *hegemoni* (s. 20). Hegemoni innebär bland annat att makt baseras på samtycke (eller medgivande/acceptans) och allianser snarare än enbart tvångsresurser. Uttolkare av hegemonibegreppet som det utvecklades av Antonio Gramsci pekar på att hegemoni är någonting som skapas aktivt av agenter i en process (Ransome, 1992, s. 132-135). Diskurs kan kopplas till hegemonisk kamp i särskilda institutioner (t.ex. skolan) i större utsträckning än på nationell politisk nivå. Hegemonibegreppet kan kombineras med intertextualitet i diskursanalys (Fairclough, 1992, s. 91-96, 102-103; 2003a, s. 45; Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 119).

Intertextualitet innebär att en text (eller annan typ av semios – min anmärkn.) innehåller element från andra texter. Intertextualiteten kan vara mer eller mindre uppenbar, manifest. Genom intertextualitet kan andra "röster" föras in i en text. Genom antaganden (assumptions) däremot tonas olikhet (difference) ner (Fairclough, 1992, s. 117; 2003a, kap. 3; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 77). I min fallstudie kan undersökning av intertextualitet (t.ex. hänvisningar till auktoriteter/expertter) och antaganden till exempel ge inblickar i hur särskilda designlösningar framställs som mer eller mindre självklara, samt vad detta innebär för deras eventuella genomförande.

Olika genrer som knyts samman i kedjor möjliggör enligt Fairclough handlande över tid och rum. Fairclough beskriver hur Iedema (1999) ger exempel på sådana *genrekedjor*. I Iedemas undersökning är ett möte med intressenter och en skriven rapport element i en genrekedja där dessa element så småningom följs av en fysisk byggnad. Mötet bygger upp till rapportens välargumenterade formella logik. Genrekedjor kan förekomma i *rekontextualisering*. Rekontextualisering innebär att element hos en social praktik flyttas till en annan social praktiks kontext varigenom vissa förändringar kan ske. Intertextualitet handlar om rekontextualisering. Rekontextualisering kan gynna och missgynna olika parter.

Här kan det vara fråga om ”framing”; hur olika röster ramar in. En röst kan genom relationer i en text framställas i ett (för rösten och det den säger) mer eller mindre gynnsamt sammanhang (Fairclough, 2003a, s. 31-34, 51-55, 222). Iedema använder rekontextualisering i bemärkelsen

the means to ‘fixing’ events, agreements, and changes, through re-presentation. As an example I could mention the Minutes of the Meetings /.../ which recontextualise the talk, and depending on whether the Minutes are passed at the next meeting they stand as a “true and accurate record” of what was said, in spite of specific individuals’ reservations, ignorances and indifferences. (Iedema, 1997, s. 3-4)

Olikheter och meningsskiljaktigheter mellan deltagarna i processen kan alltså tonas ner i till exempel mötesprotokoll. Genom rekontextualisering används särskilda tekniker för att stabilisera erfarenhet i sociala relationer. Tekniker i rekontextualisering kan utgöras av trycksaker, arkitektur och annat (s. 39-40). Dessa analytiska begrepp kan vara till hjälp för att undersöka hur texter (och andra diskursiva element) och deras plats i genrekedjor fungerar för att driva ett arkitektoniskt projekt framåt och i förlängningen påverka byggnadens utformning. Texternas relationer till agenter och strukturer (fält, professioner, organisationer, institutioner) är en del av förklaringarna av processens förlopp och förhållandet mellan uttryckta visioner och färdig byggnad. Inte minst genom dokument i genrekedjan utför agenter med olika roller, fälttillhörighet och professionsbakgrund diskursivt arbete för att driva projektet framåt.

Ett annat viktigt begrepp som används av Iedema (1997) är kontextualisering, som ges en fördjupad innebörd med hjälp av begreppsparet förgrund-bakgrund. Text som läggs fram i planeringsprocessen utgör *förgrund*, medan rekontextualisering syftar till att föra interpersonella skiljaktigheter till *bakgrunden*, kontexten. Att undersöka detta är ett centralt syfte i hans avhandling, och Iedema ser möjligheten att i studiet av planeringsprocessen komma åt hanterandet av olikhet (difference) genom språkliga eller materiella resurser (s. 60, 88-90, 128; jfr Fairclough, 2003a, kap. 3, 8, ssk s. 149, där ”bakgrundning” av ”sociala aktörer” exemplifieras). Även Fairclough framhåller (med stöd av Laclau & Mouffe, 1985) hur olikheter (vad gäller mening) i texter kan föras till bakgrunden genom att likheter lyfts fram, detta som ett element i strävan efter hegemoni. Människor kan, mer eller mindre frivilligt, *appropriera* (ta till sig) diskurser vilket är ett viktigt inslag i hegemonisk kamp om mening (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, ssk s. 127-128; Fairclough, 2003a, s. 100-103). Appropriering av diskurser är intressant att observera om sådan förekommer i själva planeringsprocessen och därmed kan stödja beskrivning av den och förklaringar av dess resultat. Det kan också vara värt att notera om i processen mer framgångsrika diskurser approprierats av vissa deltagare först efter processens slut.

Ett av de viktigaste begreppen som Iedema (1997) använder är *resemiotisering*. Med detta avses omvandlandet av mening från en form av semios till en annan, vilket kan innebära lagrandet av mening i mer svårföränderlig form så som skrift och arkitektur, varvid överenskommelser nås i den byråkratiska processen (kap. 3, ssk s. 122-123). Iedema (2001) framhåller att överföring av mening mellan olika semiotiska former oundvikligen leder till diskrepans. Resemiotisering är därför med nödvändighet en process som inte medför exakt efterbildning. Sådana förändringar har en metaforisk natur som kan exemplifieras med hur en arkitektonisk design kan vara avsedd att lösa språkligt formulerade problem så som i den undersökta tillbyggnaden av mentalsjukhuset (s. 33). Restriktioner för den slutliga utformningen av byggnaden finns i tekniska kompromisser, geofysik och arkitektoniska-strukturella uppfattningar som bedöms bäst svara mot ställda krav. Varje steg från tal till skrift till design innebär en kompromiss eller semiotisk metafor. ”Planeringsprojektet som helhet kan därmed betraktas som att det väver samman människor och deras meningar till allt mer förtingligade, komplexa och förhårdade semiotiker”⁴⁰ (s. 35). Resemiotiseringens steg är nästan oåterkalleliga (s. 36). Mening blir därmed allt svårare att omförhandla (Iedema, cop. 2000, s. 60-61) vilket medför att hegemoni kan uppnås så som Iedema (1997) visat.

Iedema inspirerar till öppenhet för att olika dispositioner, positioner och maktförhållanden hos respektive mellan de inblandade i planerandet kan fördunkla visioner och/eller låta vissa visioner dominera. Han demonstrerar också hur interaktionen kan hänga upp sig på restriktioner i planeringskontexten och ibland i sig leder till hinder för en av alla accepterad lösning. Planeringsarbetets avtryck i olika former av semios, och Iedemas demonstration av hur dessa kan undersökas, öppnar för möjligheter att genom arkitektur, dokument och intervjuerättelser vaska fram faktorer och förhållanden som påverkar processen från vision till byggnad. Den av Iedema använda terminologin och sättet att beskriva processen ger dessutom underlag för kopplingar till teorier med vidare förklaringspotential. Synen på planeringsprocessens agenter och särskilt konsulternas roll, uppmärksammas även i forskning om biblioteksplanering (se inte minst Lee, 1985; Bunn, 1989; Sebright, 1994), är intressant för jämförelser med och tolkningar av tidigare forskning och mina resultat.

Iedemas beskrivning av arbetet stämmer i flera avseenden väl överens med Cuffs (cop. 1991) beskrivning av processer i arbete kring arkitektur. Där kan ansträngningar göras för att rikta förhandlingar genom ord eller ritningar (s. 184). Proceduren för att nå en överenskommelse snarare än ämnet för överenskommelsen kan bromsa processen. Pappersflödet bidrar till att försegla överenskommelser. Ett mötesprotokoll kan vara mer bestämt än mötet i sig, vilket påskyndar processen (s. 185). Cuff framhåller att den sociala kontexten påverkar

---

⁴⁰ Min översättning.

fortskridandet mot en designlösning. I processen struktureras relationer mellan människor (s. 194). Denna beskrivning har stora likheter med Iedemas redogörelse för hanterandet av det interpersonella och stabilisering av överenskommelser i arkitektoniska processer. DA:s och CDA:s relevans för mitt arbete ligger således inte minst i möjligheten att analysera skillnader i makt och förmåga som märks i konkreta språkliga uttryck och kan kopplas till samhällsteorier. Det finns också möjligheter att analysera många olika typer av semios som jag som forskare ställs inför. Därigenom knyts metod och möjligheter till teoretiska förklaringar till varandra.

4.3.4 Sammanfattning

En diskurs kan ses som ett visst sätt att representera en del av världen. Diskursiva inslag i social praktik omfattar meningspotentialer i bland annat text, tal och ritningar. Diskurser kan konkurrera med varandra inom diskursordningar vilka enligt kritisk diskursanalys utgör en diskursiv motsvarighet till Bourdieus fält. Olika diskurser om funktion och form hos en högskolebiblioteksbyggnad kan vara urskiljbara i visionsdokument, diverse andra dokument och utsagor från och kring planeringsprocessen, samt i själva byggnaden och upplevelser och användning av den. Kritisk diskursanalys i kombination med kritisk realism uppmärksammar meningspotentialer och mekanismer med så väl potentiell som faktisk verkan i processer och byggnader. Diskursivt arbete i planeringsprocessen kan innebära att särskilda designlösningar resemiotiseras, stabiliseras, i olika typer av dokument och så småningom i själva byggnaden. Här kan meningsskiljaktigheter kring designlösningar hanteras så att processen drivs vidare. Överenskommelser som ett resultat av diskursivt arbete kan nås genom hegemoni, varvid makt baseras på samtycke snarare än tvång. Agenter med olika habitus, positioner, fälttillhörighet, professionsbakgrund och roller har olika tillgång till diskurser och diskursiva resurser. För att knyta samman teorier och undersökningsverktyg kring planeringsprocessen med utformandet av själva byggnaden finns det anledning att behandla en del av det som skrivits om restriktioner, agentskap och diskurs med fokus på biblioteksplanering och byggnadsdesign.

4.4 Hållningar i planeringsprocessen

4.4.1 Proaktivitet och reaktivitet

Agenter i högskolebiblioteksplanering kring sekelskiftet 2000 har att verka i det sammanhang som beskrivits ovan (kap. 2). Agenter kan förhålla sig mer eller mindre aktivt till sin omgivning. Schmidt och Åkerberg (2000) behandlar i sin magisteruppsats *Ny form för framtiden?* identiteter hos två nya högskolebibliotek i Sverige. Schmidt och Åkerberg använder begreppen proaktivitet och reaktivitet.

tivitet i anslutning till "[f]rågan /.../ om att leda eller reagera på förändringar i organisationen" (s. 13) vilken de funnit uppmärksammas hos biblioteksforskaren Sheila Corral (1994, s. 7). Den proaktiva attityden kan innebära att bibliotek i förväg tillmötesgår framtida utvecklingstendenser, medan reaktiva bibliotek bara reagerar på förändringar när de väl äger rum (Schmidt & Åkerberg, 2000, s. 66, 79). Budd (1998) poängterar att beställarna av bibliotekets tjänster inte alltid är desamma som brukarna (s. 229). Schmidt och Åkerberg är explicit inspirerade av Budd att betrakta bibliotek som suborganisation inom högskolan (Schmidt & Åkerberg, 2000, s. 13). Hos biblioteket vid Södertörns högskola kunde en pragmatisk och reaktiv hållning till högskoleledning och användare urskiljas, medan man i Malmö uppvisade en visionär och proaktiv hållning (s. 79). Även vid en undersökning av en mer avgränsad företeelse, som i mitt fall en byggnadsplaneringsprocess, kan eventuella proaktiva och reaktiva hållningar vara värda att uppmärksamma för att klarare belysa processens karaktär och resultat.

Barbro Roos, på bibliotekssidan involverad i det reviderade högskolebiblioteksprojektet i Malmö, har själv undersökt byggnadsplaneringsprocessen i en magisteruppsats (2001). Hennes utsagor är intressanta som exempel på proaktiva hållningar hos biblioteksrepresentanter i sådana processer. Roos ställer (implicit och av referenslistan att döma oberoende av Schmidt & Åkerberg) frågan om ny form för framtiden på sin spets. Enligt Roos bör biblioteksbyggnaden uttrycka förändring – i Malmös fall integrering av undervisning, bibliotek och IT-verksamhet – om förändring ska kunna genomföras, vilket det (som det framställs i uppsatsen) lyckade provisorium som kom till stånd visar (s. 13, 32). Den ursprungliga planen om att utökade ytor för undervisning, grupparbeten och mediaproduktion inom biblioteket "skulle minska behovet av grupprum och undervisningslokaler inom respektive utbildningsområde" (s. 35) genomfördes dock inte, enligt Roos på grund av bristande helhetssyn och valet att behålla resurserna inom de egna områdena (s. 35-36; liknande tendenser vid Malmö högskola redovisas också av Schmidt & Åkerberg, 2000, ssk s. 41-42). Begreppen proaktivitet och reaktivitet kan därmed sägas få ytterligare relevans för studier av biblioteksbyggnadsprojekt genom Roos framställning. I rapporten om lokalplanering (Strid et al., 1999) gjorda iakttagelser att det hos deltagare i planeringsspel framträdde reaktioner på miljön men också försök att forma den (s. 53) kan – om än mycket indirekt – ytterligare motivera användandet av begreppen proaktivitet och reaktivitet för att belysa planeringsprocesser och deras agenter. En antydning till att bibliotekarier jämfört med andra personalkategorier (lärare, forskare, administratörer) på högskolor är mer benägna att ge biblioteket en aktiv roll ges i en studie av Danuta A. Nitecki (1993, s. 272). Detta är kanske inte så överraskande då ju bibliotekarier är de som mest direkt vinner på att ge biblioteket en framträdande position. Roos erfarenheter och Niteckis iakttagelser kan också jämföras med Budds (1998) beskrivning av lärare och forskare som ingående i politiskt baserade kulturer (s. 154).

Peter Brophy (2000) hävdar att det pågår en debatt om balansen mellan en proaktiv och en reaktiv ansats hos bibliotek (s. 167). Påståendet torde äga sin giltighet, ty argument för proaktiv biblioteksverksamhet, mer eller mindre kopplad till byggnader, går att finna inte bara i vetenskapliga verk utan också i handboks- och översiktslitteratur. Richard J. Bazillion och Connie L. Braun (2001) berör chanser till omorganisation vid nybyggnation, exempelvis i form av samlokalisering av bibliotek och IT-avdelning. Biblioteksbyggnaden i sig kan vara en förändringsagent i övergången från bevarande- till ”kundorientering” (s. 143-145). Detta att genom nybyggnation skapa förändring för nya tjänster och ny organisationskultur hos akademiska bibliotek berörs även av McDonald (2000, s. 54). Akademiska bibliotek bör enligt Budd (1998) vara både aktiva och reaktiva när det gäller att erbjuda tjänster, reagera på krav och aktivt söka lösningar för att uppnå sina syften (s. 339; jfr Klasson, 1984). Paralleller till resonemang om proaktivitet och reaktivitet kan här urskiljas. Tom D. Wilson (1998) menar att bibliotek bör stödja åtkomst till information snarare än förvärv, och verka proaktivt med användare i ett nätverk snarare än i kommunikation ansikte mot ansikte (s. 17). I avhandlingarna av Thomas (1996, s. 466-468) och Sebright (1994, s. 119-127) uppmärksammas hur ett mer proaktivt förhållningssätt kan gynna bibliotekets mål och visioner, i det förra fallet med avseende på byggnaders potentiella uttryckande av institutionella värderingar, i det senare med fokus på tekniska möjligheter.

Proaktiva bibliotek kan till och med gå så långt som till att ”skapa eller åtminstone påverka behoven hos grupperna som de stödjer”⁴¹ (Atkinson, 2001, s. 4). Proaktivitet kan också betraktas som ett personlighetsdrag och behöver därför inte alltid användas för att karakterisera en hel organisation. Lars Kolveried och Bjørn Willy Åmo (hänvisande till Bateman & Crant, 1993) diskuterar definitioner och finner att ”[t]he personal disposition toward proactive behavior is defined as the relatively stable tendency to effect environmental change” (Kolveried & Åmo, 2002, s. 8).⁴² Jag har beaktat denna förhållandevis breda definition av proaktivitet, omfattande såväl organisationer som individer som försöker påverka sin omgivning, när jag närmat mig mitt empiriska material. Även om proaktivitet lätt får en mer positiv laddning än reaktivitet har jag strävat efter att i första hand använda begreppen analytiskt. De är intressanta i undersökningen genom att de fokuserar biblioteksorganisationens och enskilda agents hållning som en variabel med eventuell påverkan på processens karaktär och överensstämmelsen mellan de i planeringsprocessen formulerade visionerna och den färdiga byggnaden. Man kan rent av fundera på om tydligheten i visionerna och förekomsten av sådana över huvud taget går att förstå i termer av proaktivitet och reaktivitet. Visioner i sig kan vara ett sätt att påverka omgivningen. Ju tydli-

---

⁴¹ Min översättning.

⁴² Värt att notera med tanke på möjligheterna att knyta begreppen till en mer övergripande teoretisk ram är att Bourdieus begrepp *habitus* omfattar dispositioner.

gare och precisare visionerna är och förmedlas till omgivningen, desto mer kan relationer mellan biblioteket och omgivande organisation tendera att komma i fokus.

I design- och förändringsprocesser kan det gå att urskilja proaktivitet i olika avseenden och på olika nivåer. Jag har därför valt att använda termerna utförande-proaktivitet och målproaktivitet. Det jag här kallar *utförandeproaktivitet* innebär att en agent i processen driver ett eget sätt att nå mål som denna agent inte själv har definierat. Agenten är därmed reaktiv gentemot omgivningens önskemål och behov, men proaktiv i sitt sätt att tillgodose dem. Den utförandeproaktiva agenten arbetar inte alltid för målen på sätt som förväntas av omgivningen. Detta innebär inte att resultatet blir sämre – det kan vara tvärtom – men processen dit kan kräva mer av förhandlingar och kompromisser. *Målproaktivitet* innebär att en agent i processen själv definierar mål för en organisation eller suborganisation. Agenten är därmed proaktiv gentemot omgivningens önskemål och behov och sätter upp mål som kan tänkas främja omgivningen (och omforma den) men inte nödvändigtvis i överensstämmelse med omgivningens förväntningar. Dessa former av proaktivitet utesluter inte varandra. En och samma agent kan dessutom vara målproaktiv i vissa avseenden (t.ex. i förhållande till vissa användargrupper) och utförandeproaktiv i andra (t.ex. i förhållande till faktiska/dokumenterade mål hos moderorganisation och/eller överordnad institution).

4.4.2 Sammanfattning

En polaritet som kan vara möjlig att urskilja i enskilda agents hållning i planeringsprocesser och i synen på byggnadernas övergripande funktioner⁴³ föreligger sammanfattningsvis mellan proaktivitet och reaktivitet. Denna polaritet kan översättas till en skala som uttrycker graden av strävan att påverka omgivningen. Påverkan kan utövas av en individ eller en kategori av individer i planeringsprocessen och riktas mot dess agenter, möjligheter och begränsningar för att nå ett visst resultat. Påverkan kan också avse den färdiga byggnadens uttryck för och möjliggörande av specifika funktioner och verksamheter oberoende av användares medvetna och explicita önskemål. En enskild agent eller kategori av agenter (t.ex. bibliotekarier) kan alltså anta en proaktiv attityd i processen och/eller företräda en vision om en byggnad som möjliggör proaktiva snarare än reaktiva funktioner. En agent kan själv definiera mål (vara målproaktiv) eller arbeta med egna sätt att uppfylla mål som andra satt upp (vara utförandeproaktiv). Slutsatser i termer av proaktivitet och reaktivitet är i förlängningen intressanta för praktik eftersom de kan ge vinkar om när ett projekt gynnas av att man själv som agent påverkar eller överlåter åt andra agenter att påverka. Insikter om varandras kunskaper och roller är då viktiga.

---

⁴³ Dessa skulle möjligtvis kunna kallas metafunktioner.

4.5 Designprocessen och byggnaden som designprodukt

Design kan, som antytts ovan, definieras som en process och dess produkt (Medway & Clark, 2003, s. 255; Lawson, 2006, s. 3). Det i stor utsträckning diskursiva arbete som agenter utför i den aktuella processen innebär att en byggnad designas. I det följande behandlar jag designprocessen med särskilt fokus på arkitektur.

4.5.1 Restriktioner

Lawson (2006, kap. 6) har utvecklat en modell för designprocessen med fokus på agenter och restriktioner (constraints). Modellen är tredimensionell och presenteras i en kub med block som representerar de olika delarna. Designproblem genereras enligt Lawson av enskilda eller grupper av människor. Generatorerna är *designers* (t.ex. arkitekter), *klienter*, *användare* och *lagstiftare*. Lawsons modell omfattar inre och yttre restriktioner för designen. *Inre* rör till exempel en byggnads uppdelning i olika utrymmen. *Yttre* återfinns i sådant som föreskrifter, tomtform och omgivande bebyggelse. Restriktionerna uppvisar varierande grad av flexibilitet och rigiditet. De restriktioner som designers står för är de mest flexibla, medan de som lagstiftare bidrar med är de mest rigida. Restriktionerna har olika funktioner. I Lawsons modell är dessa fyra till antalet. *Radikala* restriktioner har med designens huvudsyfte att göra. *Praktiska* restriktioner finns i produktionen, i själva byggandet. *Formella* restriktioner rör objektets visuella organisation vilken kan vara mer eller mindre strikt. Slutligen finns restriktioner kopplade till *symbolik*. Sammanfattningsvis omfattar Lawsons modell orsaker till restriktioner såväl som deras grad och funktionella aspekter, och kan hjälpa mig som forskare att fokusera vad som påverkar designarbetet och dess resultat.

Lawson framhåller att den stora mängden möjligheter i design kan begränsas (och därmed bli mer hanterbar) genom idéer om designlösningar. Sådana idéer kallas *primärgeneratorer* och har behandlats av Lawsons forskarstudent och kollega Jane Darke. Lawson framhåller att de olika typerna av restriktioner är viktiga för vilka primärgeneratorer som tas fram. Radikala restriktioner i form av program för det som ska designas är framträdande, men särskilt viktiga externa restriktioner samt designerns eget program ("vägledande principer") är också betydelsefulla (Lawson, 2006, s. 45-48, 188-189, 194-198). I en artikel beskriver Darke (1979) begreppet primärgenerator utifrån egen empiri från intervjuer med arkitekter. Hon säger att designerns mentala processer, inte ritningar, är nödvändiga för förståelse av designprocessen (s. 37). Jag ser därför intervjuer som ett viktigt komplement till dokument. Darke beskriver primärgeneratören som en hypotes som prövas mot materialet i ett enskilt fall. Hon fann att

the use of a few simple objectives to reach an initial concept was characteristic of these architects' approaches in design. The greatest variety reduction or narrowing down of the range of solutions occurs early on in the process, with a conjecture or conceptualization of a possible solution. Further understanding of the problem is gained by testing this conjectured solution. (s. 38)

Enligt Darke förefaller det emellertid normalt finnas ett ”rationality gap’: either the visual concept springs to mind *before* the rational justifications for such a form, or the analysis does not dictate *this particular* concept rather than others” (s. 38 – kursiv. enl. orig.). Det Darke kallar primärgenerator är en föreställning (concept) eller ett mål (objective) som genererar en lösning. Enligt Darke kan det vara en grupp av relaterade föreställningar snarare än en enda idé. Varje primärgenerator kan berättigas på rationell grund men kommer mer in genom arkitektens tro, en restriktion införd av designern, inte nödvändigtvis explicit. Darke fann att flera olika mål tjänade som primärgeneratorer hos de intervjuade arkitekterna. Designern är medveten om detaljerade krav som designen ska uppfylla, och den initiala föreställningen prövas mot de olika kraven och modifieras om det behövs. Hypotesen avfärdas inte såvida den inte kraftigt avviker från kraven. Darke förmodar att praktiserande arkitekter jämfört med studenter har erfarenhet av vilka typer av lösningar som krävs av en realistisk hypotes (s. 38).⁴⁴ En intervjuad arkitekt beskrev tomten som en huvudsaklig startpunkt. Ett exempel på en restriktion som inte införts av designern själv var markens beskaffenhet vilken var en viktig faktor för lösningen. I fallstudien fann Darke också en önskan att respektera grannskapets skala (s. 39). Andra restriktioner kan vara självpåtagna och härröra ur värdeomdömen (s. 40).

Vid undersökningen av processens karaktär och mekanismer och förhållanden mellan visioner och färdig byggnad kan det vara intressant att titta efter primärgeneratorer (och eventuella ”vägledande principer” hos arkitekterna) och vilket genomslag de får i designprocessen, inte minst om och i så fall hur de uppfattas av olika agenter och aktanter. Återigen kan Iedemas forskningsresultat, bland annat kring procedurer och restriktioner i dessa och i den fysiska miljön (t.ex. tomt), tjäna som en påminnelse om hur detta kan undersökas diskursivt. Vissa primärgeneratorer är mycket konkreta och orubbliga. Detta gäller bland annat tomten, som på sätt och vis blir en agent (jfr nedan om agentskap hos byggnader). Restriktioner kan, som Darke uppmärksammat, vara självpåtagna. De kan därmed vara viktiga för att driva designprocessen framåt så att den inte flyter ut i ett oändligt antal designlösningar. Ur ett B&I-perspektiv är det förstås relevant att notera eventuella primärgeneratorer och vägledande principer som är särskilt avgörande för högskolebiblioteksbyggnaders utformning.

---

⁴⁴ Se även Donald A. Schön ([1983] 1991, ssk s. 104).

4.5.2 Agentskap kring och hos byggnader

Social construction of technology (SCOT) är en riktning inom studier av vetenskap och teknologi som betonar att vad artefakter gör är resultatet av olika grupper anspråk (Sismondo, 2004, s. 81-82). Som en typ av artefakter torde därför biblioteksbyggnader kunna tillskrivas olika användning beroende på inte minst vem som talar om deras funktioner (användningsområden, uttryckspotentialer, effekter, betydelse) och i vilket sammanhang. Anspråk på funktioner hos byggnader bör kunna spåras i diskurser hos olika grupper i planeringsprocessen, både före och efter att projektet formellt avslutats. Analys av sådana diskurser bör vara möjlig genom dokumentstudier och intervjuer.

Thomas F. Gieryn (2002) behandlar struktur, agentskap och byggnader i en artikel där han bland annat försöker komplettera Bourdieus syn på dessa företeelser. Gieryn visar hur SCOT (eller närmare bestämt "social construction of technological systems") kan användas för att belysa hur byggnader konstrueras av agenter både fysiskt och diskursivt, men också hur byggnaderna i sig fungerar som agenter och därmed strukturerande (se ssk s. 41, 44). Om en byggnad för bioteknologi vid Cornelluniversitetet säger han att "[t]he design is a social theory of a future science, rendered architecturally" (s. 53). Ett sådant synsätt tillämpat på biblioteksbyggnader skulle innebära att dessa kan vara teorier/diskurser om roller, funktioner och verksamheter. Intressant för undersökningar av planeringsprocesser och deras resultat är också att Gieryn framhåller att intressen, politik och makt döljs av artefakten, den färdiga byggnaden (s. 38-39); den är en "black box", en *svart låda*, som inte kan ifrågasättas hur som helst. Designen har gått från förhandlingar och kompromisser till en stabilare form (s. 43). Begreppet "svart låda" kan därmed läggas till Iedemas framställning av hur interpersonella skillnader tonas ner och processen fortskrider genom allt stabilare former.⁴⁵ Gieryn påpekar dock att designprodukten, den svarta lådan, kan omformas diskursivt eller materiellt. I det förra fallet är det fråga om uttryck för nya tolkningar (det finns runt artefakten en *tolkningsflexibilitet*). I det senare fallet kan artefakten förändras fysiskt, rent av förstöras (s. 44; se även Barlow, 2008, s. 316-317). En byggnad kan till exempel byggas om eller rivras.

Gieryn talar om olika *moment* hos byggnader vad gäller agentskap och struktur. Momenten existerar samtidigt med varandra som potentialer för hur byggnader uppfattas:

Human agency is most obvious during the design of a place, and that is the first moment. Agency shifts (analytically) to the building itself once completed and occupied – my second moment – as it structures and stabilizes Cornell's biotechnological spaces. In the third

---

⁴⁵ Iedema (1997) nämner också begreppet black box apropå uppnåendet av en "stabilitet" i hur man talar om erfarenheter (s. 36; se även Latour, cop. 1990; Iedema, 1999; Barlow, 2008).

moment, agency returns to people when the building is narrated and reinterpreted – discursively made anew. (s. 53)

Byggnaders formbarhet varierar alltså mellan momenten (jfr nedan om virtuella byggnader), och agenskap och struktur fördelas olika i olika moment.

Även Malbert et al. (2004) ser byggda miljöer ”som både socialt och tekniskt konstruerade” (s. 24). De framhåller också hur sådana miljöer är tröga och bärare av mening, samt att de kan ha agenskap (s. 25). I den beskrivning som Malbert et al. ger av arkitektonisk planering (i deras fall närmast urban utveckling) är ett viktigt inslag

sociotekniska aktörsnätverk, vilka omfattar inte bara mänskliga aktörer utan även föremål, rumsliga förutsättningar, maskiner, ministerier, regelverk, elektroner, information, djur, växter och så vidare – de är alltså sammanslutningar av både människor och icke-människor (s. 35)

Här refererar Malbert et al. mer eller mindre explicit till ANT (actor-network theory). En viktig komponent i sådan teori är bildandet av *allianser* mellan människor och mellan människor och andra företeelser i en strävan att skapa stabila nätverk för att nå ett vetenskapligt eller tekniskt mål (Sismondo, 2004, s. 66; se även s. 72 samt jfr om aktanter i avsn. 3.1.1 ovan). Malbert et al. tillämpar alltså detta tänkande på byggd miljö:

Beskrivningar av sådana nätverk – eller med vårt synsätt sociotekniska urbana strukturer – kan redovisa sammanflätade tekniska system, sociala relationer och maktstrukturer men också hur dessa strukturer görs mer beständiga genom att bäddas in i exempelvis artefakter, organisationskultur, normer och avtal. En sådan inbäddning kallas att göra en mer eller mindre sluten ”svart låda” av en del av ett aktörsnätverk. En sådan (otät) svart låda innehåller det vi tar eller tvingas ta för givet och därmed inte vill/kan ifrågasätta. Det kan exempelvis handla om begrepp som gjorts kompakta och omvandlats till olika slag av urbana strukturer. (s. 35)

Här går det att se en antydning till hur Iedemas begrepp resemiotisering, tillsammans med den arkitektoniska planeringsprocessens kulturella (jfr Bourdieus begrepp habitus, fält och kapital), organisatoriska och institutionella förankringar, kan ta sig uttryck i aktörsnätverk och allianser. Den stabilisering som Malbert et al. (genom ANT) och Iedema (genom begreppet resemiotisering) uppmärksammar i processen kan ses som en form av *reifikation*. Reifikation är ett viktigt inslag i människors samarbete i social praktik enligt Wenger (1998) och innebär ett förtingligande av praktik och ett tecken på mening. Det reifierade (reifikat) kan anta många former (abstraktioner, verktyg, symboler m.m.) och är inte alltid ett resultat av design. Reifikation, så som kraftfulla verktyg, kan förenkla och effektivisera aktiviteter, men också medföra tröghet, till exempel genom att aktiviteter stelnar kring de verktyg som används (s. 57-62). Den svarta lådan som Malbert et al. talar om skulle kunna vara procedurer och regler (mer konkret

t.ex. beslutsordning) i planeringsprocessen som innebär restriktioner för vissa ifrågasättanden av designlösningar eller för alternativa designlösningar. Sammantaget pekar Gieryn, Malbert et al. och SCOT/ANT på hur procedurer, allianser och "svarta lådor" kan påverka processens förlopp och förhållandet mellan visioner och färdig byggnad. Sådana inslag i processen är därför intressanta att uppmärksamma.

4.5.3 Virtuella byggnader

De forskningsresultat och teorier som hittills berörts pekar på hur restriktioner, form, funktion (mer generellt användning, uttryck, effekter och betydelse i stort), allianser med människor, artefakter och naturliga ting med mera konstrueras diskursivt (genom diskursiva resurser). Diskursiva och därmed kommunikativa aspekter av planering och design av byggnader har redan diskuterats i viss utsträckning. En annan forskare som uppmärksammat kommunikation och meningspotentialer i samband med arkitekters arbete är Peter Medway. Han har en del teoretiska grunder gemensamma med Iedema och kompletterar bilden av vägen från tankar och samtal till konkret byggnad. Arkitektens designarbete är centralt i Medways framställningar. I en artikel (Medway, 1996)⁴⁶ uppmärksammar han hur byggnader redan innan de är uppförda kan existera vid sidan om ritningar. En byggnadsdesign är en representation (Medway & Clark, 2003, s. 255-256), men en representation behöver inte "likna" det som den representerar, och det behöver inte heller finnas någon förbindelse mellan representation och förutvarande existens hos någonting som representeras (Medway, 1996, s. 478). Jag kan här tänka mig en enhörning som ett exempel på någonting som inte existerar men går att representera. De båda formerna av representation som Medway behandlar torde vara relevanta inte bara för förhållandet mellan design och verklig byggnad, utan också vid betraktandet av en verklig byggnad och det den kan representera.

Medway (1996) konstaterar att en slutlig design är så långt kommen att det "bara" är den fysiska byggnaden som fattas (s. 479). Representationer kan ha oerhörd betydelse även när det inte är fråga om att förverkliga dem fysiskt (s. 481). En representationsakt resulterar i ett objekt som finns oberoende av hur designritningar utmynnar i konstruktionsaktiviteter. Medway talar om detta objekt som den virtuella byggnaden. Han försöker empiriskt visa att den tycks vara en verklighet som deltagare i en arkitekturaktivitet delar med varandra (s. 482).

Den virtuella byggnaden har tre karaktärsdrag. För det första är den virtuella artefakten verklig. Som med andra verkliga ting är kunskapen om den ojämnt fördelad (s. 483). Detta ser jag som viktigt att uppmärksamma vid undersökningar

---

⁴⁶ Tack till Mikael Gunnarsson som gjort mig uppmärksam på Medways artikel.

av byggnadsplanering. Alla inblandade vet med andra ord inte samma sak och har inte exakt samma virtuella byggnad i huvudet. Medway resonerar vidare kring detta och säger att en virtuell byggnad tas på allvar inte bara av arkitekter (s. 484). En ritning fångar dock bara delvis en faktisk verklighet och måste kompletteras med tal följt av en hel del pekande och gestikulerande (s. 486). Jag drar slutsatsen att man bör uppmärksamma detta inte minst när arkitekter samarbetar med varandra, men också när arkitekter samarbetar med bibliotekarier och andra som kan ha ännu svårare att ta del av ritningar (och skapa en virtuell byggnad som liknar arkitektens). Rekommendationer och forskning kring biblioteksplanering och design tar upp detta (se t.ex. Elding & Johansson, 2000, s. 57, 86; Barlow, 2008, s. 278-279; se även Lawson, 2006, s. 26-27, 278-281, 293). Medway (1996) påpekar att ritningars mångtydighet rent av kan medföra alternativa designmöjligheter (s. 511). Det virtuella objektet är hur som helst verkligt, någonting som deltagarna kan känna till mer eller mindre väl (s. 486).

För det andra kan den virtuella artefaktens delar variera i legitimitet, bestämdhet och specificitet (s. 487). Byggnadens exakta utformning lämnas öppen för att bestämmas vid konstruktionsoperationerna (s. 490). Här vill jag poängtera att man rimligtvis måste räkna med att det kan finnas inte minst tekniska och topografiska/geologiska restriktioner för byggnaden (jfr om Iedema och Lawson ovan), restriktioner som planerarna måste ta ställning till för att kunna konkretisera sina visioner så långt som det är möjligt.

För det tredje påpekar Medway att den virtuella artefakten har mening (s. 492). I sin empiri noterar han att arkitekter i en specifik diskussion kring en plan inte berör frågan om planen fungerar i bemärkelsen att den är fysiskt möjlig. Snarare är det frågan om hur den byggda miljön, och dessförinnan den virtuella miljön som beaktad av tävlingsdomare, kommer att uppfattas. De bekymrar sig därmed om mening (s. 495). Mening finns i semios, och arkitekter måste dels befatta sig med en semiosnivå där rumslig utformning, material och så vidare representeras, dels en nivå där de representerar de upplevelser som byggnaden framkallar och den mening som delarnas samspel har (s. 496). Medway ger exempel på typiska arkitektdiskurser vad representationer av rum och material beträffar (s. 497) och antyder därmed att arkitekter har egna resurser att ta till för att uttrycka sig, resurser som inte nödvändigtvis är tillgängliga för andra deltagare i en planeringsprocess.⁴⁷ Medway framhåller också att meningar i representationer inte nödvändigtvis överlever en överföring av ritningar till parter som inte delar den ursprungliga kontexten då tal och gester bidrog till att skapa mening (s. 497-498; jfr Cuff, cop. 1991, s. 188; Schön, [1983] 1991, kap. 3; Mattern, 2002, s. 30;

---

⁴⁷ Malbert et al. (2004) talar om att det i planering är viktigt "att utveckla tillit, gemensamt språk och gemensamma referenser som kan stödja kunskapsutveckling och samordnade handlingar" (s. 57).

Lawson, 2006, s. 26-27, 278-281, 293).⁴⁸ Mening finns inte i konkreta föremål utan i den virtuella artefakten. Den är semiotisk från början och existerar bara i tecken och tolkningen av dem (Medway, 1996, s. 499).

Bland de implikationer för synen på skrift som Medway avslutar sin artikel (1996) med, märks några som är särskilt intressanta för undersökningar av planeringsprocesser där ritningar och text utgör en del av källmaterialet. Medway påpekar att även slutliga ritningar är selektiva (s. 506). För mig – med Iedemas undersökning av hur makt och interaktion avgör vad som representeras i skrift och ritningar i åtanke – framstår därför intervjuer som ett viktigt komplement till det skrivna. Medway framhåller att inskrifter bara snuddar vid det som för upphovsmännen är det verkliga (s. 507). Iedemas begrepp resemiotisering, som pekar på hur mycket skalas bort på vägen, fångar detta förhållande väl. Medway berör tillsammans med Bob Clark (Medway & Clark, 2003) också hur en design bara delvis kodas i materiell form och måste betraktas som en socialt distribuerad mental konstruktion (s. 270-271). Ritningar kan bara delvis representera den idé som designen utgör (s. 258). Alla deltagare i designarbetet har inte lika uttömmande kännedom om den virtuella byggnaden (s. 265).

Medways forskning utgör ett bra komplement till Iedemas när det gäller att uppmärksamma kommunikation och semios vid utformandet av byggnader. Inte minst är begreppet virtuell byggnad en beaktansvärd påminnelse om att alla deltagare i processen inte nödvändigtvis har samma visioner och heller inte alltid kan förmedla dem fullt ut till varandra.

4.5.4 Sammanfattning

Vetenskapligt grundade framställningar av villkoren för designarbete möjliggör en mer detaljerad förståelse av designprocesser och vad som leder fram till en viss design. Arkitekter tar del av visioner men måste också förhålla sig till diverse restriktioner så som tid, budget och teknik. Antalet tänkbara designlösningar är så gott som oändligt men kan begränsas genom särskilda idéer (primärgeneratorer för designlösningar) mot bakgrund av restriktioner. Den framväxande byggnaden kan anta olika form mentalt, diskursivt och fysiskt i olika faser av processen. Redan innan en fysisk byggnad framträder finns virtuella byggnader hos deltagare i designprocessen. Dessa virtuella byggnader behöver inte vara identiska och kan kräva mer än ritningar för att kommuniceras mellan deltagarna.

---

⁴⁸ Lawson (s. 26-27) refererar John Chris Jones (1970; 2. ed. 1992, s. 20-24) om ”design by drawing”, samt (s. 293) Schön ([1983] 1991, kap. 3) om hur designers interagerar med representationer.

4.6 Sammanfattning av teoretiska perspektiv

De teoretiska perspektiv som jag har valt utifrån mitt undersökningsmaterials karaktär och tidigare forskning på området kan samverka för att belysa undersökningsområden som är centrala för mina frågeställningar om visionsinnehåll, process och byggnad: agents och strukturers betydelse, inte minst professions-tillhörighet, språklig interaktion i planering och representationer av högskolebibliotek, förhållningssätt hos olika agenter samt villkor för arkitektoniskt designarbete.

En designprocess och dess resultat kan påverkas av agents egenskaper och externa omständigheter, bland annat sociala fält. Positioner och doxa (regler) på sociala fält, respektive enskilda agents kapital och habitus (dispositioner för handlingar), kan ha betydelse för interaktionen mellan agenterna i en planeringsprocess. Hos arkitekter kan ett konstnärligt, ett professionellt och ett ekonomiskt-tekniskt subfält urskiljas, hos bibliotekarier ett forsknings- och ett folkbibliotekssubfält.

Till vissa fält är specialiserade kunskapsintensiva yrken, professioner, kopplade. Flera nyckeldeltagare i biblioteksplanering, inte minst bibliotekarier och arkitekter, har professionella drag och/eller åberopar professionalism. Bibliotekarier är rotade i den organisation som biblioteket byggs för, och byggnaden kan ha betydelse för deras yrkesidentitet. Bibliotekarier torde ha de mest utvecklade argumenten för åtminstone funktionella aspekter av byggnadens design. Vissa arkitekter är vana vid fritt skapande arbete och kan lägga stor vikt vid individuella designprestationer. Arkitekters inflytande beror delvis på när och hur de engageras i projektet. Bibliotekariers och arkitekters specifika professionella kunskaper torde inte ha lika hög status som professionella kunskaper inom framför allt ekonomi och naturvetenskap, vilket har betydelse för möjligheterna att påverka designlösningar. Skillnader i bakgrund och roller mellan utövare av samma profession kan leda till meningsskiljaktigheter som kräver förhandlingar och kompromisser. Komplexa och mäktiga klienter, procedurer, lagar och förordningar balanserar professionernas inflytande i processen. Institutionell tröghet hos organisationer och deras arbetssätt interagerar med institutionell tröghet hos professioner.

På fält och inom professioner förekommer särskilda diskurser och diskursiva resurser, som kan återfinnas i vision och byggnad respektive påverka processens förlopp. En diskurs kan ses som ett visst sätt att representera en del av världen. Diskurser kan konkurrera med varandra inom diskursordningar vilka utgör en diskursiv motsvarighet till sociala fält. Kritisk diskursanalys kombinerad med kritisk realism uppmärksammar meningspotentialer och mekanismer med så väl potentiell som faktisk verkan i processer och byggnader. Diskursivt arbete i pla-

neringsprocessen kan innebära att särskilda designlösningar resemiotiseras, stabiliseras, i olika typer av dokument och i själva byggnaden. Överenskommelser som ett resultat av diskursivt arbete kan nås genom hegemoni (makt baserad på samtycke).

Genom analys av diskursivt arbete kan eventuell polaritet mellan proaktivitet och reaktivitet urskiljas i agenters hållningar i planeringsprocesser och i synen på byggnadernas övergripande funktioner. Proaktivitet innebär stark strävan att påverka omgivningen. Påverkan kan utövas av en individ eller en kategori av individer i planeringsprocessen och riktas mot dess agenter, möjligheter och begränsningar för att nå ett visst resultat. Påverkan kan avse byggnadens uttryck för och möjliggörande av specifika funktioner och verksamheter oberoende av användares medvetna och explicita önskemål. En agent kan själv definiera mål (vara målproaktiv) eller arbeta med egna sätt att uppfylla mål som andra satt upp (vara utförandeproaktiv).

Designprocesser och deras resultat påverkas av särskilda villkor för designarbete, en huvudsyssla för många utövare av arkitektprofessionen och med implikationer för agenter på flera fält och inom olika diskursordningar. Arkitekter måste förhålla sig till diverse restriktioner så som tid, budget och teknik. Antalet tänkbara designlösningar är så gott som oändligt men kan begränsas genom särskilda idéer (primärgeneratorer för designlösningar) mot bakgrund av restriktioner. Den framväxande (inledningsvis virtuella) byggnaden kan anta olika form mentalt, diskursivt och fysiskt i olika faser av processen.

5 METOD OCH MATERIAL

Inom den teoretiska ram som jag har föreslagit ovan rymms metateoretiska utgångspunkter (se ssk avsn. 4.3 ovan). Dessa omfattar antaganden om verklighetens beskaffenhet vilka i sin tur leder till epistemologiska utgångspunkter, det vill säga antaganden om hur man kan generera kunskap om verkligheten. Därmed finns ett teoretiskt färgat underlag för val av material och metoder.

5.1 Fallstudiemetodik

Min undersökning är huvudsakligen kvalitativ till sin karaktär. Jag har valt en sådan inriktning (vilket antytts ovan) på grund av de studerade företeelsernas – byggnadens såväl som tillkomstprocessens – komplexitet (jfr Amlinski, 1992, s. 1) och den därav följande mängden variabler och samband som inte kan förutses. Komplexiteten gör att fallstudien är en lämplig forskningsmetod (jfr Merriam, [1988] cop. 1994, s. 46). Den kvalitativa fallstudien kan, i enlighet med kritisk realism (se avsn. 4.3.2 ovan) möjliggöra generaliseringar om tendenser (Danermark et al., cop. 2003, s. 162). Forskaren blir det främsta instrumentet (inte minst vid intervjuer – se Kvale, cop. 1997, s. 101, 118), ett instrument som genererar kvalitativa snarare än kvantitativa resultat. Situationen som jag undersöker är övervägande icke-experimentell (även om likheter i tillkomsthistoria, storlek och status hos olika fall av högskolebiblioteksbyggande vid en eventuell jämförelse skulle medföra vissa experimentella drag), och studien blir induktiv genom de bidrag som den kan ge till kunskapsbas och teoribyggande. För att djupare kunna uppfylla huvudsyftet (att belysa hur en dokumenterad vision om ett högskolebibliotek omsätts i en byggnad) försöker jag att förklara väsentliga delar av det iakttagna och beskrivna. Sådana deduktiva inslag, där teori tillämpas på empiri, gör att fallstudien kan betraktas som abduktiv och alltså inte enbart induktiv (jfr Sköldberg et al., cop. 1991, s. 19; Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 55; se även avsn. 4.3.2 ovan). Språkliga utsagor och kvalitativa data över huvud taget dominerar såväl data som presentation och analys i mitt arbete. För undersökningen relevanta utsagor förekommer i dokument och har uppkommit i samband med intervjusamtal och beskrivandet av biblioteksarkitektur. Själva arkitekturen kan också betraktas som utsagor, åtminstone i den utsträckning som den fungerar diskursivt/semiotiskt (se ssk Thomas, 1996; Felth, 2004).

Metateoretiska (ontologi, epistemologi) och teoretiska utgångspunkter har därmed som sagt utgjort en grund för mina metodval. Den diskursiva tolkningsnivån är den som närmast låter sig studeras. Den har betydelse för och påverkas av, som den kritiska diskursanalysen framhåller, processer i samhället. Planering av byggnader är en sådan process, i sin tur försiggående i en större samhällelig kontext.

Ur epistemologisk synvinkel har jag, som framgår ovan, antagit ett öppet förhållningssätt till val av tillvägagångssätt för att uppnå undersökningens syfte. Ett motiv till detta är att visioner bakom en byggnad kan betraktas på flera olika plan. På den diskursiva tolkningsnivån finns utsagor som kan kategoriseras i diskurser, eventuellt inom diskursordningar. Diskursernas avtryck i dokument är högst intressanta eftersom dokumenten utgör materiella manifesteringar av officiella överenskommelser som föregår och reglerar byggprojektets fullbordan och därmed påverkar planerings- och byggprocessens resultat. Detta är en viktig anledning till att den diskursiva tolkningsnivån är central i min undersökning. Då huvudsyftet därmed inte varit att finna ursprungliga intentioner och meningar hos de enskilda projektdeltagarna, har jag låtit diskursanalys stå för den huvudsakliga metodologiska inspirationen, detta även på grund av att enskilda agenter inte nödvändigtvis talar utifrån egna intentioner (jfr Talja, 1999, s. 460, 469-471, 473). De språkliga (och andra) resurser som ligger bakom plandokument och färdig byggnad och även används i samtal – intervjusamtal ej uteslutna – bör undersökas i och med att tillgången till dessa är socialt bestämd (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999; Talja, 1999, s. 470; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 62-63; Fairclough et al., 2002). Inte minst Bourdieus teorier visar hur individer påverkas av sociala strukturer och tvärtom (se kap. 4 ovan). Mina tillvägagångssätt avspeglar därigenom strävan att välja teorier och metoder för att maximera deras samverkan.

En styrka i fallstudier är att man tack vare det mångskiftande materialet kan använda flera metoder för att få fram data. Därvid uppnås åtminstone delvis triangulering, det vill säga metoderna kompletterar varandra (se t.ex. Merriam, [1988] cop. 1994, s. 85) eller ger åtminstone (när det gäller diskursiva data) ett rikare material (Potter & Wetherell, 1987, s. 63-64; Alvesson & Deetz, cop. 2000, s. 92-93; se även Talja, 1999, s. 473). Hos det fall som jag närmast mig finns datapotentialer i byggnad, dokument och muntliga utsagor. Vissa potentiellt intressanta data har troligen inte varit möjliga att få fram på grund av att jag valt att studera en arkitektonisk process som redan ägt rum (jfr Cuff, cop. 1991, s. 7). Detta är dock inte enbart till nackdel eftersom jag på grund av detta förhållande inte kommit att påverka själva förloppet.

5.2 Material och datagenereringsmetoder

För fallstudien har jag valt högskolebiblioteket i Kalmar, en av de mindre och medelstora högskolebiblioteksbyggnaderna i Sverige. Följande har varit särskilt viktigt vid urvalet: tidpunkten för projektet (inte tidigare än sent 1990-tal – jfr ssk kap. 2 ovan), stora inslag av nybyggnation med klart uttryckt vision vars innehåll varit tillräckligt konkret för att kunna följas genom processen till byggnaden, samt viss (minimi-) storlek och bredd på den aktuella högskolan (gällande

antalet studenter, ämnesdomäner och utbildningsutbud). Härigenom har jag strävat efter att göra undersökningen relevant för forskning och praktik kring ett stort antal sentida akademiska biblioteksprojekt där designalternativen inte varit påtagligt begränsade mot bakgrund av snäv budget och specialisering. Urvalet är alltså inte slumpmässigt och dikteras heller inte enbart av vad som är praktiskt för forskaren (jfr Merriam, [1988] cop. 1994, s. 61). För mitt syfte har det varit viktigt att välja ett fall i ett sammanhang och en miljö som är någorlunda typiska för de större högskolebiblioteksbyggnadsprojekten från och med 1990-talet i Sverige (och i liknande länder). Generalisering i bemärkelsen att indikera hur vanlig en företeelse är ingår dock inte i mitt syfte. Avsikten är i stället att ur vissa aspekter undersöka hur byggprocesser och deras resultat *kan* se ut, samt om möjligt hitta förklaringar som är rimliga i det aktuella fallet och som kan öka förståelsen av mekanismer i planering av högskolebiblioteksbyggnader (och liknande) mer allmänt. Arbetets relevans blir förstås större om man kan styrka en viss generaliserbarhet, men någon sådan diskuterar jag inte utförligt i kvantitativa termer.

Under arbetets gång har jag försökt att få en överblick över samtliga dokument som genererats i samband med biblioteksbyggnadens tillkomst. I första hand har jag samlat in och noggrannare studerat tryckta och elektroniska kopior av dokument som tillkommit i samband med det huvudsakliga utformandet av biblioteket. I andra hand har jag tagit del av dokument som berör alternativa designförslag, synpunkter och mindre justeringar. Motsvarande urvalskriterier har gällt intervjupersoner (se nedan): de som av dokument och informanter att döma deltagit i avgörande skeden i processen och haft störst inflytande på visionsformuleringar, programskrivning, designarbete och val av design har prioriterats. Som komplement till dessa har även ett mindre antal intervjuer gjorts med personer som haft mer begränsat (faktiskt och/eller formellt) inflytande över processen.

Medan byggnader har vissa gemensamma drag (se t.ex. Ekholm, 1987) som är ofrånkomliga med hänsyn till konstruktionsmöjligheterna, och därmed alltid är åtkomliga i någon utsträckning (jfr nedan om observationer av byggnaden), är tillgången till dokument inte lika självklar (jfr Elding & Johansson, 2000, s. 13). Därtill kommer problemet att inte allt om tillkomstprocessen och ens den planerade byggnaden kan sägas eller är avsett att sägas. Detta tillsammans med dokumentens status så som skisser, kommentarer, utkast, råd, beslut och definitiva planer har jag försökt att beakta när jag använt dem som källor. I de fall då det inte bara handlat om att identifiera diskurser utan även tolka händelser har källkritiska regler utgjort ett stöd. Protokoll och andra dokument har i vissa avseenden kompletterats av intervjuer (jfr Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 226-228). Utsagors status som innehållande fakta respektive som exempel på representa-

tioner av företeelser har jag försökt att avspegla genom min behandling av citat och referat av källor.⁴⁹

Genom intervjuer vägleda av en manual (se bil. 2 nedan) har jag försökt att komplettera dokument och observationer (se nedan) med utsagor från deltagare i planeringsprocesserna. Intervjuerna har också varit ett stöd för diskursanalysen även om studier av dokument från själva planeringsprocessen är centrala där (de diskurser som går att urskilja i intervjuerna är ju inte nödvändigtvis desamma som under planeringsprocessen). Därför är det på sin plats att försöka reflektera över likheter och skillnader mellan intervjumaterial och dokument. Manualen omfattar i stora drag formella frågor, djupfrågor och förfrågningar efter vissa persondata (jfr Rudestam & Newton, cop. 2001, s. 95-96, 101). Vid observationerna missade iakttagelser och i dokumenten otydligt eller inte alls omnämnda händelser och relationer, som sammantaget belyser den färdiga byggnaden och dess tillkomst, bör ha kommit fram därigenom. Manualen har jag baserat på mina frågeställningar, tidigare forskning och (meta-) teoretiska antaganden om materialets karaktär (ontologi) och möjligheter (epistemologi). Utifrån detta (jfr kap. 1-4 ovan) har jag formulerat frågorna i manualen så att de svarande fått möjlighet att belysa sina egna visioner och sina uppfattningar av andras visioner i processen, restriktioner och möjligheter för projektet samt särskilda händelser och tillvägagångssätt som påverkat byggnadens utformning. Jag har med stöd av manualen också tillfrågat intervjupersonerna om mer specifika visioner för byggnaden mot bakgrund av vad som särskilt kan påverka samtida högskolebiblioteksarkitektur (jfr ssk kap. 2 ovan). Jag har dessutom ställt frågor om inslag i intervjupersonernas egen bakgrund som kunnat vara av betydelse för deras agerande. Manualen prövade jag genom en pilotintervju med en central agent vid ett annat än det studerade (men i flera viktiga avseenden liknande) högskolebiblioteksprojekt (jfr ovan om val av fall).

Jag har i intervjumanualen inspirerats av critical incident technique (CIT) för att uppmuntra intervjupersoner att inte bara förmedla sina allmänna uppfattningar och generella svar, utan också konkretisera genom redogörelser för specifika situationer (Kvale, cop. 1997, s. 33, 37; Fisher & Oulton, 1999). CIT är från början utvecklad för att ge underlag för förbättringar av särskilda verksamheter genom identifierandet av beteenden och aktiviteter som bidrar till olika grad av framgång i förhållande till verksamhetens syfte (Flanagan, 1954). Det är fördelaktigt om deltagare i aktiviteten själva kan rapportera om handlingar och beteenden och deras följder, gärna kort efter att den eller de observerade händelserna ägt rum. Dessa drag hos CIT gör att den kanske inte fullt ut kan tillämpas vid intervjuer flera år efter att aktiviteter – i det här fallet alltså gällande planering av bibliotek – ägt rum, men viss potential att bidra till intressanta resultat torde

---

⁴⁹ Exempelvis har jag föredragit formuleringar av typen "x (datum) säger att y är fallet" framför "y är fallet (x, datum)".

den dock ha. Det är heller inte helt uteslutet att få fram redogörelser för händelser ganska långt i efterhand, till och med flera år, eftersom sekvenser av händelser kan sträcka sig över så lång tid (Flanagan, 1954, s. 339-340; Andrews, 1991, s. 22; Herzberg, Mausner & Snyderman, [1959] cop. 1993, s. 23 – Andrews hänvisar t. Herzberg et al.). Mer extrema incidenter antas vara lättare att återge för de intervjuade (Flanagan, 1954, s. 338). Att vissa skeenden är mer kritiska än andra i planeringsprocessen antyds av Iedemas (1997) undersökning. CIT och intervjuer över huvud taget kan förstås inte ge full tillgång till allt som påverkat processen och dess resultat, men tillsammans med de andra metoder som jag använt för att få fram data torde de CIT-inspirerade intervjuerna utgöra en värdefull del av undersökningen.

Min kännedom om deltagares funktioner i processen, uppbyggd inte minst genom konkreta upplysningar i dokument och från informanter, har utgjort underlag för successiva val av intervjupersoner. Eftersom antalet deltagare i processen var stort har jag begränsat mig till de mest centrala agenterna, närmast de som påverkat visionsinnehåll, processens förlopp och beslut med relevans för byggnadens utformning (jfr delfrågorna i avsn. 1.3 ovan). Dessa agenter har varit designande, bedömande och bearbetande personer (se vidare kap. 6 nedan), vilket innebär i första hand arkitekter, vissa representanter för högskola, fastighetsbolag och kommun, samt bibliotekspersonal. Intervjuerna genomförde jag 2004-2007 med den dåvarande högskolebibliotekschefen, huvudansvariga designande arkitekter, bibliotekarier, den tidigare fastighetsansvarige vid högskolan, rådgivande arkitekt, lokalplanerare och fastighetschef vid det aktuella fastighetsbolaget (de fyra sistnämnda ingick tillsammans med högskolans bibliotekschef och kommunens stadsbyggnadschef, stadsarkitekten, i den bedömningsgrupp som valde arkitektförslag), samt den första vid fastighetsbolaget anställda projektchefen (en arkitekt) och den tidigare stadsbyggnadschefen. Jag har också samtalat med den tidigare ordföranden för biblioteksnämnden samt inredningsarkitekt. Noggranna anteckningar förde jag i anslutning till samtliga intervjuer. De spelades också i stor utsträckning in på ljudband. (I de fall som anteckningar från ej inspelade delar av intervjuerna och samtal i anslutning till dessa använts anges detta med tillägget "ej inspelat". I vilken utsträckning anteckningar från andra ej inspelade samtal använts framgår med hjälp av källförteckningen.) Intervjuerna skrevs ut ordagrant inklusive mindre betydelsebärande ljud så långt som de påverkat hörbarhet och tolkningsmöjligheter, till exempel genom att förstärka påståenden.

Det första studiebesöket i Kalmar gjorde jag 2002, ett par år efter invigningen. Jag har vid mina besök fotograferat byggnaden och gjort anteckningar om den och verksamheter i den. Detta har utgjort en inte oväsentlig del av arbetet med att få fram data. Allt som ingår i och omger en byggnad kan ha betydelse för hur den kan (uttrycka och) fungera enligt visioner (jfr delfråga 3), samt även för dess

användning och betydelse utöver dessa. Det är dock inte möjligt att observera allt, vilket andra forskares erfarenheter visar (Thomas, 1996, s. 89-90). Omedelbara intryck har jag försökt att registrera i tidsföljd då jag som forskare (och likt andra besökare) närmast mig byggnaden i dess omgivning (jfr Thomas, 1996). Jag har dessutom använt en observationsvägledning (se bil. 1 nedan) som hjälp för att rikta min uppmärksamhet mot de aspekter som utifrån frågeställningar, annan forskning och teori identifierats som särskilt viktiga.⁵⁰

5.3 Analysmetoder

Jag har inte på förhand låst datainsamling och analys vid en viss uppsättning metoder (jfr Merriam, [1988] cop. 1994, s. 136). Metodstudier men inte minst materialets karaktär har gett vägledning, då det är svårt att sätta upp fasta procedurer i kvalitativ forskning. Detta gäller inte minst i diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 81) och analys av intervjudata med avseende på mening. Ämnets rikedom och komplexitet kan bidra till svårigheterna att finna standardmetoder (jfr Kvale, cop. 1997, s. 164-166, 170). Alvesson och Sköldberg (2008) menar att medvetenhet är "[v]iktigare än konkreta arbetsätt och tekniker" (s. 27). Arbetets induktiva inslag nödvändiggör en öppenhet för utformning av procedurer, detta till skillnad från i rent hypotestestande, deduktiva och experimentella studier, där kraven på möjlighet till upprepning är anorlunda. Framför allt måste ontologi, epistemologi, teorier och metoder hänga ihop tillräckligt mycket för att de under forskningsprocessen utvecklade tillvägagångssätten ska kunna verka i överensstämmelse med det övergripande syftet. Inspiration och medvetandegörande från bekantskap med metodologiska ansatser ser jag som väsentligare än bundenhet till särskilda metoder in i minsta detalj. Critical incident technique erbjuder exempelvis viss flexibilitet (Flanagan, 1954, s. 335; Fisher & Oulton, 1999, s. 113-114).

Ett viktigt motiv till användandet av diskursanalys, formulerat inte minst av Fairclough, ges av antagandet om betydelsen av att meningsskapandet har effekter. Meningspotentialer kan undersökas genom studier av inte minst texter och tal, men också bland annat bilder och arkitektur. CDA ger konkreta analysverktyg och har särskilt tillämpats i undersökningar av senmoderna företeelser, till vilka den av mig studerade typen av högskolebibliotek hör (inte minst vad gäller tillkomsttid). CDA i Faircloughs tappning öppnar som sagt också för kompletterande teorier (Fairclough, 2003a, t.ex. s. 210) vilket kan öka möjligheterna att förklara och förstå fenomen som analyseras med hjälp av CDA. Jag

---

⁵⁰ Jag har även hösten 2007 och våren 2008 delat ut en enkät till biblioteksbesökare om hur de upplever byggnaden. Då enkäten begränsats till ett fåtal dagar och endast gett ett femtiotal svar har jag för att inte tynga framställningen utelämnat enkätresultaten för redovisning i en separat rapport.

har inte använt Faircloughs verktygslåda fullt ut eftersom det skulle blivit mycket tidsödande med ett så stort material. För att kunna belysa en hel planeringsprocess med implikationer för högskolebiblioteksbyggande i allmänhet har jag i stället försökt att balansera bredd och djup i analys och slutsatser.

Det torde vara möjligt att urskilja ett stort antal olika diskurser i materialet. Diskurs kan ses som ett analytiskt begrepp som forskaren använder utifrån forskningens syfte (Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 136-137). Jag har därför i enlighet med mina frågeställningar avgränsat mig till diskurser som är inriktade på funktioner och verksamheter i byggnaden. Det skulle till exempel gå att utifrån Kalmar-materialet tala om en ”öppenhetsdiskurs” kring byggnaden, men denna går i sin tur att se som underordnad en bredare funktionsrepresenterande mötesplatsdiskurs som också är urskiljbar i empirin (se vidare ssk avsn. 7.5.3, 9.2.4 nedan).

Intervjuerna och de viktigaste dokumenten har jag kodat med hjälp av programmet Atlas.ti. Koderna har skapats utifrån min egen erfarenhet på området, tidigare forskning, teori och induktion från materialet. Inledningsvis kodades dokument inklusive intervjutexter genom anmärkningar i själva texten. De koder som då utkristalliserades matades in i Atlas.ti för kompletterande kodning och som stöd för analys. Koderna motsvarar bland annat centrala begrepp i de teorier som jag har valt (se kap. 4 samt jfr avsn. 4.3.2, 5.1 ovan om abduktion). Med stöd av Atlas.ti har koderna utgjort ett underlag för insikter om var i materialet de olika teorierna kunnat bidra till ökad förståelse av problemområdet. Atlas.ti har också underlättat upptäckandet av likheter, hierarkier och relationer. Arbetet med litteratur och källor har även underlättats av referenshanteringsprogrammet EndNote.

För att underlätta för läsaren att följa resonemang och bedöma slutsatsernas underbyggnad använder jag citat från dokument och intervjuutskrift rikligt. Detta är särskilt viktigt vid analys på den diskursiva nivån, då texter i sig själva utgör undersökningsobjekt (jfr Potter & Wetherell, 1987, ssk s. 7, 35; Talja, 1999, s. 472; Alvesson & Sköldbäck, 2008, s. 469). Vid citat i min fallstudie förekommer som markering av uteslutningar /.../ (ej att förväxla med ... som markerar paus). Uteslutningstecken har jag dock inte använt vid (mindre) uteslutningar av sådant som upprepningar, utfyllnad och hummanden, när jag bedömt att det uteslutna inte varit betydelsefullt för tolkningar och argumentation. Steinar Kvale (cop. 1997) öppnar för att ”snygga till” citat av respekt för de intervjuade och för att öka läsbarheten (s. 158; se även Arfwedson & Ödman, 1998, s. 24). Detta har jag strävat efter att åstadkomma utan att förvanska någonting. Citaten är därmed så långt möjligt ordagranna, med undantag av något enstaka förtydligande som gjorts i samband med att intervjupersonerna inför slutbearbetningen av avhandlingen fick möjlighet att kommentera citat och referat (vid direkta komplette-

ringar har ytterligare källhänvisning gjorts). I citat från skriftliga källor har jag inte utan anmärkning rättat fel annat än i uppenbara fall (t.ex. när det gäller sådant som överflödiga eller saknade mellanslag).

Språk och stil i materialet har jag ägnat viss uppmärksamhet i analysen, men då främst i de dokument som är en del av byggnadens tillkomstprocess. Citat från dem har jag inte ”rensat” på något vis. Även intervjuerna har jag analyserat ur ett diskursivt perspektiv, men de har (jfr ovan) samtidigt utgjort ett komplement till dokumenten vid mitt urskiljande av ”critical incidents” och viktiga mekanismer i byggnadens tillblivelse. Även om Faircloughs diskursanalys (CDA) innebär detaljerad analys, är sådan av tids- och utrymmesskäl inte möjlig annat än i enstaka små delar av textmassan i mitt fallmaterial. Att intervjupersoner stakar sig behöver heller inte betyda att de är osäkra. Stakningar och upprepningar kan ha att göra med deras personliga sätt att uttrycka sig snarare än vilka diskurser de kan sägas uttrycka. Ordval (som kan utgöra nyckelord i urskiljbara diskurser) och grammatik torde ur ett CDA-perspektiv vara intressantare än stakningar (upprepningar av typen ”att, att”; ”och, och”) och sådant som inte alls fastnar på ljudband.

För analysen av möjligheter och restriktioner som själva arkitekturen innebär har jag använt en av Anders Ekholm (1987) presenterad tredelad rangordning av byggnaders delar. Där är *inredningsdelar* tertiära i förhållande till *basbyggnadsdelar*, som i sin tur är primära och till vilka bland annat stomme, ytterväggar, tak och stamledningar hör. Basbyggnadsdelarna är grundläggande för de mest allmänna egenskaperna hos byggnadsverket som klimatskydd, hållfasthet och allmän rumslig struktur. Däremellan finns *inbyggnadsdelar* vilka har sekundär rang och omfattar bland annat byggnadens icke-bärande väggar, fasta inredning och grenledningar (s. 223). Uppmärksammandet av hierarkier och rangordningar har gjort det möjligt för mig att observera konkreta möjligheter för funktioner i byggnaden, samt eventuella möjligheter att med måttliga insatser förändra byggnaden för framtida funktioner och aktiviteter. Öppenhet för förändring utifrån verksamhetsmål uppmärksammades av Thomas (1996 – se kap. 3 ovan), och relevansen för bibliotek kan även illustreras av Halden Rönnlund (2002 – se kap. 3 ovan) som påpekade vikten av att kunna lokalisera olika funktioner till mer eller mindre åtkomliga delar av en byggnad, allt efter behov (av t.ex. möten respektive studiero). Kochs (2004) forskningsresultat (även de delvis uppnådda med hjälp av samma metoder – se kap. 3 ovan) styrker betydelsen av detta. De typer av fördelning (distribution) som Koch nämner (av, i och genom rummet) har också paralleller till Ekholms uppdelning av byggnader i basbyggnadsdelar, inbyggnadsdelar och inredningsdelar. Kochs resultat kan därmed vara intressanta för förståelsen av en högskolebiblioteksbyggnads möjligheter och begränsningar på dessa nivåer av byggnadsdelar.

Ovan har jag berört hur jag använder flera teorier i min undersökning. Användandet av teorier som stöd för analysen innebär att vissa aspekter och förklaringar kommer i förgrunden, medan andra (mer eller mindre implicit) inte får något större utrymme. I anslutning till diskursanalys säger Fairclough (2003a) att en analys inte kan vara fullständig eller helt objektiv (s. 14-15). Den sker ur ett visst perspektiv, och det empiriska får inte förväxlas med det faktiska (s. 202; jfr avsn. 4.3.2 ovan). Även utan teoretisk grund skulle jag som forskare inte vara befriad från aspektseende och föreställningar om var störst förklaringspotential finns. Mina förkunskaper och referensramar bidrar till att styra uppmärksamhet och tankar. Redovisningen av använda teorier blir en del av beskrivningen av forskaren som undersökningsverktyg. Därmed blir möjligheterna för läsaren att bedöma resultaten större än vid ”perspektivfri” och ”teorilös” (eventuellt ”rent” teorigenererande, empirinära) forskning. Min bakgrund som högskolebibliotekarie är givetvis en del av referensramarna. Troligen har den färgat valet av ämne i större utsträckning än den påverkat analysen, eftersom jag har byggt ut teori och metodologi efter att ämnesvalet gjordes, och jag därmed influerats även av annat än min yrkespraktik och mina arbetslivserfarenheter.

5.4 Resultatens tillförlitlighet och värde

Det är viktigt att komma ihåg att det finns en risk för (under- eller) övertolkning av vad en byggnad kan ”säga”.⁵¹ Vad jag kommer fram till är inte i första hand en värdering av i vilken utsträckning uttryckta visioner har förverkligats i det enskilda fallet. Det är i ännu mindre utsträckning fråga om en bedömning av hur ”lyckat” det enskilda biblioteksprojektet är. Resultatet kan snarare ses som en sammanställning och fördjupad förståelse av möjligheter och risker i biblioteksbyggnadsprocessen.⁵² Herbert A. Simon (cop. 1996) menar att det knappast går att finna optimala lösningar på designproblem (s. 119). Lawson (2006) uttrycker sig på liknande sätt och implicerar svårigheter med att fullständigt utvärdera en design (se ssk kap. 5). Han antyder att det inte finns en slutlig lösning på ett designproblem. Designprocessen är ändlös (s. 123) och slutar snarast på grund av tidsnöd. Problem och lösningar är beroende av varandra; problemformuleringar och lösningar kan klarna när lösningar genereras (s. 117-120); det behöver alltså inte vara så att designern börjar med en färdig problemformulering och sedan ”hittar” lösningar. Liknande tankegångar anas hos Donald A. Schön ([1983]

---

⁵¹ Jämför med Thomas (1996), som betonar att hennes undersökning visserligen baserar sig på fysiska aspekter av bibliotek, men är tolkande och diskuterar problematik i byggnaders diskursiva praktiker vilka inte nödvändigtvis överensstämmer med intentioner hos biblioteksinstitutionen (s. 415-416).

⁵² Jämför med Thomas (1996, s. 9), som (med hänv. t. Mokros, Mullins & Saracevic, 1995, s. 244) uppmärksammar potentiella och oförutsedda konsekvenser av möten mellan individer och bibliotek.

1991), som pekar på att problem måste skapas innan de kan lösas. Varje situation är unik och kan inte omedelbart angripas med generella tekniker (s. 129). Vad jag kunnat åstadkomma i min studie av den aktuella byggnaden och jämförelse med bakomliggande vision kan därför betraktas som i möjligaste mån rimliga och relevanta bedömningar snarare än ett ”korrekt” och fullständigt omdöme. Med hjälp av det teoretiska ramverket har min uppmärksamhet riktats mot i det empiriska materialet framträdande faktorer som kunnat påverka utfallet av byggnadens tillkomstprocess. Om läsaren har detta i åtanke är kanske eventuella övertolkningar från min sida mindre allvarliga än överdriven försiktighet, ty i mitt syfte ingår att medvetandegöra forskare och biblioteksplanerare med hjälp av fallstudien, inte att skriva ”sann” historia även om största möjliga trohet mot det empiriska materialet och klarhet i resonemang givetvis har eftersträvats. Det empiriska materialet är därmed att betrakta som underlag för exempel. Att nå insikter om allt som påverkar biblioteksbyggnaders uttryck och funktioner över huvud taget, respektive vilka dessa kan vara – om så bara inom de områden som är särskilt framträdande i den här studien – är knappast möjligt.

Denna ambition går hand i hand med en viktig del i min teoretiska och metodologiska ansats (se kap. 4, 5 ovan), nämligen en fokusering av uttryck och sätt att skapa mening, semios (jfr Fairclough et al., 2002). Här ingår också ett intresse för det diskursiva och diskurser, det vill säga språkliga uttryck och sätt att se på (delar av) världen (Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 7; Alvesson & Skoldberg, 2008, s. 469; se även avsn. 4.3 ovan). Språkliga satsar kan ha funktionen att informera eller påverka känsloliv eller handlingar (Lövgren, 1999, s. 7), eller med andra ord syfta till kunskap eller aktivitet (Fairclough, 2003a, kap. 6). Diskursanalys fokuserar social kontext och sociala strukturer (Lövgren, 1999, s. 9; se även Fairclough, 2003a, kap. 2). Detta har jag sett som en ingång till att förstå biblioteksplanering och dess resultat genom att diskursanalys kan kopplas till teorier om social kontext och sociala strukturer vilka i sin tur bidrar till förklaringar och förståelse av vad som händer och kan hända i planerings- och byggprocessen. En sådan ansats har motsvarigheter i annan forskning inom det biblioteks- och informationsvetenskapliga området (se t.ex. Thomas, 1996, s.10, vars avhandling inriktades på att undersöka potentiell mening hos biblioteksarkitektur; Talja, 1999, s. 472, som betonar möjliga sätt att använda språket som studieobjekt vid diskursanalys). Det är alltså det som är tänkbart och möjligt så som det framgår av analys av det empiriska, inte nödvändigtvis (enbart, eller i första hand) det faktiska, som jag har inriktat mig på. Säkra förutsägelser om vad som kan åstadkommas i planeringsprocesser generellt går knappast att göra på grund av områdets komplexitet och de öppna villkor som råder. Däremot har jag kunnat påvisa vad som *kan* hända i en sådan process (jfr Danermark et al., cop. 2003, s. 114-116; se även avsn. 4.3.2 ovan om kritisk realism). Genom att jämföra de omständigheter som denna undersökning bedrivits under med vad som är fallet i andra sammanhang kan man nå in-

sikter om vad som är möjligt i andra situationer (se t.ex. Kvale, cop. 1997, s. 210-211). Jag har därför försökt att betrakta en företeelse (högskolebiblioteksbyggnader och planering av sådana) ur andra aspekter än vad som kanske är vanligt (jfr ovan om Iedema, 1997, om särskilda aspekter på planering). Inom B&I hittar man, parallellt med ambitionerna att förbättra planering, även exempel på försök att genom fallstudier ge bidrag till teori kring akademiska biblioteks arkitektur (Bunn, 1989, s. 52). I förlängningen kan alltså min undersökning utgöra ett bidrag till teoribyggnade kring planeringsprocesser och hur (på vilket sätt/i vilken utsträckning) visioner omsätts i materiella konstruktioner. Därigenom kan resultaten som jag framlägger stödja både forskning och biblioteksverksamhet (jfr Merriam, [1988] cop. 1994, s. 46). Liksom i annan forskning samlas också begrepp och termer, och deras användbarhet på det undersökta området utvecklas.

5.5 Sammanfattning av studiens struktur

Jag har bedrivit undersökningarna genom att studera

- visioner (diskurser, och i viss utsträckning enskilda personers intentioner) i dokument och intervjudata
- processen (diskursivt arbete, särskilda händelser m.m.) genom dokument och intervjudata
- byggnadens funktioner (användning, uttryck, effekter) genom observationer av den och utsagor från personer som kommit i kontakt med den

Min avsikt (se kap. 1 ovan) har varit att dels belysa visioner och process, dels jämföra det som går att säga om form, funktion och restriktioner (med hjälp av teoretiska begrepp, tidigare forskning och expertråd och annat relevant) med visioner så som de framgår av dokument och intervjuer. I bred bemärkelse inringar jag tänkbara diskurser hos byggnaden (jfr Thomas, 1996; Felth, 2004) och jämför dem med diskurser (och enskilda deltagares intentioner) i processen. Restriktionerna hos byggnaden medför en kvantitativ dimension, där potentiella funktioner (inklusive möjligheter för uttryck för särskilda funktioner) kan graderas. Eftersom forskaren själv med alla sina skevheter och felkällor utgör mätinstrumentet (se t.ex. Merriam, [1988] cop. 1994, s. 32, 47, 50-55, 116; Alvesson & Sköldberg, 2008, s. 542-547) blir mätskalan ofrånkomligen grov och tentativ, men kan förhoppningsvis bidra till att nyansera resultatet och dämpa risken för övertolkningar.

Intervjuer med deltagare i process	Plandokument	Byggnad
Särskilt viktiga för att komma åt intentioner ("verkliga" visioner), men också diskurser (uttryckta visioner)	Särskilt viktiga för att komma åt diskurser, men också intentioner	Särskilt viktig för att komma åt diskurser, men eventuellt också intentioner
→ förändring över tid och genom olika manifesteringar medför att relativt sett allt mer av diskurs, allt mindre av intentioner och uppfattningar, kan utläsas →		

Figur 1. Undersökningsmaterialets källtyper och deras tidsdimension, inriktade på diskursiv nivå och eventuell föreställningsnivå (se avsn. 4.3.1 ovan).

6 INTRODUKTION TILL FALLBESKRIVNING OCH ANALYS

I detta kapitel beskrivs fallets kronologi (avsn. 6.1), själva biblioteksbyggnaden (avsn. 6.2) och deltagare i processen (avsn. 6.3). Detta tjänar som ett stöd för läsaren att följa analysen av vision och process (kap. 7-8) och förhållandet mellan vision och byggnad (kap. 9). I kapitel 7 och 8 behandlas visionen (delfråga 1) och planeringsprocessen (delfråga 2) mer ingående med fokus på förhandlingar, restriktioner och möjligheter och vad som påverkat byggnadens utformning. Utifrån vad som framgått av dokument och intervjuer, samt med stöd av tidigare forskning och annan litteratur, görs (mot bakgrund av visionerna) fördjupningar kring särskilda aspekter på hur byggnaden konstruerats diskursivt och fysiskt (samt hur den fysiska byggnaden kan fungera konkret och diskursivt). Sätt att tala om biblioteksbyggnaden, eventuella mekanismer som påverkat dess utformning samt möjligheter och begränsningar för användandet av den i förhållande till visioner tas upp i analysavsnitten. I kapitel 9 fördjupas särskilda aspekter på byggnaden och dess funktioner i förhållande till visionerna (delfråga 3). De övergripande analysvägledande frågorna är följande (jfr delfrågorna – se kap. 1 ovan): Vad gör olika agenter (med olika koppling till fält och med olika professionsbakgrund) diskursivt i processen (kap. 7-8)? Vad kan utläsas om projektet i den retrospektiva diskursen (utsagor och diskurser i intervjuer, protokoll, och eventuellt i byggnad – kap. 7-8)? Vilka diskurser kan urskiljas i visionsdokumentet och i processen (kap. 7-8)? Hur ter sig byggnaden och dess funktioner i förhållande till visioner (kap. 9)?

6.1 Kort historik över biblioteket

Historiska redogörelser saknar i allmänhet naturliga startpunkter. Jag har valt att börja min fallstudie där en vision för en ny biblioteksbyggnad formuleras (se avsn. 1.2 ovan om avgränsningar och val av fall). Högskolan i Kalmar, till vilken undersökningarna koncentrerats, är utspridd på flera men i de flesta fall i staden centralt belägna kvarter. Vid mitten av 1990-talet var huvudbiblioteket vid högskolan inrymt på andra och tredje planet i högskolans centrumbyggnad. För att råda bot på utrymmesbrist och otillräcklig funktionalitet beslutade högskolans styrelse i slutet av 1996 att en ny, separat biblioteksbyggnad skulle uppföras nära centrumbyggnaden. Placeringen av det nya biblioteket innebar att det statliga aktiebolaget Akademiska hus blev byggherre genom sitt ägande av de berörda fastigheterna.

Fyra arkitektkontor fick i uppdrag att utarbeta var sitt designförslag för biblioteksbyggnaden. Det sedermera genomförda förslaget lämnades av A-plan arkitektkontor AB i Lund. Övriga förslag kom från kontor med säte i Kalmar: Atrio

arkitekter Kalmar AB, Råta Linjen Arkitekter AB och Strindberg Arkitekter AB, det sistnämnda i samarbete med Arkitektbolaget i Växjö. Bedömningsgruppen, där bibliotekschefen ingick, förordade A-plans förslag vilket förankrades under våren, sommaren och hösten 1997.

Stödd av nyckelpersoner vid högskolan och fastighetsbolaget framstår bibliotekschefen som en av de viktigaste agenterna i processen vad gäller visionsformulering och val av designförslag. Inom bibliotekspersonalen och hos vissa andra intressenter vid högskolan framkom invändningar mot den av bibliotekschefen och andra bedömare förordade designlösningen. Denna kunde dock förverkligas och invigas i början av 2000, och har av flera källor att döma blivit uppskattad av många Kalmarbor och verksamma vid högskolan.

Den studerade processen kan indelas i faser som behandlas utförligare i kapitel 7 och 8. Faserna utgörs av visionsformulering och beslut om att bygga, uppdrag till arkitekter och bedömning av deras designförslag (kap. 7), samt förankring och vidare bearbetning av det av bedömningsgruppen förordade förslaget (kap. 8). I nästa avsnitt beskrivs byggnaden.

6.2 Byggnaden i stora drag

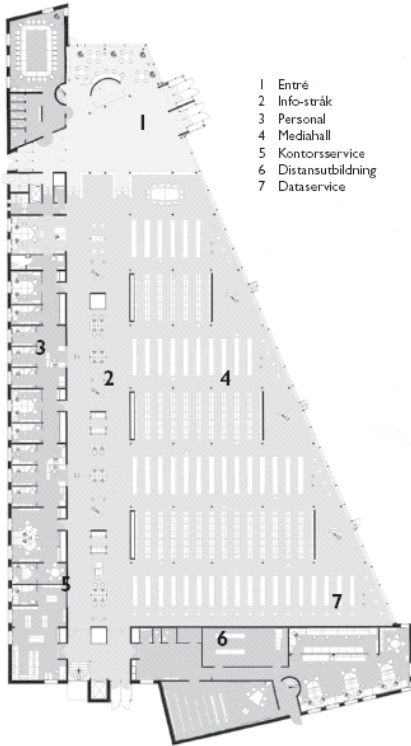
Figur 2. Biblioteket från nordost (A-plan arkitektkontor).

Biblioteket omfattar två plan ovan jord samt mindre utrymmen (bl.a. magasin) under jord. Sedd uppifrån utgör byggnaden i stora drag en rätvinklig triangel med avhuggna spetsar. Två byggnadskroppar (motsvarande kateter) angränsar till en hall. Denna vänder sig med stora glasytor ("hypotenusan") främst mot kvarterets innergård, men även mot parken i norr. I glasfasaden nära den norra och smala änden av hallen finns huvudentrén. Byggnadskropparnas fasader mot söder och väster utgörs av putsad betong och ett större antal fönster. Den långa västfasaden får viss omväxling genom en entré i gatuplanet, anslutande till huvudentrén, och tre burspråk på plan 2. Burspråken har en östlig motsvarighet i innergårdens glasfasad där tre pelarburna bryggor från plan 2 sticker ut över gården.

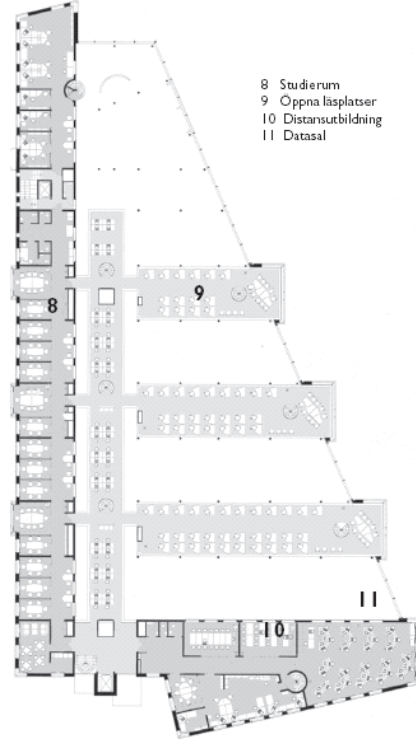
Bryggorna med läs- och grupparbetsplatser bidrar till en annan öppenhet och rymd än vad som skulle ha varit möjligt om plan 2 fått breda ut sig mer i hallen. På plan 1 under och mellan bryggorna är hyllor för medier placerade. Bokbeståndet är därmed väl sammanhållet. I nord-sydlig riktning, som en förbindelse både på längden i biblioteket och mellan medierna i hallen och personalens arbetsrum i den västra huskroppen, går ett "infostråk"/"sökstråk" (Pering, 1999, s. [3]) där datorer och avskärmade kopiatorer är tillgängliga för besökarna. Ovanför infostråket finns flera datorarbetsplatser på en brygga som ansluter dels till

de tre bryggorna med läs- och grupparbetsplatser, dels till grupprum ovanför personalens arbetsrum i den västra huskroppen.

Plan 1

Plan 2

Figur 3. Bibliotekets plan 1 (A-plan arkitektkontor; Pering, 1999, s. [2]). **Figur 4.** Bibliotekets plan 2 (A-plan arkitektkontor; Pering, 1999, s. [3]).

Genom glasfasaden, en mängd öppningar i huskropparna och upphöjda taksektioner ovanför bryggorna inklusive infostråket, släpps mycket dagsljus in, samtidigt som byggnaden erbjuder god överblick och genomsyn. De vertikala förbindelserna är många men inte särskilt framträdande. I västra byggnadskroppen i anslutning till entrérummet, vilket är beläget strax under infostråkets/huvudplanets nivå, är en större trappa och hiss inrymda, och till bryggorna leder flera tämligen diskreta spiraltrappor. En spiraltrappa finns också från den västra byggnadskroppen ner till entréplanet nära nordspetsen, samt inne i den södra byggnadskroppen. En bredare trappa och hiss finns även vid den sekundära entrén mot söder. Biblioteket har inte från början försetts med informationsdisk, men på flera ställen öppnar sig personalens arbetsplatser mot infostråket. Närmare entrén har inledningsvis funnits en reception och, på själva entréplanet, en disk för IT-support.

Figur 5. Bibliotekets västra fasad från nordväst (foto: förf., 2002-06-25).

Figur 6. Innergården och bibliotekets östra fasad från sydöst (foto: förf., 2002-06-25).

Figur 7. Bibliotekets huvudentré från norr (foto: förf., 2008-04-15).

Figur 8. Trappa upp till huvudplanet med "infostråk" (mitt) och bokhyllor (vänster; foto: förf., 2008-04-14).

Figur 9. Brygga med takfönster ovanför och bokhyllor nedanför (foto: förf., 2003-07-09).

Biblioteksbyggnaden rymmer i övrigt datorutrustade undervisningssalar och en distansstudio. Från början har butik för kontorsmaterial, skött av vaktmästeriet, samt IT-enhet varit inrymda i huset, men då reproavdelningen (som ursprungligen var tänkt att förläggas till biblioteket men aldrig placerades där) behövde flytta till större utrymmen måste vaktmästeri och IT-enhet flytta med för att fylla ut de nya lokalerna (Principbeslut, 1996-12-12, s. [3]; Sed-

vall, 1997-11-07; Jansson, 2002-06-25; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Distansutbildningsverksamheten som ligger i biblioteket trängdes ihop på grund av att IT-avdelningen expanderade personalmässigt. IT-chefen ville samla sin personal och kunde flytta till före detta arbetsförmedlingen (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat; 2007-06-28). Trots detta ger biblioteket lätt intrycket av att vara

en centralpunkt vid ett stråk genom campus, och det har också ett tämligen centralt läge i staden.

6.3 Deltagare i processen

I detta avsnitt presenteras de i processen viktigaste deltagarna (agenter, aktanter och deras bakgrund och förberedelser).

6.3.1 Centrala agenter

I det följande presenteras kortfattat enskilda personer som haft stor direkt eller indirekt betydelse för biblioteksbyggnadens tillkomst och utformning.

6.3.1.1 Bibliotekschef

Den dåvarande⁵³ bibliotekschefen Bertil Jansson skrev det i processen använda visionsdokumentet och ingick i den grupp som var huvudansvarig för att bedöma designförslag för högskolebiblioteket. Jansson är bibliotekarieutbildad med erfarenhet även från folk- och landstingsbibliotek och som landstingsarkivarie. Ungefär samtidigt som planerandet av den nya byggnaden inleddes påbörjade han en forskarutbildning inom biblioteks- och informationsvetenskap (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat). Han säger att han har läst amerikansk och fransk bibliotekslitteratur, inte minst om verksamhet, i samband med processen; ”det var inte så mycket om själva arkitekturen /.../ utan det var mer de här framtidstankarna som fanns om hur bibliotek ska fungera” (2004-06-08). Arbetsätt och användare, främst studenter, står i centrum i bibliotekschefens tal om biblioteket och dess verksamhet. Redan innan beslut om byggandet av biblioteket fattades, inför ett tidigare planerat högskolesamarbete, hade han också skaffat sig erfarenhet av biblioteksmiljöer:

vi reste runt och gjorde rätt många biblioteksbesök i USA och Kanada, men det var nätverksuniversitet vi studerade då, alltså nätverksbibliotek, men det hade ingenting med det här biblioteket att göra men vi fick ju se väldigt mycket biblioteksmiljöer, studiemiljöer i bibliotek /.../ det här är ju också sådant som har följt med mig fram till den här processen. (Jansson, 2004-06-08)

---

⁵³ Anders Rydquist tillträdde som bibliotekschef 2005 (Andersson, 2005-09-27, s. [1]) efter Ann Liljeström som innehaft befattningen sedan 2004 (Jansson, 2004-09-24, s. [2]).

6.3.1.2 *Biblioteksnämndens ordförande*

En av bibliotekschefens närmaste medarbetare i processen var högskolans biblioteksnämnds dåvarande ordförande, Ulf Lidman. Han var tidigare prefekt vid naturvetenskapliga institutionen (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08).

6.3.1.3 *Administrativ chef vid högskolan*

Högskolans dåvarande administrativa chef och fastighetsansvarige Bengt Sedvall ingick i bedömningsgruppen och samarbetade med bibliotekschefen och biblioteksnämndens ordförande. Sedvall är utbildad till socionom men lämnade ifrån sig ansvaret för ekonomi och personal för att arbeta allt mer med lokalfrågor när högskolan växte under 1990-talet. Han säger att hans tekniska kunskaper inte är särskilt djupa, vilket enligt honom inte behöver vara någon nackdel eftersom det redan finns tillräckligt många tekniker i byggbranschen. Han framställer sin kompetens som inriktad på ”att företräda verksamhetssidan, föra fram /.../ brukarens synpunkt”. Sedvall säger att han ”brukar prata om /.../ fyra hörnstenar i ett bygge: funktion, ekonomi, gestaltning och miljö” (2005-08-10).

6.3.1.4 *Lokalplanerare vid fastighetsbolaget*

Torsten Tunebro vid Akademiska hus skrev lokalprogram (areabehov och samband mellan olika funktioner) för biblioteket och ingick i bedömningsgruppen. Han är utbildad lärare och var verksam som sådan en kortare tid efter sin examen i slutet av 1960-talet. Han har lång erfarenhet av planering av utbildningslokaler och lokalprogramskrivning i Skolöverstyrelsen, Byggnadsstyrelsen och Akademiska hus (Tunebro, 2006-03-07) och medverkade i Kalmar redan 1994 i arbete kring ett eventuellt utvidgat eller nytt bibliotek (Tunebro, 1994-10-28).⁵⁴

6.3.1.5 *Arkitekturåd vid fastighetsbolaget*

Den som rådgivare hos Akademiska hus och i bedömningsgruppen verksamme Klas Brunnberg (1946-2007) var arkitektutbildad och arbetade en tid på Malmö stadsbyggnadskontor med planering kring kulturhistoriskt värdefull miljö. Några år före projektet i Kalmar började han på ett arkitektkontor i Lund där han främst var sysselsatt med samhällsplanering. Brunnberg vidareutbildade sig inom bland annat samhällsbyggnad och ägnade även en mindre del av sin yrkesbana åt att designa byggnader. Han var en erfaren arkitekturkritiker vilket kan ha

---

⁵⁴ Planerna på att utvidga biblioteket var svåra att genomföra på grund av att avdelningar på högskolan värnade om sina utrymmen i befintlig byggnad (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08).

haft betydelse för att Akademiska hus anlidade honom som rådgivare på 1990-talet. Som sådan var han ”verksam runt om i landet, inte minst tillsammans med Torsten [Tunebro]”. Kalmar var det första högskolebiblioteket som han arbetade med (Brunnberg, 2006-02-14; 2006-02-14 – ej inspelat).

6.3.1.6 *Projektchef vid fastighetsbolaget*

Inledningsvis medverkade arkitekten Ingrid Gustavsson som projektchef i Kalmar innan hon rekryterades till en annan tjänst inom Akademiska hus.⁵⁵ Hon har bland annat varit verksam på fastighetskontoret på Malmö kommun och på arkitektkontor. Gustavsson har arbetat med design, bland annat av förskolor och skolbyggnader, men har främst erfarenhet som projektledare för offentliga byggnader och uttrycker ett stort intresse för projektarbete. Hon hade varit anställd vid Akademiska hus under några år när projektet i Kalmar inleddes. Hon hade dessförinnan arbetat med ett universitetsbibliotek i ombyggda lokaler (Alnarp). Dock framställer hon sin arkitektkompetens som mindre kopplad till särskilda typer av lokaler och säger att ”det handlar ju om att /.../ brukare och projektledare och byggherre kompletterar varandra” genom att dela med sig av sina kunskaper och utbilda varandra, göra gemensamma studiebesök och kompetensutveckla sig tillsammans. Gustavsson berättar att litteratursökning kring biblioteksbyggande exempelvis kan handla om ”hur man planerar kontorsrum”, belysning⁵⁶ samt om vilka mått mellan bokhyllor som är aktuella för att deras uppställning ska fungera. Handböcker från dåvarande Byggnadsstyrelsen har då kommit till användning (Gustavsson, 2007-03-23).

6.3.1.7 *Fastighetschef vid fastighetsbolaget*

Bengt Keyser, då fastighetsansvarig på regional nivå inom Akademiska hus, medverkade i bedömningsgruppen. Han är utbildad väg- och vatteningenjör och har mångårig erfarenhet av fastighetsförvaltning inom Akademiska hus. Tidigare arbetade han inom byggnadsentreprenadbranschen med ”industrireläggningar, skolor och annat /.../ under /.../ ett tiotal år”. Kalmar var det första biblioteksprojektet som Keyser var verksam i (Keyser, 2006-08-15).

---

⁵⁵ Gustavsson skulle också ha suttit med i bedömningsgruppen (*Nytt bibliotek för Högskolan i Kalmar*, 1996-11-26; Berlin, 2004-07-22).

⁵⁶ Gustavsson säger att det på dessa och andra områden ”finns hur mycket litteratur som helst” (2007-03-23).

6.3.1.8 *Stadsbyggnadschef*

Den dåvarande stadsbyggnadschefen i Kalmar, Peter Engström, ingick i bedömningsgruppen och bidrog tidigt till biblioteksbyggnadens placering och riktlinjer för dess exteriör. Engström har varit verksam som stadsarkitekt även på andra orter. Förutom arkitektutbildning har han studier inom kulturgeografi, miljövård och sociala aspekter i fysisk planering bakom sig. Dessutom har han gått en bi-ståndsutbildning och blev under projektet i Kalmar engagerad i Sydafrika varvid han lämnade processen. Engström har erfarenhet av planering, bygglov och en del designarbete inte minst kring kommunala byggnader. Inför högskolebiblioteksprojektet hade Engström och hans medarbetare vid kommunen ”inga speciella bibliotekskunskaper /.../ utan det fick högskolan stå för” (Engström, 2007-10-17).

6.3.1.9 *Byggnadsarkitekter*

Lars Berlin och Joanna Heilig vid A-plan arkitektkontor i Lund var huvudansvariga för design av byggnaden. Deras firma har ett fåtal medarbetare och startade på 1980-talet. Den var den enda av de för skissuppdrag anlidade arkitektfirmorna som saknade fast representation i Kalmar. I och med att A-plans förslag genomfördes med ganska måttliga ändringar är det på sin plats att presentera arkitekternas syn på design av byggnader lite utförligare. Berlin och Heilig hade inte tidigare ritat bibliotek. Berlin framställer förberedelserna som varande av främst teknisk natur. Han säger att de inte sökte litteratur under det inledande designarbetet:

Då försökte vi ju hålla oss så fria som möjligt för sådana förebilder när vi lämnade förslaget, men sedan när vi hade fått jobbet skaffade vi en del litteratur som gav tips om till exempel mått mellan hyllor och höjder /.../ skrifter som Byggnadsstyrelsen gav ut förr i tiden som är alldeles utmärkta. ... Jag tror inte det är någonting /.../ som dramatiskt förändrade någonting, men det är ju ändå bra att stödja sig mot sådant. (Berlin, 2004-07-22)

Heilig berättar om hur de ägnat sig åt omfattande informationssökning på en ”teknisk nivå” som omfattat ”hur skulle det nu fungera med en eventuell självdragsventilation /.../ hur jobbar man med stål och hur mycket måste vi brandskydda”. Likt kollegan Berlin (och Ingrid Gustavsson) pekar hon på hur arkitekter kan förlita sig på handboksinformation kring särskilda byggnadstyper:

Sedan finns ju /.../ banala grejor, [som] att man kunde slå upp vad som /.../ brukar vara accepterat i avstånd mellan hyllor och sådant här, men /.../ man faller ju alltid tillbaka på sin egen kropp till slut. Men det är klart att det finns en massa erfarenhetsvärden i sådana banalare aspekter på det hela ... alltså helt enkelt /.../ en hantverkskunskap. Det behöver man inte upptäcka på nytt varje gång. (Heilig, 2004-07-22)

Heilig ger här en glimt av arkitekturkunskapen som generell. Hon säger att de under designarbetet hämtat inspiration genom att de ”återkallade egna minnen av vackra rum” men också undvek bibliotek som särskilda inspirationskällor. Heilig säger att arkitekternas kunskap inte är begränsad till bibliotek och skolor;

det finns ju /.../ överordnade rumsliga kategorier som alltid är bra helt enkelt, och det spelar ingen roll vad du ritat och vilken skalnivå du befinner dig på /.../ det fungerar ju i /.../ tredimensionellt rum som kan vara bra eller dåligt, läsbart eller oläsbart och frustrerande, förvirrande eller behagligt /.../ Så det är klart [att] man faller tillbaka på sina upplevelser men det måste inte kanske vara just bibliotek (Heilig, 2004-07-22)

Hon skriver senare att

vi (till slut) fått läst en väldig massa om bibliotek, och fr a sökt referensbyggnader och feedback från nyckelpersoner. Men inte som en föregångare till vår egen arbetsprocess (”läsa in sig”), utan som en löpande parallell. Först när vi fått tampas med problemen blir våra ”frågor” till det samlade kunskapsberget formulerade på ett för processen meningsfullt sätt, utan att det förutsättningslösa ifrågasättandet går förlorat. Det är ju detta som är så karaktäristiskt för den skapande processen: en icke-linjär växelverkan mellan många nivåer. (Heilig, 2005-02-15)

Berlin säger att de medvetet undvikit sådant som kunde styra arbetet i någon särskild riktning, och att de inte läst in sig på biblioteksbyggnader. Han talar om att arkitekter måste arbeta i unika situationer och att en viss byggnadsdesign kan fungera på ett ställe men inte nödvändigtvis på ett annat. Berlin säger att ”det är en så stor del att vi måste lyssna på dem som ska jobba någonstans, tolka och gestalta det. Därför är det på något vis ganska oviktigt ifall man har ritat bibliotek innan. /.../ Den arkitektoniska kunskapen är liksom lite mer generell” (2004-07-22). Intressant här är att högskolebiblioteket som särskild byggnadstyp tonas ner.

Om eventuell inspiration från andra biblioteksbyggnader i samband med bearbetning av A-plans designförslag säger Joanna Heilig att man inte ”mekaniskt /.../ plockar delar ur sådant här, /.../ framför allt därför att det inte går /.../ Det funkar inte att bara ta delar av saker och ting” (2004-07-22). Enligt henne handlar det mer om ”en förståelse om ’varför’” (2009-01-09); ”man kan ju inspireras av att förstå hur man inte ska göra också”. Hon säger att ”någon sorts allmänna upplevelser” kan vara en inspirationskälla. ”Man kan”, enligt Heilig, också ”lära sig mer om hur en bra studiemiljö fungerar”. Helt utan inspirationskällor tycks arkitekterna dock inte ha varit, och viss informationssökning har uppenbarligen också genomförts (om än, som redan antytts ovan, av mer teknisk natur): ”Men sedan är det klart att man också faller tillbaka på sina upplevelser av hur man sitter och arbetar med böcker eller med informationssökning eller i en gruppsituation tillsammans med arbetskamrater”. Här antyder Heilig att arkitekterna i sin utbildning och sitt yrke skiljer sig från vissa andra akademiker genom att de

ägnat sig mycket åt att arbeta i ”skolans ritsalar på den tiden det begav sig /.../ vi är ju inte de som har legat hemma på soffan och läst”. Detta har enligt Heilig gett insikter om ”behovet av samlande klara platser /.../ där man kan mötas” (2004-07-22).

6.3.1.10 Inredningsarkitekt

Inredningsarkitekten Eva Kellander har arkitektexamen och erfarenhet som byggnadsarkitekt. Hon tycks vara öppen för att byggnadsarkitekter vill vara med även i inredningsarbetet (Kellander, 2007-10-17). Dock är det mer hon än arkitekterna från A-plan som har haft kontakt med bibliotekspersonalen (Jansson, 2004-06-08; Berlin, 2004-07-22; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Kellander, 2007-10-17).

6.3.1.11 Rektor

Den dåvarande rektorn Örn Taube är disputerad inom naturvetenskap (Taube, 1975). Byggnandet av ett nytt bibliotek har haft märkbart stöd av honom, och han har även medverkat till att få till stånd förankring av det vinnande designförslaget hos högskolans personal (Jansson, 2004-06-08; Sedvall, 2005-08-10).

6.3.1.12 Biblioteksexpert

I det inledande förankringsarbetet anlätades som expert Göran Gellerstam, universitetsbibliotekarie och docent med inriktning på kyrkohistoria.⁵⁷ Gellerstams insats gav argument för valet av det av den särskilda bedömningsgruppen förordade designförslaget från A-plan.

6.3.1.13 Prorektor

För det fortsatta förankringsarbetet fick biokemisten och dåvarande prorektorn Anki (Ann-Christin) Koch-Schmidt⁵⁸ av rektorn i uppdrag att inhämta synpunkter på den föreslagna biblioteksbyggnaden från personal och studenter på högskolan (Jansson, 1997-08-27, s. [3]).

---

⁵⁷ <http://www.teol.lu.se/kyrkohistoria/forskning/gellerstam.html> [2009-08-07]

⁵⁸ <http://www.kob.hik.se/individ/Indaks.htm> [2009-08-07]

6.3.2 Övriga agenter och aktanter

I det följande presenteras kategorier av deltagare i processen som berörts av den och i någon mån påverkat dess förlopp med eller utan märkbara konsekvenser för biblioteksbyggnadens utformning.

6.3.2.1 *Bibliotekspersonal*

Bibliotekspersonalen utgörs av både kvinnor och män med viss åldersspridning. ”Bibliotekets personalstyrka var fram till 1 juli 1997 11 personer. Ytterligare tre medarbetare kom när Kalmar läns vårdhögskolas bibliotek integrerades i högskolans bibliotek” (Jansson, 1997-09-15, s. [1]). Under processen uppvisade bibliotekschefen och stora delar av bibliotekspersonalen olika syn på lämpliga designlösningar, bland annat kring kontaktytorna mellan bibliotekspersonal och biblioteksbesökare, och kring den föreslagna byggnadens flexibilitet.

6.3.2.2 *Forskare/lärare*

Högskolan i Kalmar har universitetsstatus inom naturvetenskap.⁵⁹ I biblioteksplaneringsprocessen märks synpunkter från framför allt naturvetare och tekniker, men också från forskare och lärare inom humaniora.

6.3.2.3 *Studenter*

Studenterna märks inte särskilt mycket i processen och är de användare, förutom allmänheten, vars talan i störst utsträckning förs av ett fåtal representanter.

6.3.2.4 *Övriga agenter*

Alternativa förslag för bibliotekets placering har ventilerats med stöd från politiskt håll i kommunen (Sedvall, 2005-08-10), men när beslut om byggande väl fattats har alternativa placeringar knappast varit aktuella. Bibliotekets placering har också tidigt haft stöd från stadsbyggnadschefen (Engström, 2007-10-17). Ifrågasättande av bibliotekets placering, bevarande av grönområden, uppmärksammande av biblioteksexteriörens anpassning till omgivningen samt trafik- och parkeringsfrågor märks bland synpunkter från allmänheten (Carlsson & Meurling, 1998-01-15). Dessa frågor har i stor utsträckning behandlats redan under processens tidigare faser, och allmänhetens inflytande får därmed sägas vara marginellt.

---

⁵⁹ http://www2.hik.se/dokument/.%5C30webb_/historik.html [2009-08-07]

I vissa detaljer (snarare än helheten) har biblioteksbyggnadens utformning påverkats av deltagare även i processens senare faser. Bland dem som inte nämnts ovan märks inredningsfirma, projektledare, konstruktörer och diverse konsulter. Eftersom bibliotekets utformning i stor utsträckning fastslagits i processens tidigare faser från och med visionsdokumentets tillkomst räknat, behandlas eventuellt agentskap i senare faser bara marginellt i det följande.

7 FRÅN VISION TILL VAL AV DESIGN

I detta kapitel behandlar jag processens tidiga faser kronologiskt (den kronologiska genomgången fortsätter i kap. 8). I enlighet med frågeställningarna (om visionens innehåll och processens karaktär – se även kap. 1 ovan) och behovet av att begränsa omfånget börjar kronologin med visionsdokumentets tillkomst. Faktorer bakom biblioteksbyggnadens tillkomst kan förstas spåras längre tillbaka i tiden, men dessa berörs bara så långt som de lämnat tydliga avtryck i de undersökta faserna av planeringsprocessen. Avsnitt 7.1 beskriver arbetet med visionsdokumentet och på det följande lokalprogram och beslut om att bygga biblioteket. Avsnitt 7.2 behandlar uppdraget till arkitekterna. I avsnitt 7.3 beskrivs de inkomna förslagen och designarbetet med fokus på det vinnande förslaget. Avsnitt 7.4 tar upp bedömningen av förslagen och det viktiga steg på vägen mot en färdig byggnad som tas i och med att ett av förslagen förordas. I avsnitt 7.5 analyseras visionsinnehåll och processens tidiga skeenden och komponenter med sikte på att besvara delfråga 1 (om visionens innehåll) och delfråga 2 (om processens karaktär och betydelse för byggnadens utformning).

7.1 Vision

Det för projektet i Kalmar viktiga visionsdokument som författats av bibliotekschefen⁶⁰ ingår i en kedja av händelser och dokument under hösten 1996. Kedjans mest framträdande delar är:

- förslag om sammanslagning av bibliotek och dataenhet (från bibliotekschefen och chefen för dataenheten)
- uppdrag att utreda eventuell sammanslagning av bibliotek och dataenhet (från rektor till f.d. rektor, 1996-09-30)
- preliminär vision (från bibliotekschef till lokalprogramskrivare, 1996-10-24)
- översyn av organisation för IT-enhet och bibliotek (av f.d. rektor, 1996-11-01)
- definitiv vision (från bibliotekschefen, 1996-11-11)
- lokalprogram (1996-11-13)
- principbeslut om att bygga biblioteket (av högskolans styrelse, 1996-12-12)

I processens tidiga faser har bibliotekschefen Bertil Jansson, biblioteksrådets ordförande Ulf Lidman och lokalprogramskrivaren Torsten Tunebro från

---

⁶⁰ Visionsdokumentet (1996-11-11) saknar författarnamn men har enligt skriftlig uppgift på en kopia av ett protokoll (Jansson, 1996-12-05) från dåvarande bibliotekschefen Bertil Jansson författats av honom.

fastighetsbolaget (Akademiska hus) utfört mycket av planeringsarbetet för ett nytt högskolegemensamt bibliotek (Jansson, 2004-06-08; Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08; Tunebro, 2006-03-07).

7.1.1 Förarbeten till visionen

Delar av innehållet i visionen börjar skönjas under hösten 1996 då bibliotekschefen och chefen för dataenheten lämnar ett förslag om sammanslagning av bibliotek och dataenhet. Detta berörs i ett utredningsdirektiv där högskolans rektor Örn Taube och administrative chef Bengt Sedvall meddelar att högskolans förre rektor Dan Isacson fått i uppdrag ”att utreda förutsättningarna för en sammanslagning av Högskolans bibliotek och dataenhet”. Bakgrunden är, enligt utredningsdirektivet, bland annat att ”[b]ibliotekets tjänster ska vara tillgängliga lokalt, regionalt, nationellt och internationellt” och att ”[u]ndervisning i informationsökning kommer att bli en viktig del av bibliotekets verksamhet” (Taube & Sedvall, 1996-09-30). Biblioteket framställs här som betydelsefullt för informationsförmedling men också som representerande verksamheter utöver ren dokument- och informationshantering. Dessa roller för biblioteket kommer att uppmärksammas i det fortsatta arbetet med den nya biblioteksbyggnaden. Bibliotekschefen har därmed tidigt pekat ut riktningar för biblioteket genom sitt agerande tillsammans med chefen för dataenheten.

Innan utredningen av sammanslagning av dataenhet och bibliotek är klar skriver bibliotekschefen Bertil Jansson en, som det visar sig, kortfattad preliminär vision för biblioteket (1996-10-24).⁶¹ Skriften är ställd till den för lokalprogrammet ansvarige Torsten Tunebro vid det statliga fastighetsbolaget Akademiska hus, som tillsammans med högskolan börjat planera för det nya biblioteket (Walter, 1996-10-22). Därmed har bibliotekschefen haft möjlighet att påverka lokalprogrammet, där ytmått för och samband mellan olika delar av bibliotekslokalerna (t.ex. läsplatser och bokuppställning) anges. Bibliotekschefen förutspår i den preliminära visionen en utökad roll för biblioteket. Ett argument för detta är att ”centrala resurser med hög utnyttjandegrad” underförstått är fördelaktiga ur ekonomisk synvinkel på en mindre högskola (Jansson, 1996-10-24, s. [1]). I förlängningen innebär detta ett bestående av att all biblioteksverksamhet hålls samlad i en byggnad på högskolan, vilket bryter mot tidigare arrangemang och vissa institutionsföreträdares önskemål (Jansson, 1997-09-15; Jansson & Lidman, 2004-06-08; Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14). Andra argument i den preliminära visionen (Jansson, 1996-10-24) berör krav på biblio-

---

⁶¹ Bibliotekschefen förankrade visionen hos biblioteksrådets ordförande Ulf Lidman och såg författandet av den som en del av sin roll som bibliotekschef i projektet (Jansson, 2008-02-08).

teksbyggnaden.⁶² Bibliotekschefen framhåller att expansion av problemorienterad inläring medför behov av särskilda arbetsutrymmen i biblioteket. Andra trender som han anger som skäl till bibliotekets ökade roll är att studenterna blir fler och att forskningen ökar (s. [1]). Han skriver även att "[b]iblioteket skall fungera i det moderna IT-samhället med arbetsplatser, sökstationer och kommunikationsstationer" (s. [2]).

Formuleringar liknande visionsdokumentens återfinns i Isacsons utredning av förslaget om sammanslagning av dataenhet och bibliotek (1996-11-01). Det går därmed att se en kontinuitet i visionens tillkomst och fastställande där bibliotekschefen varit representerad direkt och indirekt genom orsakssamband och innehållsligt släktskap mellan dokumenten. En formulering i utredningen som ligger nära innehållet i det preliminära visionsdokumentet, och ger intryck av att föregripa det tio dagar senare (1996-11-11) färdigställda definitiva visionsdokumentet, är att "[b]ibliotekets primäruppgift är att svara för informationsförsörjningen till främst studenter, lärare och forskare inom den egna högskolan" (Isacson, 1996-11-01, s. 4 – understrykn. enl. orig.). En annan formulering är att "[b]iblioteket har allt mer blivit en mötesplats för kunskapssökare som med hjälp av olika medier söker information för att lösa uppgifter" (Isacson, 1996-11-01, s. 4). Här tonar en bild av högskolebiblioteket som en informationsknutpunkt och mötesplats för i första hand den egna högskolans studenter och personal fram. Denna bild av biblioteket företräds i den fortsatta processen kanske allra främst av bibliotekschefen. Liksom i det preliminära och det definitiva visionsdokumentet förekommer i utredningen av bibliotek och dataenhet också utsagor om den pedagogiska utvecklingens implikationer för vad biblioteksbyggnaden kan inrymma:

Traditionella undervisningsformer ersätts med ny pedagogik, där IT står i centrum. Det kan gälla problembaserad inläring (PBI) som kan beskrivas som ett nytt förhållningssätt till utbildning. Det tar avstånd från auktoritär undervisning med enbart katederföreläsning och givna kursböcker. Istället förordas självstyrt lärande, individuella mål, arbete i grupp och problemlösning med start från verklighetsanknutna situationer. Biblioteket blir med dessa metoder ett forsknings-laboratorium. (Isacson, 1996-11-01, s. 3)

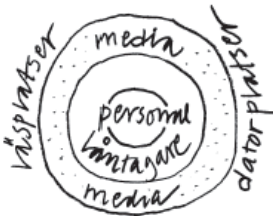
Isacson kommer fram till att en sammanslagning av bibliotek och dataenhet i en ny byggnad bör kunna ske utan ökade kostnader (1996-11-01, s. 7). Denna hänvisning till kostnadseffektivitet ger eko av bibliotekschefens veckogamla utsaga om vikten av centrala resurser (Jansson, 1996-10-24, s. [1]). Biblioteket som en central resurs för högskolan återkommer också i den definitiva vision som bibliotekschefen avlämnar tio dagar efter Isacson's utlåtande.

---

⁶² Kraven antyds även i den tidigare rektorns utredning en vecka senare (Isacson, 1996-11-01) och i det mer definitiva visionsdokumentet (Jansson, 1996-11-11).

7.1.2 Den definitiva visionen

Bibliotekschefen slår i det definitiva⁶³ visionsdokumentet (Jansson, 1996-11-11) fast att "[h]ögskolebiblioteket är gemensamt för hela högskolan". Underförstått finns det inte något större utrymme för särskilda bibliotek ute på högskolans institutioner. Distribution och åtkomst är ett par nyckelord i visionsdokumentet, där en stor del av utrymmet ägnas åt bibliotekets roll och resurser i högskolans informationsförmedling. Olika typer av medier både innanför och utanför biblioteksbyggnadens väggar berörs. Bibliotekschefen skriver att "[v]ar och en skall från sin arbetsplats kunna kommunicera med bibliotekets informationstjänster. I bibliotekets lokaler skall erbjudas rikhaltigt med platser för sökning i såväl lokala som i nationella och internationella bestånd[s]kataloger och referensdatabaser". Förutom det tryckta beståndet, som på tidskriftssidan "kommer att kunna begränsas", omtalas en ökning av den elektroniska publiceringen (s. [2]). Även om bibliotekschefen inte använder termen hybridbibliotek tonar bilden av ett sådant med globala nätverksförbindelser fram (s. [2, 4]).

Figur 10. Modell för utformning av bibliotekets lokaler (Pering, 1999, s. [1]).

Bibliotekschefen presenterar i visionsdokumentet en principiell cirkelmodell för placering av och samband mellan funktioner i byggnaden: "Utformningen av lokalerna skall också återspegla ett praktisk[t] nyttjande av tjänsterna till förmån för användarna, det vill säga personal- och informationstjänster i centrum, följt av sökstationer med närhet till de medier som finns lokalt, samt ytterst läs- och studieplatser" (Jansson, 1996-11-11, s. [4]). Cirkelmodellen kommer att få stor betydelse för byggnadens utformning och återges ett par år senare i en informationsskrift från Akademiska hus (Pering, 1999, s. [1]). Bibliotekschefen säger i visionsdokumentet dock inte mycket konkret om arkitekturen⁶⁴ (någon cirkelrund byggnad presenteras heller inte i de senare arkitektförslagen). I anslutning till den implicita beskrivningen av cirkelmodellen står det att bibliotekets lokaler ska "utformas så att de blir den naturliga mötesplatsen för högskolans olika grupper" och "så att det informationsbärande mediet alltid kan konsulteras där". Forskar- och läsplatser ska vara tillgängliga hela dygnet, men inte mediabeståndet (Jansson, 1996-11-11, s. [4]). Detta illustrerar hur biblioteket i de ledande visionerna framställs som en informationsförmedlare men också i minst lika hög grad som en mötes- och arbetsplats för i första hand forskare och studenter. Det som annars explicit sägs om lokalerna i visionsdokumentet är att lokalt material "kommer att utnyttjas i mycket högre grad om det tillgängliggörs i öppna lokallös-

⁶³ Det är alltså detta visionsdokument som kommer att användas i följande faser i processen.

⁶⁴ Av flera utsagor (Jansson, 2004-06-08; Brunnberg, 2006-02-14 – ej inspelat) att döma har han överlåtit åt arkitekterna att tolka visionen och uppdraget.

ningar” (s. [2]). Anvisningar för byggnadens innehåll ges också av en utsaga om att det i biblioteket ska finnas ”högklassiga datorarbetsplatser där användarna har tillgång till applikationer lämpliga för framställning av papers och uppsatser och andra redogörelser i omedelbar närhet till det material varifrån man hämtat grunderna och kunskaperna om och i sitt ämne”. Cirkelmodellens samband mellan ytor för olika funktioner anas i citatet. Här lyser också bilden av biblioteket som informationsförmedlare ännu en gång igenom, men det går även att se hur dess roll vidgas bortom ren informationsförmedling. Bibliotekschefen skriver att nya undervisningsformer innebär att grupparbetsrum blir viktigare. Om än mer implicit går det att här liksom i Isacsons utredning urskilja en hänvisning till problembaserat lärande. Bibliotekschefen skriver också att det behövs fler individuella läsplatser. Utan någon vidare konkretisering i arkitektoniska termer anges att ”[b]iblioteket har utvecklats till en plats dit man kommer tidigt och varifrån man går sent. Studieplatsen och studiemiljön med närhet till kurs- eller forskningsrelaterad information är viktig, men lika viktigt är också att atmosfären är studievänlig” (Jansson, 1996-11-11, s. [3]). Biblioteksbyggnadens utformning med hänvisning till pedagogiska arbetsformer och bilden av biblioteket som en arbetsplats företräds av flera olika deltagare i processen, men enstaka kritiska röster förekommer också längre fram.

I visionsdokumentet syns exempel på en av bibliotekschefen senare framhållen inställning ”att studenterna skulle göra så mycket som möjligt själva” (Jansson, 2004-06-08). Han skriver att ”[u]tlåning och återlämning kommer att skötas av nyttjarna själva genom ett utvecklat datorstöd. Separat informationsavdelning med personalbemanning kommer också att vara nödvändig” (Jansson, 1996-11-11, s. [3]). Vissa meningsskiljaktigheter kommer i senare faser av processen att uppdragas just kring hur, var och i vilken utsträckning besökare och bibliotekspersonal ska mötas i byggnaden (se kap. 8 nedan).

7.1.3 Lokalprogram och beslut

Ett par dagar efter den definitiva visionen sammanställs ett lokalprogram för biblioteket (Tunebro, 1996-11-13). Där anges lokalarean (3600 m²) samt ytmått för och logistiska samband mellan olika funktioner i biblioteksbyggnaden. Visionsdokumentets cirkelmodell anas i formuleringar som att informationsdel med bland annat ”[s]ökstationer /.../ [b]ör ha god kontakt med personal”. Om personalens enligt modellen centralt placerade arbetsplatser sägs att de ”planeras som öppna arbetsplatser såväl centralt i anläggning som ute på de olika avdelningarna”. Framhållandet av öppna arbetsplatser, främst representerat av bibliotekschefen, kommer dock att bli kontroversiellt för många i bibliotekspersonalen (se vidare kap. 8 nedan). Samtliga kräver, enligt en skrivelse till fackförbund, ”separata arbetsrum för att kunna utföra ett arbete av hög kvalitet”, samt begär att få delta i utformningen av sin arbetsplats (Bibliotekspersonal, 1996-12-10).

Cirkelmodellens yttersta del, läsplatser och datorarbetsplatser, omfattar i lokalprogrammet var för sig läsplatser för grundutbildning och forskarutbildning, med vilka bokbeståndet ska ha god kontakt.

Biblioteksnämnden beslutar i början av december 1996 att anta visionen (Jansson, 1996-12-05, s. [1]).⁶⁵ Högskolans styrelse fattar en vecka senare (1996-12-12) ett principbeslut⁶⁶ om att ett nytt bibliotek ska byggas med det definitiva visionsdokumentet och lokalprogrammet som underlag (s. [3]). Mycket av innehållet i visionsdokumentet och dess förarbeten går även att urskilja i principbeslutets formuleringar. De tre uppgifterna för högskolan (att stödja utbildning, forskning och omgivande samhälle) och utveckling inom pedagogik och IT anges som bakgrund till byggandet av biblioteket. Lokalt hänvisar man till det dåvarande bibliotekets begränsade utrymme och behov av mer ändamålsenliga lokaler (vilket även framhålls i visionsdokumentet). Kvarteret där det nya biblioteket anvisas plats alldeles intill det gamla beskrivs som ”en tydlig tyngdpunkt för Högskolan, framförallt vad avser centrala och symboliskt viktiga funktioner som ledning, studentservice och restaurant” (s. [1]). Bibliotekets uppgifter inom högskolan och samhället i stort, samt krav och restriktioner som bibliotekets placering och omgivande bebyggelse kan medföra, behandlas även i uppdraget till arkitekterna.

7.2 Uppdrag till arkitekter

Några av principbeslutets formuleringar om bland annat bibliotekets centrala roll återkommer i det samtidigt utarbetade uppdraget för design av biblioteksbyggnaden (Brunnberg, 1996-12-12). En nyckelperson i arbetet med uppdraget är Akademiska hus rådgivande arkitekt Klas Brunnberg (Brunnberg, 2006-02-14). Uppdragstexten är lite utförligare än principbeslutet och vänder sig till de fyra arkitektfirmor som anlitas för att producera designförslag. Arkitekterna har i praktiken två månader på sig eftersom förslagen enligt uppdragstexten (1996-12-12, s. 7)⁶⁷ ska ha lämnats in i slutet av februari 1997, vilket också sker (Jansson, 1997-08-27, s. [2]).

---

⁶⁵ Biblioteksnämnden (senare ombildad till ett rådgivande organ) torde ha varit ett påtagligt stöd för arbetet med visionen då den hade beslutanderätt kring sådant som budget och verksamhetsplaner (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08). I nämnd och råd ingår företrädare för bibliotek, studenter, doktorander och ämnen.

⁶⁶ Beslutets principiella karaktär innebär att man kan låta bli att verkställa det om förutsättningarna ändras (Jansson, 2008-02-08). Styrelsen beslutar först 1997-11-07 att ge fastighetsbolaget Akademiska hus i uppdrag att bygga biblioteket (Sedvall, 1997-11-07). Detta sker efter att det grundläggande designarbetet utförts.

⁶⁷ Sidnummer avser elektronisk kopia i min ägo.

7.2.1 Förarbeten till uppdraget

Till uppdragstexten (program) hör som bilagor lokalprogrammet (lokalförteckning), visionsdokumentet (verksamhetsbeskrivning), tidsplan, några kartor och en dispositionsplan för området, den senare sammanställd av kommunens stadsbyggnadschef och planingenjör (Engström & Carlswärd, 1993-10-22). Dispositionsplanen ger riktlinjer för nybyggnation som kommer att påverka förutsättningarna för utformandet av högskolebiblioteket. Dåvarande stadsbyggnadschefen (stadsarkitekten) Peter Engström säger att man ägnat en hel del arbete åt "markanvändningen som sådan och gestaltning" på grund av att Malmen, området där biblioteket och högskolans centrum ligger, "är av riksintresse för kulturmiljövården". Eftersom "högskolan samtidigt borde profilera sig med lite moderna uttryck" vägde man utveckling mot bevarande och upprättade 1993 en dispositionsplan för området med sikte på bättre beredskap för nya projekt från i första hand högskolan (Engström, 2007-10-17).

Dispositionsplanen innehåller många utsagor om hantering av trafik (vars störningar ska begränsas) och logistik. Högskolans plats i staden ska säkras; "**intresseområden** för högskolan, gymnasieskolorna och idrotten /.../ utgörs av sammanhängande områden och stråk där respektive intresse bör prioriteras vad gäller markanvändningen" (Engström & Carlswärd, 1993-10-22, s. 2 – fetstil enl. orig.). Inom högskolans intresseområde "kan man få ut mer än dubbelt så stora lokalytor som man för närvarande bedömer erfordras i framtiden. Det är dock av största vikt att 'högskolekostymen' blir extra stor när man nu väl bestämt sig för att satsa på Malmen". Samtidigt framhålls arkitektoniska hänsyn till den känsliga omgivningen (Engström & Carlswärd, 1993-10-22, s. 3), vilket också ägnas stort utrymme i själva uppdragstexten. Bibliotekets (enligt formuleringarna i och för sig centrala) roll beskrivs där – med hänvisningar till lokalprogrammet och visionsdokumentet – under en egen rubrik, som bara motsvarar en mindre del av uppdragstexten (1996-12-12).

Redan innan uppdraget går ut till arkitekterna står det klart att designförslagen ska baseras på att biblioteket placeras centralt nära högskolans administrativa centrum i kvarteret Falken (Walter, 1996-10-22). Stadsarkitekten berättar att det i samband med planerandet av biblioteket fördes diskussioner om en idrottshall skulle ligga på den plats som kom att avsättas för biblioteket. Han säger att eftersom högskolans rektorsexpedition redan fanns i kvarteret upplevde man det som lämpligast att placera biblioteket där. Idrottshallen "skulle mera samverka med övriga idrottsanläggningar /.../ och dra nytta utav de funktionerna". Åsikten var att biblioteket "förtjänade denna platsen och skulle göra bättre nytta här, och så kom Akademiska hus då och ville dra igång en tävling och det tyckte vi var jättebra" (Engström, 2007-10-17). Dåvarande fastighetschefen Bengt Keyser på Akademiska hus pekar på att eftersom bolaget bara äger en del av högskolans

fastigheter är de ”en aktör av många i Kalmar”.⁶⁸ Därför innebar förslaget att lägga biblioteket i ett kvarter som bolaget ägde en chans för det att vara med i projektet.⁶⁹ Valet av placering föreföll enligt Keyser också naturligt genom att högskolan där hade ett traditionellt centrum (2006-08-15).

Både logistiska och symboliska aspekter på byggnadens placering kan utläsas ur bland annat den dåvarande stadsbyggnadschefens redogörelse. Han talar dock också om hur man eftersträvat en anpassning till omgivningen hos biblioteket (Engström, 2007-10-17). Akademiska hus dåvarande projektchef Ingrid Gustavsson, som också har arkitektbakgrund, berättar om hur hon och den rådgivande arkitekten Klas Brunnberg ”gick igenom området och tittade och funderade och diskuterade och samrådde sedan med stadsarkitekten”. Gustavsson och Brunnberg kom i sina diskussioner kring det som den förra beskriver som en känslig bebyggelsemiljö vid Stagneliusgatan väster om biblioteket fram till att man hade att göra med ”två helt olika sidor. Dels den här sidan mot Stagneliusgatan som skulle bilda ett gaturum, och sedan den mer öppna sidan in mot kvarteret som var egentligen högskolans innergård” (Gustavsson, 2007-03-23). De uppdragsförberedande arkitekternas uppmärksammande av biblioteksbyggnadens omgivning, sedermera avspeglad i de olika designförslagen som just ”två helt olika sidor” hos byggnaden, lämnar också tydliga avtryck i bedömningen av designförslagen. Betonandet av arkitektonisk anpassning till omgivningen märks även redan i valet av och kommunikation med arkitektkontor för utarbetande av designförslag.

7.2.2 Uppdragets form

Proceduren för uppdraget innebär parallella uppdrag: ett mindre antal särskilt inbjudna arkitektfirmor har fått lämna var sitt designförslag. Akademiska hus, högskolan och kommunen har därigenom inte varit beroende av spontant inlämnade tävlingsbidrag, utan de har på förhand kunnat försäkra sig om att proceduren resulterat i flera långt utarbetade förslag. Man har heller inte förbundit sig att förverkliga något av förslagen.

---

⁶⁸ Högskolans tidigare fastighetsansvarige berättar att det från politiskt håll i kommunen fanns ett förslag om placering av biblioteket i befintliga lokaler som ett annat statligt fastighetsbolag ägde (Sedvall, 2005-08-10).

⁶⁹ Arkitekturprofessorn Claes Caldenby säger i ett reportage i *Biblioteksbladet* att Akademiska hus hade ett affärsintresse i sammanhållna campusmiljöer för att bolaget skulle få bygga mycket (Samuelsson, 2008, s. 8).

7.2.2.1 Parallella uppdrag

Redan i uppdragstexten (som alltså är avsedd för de inbjudna designande arkitekterna, och liksom principbeslutet om att bygga daterad 1996-12-12) meddelar Akademiska hus att de kontor som bjudits in är A-plan arkitektkontor från Lund samt Atrio arkitekter, Råta Linjen Arkitekter och Strindberg Arkitekter från Kalmar (s. 1). I uppdragstexten påpekas det dessutom att

Akademiska hus vill poängtera att denna skissuppgift utförs såsom parallella *uppdrag*, inte såsom *tävling*. Detta innebär bl a att uppdraget formellt är avslutat i och med inlämningen även om det är avsikten att bedömningen skall peka ut arkitekt för den fortsatta projekteringen. Det innebär bl a också att förslaget inte lämnas in under anonymitet och att kontakt mellan förslagsställare och bedömningsgrupp förekommer under tiden som skissarbetet utförs. Någon prissumma förekommer inte heller utan ersättningen enligt nedan⁷⁰ utgör full betalning för uppdraget. (1996-12-12, s. 8 – kursiv. enl. orig.)

Lokalplaneraren Torsten Tunebro vid Akademiska hus säger att bolaget strävar efter att arbeta med parallella uppdrag i sina projekt, dittills totalt cirka 35 stycken (2006-03-07). Den dåvarande projektchefen Ingrid Gustavsson berättar att i parallella uppdrag kan beställare och brukare utgå från skisserna för att tillsammans med arkitekterna ”diskutera sig fram till de slutliga lösningarna” (2007-03-23). Den av Akademiska hus anlitade uppdragshandläggande och bedömande arkitekten Klas Brunnberg säger att kommunikationen med de anlitade arkitekterna är en poäng med parallella skissuppdrag ”jämfört med en anonym tävling”. Vid ett möte vid mitten av uppdragstiden fick arkitekterna presentera sina idéer och visa hur de uppfattat frågan. Till skillnad mot traditionella arkitekttävlingar innebär öppna förfaranden att ”man samtalar under resans gång” och ”har möjlighet att reagera på idéer” från de olika arkitekterna (Brunnberg, 2006-02-14). Gustavsson säger om proceduren att bolagets syfte med parallella skissuppdrag är att åstadkomma ”öppen diskussion med de skissande arkitekterna”, genom vilken beställare och brukare tillsammans med arkitekterna kan gå igenom tankar och vision ”och fortsätta i dialog med dem. Det kan man inte göra när det gäller en arkitekttävling” (2007-03-23). I den typen av procedur finns det alltså möjligheter att påverka arkitekterna innan tiden för det grundläggande arbetet med designförslagen löpt ut. Strindberg, som till skillnad från de andra kontoren skissat på tre plan ovan markytan, fick till exempel omarbeta sitt förslag till två plan (Strindberg & Arkitektbolaget, 1997-02-21, s. 4; Bedömningsgrupp, 1997-04-07, s. 8; Berlin, 2004-07-22).

Brunnberg säger att det ofta är så ”att verksamheterna har svårt att beskriva sina lokalönskemål”. Den dåvarande bibliotekschefen i Kalmar beskriver han som ”ett undantag i det avseendet också att han hade sin vision så tydligt klart för

---

⁷⁰ I texten anges ”kr 75 000:- exkl moms” (s. 9).

sig”. Enligt Brunnberg är bibliotek ”tydligare än /.../ många andra /.../ verksamheter”. Han säger att det är vanligt att man under en process går från

konkreta önskemål /.../ till en övergripande vision om hur verksamheten kommer att utvecklas och vad man vill säga med verksamheten /.../ över huvud taget en tydligare idéstyrning av vad man vill /.../ men det får man ju vara medveten om att alla de där viljeförklaringarna kan inte komma i början utan först när man har dragit igång. Därav värdet också av den här typen av alternativvalsprocesser /.../ det här att se flera förslag /.../ som har samma syfte men som ändå gestaltar det olika säger ju någonting om frihetsgrader och tolkningsmöjligheter /.../ som är väldigt värdefullt för dem som är verksamma i huset (Brunnberg, 2006-02-14)

Betydelsen och utformningen av programdokumentet för uppdraget kan relateras till karaktären hos denna fas av processen. Gustavsson beskriver uppdragstexten för projektet i Kalmar som inte särskilt omfattande jämfört med andra sådana program. Hon säger när hon tittar på texten att det bifogade visionsdokumentet ”säger väl en del kanske, och lokalförteckningen /.../ det är mest kvadratmetrar och rum och sådana saker, men diskussionerna var ju mycket fylligare än vad man kan se i programmet”. Enligt Gustavsson skulle inte uppdragstexten ha räckt till för en tävling.⁷¹ En sådan ger, till skillnad från proceduren med parallella uppdrag i Kalmar, inte utrymme för ”muntliga beskrivningar och diskussioner”. Gustavsson påpekar att ”det är enklare att diskutera och presentera i verkligheten” (2007-03-23). Den designande arkitekten Joanna Heilig berättar att hon och hennes medarbetare ”hade naturligtvis program som både var detaljerat och odetaljerat. Det stod antal hyllmetrar men inte varför” (2004-07-22). Hon antyder därmed att de skrivna instruktionerna inte ensamma kunnat förmedla uppdragsgivarnas visioner, vilket de enligt henne nästan aldrig gör, ”just för att de inte rymmer ett ’varför’” (Heilig, 2009-01-09). Gustavsson säger att hon ”tycker att ett program ska vara lite mer visionärt än vad detta är, alltså att /.../ det ska vara lite mer idémässigt” (2007-03-23). Gustavssons kollega Brunnberg, som var med längre i processen och därmed troligen i betydligt högre grad kunnat följa diskussionerna,⁷² prisar dock processen för att den, som han beskriver den, var idéstyrd (2006-02-14). Här går det att se tecken på att bedömarna, trots en ganska kortfattad dokumentation av visionerna, kunnat välja arkitektkontor och kommunicera med dem med, som det i stor utsträckning framställs av intervjupersonerna, lyckat resultat.

---

⁷¹ Den senare inkallade biblioteksexperten skriver att ”[d]et till arkitekterna överlämnade skissuppdraget har en översiktlig karaktär” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 1).

⁷² Gustavsson berättar att hon ”följde arbetet genom Klas Brunnberg” sedan hon rekryterats till en annan tjänst inom Akademiska hus och lämnat projektet i Kalmar (2007-03-23).

7.2.2.2 Val av arkitektkontor

Även om det funnits drag av tävlan mellan arkitekter i det aktuella fallet så har det alltså inte varit fråga om en öppen tävling utan om parallella uppdrag där ett fåtal arkitektfirmor bjudits in. Klas Brunnberg och Ingrid Gustavsson berättar att de arbetat med programmet för uppdraget och val av arkitektkontor och tillsammans varit i Kalmar för att söka kontakt med intressanta sådana (Brunnberg, 2006-02-14; Gustavsson, 2007-03-23). Fastighetschefen Bengt Keyser på Akademiska hus förefaller nöjd med planeringsarbetet och de parallella uppdragen. Han beskriver motiv till valet att arbeta med uppdrag till flera kontor och säger att "[m]an tyckte att det hade så stort värde och då väljer man ju gärna att gå ut till flera, att få en lite bredare bild [av] vad som kan tänkas" (2006-08-15). Eftersom kontoren i denna uppdragsform vet om varandras identiteter har rekryterarna möjlighet att skapa dynamik. Gustavsson säger att hon och Brunnberg var inriktade på att välja flera Kalmar-kontor. För att "kittla" och "få Kalmar-kontoren att anstränga sig lite mer" tog de med A-plan från Lund. Gustavsson summerar och preciserar motiv bakom val av arkitektkontor. Råta Linjen hade tidigare arbetat med högskolan. Atrio beskriver hon som väl etablerade i Kalmar, medan Strindberg var ganska nya och små men "lite mer utmanande /.../ A-plan /.../ valdes för att de /.../ hade jobbat med framför allt en del skolbyggnader" (Gustavsson, 2007-03-23).

Torsten Tunebro menar att fyra kontor är det maximala antalet som är hanterbart vid parallella uppdrag.⁷³ Två är för få och med fem eller fler krävs det stora arbetsinsatser i bedömningen. Dessutom kostar det mer att ha många deltagare (Tunebro, 2006-03-07). Gustavsson berättar att hon och Brunnberg diskuterade mycket vilka och hur många arkitektkontor som skulle vara med. Hon säger att det behövdes fyra kontor eftersom det, utöver det som "kittlare" valda kontoret A-plan i Lund, i Kalmar fanns "två som var givna", nämligen Råta Linjen och Atrio, och så Strindberg som kom till som "uppstickare". Strindberg beskriver hon som mindre etablerade men spännande. Även om det kostar att arbeta med flera arkitektkontor kan det vara bekvämt för beställaren och ge mycket för pengarna enligt Gustavsson (2007-03-23).

Keyser berättar om hur han tillsammans med Brunnberg och Gustavsson använt matriklar och erfarenhet för att välja designande arkitekter (Keyser, 2006-08-15). Gustavsson antyder flera gånger att man för att välja arkitektkontor delvis utgår från vilka enskilda byggnader och typer av byggnader som arkitekterna har designat. Bland annat påpekar hon att A-plan har arbetat med skolor (en byggnadstyp som genom utbildningssammanhanget har likheter med högskolebibliotek). Här lyfter hon fram betydelsen av sin (och därmed Brunnbergs) tillhörighet

---

⁷³ Inledningsvis tänkte man sig tre arkitektkontor för de parallella uppdragen (Walter, 1996-10-22).

till arkitektprofessionen och säger att man som arkitekt är medveten om vilka andra utövare av yrket som är verksamma och vad de gör. Gustavsson berättar att hon och Brunnberg intervjuade arkitekter vid kontoren från Kalmar (vilket också Brunnberg nämner 2006-02-14) men inte A-plan från Lund (Gustavsson, 2007-03-23). Även här berör hon professionstillhörighetens betydelse för val av arkitekter utifrån vilka byggnader och typer av byggnader som de tidigare designat. Gustavsson säger om det att hon och Brunnberg inte gjorde någon intervju hos A-plan att det kan bero på att de båda var från Lund och därför bättre kände till arkitektfirmorna där. Ingen av dem ”hade jobbat ihop med A-plan tidigare, men det är ju också det här som du säger att man tittar på vilka finns det och hur ser deras arkitektur ut och vad skulle kunna passa här /.../ – de har gjort mycket skolor – de har någon sorts lekfullhet också” (Gustavsson, 2007-03-23). Brunnberg antyder att tidigare verk spelat in och nämner att A-plan arbetat med skolbyggnader ”som hade väckt Akademiska hus nyfikenhet” (2006-02-14). Arkitekten Lars Berlin på A-plan ifrågasätter betydelsen av erfarenhet av särskilda byggnadstyper och pekar på hur viktiga visionsformuleringar och kommunikation mellan arkitekter och klienter kan vara. Han säger att de andra arkitektkontoren hade ritat bibliotek tidigare medan A-plan var en liten ”utsocknes” firma utan erfarenhet av biblioteksdesign och större tro på att vinna. Enligt Berlin händer det att betydelsen av tidigare erfarenheter av en viss byggnadstyp övervärderas vid anlitaandet av arkitekter. ”Man behöver inte ha gjort det förut /.../ utan det är ju skapande av rumslig ordning som vi håller på med”, vilket innebär att ”tolka dem som ska använda huset, på vilket sätt de föreställer sig att använda det. De måste beskriva sin funktion” (Berlin, 2004-07-22).

Enligt Gustavsson har det vid val av arkitekter dock inte bara varit fråga om att titta på särskilda byggnader som enskilda arkitektkontor har skapat, utan också vilka arkitektfirmor som fanns och hur de arbetar mer övergripande; ”då var det Malmö/Lund vi tittade på, vad gör de för någonting och vilka skulle kunna passa i Kalmar, vilken typ av arkitektur skulle kunna vara spännande här och hur ser deras referenser ut” (2007-03-23). Valet av arkitekter tycks alltså även ha gjorts utifrån den aktuella platsens egenskaper. Gustavsson säger att hon arbetat mycket utifrån ”att olika arkitektkontor står för /.../ olika formspråk, gestaltningsspråk där du kan ha /.../ tunga arkitekter, tegelarkitekter eller glasarkitekter och kitschiga arkitekter eller minimalistiska arkitekter”. Enligt Gustavsson handlar det mot bakgrund av detta ”om att välja ett arkitektkontor som har ett formspråk som man kan tänka sig /.../ är intressant att pröva /.../ på den här platsen”. I Kalmar eftersträvades ”en lätthet och /.../ ett möte mellan ute och inne mot gården” (Gustavsson, 2007-03-23). Detta är ytterligare ett exempel på hur uppdragshandläggande och bedömande arkitekter beaktat biblioteksbyggnadens omgivning och relationer till den både vid val av designande arkitekter och designförslag. Här märks också hur man har uppmuntrat framtagandet av design-

förslag som inom ett och samma förslag uppvisar radikalt olika utformning av byggnadens fasader mot den omgivande staden och mot högskolans inre.

Av funderingarna kring vilka arkitektkontor som skulle väljas för de parallella uppdragen ger Keyser en liknande bild som Gustavsson. Han berättar att "vi tänkte att Kalmar /.../ är ju provinsiellt och därför tog vi hänsyn till det och valde ändå tre arkitektkontor med knytning till regionen" (Keyser, 2006-08-15). Keyser, liksom Gustavsson och Brunnberg under lång tid verksam i storstadsregionen Malmö/Lund, säger att skillnaden är stor mellan "de här provinsiella förhållandena" och arbete "i en miljö som till exempel regionen här". Han kan dock inte peka på att det förekommit några framträdande invändningar mot att arkitekter från en annan ort valdes. Likt Gustavsson och Berlin framhåller Keyser att A-plan varit nykomlingar; "valet var ju inte utifrån vad vi normalt har använt utan det här var ju ganska mycket nytänkande" (Keyser, 2006-08-15). Brunnberg för ett lite utförligare resonemang om valet mellan arkitekter från orten och utifrån. Om förhandskunskaper som funnits om arkitektkontor som kunde vara lämpliga för uppdrag säger han att "Atrio är ju stora i Kalmar, och sedan har det ofta funnits ambitionen att pröva någonting nytt och någonting som inte är ifrån trakten, och det var bakgrunden till att A-plan följde med". Brunnberg säger att "det ligger naturligtvis lite ideologi i också att det är en utmaning att någon kommer utifrån och presenterar kanske andra idéer". Han talar om "en ständig ambition att naturligtvis söka nya kontakter med företag som kan ge nya kunskaper och insikter". Brunnberg berättar att man normalt börjar med lokala arkitektkontor, någonting som var särskilt aktuellt i Kalmar som han säger "har ju en egen arkitektföretagstradition". Till skillnad från den designande arkitekten Berlin tycker sig Brunnberg minnas att de valda arkitektkontoren, så när som på Arkitektbolaget som Strindberg samarbetade med, saknade "avgörande biblioteksmeriter" (Brunnberg, 2006-02-14). Precis som sin kollega Berlin säger arkitekten Joanna Heilig att det inte är så annorlunda som designprocess bara för att det råkar handla om bibliotek. Det är enligt henne fråga om samma problemställningar (Heilig, 2004-07-22 – ej inspelat).

Sammanfattningsvis har det alltså inte varit fråga om att enbart välja arkitekter som bokstavligt talat fanns närmast till hands, och det har heller inte varit avgörande om de haft särskilda meriter kring design av bibliotek. Detta gör det extra intressant att återkomma till frågan om vad som eventuellt är specifikt med att designa bibliotek, och inte minst vad arkitekter har att säga om det. Här är det också av intresse att undersöka innehållet i arkitekternas uppdrag och vilken betydelse det har för processens resultat i förhållande till de vinnande arkitekternas inställning och bakgrund.

7.2.3 Byggnaden och uppdraget

Precis som i principbeslutet (*Principbeslut om nytt bibliotekshus i kv Falken*, 1996-12-12, s. [2]) betonas bibliotekets växande betydelse i uppdragstexten (Brunnberg, 1996-12-12, s. 2). Några formuleringar förekommer ordagrant i båda texterna, bland annat att "[d]en snabba utvecklingen inom informationsområdet ställer stora krav på biblioteksverksamheten. Högskolans expansion både inom grundutbildning och forskning innebär också att biblioteket får en allt viktigare roll" (s. [1]; s. 2). I båda texterna ges biblioteket en roll som samlingsplats vilket sägs kunna innebära "en miljö präglad av en välkomnande och öppen stämning". Arkitektoniskt kan öppenheten gestaltas "både mot omvärlden och i de inre lösningarna" (s. [2]; s. 2). De anlitade arkitekterna serveras i uppdragstexten liksom i visionsdokumentet en bild av biblioteket som en öppen mötesplats för främst studenter och forskare.

Precis som i den tillsammans med lokalprogram och visionsdokument bifogade dispositionsplanen lyfts i själva uppdragstexten bibliotekets relationer till campus och den omgivande staden fram. Kvarteret där biblioteket ska ligga beskrivs i både principbeslutet och uppdragstexten som "en tydlig tyngdpunkt för Högskolan" (s. [1]; s. 2), som är integrerad i stadsmiljön enligt texterna. Bibliotekets placering motiveras av att det "skall betjäna alla utbildningar och dessutom har en viktig centrumfunktion" (s. [2]; s. 2). Genom sådana formuleringar uttrycks, med logistiska, symboliska och kulturmiljövårdande implikationer, en avvägning mellan biblioteket som en särskild byggnad och en integrerad del av staden. Uppdragstexten ger fingervisningar om hur det kan lösas arkitektoniskt. En fråga som arkitekterna får belysa "är om den nya byggnaden skall /.../ ansluta till de kringliggande i huvudsak slutna kvarteren, eller vara *friliggande i park*" (s. 3 – kursiv. enl. orig.). Det är dock "väsentligt att biblioteksbyggnaden uppfattas som avslutad även om ytterligare utbyggnader kan tillkomma" (s. 3). Äldre bebyggelse ska hellre respekteras utgående "från stadsbildens skala, rytm, ljushet och grad av detaljering än från mer direkta referenser i arkitekturen". Det går också att utläsa ett bokstavligt krav på att biblioteket ska framstå som en egen byggnad, om än inte drivet hur långt som helst (s. 4).

Även om hänsyn till omgivande bebyggelse framhålls (och därmed antyder krav på att biblioteksbyggnaden designas från utsidan och inåt) omtalas bibliotekschefens cirkelmodell i uppdragstexten implicit som "en syn på byggnaden som vuxen 'inifrån och utåt'". Genomförandet av modellen med dess relationer mellan bibliotekspersonal, besökare, mediabestånd och läsplatser sägs innebära att den önskade öppenheten åstadkoms (s. 2). I anslutning till detta talas det precis som i visionsdokumentet även om tillgång till kunskap utanför den lilla högskolan (Jansson, 1996-11-11, s. [2, 4]; Brunnberg, 1996-12-12, s. 3). Samband, inte bara i virtuell mening och inom byggnadens väggar utan också utanför

dessa, märks också i det att logistik mot omvärlden och inom campus betonas i uppdraget genom hänvisningar till dispositionsplanen, visionsdokumentet och lokalprogrammet (lokalförteckningen). Parkeringar och kontakter mellan högskolans delar och omgivning ågns här en del utrymme.

I arkitektförslagen (ssk A-plans, det vinnande) redovisade tekniska och arkitektoniska lösningar för bibliotekets klimatkontroll blir i senare faser av processen (bedömning och synpunkter) föremål för viss uppmärksamhet med konsekvenser för byggnadens utformning. Inom ramen för sina miljöriktlinjer anges i uppdragstexten Akademiska hus tillämpa ”en försiktighetsprincip, som bl a innebär att tekniska lösningar skall vara beprövade”. Globala miljöhänsyn bejakas, men på kort sikt har ”en god miljö för den som dagligen vistas i huset” högst prioritet enligt texten (s. 5). Här visar det sig snart finnas utrymme för meningsskiljaktigheter kring vilken teknik som kan fungera för att reglera inomhusklimatet. Mer biblioteksspecifika miljökrav med mer långtgående arkitektoniska implikationer presenteras också i uppdragstexten: ”Fönsterarea och fönsterplacering skall vägas mot det behov av skydd mot direkt solljus som framförallt mediabeståndet ställer liksom ev behov av kylning av rumsluften” (s. 5). Även på denna punkt framkommer meningsskiljaktigheter kring designlösningar, dock med ett resultat som sammanfaller med de vinnande arkitekternas och bedömningsgruppens linje.

Uppdragstexten uttrycker också ambitioner för biblioteksbyggnadens utformning som sträcker sig bortom mer biblioteksspecifika funktioner. I texten ”betonas de speciella krav som en högskolemiljö med representativ funktion alltid ställer – slittålighet (i både bildlig och bokstavlig bemärkelse) och god ekonomi men med en omsorg som gör att varken trevnad eller värdighet går förlorade” (s. 5). Här går det att utläsa en avvägning mellan biblioteket som arbetsplats och bibliotekets symboliska betydelse. Texten öppnar också för att den enligt uppdraget eftersträvade öppenheten inte nödvändigtvis behöver gestaltas arkitektoniskt genom stora glasade fasadytor (s. 6). Här ges ännu en fingervisning om att hanterandet av solinstrålning kommer att bli viktigt för val och bearbetning av förslag.

Uppdragstexten ger i biblioteksspecifika termer en antydning om att (potentiella bi-) effekter av (den i visionsdokumentet framhållna) mötesplatsfunktionen kan modereras av arkitekturen: ”Även om verksamheten är kontaktintensiv till sin karaktär är lugn och ro givetvis en kvalitet som eftersträvas i en biblioteksmiljö. Detta bör avspeglas även i arkitekturen, såväl utåt som i interiören” (s. 6). Visionsdokumentets och uppdragstextens utsagor om en byggnad präglad av möten och öppenhet, utan att för den skull utesluta lugn och ro, föregår senare synpunkter där oro för hög ljudnivå och andra störningar i biblioteket uttrycks.

Mot slutet av uppdragstexten återkommer mediabeståndet som ett inslag som gör biblioteket till en särskild byggnadstyp, detta tillsammans med ett, som det sägs, underförstått önskemål om särskild biblioteksrelaterad kompetens hos arkitekterna. Mer specifikt handlar det om att ”redan i detta skede belysa principer för hylluppställning, som både ger en god funktion och medverkar till en önskad upplevelse av rummet” (s. 6). Av formuleringen att döma finns dock inget absolut krav på tidigare erfarenhet av att designa bibliotek, vilket också motsvarar resultatet av urvalsarbetet. I texten står det också att ”god tillgänglighet till bibliotekets växande mediabestånd ställer krav på tydlighet och orienterbarhet” utan att ”utesluta möjligheterna till rikedom i rumsupplevelsen”, eftersom biblioteket används under lång tid av studenterna (s. 6). Av detta framgår att man i uppdraget försökt att i någon mån hantera den, kring arkitektur i allmänhet och kanske biblioteksarkitektur i synnerhet, ofta frammanade motsättningen mellan funktion och form/estetik (jfr kap. 3 ovan).

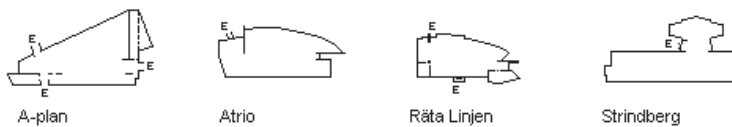
Efter att förutsättningarna för design av biblioteksbyggnaden beskrivits övergår uppdragstexten i en konkret redogörelse för hur uppdraget är utformat (se avsn. 7.2.2 ovan). Där avgränsas arkitekternas designarbete tidsmässigt av en individuell halvtidsgenomgång 1997-01-28 och inlämning av förslag senast 1997-02-21 (s. 7).

7.3 Designarbete

I detta avsnitt presenteras designlösningar för biblioteksbyggnaden med fokus på vad som väglett utformningen av det vinnande förslaget.

7.3.1 Arkitektoniska huvuddrag hos förslagen

De fyra förslagen har flera likheter som nog i stor utsträckning kan förklaras av tomtens form och programmets riktlinjer för de parallella uppdragen. Samtliga designförslag har en mer eller mindre självständig länga utefter tomtens långsida mot gatan. Bokhyllor har i varierande utsträckning koncentrerats i längan och/eller öster om den. Det senare gäller särskilt de båda av bedömningsgruppen förordade förslagen, A-plans (1997-02-21) och Atrios (1997-02-24). A-plans design har en lång putsad vägg mot gatusidan i väster och en stor hall med glasvägg mot nordost med alla medier på ett plan. Atrios förslag uppvisar en tempelgavel i nordost och en stor hall med böjd glasvägg mot ostsydost. Råta Linjens ([1997]) bibliotek är i nordost ihopbyggt med den befintliga centrumbyggnaden vid högskolan men uppvisar annars genom sin stora hall med böjd glasvägg vissa likheter med Atrios design. Strindbergs och Arkitektbolagets (1997-02-21) bidrag omfattar en avlång huskropp med en mindre utlöpare som en lykta vid bibliotekets entré inne i kvarteret.

Figur 11. Principskisser över förslagen med ungefärliga proportioner (E = entré).

7.3.2 Utformning av det vinnande förslaget

De huvudansvariga arkitekterna vid A-plan ger inblickar i hur de beaktat riktlinjer i vision och uppdrag. Särskilt framträdande är designlösningar med koppling till visionens cirkelmodell, förhållandet mellan bibliotekets yttre och inre, samt byggnadens orientering på tomten.

Bibliotekschefens cirkelmodell har enligt arkitekten Lars Berlin varit ”en väldigt stor inspirationskälla”. Berlin säger att modellen ”är inte en rumslig beskrivning utan en funktionsbeskrivning /.../ som vi egentligen omsatte till någonting linjärt” (2004-07-22). Det var med andra ord inte aktuellt att tolka modellen bokstavligt och rita ett cirkelrunt bibliotek i ett plan med bibliotekspersonal i mitten och läsplatser ytterst. Berlins kollega Joanna Heilig säger att hon tycker att bland annat ”det faktum att det helt enkelt var tigt” (2004-07-22) har inspirerat till mer rumsligt spännande (2009-01-22), effektivare och tydligare lösningar (2009-01-21). Hon syftar på att ”det var egentligen för lite plats” på tomten och tror att om ”vi haft någon stor öppen slätt så hade det nog funnits rätt starka traditionellt tänkande krafter” bland bibliotekarier ”som hade tyckt att det är ju så väldigt bekvämt att köra med vagnarna på ett enda plan”. Detta skulle enligt Heilig resulterat i någon ”stor, platt kaka så att vi inte hade haft minsta möjlighet att göra så pass spännande rum” i byggnaden som den nu har. Hon berättar att ”den begränsningen har vi bara varit glada över” och ser ”själva det faktum att man befann sig i en så pass konkret situation med så pass mycket konkreta krav” som en möjlighet, liksom det ”att platsen var stark med alla sina begränsningar”. Heilig säger att den ”boll” eller ”koncentriska tavla” av olika funktionszoner (från mitten: personal > möte med besökare/receptionsdiskar > informationssökning > mediasamling > läs-/studieplatser > slutna studie-/grupparbetsrum), som bibliotekschefen skisserat som vision, ”blev en serie linjer” på grund av att

det fanns en väldigt stark struktur i platsen, som talade om att sidorna var väldigt olika. Den ena sidan vände sig mot staden, mot den ljusa tjugotalssputsmiljön /.../ medan i öster mötte det täta huset ett inre, ett kvarter som tenderade att bli ett öppet gångstråk för framför allt studenterna (Heilig, 2004-07-22)

Byggnadens sida mot gatan har enligt Heilig fått mer ”av den mera slutna karaktären” hos kvarteren mitt emot, medan biblioteket ”öppnade sig mot den inre

platsen där vi kände att den delen av huset borde vara en del av platsen”. Genom detta ”så klipptes bollen upp och rätade ut sig i en sekvens helt enkelt” (Heilig, 2004-07-22). Här har arkitekterna med stöd av tomtens restriktioner skapat en byggnad med två huvudplan och vertikala samband mellan cirkelmodellens yttre zoner, närmare bestämt mediautrymmet på plan 1 och på plan 2 läsplatser med datorarbetsplatser och grupprum. Utåt har byggnaden i viss mån anpassats till omgivning och campus.

Uppdragstextens (1996-12-12) utsagor om biblioteket som framvuxet ”inifrån och utåt” (s. 2) och markerat som en egen byggnad (s. 4) har motsvarigheter i A-plans arbete (Berlin, 2004-07-22; Keyser, 2006-08-15). Berlin berättar om

ett önskemål kanske att vi skulle haft en fönsterdelning som /.../ mera skulle efterliknat byggnaderna runt omkring, men det var inget krav, det var mera en fråga om vi kunde göra så att den härmade lite mer /.../ men /.../ det blev inga sådana fönster därför att /.../ fönstersättningen är ju inte någonting som man bara klistrar utanpå en fasad, utan den har ju med insidan att göra. (Berlin, 2004-07-22)

Berlin säger att förslaget omfattade ”en rumsdelning som hade med funktion att göra på insidan. Då kan man inte klistra på fönster hur som helst” (2004-07-22). Ytterligare anpassning av fasaden mot gatan avvisades i samband med bearbetningen av det vinnande förslaget trots att stadsarkitekten Peter Engström själv framfört synpunkter (Carlsson, 1998-01-15). Engström var vid det laget på väg att lämna projektet för uppdrag utomlands. Han antyder senare att design inifrån och ut kan kollidera med hänsyn till omgivningen, och säger att sidan mot gatan väster om biblioteket möjligen kunde fått vara lite mer spännande. Enligt honom har den blivit lite andefattig. Förklaringen urskiljer han i att den blivit ”formad av funktionerna inifrån”. På grund av att ”administrationsdel och grupprum och sådant /.../ samlades på den här sidan eftersom hela läsesalen och allt det här ligger ju inåt, så var man tvungen att maxa på den här sidan, och det kanske kunde fått ett lite roligare uttryck”. Dock tycks stadsarkitekten inte ha uppfattat att man tvingats till större kompromisser utifrån krav från agenter som haft mer med inre utformning och funktioner att göra (Engström, 2007-10-17).

Heilig ger en beskrivning av A-plans tillvägagångssätt där utsidan och utseendet inte utgör en utgångspunkt för arbetsprocessen; de ”startar ju aldrig med några formella visioner på det sättet.”⁷⁴ Det finns ju folk som gör det /.../ traditionellt fanns /.../ monumentala anläggningar som [till exempel] skulle se symmetriska ut”. I stället för fokus på fasad talar Heilig om ”det som händer inuti huset” som en process. Hon säger att det inte är något statiskt tillstånd och att A-plan strävade efter att i byggnaden återspegla just ”det icke-statiska /.../ och de krav det

---

⁷⁴ På A-plans sida <http://www.a-plan.se/kontoret.htm> [2008-10-14] framgår detta: ”Vi utgår inte från stilval eller formella visioner. Varje byggnad har sina egna förutsättningar. Vi vill förstå och ge uttryck åt det unika.” (kursiv. enl. orig.)

ställer, den öppna strukturen, öppenheten för oförutsedda händelser”. Heilig nämner i anslutning till detta möjligheten att mötas. I hennes framställning är det någonting som inte ”ligger på nivån utseende” (2004-07-22). Här förefaller det som om visionen om högskolebiblioteket som mötesplats varit förenlig med en designprincip enligt vilken stor vikt läggs vid byggnadens inre. Enligt Heilig är det fråga om ”en mötes- och arbetsplats, en rumslig rikedom och en klar ordning”. Byggnaden bör enligt Heilig tala ”både med staden och med studenterna, inte bara till studenterna”. Hon betonar att byggnaden ingår i ett sammanhang och tycker att A-plan tar sig an sina byggnader med ett mer ”strukturellt än visuellt angreppssätt /.../ mera rumsligt än någonting som du betraktar”. Heilig tycker att A-plans byggnader brukar vara svåra att fotografera på grund av att de inte bygger på ett utseende utan ofta på en ordning och en rumsupplevelse (2004-07-22).⁷⁵ Uppdragets krav på samband med det omgivande kvarteret och staden i övrigt tycks alltså ha varit förenligt med de vinnande arkitekternas tankar. Även inne i byggnaden finns det en kvartersstruktur så som arkitekterna vid A-plan framställer det redan i sina förslagshandlingar:

Biblioteket är sammansatt av fem typologiskt läsbara delar;

1. ”Torget”
2. ”Gatuhuset”
3. ”Huvudgatan”
4. ”Tvärgatorna”
5. ”Gårdshuset”

Dessa överensstämmer i skala och tillgänglighet med omgivande byggnader. I sina möten till omgivningen tydliggör de relationen mellan yttre ordningar;

stad – högskola

kvarter – parkrum

gamla byggnader – nya

bibliotek – besökare (A-plan, 1997-02-21, s. 1)

Heilig berör säkerhetskravs begränsningar för visioners genomförande och lyfter i det sammanhanget fram särdrag hos biblioteksbyggnader (detta trots att hon och Berlin tonat ner det speciella med att designa bibliotek). Hon säger att ”den /.../ visionära öppenheten att betrakta det här som en samling hus med kvarter och gator emellan, som egentligen inte gör så stor skillnad på ute och inne /.../ är en väldigt optimistisk tanke” som man aldrig kan förverkliga i ett bibliotek, om in- och utgångar måste låsas för att de inte kan bevakas (2004-07-22).

Heilig berättar om hur strukturen med läsplatsbryggor i hallen som en viktig komponent underlättat arbetet. Under bryggorna fick arkitekterna möjlighet att

---

⁷⁵ Detta går även att läsa på A-plans sida <http://www.a-plan.se/kontoret.htm> [2008-10-14]: ”Vi gör rumsliga snarare än bildmässiga överväganden. Vi funderar mycket över hur en människa rör sig och hittar rätt. Vi tror att hon behöver förstå sin omgivning för att kunna ta den i besittning. Vi söker tydliga samband, klara tillhörigheter och en rik rumsupplevelse.” (kursiv. enl. orig.)

ordna medierna ”på ett /.../ klart sätt”. Heilig säger att de ”hade inte så bra koll på mängden” media, ”så från början seglade de faktiskt runt lite granna”. Enligt henne kändes det ”som en otrolig befrielse” när medierna ”ordnade sig in under” bryggorna, eftersom ”de beskrev de här slutna bokkvarteren och de /.../ öppna rummen där[emellan]” (2004-07-22). På detta sätt tycks arkitekterna ha hittat en lösning på uppdragets (1996-12-12) ”krav på tydlighet och orienterbarhet” (s. 6).

Att bibliotekets glasfasad vänts mot norr/nordost framstår som en avgörande händelse i designprocessen och en viktig designlösning för både campuslogistik, uttryck och klimat. Berlin framhåller att till skillnad från i andra förslag öppnar sig A-plans byggnad mot torget norr om biblioteket. I stället för ett ”inre rum /.../ i kvarteret /.../ definierar [A-plans förslag] det här /.../ som en serie rum. Det här är någonting där man rör sig”. Berlin påpekar också att glasfasadens orientering mot nordost minskar problemen med solinstrålning och höga temperaturer i biblioteket (2004-07-22). Här snuddar han vid mer eller mindre specifika drag hos högskolebiblioteksbyggnader. Inomhusklimatet måste kunna regleras på grund av den tidvis stora mängden besökare. De många datorerna i biblioteket bidrar till uppvärmning av inomhusluften, och belysning och dagsljusinfall bör inte orsaka blänk i bildskärmarna. Arkitekterna tycks, trots möjligheten att peka på sådana biblioteksspecifika designkrav, ha sett glasfasadens placering som något av en chansning; ”det är antingen ett vinnande eller ett väldigt förlorande koncept” (Berlin, 2004-07-22). Alla i bibliotekspersonalen har inte heller inledningsvis trott att en nordostvänd glasfasad ger tillräckligt dagsljusinsläpp (se kap. 8 nedan). Även Berlins kollega Heilig ”var lite skeptisk till den här norrvändningen”, men blev ganska glad när hon såg att det ”satt /.../ studenter och häckade” (Heilig, 2004-07-22) ”på torgbildningen utanför, som definierats av husets tillkomst” (Heilig, 2009-01-09).

Heilig talar om betydelsen av agenter med olika professionsbakgrund och roller i designarbetet. Ett par av medlemmarna i bedömningsgruppen urskiljer hon som särskilt viktiga, nämligen bibliotekschefen och fastighetsbolagets arkitekt-råd. Enligt Heilig har designarbetet gynnats av ”att det fanns en bibliotekschef med en massa visioner” trots att det orsakat en del oro hos bibliotekspersonalen. Heilig påpekar att A-plan inte hade ritat bibliotek tidigare och säger att de ”hade den stora turen att få en verbal och visionär bibliotekschef som motpart”. Heilig berättar om bibliotekschefen att

hans formuleringar och våra formuleringar som /.../ rent tekniskt var formulerade på väldigt olika sätt råkade faktiskt närma sig samma sorts vision tror jag, eller att han [hos oss] hittade en omsättning i /.../ fysisk verklighet åt sina egna tankar och blev väldigt glad /.../ till slut så hade vi väl /.../ lite svårt att skilja på vad som var vems, utan det fanns /.../ olika infallsvinklar och rätt så mycket samma föreställningar om att det här är en mötesplats (Heilig, 2004-07-22)

Liksom Berlins tal om bibliotekschefens funktionsbeskrivning visar Heiligs fortsatta redogörelse att bibliotekschefens cirkelmodell uppfattats av de båda designande arkitekterna. Heilig beskriver modellen som en sekvens, boll och koncentrisk cirkel;

lustigt nog som arkitekter behövde vi inte likadana bollar utan vi gjorde samma strukturella beskrivning av sambanden /.../ och i och med att vi så att säga från andra hållet samtidigt försökte närma oss platsen, så blev ju tolkningen av de här sekvenserna och mötena mellan besökare och personal och biblioteket som både en mötesplats och väldigt mycket en arbetsmiljö /.../ som jag uppfattar det. Det /.../ är alltså en arbetsplats, en studiemiljö, gärna en inspirerande studiemiljö där möten kan ske på ett planerat sätt (Heilig, 2004-07-22)

Kreativa möten kan enligt Heilig ske ”också på ett /.../ oväntat sätt” (2004-07-22). Heilig säger senare att ”[d]et spontana, som går utanför förväntade ramar, är naturligtvis ett kännetecken för en kreativ miljö”, och ”att ’möten på ett planerat sätt’ inte ’varit ett överordnat mål’”. Snarare har det i så fall handlat om möten ”på ett ’strukturerat’ sätt” (Heilig, 2009-01-09). Arkitekterna har av citaten ovan att döma låtit den av bibliotekschefen företrädde visionen om biblioteket som en arbetsplats och mötesplats styra byggnadens utformning med hjälp av cirkelmodellen. Att den kunde tolkas som en sekvens gjorde det möjligt att designa ett allt annat än cirkelrunt bibliotek som ändå innehåller de samband som modellen föreskriver.

Andra förutsättningar för ett bra resultat som Heilig urskiljer hos agenterna är att beställaren (underförstått Akademiska hus) ”hade hög ambitionsnivå och stor erfarenhet” och att det fanns ”en arkitekt som motpart på deras sida, Klas Brunnberg”. Heilig säger att hon ”tror inte man ska underskatta hans roll i det hela som någon sorts modererande kraft”. Hon berättar att Brunnberg i krislägen kunde använda en ”ovanifrån-blick utan att ge sig in i detaljer, och vaska fram det som var viktigt [överordnat] i processen och hjälpa oss andra att komma ihåg det” (2004-07-22), enligt Heilig ”underförstått: när vi alltför distanslöst vecklat in oss i detaljer” (2009-01-09). Hon prisar ”Akademiska hus som skapar den sortens position inom sin organisation”. Heilig berömmar även Brunnbergs personliga egenskaper (2004-07-22).

Bibliotekschefen och den rådgivande arkitekten Brunnberg har också haft stort formellt inflytande på biblioteksbyggnadens utformning genom sin medverkan i bedömningsgruppen som hade att rekommendera ett av de fyra arkitektförslagen för genomförande. Brunnberg har, av bedömningsutlåtandets (1997-04-07) innehåll och formuleringar att döma, samt enligt informanter (Brunnberg, 2006-02-14; Engström, 2007-10-17), utfört en stor del av arbetet med utlåtandet.

7.4 Bedömning

I den grupp som fick i uppdrag att bedöma förslagen ingick bibliotekschefen Bertil Jansson, högskolans fastighetsansvarige Bengt Sedvall, kommunens stadsbyggnadschef och arkitekt Peter Engström, fastighetschefen Bengt Keyser respektive lokalplaneraren Torsten Tunebro vid Akademiska hus, samt den av Akademiska hus anlitade arkitekten Klas Brunnberg. (Avsaknaden av kvinnliga medlemmar förefaller vara en tillfällighet eftersom Ingrid Gustavsson, som skulle ingått i gruppen, rekryterades till en annan tjänst.)

7.4.1 Rangordning av designförslag

Bedömningsgruppens utlåtande (1997-04-07) representerar en viktig fas i processen, särskilt som den där förordade designen, A-plan, i sina huvuddrag omsattes i den byggnad som processen ledde fram till. Tabell 2 är sammanställd utifrån bedömningsgruppens utlåtande. Här går det att utläsa mycket av vad gruppen prioriterar.

Bedömningsaspekter (åberopade restriktioner)	A-plan	Atrio	Strindberg	Räta Linjen
läge på tomten	+2	+2	+2	-2
omgivning: skala	+2	+2	+2	-2
omgivning: rytm	0	-2	0	-2
campuslogistik: entré och betonande av stråk	+2	+2	+2	+2
campuslogistik: ohindrat stråk	0	-2	0	-2
campuslogistik: möte stråk-gata	0	0	0	-2
omgivning: proportioner	+2	+2	0	-2
omgivning: huvudriktning	0	0	+2	0
(omgivning:) storlek	0	0	-2	-2
fasadspråk: omgivning (skala, rytm)	0	0	0	-2
uttryck för funktion	+2	0	0	0
fasadspråk: gård	+2	+2	-1	-2
entré: primär	-2	-2	-2	-2
entré: sekundär (mot gatan)	+2	0	0	-2
entréinteriör	+2	+2	+2	-2
inre struktur: zoner, orienteringsmöjligheter, logistik	+2	+2	-2	-2
flexibilitet i utförande	+2	+2	+2	+2
ljus- och klimatkontroll	+2	-2	0	-2
klimatskal	-1	-1	+1	-1
"Summa":	19	7	6	-25

Tabell 2. +2 innebär starkt positivt omdöme. +1 innebär (övervägande) positivt omdöme. -1 innebär (övervägande) negativt omdöme. -2 innebär starkt negativt omdöme. 0 innebär att omdöme saknas.

Även om tabellen är en abstrahering av utlåtandet⁷⁶ märks preferenserna för de två förslag som gruppen ser som mest utvecklingsbara. I utlåtandet ges klara besked om vad som styr bedömningen och vilka förslag som är lämpligast ur bibliotekssynpunkt: ”Vad gäller den vid sidan om den yttre gestaltningen viktigaste frågan, nämligen bibliotekets organisation och anda, ser bedömningsgruppen som framgått dock endast två förslag som tydligt utvecklingsbara, nämligen A-plans och Atrios” (1997-04-07, s. 11). Gruppen granskar och jämför noggrannare dessa två varefter den rekommenderar fortsatt arbete med A-plans förslag.

Vissa av bedömningsaspekterna innebär avvägningar motsvarande dem som arkitekterna har fått göra (se även avsn. 7.4.2 nedan). En avvägning innebär att mötesplatsfunktionen ska vara möjlig utan att allvarligt störa arbetsplatsfunktionen. En annan kan betraktas i termer av funktionalitet och estetik, där arkitektonisk form och estetik kan stödja vissa funktioner och motverka andra (utan att dessa för den skull blir omöjliga, såvida inte detta är avsikten och potentiellt möjligt). Detta innebär avvägningar mellan estetik och funktion och mellan olika funktioner (t.ex. uttryck för biblioteksverksamheten) med koppling till estetik och arkitektonisk form. Här syns avvägningarna mellan byggnadens anpassning till omgivningen och dess framträdande som en särskild byggnad, mellan arbetsplatsfunktionalitet och symbolik samt mellan tillgänglighet och rumsupplevelse. Gestaltandet av bibliotekets inre (för cirkelmodellen och funktionaliteten) och dess yttre har också inneburit vissa avvägningar.

Lars Berlin säger att den mest avgörande händelsen för A-plans designförslag ”var ju naturligtvis när bedömningsgruppen var positiva till den halvtidsgenombång som vi hade av projektet”. Han berör det att bedömarna föredrog designlösningar med två våningar ovan jord (framför tre), i synnerhet A-plans lösning med ”all media på bottenvåningen och alla läsplatser på våning två” (Berlin, 2004-07-22). Berlin beskriver en av de andra firmornas (Strindbergs) inledande (och på begäran omarbetade) förslag med ”tre våningar med blandat media och läsplatser” som en motpol för bibliotekschefen jämfört med A-plans förslag. Berlin säger att han tror att chefen när han såg de förslagen fick klart för sig vilket av dem som han föredrog;

det var nog den viktigaste händelsen /.../, det är det som har styrt upp resten av byggnaden fullständigt /.../ dels att vi fick jobbet /.../ men också på vilket sätt vi jobbade /.../ om verksamheten hade sagt ”nej, nej, nej, glöm det, vi kan aldrig ha all media på bottenplanet och läsplatserna en trappa upp, så jobbar inte vi”, så måste ju vi komma fram med ett annat förslag (Berlin, 2004-07-22)

---

⁷⁶ Det är omöjligt att väga varje enskilt omdöme mer än i termer av positivt och negativt, och det är också svårt att räkna antalet omdömen; vissa kan delas upp i flera och skulle i så fall ge fler plus och/eller minus för det enskilda förslaget.

Klas Brunnberg talar också om bedömningsarbetet som avgörande. Han beskriver det som metodiskt och drar sig till minnes att proceduren var ganska långdragen utan urskiljbar vändpunkt. Brunnberg säger att både A-plans och Atrios förslag ”avspeglade på något sätt bibliotekets idé” (2006-02-14). Även om ett avgörande kan urskiljas i bedömningsutlåtandet tycks alltså konkurrensen med Atrios förslag ha varit påtaglig. Atrio hade liksom A-plan (och Råta Linjen) två våningsplan ovan jord (motsvarande befintlig stadsbebyggelse mitt emot bibliotekets västra långsida). Däremot saknade Atrios förslag, som det presenterades, A-plans renodling av böcker och läsplatser på var sin våning.

Torsten Tunebro bekräftar beskrivningen av hur man framför allt valt mellan två förslag, varav A-plans enligt bedömningsutlåtandet (1997-04-07) krävde mindre bearbetningar än Atrios. Tunebro säger att han tyckte att A-plans förslag var hårsmånen bättre och att han till skillnad från i många andra projekt inte hade några stora synpunkter om bearbetning av det vinnande förslaget (2006-03-07). Brunnberg säger att så vitt han kan minnas var det när man väl valt förslag ingen tvekan om att A-plans bibliotek väl motsvarade den idé som bibliotekschefen hade (2006-02-14). Bengt Sedvall talar om närmast total enighet i gruppen men säger också att även Atrios förslag hade kunnat bli bra. Han ser stora likheter mellan A-plans och Atrios förslag vad gäller deras sätt att lösa personal- och kommunikationsfrågor (2005-08-10). Sedvalls påpekande om likheterna är intressant med tanke på Ingrid Gustavssons (se avsn. 7.2.2.2 ovan) och Joanna Heiligs (se avsn. 7.3.2 ovan) tal om platsens egenskaper, samt det att de olika arkitektkontoren haft bibliotekschefens cirkelmodell att arbeta efter. Här syns det hur ett bestämt hållet visionsdokument från biblioteksledningens sida, tillsammans med ett uppdrag utformat av arkitekter, gynnat framtagandet av i flera avseenden lika designförslag. Inte minst visionens cirkelmodell och uppdragets stora vikt vid byggnadens förhållande till omgivningen återkommer i bedömningsutlåtandet.

7.4.2 Bedömningskriterier

Bedömningsutlåtandet domineras av arkitektoniska utsagor. I den mån biblioteksverksamhet berörs handlar det om operativa funktioner (t.ex. kontorsarbete och mediaförvaring) mer än syften (informationsförmedling och lärande nämns t.ex. inte). Eftersom arkitektoniska hänsyn, inte minst till omgivningen, är viktiga vid val av design i det aktuella fallet, har utlåtandet stor betydelse för bibliotekets framtid trots att man i det inte särskilt mycket går in på bibliotekets funktioner annat än i konkreta termer så som media, läsplatser och grupprum.

7.4.2.1 Biblioteket som en särskild del av högskolan i staden

Vad bedömningsgruppen tillsammans med anpassning till omgivningen också tar fasta på med relevans för biblioteksverksamheten är relationerna på campus och dess utbredning i staden. Bengt Keyser säger att det var viktigt att biblioteket placerades på campus ”på ett sätt så att /.../ det var en god kommunikation, att det kunde verkligen bli en centrumplats”. Någoting som enligt honom ”var avgörande i valet” var ”öppenheten inåt området så att man hittade en form för det”, samt ”att man fick en anpassning /.../ mot stadsbilden där den var mer sluten” (2006-08-15).

Figur 12. Biblioteket med öppen gård och huvudentré mot nordost. Norr om biblioteket park med stigar, och i väster (till höger) äldre radstående hus (foto: förf., 2008-04-15).

Skala, proportioner och rytm lyfts av bedömningsgruppen fram som viktiga i hänsyn till omgivningen. I utlåtandet påpekas att biblioteksbyggnaden inte nödvändigtvis behöver imitera äldre bebyggelse (1997-04-07, s. 5). Keyser förefaller nöjd med ”den lågmälda men ganska speciella funktionalistiska stilen som finns och som är modern men ändå klassisk och som vänder sig mot staden, alltså mot gatan, gaturummet” (2006-08-15). Peter Engström säger att det skulle få synas att biblioteksbyggnaden var ”byggd tjugohundra /.../ men i skala

och uttryck så skulle den ändå inte ta överhanden över de här radstående husen” (2007-10-17). Bedömningsgruppen (1997-04-07) ger fler uttryck för en sådan hållning när den skriver att den ”överstora och monumentalt upplagda entré” ut mot den omgivande bebyggelsen i väster som fanns i Råta Linjens förslag (s. 7), och den pelarförsedda tempelgaveln i nordost som Atrios förslag innehöll (s. 6), inte passar. Bertil Jansson lyfter också fram detta senare när han jämför A-plans och Atrios förslag. Enligt honom är biblioteket inte en monumentalbyggnad vilket ”var viktigt. En sådan monumentalentré passar ju inte in i det här området, det var rätt väsentligt”. Jansson jämför med kongressbyggnaden i USA och säger att ”det var inte vad högskolan eftersträvade, och det var inte vad stadsbyggnadsmiljön tillät. /.../ Det här uttrycket, det ville vi inte ha”. A-plans förslag har enligt Jansson resulterat i ”den utomordentligt välavvägda entré bilden som vi har i dag” (2004-06-08). Precis som han fjärrar sig Joanna Heilig från monumentalitet, om än i något mer allmänna termer (2004-07-22 – se avsn. 7.3.2 ovan).

Även om A-plans arkitekter tycks tona ner biblioteket som en särskild byggnadstyp berörs detta av bedömningsgruppen, inte minst mot bakgrund av de re-

striktioner som anpassning till den omgivande bebyggelsen medför. I gruppens utlåtande står det att A-plans designlösning

visar i övrigt att en ödmjukhet i skalan, en fingradering av detaljer och utförande och en omsorgsfull komposition av fasaden, som låter byggnaden framträda med ett modernt språk i sin egen rätt som *bibliotek*, kan vara en väl så respektfull anpassning till stadsdelens villkor som ett mer eller mindre troget sökande efter likheter med omgivande fasader. (1997-04-07, s. 5 – kursiv. enl. orig.)

Bibliotekets framträdande som en egen speciell byggnad överensstämmer med att biblioteksfunktionerna inte har varit helt underordnade byggnadens yttre. Keyser talar om att ”den vision som man hade ifrån verksamhetens sida som blev väldigt styrande för byggnadens utformning” innebar kunden i centrum och ett lättarbetat och tydligt bibliotek. Han knyter an till den principiella cirkelmodellen och säger att

idén som målades upp /.../ av /.../ bibliotekschefen /.../ var väldigt tydlig, och på något sätt blev det bilden för det förslag som valdes. Det stämde väldigt väl överens med det alltså hur man tog vara på de värden som man såg skulle finnas i den här byggnaden för att verksamheten skulle fungera så bra som möjligt i fråga om öppenhet, tillgänglighet, och fysisk miljö. (Keyser, 2006-08-15)

Lars Berlin talar om att A-plan vid en presentation av förslaget efter halva uppdragstiden visade en figur som uppenbarligen gjort intryck på bedömarna (2004-07-22). Engström har en liknande minnesbild av att A-plans presentation varit betydelsefull och säger att de ”verkade mest kompetenta /.../ när de pratade biblioteksfrågor” (2007-10-17). Bibliotekschefens vision tillsammans med uppdragstextens framhållande av biblioteksbyggnaden och högskolan i staden är uppenbarligen någonting som de vinnande arkitekterna tagit till sig och kunnat presentera tolkningar av. Berlin sammanfattar (och nämner likt Keyser campus) vad A-plan tycks ha tagit fasta på inför halvtidspresentationen. Han säger att bibliotekschefens vision omfattade ”hur byggnaden skulle fungera inifrån och ut, att den ska vara ett centrum för hela högskolan i Kalmar, en mötesplats mellan personal och studenter, /.../ en mötesplats mellan medier och användare”. Byggnaden ska dessutom ”vara en mötesplats i staden rent fysiskt”. Berlin berättar att ”Akademiska hus /.../ hade ju en tanke om – och det har de ju vid alla högskolor – att det ska vara ett campusområde /.../ alltså i staden ska högskolan bestå av en serie byggnader med ett gångstråk i mitten /.../, och man skulle röra sig inne i kvarteret och möta huset” (2004-07-22; jfr Samuelsson, 2008, s. 8). Enligt Keyser har A-plan lyckats inte bara med fasaden mot gatan, utan i ännu högre grad med ”den som ändå vänder sig in mot området, men som också öppnar sig /.../ åt den vägen där stråket nästan går bort mot de andra delarna i campuset som i alla fall var tanken” (2006-08-15).

7.4.2.2 Öppenhet utåt och inåt

Uppdragstextens antydning om att öppenhet inte kräver stora glasade fasadytor (1996-12-12, s. 6) och arkitekternas uppmärksammande av glasväggens orientering motsvaras av att den har varit viktig vid bedömning av designlösningarna. Flera av bedömarna uttrycker skepsis mot stora glasfasader i allmänhet och sydvända glasväggar i synnerhet. Bengt Keyser säger att hos A-plans förslag jämfört med de övriga var det ”hur man riktade byggnaden ur energihänseende och ljusförhållande och miljöfrågor, som var originellt och speciellt”. Keyser menar att man i Sverige är benägen att lägga ”de stora fasaderna i glas åt solsidan”. A-plans orientering av glasfasaden mer mot norr gör enligt honom ändå byggnaden ljus och tillgänglig (2006-08-15). I synpunkter i anslutning till bedömningsutlåtandet uttrycks från bibliotekspersonal en farhåga om att det kan komma in för lite ljus i byggnaden på grund av den kompakta södra väggen (1997-04-17, bil. 1). Bedömningsgruppens medlemmar fokuserar däremot risken för att en vägg med mer glas i söder skulle innebära för mycket sol för medier, personal och besökare (Bedömningsgrupp, 1997-04-07, s. 10; Jansson, 2002-06-25; 2004-06-08 – ej inspelat; Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14; Tunebro, 2006-03-07; Keyser, 2006-08-15; Engström, 2007-10-17),⁷⁷

särskilt mot bakgrund av att verksamheten i sig ger ett betydande värmeöverskott. I förslagen diskuteras utvändiga solskydd, vilket sannolikt kan lösa detta men som är ett problem att hantera från såväl utformnings- som förvaltningssynpunkt. Solskyddsglas, som ger reflexer, vore olyckligt och skulle dagtid motverka syftet med öppenheten hos bibliotekshallen. A-plans förslag med en nordostvänd glasvägg visar en lösning, som har stora fördelar i detta avseende. (1997-04-07, s. 10)

Av citatet framgår tydligt att bedömningsgruppen tagit hänsyn till både inomhusklimat och uttryckspotentialer hos byggnaden. Bengt Sedvall, som har gestaltning som en hörnsten i byggnadsprojekt, talar i termer av att ett syfte med glasfasaden var att möjliggöra insyn ”i hela biblioteket, och det är ju oerhört fint på kvällarna också när det är upplyst, så att det där tycker jag vi lyckades bra med” (2005-08-10). Peter Engström talar om glasfasadens betydelse för byggnadens uttryckspotentialer med relevans för högskolan och dess biblioteksverksamhet, ”så att det inte bara var en död glasyta utan att man kände att man såg verksamheten i flera plan utifrån /.../ vi ville ju gärna att biblioteket skulle ge ett levande intryck och skulle komma att vara fullt av liv både på kvällar och helger”. Han säger att det var ”ju trevligt om det lyste varmt under vintern /.../, och genom att det var ett ganska öppet kvarter så skulle det ge uttryck mot de omgivande gatorna också. Man skulle kunna se ganska väl verksamheten även om man gick utanför kvarteret” (2007-10-17). Motsvarande utsagor återfinns också hos arkitekterna. Joanna Heilig säger att ”den här allmänna studentplatsen” ska

⁷⁷ Liknande problem och samtida tendenser att bygga glasade ytor uppmärksammas av Bisroux (2002, s. 53; 2008, s. 224).

lysa ut kvällstid (2004-07-22).⁷⁸ Den långa till stor del glasade fasaden mot gården i A-plans design skapar ett samband mellan ute och inne, där hallen med medier och läsplatser är någonting som gör biblioteket till en speciell byggnad. Bedömnarnas bevakning av öppenheten har också gjort sig gällande inuti byggnaden.

7.4.2.3 *Inre zonindelning och öppenhet*

Med nyansskillnader motsvarar A-plans och Atrios förslag enligt bedömningsgruppen väl cirkelmodellen ”och dess önskade relation mellan arbetsrum, information, mediabestånd och läsplatser – här dock uttryckt som snitt vinkelrätt mot huvudaxeln i stället för som den teoretiska modellens radier i en cirkel, utgående från personalens arbetsplatser i centrum” (1997-04-07, s. 7). Utlåtandet säger med andra ord att cirkelmodellen fått en ny tolkning med bevarande av förhållandena mellan modellens delar, i princip zoner för olika operativa funktioner. Det är uppenbarligen denna typ av designlösning som Lars Berlin syftar på när han beskriver A-plans tolkning av cirkelmodellen som någonting linjärt (2004-07-22).

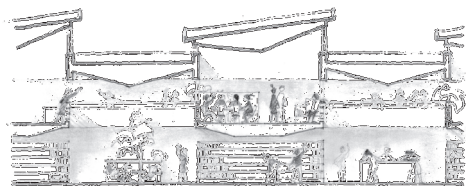
Bedömningsgruppen framhåller A-plans lösning som särskilt bidragande till den eftersträlvade öppenheten, dock med viss risk för ljudstörningar mellan de olika zonerna:

Det framstår alltså som den renodling av funktionerna i en ”smårumsdel” och en bibliotekshall, som kännetecknar A-plans och Atrios förslag, bör vara det bärande motivet för dispositionen. Principerna för den fördelning av funktionerna i bibliotekshallen på flera plan som ändå är nödvändig kan diskuteras ur flera perspektiv. Det är i utgångsläget inte nödvändigt men är en tydlig fördel om hela mediabeståndet kan samlas på ett bottenplan utan att andra funktioner här, t ex ett antal läsplatser, behöver uteslutas. Detta kräver å andra sidan stor plats och ger olikstora plan om det övre planet utnyttjas endast för läsplatser såsom i A-plans förslag. Här utnyttjas detta, genom de fristående läsplatsbyggorna, som ett bidrag till en stor öppenhet i hallen som är en avgörande rums kvalitet.

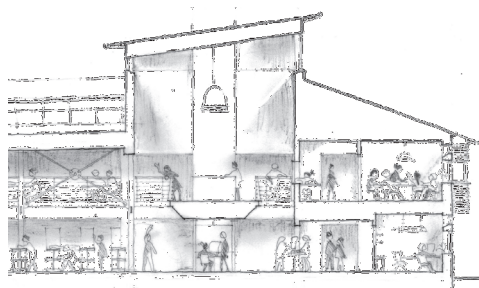
Å åter andra sidan måste riskerna för störningar i ett så stort och öppet rum med många funktioner beaktas. Här kan möjligen den erfarenheten vägas in att akustiskt krävande miljöer med liten dämpning ofta sänker röstläget hos dem som vistas i lokalen. (1997-04-07, s. 8)

---

⁷⁸ Arkitekten Christer Malmström pekar i ett reportage på att det vid Södertörns högskolebibliotek i Flemingsberg, centralt placerat på campus, ”ska vara lätt att se in (och ut), i mörkret ska det lysa som en lykta” (Samuelsson, 2008, s. 9).

Figur 13. Skiss av längdsektion (A-plan). Se <http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket.htm>

Figur 14. Skiss av tvärssektion (A-plan).

arkitekterna fick stöd av en akustiker,

som sa att /.../ om man ser det som låter så har man lättare att stå ut med det /.../ om man /.../ hör röster genom väggen eller man hör en bil eller någonting annat som låter men man ser inte källan /.../ upplever man det som ett störningsmoment. Men om man ser det som låter blir det begripligt och inte en störning längre,⁷⁹ och det stämmer ganska bra här. (Berlin, 2004-07-22)

Bedömarnas uppmärksammande av riskerna för störningar och invändningarna som uppstod kring bilden av vinkande besökare ger en antydning om att tysta zoner så långt framställs som viktiga för högskolebiblioteksverksamheten, men också om att både bedömande och designande arkitekter hyser viss tilltro till arkitekturens möjligheter att påverka användarna. Zonindelningen har som Berlin framställer det kunnat kombineras med visst hänsynstagande till omgivningen, ”kvarteretsstaden” väster om biblioteket. Mot denna svarar yttersidan av den murade ”tyngre kroppen” som omsluter bibliotekets personalutrymmen och grupprum. Där ”kan man stänga en dörr om sig, man kan antingen få lugn och ro, vara tyst, eller /.../ gå dit ifall man vet att man kommer att bullra, så det är en akustisk gräns”. Enligt Berlin var vissa, inklusive A-plans arkitekter, oroliga för ljudklimatet i den angränsande hallen ”som öppnar sig emot campusområdet”. Berlin berättar att de ”hade beredskap för att sätta upp en mängd glasväggar och arran-

⁷⁹ ”Man kan acceptera att bli störd när man ser sin omgivning” säger en bibliotekarie som var med vid planerandet av tillbyggnaden av stadsbiblioteket i Malmö (Pemer, 2001, s. 29).

gemang” även om han själv inte hade tyckt om det. Den stora hallen har få mellanväggar. Berlin säger dock att ”bara för att det är ett stort rum och det finns många tvärsikter och möjligheter att känna igen kompisar /.../ så vrålar man inte på det sättet, utan man anpassar sig till att det är ett bibliotek” (2004-07-22).⁸⁰ (Här ger Berlin intressant nog en antydning om att biblioteket kan uppfattas som en särskild byggnadstyp som i sin tur väcker särskilda förväntningar på hur man bör bete sig.) Heilig säger att ”det artikuleras en tyst zon, en lite halvtyst zon och en där du faktiskt sitter själv och läser och inte stör någon /.../ folk dämpar sig /.../ automatiskt när man kommer in i det stora rummet” (2004-07-22). Genom bryggorna i hallen utgör läsplatserna en egen zon, skild från men i nära kontakt med mediabeståndet.

En arkitektonisk tolkning av cirkelmodellen med klar zonindelning har med andra ord logistiska implikationer vilket bedömningsgruppen (1997-04-07) tar fasta på då den diskuterar ”frågan om ett val mellan principerna att *samla* media och läsplatser var för sig eller att *blanda*” (s. 9 – kursiv. enl. orig.). Enligt bedömningsutlåtandet bör både läsplatserna och bibliotekspersonalens arbetsplatser vara nära mediabeståndet utan att detta splittras upp. Lösningen ses som optimal från arbetssynpunkt även om den medför en stor ytutbredning (s. 9). En glimt av arbetet bakom bedömningsutlåtandet på denna punkt ges av Klas Brunnberg som säger att ”det var svårt att hitta motiv för att dela upp det” på två plan; ”vad är det som sker där uppe och vad är det som /.../ sker där nere”. A-plans design med läsplatser på bryggor ovanför ett samlat mediabestånd gynnade valet av lösningen med läsplatser och media samlade var för sig men nära varandra; ”arbetsfördelningen skedde alldeles naturligt” mellan bokhyllorna under bryggorna och de renodlade läsplatserna ovanpå (Brunnberg, 2006-02-14).

Berlin framhåller renodlingen mellan medier och läs-/studieplatser som ett särskiljande drag (ett annat är glasväggens placering mot nordost) hos A-plans förslag som tilltalat bedömnarna, inte minst bibliotekschefen (Berlin, 2004-07-22). Ur logistiksynpunkt utmärker annars designlösningen sig genom de många små spiraltrapporna mellan hallgolvet och bryggorna. Heilig beskriver det som ett ”tredimensionellt gatunät” som inte har en ”stor central flott pampig trappa” men däremot ”en massa mindre trappor i väl valda knutpunkter” (2004-07-22). Berlin talar om hur biblioteksbesökare lätt ska kunna komma åt medierna på bottenplanet och sedan söka sig uppåt till bryggorna för att arbeta. De många små trapporna gör att ”man har alltid nära till en trappa”. Berlin säger att han ”tror att det hade fungerat sämre om det hade varit en eller två strategiskt placerade stora trappor” eftersom det skulle ha gjort det besvärligare ”att ta sina böcker och gå upp till en läsplats”. Detta hade inneburit en känsla av ”att det är hela tiden långt dit man ska”. Dessutom talar han om någonting som ur hans

---

⁸⁰ Arkitekten Hans Tirsén, som arbetat med universitets- och högskolebibliotek i Luleå och Gävle samt sambiblioteket i Härnösand, säger i stort sett samma sak (Brännmark, 2004, s. 45).

synvinkel möjligtvis är en positiv bieffekt av att besökare kan gå upp på bryggorna. När man kommer dit ”händer också någonting att man blir lite mer privat, man har översikten, man har nästan ett övertag mot dem som är där nere /.../, man är i fred där uppe utan att man är instängd.⁸¹ Så det var en tydlig rumslig ordning som jag jobbade med” (Berlin, 2004-07-22). Detta kan tolkas som att den potentiella känslan av överblick och enskildhet ändå är avsedd. Bedömarens och arkitektens ord ger därmed en bild av att cirkelmodellens zoner med sinsemellan goda förbindelser kan kombineras med kraven på både öppenhet och ostört arbete.

Heilig framstår som nöjd med grundidén. Hon säger att det ”känts som en otrolig befrielse” när medierna ”ordnade sig in under” bryggorna, eftersom ”de beskrev de här slutna bokvarteren och de mera öppna rummen där”. Likt Berlin framhåller Heilig unika och betydelsefulla inslag i A-plans design. Även om samtliga arkitekter enligt henne förstod att det inte räckte med ett våningsplan var det bara A-plan som inte blandade medier och läsplatser på samma plan. Hon beskriver sig som ”jättenöjd med att det har blivit /.../ enkelt och klart på det sättet. /.../ Det är en av husets stora styrkor, den här enkelheten och klara ordningen, och där ingår alla de här komponenterna jag beskriver, att det finns ett klart fysiskt uttryck för” varje delfunktion (2004-07-22). Bibliotekspersonalens arbetsplatser utgör liksom grupprummen genom sin placering i den murade längan i väster en egen zon. Vad som tilltalar hos det vinnande förslaget framgår också mot bakgrund av påtalade brister hos andra förslag. Bland annat märks i bedömningsgruppens utlåtande (1997-04-07) en strävan efter effektiv logistik och att få ett sammanhållet eller åtminstone lättöverskådligt mediabestånd. Strindbergs ändring av sitt förslag från tre till två plan ovan jord har inte räckt för att övertyga bedömarna. De uppmärksammar att var och en av funktionerna ”kontor, media, läsplatser och grupprum” finns på båda planen. Enligt utlåtandet har Strindberg inte åstadkommit någon ”naturlig uppdelning vad gäller mediabeståndet som motiverar tvåplanslösningen”. Dessutom blir avstånden långa inom och mellan de olika enheterna. ”Uppställningen utefter en huvudaxel med tillträde från bara ett håll skapar en återvändsgata på vardera planet” (s. 8). I förhållande till dessa bedömningskriterier är det lätt att se bättre överensstämmelse med A-plans förslag, där de många små trapporna åtminstone potentiellt gynnar kommunikationerna mellan medier och läsplatser utan att de senare behöver blandas med bokhyllorna. Bedömningsgruppens diskussion kring principerna blanda och samla (implicit med hänvisning till visionen – bibliotekets verksamhetsidé – och dess cirkelmodell) ger stort stöd för valet av A-plans förslag, dock inte helt utan öppenhet för modifieringar:

---

⁸¹ Heilig beskriver det som ”två stämningssmässigt rätt skilda plan som ändå var öppna mot varandra i ett stort rum” (2004-07-22). Bibliotekschefen säger att renodlingen tycks mildra störningar (Jansson, 2004-06-08).

En större generalitet vad gäller läsplatsbryggornas användning och möblering och ett bättre utnyttjande av den stora volymen utan att rumskvalitéerna behöver gå förlorade – i bästa fall möjligen t o m förstärkta genom den nyansering detta kan bidra med – kan möjligen vinnas med en breddning av någon av dem. Så långt kan bedömas framstår A-plans lösning av det stora biblioteksrummet som det som närmast svarar mot bibliotekets verksamhetsidé. Grupperingen av mediauppställningen i samspel med bryggorna ger vidare stora rumskvalitéer, bl a genom att det på många platser i det inre av hallen går att upprätthålla en tydlig kontakt med ytterväggen och miljön utanför. (1997-04-07, s. 8-9)

Brunnberg beskriver alternativen som ett bottenplan med bryggor ovanför (A-plan) och ”två fulla /.../ lite mindre plan” (Atrio). A-plans lösning blev utslagsgivande (Brunnberg, 2006-02-14), om än inte helt utan nackdelar i form av stor rumsvolym enligt bedömningsgruppen, som dock säger:

Detta ska vägas mot effekterna av en jämnare fördelning mellan våningsplanen som i Atrios förslag. Det stora överplanet har en lika stor undersida som på en så stor yta kan framstå som låg och tryckande även om rumshöjden är tilltagen. Att överplanet släpper från ytterväggen är dock ett viktigt bidrag till känslan av rymd och öppenhet i hallen. En större öppenhet skulle också kunna skapas med en eller flera öppningar i bjälklaget. I Atrios förslag anges att bottenplanet ger utrymme för att samla hela mediabeståndet om så skulle önskas men det innebär också att utrymmen för läsplatser här försvinner. (1997-04-07, s. 9)

Bedömningsgruppen ger i de båda ovan citerade styckena ännu ett exempel på hur funktionella aspekter på biblioteket, närmast representerade av cirkelmodellen, framställs som förenliga med form, estetik och upplevelser.

7.4.2.4 Yttre form och inre funktioner

Den i bedömningsarbetet centrale Klas Brunnberg talar om möjligheterna att förtydliga verksamheten inne i biblioteket genom fasadens genomskinlighet och former. Burspråk som utgör läsplatsbryggornas förlängning mot gården ”gav signaler inifrån om vad som hände innanför” (Brunnberg, 2006-02-14). Ett bejakande av möjligheter att i yttre form gestalta inre funktioner märks i formuleringar i bedömningsutlåtandet om ett av de andra förslagen, Råta Linjens. Medier och läsplatser finns där både i hallen och den inramande byggnaden som vetter mot gatorna (grupprum finns dessutom på båda planen – min anmärkn.):

Sambandet mellan den yttre formen och bibliotekets disposition är således upphävt. Den markering som invändigt illustrerar gränsen mellan de två kropparna /.../ ger, om än rumsligt, således inte något funktionellt budskap. Tvärtom skapar den väsentliga funktionella hinder liksom kontorsdelens uppdelning på två plan. Även med en genomgående bearbetning förefaller förslaget till principdisposition inte ge något avgörande bidrag till belysningen av bibliotekets organisation. (1997-04-07, s. 8)

Skillnaden är påfallande i förhållande till Lars Berlins (2004-07-22) beskrivning av A-plans renodling av de olika zonerna genom uppdelning mellan den murade längan och hallen (i kontor/grupprum i längan, medier/läsplatser i hallen) respektive mellan de två huvudplanen (kontor/medier på det nedre planet, grupprum/läsplatser på det övre).

Den dåvarande stadsarkitekten ger uttryck för arkitektoniska hänsyn då han talar om de burspråk som finns mot gatan i A-plans byggnad som en variation i fasaden; ”i skala och uttryck så skulle den ändå inte ta överhanden över de här radstående husen ... .. I och med att det var radstående hus så tyckte vi det var viktigt också att betona de vertikala linjerna i den här långa kroppen” (Engström, 2007-10-17). Mycket riktigt efterlyses ”en mindre framträdande längdskala” av bedömningsgruppen, dock i kombination med ”ett något tydligare uttryck för biblioteksverksamheten mot Stagneliusgatan” (1997-04-07, s. 13). Även på denna punkt går det alltså att utläsa försök från bedömningsgruppens sida att i valet av designförslag tillgodose både funktionella och estetiska aspekter, också exteriört.

7.5 Analys av vision och process till och med val av design

Skeendena i processen påverkas av deltagarna och deras bakgrund dels genom de dokument som de producerar, dels genom deras insatser utöver det som syns i det skrivna materialet. Dokumenten i processen är viktiga för förståelsen av vad som påverkat förloppet och resultatet eftersom de ingår i en genrekedja där olika typer av handlingar utförs med dokumentens hjälp. Förståelsen av processen kan dessutom vidgas genom analys av hur fält- och professionsbakgrund format individers agenskap. Innehållet i visionen kan också analyseras på en diskursiv nivå i termer av särskilda diskurser om hur byggnaden ska fungera och vad den ska vara.

Analysen av visionen och processen har fått sin teoretiska grund (se kap. 4 ovan) i första hand från Bourdieus syn på sociala fält och habitus kombinerad med Faircloughs (och Chouliarakis) kritiska diskursanalys där diskursordningar ses som en diskursiv motsvarighet till fälten. Föreställningen om diskursordningar omfattar begrepp som underlättar analysen av både visionens innehåll och dess väg genom processen. En diskursordning består enligt Fairclough av genrer, diskurser och stilar. *Genrer* motsvarar handlingar och aktiviteter, och kan därmed kopplas till agenter som har särskilda *roller* (avsn. 7.5.1 nedan) i processen. Framträdande genrer, tillsammans utgörande genrekedjor (dessa inslag motsvarar alltså handlingar och aktiviteter i processen), som förekommer i det av mig studerade fallet är följande: visionsformulering och motsvarande dokument, beslutsmöten och protokoll, beslutshandlingar, uppdragshandlingar, arkitekters skisser och ritningar, bedömning och sammanfattning av denna, korrespondens,

informationsmöten med protokoll, ytterligare korrespondens samt kompletterande ritningar. I materialet går det att urskilja olika *stilar* som motsvarar agents identiteter, inte minst expertidentiteter. Här kan särskilt modalitet uppmärksammas. *Modalitet* syftar på åtaganden med avseende på sanning. Tillsammans med värdeomdömen är modalitet en viktig del av hur människor identifierar sig själva enligt Fairclough (2003a, s. 164). Ett exempel är expertidentiteter. Sådana stöds av modalitet där starka sanningsanspråk görs. I tal och text kan detta yttra sig i att man säger att saker och ting ”är” på ett visst sätt snarare än att de ”kan-ske är” eller ”skulle kunna vara” på ett visst sätt. Förutom identitet är modalitet en del av handlande, sociala relationer och representation (s. 165-166). Expertidentiteter (arkitekters, bibliotekariers) och modaliseringar i det empiriska materialet kan indikera hur olika designlösningar förs fram, ibland genom att motstånd övervinns, eller med varierande framgång bekämpas. Ett par framträdande identiteter i den av mig undersökta processen är arkitekturkritikerns och konsultens. Identitet kan kopplas till habitus (Fairclough, 2003a, s. 29) vilket ytterligare stärker banden mellan diskursordningar och *fält* (avsn. 7.5.2 nedan). *Diskurser* (representationer, här främst av högskolebibliotekets form och funktion) som framträder genom abduktion (baserad på min bibliotekariebakgrund och tidigare forskning konfronterad med fallmaterialet) är följande: arbetsplats, mötesplats och förvaringsplats/informationsförmedlare (avsn. 7.5.3 nedan). Denna analys med utgångspunkt i vad diskursordningar innehåller fördjupas i det följande. Som stöd för analysen av visionens väg genom processen använder jag också teoretiska begrepp och relationer kring professioner och design. Fokus ligger på de mekanismer och agenter (främst bibliotekschef och bedömande och designande arkitekter) som haft störst betydelse för visionen, processen och byggnadens utformning. Fairclough uppmärksammar att representation bland annat kan innebära att händelser framställs som mer eller mindre konkreta (de kan göras mer abstrakta). Det är också möjligt att dölja eller lyfta fram agentskap. Begreppet *transitivitet* fokuserar på hur agenter representeras. Frågor om vem som gör vad är intressanta att ställa då svar på sådana kan visa hur skeenden framställs som mer eller mindre nödvändiga. Agentskap kan lyftas fram för att lägga ansvar för skeenden hos särskilda agenter, eller döljas för att framställa händelser och processer som oundvikliga. Begreppet *nominalisering* täcker in döljandet av agentskap och sociala olikheter (Fairclough, 2003a, kap. 8). ”Arkitekterna skapade framgångsrikt byggnaden” är en sats som lyfter fram agentskap, medan ”Skapandet av byggnaden var framgångsrikt” är ett exempel på en nominalisering. Döljande av agentskap kan användas i en designprocess för att få särskilda lösningar att framstå som oundvikliga.

7.5.1 Roller

Deltagares olika roller i processen kan påverka hur den förlöper. De roller som en agent kan ha villkoras av strukturell position (fält- och professionstillhörighet). Rollerna innefattar relationer till människor, resurser och regler (jfr Darnemark et al., cop. 2003, ssk s. 148, 152). Prioriteringar hos innehavare av olika roller kan skilja sig åt. Arkitekter har inom sin profession roller dels som uppdragsförberedande och bedömande, dels som designande. De bedömande har insikter om krav och restriktioner som de designande snabbt måste inhämta. Designande arkitekter har potentiellt stor publik, och det är främst deras namn, inte övriga agents, som kommer att förknippas med byggnaden. Det är därför troligt att det finns större potential för designande arkitekter att samla symboliskt kapital. Andra deltagare i processen har stabilare ekonomiskt kapitalinflöde, men samtidigt inte samma möjligheter som de designande arkitekterna att ackumulera symboliskt kapital.

7.5.1.1 Relationer mellan olika rollinnehavare: ömsesidig respekt

Enligt Cuff (cop. 1991) är respekt för andras kompetens och tro på den egna expertisen ett viktigt inslag i framgångsrika arkitekturprojekt (s. 240-241). Klientens medverkan kan vara viktig och önskad, men arkitekten förväntas veta bäst (s. 75, 171). Sådana tendenser hos medlemmarna i bedömningsgruppen och andra viktiga agenter kan vara en del av förklaringen till att man enats kring A-plans förslag.⁸² För det vinnande förslaget tycks nyckelpersoners kommunikation med de designande arkitekterna ha fungerat väl. De vittnar om betydelsen av bibliotekschefens vision och cirkelmodell (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22). Joanna Heilig har till och med svårt att urskilja vem som bidragit med vad, men medger och bejakar påverkan från bibliotekschefen. Han och arkitekterna fick enligt Heilig ”möta varandra väldigt tidigt”. Heilig berättar att ”vår vision mognade av det han sa, och han sa det vi sa /.../ vi tycker att våra ursprungliga visioner har berikats på vägen”. Hon säger att ”bibliotekschefens schema” genom arkitekternas skissarbete så småningom kom att bli deras (Hei-

---

⁸² Bibliotekschefen Bertil Jansson har koncentrerat sig på biblioteksverksamheten och låtit arkitekterna ta hand om arkitekturen (Jansson, 2004-06-08; Brunnberg, 2006-02-14 – ej inspelat). Akademiska hus arkitekturåd Klas Brunnberg har fokuserat arkitektur och stadsplanering och låtit bibliotekschefen beskriva bibliotekets funktion (Brunnberg, 2006-02-14). Torsten Tunebro vid Akademiska hus har (framför allt i bedömningssammanhang) arbetat mer med funktion än med arkitektur (Tunebro, 2006-03-07, [2008-10-18?]). De designande arkitekterna Lars Berlin och Joanna Heilig har lyssnat på bibliotekschefen och försökt tolka användarnas behov och önskemål (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22). Fastighetschefen vid Akademiska hus Bengt Keyser har svarat för långsiktig förvaltning (Keyser, 2006-08-15). Högskolans fastighetschef Bengt Sedvall har låtit tekniker ta hand om det tekniska (Sedvall, 2005-08-10).

lig, 2004-07-22). Detta förefaller vara väl i linje med att bibliotekschefen låtit arkitekterna stå för den arkitektoniska tolkningen (Jansson, 2004-06-08; Brunnberg, 2006-02-14 – ej inspelat). Även från dennes sida går det alltså att urskilja respekt för andra deltagares kompetens. Samtidigt går det att se tecken på att arkitekterna, tack vare sin ”designfilosofi” och/eller på grund av sin beroendeställning gentemot uppdragsgivaren,⁸³ approprierat de av framför allt bibliotekschefen företrädde diskurserna (se vidare avsn. 7.5.3 nedan).

Samarbetet med bibliotekssidan, åtminstone bibliotekschefen, tycks för arkitekternas del ha fungerat väl. Med tanke på eventuell differentiering och olika roller inom arkitekturyrket, såväl karriärmässigt som i det enskilda projektet, kan det vara givande att beakta hur designande arkitekter ser på planerar- och bedömararkitekter. Cuff (cop. 1991) påpekar att designande arkitekter får högre status inom arkitektprofessionen än sådana som inte designar utan ägnar sig åt till exempel projekthandläggning (project management) eller fungerar som konsulter (s. 149). Heilig säger dock att A-plan

inte vill skilja på ”designande” och ”handläggande”/”projekterande” arkitekter – och vänder oss mot den pågående uppdelningen av arkitektkåren i denna riktning – för att vi tror att det blir sämre hus av det. Vi ritar själva från början till slut, från skiss till detalj- och arbetsritningar. (Heilig, 2009-01-22)

A-plan strävar utifrån sin arkitektursyn efter att vara med och ”rita färdigt”, ”dvs säkra kontinuitet i processen” (Heilig, 2009-01-21). Heilig uttrycker sig positivt om fastighetsbolagets anlitan av den uppdragsförberedande och bedömande arkitekten ”Klas Brunnberg som hjälper att hålla fast vid /.../ helikopterblicken så man inte tappar bort sig i detaljer” (Heilig, 2004-07-22). Även den dåvarande stadsbyggnadschefen, arkitekten Peter Engström, beskriver Brunnbergs medverkan som ”en väldigt bra tillgång” eftersom Brunnberg hade erfarenhet av ”tävlingar”. Engström säger också att det ”kändes som att vi hade struktur på arbetet, och det var bra att vi hade gjort /.../ förarbete och visste ungefär i vilket sammanhang biblioteket skulle byggas” (2007-10-17).

7.5.1.2 *Diskursivt arbete i genrekedjan: bibliotekariers och arkitekters roller*

Rollfördelningen i processen har bäring på olika typer av dokument och därmed anknytning till olika steg i genrekedjan. Bibliotekschefen har genom sin verksamhetsbeskrivning i visionsdokumentet en viktig roll. I flera av dokumenten under fasen då visionen formuleras och fastslås stärks argumentationen genom explicita länkar till dokument med auktoritet på nationell nivå. Utredningen av den föreslagna sammanslagningen av dataenhet och bibliotek har i bakgrundsbe-

---

⁸³ Här torde det dock finnas vissa gränser för vad arkitekterna genom sin fälttillhörighet kan gå med på.

skrivningen inslag av manifest intertextualitet med hänvisningar till bland annat budgetproposition och *Statens offentliga utredningar* som stöd för nätverkssatsningar och högskolebibliotekets centrala roll (Isacson, 1996-11-01, s. 2-4). Stöd för högskolebibliotekets betydelse framställs även i principbeslutet (1996-12-12) genom en hänvisning till budgetpropositionen (s. [1]). Principbeslutet anknyter explicit till visionsdokumentet och lokalprogrammet och utgör en viktig länk i genrekedjan även om resemiotiseringen ännu inte nått längre än till tal- och pappersfaserna. Biblioteksprojektets diskursiva förankring inte bara i ett lokalt utan också i ett nationellt och globalt sammanhang kan vara en resurs för att övervinna eventuellt motstånd från lokala (praktik-) gemenskaper på högskolan, kanske inte minst de enskilda institutionerna som har egna fysiska och organisatoriska tillgångar att bevaka.

Även oberoende av andra dokument bygger enskilda dokument i genrekedjan upp en handlingspotential genom sina särskilda diskursiva egenskaper. Modaliteten i det av bibliotekschefen författade definitiva visionsdokumentet är (liksom i det preliminära visionsdokumentet) i stor utsträckning förutsäggande och i förlängningen starkt preskriptiv, för att inte säga imperativ. Det handlar mycket om hur saker och ting ska och kommer att vara snarare än om hur de i idealtillståndet skulle kunna vara. I det följande har jag på angivna ställen strukit under ur modalitets- och ideationalitetssynpunkt starka formuleringar. Ideationalitet är en viktig typ av mening som motsvarar diskursers representerande funktion (Fairclough, 2003a, s. 27).

Modaliteten är starkt uppfordrande i utsagan om att det

[i]nom bibliotekets hägn skall rymmas högklassiga datorarbetsplatser där användarna har tillgång till applikationer lämpliga för framställning av papers och uppsatser och andra redogörelser i omedelbar närhet till det material varifrån man hämtat grunderna och kunskaperna om och i sitt ämne. (Jansson, 1996-11-11, s. [3] – understrykn. mitt tillägg)

Starkt förutspående är modaliteten i påpekandet att "[t]illgången till grupparbetsrum får större betydelse emedan nya undervisningsformer bryter igenom" och att "[b]ehovet av tillgången till individuella läsplatser ökar". Dessutom sägs med en starkt förutsäggande modalitet att "[u]tlåning och återlämning kommer att skötas av nyttjarna själva genom ett utvecklat datorstöd. Separat informationsavdelning med personalbemanning kommer också att vara nödvändig" (Jansson, 1996-11-11, s. [3] – understrykn. mitt tillägg).

Förutom cirkelmodellen finns under rubriken "Lokaler" en ur modalitetssynpunkt reservationslös utsaga om att

[b]ibliotekslokalerna utformas så att de blir den naturliga mötesplatsen för högskolans olika grupper. Lokalerna anpassas också så att det informationsbärande mediet alltid kan konsulteras där. /.../ De speciella forskningsplatser som inrättas måste göras tillgängliga

dygnet runt. Samma sak gäller för ett antal läsrumsplatser. Dock skall tillgång till samlingsarna inte gälla nattetid. (Jansson, 1996-11-11, s. [3] – understrykn. mitt tillägg)

I principbeslutet (1996-12-12) om att bygga ställer sig högskolestyrelsen bakom lokalprogram och vision. Biblioteket förankras fysiskt utanför enskilda institutioners intresseområden genom att kvarteret där det ska ligga beskrivs som ”en tydlig tyngdpunkt för Högskolan” (s. [1]). Denna ”och dess byggnader är integrerade i stadens miljö men med sitt eget urskiljbara centrum” i det aktuella kvarteret enligt texten. Vidare sägs, om än inte med maximalt reservationslös modalitet, att ”[d]et är därför rimligt att biblioteket, som skall betjäna alla utbildningar och dessutom har en viktig centrumfunktion, får sin placering här” (s. [2]). Dessa formuleringar återkommer i uppdragstexten.

De texter som varit tillgängliga till och med fattandet av principbeslutet uppvisar sammanfattningsvis ur intertextualitets- och modalitetssynpunkt många starka formuleringar om behovet av ett nytt bibliotek. Biblioteksbyggnadens symboliska och fysiska placering i högskolans centrum får på motsvarande sätt starkt stöd av formuleringar i dokumenten.

Även i nästa länk i genrekedjan, uppdraget till arkitekterna, knyts lokalt producerade dokument samman med varandra och förankras i ett nationellt och globalt sammanhang av teknisk, pedagogisk och vetenskaplig utveckling. Här är ideationella meningspotentialer av betydelse för vad som kan åstadkommas i processen. I uppdragstexten konstateras med ideationalitet och modalitet utan reservationer att ”[d]en snabba utvecklingen inom informationsområdet ställer stora krav på biblioteksverksamheten”. Där sägs också utan reservationer att ”[h]ögskolans expansion både inom grundutbildning och forskning innebär också att biblioteket får en allt viktigare roll” (Brunnberg, 1996-12-12, s. 2).

Ideationellt pekar uppdragstexten ut flera trender i samhället så som utvecklingen inom informationsområdet. Det framhålls att ”[i] alla högskolemiljöer intar biblioteket mer och mer en central plats”, och det tillskrivs en roll som en samlingsplats vilken ”tar sig gärna uttryck i en stor öppenhet i många betydelser: det är en miljö präglad av en välkomnande och öppen stämning, öppenhet ger också ofta den arkitektoniska karaktären – både mot omvärlden och i de inre lösningarna” (s. 2).

Uppdragstexten ger med en modalitet som utesluter kompromisser generella estetiska riktlinjer kring behandlingen av mediabeståndet (ett av de mer särskiljande inslagen hos biblioteksbyggnader):

Önskemålet om god tillgänglighet till bibliotekets växande mediabestånd ställer krav på tydlighet och orienterbarhet. Detta får dock inte utesluta möjligheterna till rikedom i rumsupplevelsen. Biblioteket är den byggnad som studenterna utnyttjar återkommande

under hela sin studietid och den skall därför upplevas som en uttrycksfull miljö, även efter många besök. (1996-12-12, s. 6)

Funktion och estetik går här hand i hand i riktlinjerna för designarbetet.

Arkitekten Joanna Heilig lyfter fram uppdragsprogrammets betydelse som stöd för designprocessen. Programmet för uppdraget bidrar med restriktioner att arbeta utifrån. Här har bibliotekschefens cirkelmodell med zoner för personal, låntagare, media och datorplatser/läsplatser spelat en roll, liksom lokalprogrammet med ytmått för och samband mellan de olika zonerna (grupprum, läsplatser m.m.).⁸⁴ Oavsett arkitekternas kunskaper om högskolebibliotek och erfarenhet av att designa sådana antyds det alltså här att program kan ha stor betydelse. Kanske är därmed arkitekternas position, kapitaltillgångar, habitus, kunskaper och erfarenheter (bl.a. synliggjorda genom tidigare verk, dock inte nödvändigtvis bibliotek) viktigare än deras uttalade attityder (till design av särskilda byggnadstyper) för hur de förhåller sig till visioner som formulerats av verksamhetsföreträdare. Med ett tydligt program och arkitekter (med liknande habitus o.s.v.) även på beställarsidan ökar möjligheterna att förmedla visionerna. Genom att utifrån detta begära in i allt väsentligt färdiga designförslag minskar behovet av bearbetning och därmed risken för konflikter. Med ett sådant förfarande som i Kalmar är det inte så mycket de valda arkitekternas och beställarens officiellt beslutade visioner som riskerar att ställas mot varandra. Snarare kan meningskiljaktigheter uppstå när användare senare lämnar in synpunkter. Dessa överensstämmer inte alltid med de primära bedömarnas.

Mer eller mindre manifest intertextualitet är framträdande i många av arkitekternas texter i anslutning till designförslagen genom att de knyter an till programtexten för uppdraget (vilket också återspeglas i likheter mellan flera av förslagen) och allmänna samhällstendenser. Bibliotekschefens senare ord om tolerans för viss ljudnivå i biblioteket och om att bearbeta information och inte i så stor utsträckning lita till egna mediasamlingar (Jansson, 1997-09-15, 1998-08-25, 2002-06-25, 2004-06-08) föregås nästan profetiskt i det enligt bedömningsgruppen (1997-04-07) näst bästa förslaget, Atrios (jag har här strukit under ur modalitets- och ideationalitetssynpunkt starka formuleringar):

Den klassiska huvudfunktionen, genomgår nu en dramatiskt snabb förändring. Medierna utvecklas snabbt. Under byggnadens livslängd, måste en fullständig omorganisation av lokalernas användning kunna ske. Från att ha varit en plats där kunskap finns sker nu en förändring mot biblioteket som en plats där kunskap kan sökas och bearbetas. Detta ställer krav på utbildning i kunskapssökning och lokaler där dessa hjälpmedel kan utnyttjas utan

---

⁸⁴ Heilig berättar att arkitekterna länge arbetat med ”infostråket som ett stort ljusstorn” och att de fått ”hjälp av programmet också så att det får en skärpa och ett innehåll allt eftersom processen pågår”. Hon säger att de diskuterade mycket ”hur självständigt /.../ infostråket skulle vara som en ljuslykta och en volym” (2004-07-22).

restriktioner. Användandet av egna datorer, mobiltelefoner och videokonferenser samt problemorienterad inläring ställer helt nya krav på lokalernas anpassbarhet och inte minst akustiska egenskaper. (Atrio, 1997-02-24, s. [3] – kursiv. enl. orig.; understrykn. mitt tillägg)

Dessa inslag i presentationen kan delvis ses som en strävan att tillmötesgå kraven på byggnaden inte bara konkret fysiskt utan även diskursivt; för de arkitekter som agerar i rollen som designers handlar det om att sälja sina designförslag för fortsatt arbete.

I och med bedömningsgruppens utlåtande har ett avgörande resemiotiserats (och därmed börjat stabiliseras). Bedömningsgruppens utlåtande är därmed ett centralt dokument i genrekedjan som leder fram till byggnaden. I viss utsträckning bevakar det bibliotekschefens vision med fokus på verksamhet i biblioteket, och i ännu större utsträckning – med fastighetsbolagets arkitekturråd som främste agent – arkitektonisk form och dess relationer till särskilda funktioner och till omgivande stad och högskolan. Utlåtandets diskursiva och retoriska egenskaper är dock användbara även då utlåtandet senare åberopas av bibliotekspersonal (1997-04-17) i invändningar mot bedömningsgruppens rekommendationer, samt när en utomstående biblioteksexpert skriver ett utlåtande som en följd av invändningarna mot A-plans förslag (Gellerstam, 1997-04-29). Fairclough (2003a) talar om hur texter kan användas för att lösa meningsskiljaktigheter men också ge sken av konsensus (s. 44). Iedema (1999) noterar att det är möjligt att det i planeringsprocesser förekommer fiktiva alternativ som ska tillfredsställa den byråkratiska processen snarare än ge verkliga valmöjligheter (s. 59). Huruvida detta varit fallet i Kalmar är svårt att avgöra, men hos många i bibliotekspersonalen och vissa ute på institutionerna på högskolan har inte bedömningsgruppens utlåtande utan vidare accepterats som ett fastställande av vilken designlösning som varit lämpligast (se vidare kap. 8 nedan).

Även om man i bedömningsgruppen framstår som enig om att förorda A-plans förslag (Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14; Tunebro, 2006-03-07; Engström, 2007-10-17), uppvisar gruppens utlåtande i det längsta stor uppskattning av både A-plans och Atrios förslag. I utlåtandet är det, om än med en sensitivitet som innebär ett påpekande om att det som uttrycks är just bedömningsgruppens ståndpunkt, inte någon tvekan om vilka designförslag som är lämpligast: "Vad gäller den vid sidan om den yttre gestaltningen viktigaste frågan, nämligen bibliotekets organisation och anda, ser bedömningsgruppen som framgått dock endast två förslag som tydligt utvecklingsbara, nämligen A-plans och Atrios" (1997-04-07, s. 11). Så här långt verkar det i senare faser i processen inte ha förelegat några meningsskiljaktigheter. Först mot slutet av sitt utlåtande uttrycker bedömningsgruppen ett klart ställningstagande för det ena designförslaget:

Såväl vad avser biblioteksfunktionens logik och rumskvalitéer som den yttre gestaltningen och även mot bakgrund av omfånget av de bearbetningar som krävs sätter som framgått bedömningsgruppen A-plans förslag framför Atrios och rekommenderar således detta som utgångspunkt för vidare arbete. (1997-04-07, s. 15)

Det är tänkbart att senare invändningar mot A-plans förslag uppmuntrats (eller i varje fall underlättats) av utlåtandets diskursiva egenskaper, inte minst transitivitet som indikerar subjektivitet, och det stora utrymme som ägnas inte bara A-plans utan också Atrios förslag. Även om det är svårt att säga i vilken utsträckning detta haft betydelse för processens förlopp har utlåtandet just genom dessa egenskaper knappast maximerat stödet för A-plans förslag.

7.5.1.3 Särskilda restriktioner som påverkat byggnadens utformning

Flera för byggnadens utformning viktiga restriktioner går att utläsa i uppdraget och dess bilagor, inte minst visionsdokumentet, samt i bedömningsgruppens utlåtande. De designande arkitekternas roll har här främst inneburit att fånga upp restriktionerna och generera designlösningar med hänsyn till dem.⁸⁵ Lars Berlin och Joanna Heilig är ganska samstämmiga om hur de arbetat och vad som styrts (bl.a. talar de om vikten av ljus och tillgänglighet i byggnaden). Att restriktioner kan bidra till designlösningar antyds av Heiligs svårigheter att svara på en fråga om möjligheter och begränsningar. Hon säger att hon ”försöker beskriva hur saker och ting blir både till avbräck och till tillgång /.../ Det finns inga sådana skarpa gränser. Den här processen kränger ju mellan hinder och möjligheter /.../ hela tiden” (2004-07-22). Här märks en medvetenhet om att restriktioner kan gynna designarbetet och dess resultat. Stadsbyggnadschefens framhållande av omgivningen, en ömtålig stadsmiljö, blir i bibliotekschefen Bertil Janssons framställning en gynnsam restriktion i förverkligandet av visionen genom att ”arkitekterna fick jobba lite extra”. Jansson säger att byggnaden ”är ett utmärkande hus” och en märklig konstruktion vilket bidragit till att tydliggöra biblioteket utan att ge avkall på hänsyn gentemot omgivningen: ”Man ser vad det är, det har en egen profil men det skämmer inte utan det smälter in i miljön på något sätt” (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekschefens sammanfattning av arkitekternas arbete pekar dels på några typer av restriktioner som genererat designlösningar, dels på att högskolebiblioteket för åtminstone vissa nyckelpersoner i processen gärna får gestaltas som en särskild byggnadstyp.

Darkes (1979) undersökning visade att förhållningssätt till tomten och en önskan att respektera grannskapets skala kan vara viktiga primärgeneratorer i arkitekters designarbete (s. 39). Detta är en klar parallell till utsagor i uppdragstexten och bedömningsgruppens utlåtande i Kalmar. Platsens restriktioner tycks, inte bara

---

⁸⁵ Termen primärgenerator (kap. 4 ovan) förekommer inte i empirin men jag har funnit den användbar i analysen.

genom det begränsade utrymmet utan också genom omgivningens egenskaper (bl.a. just skala), vara en primärgenerator som ger en fysisk form i mötet med bibliotekschefens cirkelmodell. Berlin talar om att arkitekterna omsatte modellen i någonting linjärt (2004-07-22), och enligt Heilig klipptes bibliotekschefens ”boll” upp ”eftersom det fanns en väldigt stark struktur i platsen” (2004-07-22).

Arkitekternas betoning av hur ordning skapades utifrån rådande förutsättningar (diskursiva och fysiska) motsvarar Lawsons formella restriktioner där just strävan efter ordning är framträdande, även om A-plans ordning enligt Heilig (2004-07-22) samtidigt tar avstånd från monumentalitet och symmetri (jfr Lawson, 2006, s. 104; Heilig påminner 2009-01-09 om att A-plans ordning inte ligger på ett visuellt plan. ”Otroligt centralt” är detta enligt Heilig, 2009-01-21). Skapandet av ordning har fått stöd av arkitektoniska begrepp som använts delvis metaforiskt. Arkitekterna beskriver arbete med en kvartersstruktur både inne och ute. Förbindelser mellan innerum och uterum kan stärkas av glasfasader (se t.ex. Pemer, 2001; Ljunggren & Westergren, 2006; Dahlbäck, 2009) och uppskattas om ljus och värme inte stör (jfr t.ex. Smith, 1973, s. 271-272). Att bibliotekets glasfasad vänts mot norr/nordost framställs som en avgörande händelse i designprocessen och en viktig designlösning för både campuslogistik, uttryck och klimat. Arkitekterna har kunnat möjliggöra insyn som underlättar förståelsen av bibliotekets funktioner (som arbets- och mötesplats) samtidigt som de presenterat en bland de fyra förslagen unik placering av de större glasytorna i fasaden. I och med detta har en enskild arkitektonisk form (glasväggen) förenat flera olika i uppdraget uttryckta syften med byggnaden (att åstadkomma öppenhet och en god inomhusmiljö; jfr begreppet primärgenerator som enligt Darke, 1979, kan vara en grupp av relaterade föreställningar eller mål snarare än en enda idé).

Heilig ger en fingervisning om restriktioner och primärgeneratorer som lett fram till den omdiskuterade mötesytan mellan personalutrymmen och mediabestånd (se kap. 8 nedan). Om ”infostråket” säger hon att

det är väl egentligen detta som har blivit väldigt, väldigt centralt och det märker man ju att man har farit med pennan väldigt många gånger på just det stället /.../, den riktiga sök- och mötesplatsen där man /.../ orienterar sig både i huset och bland dem som jobbar och bland sina studentvänner (Heilig, 2004-07-22)

Heilig talar implicit om restriktioner och primärgeneratorer i termer av ”att det var trångt var ju bara till fördel för vi var tvungna att ordna upp det illa kvickt för att få plats över huvud taget”. Den med cirkelmodellen förenliga fördelningen i höjdlid med medier på bottenplanet och läsplatser på det övre (motsvarande cirkelmodellens yttre del) beskriver hon som ett resultat av utrymmesrestriktioner; ”vi var ju väldigt tidigt klara över att det var trångt och att någon sorts strukturering måste ske i höjdlid” (2004-07-22). Den trånga tomten lyfts också fram i bedömningsutlåtandet (1997-04-07, s. 2). De restriktioner som de

vinnande arkitekterna tagit fasta på överensstämmen alltså i stor utsträckning med restriktioner som de viktigaste länkarna i genrekedjan bakom byggnadens tillkomst (visionsdokumentet, uppdraget och bedömningsutlåtandet) bidrar med. Deras handlingspotential har därmed omsatts i faktisk påverkan på byggnadens utformning.

7.5.1.4 Sammanfattning av agenskap mot bakgrund av fält

Processens viktigaste roller och tillhörande agenskap har möjliggjorts av aktörer från arkitekturfältet och biblioteks-fältet. Från arkitekturfältet finns dels uppdragshandläggande och bedömande arkitekter, dels designande arkitekter. Från biblioteks-fältet har bibliotekschefen formulerat funktioner, medan hans medarbetare fått vissa möjligheter att bearbeta byggnaden. Detta gäller också i någon mån lärare och forskare (se vidare kap. 8 nedan), som kan sägas tillhöra ett mer snävt akademiskt "fakultetsfält".⁸⁶ Det är dessutom möjligt att tala om ett administrativt fält, från vilket agenskapet på byggnadens specifika utformning varit ganska litet, särskilt i processens tidiga och mest avgörande faser. Formella beslutsfattare och chefer (från i första hand högskola och fastighetsbolag) från det administrativa fältet har dock haft viktiga roller i processens fortskridande från fas till fas.

Fält	Roller (ungefärlig relativ kronologi)	Huvudsakligt agenskap (med avseende på byggnaden)
Arkitekturfält	handläggande, bedömande	estetiska restriktioner
	designande	urskiljande av primärgeneratorer (implicit)
Biblioteks-fält	funktionsformulerande	funktionella restriktioner
	bearbetande	(funktionella restriktioner)
Fakultetsfält	bearbetande	(funktionella restriktioner)
Administrativt fält	beslutande, övervakande	budgetrestriktioner

Tabell 3. Agenskap kopplat till roller och deras bakgrund på fält. (Designande arkitekter är de som svarar för övergripande utformning av byggnaden. Även dessa kan förstås fungera som handläggare i flera avseenden.)

7.5.2 Fält och professioner

Deltagares insatser i processen, inte minst diskursiva, påverkas av tillhörighet till olika fält och professioner. Så har till exempel deltagare med arkitektbakgrund liknande habitus och därmed lättare att kommunicera med varandra genom tillgång till samma diskursiva resurser i form av stil/röst. Inom diskursordningar (motsvarande fält) kan dessutom olika diskurser (representationer) sam-

⁸⁶ Även arkitekter och bibliotekarier är ju akademiker, men de torde i de flesta fall inte ha ett fullt så akademiskt färgat habitus som "fakultetsfältets" lärare och forskare.

sas och konkurrera med varandra. Även deltagares förhållningssätt till framträdande diskurser kan alltså kopplas till fält- och professionsbakgrund. I faserna från och med visionsformulering till och med bedömning är bibliotekschefen, de uppdragsförberedande och bedömande arkitekterna och de designande arkitekterna de deltagare som främst företräder och möter diskurser om biblioteket.

7.5.2.1 Samarbete inom och mellan professioner

Agenter med likartad professionsbakgrund har lättare att samarbeta med varandra på det fält där de är verksamma. En redogörelse av den dåvarande projektchefen Ingrid Gustavsson (2007-03-23) för hur hon tillsammans med arkitekterna i bedömningsgruppen diskuterade bibliotekets omgivning antyder hur ett professionsspecifikt habitus hos arkitekter kan göra sig gällande. Gustavsson och Klas Brunnberg (samt även stadsarkitekten som de samarbetade med) har genom sin professionstillhörighet kunnat enas om ramar och restriktioner för byggnadens utformning, även om deras särskilda inriktning som arkitekter och deras roller i det aktuella projektet också spelat in. Brunnberg torde genom sin inriktning på stadsplanering ha haft lätt att ta till sig stadsbyggnadschefens riktlinjer för området där biblioteket ligger.

De för utformningen av uppdraget ansvariga arkitekternas diskussioner är ett av de inslag i processen som är svåra att urskilja enbart genom dokumentanalys. Gustavssons utsaga om att ”diskussionerna var ju mycket fylligare än vad man kan se i programmet” (2007-03-23) kan tas som ett vittnesmål om att ledemas beskrivningar av liknande processer har bredare giltighet; olika perspektiv hos olika deltagare i processen har kommit i skymundan vid resemiotiseringen från tal och dokument till färdig byggnad. Symboliskt kapital hos agenter med starka positioner på fältet och centrala roller i processen kan, tillsammans med det habitus och de expertidentiteter som åtföljer professionstillhörighet, bidra till att förklara särskilt bibliotekschefens och den rådgivande arkitekten Brunnbergs inflytande och därmed företrädet hos deras perspektiv. Detta inflytande framgår av visionsdokumentet (verksamhetsbeskrivningen, författad av bibliotekschefen), uppdraget till arkitekterna (programmet, författat av Brunnberg), bedömningsutlåtandet (där Brunnbergs erfarenhet som arkitekturkritiker tycks ha varit central) och senare synpunkter på arkitektonisk utformning.

Med den typ av procedur som valts i Kalmar blir det, som det framstår av Gustavssons beskrivning (se avsn. 7.2.2.2 ovan), betydelsefullt vilka kunskaper och preferenser de uppdragsförberedande och bedömande arkitekterna har (även om bibliotekschefens visionsdokument åtminstone när arkitektkontor väl valts kunnat göra sig gällande genom att det bifogats uppdragstexten och implicit åberopats av bedömarna). Här har det alltså inte varit fråga om att bibliotekarier fått välja arkitekter utifrån färdiga biblioteksbyggnader som uppskattats inom biblio-

tekarieprofessionen. Designande arkitekters position på fältet, manifesterad genom deras referenser, och den typ av byggnader (inte nödvändigtvis just bibliotek) som de tidigare ritat, kan (av Gustavssons framställning att döma) också spela in.

Arkitekten Lars Berlin ser uppenbarligen ”skapande av rumslig ordning” som kärnan i arkitekternas expertis (Berlin, 2004-07-22). Byggnadens funktioner tycks vara någonting som arkitekterna överlåter åt andra experter att bevaka. Berlin förefaller bejaka att klienterna specificerar byggnadens funktion som Cuff (cop. 1991, s. 33) påpekar. Berlin tycks också ha respekt för bibliotekariers kompetens och ifrågasätter liksom sin kollega Joanna Heilig inte bilden av biblioteket som arbetsplats och mötesplats. Kommunikation mellan bibliotekschefen och de vinnande arkitekterna omtalas i positiva ordalag av den förre när han beskriver hur arkitekterna tolkat hans riktlinjer för byggnaden, vilken ”är arkitekternas verk” (Jansson, 2004-06-08).⁸⁷ Motsvarande respekt för biblioteksexpertisen uttrycker Brunnberg då han säger att bibliotekschefen för honom ”har varit en av de främsta läromästarna” när det gäller bibliotekets nya funktion (2006-02-14). De designande (från A-plan) och uppdragshanterande arkitekterna tycks dessutom ha kunnat kommunicera väl med varandra (vilket Heilig bekräftar 2009-01-21). Termen ”stråk” i anslutning till representationer av campus och högskolan i staden förekommer till exempel både i arkitekternas redogörelser (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22) och i uppdragstexten (Brunnberg, 1996-12-12). Arkitekterna har, trots olika roller som designande och bedömande, lagt mest arbete på arkitekturfältet och verkat på biblioteksfältet främst på biblioteksexperter villkor.

7.5.2.2 *Arkitekturfältet och uppdraget*

Förfarandet med parallella uppdrag aktualiserar några drag hos arkitekturområdet som kan ha betydelse för hur högskolebibliotek utformas. Det vinnande arkitektkontoret A-plan är förhållandevis litet. Det är tänkbart att små kontor inte har råd att chansa med designförslag i samma utsträckning som stora firmor. Samtidigt kan det vara så att arkitekter i små firmor är mer hängivna än de som arbetar för stora (jfr Cuff, cop. 1991, ssk s. 46, 244).⁸⁸ En möjlighet är också att små firmor är mer specialiserade på grund av det begränsade antalet medarbetare (Cuff, cop. 1991, s. 46 uppmärksammar dock det motsatta: medarbetare i små firmor får spela många olika roller). Kanske är det viktigt vilka typer av

---

⁸⁷ Att bibliotekschefen inte lagt sig i arkitekternas förslag vittnar även Brunnberg om (2006-02-14 – ej inspelat).

⁸⁸ Bengt Keyser, själv inte arkitekt, säger till exempel om de designande arkitekterna att ”det var detaljer där när de stod på sig väldigt hårt och i vissa stycken tror jag att det var rätt” (2006-08-15).

byggnader som A-plan designar trots arkitekternas (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22) framställning av arkitekturkunskapen som mer generell. A-plan har tidigare ritat skolor och andra offentliga lokaler. Skolor och vissa andra offentliga byggnader liknar i flera avseenden bibliotek, bland annat genom att många människor och datorer ska rymmas. Skolor inrymmer dessutom ofta bibliotek med relationer till övriga delar av verksamheten och eventuella krav på samband, mötesytor och avskilda utrymmen (Rafste, 2001; Halden Rönnlund, 2002; Limberg & Alexandersson, 2003). Troligen var det delvis på grund av sådana tidigare uppdrag (konsertlokal, skolor) som A-plan bjöds in. Viktiga verk som blir berömda (åtminstone konsertlokalen har fått viss uppmärksamhet genom bl.a. TV) är en möjlighet för arkitekter att bli inbjudna (se t.ex. Larson, 1994, s. 470) vilket tycks ha bidragit till valet av A-plan (Brunnberg, 2006-02-14).

Enligt Albertsen (1998) strävar små arkitektkontor i första hand efter symboliskt kapital, medan stora prioriterar ekonomiskt (s. 379). En biblioteksbyggnad som den i Kalmar, centralt placerad i organisationen och i staden, torde ha goda förutsättningar att stärka arkitekternas symboliska kapital. Joanna Heilig talar om att A-plan lagt ner mycket arbete i förhållande till sin ekonomiska kapitalackumulering (2004-07-22; Sedvall, 2005-08-10, vittnar också om A-plans engagemang). Den lilla firmans engagemang och i jämförelse med konkurrenterna i vissa avseenden unika designlösningar tycks motsvara vad Cuff (cop. 1991, ssk kap. 2, 6) funnit genom sina fall- och litteraturstudier: små arkitektkontor är ofta hängivna och innovativa.

I Kalmar var det visserligen inte fråga om någon renodlad tävling, men dock fanns det vissa inslag av sådan; fyra inbjudna arkitektkontor konkurrerade med varandra för en begränsad ersättning. Larson (1994) framhåller att arkitekter uppskattar tävlingar eftersom de ger möjligheter till uppvisande av skaparkraft och ackumulering av symboliskt kapital (s. 476). Bristen på ekonomiskt kapital förefaller dock kunna vara ett hinder för arkitekter i konkurrenssituationer. Om små, unga och relativt oerfarna arkitektkontor trots allt väljs är det kanske främst då designen bearbetas och omsätts i en byggnad som deras korta tid på fältet gör sig gällande. Så länge som den vinnande designen inte bearbetas i en riktning som inte svarar mot arkitekternas intentioner behöver dessa inte mobilisera något stort symboliskt kapital för att försvara sin virtuella byggnad tills den fått stabilare (fysisk) form.

7.5.2.3 *Diskursivt arbete och fält: från biblioteksdiskursordning till arkitekturdiskursordning*

I processens tidiga faser försiggår det diskursiva arbetet främst inom en *biblioteksdiskursordning*. Denna märks särskilt i bibliotekschefens visionsdokument och utsagor om bibliotekets funktioner, betydelse och innehåll. De inbjudna ar-

kitekterna är delvis verksamma inom biblioteksdiskursordningen men också inom en *arkitekturdiskursordning* som motsvarar deras eget fält och habitus. De designande arkitekternas texter uppvisar, vid sidan om ”säljargument”, många ordval och formuleringar som skulle kunna ses som komponenter i en ”arkitekt-diskurs”, ett sätt att tala och skriva som utmärker arkitektprofessionen och arkitekters språkliga habitus (voice/röst; jfr Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, s. 116-118; Fairclough, 2003a, s. 29, 41).⁸⁹ Samma ordval och formuleringar finns i uppdragstexten (1996-12-12), för vilken fastighetsbolagets och kommunens arkitekter i stor utsträckning varit ansvariga (Brunnberg, 2006-02-14; Engström, 2007-10-17). Uppdragstexten uppvisar vad gäller genre och stil (och genom föga av uttryck för diskurser om bibliotekets verksamhet – sådana märks mer i det bifogade visionsdokumentet) närmast tillhörighet till arkitekturdiskursordningen. Arkitektförslagets diskursiva egenskaper kan därför ses inte bara som ett utslag av en strävan att vara uppdragsgivarna till lags genom att peka på hur långt designförslagen uppfyller kraven i uppdraget, utan också som ett naturligt uttryck för fälttillhörighet och gemensamma språkliga dispositioner hos arkitekter, vare sig de deltar i processen i roller som designande eller uppdrags-handläggande och bedömande. De konkurrerande designande arkitekterna torde därför inte ha behövt appropriera uppdragshandlingarnas diskurs/er/ på ett generellt plan, utan på sin höjd i mer (biblioteks-) specifika avseenden, till exempel då det gäller att beskriva det efterfrågade biblioteket som mötesplats, och beto-nandet av orienterbarhet i bibliotek. Sådana formrelaterade termer som ”skala” och ”rytm” förekommer i såväl uppdraget (1996-12-12, s. 4) som arkitektförslag (A-plan, 1997-02-21; Strindberg & Arkitektbolaget, 1997-02-21; Atrio, 1997-02-24) och bedömningsgruppens utlåtande (1997-04-07). Arkitekternas beaktande av platsen där biblioteket ska ligga tycks ha varit viktigt då A-plan valdes för uppdraget.⁹⁰ Här går det att se ytterligare tecken på hur arkitekternas språkliga habitus har underlättat kommunikation och beskrivningar av designlösningar och bedömningsutlåtanden (samt redogörelser för processen i efterhand).

---

⁸⁹ ”Arkitekt-diskursen” skulle också kunna kallas för en särskild *stil* just eftersom den har att göra med arkitekternas identitet och språkliga habitus (jfr Fairclough, 2003a, s. 29). I Faircloughs version av diskursanalys är ju stilar dessutom en typ av diskurs (i bred bemärkelse) som, tillsammans med diskurser (i snäv bemärkelse) och genrer, ingår i diskursordningar, vilka i sin tur är den diskursiva aspekten av sociala fält i Bourdieus mening.

⁹⁰ Den uppdragsförberedande arkitekten Ingrid Gustavsson talar snarlikt de designande arkitekterna om platsen och ett eftersträvat möte (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22) då hon säger att man där ”ville ha en lätthet och ett möte mellan ute och inne mot gården” (Gustavsson, 2007-03-23). Gustavssons tal om att välja arkitekter ”som står för en arkitektur som kan vara intressant för den platsen” (2007-03-23) har också en motsvarighet hos den designande arkitekten Joanna Heilig, som säger att byggnadens sida mot kvarterets inre ”borde vara en del av platsen” (Heilig, 2004-07-22). Gustavssons kollega, den rådgivande arkitekten Klas Brunnberg, talar på motsvarande sätt om designarbetet då han påpekar att det är ”viktigt att ha ett rejält startmöte där man tittar på platsen” (2006-02-14).

I nästa steg i genrekedjan, bedömningsgruppens utlåtande, är det inte så mycket diskurser om bibliotekets funktioner som märks, utan mer av ”arkitektdiskursen” (stil och röst/voice motsvarande en arkitekturdiskursordning, arkitekturfältet och ett arkitekthabitus). I det avseendet finns en tydlig fältrelaterad kontinuitet i genrekedjan från uppdragstexten via arkitekternas förslagshandlingar till utlåtandet. I detta framställs restriktioner och bedömningskriterier. Stor hänsyn tas till omgivande bebyggelse, samt relationer och logistik (förbindelser, kommunikationer) på campus. Skala, proportioner och rytm, termer som alltså kan ses som diskursiva resurser i första hand i arkitekters språkliga habitus, lyfts av bedömningsgruppen fram som viktiga i hänsyn till omgivningen. Detta överensstämmer dessutom med de i bedömningsgruppen ingående arkitekternas bakgrund med erfarenhet av stadsbyggnadsfrågor (Brunnberg, 2006-02-14; Engström, 2007-10-17), samt med deras tidigare insatser i genrekedjan: dispositionsplanen (Engström & Carlswärd, 1993-10-22) och uppdragstexten (Brunnberg, 1996-12-12).

7.5.3 Diskurser om högskolebibliotek

Analys av hur biblioteket representeras diskursivt av centrala agenter bidrar till att besvara delfråga 1 (om visionens innehåll) men också till besvarandet av delfråga 2 (om processens karaktär) eftersom diskurserna⁹¹ lagras genom semios (text o.s.v.) och resemiotiseras (via bl.a. ritningar) till en färdig byggnad. Undersökningar av diskursernas motsvarighet i möjliga och faktiska effekter av byggnaden kan sedan ge svar på delfråga 3 (om byggnadens funktioner jämförda med visionen).

7.5.3.1 *Högskolebiblioteket som arbetsplats, mötesplats och informationsförmedlare*

I sina skrifter och i mina samtal med honom förefaller bibliotekschefen konsekvent i sin beskrivning av bibliotekets funktioner och vad de kan innebära för arkitekturen. Han talar om hur biblioteket som arbetsplats gynnas av enkelhet i möblering och material (inte för mycket trä och framför allt inte för många träslag) i motsättning till ”prål” och ”mys”. Detta är ett av flera områden där arkitekterna har varit överens med bibliotekschefen. Motsvarande gäller renodlingen av olika zoner (Jansson, 2004-06-08; 2004-06-08 – ej inspelat; Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17). Här kan man urskilja element i en *arbetsplatsdiskurs*

---

⁹¹ Termen diskurs syftar här på ett analytiskt begrepp (som omfattar sätt att representera t.ex. bibliotek och deras funktioner) och förekommer inte i det empiriska materialet (representationer är däremot möjliga att analysera).

och hur den skulle kunna uttryckas arkitektoniskt (liknande resonemang finns hos Rafste, 2001, s. 124).

I visionsdokumentet och på flera andra ställen i processen beskrivs och behandlas biblioteket som en mötesplats för bibliotekets användare. Det är därför motiverat att tala om en *mötesplatsdiskurs*, vilken är förenlig med arbetsplatsdiskursen (genom att biblioteket ska förses med platser och rum för grupparbeten) men också måste vägas mot vissa typer av arbete (som kan störas av möten mellan användare). Bengt Keyser vid Akademiska hus framhåller särdrag hos nyare, mindre högskolebibliotek när det gäller mötesplatsfunktionen. Han talar om att bibliotekschefen var ”oerhört kundinriktad i sitt tänkande, alltså kunden /.../ det är ju de studerande eller forskarna”.⁹² Vidare säger Keyser att

synen på att man skulle vara till för dem /.../ var oerhört tilltalande tycker jag, och att den här miljön skulle vara öppen och byggas upp för dem som kommer dit /.../, kanske till skillnad mot bibliotek från förr och universitetsvärlden i stort som har varit en ganska sluten verksamhet (Keyser, 2006-08-15)

Till talet om öppenhet kopplar han ”biblioteket som attraktiv samlingsplats” (2006-08-15). Trivselskapande informella mötesplatser kan ses som stöd för effektivare arbete (Rafste, 2001, s. 125). Arbetsplatsdiskursen skulle därmed kunna rymma mer varierade arkitektoniska element (t.ex. vad gäller inredning)⁹³ än vad bibliotekschefen förespråkar.⁹⁴

Arkitekten Joanna Heilig kopplar (utan att använda termen ”diskurs”), när hon talar om hur visionen omsatts i byggnaden, visionens arbets- och mötesplatsdiskurser till hur de potentiellt förverkligas genom arkitekturen, detta på en metanivå snarare än genom visuella formelement i byggnaden. Heiligs beskrivning av byggnaden på en metanivå har kanske sin förklaring i just bristen på ”visuellt

---

⁹² Bibliotekschefen sätter kundorientering framför bestånds- och bevarandeorientering i kommentarer till den planerade byggnaden (Jansson, 1997-09-15, s. [2]).

⁹³ Den uppdragsförberedande arkitekten Ingrid Gustavsson ger en något annorlunda bild än bibliotekschefen av vad som kan entusiasmera användare. Här fjärrar hon sig en aning från bibliotekschefens cirkelmodell och principen att samla (operativa) funktioner (kontor, media, läsplatser) var för sig. Hon kallar mediazonen med hyllor för en bokhylleskog och säger att ”det är inte så lustbetonat att röra sig i en sådan miljö”. Bryggorna vill hon ”ha /.../ mycket mer lustfyllda både när det gäller möblering och när det gäller utformning av dem. De är rätt så gråa, rätt så kalla. Jag tycker det är trista miljöer” (Gustavsson, 2007-03-23). Här skulle eventuellt meningsskiljaktigheter ha kunnat framträda mellan bibliotekschefen Bertil Jansson och Gustavsson (om hon varit med längre i processen), som visserligen uttalar sig positivt om bibliotekschefens syn på biblioteket som en arbetsplats (Gustavsson, 2007-03-23), men tycks förespråka en annorlunda arkitektonisk gestaltning av arbetsplatsdiskursen.

⁹⁴ Bibliotekschefen har också kommit att acceptera att några dyra soffor, som annars skulle ha underutnyttjats, placerats i biblioteket. En av sofforna används enligt honom ganska mycket för grupparbeten och spaning efter lediga datorer (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat; se även avsn. 9.4.2 nedan) vilket kan sägas överensstämma med arbetsplatsdiskursen.

angreppssätt” (Heilig, 2004-07-22, 2009-01-09). Arkitekterna Lars Berlins och Heiligs tal om ordning märks redan i texten i deras designförslag senintern 1997, där mötesplatsdiskursen är urskiljbar på flera ställen (A-plan, 1997-02-21). Det att Heilig (2004-07-22) flera gånger tar avstånd från det statiska och betonar möten och ”det som händer inuti huset” sätter fokus på aktiviteter i biblioteket. Upplevelsen av byggnaden (och besökares eventuella appropriering av diskurser som byggnaden potentiellt kan stödja) blir mer en fråga om besökares verksamhet i och kring den arkitektoniska formen än om betraktande av den. Avståndstagandet från det statiska framställs som förenligt med visionerna om biblioteket som arbets- och mötesplats.⁹⁵

I uppdragstexten konstateras att ”[h]ögskolans expansion både inom grundutbildning och forskning innebär också att biblioteket får en allt viktigare roll” (1996-12-12, s. 2). Det ligger nära till hands att tala om en representation av biblioteket som inriktat på informationsförsörjning. Pedagogiska implikationer skulle också kunna läsas in; informationsutveckling kräver undervisning. Även om de tryckta böckernas betydelse tycks minska, har det fysiska mediabeståndet fortfarande en viktig roll i uppdragstexten (1996-12-12) och för dess krav på arkitekternas bibliotekskunnande. Särskilda miljökrav med arkitektoniska implikationer presenteras också mot bakgrund av bibliotekets bokrelaterade särdrag som byggnadstyp.⁹⁶ Biblioteket får dock enligt uppdragstexten även exteriört utmärka sig som en särskild byggnad genom att inte fullt ut behöva efterlikna omgivande bebyggelse.

De många hänvisningarna till mediabeståndet i uppdragstexten och bedömningsutlåtandet, tillsammans med visionsdokumentets många skrivningar om informationsåtkomst genom olika informationskanaler, gör det motiverat att tala om en *informationsförmedlingsdiskurs* i centrala dokument i genrekedjan. Diskursen kan också urskiljas i andra utsagor med varierande betydelse för processens förlopp och byggnadens utformning (se vidare kap. 8 nedan). Med visionsdokumentet som ett underlag för det fortsatta arbetet tycks, inte minst av intervjuerna att döma, flera nyckelpersoner i processen ha kunnat enas kring utsagor om biblioteksverksamheten och vissa arkitektoniska lösningar för den. I bibliotekschefens vision och utsagor av dess anhängare konstrueras biblioteket diskur-

---

⁹⁵ Heilig beskriver biblioteket som ”ett ställe där man söker och utbyter information och /.../ möter folk som man kan sitta och utbyta tankar med /.../ detta att studenterna sitter och läser där och gör sina grupparbeten /.../ är ju precis som det ska vara /.../ vi har väl aldrig haft en vision om något pampigt och statiskt formellt, någon sorts visuell statisk form som skulle andas bibliotek som ikon /.../ det var ingen som var /.../ intresserad av det utan det är ju en arbetsplats, arbets- och mötesplats” (2004-07-22).

⁹⁶ ”Fönsterarea och fönsterplacering skall vägas mot det behov av skydd mot direkt solljus som framförallt mediabeståndet ställer liksom ev behov av kylning av rumsluften” enligt uppdragstexten (1996-12-12, s. 5). A-plan nämner i sitt designförslag ”bokhyllor som är placerade för minsta möjliga dagsljusexponering” (1997-02-21, s. 3).

sivt som ett modernt, mindre högskolebibliotek med karaktär av hybridbibliotek i sin roll som informationsförmedlare. Det ska fungera som en mötesplats för inte minst studenter och forskare. Framför allt ska biblioteket fungera som en arbetsplats där besökarna är i centrum och utan allvarliga störningar (i stor utsträckning potentiellt gestaltat genom enkelhet i arkitekturen) kan ägna sig åt lärande enskilt och i grupp, samt åt att söka information och producera skrifter. Till detta kopplas datorarbetsplatser, läsplatser och grupprum i renodlade zoner. Bibliotekets roll som informationsförmedlare får dock inte störa den öppenhet som kopplas till framför allt arbets- och mötesplatsfunktionerna. Detta har fått ett arkitektoniskt uttryck i valet att begränsa och hålla samman mediabeståndet. Högskolebiblioteket i Kalmar har med andra ord planerats som ett hybridbibliotek där de tryckta böckernas andel av informationsförsörjningen blir allt mindre samtidigt som andra funktioner blir något mer framträdande.

Av de tre diskurserna om högskolebiblioteket som arbetsplats, mötesplats och informationsförmedlare är det kanske den tredje som genom (det i och för sig nästan symboliska) framhållandet av arkitektonisk hantering av bokbeståndet främst kan kopplas till en mer övergripande representation av biblioteket som en särskild byggnadstyp. Emellertid kan även arbetsplatsdiskursen och mötesplatsdiskursen relateras till hur biblioteket framträder som en speciell sorts byggnad i det att arkitektoniska element och olika verksamheter, i synnerhet de som innebär möten mellan människor, inte får störa arbetsron och informationssökningen i biblioteket (se avsn. 9.4.2 nedan). Sådana konflikter mellan diskurser om biblioteket märks inte bara i bedömningsarbetet utan också bland synpunkterna på det av bedömningsgruppen förordade förslaget (se vidare kap. 8 nedan).

7.5.3.2 *Högskolebiblioteket som byggnadstyp*

Bibliotek framstår i arkitekturtrådet Klas Brunnbergs framställning som en särskild byggnadstyp, tydligare än andra när det gäller visionsformuleringar (Brunnberg, 2006-02-14). Även om arkitekterna vid A-plan på flera ställen tycks tona ner det speciella med bibliotek så framställer Lars Berlin det ändå som att det är en byggnadstyp med en särskild uttryckspotential; biblioteksanvändarna ”anpassar sig till att det är ett bibliotek” (2004-07-22), rimligtvis genom att byggnaden genom sin konkreta form och/eller verksamhet i anslutning till byggnaden kan tolkas som ett sådant. Inkonsekvensen i att arkitekterna fjärrar sig från biblioteket som en särskild byggnad att designa men i andra avseenden talar om det som en speciell byggnadstyp är förenlig med ett diskursivt perspektiv. Vad som sägs motsvarar inte nödvändigtvis de talandes attityder eftersom de arbetar med de diskursiva resurser, knutna till ett större sammanhang, som står till buds (jfr Talja, 1999, ssk s. 464).

Högskolebiblioteket framträder också som en särskild byggnadstyp genom att det diskursivt relateras till andra typer av bibliotek. Förutom genom avståndstagande från det mer ombonade, konstruerar bibliotekschefen högskolebiblioteket diskursivt genom att (likt bl.a. Keyser) framhålla skillnader mellan det och stora universitetsbibliotek. Han menar att det är lättare att hitta "miljöer att studera i" på en mindre ort med färre studenter. I jämförelsen med de stora universitetsbiblioteken tonas också bibliotekets funktion (den bevarande, samlande) som arkiv ner; högskolebiblioteket i Kalmar behöver inte ta hand om "pliktleverans och ansvarsbiblioteksfunktioner och sådant" (Jansson, 2004-06-08). Nertonandet av arkivfunktionen märks också explicit i den preliminära visionen (Jansson, 1996-10-24, s. [1]) samt hos Ingrid Gustavsson, som säger att hon "har svårt för de här lagerbiblioteken" med många böcker. Hon talar däremot positivt om biblioteket vid handelshögskolan i Göteborg som hon beskriver som ett "arbetsplatsbibliotek. Sedan är det ju lite trängre också kanske än Kalmarbiblioteket men där finns också en öppenhetskänsla" (2007-03-23). Här är det tydligt att uppdragets betonande av öppenhet kan innebära att arkivfunktionen blir mindre framträdande. Liket bibliotekschefen betonar högskolans tidigare fastighetsansvarige Bengt Sedvall en skillnad mellan stora universitetsbibliotek och mindre högskolebibliotek genom att påpeka att de senare inte tar emot pliktexemplar av litteratur. Sedvall säger sig inte ha uppfattat något motstånd mot idén om att inte ha något stort bokbestånd.⁹⁷ Han berättar att det enligt bibliotekschefens vision skulle vara lättillgängligt och väl använt. "I princip skulle man kunna exponera all litteratur på bottenplanet, och /.../ det är ju inte mycket till magasin i källaren /.../ Är det så att man behöver då finns det alltid möjlighet att låna på fjärrlån" (Sedvall, 2005-08-10). Nertonandet av de mer påtagliga delarna av bibliotekets informationsförsörjningsfunktion märks också i en utsaga av Brunnberg där han säger att kapacitetsfrågan vad gäller bokförvaring "var ju över huvud taget inte aktuell". Mot bakgrund av hård gallring av bokbeståndet och frånvaron av tillförsel av pliktexemplar förekom tal om att upprätta en specialsamling "för att det skulle lukta lite böcker" (Brunnberg, 2006-02-14). Koch (2004) presenterar forskningsresultat som pekar just på att böckernas betydelse för att göra biblioteket till en särskild byggnadstyp har blivit mer symbolisk. Även om flera viktiga agenter i Kalmar tonat ner det monumentala hos arkitekturen, skulle representationerna av biblioteket som symbol och centrum kunna ses som frön till en "monumentdiskurs", vilken börjar framträda inom arkitekturdiskursordningen.

---

⁹⁷ En forskare inom humaniora, som annars efterlyser mer pengar till tryckta böcker, säger också i sina kommentarer till det planerade biblioteket att det kan "inte bli ett 'Carolina Rediviva'" (Fröjmark, 1997-09-12).

7.6 Sammanfattning

Ett viktigt inslag i den undersökta processen är hur bibliotekschefen har lyckats ”plantera” sin vision. Arkitekter tillhör en profession med svag status och auktoritet i förhållande till exempelvis ingenjörer, men ännu svagare i dessa avseenden är bibliotekarieprofessionen (jfr kap. 4 ovan). Bibliotekschefen är dock inflytelserik genom sin roll i processen, i sin tur stärkt genom högskoleledningens och fastighetsbolagets stöd för biblioteket. Genom diskursivt arbete har mänskliga agenter kunnat alliera sig med bland annat expertis och fysiska företeelser (jfr Barlow, 2008) för att driva resemiotiseringen av visionen om biblioteket vidare till ett avsett resultat i form av den färdiga byggnaden. Mycket av det diskursiva arbetet i processen försiggår inom en arkitekturdiskursordning och har därmed sitt ursprung på arkitekturfältet, men en biblioteksdiskursordning gör sig gällande i processen i stor utsträckning genom bibliotekschefens vision som en viktig länk i genrekedjan. Genom intertextualitet får den extra tyngd, både genom externa referenser och genom hänvisningar från andra dokument i genrekedjan till visionsdokumentet. Diskurser om högskolebiblioteket som framträder i början av genrekedjan och i processens tidiga faser representerar högskolebiblioteket som arbetsplats, mötesplats och informationsförmedlare. Biblioteket framträder som en särskild byggnadstyp hos bedömaren men även hos designande arkitekter trots att de senare framställer arkitekturkunskapen som generell. De betraktar arkitekturkunskapen som mindre kopplad till särskilda byggnadstyper, och de hade ringa erfarenhet av att rita bibliotek, men risken för konflikter med dem har dämpats av särskilda inslag i proceduren. Här märks visions- och uppdragsdokumenten, möjligheten att välja arkitektförslag utan utfästelser att genomföra det, samt kommunikationen med arkitekterna under skissarbetet. Denna har underlättats av ett språkligt habitus (röst/voice) hos bedömaren och designande arkitekter som gör sig gällande genom särskilda sätt att tala om arkitektur (inte bara konkret utan också på en metanivå) och en särskild stil i de dokument i genrekedjan som designande och bedömaren varit huvudansvariga för. Förverkligandet av visionerna har underlättats av att arkitekter medverkat vid diskussion och bedömning av förslag. Professionsspecifika röster har här kunnat mötas genom att arkitekturkompetens finns både hos designers och bedömaren. Olika professionsföreträdares respekt för varandras kompetens (ssk kring arkitektur och bibliotek) har underlättat processen.

8 FRÅN DESIGNFÖRSLAG TILL BYGGNAD

I detta kapitel behandlas de faser av processen som omfattar synpunkter på designförslag, förankring av det av bedömningsgruppen förordade förslaget, bearbetning av detta samt konstruktions- och byggarbete. Under bedömningsgruppens arbete inhämtar bibliotekschefen vid högskolan vissa synpunkter på arkitektförslagen från bibliotekschefen vid den dåvarande vårdhögskolan som är på väg att slås samman med högskolan (Wolke, 1997-03-14, 2009-01-09a, 2009-01-09b). Efter att bedömningsgruppen lagt fram sitt utlåtande lägger bibliotekspersonal vid högskolan gemensamt fram synpunkter med innebörden att Atrios förslag hellre än A-plans bör förverkligas som byggnad (1997-04-17). Detta resulterar i att universitetsbibliotekarien Göran Gellerstam efter beslut från högskoleledningen tämligen omgående inkallas för att belysa biblioteksfunktionerna i ett expertutlåtande (Sedvall, 1997-04-21; Gellerstam, 1997-04-29). Under hösten utförs fortsatt förankringsarbete med en av rektorn särskilt tillsatt biblioteksgrupp (Jansson, 1997-08-27, s. [3]; Koch-Schmidt, 1997-10-27) med inhämtande av synpunkter från bibliotekspersonal, bibliotekschef, forskare, forskarstudierande, lärare och studenter, sammanställda i en utredning av prorektor Anki Koch-Schmidt (1997-09-22). Därefter fattar styrelsen beslut om att ”godkänna förslaget till nytt bibliotekshus” och ”ge Akademiska Hus i uppdrag att uppföra fastigheten” (Sedvall, 1997-11-07). Under 1998 sker fortsatt bearbetning av A-plans designförslag.

8.1 Tidiga synpunkter

De synpunkter som bibliotekschefen Anna Wolke vid dåvarande vårdhögskolan lämnade in är i stor utsträckning utformade som frågor vilka pekar på vad som ses som viktigt i ”utform[n]ingen av ett modernt bibliotek och dess funktioner” (Wolke, 1997-03-14, s. [2]). Vissa av kommentarerna återkommer i gemensamma synpunkter från bibliotekspersonalen under de följande månaderna, men då i mer tydligt kritiska och berömande ordalag, de förra främst om A-plans förslag och de mer uppskattande om Atrios. Likt bedömningsgruppen betonar Wolke (1997-03-14) ”att ett nytt hus skall smälta in i den befintliga miljön och bebyggelsen”. Dessutom säger hon ”att lokalens funktionalitet och flexibilitet” bör vara genomtänkta med hänvisning till ”ev. förändringar av biblioteket”. Wolkes frågor implicerar vikten av att besökarna ska kunna ”få en överblick över var de olika funktionerna är placerade”. Besökarna utgörs av studenter, lärare och forskare, vilka ska kunna möta varandra och bibliotekspersonalen på ett naturligt sätt. ”Studenter på väg till användarutbildning eller grupprum” kan orsaka ljudstörningar i vissa lokallösningar antyder Wolke, och som hon framställer det måste likaså ljud från bibliotekspersonalen och möjligtvis också mö-

tesplatsfunktionen i stort beaktas (s. [1]). Därför bör det inte vara några ”grupparbetsbord ute i biblioteket” (s. [2]).

Utan reservationer räknar Wolke (1997-03-14) med att biblioteket ska ha en informationsdisk, placerad ”så att kontakten med personalen som inte har yttre tjänst kan underlättas. Enskilda arbetsrum för personal är en självklarhet”. Wolke tycks även vara öppen för att ha en informationsdisk också på det övre planet (s. [1]).

Bok- och tidskriftsbeståndet framstår i Wolkes (1997-03-14) skrift som ett centralt inslag i biblioteket eftersom dess placering ”är av vikt för att kunna ta ställning till förslagen” (s. [1]). Problembaserad inläring, PBI, är mycket en fråga om hantering av ”resurslitteratur” och ”kurslitteratur” (s. [1-2]), men också om krav på ”att studenterna har tillgång till bibliotek med grupprum och läsplatser”. Detta gäller för övrigt självstudier över huvud taget enligt Wolke (s. [2]). Forskarna kan eventuellt klara sig utan egna rum i biblioteket eftersom de ”bör väl kunna ha kontakt med biblioteket via sin dator på arbetsrummet eller från hemmet” och dessutom underförstått får större möjlighet att möta andra biblioteksanvändare om de inte vistas i separata utrymmen (s. [1]).

Wolke hänvisar till erfarenheter från sina år som bibliotekarie och ”besök på olika bibliotek” (s. [2]) då hon lägger fram sina, vad gäller de olika arkitektförslagen, ganska ospecificerade synpunkter; några explicita kommentarer om enskilda förslag förekommer inte (Wolke, 1997-03-14). Bibliotekspersonal hävdar däremot en dryg månad senare i en gemensam skrivelse med hänvisning till sin ”profession och kompetens att Atrios förslag har den bästa planlösningen för ett väl fungerande bibliotek och för eventuella framtida omorganisationer” (1997-04-17). Farhågorna kring A-plans förslag gäller i stor utsträckning bristande logistik och flexibilitet, solinstrålning (för lite dagsljus, för varmt på plan 2) och inte minst ljudstörningar. Bibliotekspersonalen framhåller i sina kommentarer till det av bedömningsgruppen främst förordade förslaget (A-plans) ”[d]ålig öppenhet och flexibilitet i planlösningar i biblioteksrummet” och att ”[f]undament som bär upp ’skeppen’ medför en låsning av hyllplaceringar och annat utnyttjande av ytorna” (1997-04-17, bil. 1). Det förefaller alltså här som om den ordning och tydlighet som arkitekterna från A-plan sett i sin designlösning (bl.a. genom bryggorna, ”skeppen”) av många i bibliotekspersonalen uppfattats som alltför styrande. Möjligtvis har bibliotekspersonalen heller inte lika starkt som bedömningsgruppen granskat förslagen utifrån bibliotekschefens cirkelmodell, med vilken A-plans förslag kan framställas som minst lika förenligt som Atrios (i bedömningsgruppens utlåtande 1997-04-07, s. 7, nämns ”nyansskillnader” mellan de båda förslagen). Bibliotekspersonalens preferenser för det enligt bedömningsgruppen näst bästa förslaget, Atrios, motiveras med att

A-plans förslag har en begränsad möjlighet att byta placering av studieplatser, boksamlingar och arbetsplatser, vilket på sikt naturligtvis är en nackdel. A-plan låser definitivt boksamlingarna till plan 1 och läsplatserna till plan 2. Följden blir störande spring i trapporna från de öppna "bryggorna" på övervåningen för att hämta studiematerial på våningen under. Även kontakten studenter – personal försvåras. (1997-04-17)

Texten lämnar inte mycket utrymme för tvivel om vad som blir följden av A-plans förslag om det förverkligas. Atrios förslag prisas däremot av bibliotekspersonalen för sin flexibilitet (1997-04-17, bil. 2). Atrios förslagshandlingar innehåller en text som lyfter fram just detta med hänvisning till de krav som teknisk och pedagogisk utveckling ställer:

Biblioteket har därför utformats med möjlighet att arrangera en mängd olika konstellationer av rumsstorlekar och fördelning av funktioner till olika plan. Detta sker genom flexibilitetens klassiska grundkomponenter generalitet, adaptivitet och elasticitet.

Den visade rumsindelningen / funktionsdispositionen utgör bara ett av många möjliga exempel.

Så kan t.ex. ytor för användarutbildning lätt växlas mot läsplatser eller dubbelutnyttjas. (Atrio, 1997-02-24, s. [3])

Det tycks som om även de vinnande arkitekterna vid A-plan, om än kanske inte lika konkret exemplifierat i förslagshandlingarna⁹⁸ (ordet flexibilitet förekommer heller inte) redan tidigt varit öppna för alternativa interiörer med hänvisning till generalitet. Joanna Heilig vid A-plan berättar att de "skisserade på lite friare möblering" mot bakgrund av att bibliotekschefen inte räknade med något större behov av utrymme för pappersböcker, och säger att "det här är ju strukturerat för att vara utbytbart. Det kan vara sökstationer eller bokhyllor /.../ Alltså generalitetskravet finns ju". Enligt henne skulle utrymmet för möten mellan personal och besökare "kunna pysa ut" i pappersböckernas utrymme (2004-07-22). Den bedömande arkitekten Klas Brunnberg betonar att Akademiska hus lägger vikt vid just generalitet i alla sammanhang och syftar på den "mångsidiga användbarheten hos /.../ framför allt undervisnings- och kontorslokaler", vilka "inte ska vara så skraddarsyddas för en viss verksamhet att det inte går att använda för annat". Detta är, säger han, "lite svårt att tillämpa på bibliotek". Han säger dock också "att kunna möblera fritt är ju åtminstone teoretiskt en väldigt viktig tillgång, och det kan man ju i alla förslagen" (2006-02-14).

Heiligs beskrivning av bibliotekschefens utsagor ger också en antydning om hur denne tonat ner bibliotekets bevaranderoll och arkivfunktion med ett framträdande bestånd av fysiska böcker vilket flera deltagare i processen vittnar om (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Sedvall, 2005-08-10; Tunebro, 2006-03-07; Keyser, 2006-08-15; Gustavsson,

---

⁹⁸ Där står det att "[b]yggnadens generalitet avser möjligheter att utifrån en tydlig grundstruktur kunna lägga till, omfördela eller dra ifrån rumsfunktioner" (A-plan, 1997-02-21, s. 3).

2007-03-23). Åtminstone bibliotekarien Ann Liljeström förefaller några år efter invigningen mer öppen för att designen medger förändringar i större utsträckning än vad man tidigare insett. Hon berättar att ritningarna på biblioteket såg mindre flexibla ut än det förslag som bibliotekspersonalen föredrog (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Här tycks det som om den efter personalens invändningar inkallade biblioteksexperten Göran Gellerstams antydningar om att ritningar inte säger allt (1997-04-29, s. 2 – se avsn. 8.2.1 nedan) blivit besannade. Liljeström har, precis som Gellerstam eftersträvat, övertygats om den valda designlösningens möjligheter, om än kanske något senare än vad som avsetts.

Bibliotekspersonalen skriver att A-plans lösning för personalens arbetsrum med en "[l]ångsmal korridor är dåligt tillvaratagande av ytan". Det innebär enligt synpunkterna färre arbetsrum och mindre öppenhet (1997-04-17, bil. 1). Precis som av bedömningsgruppen framhålls här just öppenheten, men samtidigt uttrycker personalens synpunkter att man (till skillnad från bibliotekschefen) önskar sig enskilda arbetsrum. I förslagshandlingar till den av bibliotekspersonalen förespråkade designen från Atrio beskrivs både god logistik och alternativ för utformning av personalens arbetsplatser:

För personalen som har biblioteket som sin arbetsplats ställs krav på god funktion, bekväma och nära kommunikationer, trivsam miljö och närhet. Den visade dispositionen försöker samla all bokhantering till ett plan och skapa en mycket nära kontakt mellan personal och studenter / forskare.

Expeditioner kan utformas som cellkontor, glasade mot informationsdiskarna, eller öppna landskap. (Atrio, 1997-02-24, s. [3])

Frågan om att samla eller blanda medier och läsplatser är viktig enligt bibliotekspersonalen (1997-04-17), som citerar bedömningsgruppens utlåtande för att lyfta fram frågan. Detta liksom farhågorna om ljudstörningar återkommer i intervjuer, där det dock också ingår vittnesmål om uteblivna problem med logistik och ljudmiljö i A-plans design med böcker och läsplatser på var sitt plan. Liljeström och kollegan Jan Rehnman bekräftar att det förekommit diskussioner om att blanda böcker och läsplatser. Man hade en idé att besökaren skulle kunna sitta nära böcker och tidskrifter och inte på olika plan. På dessa två bibliotekarier verkar det dock som om grundprincipen i arkitekternas beskrivningar av designen med läsplatser ovanför boksamlingen har hållit (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07),⁹⁹ i mycket tvärt emot de i synpunkterna 1997 uttryckta farhågorna om ljudstörningar och nackdelar genom bristande flexibilitet.

---

⁹⁹ Arkitekten Heilig beskriver principen som att biblioteksanvändare efter att de "väl hade sovrat och valt /.../ drog sig upp till den mera renodlade studiemiljön där uppe" (2004-07-22).

8.2 Förankringsarbete och inledande bearbetning

I april 1997 tillsatte rektorn en grupp för att förankra biblioteksbygget (Jansson, 1997-08-27, s. [3]). Biblioteksnämndens ordförande, som samma månad fått ”i uppdrag av Rektor att bilda en grupp för att arbeta med organisation, inredning och utformning av det nya biblioteket” (Jansson, 1997-08-27, s. [2]), kom inte att ingå i denna. Bibliotekschefen (till vilken biblioteksnämndens ordförande varit en viktig allierad) hade stor makt genom sin befattning och fick därför inte vara med i grupperna (Jansson, 2007-05-04).

8.2.1 Biblioteksexpert extrainkallad hjälp i förankringsarbetet

På grund av bibliotekspersonalens avvikande mening om val av arkitektförslag beslutar högskoleledningen att ”anlita en utomstående i biblioteksfrågor och biblioteksplanering erfaren person för att få biblioteksfunktionerna opartiskt belysta” (Sedvall, 1997-04-21). Universitetsbibliotekarien Göran Gellerstam i Lund tillfrågas och tackar ja till att ge ett utlåtande (Gellerstam, 1997-04-22). Gellerstam fokuserar i sitt utlåtande A-plans förslag vilket han också klargör inledningsvis:

Med hänsyn till att bedömningsgruppen och även bibliotekspersonalen gör jämförelser mellan A-plans och Atrios förslag har jag på begäran även fått ta del av Atrios skissförslag. Jag avser dock att i mitt utlåtande – i enlighet med det uttalade uppdraget – fokusera framställningen på biblioteksfunktionerna i A-plans förslag. (Gellerstam, 1997-04-29, s. 1)

Gellerstam (1997-04-29, s. 3) förutspår förändringar i ett försök att lyfta fram flexibiliteten hos det förordade förslaget: ”Huset måste ses som en ramstruktur för de varierande behov som framtiden kommer skapa”. Han försöker (med hänvisning till A-plans egna förslagsformuleringar om generalitet) peka på hur A-plans struktur, som han beskriver som ”mer schematisk än nödvändigt”,¹⁰⁰ kan ”och bör med fördel mjukas upp och varieras utifrån funktionella och aktuella behovsaspekter”. Här öppnar han för viss blandning av läsplatser och medier. ”Den markerade gränsen mellan personalutrymmena och den s k huvudgatan med sina datoriserade söksystem” vill Gellerstam tona ner, samtidigt som han (i linje med flera i bibliotekspersonalen) också månar om ”inre arbete som kräver stillhet och koncentration och som talar för att det finns tillgång till avskilda arbetsrum” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 3).

Rehman påpekar att ”det är ju mycket /.../ ordentligt på bottenplanet på det här sättet med raka hyllor” (Rehman i Liljeström & Rehman, 2005-07-07).

¹⁰⁰ I uppdraget till arkitekterna (1996-12-12) står det att ”kontorsfunktioner med tillhörande utrymmen kan lösas schematiskt/som block” (s. 7).

Gellerstam berömmar A-plans disposition med grupprum i periferin och separata media- och läsplan. Han skriver också med hänvisning till egna erfarenheter att den markerat avskilda placeringen av "[l]äs- och studieplatser i periferin och på plan 2 kan ses som ett bra sätt att garantera avskildhet och arbetsro för dem som så önskar" (s. 2). Gellerstam vill dock ha raka trappor och fler hissar för kommunikation mellan planen (s. 4).

Gellerstam är observant på trender och utvecklingstendenser, varav en är "den i dag nästan traditionella glasfasaden" (s. 3). Glasfasader framställs trots sin popularitet inte som självklara (här fjärrar sig Gellerstam från bibliotekspersonalens farhågor om minskat insläpp av dagsljus): "A-plan har /.../ valt en mer funktionellt orienterad rumslösning med ett sinnrikt och varierat naturligt ljusflöde" (Gellerstam, 1997-04-29, s. 3-4). En tendens som Gellerstam uppmärksammar är undervisning som ett återkommande och dominerande inslag i bibliotekets verksamhet. Han pekar på att undervisningsutrymmena kan läggas närmare bibliotekspersonalens arbetsplatser och entrén (Gellerstam, 1997-04-29, s. 3, 4; detta antyder redan vårdbibliotekschefen Anna Wolke, 1997-03-14, s. [1]).

Avslutningen av Gellerstams utlåtande har en medlande ton där både Atrios och A-plans förslag beröms. Gellerstam framställer dock A-plans förslag som bäst överensstämmande med visionen och den pågående utvecklingen, medan Atrios "ansluter väl i sin allmänna uppläggning och formelement till en mer traditionellt och monumentalt utformad biblioteksstil med kända och etablerade funktionella utformningar". Samtidigt skriver Gellerstam att "[d]et är nödvändigt att både bibliotekspersonal, studenter och högskolans lärare deltar i den fortsatta diskussionen" (1997-04-29, s. 5).

Gellerstam försöker förbättra kommunikationen av det av bedömningsgruppen förordade designförslaget från A-plan genom att framhålla att ritningar inte ger hela bilden:

Ett skissupdrag av det slag som här tillämpats för angivna arkitektkontor innebär att skisserna får karaktär av idéutkast. Det medför att såväl förklarande texter som planer och princip- och perspektivbilder i långa stycken endast antyder funktioner och tekniska samband. (Gellerstam, 1997-04-29, s. 2)

En indikation på att ritningar i sig kan ha varit otillräckliga för personalens förståelse av förslagen ges redan i skriften från bibliotekschefen vid dåvarande vårdhögskolan (där flera av de synpunkter som Gellerstam bemöter antyds): "Då jag inte tagit del av arkitekternas egna beskrivningar i ord, men sett deras ritningar och läst de texter som ledsagar ritningarna, har jag nog en del brister i min information. En del av synpunkterna kanske inte hade uppkommit om jag haft bakgrundsinformation" (Wolke, 1997-03-14, s. [1]). En antydning till bekräftelse av detta ges av bibliotekarierna Liljeström och Rehnman, som säger att

några av de farhågor som fanns var initialt då man läste ritningarna. Farhågorna gällde till exempel de trånga spiraltrapporna som ej tillät möten, de öppna läsbryggorna och byggnadens flexibilitet. Processen kom dock igång (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Man förefaller alltså inte inledningsvis ha övertygats av presentationen, utan snarare accepterat de ramar som procedur och organisation sätter. Liljeström säger att det togs ett beslut och resultatet blev bra. Rehnman håller med och vittnar med stöd av sin kollega (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07) om att ”man längtade ju efter ett nytt bibliotek faktiskt. Vi satt på varann och böcker i travar” (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Liljeström säger att glädjen över ”att få ett nytt stort hus” har överskuggat de inledande kritiska synpunkterna (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Fastighetschefen Bengt Keyser på Akademiska hus berör bibliotekspersonalens tveksamhet kring den fysiska öppenheten mot besökarna. Han ger en bild av att man kunnat nå en lösning som personalen accepterade, inte minst genom att det fanns utrymme för vissa modifieringar i riktning mot mer av egna arbetsrum (2006-08-15).

Den närmast efter bedömningsgruppens utlåtande rådande oenigheten kring design, som blir en del av motiven bakom det fortsatta förankringsarbetet, kan anas i ett brev från högskolans fastighetsansvarige till stadsbyggnadskontoret en dryg månad efter Gellerstams insats, i vilket det meddelas att högskolans styrelse skjuter på beslutet ”om att anta A-plans förslag till nytt bibliotekshus” (Sedvall, 1997-06-09).

8.2.2 Utredning av designförslag

En biblioteksgrupp tillsattes i augusti 1997, där fastighetsbolaget Akademiska hus arkitektråd Klas Brunnberg, högskolans fastighetsansvarige Bengt Sedvall, representanter för bibliotekspersonal, prefekter, lärare, forskare och studenter ingick, och som med prorektor Anki Koch-Schmidt som ordförande ”fick uppdraget att finna ett förslag, förankrat inom hela Högskolan, på relevanta funktioner och för dessa en anpassad inre utformning av det nya högskolebiblioteket” (Koch-Schmidt, 1997-10-27). Gruppen beslutade med hänvisning till bedömningsgruppens utlåtande ”att man skulle arbeta vidare endast med A-plans förslag till nytt högskolebibliotek”. En utredning genom vilken Koch-Schmidt sammanställer synpunkter från bibliotekspersonal, lärare, forskare och studenter (Koch-Schmidt, 1997-09-22) utgör ett led i förankringsarbetet. Bland kommentarerna märks stöd för både A-plans och Atrios förslag, men också viss kritik mot det förra, såväl exteriört som interiört, och då inte bara från biblioteksperso-

nalen.¹⁰¹ Det förekommer också uttryck för oklarheter kring processens förlopp och tolkningar av förslagen.¹⁰² Många av synpunkterna är kortfattade och går ofta inte in särskilt konkret på biblioteksarkitekturen.

I enlighet med intentionerna bakom förankringsarbetet (Koch-Schmidt, 1997-10-27) fokuserar bibliotekspersonalen nu (1997-09-10) A-plans förslag, troligen i och med att man mer eller mindre motvilligt accepterat att det är det som kommer att genomföras. På flera ställen i bibliotekspersonalens synpunkter förekommer också hänvisningar till Göran Gellerstams utlåtande, bland annat angående risker för ljudstörningar. Bibliotekschefen bemöter i sina kommentarer till A-plans designförslag på flera ställen bibliotekspersonalens synpunkter (Jansson, 1997-09-15, s. [5]).

Både hos bibliotekschefen och bibliotekspersonalen samt vissa forskare och lärare framträder i synpunkterna bilden av biblioteket som en arbetsplats för lärande. ”Behovet av studie-, grupp- och seminarierum ökar med förändrade arbetsmetoder” skriver bibliotekschefen (Jansson, 1997-09-15, s. [3]) med hänvisning till biblioteksarkitekten Paul Drake (1995, s. 64). En naturvetare säger att hans institution saknar utrymme för sådana framväxande arbetsformer (Veenhuizen, 1997-09-19). Enligt prefekten vid den naturvetenskapliga institutionen behövs ”informationssökningsstationer där grupper om 6-8 personer kan under visas/arbota” (Hallmer, [1997]). Bibliotekspersonalen hänvisar liksom i tidigare kommentarer till PBI-modellen. Där ”består en basgrupp, en grundsten i PBI, av minst 5 och högst 8 personer, samt handledare”, vilket kräver grupparbetsrum med lämplig storlek (1997-09-10, s. [1-2]; liknande synpunkter kommer från språk och kultur: Nilsson, Olsson & Strumpel-Åkesson, 1997-09-19). Enligt prorektorns sammanfattning av synpunkter efterlyser lärare platser för enskilt arbete och grupparbete (PBI) i slutna eller öppna utrymmen, dock utan att det stör andras arbete. Arbetsplatser och tysta läsplatser får gärna ha egen ingång. Arbetet kan bestå av både informationssökning och bearbetning (Koch-Schmidt, 1997-09-22) vilket också bibliotekschefen framhåller (Jansson, 1997-09-15).

Bibliotekspersonalen framhåller att arbetsplatserna i biblioteket inte får orsaka ljudstörningar och rekommenderar ”annorlunda utformning av trapporna, samt dörrar och väggar i skeppen” (1997-09-10, s. [2], med direkt hänvisning till Gellerstam, 1997-04-29, s. 4, som ger liknande rekommendationer). I prorektorns sammanställning av synpunkter anmärks mot bakgrund av forskares kom-

---

¹⁰¹ En forskare inom historia hävdar att ”Atrios plan har ett mycket starkt stöd i förhållande till A-plans, både i fråga om de interna lösningarna /.../ som vad beträffar exteriören” (Fröjmark, 1997-09-12).

¹⁰² ”Handlingarna är allmänt hållna” enligt representanter för institutionen för medieutbildning, vilka inte tycks känna till principbeslutet om att bygga biblioteket (Skoog Brandin, Tågerud & Sevelin, 1997-09-12).

mentarer (och precis som i bibliotekspersonalens synpunkter under våren) att ”[s]pring i spiral (?) trappor medger heller inte den tysta miljö man känner behov av”, och lärare förordar ”raka trappor i mittsektion”. Bland de allmänna synpunkterna går det att utläsa ett ifrågasättande av spiraltrapporna med hänvisning till potentiella svårigheter att gå i dem ”med famnen full av böcker” (Koch-Schmidt, 1997-09-22). På en reviderad förslagsritning har några av spiraltrapporna (de som i den färdiga byggnaden finns i infostråket) till och med ersatts med raka trappor (Koch-Schmidt, 1997-10-27; A-plan, 1997-10-28). Spiraltrapporna överlevde emellertid de många synpunkterna och förverkligades i den fysiska byggnaden. Arkitekten Joanna Heilig ger en metaforisk bild av hur viktigt det har varit att trots invändningarna säkra förbindelser mellan våningsplanen. Hon säger att ”någon i ett tidigt skede /.../ ifrågasatte att man skulle ha så många trappor, men det var också ganska lätt att övertyga om att just den /.../ demokratiska kvartersstrukturen kräver att man faktiskt kan springa runt lite hur som. Annars fungerar inte den här uppdelningen” (2004-07-22).¹⁰³ En prefekt antyder i samband med prorektorns utredning möjligheter till justeringar och säger att ljudnivån automatiskt blir lägre ”[m]ed rätta trappor och totalintegrerad miljö” (Hallmer, [1997]). Här avses möjligen besökarens anpassning till ljudmiljön så som bedömningsgruppen tidigare uttryckt det (1997-04-07, s. 8); i en ”totalintegrerad miljö” är den hänsynsfulla besökaren rimligtvis mer benägen att dämpa sig om det faktiskt framgår att miljön är just ”totalintegrerad” (d.v.s. att man lätt kan uppfatta att miljön inte hindrar mer eller mindre avsiktliga visuella och akustiska kontakter mellan besökare).

Enligt bibliotekschefen har hantering av störningar lösts arkitektoniskt i A-plans förslag: ”Uppdelningen på ett medieplan och ett studie- och bearbetningsplan gagnar både studier och arbetsmiljö. För studenterna innebär en åtskillnad av utrymmena mindre störningar och trängsel” (Jansson, 1997-09-15, s. [5]). En fysiker skriver om för stor öppenhet och oroar sig för risk för störning. Han föreslår ytterligare separering av arbetsplatser, läsplatser och böcker (Veenhuizen, 1997-09-19). Liknande synpunkter kommer från en annan fysiker (Westerlund, 1997-09-19). Avskilda läsplatser nämns också i de kortfattade kommentarer som förmedlas genom studentkåren (Martinsson, 1997-09-09). En forskare inom historia efterlyser däremot större närhet mellan läsplatser och bokhyllor vilken han finner hos Atrios förslag. Han uppskattar inte A-plans ”renodlade, bussformade läsesalar av en typ som förutsätter att studenterna inte går till biblioteket för att utnyttja dess bestånd, utan helt enkelt för att sitta vid ett bord och läsa medhavd

---

¹⁰³ Torsten Tunebro säger att ”tanken var ju att man skulle kunna säga att ’nu ska jag ha en bok ur det här segmentet’, och så gick man igenom och tog boken och gick upp och satte sig och läste”. Samtidigt pekar han på att den som hämtat en bok och ska vidare till en kamrat på en särskild brygga kan behöva passera flera avdelningar av bokbeståndet för att kunna ta kortaste vägen till bryggan där kamraten finns (2006-03-07).

kurslitteratur” (Fröjmark, 1997-09-12).¹⁰⁴ Prefekten vid den naturvetenskapliga institutionen förefaller representera liknande tankegångar: ”Läsplatser i gallerierna bör integreras med bokplatser och större ’rum’ och bli en naturlig del av helheten för biblioteket”. Han kan också tänka sig en och annan datasökplats där (Hallmer, [1997]).

Flera av forskarna tycks i sina synpunkter representera informationsförmedling mer än arbets- och mötesplats i biblioteket. Detta märks särskilt hos historikern:

Bra tillgång till terminaler o.dyl. för att i biblioteket lätt kunna utnyttja de olika databaserna och söksystemen är ett önskemål jag gärna instämmer i. (Däremot förstår jag inte riktigt vad det är för arbetsplatser det talas om där användarna ska kunna – om jag förstår saken rätt (?) – mer eller mindre framställa uppsatser och dylikt.¹⁰⁵ Poängen går mig förbi, helt enkelt...) (Fröjmark, 1997-09-12)¹⁰⁶

I bibliotekschefens kommentarer och förnyade visionsformuleringar under förankrings- och bearbetningsfaserna är bibliotekets informationsförmedlingsroll vad gäller både tryckta och elektroniska medier framträdande, även om ”sök-kompetens blir viktigare än samlingar” (Jansson, 1997-09-15, s. [2]; 1998-08-25, s. 3). Det är inte fråga om att användare enbart ska sitta och läsa kurslitteratur: ”Lokalt kan emellertid¹⁰⁷ biblioteket reduceras till ett bokmagasin varifrån man hämtar sin kursbok, disponerar den över dagen och återbördar den till en bibliotekarie efter nyttjandet” (Jansson, 1997-09-15, s. [3]; 1998-08-25, s. 4). ”Framtiden kräver emellertid annat av högskolebiblioteken” (Jansson, 1998-08-25, s. 4).

Att undervisning genom och i biblioteket ökar i betydelse tas upp av biblioteks-personalen, som med hänvisning till tillgänglighet och reduktion av ljudstörningar säger att funktionella utrymmen för användarutbildning bör placeras nära huvudentrén (1997-09-10, s. [2]). Uppenbarligen som ett direkt svar på detta lyfter bibliotekschefen liksom Gellerstam fram förändringsbarhet i A-plans förslag: ”Med den flexibilitet förslaget har kan som mycket riktigt framhållits undervisningsytor flyttas närmare personalutrymmena och entrén. De hittills pre-

---

¹⁰⁴ Även akademiska hus arkitektråd uppmärksammar ”partierna med bussuppställda läsplatser” men säger också att man fick lära sig ”att det är relativt få som bara jobbar med lånat material”; besökare har med eget (Brunnberg, 2006-02-14) vilket också märks i andra studier (Brännmark, 2004, s. 47; Silver, 2007, s. 75).

¹⁰⁵ Här åsyftas rimligtvis det visionsdokument (Jansson, 1996-11-11) som arkitekterna haft tillgång till.

¹⁰⁶ Historikern skriver också i sitt e-postmeddelande till prorektorn: ”Så är jag mer marginellt lite främmande för formuleringen om biblioteket som ’en naturlig mötesplats för individer och tankar’. Självt är jag en mycket flitig biblioteksanvändare, men jag ser det sällan som att jag går till en ’mötesplats’ när jag går till biblioteket. Det är helt andra ändamål jag har med besöken” (Fröjmark, 1997-09-12).

¹⁰⁷ Ordet ”emellertid” i denna mening förekommer endast i skriften från 1997-09-15.

liminärt inritade undervisningsytorna kan lätt bytas ut mot bearbetningsytor som skriv- och kopieringsrum” (Jansson, 1997-09-15, s. [5]). Konkreta förslag till sådana ändringar uttrycks också. Biblioteksgruppen säger att ”rum för bibliotekspersonalens undervisning av studenter skall ligga i anslutning till entr[é] (helst på bv.)” (Koch-Schmidt, 1997-09-30). Ett motsvarande utkast till revidering syns på en förslagsritning där lokaler för användarutbildning anges på bottenplanet i nordspetsen och i norra änden av korridoren på det övre planet (Koch-Schmidt, 1997-10-27; A-plan, 1997-10-28). Intressant nog har undervisningssalen kommit att vara kvar långt från huvudentrén, men man har också under de första åren kunnat använda salarna i nordspetsen nära entrén för undervisning (Jansson, 2006-03-11).

Prefekten vid den naturvetenskapliga institutionen förespråkar mer av enskilda rum och mindre av kontorslandskap i bibliotekspersonalens utrymme. Han förordar implicit informationsdiskar på båda planen (Hallmer, [1997]) vilket prorektorn explicit tar upp i sin sammanställning av synpunkter från lärare (Koch-Schmidt, 1997-09-22). Också bibliotekspersonalen vill ha informationsdisk även på det övre planet, gärna med en organisation av medier och bibliotekariernas arbete utifrån ämne, detta med hänvisning till att hög kvalitet på servicen till besökarna kräver flera diskar där ämnesspecialiserad ”och därmed mer professionell” personal kan arbeta (1997-09-10, s. [3]). Bibliotekschefen bemöter i klartext dessa önskemål:

Centrala informationsdiskar eller ämnesinformationsdiskar enligt facksalsmodellen behövs inte utan systemet för användarstöd bör kunna lösas på ett mindre utrymmeskrävande och ett mer effektivt sätt. Informationstjänsten, lokaliserad till särskilda ”diskar”, får inte reduceras till att bli ett bekvämt och för studenten ett arbetsbesparande instrument. Den informationstjänst som förmedlas av biblioteket skall vara kvalificerad och professionell. Andra kontaktytor och kommunikationsvägar för kvalificerad vägledning måste finnas. A-plans förslag uppmanar oss att tänka i nya konstruktiva banor. (Jansson, 1997-09-15, s. [6])

Frågorna om utformningen av personalens arbetsplatser och möteszonen mellan personal och besökare mynnar ut i flera år av diskursiv och fysisk bearbetning av A-plans biblioteksdesign. Arkitekten Heilig säger att arkitekterna från A-plan uppfattat ”någon sorts kulturkrock” mellan ”den /.../ visionäre bibliotekschefen” och bibliotekspersonal som var van vid gamla arbetssätt och stängda tjänsterum (Heilig, 2004-07-22). Denna beskrivning emotsägs inte av faktiska uttryck för en mer eller mindre utbredd skepsis mot stor öppenhet mellan personalarbetsplatser och mer publika utrymmen i biblioteket, ställd mot särskilt bibliotekschefens och inredningsarkitektens preferenser för kontorslandskap (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Jansson & Kellander, 2007-10-17).

Förankringsarbetet går allt mer över i bearbetning i och med biblioteksgruppens insatser. Biblioteksgruppen tar vid sitt möte 1997-09-29¹⁰⁸ uppenbarligen fasta på farhågor i under hösten inkomna synpunkter samt förslag från Gellerstam (vilka dock inte genomförs) med anknytning till farhågor: trappors utformning och placering, inglasning av bryggor, bokhiss. Man säger också att ”antalet personalrum bör uppgå till ca 13 st.” (Koch-Schmidt, 1997-09-30), en rekommendation som avviker från bibliotekschefens önskemål om ”ett enda stort rum” (Jansson, 2004-06-08).

8.3 Vidare bearbetning

Strax efter prorektorns utredning och biblioteksgruppens ”[f]örslag till funktioner i och därav principiell utformning av nya högskolebiblioteket vid Högskolan i Kalmar” (Koch-Schmidt, 1997-10-27) fattar högskolans styrelse beslut om att bygga biblioteket (Sedvall, 1997-11-07). Arbetet med A-plans designförslag fortskrider bland annat genom arbetsgrupper bestående av personal på biblioteket. Genom studiebesök skapas bilder av bibliotek med potentiell betydelse för hur högskolebiblioteket i Kalmar utformas.

8.3.1 Studiebesök

Bibliotekschefen, högskolans fastighetsansvarige och arkitekterna Lars Berlin och Joanna Heilig finns tillsammans med representanter för projektbolag och fastighetsbolag i deltagarförteckningen för studiebesök i England 19-20 januari 1998 (Tunebro & Brunnberg, 1998-01-14). I Klas Brunnbergs rapport från de studiebesöken – vid British Library och universitetsbiblioteken i Harrow och Cranfield (samt ett vid Landbohøjskolen, Köpenhamn, 4 februari 1998) – finns arkitekturkritiskt färgade redogörelser både för fungerande öppna lokallösningar och bibliotekspersonal som uttrycker skepsis mot sådana (1998-02-28, s. 5-6).

Bibliotekschefen har också tillsammans med annan bibliotekspersonal gjort studiebesök på stadsbiblioteket och högskolan i Malmö (Jansson, 2004-06-08). Ytterligare synpunkter på bland annat ljudnivån framkom efter studiebesöket på Malmö stadsbibliotek¹⁰⁹ (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 – ej inspelat). Bibliotekschefen å sin sida berättar om hur han vid ett studiebesök tillsammans

---

¹⁰⁸ Då bestående av A-plan, Akademiska hus arkitekturåd (Brunnberg), en bibliotekarie (Dahlberg), bibliotekschefen, högskolans fastighetsansvarige, en fysiker (Veenhuizen), prefekten för naturvetenskap (Hallmer), en historiker (Fröjmark), prefekten för språk och kultur (Oredsson), samt prorektor Koch-Schmidt (1997-09-30).

¹⁰⁹ Perner (2001) rapporterar om ljudproblem i Malmö, där de flesta också önskade egna rum men hade avskärmningar som inte gick ända upp till taket (s. 29).

med ett par medarbetare inte tilltalats av den kombinerade informations- och utlåningsdisken vid högskolebiblioteket i Jönköping (Jansson, 2008-02-08).

8.3.2 Arbetsgrupper

Bibliotekspersonalen blir under året närmast efter förankringsarbetet mer delaktig och indelas i arbetsgrupper för olika områden i biblioteksbyggnaden: grupp 1: "Informationsdisk"; grupp 2: "Arbetsrum och gemensamma utrymmen" och "Media- och tidskriftsplacering"; grupp 3: "Användarutbildning och grupprum" och "Datorisering/Teknik" (*Grupper och gruppindelningar för nya biblioteket*, [1998?]).¹¹⁰ Olika synsätt på bibliotekets utformning kommer här till uttryck kanske framför allt kring infostråket.

8.3.2.1 *Olika syn på personalutrymmen och möteszon för besökare och personal*

Alternativ för informationsdisk och personalutrymmens utformning gav upphov till meningsskiljaktigheter mellan inte minst bibliotekschef och stora delar av bibliotekspersonalen (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 – ej inspelat). Här handlar det i stor utsträckning om de mer förändringsbara inredningsdelarna (diskar) och inbyggnadsdelarna (dörrar, avskiljande men icke-bärande väggar; jfr Ekholm, 1987, s. 223). Olika utsagor om arbetssätt kan kopplas till dessa aspekter av biblioteksbyggnadens utformning. Bibliotekspersonalen efterlyser i sina synpunkter under förankringsfasen gränser mellan yttre och inre tjänst: **"Personalarbetsplatser** – ute i biblioteket (infodiskar) resp. **i avskildhet och ensamhet"** (Koch-Schmidt, 1997-09-22 – fetstil enl. orig.). Bibliotekschefen har däremot redan tidigt motsatt sig tydliga gränser och diskar. En motivering som han ger är att var och en ska känna att de äger huset (Jansson, 2002-06-25). "Därför så var det tvunget att vi skulle bygga upp en funktion där mötet skedde mycket odramatiskt. Det skulle ske utan barriärer, man skulle stå på lika nivå", vilket först skedde "i anslutning till tjänsterummen". Senare

blev det de här små informationspunkterna: minimala bord med en tunn skärm och ett tangentbord, så man hade dialogen kring det /.../ Skulle det behövas en ytterligare och fördjupad dialog, ja då går man in på ett tjänsterum och en annan i personalen tar vid för nästa som skulle behöva, eller så går man ut till den här datorn eller den här sökstationen som studenten redan sitter vid och behöver konsultation vid /.../ Det var också viktigt att vi som bibliotekspersonal var tillgänglig vid alla tider som biblioteket var öppet, alltså lätta att nå. Inga rigida förhållningsregler när det gäller /.../ mötestider /.../ eller mottagningstider eller telefontider, utan en väldigt öppen lösning. (Jansson, 2004-06-08)

---

¹¹⁰ Torsten Tunebro berättar att när bedömningsgruppen förordat A-plan har de fortsatta diskussionerna varit mellan referensgrupper, arbetsgrupper och arkitekt, varvid lokala Akademiska hus mer än han själv varit med (2006-03-07).

Den mindre utrymmeskrävande lösningen i form av små datorbord i infostråket tillämpas i stället för informationsdisk under bibliotekets första år i bruk. Bibliotekschefen berättar att han tillsammans med en representant för en inredningsfirma för infopunkterna designade ett litet runt bord med enbart skärm, mus och tangentbord där man skulle kunna mötas. Bibliotekspersonalen ska undervisa studenterna även spontant men inte utan vidare följa med ut i biblioteket. Chefen säger att man inte har någon hålla handen-attityd, och betonar att ”eftersom det här är ett bibliotek /.../ där studenterna ska klara sig själva, så måste vi ju undervisa i hur man klarar sig själv” (Jansson, 2004-06-08).

Bibliotekschefen menar att personal och besökare inte ska skiljas åt eftersom man ”arbetar inte med begreppen inre och yttre tjänst”. Dock säger han också att det är vedertagna begrepp som det är svårt att ändra inställningen till (Jansson, 2004-06-08). Hans vision om ett mer öppet personalutrymme lever trots detta flera år efter invigningen. Chefen säger att han ville att personalens utrymme ”skulle vara ett enda stort rum” utan separat inre korridor, och att man utan vägg mot infostråket hade klarat sig med det som kommunikationsstråk.

Det här inre kommunikationsstråket, det är en fullständigt onödig yta¹¹¹ /.../ om inte väggarna fanns, så skulle den ytan vara en utomordentlig /.../ expansionsyta och personalutrymmesyta, och jag ville ju att det skulle vara öppet. Det skulle inte finnas några väggar här, mer än de här bärande delarna som går upp till hälften, och de skulle vara avskiljande och man skulle sitta i grupper om tre eller fyra eller fem, kanske bara högst tre egentligen, men detta gick inte hem, utan det var en sådan stark personalreaktion på att man ville ha egna rum så att det var det som gick igenom. (Jansson, 2004-06-08)

Bibliotekschefen framhåller att en sådan designlösning skulle kunna lindra problem med ojämnheter i personalens arbetsbelastning, en följd av den på endast ett fåtal ställen genombrutna väggen mellan ”sökstråket” och personalens arbetsplatser. De som suttit närmast infopunkten har blivit mest anlidade av besökare. Chefen säger vidare att han ”kan inte göra någonting åt det nu när man inte går på den linjen att man öppnar lokalerna mera, det vill säga skippar väggarna i sina rum” (Jansson, 2004-06-08 – det verkar här som om han inte har försökt att

---

¹¹¹ Bibliotekspersonalen kritiserar tidigt A-plans förslag på denna punkt: ”Långsmal korridor är dåligt tillvaratagande av ytan. Färre arbetsrum, mindre öppenhet” (1997-04-17, bil. 1). Bibliotekarien Jan Rehnman talar om det begränsade utrymmet som bidragande orsak till personalutrymmenas brister; en minskning med 10% ledde enligt honom nog till mindre personalutrymme så att det blev en korridor i stället för mötesplats. Rehnman nämner också att krympningen gjordes av besparingsskäl (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 – ej inspelat; Sedvall, 1997-10-29, 1997-11-07, rapporterar om önskemål om minskade kostnader). 1997-12-08 hålls ett möte med arkitekterna Lars Berlin och Joanna Heilig, bibliotekschefen Bertil Jansson, högskolans fastighetsansvarige Bengt Sedvall, Akademiska hus arkitekturåd Klas Brunberg, projektledaren Owe Gunnarsson med kollegan Hans Jonsson och den dåvarande projektchefen Håkan Wallin, där det fastslås att ”[y]ttervägg mot gård flyttas, ytan minskar” (Jonsson, 1997-12-11).

utöva makt genom direkt tvång, utan snarare strävat efter hegemoni, för att få igenom designlösningen; likväl tycks personalen ha accepterat situation, procedur och hierarkier snarare än själva designen, och därigenom underkastat sig visst tvång – se avsn. 8.2.1 ovan). Inredningsarkitekten berättar att bibliotekspersonalen inte hade haft hörnbord tidigare och ville ha sådana i sina rum med hänvisning till att de inte trodde att man skulle få råd med platta datorskärmar. Införandet av de relativt utrymmeskrävande hörnborden medförde att besöksstol inte fick plats (Kellander, 2007-10-17). Dessa problem skulle i och för sig alternativt kunna lindras genom schemalagd tjänstgöring i en informationsdisk, vilket också beslutas vid ett senare biblioteksrådsmöte (Jansson, 2005-02-07, s. [2]). Efter att en ny bibliotekschef tillträtt inrättas en ”mer synlig” informationsdisk (Andersson, 2005-09-27, s. [2]). Därmed finns ett underlag för förändringar av inrednings- och inbyggnadsdelarna i en annan riktning än den av den tidigare bibliotekschefen företrädde. Han har (se avsn. 8.5.2.3 nedan) en uppfattning om vad som är svårföränderliga bärande delar, basbyggnadsdelar (Ekholm, 1987, s. 223), och vad som skulle kunna bearbetas enligt hans linje.

8.3.3 Konstruktionsarbete och byggande

Som ansvariga för en stor del av ritningsunderlaget har arkitekterna kontakt inte bara med användarna under det fortsatta arbetet. Vid det fysiska konstruerandet och uppförandet av byggnaden arbetar de i stor utsträckning med tekniska experter.

8.3.3.1 Förändrat deltagande utmaning för överblick och kontinuitet

Ett par förändringar i deltagandet i senare faser i processen tycks ha inneburit extra utmaningar för arkitekterna. Dels skedde ett byte av konstruktionsbyrå (Jansson, 2004-06-08; 2004-06-08 – ej inspelat; Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22), dels fick en projektledare (ej att förväxla med fastighetsbolagets projektchef), som anlåtats från en konsultfirma, en mer undanskymd ställning vilket Joanna Heilig beklagar; ”det fanns ingen stark figur som hade den samlade visionen och den samlade kunskapen i sin hand på det sättet som han hade”. Heilig säger om projektledaren att

det är en av de grundläggande personerna i projektet /.../ jag kommer ihåg när jag träffade honom första gången /.../ det förelåg någon sorts kulturskillnad där. Han satt i Växjö och hans verklighet var väl mera de här /.../ husen med gipsskivor på, och här skulle det vara någonting helt annat – och han som tyckte att arkitekterna är jänkla sköndar (Heilig, 2004-07-22)

Enligt Heilig såg hon och hennes kollega

väl lite unga ut på den tiden – det gör vi väl inte längre tack och lov höll jag på att säga – och aldrig ritat bibliotek och /.../ lät lite skumt entusiastiska och så där /.../ men under processens gång – vi har ju haft våra duster /.../ – men hans kunskap och lojalitet med detta projekt växte under tiden på ett sätt som är helt fantastiskt, och hade han fått fortsätta så hade vi haft ett /.../ lite lugnare liv och det kanske hade blivit bättre (Heilig, 2004-07-22)

En syn på processen som liknar Heiligs har Akademiska hus projektchef i början av processen, arkitekten Ingrid Gustavsson, som säger att hon tycker att det är viktigt att

som projektledare /.../ utbilda de som finns på brukarsidan i vad hus är och vilka möjligheter som finns med hus och hur man planerar hus så de har förståelse för hela den processen och vad de kan göra, och sedan att de utbildar mig i sitt och att alla är engagerade i hela processen. Det blir det absolut bästa ... och framför allt att man kan ha förtroende för varandra också, att man inte går ner för mycket i detalj (Gustavsson, 2007-03-23)

Enligt Gustavsson kan det vara svårt att få visionära lokaler och genomslag för stora idéer om många personer är involverade och detaljer får för mycket utrymme. Gustavsson säger att man bör arbeta mycket med visioner och förankra idéerna. Därefter ”får man gå lite grand fram och tillbaka ifrån /.../ visionsdiskussioner till de här mer personnära diskussionerna”. Hon säger att hon tycker att ”det ska göras på lite olika spelplaner” (2007-03-23).¹¹² Pemers (2001, s. 30) och Ginsburgs (1997, ssk s. 138) forskningsresultat ger visst stöd för denna syn genom att peka på utmaningar och motsättningar i stora och komplexa biblioteksprojekt med många detaljer och intressenter. I Ginsburgs studie finns exempel på arkitekter som lyfter fram bredare sammanhang i processen (s. 159). Hon visar också hur personalomsättning kan medföra extra arbete i designprocessen (s. 126). Heilig betonar kontinuitet i samarbetet mellan de olika experterna och i arkitekternas medverkan. Att projektledaren fick en mer tillbakadragen roll beskriver hon som ”ett avbräck i processen”. Hon ser likheter mellan detta och att ”det finns mycket sådant där tänkande att en arkitekt gör en skiss, och så slänger man jobbet till en annan som ska rita färdigt, och tänker inte på att där försvinner en väldig massa kunskap” (2004-07-22). Bengt Keyser på Akademiska hus berättar att bolaget brukar arbeta med en projektledare med ”övergripande ansvar för förändringar, regleringar och ekonomi” vilket ger kontinuitet. Sedan ”kompletterar man med en byggledare som driver /.../ hanteringen i byggfasen, löpande frågor” (Keyser, 2006-08-15).

Tekniska och ekonomiska restriktioner, ofta bevakade av andra än de designande arkitekterna, kan vara svåra för arkitekterna att komma förbi även om de inte är gynnsamma för den ursprungliga designen. Heilig beskriver arkitekterna från A-plan som lyhörda för ”andras budskap” men betonar vikten av ”helikopter-

---

¹¹² Gustavssons syn på processen liknar tjänstemannens i Iedemas (1997) undersökning vad gäller uppmärksammandet av potentiella problem då många ”spelare” är involverade (se ssk s. 216).

blick” så att deltagarna i ett större projekt inte ”drunknar i de små delfrågorna hela tiden”. Enligt Heilig förekom ”en serie suboptimeringar” i den första konstruktörens ”arbetsprocess /.../ medan vi fick värna helheten” (2004-07-22 (citatt); 2009-02-20). Suboptimeringarna tenderade att medföra större otydlighet (2004-07-22, 2009-01-21). Heilig säger att ”det kräver ju både kraft och erfarenhet och kanske auktoritet och bra medarbetare för att hålla ihop” ett så pass stort projekt ”och inte tappa detta ’varför’, den visionen som du hade från början”. Detta ”betyder ju inte att den visionen är rigid och stel och inte förändras, utan det kan ju tvärtom bli bättre” under processens gång, ”men om du har glömt alla varför så finns det ingen vision” (2004-07-22).

Heilig och kollegan Lars Berlin (2004-07-22) har hur som helst en hel del gott att säga om konstruktionsbyråernas medverkan; ”en bra konstruktör är ju fantastisk, för att då får man ju så mycket inspiration” (Heilig, 2004-07-22). Heilig tror att inte bara arkitekterna bidrog till att upprätthålla ambitionsnivån, utan att det fanns ”övergripande konsensus” om detta, med arkitekturrådet Klas Brunnberg som ett viktigt stöd ”så man inte tappar bort sig i detaljer” (Heilig, 2004-07-22). I dessa sena faser har bland andra bibliotekschefen medverkat allt mindre. Han säger att ”man fick ju en viss inblick i det, men /.../ grund och konstruktion och bärlighet och balkar och ventilation och allt det här /.../ förstår man nog inte riktigt när man sitter som bibliotekschef bara”. Hans kontakter med arkitekterna gällde biblioteksverksamheten. Hur förhållandet mellan A-plan och generalentreprenören Skanska såg ut uttalar han sig inte om (Jansson, 2004-06-08). Heilig berättar däremot att Skanska ville ”förstå helheten och inte bara se till att spikarna hamnade på rätt ställe, utan också varför. Och det är klart att en sådan byggare vill man gärna ha dialog med, för den kommer ju ofta med förslag till förbättringar och förenklingar” (Heilig, 2004-07-22).

8.3.3.2 *Eftergifter genom arkitekternas beroende av andra experter*

Arkitekterna har varit beroende av en mängd andra experter i delar av design- och konstruktionsarbetet. Akademiska hus kompletterar de designande arkitekterna ”med en konsultgrupp bestående av konstruktör, VVS-konsult och elkonsult, och parallellt anlitar hyresgästen en inredningskonsult” (Keyser, 2006-08-15). Heilig säger att ”så här efteråt så hade jag väl velat vara med och välja konstruktör och inredare, och även om de¹¹³ inte har lyckats stjälpå något stort och viktigt så har de så att säga inte medverkat till att berika visionerna”. Ett exempel som Heilig ger på hur arkitekterna fått böja sig för konsulter är belysningen. Enligt henne är en ”jämn ljusmiljö /.../ elektrikernas ideal” till skillnad från A-plans. Hon säger att ”där finns en kulturskillnad mellan kanske hur elkonsulterna

---

¹¹³ Vad gäller konstruktör avser Heilig den första (Heilig, 2009-02-20).

jobbar med belysning och hur vi skulle önska att de gjorde”,¹¹⁴ men ”vi kan inte klampa in på deras utrymme”. Dock har A-plan enligt Heilig ”dragit lite läxor här och försökt styra lite mer” i senare projekt (2004-07-22). Nej till punktbelysning kan motiveras med hänsyn till flexibilitet inte minst när det gäller möblering (Jansson, 2004-06-08; Keyser, 2006-08-15). Inredningsarkitekten förefaller hålla med den dåvarande bibliotekschefen om att punktbelysning kan undvaras; den senare betecknar hyllbelysningar som anskrämliga och ger ett exempel på bländverkan hos läsplatsbelysning i högskolebiblioteket i Jönköping (Jansson & Kellander, 2007-10-17).

I arbetet med högskolebiblioteket i Kalmar tycks alltså arkitekterna ha haft svårt att hävda sina prioriteringar gentemot andra experter och förmedla sin vision om belysning. Bibliotekschefens preferenser kring belysning har tydligen tillgodosetts i stor utsträckning på grund av de designande arkitekternas begränsade expertis på specialområden utanför sina egna, samt deras begränsade erfarenhet (med avseende på inflytande – jfr ovan). Med mer erfarna arkitekter (A-plan tycks, som framgår ovan, ha mer på fötterna nu) skulle alltså biblioteksbesökarna kanske ha fått större möjligheter att kontrollera belysningen. Ingrid Gustavsson, som förberedde de parallella uppdragen, säger att ”sådana saker har ju väldigt stor betydelse för slutmiljön och det är ju det som gör så att man skulle kunna få bättre variation i upplevelsen av rummen. På något sätt så möblerar man ju med ljus också” (2007-03-23). Här förefaller det som om en allians mellan Akademiska hus arkitekt Gustavsson och de designande arkitekterna skulle ha kunnat byggas om Gustavsson inte rekryterats till ett annat arbete inom fastighetsbolaget. Gustavssons kollega Klas Brunnberg säger dock: ”Det är väl relativt ovanligt ändå i den här typen av nya bibliotek att man har punktbelysning” (2006-02-14). I ett annat sammanhang (men intressant mot bakgrund av hennes i intervjun senare liggande tal om hur ljus tekniker förkastar ”dramatik i ljussättningen”) säger arkitekten Heilig:

Min egen läxa är väl att jag ska nog tro lite mer på oss själva här, alltså försöka vara lite starkare och tydligare i tidiga beslutsskeden så att man får med sig de andra [konsulterna] – då måste man tillföra något mer i processen /.../ Om man tror väldigt mycket på vad man själv säger så får man ju mera svar /.../ det blir ju tydligare dialog i alla fall. (Heilig, 2004-07-22)

Ett annat område där arkitekterna vid A-plan fått ge efter för en annan expert är de enligt dem för höga bokhyllorna mellan läsplatsbryggorna, där inredningsarkitekten inte ”förstått arkitekternas intentioner om rumslig ordning” (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22, 2009-01-09 (citatt); Kellander, 2007-10-17; jfr figur 9 i avsn. 6.2 ovan). Bokhyllorna beskrivs på följande sätt i en skrift från Akademiska hus: ”Där byggnaden är hög i tak är hyllorna låga och tvärtom för

¹¹⁴ Det finns också antydningar om att vissa användare ser dåligt eftersom belysningen inte kan regleras individuellt (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

att skapa dynamik i rummet” (*Årsredovisning 2000, 2001*, s. 21). Redan i A-plans förslagshandlingar (1997-02-21) nämns att det i ”tvärgatorna”, utrymmena mellan bryggorna, ska finnas ”lägre hyllor för ex.vis speciell referenslitteratur. Dessa hyllor kan även användas som tillfälliga avlastningsytor eller som pulpetter” (s. 3). Inredningsarkitekten säger dock att om de hyllorna gjorts lägre skulle det blivit för få hyllplan. Samtidigt förefaller hon aningen missnöjd med hur pelarna vid bryggorna i hallen enligt henne styr bokhyllornas placering så att sikten ut minskas (Kellander, 2007-10-17). Heilig säger att bryggorna ”beskrev de här slutna bokkvarteren och de mera öppna rummen” och att, vad hyllorna mellan bryggorna beträffar,

det var /.../ av så grundläggande betydelse för tolkningen av rummet att de låg under siktlinjerna, och sedan kom en inredningsarkitekt som vi trodde att vi hade bra kommunikation med /.../, och nu är hyllorna över i alla fall min ögonnivå /.../ de skulle varit sådana här /.../ där hyllorna är låga och där man kan lägga armbågarna och ta fram en referensbok och sitta ibland /.../ i och för sig ser man faktiskt hela vägen igenom /.../ men /.../ det ska ju vara någon tydlig skillnad på de här rummen [d.v.s. under och mellan bryggorna]¹¹⁵ och det är det inte nu /.../ Så det ser man att /.../ inredning som man tycker är så underordnad – man kan ju byta ut den – men just i det här fallet så ingriper den i grundläggande rumsligt tänkande i hela huset /.../ Det är en miss alltså helt enkelt. Det finns alltid fler men det här är den största missen /.../, och det är en kommunikationsmiss. /.../ vi är kanske inte så jäkla bra på att förmedla våra tankar. Å andra sidan kan man ju tänka sig att en inredningsarkitekt borde ... alltså vi tyckte ju att det var /.../ självklart /.../ Det var det inte. (Heilig, 2004-07-22)

Arkitekturrådet Brunnberg förefaller däremot inte lägga samma vikt vid förhållandet mellan inredningen och de mindre förändringsbara delarna av byggnaden. Det var enligt honom viktigt att inte ”arkitekturen krävde en viss möblering”. Brunnberg säger att det förekommer att ”arkitekturen på något sätt är så viktig och bestämd att den dikterar möbleringen, och rubbar man den så faller hela konceptet, och så är det ju inte här /.../ det är ju upplagt för att de här ska vara öppna och fritt möblerbara” (Brunnberg, 2006-02-14). Även på denna punkt ger fastighetsbolagets arkitekter Brunnberg och Gustavsson olika bilder av förhållandet mellan inredning och byggnad. Liksom Heilig och Berlin har Gustavsson vissa invändningar mot vad hon kallar boklandskapet. Hon säger att det är ”mer slutet än vad jag hade räknat med” och att ”man måste försöka tänka i volymer /.../ och inte bara i husvolymer utan man måste tänka sig möblering också /.../ om jag ska ge tips eller råd vad det gäller biblioteksplanering så tycker jag att man ska fundera mycket mer varierat när det gäller inredning, variera höjder”. I Kalmar är det enligt Gustavsson väl många likadana hyllor och ”lite kompakt /.../ ur arkitektonisk synvinkel och då tänker jag inte så användaraktigt heller /.../ men det är inte så lustbetonat att röra sig i en sådan miljö” för användare som söker böcker (Gustavsson, 2007-03-23). Bibliotekschefen och bibliotekspersonal

---

¹¹⁵ Förtydligande av Heilig (2009-01-09).

uttrycker sig däremot positivt om den renodlade zonen för bokhyllor (Jansson, 2004-06-08; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

Ytterligare ett område där arkitekterna böjt sig för andra experters ståndpunkter är ventilationen. Inte bara arkitekterna utan även högskolans fastighetsansvarige Bengt Sedvall kunde dock tänka sig att låta byggnaden ventileras genom självdrag, men ”det backade Akademiska hus på i slutändan. Det hade varit naturligt att pröva det i ett hus som har så mycket volym” (Sedvall, 2005-08-10). Visserligen står det redan i uppdragstexten om högskolans miljöprofil, men där presenteras också fastighetsbolagets ”försiktighetsprincip, som bl a innebär att tekniska lösningar skall vara beprövade” (1996-12-12, s. 5). I bedömningsgruppens utlåtande står det explicit ”att självdragsprinciperna hittills är för lite utprovade i lokaler av detta slag” (1997-04-07, s. 10). Arkitekten Berlin berättar om förslaget om självdrag att A-plan ”hade gärna velat jobba på det viset” och att ”varken beställaren eller ventilationskonsulten bedömde som att det var möjligt att göra det i den här typen av hus /.../ Det är ju möjligt man hade fått ett annat svar om någon annan hade blivit tillfrågad”. Några öppningsbara fönster blev kvar, men ”det fanns väl en del åsikter om att vi skulle byta till fasta fönster och spara lite pengar”. Berlin tror att det går att datorstyra även mer avancerad naturlig ventilationsteknik,¹¹⁶ men säger att det inte går att gå vidare ”om inte beställarna är intresserade av det över huvud taget, och säger att ’vi vill inte, vi vill inte gå i spetsen för något experimenterande’” (Berlin, 2004-07-22). Heilig säger att de som arkitekter

är ju inte tillräckligt kunniga för att själva övertyga om att gå vidare. Hade vi haft någon ventilationskonsult med oss som hade brunnit för tanken och varit tillräckligt kunnig så kanske vi hade kunnat komma lite längre, men det var väldigt klara besked om att det här var inte intressant. (Heilig, 2004-07-22)

Heilig berättar om en ”databeräkning på solinstrålning och klimat” som pekade på risker för höga temperaturer när solen ligger på. Enligt henne var alla införstådda med att glasväggen mot nordost skulle skuggas av intilliggande hus. ”Men databeräkningen visade lik förbaskat att det skulle bli problem, och det gjorde det aldrig”. Heilig menar att kulturen hos fastighetsbolaget tillsammans med bristande intresse hos ansvariga bidragit till en stor del av motståndet mot självdrag (2004-07-22). Akademiska hus arkitektråd Brunnberg säger att det när biblioteket planerades gick att tala om olika skolor när det gäller ventilationslösningar, och att bolaget ”på något sätt haft tillräcklig sakkunskap och tillräckligt mycket erfarenhet för att inte våga egentligen ge sig in på för experimenterande saker”. Brunnberg berättar dock också att solen så pass tidigt på dagen når över ett intilliggande hus, som man kan tycka skulle kunna skugga biblioteket, att

---

¹¹⁶ I A-plans förslagshandlingar (1997-02-21) står det att ”[e]ftersom huset fungerar tillfredsställande med hjälp av manuell vädring och termiska krafter, fungerar ventilationen även vid ett datorstopp” (s. 4).

”det var /.../ tur att man räknade på det där i tid och fick klart för sig värmeutvecklingen och kunde möta det med andra glas”¹¹⁷ (2006-02-14). Bengt Keyser vid Akademiska hus uttalar sig i stor överensstämmelse med den inställning hos fastighetsbolaget som uttrycks i uppdragstexten då han apropå självdrag säger att resultatet blivit ”en mer traditionell” och ”en noga beprövad anläggning” som ”skulle fungera på ett bra sätt ändå” mot bakgrund av byggnadens stora volymer (Keyser, 2006-08-15). Gustavsson, även hon skeptisk till självdrag och under flera år verksam vid Akademiska hus, säger att ”det är för dålig teknik” ännu så länge för att självdragslösningar ska fungera. Dessutom krävs det luftschakt. Till skillnad från självdrag menar Gustavsson att ”modern ventilation fungerar ganska bra. Så småningom har man lärt sig tekniken” (2007-03-23). Detta påstående kontrasterar mot A-plans skepsis mot dåligt fungerande ventilationssystem tio år tidigare (1997-02-21, s. 4) och liknande tendenser i en samtida artikel (Quinsee, 1997; se även Smith, 1973, s. 268-269, som menar att tillfredsställande kompromisser bör kunna nås kring ventilation).

Bibliotekschefen förefaller inte vara helt nöjd med de konsekvenser för byggnadens utformning som valet av ventilationslösning har fått. Han pekar på att taket över tjänsterummen och under bryggorna har sänkts för att rymma ventilationsanordningar. Dessutom säger han att de ventilationsschakt som reser sig i infostråket inte fanns med på ritningarna. Enligt honom behöll man, med tanke på byggnadens profil, de små fönster som A-plan planerat in för självdrag även om dessa inte behövs (Jansson, 2002-06-25). Bibliotekschefen säger också att han inte förstod hur stora utrymmen ventilationen upptar (Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17). Detta kan möjligtvis förklara hans anmärkningar om de tornartade ventilationsschakten i infostråket. Heilig ”tycker /.../ att ventilationen är löst på ett ganska så ordnat och bra sätt”, men på några enstaka punkter blir ”sambanden ut till balkongerna” störda. Här syftar hon uppenbarligen på ventilationstornen, som hon säger tillfördes designen ganska sent (2004-07-22). Enligt Heilig hade inte tornen med ventilationsschakt behövts om naturlig ventilation valts (2009-01-09). Detta antyds även av Brunberg, som bekräftar intervjuarens ord om att ”man kunnat låta bli de här schakten och /.../ låta luftrörelserna gå genom takfönster” (2006-02-14).

8.3.3.3 *Andra eftergifter*

Redan i förslaget till beslut om byggande av biblioteket med utgångspunkt från A-plans förslag förespråkas ”att kostnadsnivån bör minskas med 10% jämfört med den av Akademiska Hus upprättade kalkylen” (Sedvall, 1997-10-29). På en samtida ritning syns bland annat hur bryggorna förenklats (A-plan, 1997-10-28)

---

¹¹⁷ ”Glasfasaden är uppbyggd av aluminiumprofiler med 2-glas isolerrutor försedda med solskyddsglas” (Pering, 1999, s. [4]).

jämfört med det ursprungliga förslaget (A-plan, 1997-02-21). Högskolans tidigare fastighetsansvarige tror att antalet bryggor minskades från fyra till tre som en eftergift åt vissa som hävdade att avlägset belägna institutioner inte skulle använda biblioteket så mycket som det var dimensionerat för (Sedvall, 2005-08-10). Efter förnyade besparingskrav utarbetade bibliotekspersonalen ett förslag där vissa möbler och läsesalen togs bort (Franzén, 1999-04-26).¹¹⁸ Det trägolv som arkitekterna varit måna om och som hotades av besparingarna kunde dock förverkligas (Heilig, 2004-07-22) även om bibliotekschefen kunde tänkt sig enklare golv i linje med synen på biblioteket som arbetsplats (Berlin, 2004-07-22; Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17).

De eftergifter som arkitekterna fått göra gäller enligt Joanna Heilig materialnivån mer än ”den rumsliga ordningen”.¹¹⁹ Kring möteszonen mellan personal och besökare har hon dock vissa invändningar om att det blivit både för öppet och för slutet. Även om väggen enligt henne gärna får ha öppningar, kan hon tänka sig en disk (2004-07-22) som ”’revirskiljande’ gräns (för kroppar och fötter, men inte för blicken)” (2009-01-09). Biblioteksnämndens tidigare ordförande Ulf Lidman talar om att konstruktionstekniska skäl tillsammans med personalens inställning medfört att väggen mellan personalens arbetsplatser och infostråket blev mindre öppen än visionen angav (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08). Den tidigare bibliotekschefen berättar att han trodde ”att det här skulle vara öppet med bara bärande pelare” (Jansson, 2004-06-08). Här har framför allt hans tankar om hur öppenheten skulle gestaltas fått stå tillbaka. Heilig berättar att ”vi var rätt så nöjda med både den metaforen och den visionen att man träffas längs med en /.../ ganska öppen [gräns], ungefär som grannar träffas över ett staket”. Hon säger att ”gränser kan bli till en tillgång” och att ”möteszonen mellan personalen och studenterna” skulle ”vara en väldigt speciellt utformad zon” (Heilig, 2004-07-22). Heiligs kollega säger ”att vi har försökt gestalta ett möte, en linjär gräns” (Berlin, 2004-07-22). Mot bakgrund av de ut-sagor om strävan efter öppenhet – men också tydlighet – som återfinns i uppdragstexten och bedömningsutlåtandet är de designande arkitekternas framhållande av möjligheter i att skapa klara gränser mellan personal och besökare värt att notera. Detta förekommer redan i A-plans förslagshandlingar, där det inte ges plats för tvekan om att gränser ur deras synvinkel är förenliga med mötesplats-diskursen:

---

¹¹⁸ På A-plans ritning 1997-10-28 är den tysta läsesalen betydligt större än vart och ett av de utrymmen för tyst arbete som man senare tidvis erbjöd i byggnaden.

¹¹⁹ Bland annat fick arkitekterna ge avkall på tegel som bärande konstruktion generellt (Perring, 1999, s. [4]; Heilig, 2009-01-09, 2009-01-21), enligt Heilig (2004-07-22) på grund av ”svag förståelse för de här tankarna hos konstruktören” (den första – Heilig, 2009-02-20; Heilig, 2004-07-22, tror att ”de kunde inte tegel tillräckligt bra”) men också möjligtvis på grund av tidspress som inte medger tegel (Heilig, 2004-07-22), eftersom det ”inte medger att konstruktionerna snabbt kommer under tak, s k ’tät byggnad’” (Heilig, 2009-01-09).

Möte förutsätter tydliga *gränser*; att mötas vid, att befästa och ibland att överskrida.

/.../

”Gatuhuset” tjänar utåt som gräns mellan kvarter och campus.

Inåt är den också en gräns, en ljusbärare, som skapar tydlighet i bibliotekets organisation. Den står för mötet mellan samverkande olikheter (A-plan, 1997-02-21, s. 2 – kursiv. enl. orig.)

Figur 15. Skiss av infostråket i A-plans förslag med ”gatuhuset” till höger (1997-02-21, s. 2; se även Pering, 1999, s. [1]; jfr figur 8 i avsn. 6.2 ovan samt figur 16 i avsn. 8.4 nedan).

Biblioteksnämndens dåvarande ordförande säger däremot (likt bibliotekschefen) att det inte skulle finnas några diskar och annat som drog gränser. Han beskriver det som att man i praktiken fått en ”pirog”; man vek allt eftersom det inte gick att bygga i cirkelform (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08) vilket Heilig syftade på med sin beskrivning av bollen som klipptes upp (2004-07-22; däremot fanns hos arkitekterna, framhåller Heilig 2009-01-09, ”aldrig en tanke på att bokstavligen bygga i cirkelform”). Även om cirkelmodellen inte översatts till en rund byggnad har arkitekterna varit benägna att mer konkret behålla modellens gränser mellan de olika zonerna. Gränsernas faktiska

genomsläpplighet har drivits längre av vissa högskoleföreträdare än vad arkitekterna tänkt sig. Högskolans tidigare fastighetsansvarige Bengt Sedvall talar om utmaningen att omsätta modellen i praktiken med mer linjärt fördelade zoner i två plan och stor öppenhet mellan zonerna. Biblioteket byggdes inte ringformat, men man fick in sökstationer som gräns mellan personalens arbetsplatser och bokbeståndet, samt placerade studieutrymmen längs fasaden och på det övre planet. Sedvall uttrycker att han är nöjd efter omständigheterna och uppskattar öppenhet med möjligheter att nå bibliotekspersonalen (2005-08-10).

8.4 Utsagor om resultatet

Av de intervjuade tycks alla mena att visionerna i stor utsträckning har uppfyllts och att man i allt väsentligt fått en väl fungerande och tilltalande byggnad. Visserligen finns det här och var utsagor om att man på vissa punkter inte fått ett fullt så bra bibliotek som man önskat, men vissa farhågor tycks å andra sidan ha kommit på skam. Bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman har funnit

sig till rätta i byggnaden. Allmänt verkar det som flertalet kommit att bli nöjda med biblioteksbyggnaden. Den tidigare fastighetschefen vid högskolan, Bengt Sedvall, framställer resultatet som lyckat med avseende på estetik, funktionalitet och hyreskostnader. Han säger att Akademiska hus har lyft fram högskolebiblioteksbyggnaden i Kalmar. Sedvall säger också att han tror att byggnaden har blivit ganska lyckad vad gäller energiomsättning och resurshushållning (2005-08-10).

Även den före detta ordföranden i biblioteksnämnden är nöjd med huset. Till sammans med bibliotekschefen framhåller han att det inte är dyrt i förhållande till användningen. Biblioteket sägs till och med vara den mest ekonomiska byggnaden på högskolan (Jansson & Lidman, 2004-06-08). Liljeström och Rehnman beskriver det som att centraliseringen av biblioteksverksamheten vid högskolan medförde ekonomiska vinster på områden som personal och prenumerationer. Många är positiva till huset nu; det vinner i längden enligt Liljeström och Rehnman, och det märks enligt dem att det är byggt efter en vision, den dåvarande bibliotekschefens (2005-07-07 – ej inspelat). Starka visioner, inte minst hos bibliotekschefen, idéstyrningen och arkitekternas engagemang och hårda arbete lyfts också fram av flera nyckelpersoner i processens tidiga faser (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22; Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14; Tunebro, 2006-03-07; Keyser, 2006-08-15; Gustavsson, 2007-03-23). Klas Brunnberg uttrycker att han är nöjd med byggnaden, vilken ”ger mig alla de signaler som jag har uppfattat att visionen står för, alltså öppenheten, det välkomnande och så vidare”. Hur väl den fungerar kan han inte uttala sig om med hänvisning till att han inte vistats där särskilt mycket, men han ”tycker att redan det här att det [har?] gått så pass intakt genom processen” tyder på att biblioteket väl motsvarar visionen (2006-02-14).

Liljeström och Rehnman tycker att byggnadens placering gällande väderstreck blev bra för inomhusmiljön vilket innebar i praktiken att inga stora glasytor finns i söderläge. Inomhusklimatet fungerar bra bland annat tack vare självdrag (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). (Fastighetsbolaget kan sägas ha segrat diskursivt över arkitekterna vad gäller möjligheterna att helt lita till självdrag.) Beskrivningen som bibliotekarierna Liljeström och Rehnman lämnat av att man accepterade huset och sedan fann sig till rätta (2005-07-07) stämmer med bibliotekschefens redogörelser för sina intryck; han säger att han ”är inte alldeles säker på att saker och ting lossnade förrän /.../ personalen började se att huset växte upp. Då möjligen lossnade det hela” (Jansson, 2004-06-08). Processen får i hans framställning sin egen rörelseenergi; ”det gick på, /.../ sedan blev ju huset var mans egendom”. Han säger att han tror att det var viktigt att personalen fick egna rum, och att det sedan blivit ganska bra (Jansson, 2004-06-08). Inredningsarkitekten har liksom dåvarande bibliotekschefen önskat sig ett kontorslandskap, men enligt bibliotekschefen framhöll rektorn människors behov av revir (Jans-

son & Kellander, 2007-10-17). Arkitekten Ingrid Gustavsson som var chef för projektet i början ser vissa brister i förhållande till visioner, men tycks ha blivit mer öppen för alternativa lösningar: ”I dag tror jag att jag hade haft större förståelse för att personal ville ha sina egna arbetsrum men då hade jag inte det”. Gustavsson säger sig inte kunna minnas att detta var någonting ”som Akademiska hus hade några väldiga synpunkter på”. Hon talar dock om ”att det kändes som en stor besvikelse” jämfört med visionen som man diskuterade (2007-03-23).

Bengt Keyser vid Akademiska hus säger att (åtminstone implicit med cirkelmodellen förenliga) ”önskemål om att alla boksamlingar skulle vara på ett plan för att det skulle vara lättarbetat” och ”önskemål om att /.../ sökstationer, /.../ grunden i den här informationsmiljön, /.../ fanns centralt i huset /.../ löstes på ett bra sätt”. Han pekar dock på vissa kompromisser om öppenheten, då det fanns meningsskiljaktigheter kring ”personalens tillgänglighet för kunden /.../ som skapades möjligheter för i den här byggnaden men som man också ser att det har skapats möjligheter för att anpassa byggnaden sedan utefter hur långt man ville nå med det här”. Till talet om öppenhet kopplar Keyser ”biblioteket som attraktiv samlingsplats” vilket enligt honom ”kunde förverkligas bland annat i Kalmar” (2006-08-15). Arkitekten Joanna Heilig ser dock låsning av sekundärentréer som ett hinder för den visionära öppenheten (2004-07-22). Trapporna fungerar bra ur logistiksynpunkt, och farhågorna om ljudstörningar tycks inte ha besannats i någon större utsträckning av bibliotekarierna Liljeström och Rehnman att döma. I utrymmet för personalens arbetsplatser är det enligt Liljeström dock så att många gärna vill sitta enskilt och ha eget rum (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; 2005-07-07 – ej inspelat; 2008-12-18; 2008-12-30). Väggar uppförs också där (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Andersson, 2005-09-27, s. [2]) vilket illustrerar de av Keyser uppmärksammade möjligheterna att fysiskt omkonstruera byggnaden i efterhand.

Keyser framställer sig inte som nöjd med entréutrymmets användning. Han säger att ”det är ett stort utrymme där som man inte har kanske kunnat utnyttja och ta till vara på eller blivit där där man sitter och är”, och antyder att invändningar mot bemanningslösningar bidragit till detta. Keyser uttrycker visst missnöje kring att receptionen, som tagits bort, ”aldrig kom till nytta”. Han säger att han ”tror inte man hade fullt ut klarat ut det här hur den där skulle nyttjas” samt undrar om det åtminstone delvis kan bero på personalens ställningstagande (2006-08-15). Gustavsson har liknande reservationer mot entréutrymmet och även fortsättningen av förbindelsen in i biblioteket;

det fanns ju inget café utan det fanns någon automat, och det här var rätt så stort och tomt och ödsligt, och det är ju sådant som kan växa fram. Sedan upplevde jag väl då också den här gatan /.../ som lite ödlig /.../ När jag har varit där så har den inte varit särskilt beman-

nad utan den har varit ganska stor, och det är ju också sådant som kan ändra sig efter hand när man börjar använda (Gustavsson, 2007-03-23)

Gustavssons utsagor om den nyuppförda byggnaden förbinder senare gjorda ändringar med bibliotekspersonalens synpunkter under planeringsprocessen. Så införs också bemanning ute i informationsdisk och reception vid infostråket, medan caféet utvidgas för att minska upplevda problem med förtäring inne i biblioteket (Andersson, 2005-04-20, s. [2-3]; 2005-09-27, s. [2]; 2005-12-08, s. 2). Vissa besökare beskriver dock caféet som torftigt enligt en sammanställning av en enkät om cafédelen som biblioteket gjort (Magnusson, 2006).

Figur 16. Informationsdisk (foto: förf., 2008-04-14).

Figur 17. Café i biblioteket (foto: förf., 2008-04-15).

Bibliotekschefen är nöjd med resultatet åtminstone för byggnadens första år i bruk (Jansson, 2004-06-08; Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17):

Så som huset blev i praktiken motsvarar /.../ så som jag tänkte i alla fall och så som biblioteksnämndens ordförande tänkte vid det tillfället, och sedan så tror jag att bibliotekspersonalen har kommit att acceptera det, egentligen rätt snabbt efter det att man flyttade in i huset, och det beror kanske på att huset fick ett sådant otroligt positivt bemötande och vi hade ju så mycket internationella besök här /.../ vi har inte fått klagomål ... studenterna och lärarna på högskolan, alltså internt så är man väldigt nöjd med bibliotekshuset /.../ Det som är väldigt roligt det är ju att man är nöjd med personalens insatser, och det blir man ju inte med mindre än att personalen har funnit sig till rätta. Man kan jobba i det här systemet, och det har avpassats för huset. (Jansson, 2004-06-08)

Bibliotekarierna Liljeström och Rehnman framhåller också byggnadens popularitet och tycks ha approprierat arbets- och mötesplatsdiskurserna (såvida de inte redan tidigt tagit till sig dem). Liljeström säger att det är ett hus som fungerar väl (2005-07-07). Arkitekten Heilig berättar att bibliotekspersonalen efter flytten till det nya biblioteket ”ringer hit och tackar och tycker att det har blivit så bra”. För Heilig tycks detta vara minst lika viktigt som ”att studenterna gillar huset” med tanke på skepsisen hos många i personalen, och hon påpekar att huset är deras, inte hennes. Hon säger att ”alla fina arkitekturtidningar kan skriva vad som

helst, men detta är roligast /.../, att de som jobbar i huset trivs”.¹²⁰ Enligt Heilig får en arkitekt bara en chans att göra ett fullskaleförsök. Hon menar att de som arkitekter har svårt ”att förmedla hur det egentligen är tänkt”; ”att få dem att förstå på förväg hur det kommer att bli”. Man ”kan göra hur många ritningar och vackra perspektiv som helst, men hur är det att sitta där /.../ Det är något som vi är dåliga på helt enkelt”. Heilig säger att personalen oroades av bibliotekschefens visioner; ”hade /.../ kontakten fungerat bättre mellan dem inbördes så hade de antagligen fått förtroende för oss också”¹²¹ /.../ det slutade ju lyckligt”, men ”det hade inte behövt göra det” (2004-07-22).

8.5 Analys av förankring och bearbetning

I detta avsnitt fortsätter analysen av processen (jfr avsn. 7.5 ovan) med fokus på roller och genrer (handlingar), fält och stilar (habitus) samt diskurser (representationer). Med hjälp av i första hand Faircloughs och Bourdieus modeller och teorier utforskar jag genom analys av diskursivt arbete i processens förankrings- och bearbetningsfaser *hur* (i roller och genom handlingar – avsn. 8.5.1) och mot vilken *bakgrund* (fält och professioner – avsn. 8.5.2) deltagarna har agerat, samt hur de *framställt* biblioteksbyggnaden (i särskilda diskurser – avsn. 8.5.3).

Ett centralt begrepp hos Iedema (1997) – och därmed användbart i analys av förankringsarbete kring arkitektoniska designlösningar – är *morfogenes* (morphogenesis), vilket införs som ett sätt att tala om lärande (hos system). Morfogenes har med förändring och innovation att göra; ny mening kan föras fram och en relativ stabilitet (t.ex. i fysisk planering) uppnås efter interaktion. Morfogenes innebär processer av rekontextualisering till allt varaktigare resurser (s. 10-11, 18, 268).¹²² I motsats till morfogenes står *redundans*, som återfinns i mer slutna system och implicerar fortbestånd snarare än förändring. Redundans innebär att meningen hos en utsaga är statisk (s. 11, 21, 50, 154). Iedema för in begrepp som kopplar redundans och morfogenes till tecken och värde (mening). Dessa begrepp är kodning (encoding) och avkodning (decoding). *Kodning* är kopplat till redundans och innebär att tecken kan vara nya medan deras värde (mening) är stabilt. *Avkodning* däremot hör ihop med morfogenes då nya värden (meningar) skapas (s. 95, 98). Ett centralt inslag i den av Iedema undersökta processen är en konsults (i det fallet en planerararkitekts) arbete med sikte på att olika röster (som tecken) i processen ska kunna vävas samman till en socialt acceptabel formulering (det betecknade, värdet). Det viktigaste för konsulten att hantera

---

¹²⁰ Till dem som arbetar i byggnaden räknar Heilig (2009-01-21) de studerande.

¹²¹ Även den dåvarande bibliotekschefen menar att bibliotekspersonalen har dragit sig för att tala med honom (Jansson, 2007-06-28).

¹²² Iedema säger (efter Wilden, 1980, s. 355) att ”‘morphogenesis’ provides a means of talking about learning, or the ‘emergence of new structures’” (Iedema, 1997, s. 18).

är olika intressens potential att utgöra hinder på vägen (s. 170). Han försöker att beakta av myndigheter formulerade krav på inhämtande av synpunkter från byggnadens användare när han konfronteras med en tjänsteman som framhåller restriktioner i den befintliga byggnaden (som ska byggas till) och budgeten (s. 175-176). Tjänstemannen befinner sig i en kodande position, medan planerararkitekten intar en avkodande. Den kodande positionen lutar till redundans (s. 193). Den avkodande positionen är däremot öppen för nya meningar. Iedema visar här hur redundans och morfogenes är komplementära; hegemoni nås inte i en byråkrati utan en *katalysator* som överbrygger klyftan mellan mening och icke-mening eller "noise" (s. 197). I det här fallet är planerararkitekten katalysatorn (s. 167-192). I den stundtals konfliktfyllda processen, där agenter emellanåt tenderar att tona ner det interpersonella (avsn. 5.2, s. 199-), resemiotiseras mening från tal till tryck och vidare till byggnad (avsn. 5.3, s. 222-). Motsvarande har jag kunnat urskilja i processen i Kalmar.

8.5.1 Förhållningssätt och handlingar

Roller i processen har formulerats genom avgränsningar utifrån enskilda agenter fält- och professionstillhörighet (jfr avsn. 7.5.1 ovan) men också med potential att (genom kompletterande länkar i genrekedjan) överbrygga skillnader i synsätt hos olika deltagare. Flera av deltagarna uppvisar medvetna avgränsningar i sina roller.¹²³ Fastighetsbolagets arkitektråd kan ha haft en potential att trots sin starka position (men också tack vare sina erfarenheter) på arkitektur-fältet fungera som en brygga mellan arkitektonisk design och biblioteksverksamheten.¹²⁴ Biblioteksledningen har försvarat sina ståndpunkter genom diskursivt arbete med stöd av den inkallade biblioteksexperten. Möteszonen mellan personal och besökare har blivit en frontlinje mellan bibliotekschefen och bibliotekspersonalen.

8.5.1.1 Proaktivitet och reaktivitet

Många av de intervjuade ger framställningar av visionär kraft hos bibliotekschefen. Han framstår både genom dokument och egna och andras utsagor som särskilt förändringsorienterad och proaktiv. Själv säger han att "det var ju ett guld-läge att få ett nytt hus och /.../ jobba med organisationen samtidigt". Biblioteks-

---

¹²³ Arkitektrådet tonar ner sin kompetens vad gäller bibliotek (Brunnberg, 2006-02-14), lokalplaneraren koncentrerar sig mer på funktion än arkitektonisk form (Tunebro, 2006-03-07), arkitekterna är beredda att lyssna på verksamheten (Heilig, 2004-07-22) och bibliotekschefen lämnar design- och konstruktionsarbete åt arkitekter och andra experter (Jansson, 2004-06-08).

¹²⁴ Fastighetsbolagets arkitektråd Klas Brunnberg beskrivs av den designande arkitekten Joanna Heilig (2004-07-22) som mer kompetent än hon själv att uttrycka byggnadens förtjänster.

chefen antyder att bibliotekspersonalen främst varit reaktiv i kommunikationen med honom (Jansson, 2004-06-08).¹²⁵ Av dokument att döma har personalen främst blivit aktiv närmast efter bedömningsfasen och sedan (ssk under det följande året, 1998) arbetat med detaljer i olika grupper (för skyltning o.s.v.).¹²⁶ Bibliotekschefen beklagar den som det verkar reaktiva hållningen hos bibliotekspersonalen.¹²⁷ Han säger att han ville ge professionen ett annat innehåll och diskutera med personalen, som han dock uppfattar inte vågade tala med honom (Jansson, 2007-06-28).¹²⁸ Bazillion och Braun (2001) skriver i sin vägledning om högskolebibliotek att nya byggnader ger möjligheter till omorganisation och effektiviseringar. De framhåller också vikten av professionell utveckling (s. 143-145). Här finns klara paralleller till inställningen hos bibliotekschefen i Kalmar, som därigenom framstår som agerande i tiden.¹²⁹ Både chefen och personalen talar om professionalism. Chefen befinner sig dock i en position där han så att säga uppifrån (jfr Evetts, 2003c) kan försöka åstadkomma förändringar inom bibliotekarieyrket. Byggnaden blir här en möjlighet att fixera organisationsförändringarna. Den öppna arkitekturen möjliggör både övervakning och oplanerade möten,¹³⁰ vilket i sin tur försvårar vissa beteenden (jfr Dovey, cop. 2005, s. 291) eller åtminstone gör dem problematiska (detta kan gälla såväl ljudliga grupparbeten som tyst enskilt arbete, både i besökarnas utrymmen och i personalens). Här har chefen inte så mycket försökt att bygga in en ny organisation, som strävat efter att bygga bort en gammal, där åtskillnader mellan olika individer och kategorier i bibliotekspersonalen och mellan personal och besökare gestaltats arkitektoniskt genom diskar och avskilda utrymmen. I chefens vision

---

¹²⁵ Han säger att det skulle vara idéseminarier kring den nya biblioteksbyggnaden och hur man skulle arbeta, men att personalen på seminarierna frågade ut honom om hans åsikter och reagerade mot dem utan att komma med egna idéer (Jansson, 2004-06-08).

¹²⁶ Jan Rehnman säger att bibliotekschefen hade en tydlig visionsformulering och att det framför allt var den praktiska utformningen som diskuterades i grupperna (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Ann Liljeström och Rehnman har också svårt att minnas om de varit med kring visionsformuleringarna före uppdraget till arkitekterna (2005-07-07).

¹²⁷ Han säger att "de hade inte behövt vara frånvarande i processen" och att "de riktiga synpunkterna, de fanns kring informationsdisken och kontorsrummen. Sedan var det inte så mycket mera". Han framhåller att det som han själv gillade i (det vinnande) arkitektförslaget inte bedömdes som positivt av bibliotekspersonalen (Jansson, 2004-06-08). Bland bibliotekspersonalens tidiga synpunkter (1997-04-17) finns det huvudsakligen negativa omdömen om A-plans förslag och övervägande positiva om Atrios.

¹²⁸ Arkitekten Joanna Heilig ger en liknande bild. Hon säger att bibliotekspersonalen "var rädda för förändringar /.../, otrygghet på något sätt /.../ Det är därför det är skönt att det /.../ löst sig, att de är så glada i huset" (2004-07-22).

¹²⁹ Han kan inte minnas att han läst boken av Bazillion och Braun (Jansson, 2008-04-10), vars första upplaga kom 1995.

¹³⁰ I Kalmar kan övervakning och möten förekomma både vertikalt och horisontellt, såväl i fysisk som organisatorisk bemärkelse. Ute i biblioteket kan besökare övervaka varandra både mellan och på de öppna planen ute bland bryggorna. Medarbetare i ett öppet kontorslandskap kan övervaka varandra med eller utan chefens närvaro (jfr Dale, 2005).

ligger professionalism i mötet med besökarna mer än i markerade skillnader mellan olika personalgrupper och mellan personal och besökare.¹³¹

Bibliotekschefen har inte direkt fått i uppdrag att skriva visionen men däremot sett det som ett inslag i chefsrollen att planera det nya biblioteket (Jansson, 2008-02-08). En fråga som uppstår är om många i bibliotekspersonalen har gett sig själva en passiv roll och accepterat beslut, men tagit chanser att reagera på förslag snarare än att komma med egna. Chefen har troligen hunnit komma in mer i processen. Det kan vara så att personalen ställts inför långt utarbetade förslag och reagerat utifrån sin yrkesvardag med fokus på de egna arbetsutrymmena. Ginsburg (1997) fann att hierarkier och arbetsflöden, organisation och teknik var viktiga frågeområden kring design av bibliotekspersonalens arbetsplatser. Det förekom invändningar mot kontorslandskap och upplevelser av brist på direkt inflytande i designprocessen (s. 215-216; se även Smith, 1973, ssk s. 264-266, 271-275; jfr Lindahl, 2001). Arbetssätt och teknik stod också i fokus hos bibliotekspersonal i Hesslers (2003) undersökning. När mål föreföll oklara koncentrerade sig personalen på hur saker gjordes snarare än varför, detta samtidigt som universitetsbiblioteket skulle integreras ytterligare i moderorganisationen (kap. 5; se även Barlow, 2008, s. 96). Lägre organisatoriska nivåer hos informationstjänster (och hos byråkratiska organisationer i allmänhet; jfr Cohen & Orbuch, cop. 1990, s. 97) tenderar att inte vara väl kopplade till målen. Därigenom kan medel bli mål (Buckland, 1991, s. 145; jfr Selznick, 1957, s. 17, 153). Enligt Hessler (2003) har bibliotekarier kommit att känna större samhörighet med andra bibliotek än med sina moderorganisationer (s. 221). Här finns en parallell till Kalmar där den dåvarande bibliotekschefen betonar att uppdraget gentemot den egna högskolan inte får överskuggas av den lojalitet som han uppfattar att bibliotekarier kan känna med biblioteksverksamhet på ett nationellt plan (Jansson, 2004-06-08).¹³² Hessler (2003) kopplar bibliotekariers samhörighetskänsla med andra akademiska bibliotek (snarare än med moderorganisatio-

---

¹³¹ Besökarna är "arbetskamrater" som inte ska möta några fysiska hinder för kontakter med bibliotekspersonalen, och uppdelningen mellan bibliotekarier, assistenter (kanslist) och studentvakter ska inte vara strikt i mötet med besökarna (Jansson, 2004-06-08, 2007-06-28, 2007-10-17).

¹³² Den uppdragsförberedande arkitekten Ingrid Gustavsson beskriver bibliotekschefen Bertil Jansson som speciell i sin relation till arkitekterna och biblioteket. Hon säger "om jag nu ska generalisera, att arkitekter över lag vill ha mer generella lösningar /.../ och verksamheten vill alltid lyfta fram verksamhetsspecifika krav /.../ där skilde sig Bertil från det mönstret genom att vara mer generell i sina visioner också. Han är ju inte den här bibliofilen /.../ man behöver inte ha några värderingar om det är rätt eller fel, men det är ju ofta de spänningarna som man får i ett projekt och de diskussioner man får". Enligt Gustavsson var "detta med egna rum för personalen" utmärkande för Kalmar, "alltså att man har fokuserat rätt så mycket ändå på arbetsplatserna; 'vi ska göra det här arbetet och då ska det se ut på det sättet' /.../ och det tror jag har också att göra med /.../ vad som är bibliotekariers yrkesidentitet och vad som är viktigt då, och att när man ser sin yrkesidentitet hotas så blir det problem" (Gustavsson, 2007-03-23).

nen) till arbetet med böcker¹³³ och andra dokument (s. 221; jfr Barlow, 2008, bl.a. s. 152-153).

Den dåvarande bibliotekschefen antyder att institutionerna på högskolan inte har varit pådrivande för det nya biblioteket, och beskriver i motsats till detta proaktivitet nästan bokstavligen talat; man har från bibliotekets sida enligt honom format sin miljö, bland annat genom satsningar på tjänster via datornät¹³⁴ (jfr Sebright, 1994, 1996). Han framhåller i stället biblioteksnämnden som drivande bakom det nya biblioteket (Jansson, 2004-06-08). Många lärare och forskare har av allt att döma inte varit särskilt aktiva i processen.¹³⁵ Forskare kan annars värdera egna arbetsrum i biblioteket högt (Engel & Antell, 2004). I prorektorns utredning, där såväl bibliotekspersonal som studenter, forskare och lärare har fått lämna synpunkter, anses en viss konflikt mellan diskurser som betonar självhjälp och informationskompetens å ena sidan och diskurser som betonar service och läsro å den andra (se t.ex. Wickström, 2000; se vidare avsn. 8.5.3 nedan). Budds (1998, s. 154) påpekande om att lärare och forskare lever i politiskt baserade kulturer och försöker gynna den egna avdelningen förefaller dessutom vara giltigt i processen i Kalmar.¹³⁶ Hessler (2003) fann att biblioteksnämndsledamöter i

---

¹³³ Enligt Gustavsson liknar bibliotekariernas identitet forskarnas när det gäller förhållandet till böcker. "Jag skulle tro att alla bibliotekarier älskar böcker" (Gustavsson, 2007-03-23). En av bibliotekarierna i Kalmar berättar i en tidningsintervju om sin kärlek till böcker (Andersson, 2006-03-09).

¹³⁴ Han säger att "tyvärr är det ju så att /.../ det har ju varit väldigt lite krav från institutionerna på detta, och det ser man ju inte minst på de här utvärderingspapperen inför nya husbygget. Det är inte /.../ institutionerna som har krävt att det skulle till ett bibliotek, utan det är ju så att det har kommit en biblioteksnämnd som drev den här frågan" (Jansson, 2004-06-08). Ett exempel är synpunkter där personal "vid institutionen för medieutbildning känner oro för en så pass stor investering utan att veta något om finansieringen" (Skoog Brandin et al., 1997-09-12). Prefekten Maud Skoog Brandin och läraren Jan Sevelin protesterar senare mot institutionens begränsade resurser enligt en artikel i *Östran* (1999-06-11), där det står att "[h]ögskolans stora biblioteksbygge drar också mycket pengar".

¹³⁵ Prorektorn meddelar i sin sammanställning av synpunkter från användare att tidsplaneringen inte har hållit och att "studentkåren (som inhämtat förslag från studenter vid samtliga institutioner), bibliotekspersonalen, bibliotekschefen och användargrupper vid tre av sju institutioner inkommit med synpunkter. Synpunkterna från samma användargrupp vid de olika institutionerna synes dock överensstämma väl" 1997-09-19 (Koch-Schmidt, 1997-09-22). Torsten Tunebro säger att han inte kan minnas att några forskare hade synpunkter i Kalmar, och att det heller inte förekommit vid andra parallella uppdrag som han har varit med om. Han tror "att det kan bero på att forskningen på de här ställena /.../ dels är /.../ relativt ny och sedan är det ju ofta torr forskning. Jag menar det är inte som på Uppsala universitet att du har ett stort labb enbart för forskning utan du har ditt tjänsterum och där sitter du och forskar och det gör då kanske att en arbetsplats i biblioteket är inte lika intressant" (2006-03-07).

¹³⁶ I synpunkter från institutionen för medieutbildning, som bland annat tar upp forskares önskemål om läsplatser kontra medier, hänvisas till visionen, men man har tydligen inte uppfattat att (princip-) beslut om bygget fattats. Oro för kostnader samt svårigheter att uttyda vissa inslag i ritningar märks (Skoog Brandin et al., 1997-09-12; jfr ovan). Enligt biblioteksnämndens

Lund uppfattat liknande tendenser på institutionerna vid universitetet, som föreföll slå vakt om egna bibliotek och pengar (s. 132-135). Roos (2001) tyckte sig se sådana förhållningssätt vid Malmö högskola (s. 35-36).

Proaktivitet kan sammanfattningsvis ses som ett strategiskt handlings sätt för att skaffa en enskild agent eller (sub-) organisation makt och initiativ med sikte på förändring (jfr Kolveried & Åmo, 2002).¹³⁷ Bibliotekschefen i Kalmar har tagit sådana initiativ i förhållande till andra organisatoriska enheter på högskolan samt bibliotekets personal och potentiella besökare. I termer av diskursivt arbete med biblioteksbyggnaden kan chefens proaktiva tendenser ses som morfogenetiska, syftande till överenskommelser och hegemoni, där makten över byggnaden och verksamheten kan byggas på samtycke och samförstånd snarare än tvång (jfr Iedema, 1997). Detta märks särskilt i hans försök att forma möteszonen mellan personal och besökare (se avsn. 8.5.1.4 samt kap. 9 nedan). De reaktiva tendenserna hos bibliotekspersonalen uppvisar vid analys på den diskursiva nivån redundans.

8.5.1.2 *Diskursivt arbete: symboliskt(?) motstånd från bibliotekspersonal*

Bibliotekspersonal försöker i det på bedömningsutlåtandet följande steget i genrekedjan, deras synpunkter (1997-04-17) på de av bedömningsgruppen förordade förslagen, mobilisera symboliskt kapital för att stödja Atrios design genom att hänvisa till sin profession och kompetens.¹³⁸ Synpunkterna är också starka i termer av modalitet. Många av formuleringarna uttrycker hur saker och ting "är" och "har blivit" genom A-plans förslag, samt vad detta "medför" respektive vad "följden blir" om det genomförs (ljudstörningar, begränsad flexibilitet, dålig logistik, för lite solljus). Intertextualitet används för att föra in frågan om att samla

---

tidigare ordförande och den dåvarande bibliotekschefen fanns det lärare som inte ville ha något centralt bibliotek (Jansson & Lidman, 2004-06-08). Den tidigare fastighetschefen vid högskolan säger att "det fanns de som tyckte att det hade varit bättre att satsa på /.../ institutionsbibliotek, [att] det fanns ingen anledning att satsa på ett stort gemensamt bibliotek /.../ det var faktiskt rätt så mycket diskussion kring det /.../ Några prefekter tyckte att /.../ det skulle aldrig komma att användas för att det låg för långt ifrån institutionerna". Rektorn var dock ett stöd för det centrala biblioteksprojektet, och det gick att se hur nya bibliotek som byggdes vid den tiden användes mycket (Sedvall, 2005-08-10). Arkitektrådet Klas Brunnberg säger att bibliotekschefen "försökte väl om jag kommer ihåg rätt dämpa förväntningarna på egna bibliotek ute på institutionerna". Själv har han (Brunnberg) sympatiserat "med tanken på ett samlat bibliotek" men säger också (med hänvisning till erfarenheter från arkitekturutbildningen vid Lunds universitet) att han "kan ju tydligare ändå se behovet av lokala bibliotek i någon form" (Brunnberg, 2006-02-14).

¹³⁷ Just makt är väsentlig för innovatörer enligt Rosabeth Moss Kanter ([cop. 1983] 1992, ssk kap. 8), som Kolveried och Åmo (2002) hänvisar till.

¹³⁸ Ett liknande mobiliseringsförsök märks redan i ett av dokumenten i föregående länk i kedjan, vårdbibliotekschefens synpunkter (se avsn. 8.1 ovan; jfr Barlow, 2008, ssk s. 287).

eller blanda medier. Personalen tillgriper närmare bestämt manifest intertextualitet genom att citera bedömningsutlåtandet, och använder därmed bedömningsgruppens egna ord för att diskutera alternativ till den av gruppen förordade designlösningen.

Det finns indikationer på att bibliotekspersonalens diskursiva arbete knappast skulle ha räckt till för att ändra valet av designförslag. Personalen har visserligen fått en roll som kommentatorer och kunnat lämna synpunkter vid flera tillfällen (och har gjort det även före bedömningsgruppens utlåtande: Bibliotekspersonal, 1996-12-10; Wolke, 1997-03-14), men enligt Fairclough (2003a) är sådan konsultation ofta inte någon verklig dialog (för att sådan ska uppstå kan genrens regler behöva överskridas, s. 81). Även om det ännu på våren 1997 inte fattats något beslut om att bygga biblioteket enligt A-plans förslag, kan eventuella alternativ (närmast Atrios) ses som fiktiva (jfr Iedema, 1999). En sådan tolkning förefaller rimlig mot bakgrund av att den inkallade biblioteksexperten Göran Gellerstam fokuserar just A-plans förslag.¹³⁹ Invändningar från bibliotekspersonalen hanteras genom att Gellerstam som utomstående expert med en position (som överbibliotekarie vid ett stort anrikt universitet) motsvarande stort symboliskt kapital på biblioteksfältet (åtminstone det akademiska) kallas in för att göra bedömningsgruppens förslag bättre förankrat i biblioteksexpertis och mildra bibliotekspersonalens farhågor. I den utomstående expertens diskursiva arbete går det särskilt genom modaliteten i hans utlåtande att urskilja hur representationer (genom diskurs/er/), expertidentitet (genom stil) och handling (genom genre), texters tre huvudsakliga meningsaspekter, relateras till varandra (Fairclough, 2003a, s. 166) och ger stöd för fortsatt arbete med (resemiotisering till stabilare former av) det av bedömarna förordade förslaget.

8.5.1.3 *Diskursivt arbete: förankringsarbete genom biblioteksexpertis*

Bibliotekspersonalens synpunkter och bemötandet av dessa innebär nya kamper inom biblioteksdiskursordningen (och därmed på biblioteksfältet). Efter invändningarna från bibliotekspersonalen skapas en ny roll i processen i form av den inkallade biblioteksexperten. Under uppdragstiden och bedömningen har i första hand arkitekter med olika roller kommunicerat med varandra. I det inledande förankringsarbetet gäller det för biblioteksexpertis att kommunicera med biblio-

---

¹³⁹ Klas Brunberg ger en antydning om detta och säger att det fanns ett behov av att tala för bedömningsgruppens förslag, samtidigt som han tycks mena att "några svårare demagogiska knep /.../ har man inte mycket för i sådana där sammanhang utan det handlar väl om att snarare så objektivt som möjligt försöka argumentera för det val som /.../ vi för vår del redan hade gjort" (Brunberg, 2006-02-14).

tekarier.¹⁴⁰ Här finns en förhållandevis tydlig tendens till rekontextualisering i genrekedjan, där element av kritik mot A-plans förslag tas upp i ett nytt sammanhang och de kritiska rösterna ges en ny inramning, syftande till att fixera A-plans designlösning (jfr avsn. 4.3 ovan samt Iedema, 1997, 1999; Fairclough, 2003a). Göran Gellerstams text är särskilt intressant i sin genre då den uppenbarligen inte skulle ingått i proceduren från början, men ändå används av olika agenter för att förespråka olika designalternativ. Fairclough (2003a) uppmärksammar att texter som är orienterade mot aktivitetsutbyte ofta är skrivna som om de var orienterade mot kunskapsutbyte, detta för att underlätta genomförandet av den aktivitet som åsyftas (s. 111). Gellerstams text har inslag av både kunskaps- och aktivitetsorientering (han skriver om sådant som ”är” men också ”bör”), men engagerandet av honom syftar i förlängningen till en aktivitet/handling: att få den av bedömningsgruppen förordade designen omsatt i en byggnad. Kunskapsorienteringen kan också ses som ett stilinslag hos Gellerstams text som motsvarar hans (potentiellt auktoritativa) expertidentitet på biblioteksfältet (jfr Fairclough, 2003a, ssk s. 186).

Liksom bibliotekspersonalen använder Gellerstam intertextualitet, dock (till skillnad från bibliotekspersonalen) för att försvara A-plans design, detta genom att citera deras förslagshandlingar, där det talas om ”att utifrån en tydlig grundstruktur kunna lägga till, omfördela eller dra ifrån rumsfunktioner” (A-plan, 1997-02-21, s. 3). Gellerstam (1997-04-29) skriver i anslutning till citatet att biblioteksbyggnaden ”måste ses som en ramstruktur för de varierande behov som framtiden kommer skapa” (s. 3). Han skriver alltså inte att huset ”är” en ramstruktur, men den av honom använda formuleringen att byggnaden ”måste ses” som en sådan ger inte heller den något större utrymme för läsare att uttolka osäkerhet; i termer av modalitet är detta ett starkt sanningsanspråk.

Gellerstam argumenterar för A-plans förslag men tycks försöka gå bibliotekspersonalen till mötes bland annat genom att hänvisa till egna erfarenheter och tala om önskvärdheten av att förslaget ”mjukas upp”. Med hänvisning till egna erfarenheter (och, indirekt, till sin position på biblioteksfältet då han explicit talar om ett av sina egna bibliotek) försvarar han A-plans tydligt zonindelade tolkning av bibliotekschefens cirkelmodell samtidigt som en hänvisning till A-plans egen text ger en förstärkning av utsikterna för att förslaget kan varieras (Gellerstam, 1997-04-29, s. 2-3).¹⁴¹

---

¹⁴⁰ Den dåvarande bibliotekschefen säger att ”det är klart att åtgärden att få ett expertutlåtande från överbibliotekarien i Lund [Gellerstam] var ju en förankringsåtgärd för att se det ur ett biblioteksprofessionellt sätt” (Jansson, 2004-06-08).

¹⁴¹ ”Läs- och studieplatser i periferin och på plan 2 kan ses som ett bra sätt att garantera avskildhet och arbetsro för dem som så önskar. Erfarenheterna från ett av mina egna bibliotek, UB1 i Lund, av att mer markerat skilja läsplatsutrymmena från den mer rörliga miljön i öppna litteratursamlingar, referensbibliotek och cluster av datoriserade söksystem har varit goda. A-

Gellerstam ger genom att ”säga att skissförslaget i sin strama utformning nästan är överdrivet funktionellt disponerat och logiskt modellutformat” (s. 2) en antydning om stor förståelse för arkitekternas arbete, deras presentationsformers betydelse och, om än implicit (och troligen utan kännedom om begreppet ”virtuell byggnad”), att bibliotekspersonalen inte har samma tillgång till den virtuella byggnaden som arkitekterna arbetar med. Samtidigt är Gellerstam (s. 3) aningen försiktig då han citerar A-plans förslagshandling genom att han efter citatet påminner om att det är han själv (”[e]nligt min mening”, en formulering som för övrigt förekommer på flera andra ställen i hans text) som gör en bedömning kring arkitekternas förslag. Modaliteten får här en subjektiv markering (jfr Fairclough, 2003a, s. 169). Detta kan ses som en indikation på Gellerstams medlande roll. Han inkluderar också mer eller mindre manifest bibliotekspersonalens röster i sitt utlåtande. Precis som i personalens synpunkter betonas logistik, och han förordar likt personalen att undervisningssalen placeras närmare entrén. Dessutom närmar han sig personalen i synen på utformningen av deras arbetsplatser: ”Både möjlighet till avskildhet och till att fungera i den öppna miljön bör eftersträvas” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 4). Samtidigt pläderar han för en större öppenhet ”mellan personalutrymmena och den s k huvudgatan” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 3) och närmar sig därmed bibliotekschefen.

Gellerstams diskursiva arbete liknar planerararkitektens i Iedemas studie:

In brief, the architect-planner’s resources are much less ‘redundant’ than those mobilised by the AHS¹⁴² official. They ‘develop’ from interrogatives and hesitant rhythms to declaratives and falling tone contours. Static redundancy gives way to a *dynamism*. Here the metaphor of ‘open system’ applies: the planner is open to the various voices that make up the field and can integrate them into a new meta-discourse /.../ He is not concerned with ‘drowning out noise’; instead, he is focused on including noise as meaning, or voice, and to consolidate this repositioning through recontextualisation (re-semiotisation). (Iedema, 1997, s. 196 – kursiv. enl. orig.)

Det ”noise” som kommer från bibliotekspersonalen inkluderas som mening i Gellerstams kommentarer kring A-plan förslag. Hans användande av intertextualitet genom hänvisningen till arkitekternas text kan ses som ytterligare en strävan att förankra förslaget hos skeptikerna genom att redan i själva designförslaget påvisa möjligheter att tillmötesgå kritik. Modalitet i Gellerstams utlåtande kan också ses som ett inslag i detta; en antydning ges om att skissförslaget inte är en färdig bild av hur biblioteket kommer att se ut. Personalens farhågor om låsningar hos designen bemöts av Gellerstam genom hänvisningen till att den ger möjligheter att testa olika modeller. I det av personalen förordade förslaget från

---

plans förslag ger därutöver goda möjligheter att pröva sig fram och under bibliotekets ’mediatillväxt’ testa olika modeller. I skisserna har A-plan starkt renodlat en modell, som givetvis kan varieras” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 2).

¹⁴² AHS = Area Health Service (Iedema, 1999, s. 51).

Atrio finns intressant nog formuleringar som liknar dem som används av Gellerstam om A-plans.¹⁴³ Det som bokstavligen talat på papperet varit mer explicit i Atrios förslag (och därmed kanske bidragit till personalens preferenser för det) blir genom Gellerstams insats tydligare även i A-plans.

Gellerstam påpekar (till skillnad från bedömningsgruppen) att "[d]en förväntan man har på att besökaren inför den speciella miljön värnadsfullt sänker rösten gäller inte alltid för en ny generation studenter". Han öppnar för att glasa in någon brygga (Gellerstam, 1997-04-29, s. 4), kanske för att dämpa personalens oro för ljudstörningar. Bibliotekspersonalen använder senare Gellerstams utlåtande för att försöka omkonstruera delar av (den då ännu så länge virtuella) byggnaden som väckt farhågor:

Vidare anser vi att ljudvolymen i "skeppen" blir alltför störande. En annorlunda utformning av trapporna, samt dörrar och väggar i skeppen för att avgränsa ljudnivån bör planeras in. Studenter är ljudkänsliga vid tentamensläsning. I övrigt se *Gellerstams utlåtande sid 4 första stycket* ang. ljudvolym. (Bibliotekspersonal, 1997-09-10, s. [2] – kursiv. enl. orig.)

Här har modaliteten fått en subjektiv markering genom att man undvikit nominalisering (se inledn. t. avsn. 7.5 ovan) och i stället lyft in en person, "vi". Dessa "vi" uttrycker en åsikt, de "anser". Någon hänvisning till bibliotekspersonalens profession och kompetens som i utlåtandet några månader tidigare (1997-04-17) förekommer heller inte som direkt stöd för utsagorna (1997-09-10). Detta är möjligtvis ett tecken på att A-plans förslag börjat förankras och personalen i stället inriktat sig på att bearbeta det enligt sina önskemål, snarare än att försöka förhindra genomförandet av det. Att man nu (till skillnad från vissa institutionsföreträdare på högskolan: Fröjmark, 1997-09-12) inte längre nämner Atrios förslag som ett alternativ utan hänvisar till Gellerstams utlåtande om A-plans förslag överensstämmer med en sådan hållning. Bibliotekspersonalens reaktiva hållning och senare acceptans av bedömningsgruppens rekommendationer överensstämmer också med resultat hos Ginsburg (1997) där hon redovisar hur personal med begränsat inflytande passat på att ventilerat kritik när ett stort biblioteksprojekt dragits igång (s. 127) och hur berörda uppfattat designbeslut som oåterkalleliga och rättat sig efter dem (s. 157-158).

Gellerstam har sammanfattningsvis en särskild roll i det diskursiva arbetet där han agerar på ett sätt som ger honom potential att fungera som katalysator i processen i Iedemas (1997) mening. Gellerstam uppvisar vissa "typiska" konsultdrag genom att han inriktar sig på det som krävs i sammanhanget och försöker överbygga interpersonella motsättningar och komma förbi konflikter. Han säger i slutet av sitt utlåtande att "[d]et är nödvändigt att både bibliotekspersonal, stu-

---

¹⁴³ "Den visade rumsindelningen / funktionsdispositionen utgör bara ett av många möjliga exempel" står det i Atrios förslag (1997-02-24, s. [3]).

denter och högskolans lärare deltar i den fortsatta diskussionen” (Gellerstam, 1997-04-29, s. 5), men blir genom fokuseringen av det förordade förslaget en allierad till bedömningsgruppen. Gellerstam får en funktion i processen som kanske närmast återfinns i aktörsnätverksteorins (ANT) bild av allianser; ”the design process is simultaneously the representation of an artifact in graphic, verbal, or numerical form, *and* the enrollment or enlistment of those allies necessary to move the artifact toward a material form – what Staudenmaier has called the ‘design constituency.’” (Gieryn, 2002, s. 42 – kursiv. enl. orig.; Staudenmaier, cop. 1985, s. 194-195; se även Barlow, 2008, s. 230). Att Gellerstam fått en i någon mån överbryggande roll i processen visas av att det inte bara är ståndpunkterna hos bibliotekschefen och övriga i bedömningsgruppen som kan få stöd av honom; Gellerstams utlåtande åberopas (som sagt) även av bibliotekspersonal några månader senare (1997-09-10). De vinnande arkitekternas ritningar har heller inte ensamma kunnat övertyga skeptiker om hur bibliotekschefens vision kan förverkligas.¹⁴⁴

8.5.1.4 *Diskursivt arbete kring möteszon personal-besökare*

Kring möteszonen för bibliotekspersonal och besökare har ett omfattande diskursivt arbete utförts. Detta kan ses som ett uttryck för bibliotekschefens proaktiva strävanden kring bibliotekets uppgifter och utformning och bibliotekarieprofessionens innehåll, strävanden som möjliggjorts genom den maktpotential som han har haft genom sin chefsroll (snarare än som representant för bibliotekarieryrket, även om hans professionstillhörighet har bidragit med särskilda diskursiva resurser). Möteszonen har kommit att bli en frontlinje mellan chefen och (de delar av) personalen som förespråkar klarare gränser för möten mellan dem och besökare. Inledningsvis har den dåvarande chefen segrat, men efter några år i bruk omkonstrueras den nya biblioteksbyggnaden fysiskt mer i linje med de tidiga synpunkterna från (stora delar av) personalen. De hänvisar likt chefen till studenternas självständighet i användandet av biblioteket, men lyfter fram potentiella problem bland annat med införandet av utlåningsautomater för att argumentera för informationsdisk där låntagare kan få hjälp. Här uppvisar de relationer till sitt arbete och besökare som liknar resultat från Barlows (2008) intervjuer med bibliotekarier; byggnaden ska underlätta mediakontroll, service och budskap till besökare (s. 275-276; se även Dahlbäck, 2009).¹⁴⁵ Med hjälp av den

---

¹⁴⁴ Biblioteksnämndens ordförande Ulf Lidman har uppenbarligen varit en viktig medarbetare till bibliotekschefen i processen (Jansson & Lidman, 2004-06-08; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Sedvall, 2005-08-10) men säger sig ha fått tona ner sin roll på grund av svårigheterna att enas med bibliotekspersonalen om designförslag (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08).

¹⁴⁵ Bibliotekspersonalen i Kalmar skriver: ”I framtiden kommer fler bibliotek att rationalisera sina **in- och utlån**, och låntagarna får själva sköta detta via speciella maskiner/robotar. Dessa in- och utlåningsrobotar är utrymmeskrävande. En maskin i bruk finns att se på Kalmar stads-

av Iedema (1997) använda terminologin kan man i Kalmar urskilja redundans: ett gammalt värde bibehålls genom nytt tecken (encoding) då informationsdisk framställs som förenlig med pågående utveckling.

Däremot kan det sägas förekomma morfogenes hos bibliotekschefen i hans implicita svar på bibliotekspersonalens synpunkter, där ett gammalt värde framställs som ej förenligt med pågående utveckling (decoding):

Självtutlåning är en rutin som kommer att användas och troligen också självåterlämning, [d]et sistnämnda dock icke med de utrymmeskrävande system som finns idag. Funktionen bör kunna tillgodoses i en biblioteksreception. Utveckling av återlämningssystem och betydligt smidigare system förväntas vara framme vid den tidpunkt då biblioteket kan tagas i bruk. (Jansson, 1997-09-15, s. [5])

I bibliotekspersonalens synpunkter (1997-09-10, s. [3]) efterlyses informationsdisk även på övre plan, om än med motiveringar som genom transitivitet och modalitet ("vi tror på en framtid") andas viss försiktighet när det gäller förutsägelser, men med stöd genom intertextualitet (en artikel i *Biblioteksbladet* åberopas i argumentationen för flera informationsdiskar). Bibliotekschefen tar där emot avstånd från en sådan lösning i ordalag med potential att tilltala bibliotekariers yrkeskänsla.¹⁴⁶ Här har designförslaget blivit en diskursiv resurs för chefen, och resemiotiseringen från text till byggnad, där han i sin mer proaktiva roll verkar morfogenetiskt, är på väg in i en ny fas.

Vid ett möte med gruppen "Utformningen av infostråket i biblioteket" ett år senare är utgångspunkten att "[d]et skall inte finnas infopunkter i plan 2" och att

---

bibliotek. Trots automatiken krävs en del övervakning, så placeringen bör vara i närheten av informationsdisken. För att verksamheten skall fungera på ett smidigt sätt för besökare och personal vill vi ha **informationsdisk**. Besökare måste lätt kunna se var de kan vända sig för att få hjälp med sina frågor, t.ex. hur de hittar viss litteratur, om de kan få hjälp med fjärrlån, hur de söker i olika databaser m.m." (1997-09-10, s. [2] – fetstil enl. orig.). Historikern Anders Fröjmark uttrycker sig snarlikt vid ett möte med biblioteksrådet ett par år efter invigningen: "Studenter och lärare känner sig icke välkomna till biblioteket och de vet icke vart man skall vända sig, ty de möts inte av en stor informationsdisk med kvalificerad personal, som är fallet vid de större universitetsbiblioteken och äldre organisationer både inom och utom landet". Den dåvarande bibliotekschefen svarar att "[b]iblioteket är en arbetsplats" utan "barriärer som hindrar kontakter mellan bibliotekets personalgrupp och andra", och säger att det inte framkommit några negativa synpunkter från användare (Jansson, 2002-06-04, s. [3]). Några år senare meddelas dock i biblioteksrådet angående lokalfrågor att "[v]idare ska informationstjänsten tydliggöras. Detta innebär bland annat att ett par väggar kommer att återuppföras i personalkorridoren, informationsdisken flyttas fram till en mer synlig position i biblioteket samt att receptionen kommer att flyttas tillbaka upp till den tidigare expeditionen" (Andersson, 2005-09-27, s. [2]).

¹⁴⁶ "Den informationstjänst som förmedlas av biblioteket skall vara kvalificerad och professionell. /.../ A-plans förslag uppmanar oss att tänka i nya konstruktiva banor" (Jansson, 1997-09-15, s. [6]).

”[p]ersonalen i expeditionsdisken skall inte hjälpa till vid sökstationerna”. Tankar om informationspunkt på övre plan uttrycks dock (om än med försiktig modalitet och markering av subjektivitet; ”[p]ersonalen tror”) ¹⁴⁷ trots detta (Kellander, 1998-09-10a, s. [2]), men förverkligas inte. Bibliotekschefen förankrar sitt motstånd mot diskar i särskilda restriktioner (vilka därmed kan ses som ”allierade” till honom). Enligt honom fanns det inte plats för någon större disk. ¹⁴⁸

8.5.2 Fält och professioner

Fält- och professionstillhörighet har haft betydelse för vad agenterna kunnat fylla sina roller med. Bibliotekschefens genom påbörjad forskarutbildning stora utbildningskapital på biblioteksområdet kan ha gjort honom benägen att agera heterodox i förhållande till många i bibliotekspersonalen. För den huvudsakliga utformningen av biblioteksbyggnaden är dock framför allt de designande arkitekternas position och professionsrelaterade möjligheter och begränsningar betydelsefulla.

8.5.2.1 Arkitekternas position

Arkitekternas position på arkitekturfältet tycks för deras rekrytering till och medverkan i processen ha varit viktigare än deras inställning till bibliotek som byggnadstyp (se även kap. 7, ssk avsn. 7.5, ovan). Med hjälp av kategoriseringarna hos Albertsen (1998), Groat (2000) och Cohen et al. (2005) skulle man kunna beskriva de designande arkitekterna från A-plan som samhällstillvända ¹⁴⁹ eftersom de inte förefaller ha låtit varken konstnärlig frihet eller produktivitet och ekonomisk kapitalgenerering dominera deras insatser; de har fullföljt projektet trots vissa eftergifter, stor arbetsbörda och måttliga inkomster (jfr Cuff, cop. 1991, s. 206, 219). Sådana inställningar hos arkitekterna är knappast en nackdel i komplexa projekt eftersom ändringar kan bli aktuella även långt fram i

---

¹⁴⁷ Inredningsarkitekten som skrivit protokollet är skeptisk till informationsdiskar (Kellander, 2007-10-17).

¹⁴⁸ Han säger att ”man ville ha det men det blev alltså för trångt /.../ och det blev för instängt och kommunikationen mellan studenter och bibliotekspersonal skulle blivit oerhört lidande” (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehman är skeptiska till att ha en traditionell informationsdisk med tanke på ökade kontaktmöjligheter genom den tekniska utvecklingen (2005-07-07), men här har det funnits andra ståndpunkter bland personalen (Liljeström i Liljeström & Rehman, 2005-07-07) i och med att informationsdisk med schemalagd tjänstgöring senare införs (Jansson, 2005-02-07, s. [2]; Andersson, 2005-04-20, s. [2-3]; 2005-09-27, s. [2]).

¹⁴⁹ För arkitekten Joanna Heilig, som beskriver hur glad hon är särskilt över att bibliotekspersonalen trivs (Heilig, 2004-07-22), tycks hänsyn till användarna vara viktig (eller i varje fall torde det vara viktigt för henne att lyfta fram sådana hänsyn, vilket hon även gör i ett e-postmeddelande 2005-02-15).

processen. Samtidigt är det knappast oväsentligt att arkitekterna kunnat lämna ett förslag på en design som i stor utsträckning överlevt processen utan större omarbetningar. Arkitekterna förefaller nöjda på en övergripande nivå och har medgett kompromisser kring vissa detaljer.

Arkitekternas benägenhet till eftergifter på vissa punkter kan dock inte enbart förklaras genom deras lyhördhet för andra deltagare i processen och det att de fått lämna in ett långt utarbetat designförslag. Det som är lätt att ändra i byggnaden har uppenbarligen bäddat för eftergifter från arkitekternas sida.¹⁵⁰ Design som en process med många möjliga resultat och tillfredsställande snarare än optimala lösningar skymtar fram i beskrivningar av arkitekternas eftergifter.¹⁵¹ De designande arkitekternas förhållningssätt till sina byggnader ger en antydning om vad de ser som viktigast i arkitekturen för deras (symboliska) kapitalackumulering, samt på vilka punkter de har lättare och svårare att kompromissa arkitektoniskt och gentemot företrädare för andra professioner och fält. Arkitekternas tal om ”en tydlig rumslik ordning” (Berlin, 2004-07-22) och ett ”mera strukturellt än visuellt angreppssätt”, samt svårigheter att fotografera A-plans byggnader på grund av att ”[d]e bygger på en ordning” och rumsupplevelse (Heilig, 2004-07-22), ger en ingång till fördjupad förståelse av arkitekterna i dessa avseenden. Mattern (2002) berör hur arkitekten Rem Koolhaas vid en presentation inför byggandet av det nya stadsbiblioteket i Seattle uttryckte att arkitektur inte primärt handlar om form och visuella effekter utan om att organisera (s. 124). Byggnaden som en eventuell merit skulle, enligt dessa inställningar till arkitektur, inte göra sig med mindre än att den upplevs mer än bara på bild. Om arkitekternas verk är svåra att fotografera kan det bli svårare att ackumulera symboliskt kapital eftersom byggnaderna i så fall ger större intryck först när de besöks. Eventuella svårigheter att avbilda byggnaden borde också medföra att uttrycks-

---

¹⁵⁰ Heilig återkommer till den begränsade orken att stå på sig och säger att ”man orkar inte driva på alla fronter”. Hon berättar om ett ”mustigare färgsättningsförslag”, med väggar i ”nästan grafitgråsvart som en sorts fondklippa”, som ratades när arkitekterna presenterade förslaget på ett möte: ”Och vi tyckte ’OK, man kan ju alltid måla om’ [suck], och sedan så tyckte vi inte vi orkade föra den kampen just då, och därför så blev det en ganska pastellig, alldeles för mesig, tycker jag, färgsättning /.../ Vi skulle ha trott mer på oss själva” (Heilig, 2004-07-22). Möjligheten att måla om framstår här som bidragande till att arkitekterna gett efter. Enligt Heilig var det ”samfällid personal” som var emot färgsättningsförslaget. Hon säger att ”de kunde inte riktigt sätta in det i helheten”, och eftersom motståndet ”var rätt så enhälligt” orkade inte arkitekterna driva sin linje; ”det går kanske bra med något annat också tänkte vi /.../ [-] hade vi tyckt att detta var det enda möjliga så hade vi kanske fajtats lite mer, men så kan man inte heller tänka” (2004-07-22). Gråsvart färg ”hade förstärkt väggens funktion av fond” och gjort byggnadens struktur mer läsbar enligt Heilig (2009-01-21).

¹⁵¹ Heilig påpekar att fler lösningar är möjliga, men säger vidare att man kunde ”kanske framhävt strukturen och lite mer av materialkänslan /.../ Det är ju så jävla typiskt, att när det kommer fel golv så kommer det inte ett för mörkt golv som hade kunnat balansera; det kommer ett för *ljust* golv dessutom, som jobbar åt fel håll /.../, så allting blir lite ljusmesigt och allting blir lite vitt i stället för att det ska bli lite kontrast” (2004-07-22).

potentialen kanske främst ligger i användandet; man ser andra använda byggnaden till särskilda saker, och man upplever själv i någon utsträckning vad den enkelt kan användas till respektive i vilka avseenden den blir mer ”trög” (jfr Häggström, 1996). Detta kan också ha försvårat möjligheterna för tänkta användare att enbart ur ritningarna utläsa hur byggnaden skulle kunna fungera. Högskolebiblioteket i Kalmar har dock prisats av många stadsinvånare utanför högskolan. Huruvida de flesta av de ordsbor som röstat på biblioteket som länets finaste moderna byggnad (*Akademiska hus årsredovisning 2001, 2002, s. 22*) har besökt biblioteket är förstås svårt att säga, men det har om inte annat låtit tala om sig tack vare den utmärkelsen. Tal och skrift blir kanske särskilt viktiga för hur byggnaden (diskursivt) konstrueras efter ibrukttagandet om den inte kommer till sin rätt enbart genom att avbildas.¹⁵²

Prioriterandet av ordning (som kanske främst upplevs tredimensionellt) framför utseende (vilket i viss utsträckning är möjligt att fånga på tvådimensionella stillbilder) märks i framhållandet av att den rumsliga ordningen inte kan kompromissas bort lika gärna och lika lätt som material.¹⁵³ Detta kan tolkas som att det är lättare att kompromissa kring inredning och konstruktion. Konst i biblioteket är ytterligare ett exempel.¹⁵⁴

För arkitekterna förefaller ackumulationen av ekonomiskt kapital inte helt motsvara deras arbetsinsats, som dessutom tycks ha blivit större på grund av de omtalade brotten i kontinuiteten.¹⁵⁵ Liksom för många andra arkitekter (jfr Cuff, cop. 1991; Larson, 1994; Albertsen, 1998; Lipstadt, 2003) är inkomsterna tydli-

---

¹⁵² Den dåvarande bibliotekschefens tal om att ett ”otroligt positivt bemötande” av byggnaden eventuellt bidragit till att bibliotekspersonalen accepterat den (Jansson, 2004-06-08) kan i mer teoretiska ordalag (jfr Gieryn, 2002) ses som en hypotes om att användarnas inställning har påverkats av inte bara hur den fysiska designen ser ut utan också av hur huset konstrueras diskursivt.

¹⁵³ Heilig säger att ”det är kanske en tanke som har uppstått i flera av våra större byggen att du kan /.../ ge dig på och sabba materialval och byta ner dig i ambitionsnivå från tegel till kakel till taskiga plastmattor, men den rumsliga ordningen, om den, de tankarna är tillräckligt starka och tydliga, så är den inte så lätt att ta kål på – så den, den tycker jag finns kvar” (2004-07-22).

¹⁵⁴ Den ”bokspiral” som hänger i biblioteket i stället för ett konstverk som bland andra arkitekterna och bibliotekschefen hade svårare att acceptera (se avsn. 9.2.4.1 nedan) beskriver Heilig som ”relativt menlös /.../ Den är av /.../ det harmlösa slaget som kanske inte heller provocerar /.../ [-] det var lite som med inredningen och konstruktionen att OK, de gör väl ingen större skada men de tillför väl inte så mycket heller” (2004-07-22).

¹⁵⁵ Heilig säger att de ”får ju aldrig ihop det ekonomiskt” i sådana lägen (2004-07-22). ”Det är”, säger Heilig vidare, ”nog inte främst ’brotten i kontinuiteten’, som orsakar den kroniska underbetalningen av vårt jobb, utan helt enkelt det faktum, att det oftast saknas förståelse för vari vår kompetens egentligen består, och inte minst förståelse [för] att projekteringsprocessen behöver ta tid för att nå en kvalitativ helhet, och inte bara bli till summan av snabba suboptimeringar” (Heilig, 2009-01-22; jfr avsn. 4.2.6 ovan om kunskapers status).

gen måttliga. Strävan efter att öka det symboliska kapitalet är kanske en viktigare drivkraft.¹⁵⁶ Utifrån Groats (implicita) och Albertsens (explicita) indelning av arkitekturfältet i subfält kan arkitekterna från A-plan beskrivas som tillhörande det konstnärliga genom sitt försvar av sina grundläggande arkitektoniska idéer.¹⁵⁷ De kan också i någon mån ses som tillhörande det samhällstillvända i och med att de särskilt i mer specifika avseenden (snarare än kring helheten) varit benägna att ge efter för klienters önskemål (om än till viss del genom att de senare fått teknisk expertis på sin sida). Tack vare att övriga huvudagenter försvarat de vinnande arkitekternas designförslag i stora drag, har de senares kompromissvilja inte behövt prövas i någon större utsträckning med risk för avbräck i processen (och i värsta fall byte av arkitekter). Några särskilt avgörande steg i processen kan därmed urskiljas: valet av arkitekter med erfarenhet av byggnader med vissa likheter med bibliotek, proceduren med parallella uppdrag där ”vinnaren” inte automatiskt fått fortsätta arbetet (men i Kalmar-fallet rönt stor uppskattning hos nyckelpersoner) och arkitekternas fortsatta medverkan där de genom visst kompromissande (delvis framtvingat av andra experter) i kombination med förankrandet av designförslaget fått se huvuddragen i sin design förverkligade (därmed har deras inställning till bibliotek – och arkitektur över huvud taget – inte varit avgörande för förverkligandet eftersom deras design kunnat förankras). Även om arkitekterna ser den arkitektoniska kunskapen som generell, kan det färdigställda biblioteket som en speciell typ av byggnad, inte minst genom den offentliga karaktären, vara en viktig källa till symboliskt kapital. Det är då betydelsefullt hur byggnaden konstrueras diskursivt efter att den tagits i bruk. Vägen dit har dock i Kalmar inneburit ett omfattande diskursivt arbete både på arkitektur- och biblioteksområdet (se ssk avsn. 8.5.1 ovan), där fältrelaterade diskursiva resurser haft betydelse.

---

¹⁵⁶ Arkitekterna vid A-plan hänvisar till formuleringar och en berömmande artikel av Klas Brunnberg (1998) både i intervjuer (Berlin, 2004-07-22 – ej inspelat; Heilig, 2004-07-22) och på sin sida http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket_artikel.htm [2008-08-21].

¹⁵⁷ Mycket av det som bedömnarna och arkitekterna lyft fram i anslutning till Kalmar-projektet går också att utläsa av A-plans hemsida. På <http://www.a-plan.se/kontoret.htm> [2008-10-14] skriver Heilig och kollegan Lars Berlin:

Vi ser varje byggnad som del i en urban helhet, där tillgänglighet, ljus och gränser gör dem begripliga, användbara och vackra för många människor under lång tid.

Vi gör rumsliga snarare än bildmässiga överväganden. Vi funderar mycket över hur en människa rör sig och hittar rätt. Vi tror att hon behöver förstå sin omgivning för att kunna ta den i besittning. Vi söker tydliga samband, klara tillhörigheter och en rik rumsupplevelse.

Vi utgår inte från stilval eller formella visioner. Varje byggnad har sina egna förutsättningar. Vi vill förstå och ge uttryck åt det unika.

Vi strävar efter byggnadstekniskt helhetstänkande med en konstruktiv logik. Vi väljer hållbara, sunda och uttrycksfulla material. (kursiv. enl. orig.)

8.5.2.2 Fältrelaterade möjligheter att tala om arkitektur

Arkitekternas svårigheter att presentera och övertyga om designlösningar, bland annat genom ritningar, framstår som en faktor bakom processens karaktär. Ritningen är central i arkitektens habitus enligt Albertsen (1998, s. 390). Han påpekar att den är en översättning av beställarens krav och ett övertalningsinstrument (s. 391). Designforskning har uppmärksammat att deltagare i en arkitekturprocess kan bära på lite olika ”virtuella byggnader” och att ritningar inte ensamma kan förmedla hur en byggnad kan komma att se ut (Medway, 1996; Mattern, 2002; Lawson, 2006). Den i Kalmar inkallade biblioteksexperten tar fasta på ritningarnas begränsningar för att mildra bibliotekspersonalens farhågor kring A-plans design (Gellerstam, 1997-04-29, s. 2). Eventuellt har personalen påverkats av Atrios (jämfört med A-plans förslag) explicita framhållande av flexibilitet. Att presentationsformer (oavsett om designalternativen varit fiktiva eller faktiska) kan vara viktiga för hur smidigt processen fortgår är tydligt även i senare kommentarer från annat håll.¹⁵⁸

Biblioteksexpertens anmärkningar om ritningars begränsningar är ett led i det diskursiva arbete som efter bedömningsgruppens utlåtande försiggår i första hand på biblioteksfältet (inom en biblioteksdiskursordning), i andra hand på arkitekturfältet (inom en arkitekturdiskursordning). En ”arkitektdiskurs” (i bemärkelsen arkitekters sätt att tala om arkitektur snarare än som enskilda diskurser om arkitektur) och en arkitektspecifik röst (voice/språkligt habitus) märks i bedömningsgruppens utlåtande bland annat genom förekomsten av termer som ”rytm” och ”skala”. Bibliotekspersonal och andra som inte behärskar arkitekt-diskursen har kanske inte uppfattat samma restriktioner i till exempel omgivningen som kommunens och fastighetsbolagets arkitekter (jfr avsn. 7.2.1 ovan).¹⁵⁹

---

¹⁵⁸ Representanter för institutionen för medieutbildning skriver: ”Inledningsvis konstaterar vi att frågorna ställs på en konkret verkställighetsnivå även om beskrivningen i handlingarna är, enligt rubriken, en vision, i det här fallet utan kostnader preciserade. Handlingarna är allmänt hållna. Det är svårt att ha synpunkter på ett material som t ex helt saknar dimensioneringsuppgifter, som besöksfrekvens idag och förväntade besök i framtiden” (Skoog Brandin et al., 1997-09-12). En ögonblicksbild av potentiella svårigheter att tolka ritningar ges av en forskare i historia: ”Jag tyckte först A-plans fasad såg riktigt spännande ut, men då upptäckte jag att jag hade vänt ritningen upp och ned” (Fröjmark, 1997-09-12).

¹⁵⁹ Enligt Klas Brunnberg är det ”verksamheten”, inte han själv som arkitektexpert, som ska lägga fram sina önskemål. Hans egen uppgift är att bedöma i vilken utsträckning en arkitekturlösning ”befrämjar det som verksamheten säger”. Enligt Brunnberg finns det också arkitektoniska kvaliteter oberoende av verksamhet, sådant ”som går att beskriva och samtala med andra om också som inte bara är en facksak” när det gäller bedömning. Han säger att ”där emot är det en fackmans sak att lyfta fram det och peka på det, demonstrera och förklara /.../ och få de andras synpunkter. /.../ det handlar ju om rumskaraktärer: tycker de att det här rummet ska vara högtidligt eller vänligt eller ljusst eller mörkt eller vitalt eller lugnt /.../ den typen

Malbert et al. (2004) framhåller betydelsen av ”tillit, gemensamt språk och gemensamma referenser som kan stödja kunskapsutveckling och samordnade handlingar” vilket tar tid att utveckla (s. 57). Ginsburg (1997, s. 221) lyfter i sina slutsatser kring det av henne studerade universitetsbiblioteksprojektet fram Stephen Grabow (1983) som säger att endast när språket är gemensamt kan deltagare arbeta efter en helhetsvision (s. 101). Många i bibliotekspersonalen i Kalmar har uppenbarligen behövt tid på sig för att åtminstone hinna acceptera valet av designförslag. Dessutom är det tänkbart att arkitektdiskursen inte tillräckligt uppmärksammat för personalen tillfredsställande biblioteksfunktionella aspekter av A-plans förslag (bedömningsgruppen behandlar i sitt utlåtande 1997-04-07 de olika förslagen huvudsakligen i arkitektoniska termer). Den ödmjukhet inför ”verksamheten” som fastighetsbolagets arkitekturråd uppvisar i beskrivningen av sin roll (Brunnberg, 2006-02-14) pekar på att han varit benägen att inta en mellanställning som medlare mellan form och funktion, arkitekter och bibliotekarier, vilken kompletterats genom biblioteksexpertens diskursiva arbete. Jan Åke Granath och Josefina Hinnerson (2002) menar att kommunikation och deltagande gör dem som berörs av ett projekt mer nöjda med resultatet. Liknande resultat presenteras av Göran A. Lindahl (2001) i en doktorsavhandling, där han framhåller medverkans betydelse ”för utvecklingen av en ändamålsenlig arbetsplats” (s. 149). I en av sina undersökningar fann han hur ledningen på en arbetsplats bara delvis lyckats driva igenom ”den helt öppna lösning de från början eftersträvat” (s. 91). Dessa slutsatser motsägs inte av min analys av Kalmar-fallet, där den inledningsvis mycket kritiska bibliotekspersonalens deltagande och möjligheter att diskutera designförslaget ökat, och inledningsvis skeptiska bibliotekarier senare uttryckt tillfredsställelse med resultatet, där också vissa möjligheter att välja mellan öppna och slutna arbetsplatser getts. Hur fält- och professionsrelaterade möjligheter att tala om arkitektur gjort sig gällande i processen märks också mer specifikt i anslutning till restriktioner som påverkat byggnadens utformning.

8.5.2.3 *Restriktioner som diskursiva resurser*

Vissa restriktioner kan framstå som mer svåröverstigligen för vissa deltagare i processen än för andra på grund av skillnader i expertis. Den som kan formulera sig tekniskt kan sätta upp ett strukturellt försvar (Cuff, cop. 1991, s. 182) mot oönskade ändringar i designen och framställa alternativa lösningar som tekniskt svåra eller omöjliga (jfr Darke, 1979). Exempelvis kan arkitekter ta till struktu-

---

av rumsegenskaper kan man ju diskutera /.../ Arkitektur är ju inget trolleri /.../ utan det är ju en sammansättning av egenskaper /.../ så att jag kan inte göra någon egen bedömning rakt upp och ner. Dessutom: jag kunde möjligen ha gjort det om jag hade ritat hundra bibliotek själv /.../ men det har jag inte gjort utan jag biträder verksamheten vars röst är utslagsgivande” (Brunnberg, 2006-02-14).

rellt försvar mot mindre tekniskt kunniga agenter. En antydning till detta finns i bland andra bibliotekschefens och en av arkitekternas beskrivningar av utformningen av väggen mellan personalutrymmena och infostråket. Biblioteksföreträdare berättar att väggen mellan infostråket och personalens arbetsplatser skulle haft mer av öppningar och vitrinskåp som skulle ge bättre sikt. De har fått intrycket att konstruktions- och byggnadstekniska restriktioner bidragit till att detta inte genomfördes (Jansson, 2002-06-25; 2004-06-08 – ej inspelat; Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08; Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 – ej inspelat). Bibliotekschefen säger att ”det blev en liten miss i det hela, fast det kunde vi inte göra någonting åt för det var en konstruktionsfråga /.../ Möjligen hade jag inte förstått ritningen riktigt” (Jansson, 2004-06-08). Arkitekternas speciella förhållande till ritningar framgår här, liksom presentationsformers betydelse för i vilken utsträckning arkitekterna kan förmedla och förverkliga sina designlösningar. Arkitekterna kan å ena sidan ha svårigheter att enbart med ritningarnas hjälp övertyga andra om sina designlösningar, å andra sidan (tack vare icke-arkitekters svårigheter att förstå ritningar) få igenom designlösningar som annars skulle väckt motstånd om de varit lätta att utläsa av ritningarna. Arkitekterna tycks utan större ansträngningar och utan fastare övertygelse om potentiella brister i bibliotekschefens syn på öppenhet ha kunnat bromsa hans arkitektoniska ambitioner genom att han (och flera av hans medarbetare) fått intrycket att de inte varit genomförbara fullt ut.¹⁶⁰

Arkitekterna tycks med andra ord ha lyckats med (om än inte nödvändigtvis medvetet) strukturellt försvar kring gränsen mellan personalutrymmena och in-

---

¹⁶⁰ Som svar på en fråga om en tidig skiss som A-plan gjorde med dörrar och diskar i väggen mellan personalens arbetsplatser och infostråket (1997-02-21, s. 2) beskriver Lars Berlin hur man tänkt sig och hur långt man rent tekniskt kunde följt bibliotekschefen Bertil Janssons vision om öppenhet. Personal och besökare skulle kunna mötas över diskarna i väggen, men Berlin säger att chefen ”hade nog egentligen inte velat att det skulle funnits den här väggen över huvud taget /.../ utan att det skulle varit ett och samma rum fullständigt”. Berlin beskriver restriktioner som konstruktionen medför, men i slutändan tycks väggen inte ha varit helt nödvändig av hans framställning att döma. ”Man hade kunnat låta bli att ha en vägg där naturligtvis. Man hade kunnat sätta bara pelare, men rent rumsligt så var vi ju intresserade av den här väggen för att den väggen definierar /.../ det här stråket, och stråket definierar det här mötet /.../, att vi har försökt gestalta ett möte, en linjär gräns. Jag har väl varit lite förvånad över att Bertil drar det så otroligt långt, den här öppenheten. Det är inte så att jag har någonting emot det, men jag kan ju å andra sidan inte förstå vitsen i det heller /.../ Så länge som man har en så här stor anläggningsyta som vi har visat på den bilden här så är det ändå mycket öppet” (Berlin, 2004-07-22). Berlin säger att han tror att chefen ”hade nog egentligen kunnat tänka sig att personalens arbetsplatser” placerats där ute, ”medan personalen däremot väldigt länge inte alls kunde tänka sig den här situationen utan ville stänga om sig. Och de var nog ganska länge lite skeptiska till projektet av den anledningen, att de ville helst kunna stänga sina dörrar och inte störas av studenter” (Berlin, 2004-07-22). Berlins kollega Joanna Heilig talar om nyttan av en ”över staketet-situation”, en klarare gräns. ”I och med att det är helt öppet så går ju folk in i sina rum” (Heilig, 2004-07-22).

fostråket. De talar också om stöd från en akustiker för att slippa inglasning av läsplatsbryggorna (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22). Konstruktörer och ingenjörer, experter med inflytande över resemitoteringens senare steg, kan emellertid i sin tur ta till strukturellt försvar mot arkitekter (jfr avsn. 8.3.3.2 ovan). Så har till exempel arkitekterna fått ge upp tanken på självdrag för ventilationen i byggnaden. Bra ventilation är särskilt viktig för bibliotek på grund av mängden datorer och besökare. Kanske har detta bidragit till att fastighetsbolaget varit mindre benäget att chansa med naturlig ventilation. Bibliotek är dock speciella genom böcker som kan fungera som värmelagrare och utjämnare av temperatur, men också genom att värme genereras av verksamheten, vilket möjliggör argumentation för respektive emot olika designförslag (se t.ex. Edwards, 2009).¹⁶¹

Ett annat exempel på strukturellt försvar med stor relevans för högskolebiblioteket är där den arkitektoniska formen ger stöd för den zonindelade inre organisationen med bestånd och läsplatser samlade på var sitt ställe. När formen väl slagits fast (och i förlängningen resemitotiserats från skiss via beslut och mer definitiva ritningar till den mindre förhandlingsbara fysiska byggnaden) är det svårt att komma med alternativ till zonindelningen.¹⁶² Resemitoteringen kring designlösningen med läsplatsbryggorna ovanför mediabeståndet kan sägas ha inneburit en allians mellan förespråkarna för uppdelningen och den arkitektoniska formen, själva bryggorna. Indelningen tycks också ha bidragit till att trappor fick vara kvar.¹⁶³ Betydelsen av presentationsformer och strukturellt försvar grundar sig både på var i processen olika deltagare har möjlighet att utöva inflytande och på vilken expertis de har för att dels kunna utöva detta inflytande, dels uppmärksamma vilka fixeringar av designlösningar som är på väg att komma till stånd.

8.5.2.4 Arkitekter och annan expertis i konstruktionsarbetet

Arkitektyrket har tenderat att frånhända sig mycken expertkunskap (Cuff, 1989, s. 311; cop. 1991, s. 39) vilket medför ökat beroende av andra experter med särskild teknisk kunskap. Förutom ventilation är belysning ett exempel på hur arkitektprofessionen har begränsningar gentemot andra experter.¹⁶⁴ En av arkitek-

---

¹⁶¹ I A-plans förslagshandlingar (1997-02-21) står det att "[d]en stora mängden böcker bidrar också väsentligt till byggnadens värmetröghet" (s. 4).

¹⁶² Torsten Tunebro, som säger att han i processen varit en vän av uppdelningen av läsplatser och bestånd, pekar på detta då han talar om att nivåer i biblioteksbyggnaden nästan framtvungade en uppdelning (2006-03-07).

¹⁶³ Heilig (2004-07-22) ger här ett exempel på hur arkitekterna tycks ha varit mer benägna att ge efter om material än om den rumsliga ordningen.

¹⁶⁴ Den dåvarande bibliotekschefen framhåller ljuskonsultens arbete och det att "huset också var konstruerat med dagsljus hela tiden" (Jansson, 2004-06-08). Här har en av arkitekternas designlösningar (de många fönstren i taket och glasväggen i nordost) haft en potential att an-

ternas (Heilig, 2004-07-22, 2009-01-09) tal om vikten av samarbete med en duktig konstruktör är ytterligare ett exempel på hur arkitekternas egna fackkunskaper kompletteras av andra experters, samt hur arkitekterna kan se begränsningar i sitt inflytande vad gäller val av samarbetspartner. Detta kan möjligtvis ses som ett exempel på mer allmänna tendenser inom den svenska byggbranschen under senare hälften av 1900-talet (jfr Grange, 2005, ssk s. 78).¹⁶⁵ Arkitekternas allians med bibliotekschefen har en svaghet i att varken han eller de designande arkitekterna i vissa avseenden har tillräcklig expertis utanför sina fackområden för att framhålla sina visioner gentemot andra yrken och professioner. I Kalmar tycks det ha förekommit motsvarigheter till vad Albertsen (1998, s. 381) med Bourdieus ([cop. 1984] 1996, s. 273) hjälp framställer som ett gemensamt fält för arkitekter och ingenjörer, på vilket kamp pågår mellan relaterade positioner (jfr Grange, 2005, ssk s. 125).¹⁶⁶

Fastighetsbolagets ovilja att pröva självdrag väcker frågor om arkitekterna tvingats till ytterligare eftergifter på grund av särskilda tekniska krav med koppling till bibliotekets särdrag som byggnadstyp, här närmast den stora volymen och verksamhetens värmealstring.¹⁶⁷ Bibliotekets värmealstring, genom de många besökarna och kanske i någon mån datorer, kan återopas för att bygga in lösningar som gör ventilationen mindre beroende av självdrag. Här verkar det alltså som om arkitekterna inte riktigt uppmärksammat det speciella i att designa bibliotek i detta avseende, eller i varje fall inte helt förutsett hur fastighetsbolag

---

vändas som stöd för en lösning av inredningen som arkitekterna själva inte har varit helt nöjda med.

¹⁶⁵ Arkitekten Joanna Heilig efterlyser större inflytande i val av konstruktör och inredare. Dock säger hon vidare att "[v]i hade ju väldigt roligt här under tiden. Det var en väldigt rolig process för oss" även om det enligt henne också var en "orimligt kort tidplan" samt "tufft, tufft faktiskt, det var vårt största jobb hittills och vi kanske skulle varit lite större, tjockare och skäggigare". "Möjligen", enligt Heilig, hade de en "lite för mjuk och lyssnande attityd". Hon säger att "[l]ite tuffare skulle vi ha varit, och kanske lite tydligare direkt när vi inte gillade någonting /.../ Det är en avvägning. Du kan aldrig egentligen veta hur du skulle ha gjort /.../ det är möjligt att det inte hade varit en bra taktik" (Heilig, 2004-07-22). Konstruktörens betydelse för arkitekterna ger en antydning om vikten av samarbete mellan experter med olika kunskaper som behövs i projektet.

¹⁶⁶ Konflikter mellan tekniker/administratörer och arkitekterna, som kan förväntas prioritera konstnärliga värden högre (jfr kap. 4 ovan), tycks dock ha uteblivit vad gäller bland andra projektledaren (Heilig, 2004-07-22, 2009-01-21).

¹⁶⁷ Den dåvarande fastighetschefen Bengt Keyser vid Akademiska hus pekar senare på att den stora hallen gör byggnaden speciell, "och därför var det viktigt att tänka på de här miljöaspekterna, vilket ju är ganska svårt, alltså med klimat och annat". Keyser antyder att självdrag kanske fungerar i andra byggnader som arkitekterna vid A-plan har erfarenhet av – "de har ju själva jobbat med miljöinriktat byggande /.../ där man har arbetat med den här typen av koncept med självdrag" – men att det här varit fråga om alltför stora volymer (Keyser, 2006-08-15). Akademiska hus arkitekturråd Klas Brunberg talar om svårigheter med "[b]ibliotek /.../ därför att det blir ju ett väldigt värmeöverskott alltså med plötsligt många brukare och /.../ solinstrålning och sådant" (2006-02-14).

(och ventilationskonsult) skulle ställa sig till förslaget med självdrag. Högskolans fastighetsansvarige framhåller liksom fastighetschefen vid fastighetsbolaget byggnadens stora volym, men drar en slutsats om en möjlig designlösning som går i motsatt riktning, nämligen att självdrag vore möjligt (se avsn. 8.3.3.2 ovan). Möjligtvis kan dessa skillnader i synen på ventilationslösningar för bibliotek böttna i att fastighetsbolagets fastighetschef har omfattande teknisk utbildning.

De designande byggnads- och inredningsarkitekterna har haft olika syn på möblering och belysning (se avsn. 8.3.3.2 ovan).¹⁶⁸ Liknande skiljelinjer skulle eventuellt ha kunnat uppstå mellan de båda av fastighetsbolaget som projektchef och rådgivare anlidade arkitekterna. Den förmodligen fält- och professionsrelaterade benägenheten att beakta rumsupplevelse förefaller i det här avseendet representeras på olika sätt av arkitekterna i processen. Även om arkitekter har stora möjligheter att kommunicera med varandra genom sin professionstillhörighet och sitt språkliga habitus kan det alltså även inom professionen förekomma meningsskiljaktigheter och eftergifter. Detta kan gynna biblioteksföreträdares preferenser för särskilda designlösningar (som i fallet med punktbelysningen och i renodlingen av "boklandskapet"). När designande arkitekter och biblioteksföreträdare (bibliotekschefen, högskolans fastighetsansvarige) varit inne på samma lösning (för självdragsventilation) har de dock inte kunnat genomdriva denna när den saknat stöd hos teknisk expertis.

Inredningsarkitekten tycks i större utsträckning än byggnadsarkitekterna ha haft kontakt med bibliotekspersonalen.¹⁶⁹ En av byggnadsarkitekterna säger att de i

---

¹⁶⁸ Heilig säger att i Kalmar "fick vi inte välja våra medkonsulter, vi fick inte göra inredningen själva, vilket var tur i det här fallet för vi hade bara knäckt oss /.../ men det hade varit roligt om det hade varit någon som hade lekt med huset lite mer" (2004-07-22), någonting som den tidiga projektchefen tycks vara öppen för (Gustavsson, 2007-03-23; hon säger dessutom att A-plan "har någon sorts lekfullhet"). Inredningsarkitekten (liksom Keyser, 2006-08-15) nämner att fastighetsbolaget svarar för byggnaden och högskolan för inredningen. Hon säger att bibliotekschefen godkände henne för det arbetet sedan hon blivit tillfrågad av högskolan (Kellander, 2007-10-17). Bunn (1989) föreslår utifrån sina fallstudier att inredare anlitas oberoende av arkitekterna, detta för att ge klienten större kontroll över slutresultatet (s. 222-223).

¹⁶⁹ Detta påvisas av såväl en mängd anteckningar som hon har fört vid möten med de olika arbetsgrupperna inom biblioteket (Kellander, 1998-08-27a-c, 1998-08-31a-b, 1998-09-10a-b) som av henne själv (Kellander, 2007-10-17) och av arkitekten Lars Berlin (2004-07-22). Även den dåvarande bibliotekschefen säger att "[i]nredningsarkitekten var ju väldigt involverad med bibliotekspersonalen i den här utformningen" (Jansson, 2004-06-08). Han lät enligt egen utsägo henne tala med bibliotekspersonalen utan att han själv la sig i, detta med hänvisning till att personalen pressade honom på hans vision (Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17). Inredningsarkitekten berättar att hon arbetade mycket med bibliotekspersonalen men främst lyssnade på bibliotekschefen eftersom han hade sista ordet (Kellander, 2007-10-17). Bibliotekspersonalen tycks alltså främst ha engagerats kring just inredningen, även av biblio-

andra projekt (skolor) haft större kontakt med personalgrupper (Berlin, 2004-07-22). Även en mindre högskola som den i Kalmar har dock större personal och fler biblioteksanvändare än många skolor. Ginsburg (1997) påvisar svårigheter men också engagemang och möjligheter vid design av en akademisk biblioteksbyggnad i planeringsprocesser med många deltagare. En av byggnadsarkitekterna menar att bibliotekspersonalen haft lättare att engagera sig i inredningen eftersom "det är ju något konkret", och att inredarna möjligtvis fått arbeta mer med personalens invändningar än vad byggnadsarkitekterna behövt göra (Heilig, 2004-07-22).

Strider på biblioteksområdet har främst förekommit kring inbyggnads- och inredningsdelar som rör bibliotekspersonalens arbete. Detta är inte särskilt överraskande mot bakgrund av inte minst Ginsburgs (1997) och Hesslers (2003) undersökningsresultat. Forskning har också pekat på att bibliotekarier många gånger främst engageras kring inredning och (operativa) funktioner (se kap. 3 ovan) vilket uppenbarligen varit fallet i Kalmar. En av byggnadsarkitekterna kommenterar i kritiska ordalag inredningen, intressant nog med anmärkningen "det är ju bara möbler" (Heilig, 2004-07-22). Detta kan ses som en indikation på att eftergifter kring inredningsdelar är lättare att acceptera på grund av de delarnas relativt stora förändringsbarhet.¹⁷⁰ Så har även bibliotekspersonalen haft möjlighet att fysiskt omkonstruera personalutrymmen och gränsen mot infostråket, om än i en riktning som arkitekterna och framför allt den dåvarande bibliotekschefen inte bejakat (jfr Gieryn, 2002, s. 65; Barlow, 2008, s. 316-317).

Byggnadsarkitekterna tycks ha accepterat bibliotekschefen som förbindelselänk i projektet.¹⁷¹ Även om bibliotekschefen bör ha kunnat bistå arkitekterna med tillräcklig biblioteksexpertis kan arrangemanget ha påverkat processens förlopp genom ökad skepsis från bibliotekspersonal. Cuff (cop. 1991) uppmärksammar att procedurer för överenskommelser snarare än ämnet för dem kan bromsa arkitekturprocesser. För deltagarna kan det underlätta att få makthierarkier klara för sig (s. 185). De designande arkitekterna i Kalmar tycks ha accepterat rådande hierarkier. Ginsburgs (1997, ssk s. 215-216) undersökning ger dock exempel på hur designansvarigas kommunikation med mellanhänder i stället för direkt med

---

tekarierna Ann Liljeströms och Jan Rehnmans redogörelse (2005-07-07) att döma i större utsträckning än bibliotekschefen.

¹⁷⁰ Det kan även ses som en parallell till Brunnbergs tal om att arkitekturen inte krävde en viss möblering (2006-02-14), även om Heilig också talar om möjligheter för inredningen att "samverka med det rumsliga konceptet på ett helt annat sätt" (2004-07-22) "än vad som blivit fallet" (2009-01-09).

¹⁷¹ I anslutning till det att byggnadsarkitekterna har kommunicerat mer med bibliotekschefen än med personalen säger Berlin att arkitekterna inte på egen hand kan "få direktiv från olika håll /.../ Vi har ju inte rätt att sortera informationen på det viset, utan det finns formella vägar för hur önskemålen ska presenteras för oss. Så kan ju inte vi komma och säga att 'ja men han där borta tycker så här, och den där borta tycker så'" (2004-07-22).

berörd bibliotekspersonal kan orsaka missnöje hos de senare. Malbert et al. (2004) menar att det för ett brett deltagande i planeringsprocesser förutom experter krävs koordinatörer och processtödjare (s. 63).

8.5.3 Diskurser om högskolebibliotek

De av framför allt bibliotekschefen företrädde arbets- och mötesplatsdiskurserna är inte urskiljbara i samma utsträckning hos alla deltagare i processen. Det förekommer också antydningar till estetiska meningsskiljaktigheter med bäring på hur biblioteket kan framträda som en *särskild byggnad*. Den mot det vinnande förslaget kritiske historikern skriver att ”A-plans byggnad av många upplevs som något av en ’fabrikslokal’ sedd från gården, och dessutom tämligen brutal i förhållande till de angränsande 20-/30-talskvarteren” (Fröjmark, 1997-09-12). Även om biblioteket skulle kunna upplevas som en fabrikslokal behöver inte detta vara oförenligt med den av bibliotekschefen företrädde visionen där biblioteket framställs som en arbetsplats. De viktigaste agenterna och länkarna i genrekedjan (bibliotekschefens vision, uppdraget och bedömningsgruppens utlåtande) konstruerar biblioteket som en särskild byggnadstyp (eller åtminstone som en byggnad som får skilja sig från den omgivande bebyggelsen).

Modereringar av bibliotekets mötesplatsfunktion av hänsyn till *arbetsplatsfunktionen* ventileras både i bedömnings- och förankringsfaserna. Flera deltagare i planeringsprocessen förutspår att användare ska anpassa sin ljudnivå till arkitekturen (se ssk avsn. 7.4.2.3, 8.2.2 ovan). Därmed skulle visionen om en byggnad som fungerar som en öppen mötesplats och samtidigt uppmuntrar arbete både individuellt och i grupp kunna förverkligas. Det tycks finnas fog för detta antagande genom Kochs (2004) upptäckt i sitt material att det oftare förekom interaktion mellan biblioteksanvändare nära mer integrerade platser, särskilt när små grupper av studieplatser finns så att diskussioner inte stör andra så mycket (s. 87, 143). Liknande resultat redovisar Silver (2007, s. 82). Dock är inte alla användare i Kalmar helt nöjda med ljudnivån (se vidare kap. 9 nedan). Detta utesluter inte att miljön faktiskt har en dämpande verkan även om den rent fysiskt skulle kunna göras mer ljudabsorberande och störningshindrande, till exempel genom fler väggar på bekostnad av öppenhet.

Inbyggnadsdelar (Ekholm, 1987, s. 223) av mer ljuddämpande slag, i det aktuella fallet trappor, dörrar och avskiljande men inte bärande väggar så som föreslås för bryggorna i Kalmar (Gellerstam, 1997-04-29, s. 4; Koch-Schmidt, 1997-09-30), är dock svårare än lös inredning att rå på fysiskt och (därmed också) diskursivt. De mer lättförändringsbara inredningsdelarna kan därmed erbjuda en annan möjlighet att hantera ljud, vilket exemplifieras i senare kommentarer: ”Arbetsplatserna i öppet landskap åtskilda med skärmar/växter. Vid dessa arbetsplatser söker studenterna info, bearbetar material och skriver ev ut” (lärare

enl. Koch-Schmidt, 1997-09-22). Detta har dock inte genomförts; bryggorna har endast stolar och bord. Bibliotekschefen framställer det som att en måttlig ljudnivå inte stör genom att tala om ”behagligt sorl” (Jansson, 2002-06-25).¹⁷² Detta har motsvarigheter i samtida litteratur (jfr Rodger, 1991, s. 81; McDonald, 1997, s. 196; Dahl, 2000, ssk s. 42; Powell, 2000, 2002; Schmidt & Åkerberg, 2000; Bazillion & Braun, 2001, s. 77; Graetz & Goliber, 2002, s. 18; Edholm, 2003, s. 52; Brännmark, 2004, s. 43; Bennett, 2007, s. 170; Silver, 2007) och kan ses som utslag av en mer utbredd samtida diskurs. Arbetsplatsdiskursen så som bibliotekschefen företräder den innebär dessutom att biblioteket inte är något ”pseudohem” (Jansson, 2002-06-25). Om hemkänsla minskar arbetsdisciplinen skulle det kunna innebära att skärmar och växter inte behövs.

Arkitekternas tal om olika zoner för olika ljudnivåer (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22) omfattar grupprum som en viktig komponent. Bibliotekspersonalen skriver om Atrios förslag att grupprum av ”[o]lika dimensioneringar utgör bra grund för flexibelt utnyttjande” (1997-04-17, bil. 2; dock innehåller A-plans förslag 1997-02-21 också grupprum av olika storlekar). Studenterna efterlyser såväl stora som små grupprum (Martinsson, 1997-09-09). Här finns beröringspunkter med Hesslers (2003) undersökning, där studenter såg biblioteket ”som lokal för studier och umgänge” (s. 144). Arbetsplatsdiskursen och dess arkitektoniska implikationer kan ses mot bakgrund av förändrade arbetssätt och pedagogiska diskurser, där grupparbeten blivit mer framträdande (jfr Strid et al., 1999; Dahl, 2000; Powell, 2000, 2002; Westerberg, 2000; Bennett, 2003; Ibarra, 2005; Lundkvist et al., 2005; Järpvall, 2006; Silver, 2007; Sundberg, 2008; Bryant, Matthews & Walton, 2009).

Att framställa biblioteket som en inte helt tyst miljö är förenligt med de element i arbetsplatsdiskursen som omfattar grupparbete, men kan i ännu högre grad ses som ett uttryck för visionen om biblioteket som en *mötesplats*.¹⁷³ Någon mötesplatsdiskurs tycks dock inte alls företrädas av vissa av forskarna (se ssk avsn. 8.2.2 ovan). Även om biblioteket kan beskrivas som en mötesplats har möjligheterna för besökare att möta bibliotekspersonal dock kommit att regleras arkitektoniskt genom skärpning av gränsen mellan personalens arbetsplatser och infostråket.

För flera forskare i Kalmar är *informationssökning* och tillgång till medier i biblioteket någonting primärt (eller i varje fall minst lika viktigt) i förhållande till den mer ljudtoleranta visionen om biblioteket som mötes- och arbetsplats (se ssk avsn. 8.2.2 ovan). Här går det att urskilja en informationsförmedlingsdiskurs,

---

¹⁷² Brännmark (2004) skriver om ”ett ständigt sorl i luften” i det stora rummet i universitetsbiblioteket i Luleå, ”men ljudet känns på intet sätt störande” (s. 43).

¹⁷³ Den bedömande arkitekten Klas Brunnberg säger att universitets- och högskolebibliotek – med Kalmar som främsta exempel – kommit att bli mötespunkter (2006-02-14).

som visserligen för många ledande agenter (uttryckt inte minst i bibliotekschefens visionsdokument)¹⁷⁴ är förenlig med mötes- och arbetsplatsdiskurserna, men för vissa (ssk forskare) inte är fullt lika kompatibel. Här finns paralleller till Hesslers (2003) undersökning där medlemmar av biblioteksrådet vid Lunds universitet såg biblioteket som tillhandahållare av tjänster och samlingar men också som en mötes- och arbetsplats (s. 131). Hessler fann också att studenter, lärare och forskare främst utnyttjar biblioteket för att beställa dokument (s. 147).

8.6 Sammanfattning

Användarsynpunkter med inslag av motstånd skulle ha kunnat medföra en radikalt förändrad design i det studerade fallet, men förankringsarbetet har lyckats så långt att invändningarna inte har fått något större genomslag. Inom biblioteksdiskursordningen har det pågått en kamp i det att bibliotekspersonalen inte har approprierat mötesplatsdiskursen i den utsträckning som den företräds av bibliotekschefen. För vissa forskare är dessutom arbets- och mötesplatsdiskurserna inte i någon större utsträckning förenliga med informationsförmedlingsdiskursen. Inslag av kamp har förekommit även inom arkitekturdiskursordningen, där vissa användare inte har gjort samma avvägning mellan funktion och ”ren” estetik (så som bibliotekets yttre i relation till omgivningen respektive i upplevelsen av bibliotekets inre) som arkitekterna och bibliotekschefen. Genom experthjälp, diskursivt arbete och den procedur som tillämpats i processen har den påtagligt proaktive bibliotekschefen och hans vision segrat, om än på några punkter endast tillfälligt.

I sitt diskursiva arbete använder bibliotekschefen den inkallade experten intertextuellt som allierad. Här förefaller bibliotekspersonalen ha uppfattat legal auktoritet hos bibliotekschefen (genom den organisatoriska inramningen, proceduren och chefsrollen), styrkan i den inkallade expertens symboliska kapital och hans position som ”neutral” konsult. I praktiken har dock den inkallade experten fungerat främst som en allierad till chefssidan. Därigenom har bibliotekschefen tillfälligt lyckats med sin maktutövning (som genom de ledande agenternas positioner och processens formalisering är svår att på kort sikt framgångsrikt angripa) utan att helt uppnå hegemoni och samförstånd; några i personalen har efter hand accepterat mycket av det som varit kontroversiellt, men både på kort och lång sikt har förankringsarbetet inte varit fullt tillräckligt. Mer deltagande för personalen och mer arbete på att få diskurserna och designlösningarna att

---

¹⁷⁴ Informationsförmedlingsdiskursen kan också utläsas i biblioteksgruppens förslag att låta repro och vaktmästeri, som ett tag föreföll aktuella att placera i biblioteket, lämna plats för IT-enhet och distansutbildning (Koch-Schmidt, 1997-10-27): ”Genom denna förändring samlas verksamheter som arbetar med informationsförsörjning i vid mening i samma hus” (Sedvall, 1997-10-29, 1997-11-07).

approprieras av personalen skulle kanske ha krävts. Karen Dale (2005) gjorde (med utgångspunkt från Lefebvre, [cop. 1974] 1991) en studie där hon fann att anställda kunde appropriera en öppen arbetsplats trots att den designats organisatoriskt (uppifrån, med måttlig medverkan av de anställda), detta enligt Dale (se ssk s. 668-670) troligen på grund av att de redan haft en föreställning om utrymmet ("imaginary space") som konstruerats fysiskt och diskursivt under en längre tid och som överensstämde med det designade ("representation of space"). Dale lutar sig mot Foucaults produktiva maktbegrepp vilket ganska väl belyser hur anställda accepterat arbetsplatsens design i det av henne studerade fallet. I Kalmar däremot tycks alltså Webers definition av makt och auktoritet tillsammans med bilden av hegemoniska tendenser vara mer belysande. Makten ligger där i stor utsträckning hos bibliotekschefen och hans allierade, och har inte i full utsträckning varit produktiv och medfört total acceptans hos personalen. Att personalomsättningen varit låg vid högskolebiblioteket i Kalmar jämfört med i det av Dale studerade fallet kan ytterligare förklara skillnaderna i appropriering och acceptans, trots att det i båda fallen handlar om försök att designa öppna arbetsplatser. Dale upptäckte för övrigt att när antalet anställda och därmed trängseln ökade, skapades avgränsningar med hjälp av möbler, detta som en lösning på trängselproblemen snarare än som medvetet motstånd (s. 671).

I ett avseende är det kanske främst de designande arkitekterna som är vinnarna. Enligt Kim Dovey (cop. 2005) förhåller det sig så att om alla får "god" arkitektur vinner ingen symboliskt kapital; det är fråga om ett nollsummespel (s. 288). Externa bedömare kan vinna symboliskt kapital genom att form prioriteras framför funktion när det gäller smak (s. 289). Oavsett om alla användare uppskattar byggnaden och oavsett om den fungerar optimalt kan den alltså ge arkitekterna (och andra intressenter) symboliskt kapital om deras verk prisas. Arkitekterna och eventuellt i någon mån bibliotekschefen och de andra ledande agenterna (främst bedömarna) har potential att vinna symboliskt kapital genom att det i första hand torde vara dessa deltagares namn som förknippas med byggnaden. Symboliskt kapital kan eventuellt också tillfalla externa kritiker.

9 DELTAGARES VISIONER OM BYGGNADEN

I detta kapitel behandlar jag olika, mer eller mindre framträdande, deltagares visioner om byggnaden, samt byggnaden i sig, vilket fördjupar besvarandet av delfråga 1 (om visionerna) och bidrar till besvarandet av delfråga 3 (om potentiell och faktisk överensstämmelse mellan byggnad och vision). Det första avsnittet utgår från visioner om användargrupper (vem byggnaden är till för) och funktioner (vad den är till för). I de följande avsnitten utgör visioner om byggnadens utformning exteriört och interiört utgångspunkter.

9.1 Användargrupper

Bibliotekets användare är dels bibliotekspersonal, dels besökare (se även kap. 1 ovan). Bibliotekspersonalen tillbringar det mesta av sin arbetstid i biblioteket och använder byggnaden enskilt, tillsammans med varandra och i kontakter med besökare. Besökarna, de övriga användarna, kan i stor utsträckning i princip själva bestämma hur mycket de ska vistas i biblioteket och om de ska använda byggnaden enskilt eller tillsammans med andra. I detta avsnitt behandlas i första hand besökarna, de användare för vilka byggnaden och dess personal finns till.

9.1.1 Studenter primär användargrupp

Hos flera ledande agenter i processen omtalas högskolans studenter som den primära användargruppen. Den tidigare bibliotekschefens proaktiva tendenser avspeglas i det att han säger att han själv var studentrepresentant medan studenterna inte tycks ha märkts så mycket i processen. Inredningsarkitekten berättar att hon var överens med bibliotekschefen om att sätta låntagaren i centrum. Enligt chefen sa en ledare för en norsk delegation på besök i biblioteket att han aldrig hört ordet student så många gånger som då (Jansson & Kellander, 2007-10-17). Arkitekturrådet Klas Brunnberg tvekar inte om att studenter, grundutbildning och ”detta med biblioteket som arbetsplats” var det primära. Att det inte längre var särskilt aktuellt med ”det här individuella bokläsandet i referensbibliotek /.../ var alldeles klart signalerat här trots att vi har så många platser på det där sättet” (2006-02-14). Arbetsplatsfunktionen och särskilda arbetssätt märks i visionen så som den beskrivs av Brunnberg, om än vissa uttryck (studieplatser) sägs kunna antyda någonting annat (läsesalsfunktion).

Kundorientering mer än bestånds- och bevarandeorientering respektive samordning mellan dataavdelning och bibliotek uttalas i bibliotekschefens skrifter, där också öppna hyllor förespråkas (Jansson, 1997-09-15, 1998-08-25). Preferenser för en öppen och besökarfokuserad design med stor direkt tillgång till informationskällor märks också hos lokalplaneraren Torsten Tunebro. Både mediaut-

rymmen och personalarbetsplatser ska i stor utsträckning vara öppna för den primära användargruppen, som enligt Tunebro är studenterna. Han urskiljer också en utveckling i riktning mot allt mer av samlingarna i öppen förvaring (2006-03-07). Bengt Keyser på Akademiska hus (se även kap. 7, 8 ovan) vittnar om hur han tilltalats av bibliotekschefens kundinriktning med studenter och forskare i fokus i biblioteket som en samlingsplats med åtföljande öppenhet i arkitekturen (Keyser, 2006-08-15). Om eventuella arkitektoniska uttryck för de primära användargrupperna (studenter, forskare) säger han att han "tror att man har byggt för framtiden efter deras önskemål och behov" vilket innebär öppenhet och "spaningsfaktor". Keyser berättar om motstånd mot planer på att ta bort kullar på campus vid Lunds universitet, och han tycker sig se en trend med större inslag av öppenhet, överblick och kommunikationsmöjligheter, arkitektoniskt gestaltad i biblioteket i Kalmar där "man möblerade så man kunde sitta längs de här stora fönstren" och strukturen är tydlig och det är lätt att hitta (2006-08-15).¹⁷⁵ Högskolans tidigare fastighetsansvarige Bengt Sedvall betonar studenternas synlighet även utifrån. Biblioteket skulle signaleras som ett studentcentrum, mycket genom glasfasaden. Sedvall tror att denna strävan hos beställarna avspeglats i likheterna mellan Atrios och A-plans förslag. Han säger också att den bärande tanken var att biblioteket inte i första hand skulle vara till för forskarna eftersom dessa finns på högskolans institutioner (Sedvall, 2005-08-10).

Bibliotekschefen nämner tre citat som vägledande för högskolebibliotekets uppdrag och vem det är till för. Han läser upp två av dem (Edwards, 1990, s. vii; Renoult, cop. 1993, s. 16), båda förekommande även i en av hans visionsformuleringar (Jansson, 1998-08-25):¹⁷⁶

"Libraries need to work well. To most students the [average] academic library is a complex set of systems" [Edwards, 1990, s. vii] /.../ och sedan det franska: "Les bibliothèques ne sont faites ni pour les architectes, ni pour les bibliothécaires, mais tout simplement pour leurs usagers" [Renoult, cop. 1993, s. 16] /.../ där har du egentligen biblioteksvisionen /.../ dels visionen med hur bibliotek ska fungera, dels vem lokalen är till för och hur en lokal värdesätts, och det är ju inte förrän man ser funktionen av lokalen som man kan se värdet av den, och jag tycker de tre citaten har egentligen varit vägledande hela tiden för detta (Jansson, 2004-06-08)

---

¹⁷⁵ Arkitekten Hans Tirsén berättar om hur universitetsbiblioteket i Luleå med hjälp av en balkong "fått en ganska hög 'spanfaktor'" (Brännmark, 2004, s. 29).

¹⁷⁶ Där (Jansson, 1998-08-25) citerar han också Drake (1995), som skriver att "in order for buildings such as libraries to function satisfactorily they need to provide qualities which on the one hand allow a perception of the importance of the resource or facility within the University, and on the other give a sense of personal identity and social location within the building. /.../ They are difficult to cost evaluate in a value engineering audit. However, they are the very qualities which give us buildings we enjoy and remember" (s. 67).

Bibliotekschefen sätter det lokala uppdraget ”i främsta rummet” och säger att ”det här tror jag har väldigt stor betydelse för hur man ser på verksamheten och hur man bygger lokalerna, hur man anpassar detta”. Enligt honom är det viktigt att diskutera vilka målgrupper man har, och han menar att citaten uttrycker detta, ”men det aktualiseras ju ännu mycket tydligare nu så här fem eller sex år efter det här bibliotekets konstruktion i och med KB-utredningen och bibliotekslagen, förslagen till bibliotekslagsändring” (Jansson, 2004-06-08; KB = Kungliga biblioteket). Chefen har vissa invändningar mot KB-utredningen som han menar skiljer biblioteken för mycket från deras målgrupper, en hållning som han pekar på arkitektoniskt har gestaltats i ökad åtskillnad mellan bibliotekspersonal och besökare i Kalmar efter att biblioteket varit i bruk några år (Jansson, 2007-06-28). Besökarna, och då främst studenterna, är för chefen jämställda med personalen, som besökarna lätt ska kunna få kontakt med. Han skiljer högskolebibliotek från gamla universitetsbibliotek och folkbibliotek. Mindre högskolebibliotek har inte ett sådant bevarandeuppdrag som vissa universitetsbibliotek har, och de har annan målgruppsprioritering än folkbibliotek. Om arkitektoniska uttryck för vilka användargrupper biblioteket är avsett för säger han att man egentligen inte borde ha något tyst lärum eftersom få använder det. Högskolan i Kalmar ”är /.../ en ny högskola där doktoranderna har sina tjänsterum”, och där dagens studenter arbetar mycket i grupp (Jansson, 2004-06-08).

Den dåvarande projektchefen Ingrid Gustavsson säger om eventuella funderingar kring tyst läsesal att ”det var ju inte trenden i det här biblioteksbygget utan alltså det var snarare tvärtom” (2007-03-23). Läsesal nämndes i lokalprogrammet (Tunebro, 1996-11-13), men det som på A-plans förslagsritning (1997-02-21) kallas tyst lärum har endast tolv platser (s. 3). Bibliotekspersonal (1997-04-17) uttrycker i sina kommentarer en farhåga om att det inte räcker (bil. 1); de noterar att Atrio ritat in ett ”130 m² stort, välplanerat tyst lärum (48 platser)” (bil. 2). Både bibliotekspersonal (1997-09-10, s. [1]) och institutionsföreträdare (Veenhuizen, 1997-09-19) uttrycker även senare behov av tysta lärum. Bibliotekschefen och fastighetschefen Keyser vid Akademiska hus ser dock inte någon större efterfrågan på sådana (Jansson, 2004-06-08, 2007-06-28; Keyser, 2006-08-15). Läsesalen försvann under planeringsprocessen genom ett besparingsförslag från biblioteket (Franzén, 1999-04-26), efterlystes efter invigningen och återkom som ett kombinerat läs- och seminarierum på plan 2 i nordspetsen efter att utrymmen som använts av rektor, förvaltningschef, registrator och näringslivskontakter blivit lediga (Jansson, 2000-09-08, s. [1]; 2004-06-08 – ej inspelat; 2009-03-31), men försvann sedan när biblioteket varit i bruk några år (se nedan). Dock har det från och till funnits läs- och seminarierum i mindre version på plan 2 i södra längan (Jansson, 2004-09-24, s. [1]; 2005-02-07, s. [2]; 2009-03-31; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; *Din vägvisare i biblioteket!*, 2005-08-18; observationer 2007-10-17, 2008-04-14, 2008-04-15), samt en kort tid en läsesal i ett utrymme som blev ledigt efter vaktmästeriet i sydvästra hörnet på plan 1

(observationer 2003-07-09), varefter denna läsesal blev personalutrymme (Jansson 2004-06-08 – ej inspelat; Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 – ej inspelat).

Besparingar på högskolan ledde till att verksamhet med koppling till lärarutbildning skulle flytta in i det nya biblioteket. Den biträdande bibliotekschefen Ann Liljeström berättar om hur hon hellre offrade den tysta läsesalen i nordspetsen än grupprum och undervisningssal (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Läsesal efterlystes dock på nytt i biblioteksrådet (Andersson, 2006-10-11, s. 2; 2007-02-14, s. 2). Det tysta läsrum och den tysta datorsal som inrättades i södra längan tycks inte ha kunnat tillfredsställa alla besökare, dels på grund av bristande ljuddisciplin och dels på grund av att den tysta datorsalen också används som konferensrum och inte alltid är tillgänglig (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Andersson, 2007-10-01, s. 1). I ett protokoll från biblioteksrådet konstateras (med en långt ifrån försiktig modalitet) att "[b]iblioteket behöver ett permanent konferensrum, ett större tyst läsrum samt fler grupprum för studenterna" (Andersson, 2006-10-11, s. 2). Detta återkommer senare med krav på att biblioteket ska få ta över lokalerna med anknytning till lärarutbildning "för att kunna inrätta fler grupprum för studenter, forskarrum för användning av arkivalier, sammanträdesrum för bibliotekets personal, två personalkontor, upppacknings- och bokvårdsrum samt förbättrad tyst läsesal och studierum för funktionshindrade" (Andersson, 2007-02-14, s. 2). Detta genomförs dock inte på grund av ekonomiska begränsningar, och det blir i stället studentkåren som flyttar in. "Bibliotekets lokalbehov kommer delvis att lösas genom omflyttning inom befintligt utrymme. Behovet av ett större Tyst läsrum finns kvar. Olika möjligheter att dämpa ljudnivån generellt i biblioteket kommer att ses över" (Andersson, 2007-05-29, s. 2). Några månader senare behandlar biblioteksrådet "önskemål från studenterna om förbättringar av det Tysta läsrummet. Det är för litet och för dåligt ljudisolerat". I väntan på att en större lokal ska bli tillgänglig utlovas bättre ljudisolering av befintligt rum (Andersson, 2007-10-01, s. 1). Senare förses det tysta läsrummet med nya bord, och läsbord placeras utefter den södra långväggen (Andersson, 2009-05-11, s. 4; Rydquist, 2009-06-23). Ett mötesrum ordnas i personalkorridoren, men behovet att utöka antalet grupprum i biblioteket kvarstår (Rydquist, 2009-06-23).

Avskärmat arbete i högskolebiblioteket i Kalmar sker i utrymmen (i korridoren i kanten på biblioteket närmast gatan) som till yta och möblering passar små grupper. I de mer öppna utrymmena på bryggorna där möten lättare kan ske (förespeglat av A-plans skiss av personer som vinkar till/från en brygga med läsplatser) finns datorarbetsplatser för enskilt arbete, samt flyttbara stolar och bord (tack vare nätverksanslutningar och trådlöst nätverk möjliga att använda som datorarbetsplatser), "utformade som pusselbitar för att inbjuda till omflyttning och grupparbeten" (enligt Ann Liljeström i Akademiska hus *Årsredovisning*

2000, 2001, s. 21). Detta är utrymmen och inredningar som främst torde tilltala studenter.

Att man inte varit främmande för att undvara läsesalar kan ses som ett potentiellt uttryck för att arbete förenligt med mötesplatsfunktionen prioriteras framför enskilda studier, och studenters närvaro i biblioteket prioriteras framför forskares (här finns tydliga paralleller mellan proaktiva tendenser hos inte minst bibliotekschefen i Kalmar, och resultat hos Schmidt & Åkerberg, 2000, s. 76: "Bibliotekspersonalen på Malmö högskola betonar att biblioteket ska uppfattas och utrustas som en arbetsplats för i första hand studenter, medan man på Södertörn högskolebibliotek slagit vakt om den tysta studieplatsen"). Studenter är primär användargrupp genom (med Gieryns terminologi) byggnadens moment och i både fysisk och diskursiv konstruktion.

9.1.2 Forskarnas bibliotek?

Bibliotekschefen talar om forskare och lärare som biblioteksanvändare främst när det gäller informationsförsörjning, inte så mycket i termer av biblioteket som en arbetsmiljö för dem; "doktoranderna har sina tjänsterum" (Jansson, 2004-06-08). Hans kollegor Ann Liljeström och Jan Rehnman påpekar också detta samt att forskare kan komma åt information genom nätverk och större universitetsbibliotek som de har tillgång till (2005-07-07). Någon forskarsal finns inte i byggnaden. Även Torsten Tunebro vid Akademiska hus uttrycker en tro på att forskares tillgång till tjänsterum medför ett begränsat intresse för arbetsplatser i biblioteket (2006-03-07). I lokalprogrammet har han dock tagit med läsplatser för forskarstuderande och forskare. Där skriver han också att läsplatser och forskarläsplatser ska ha god kontakt med tidskrifter (Tunebro, 1996-11-13). Tunebro förefaller osäker om särskilda forskarsalar försvann i Kalmar men säger att sådana i dag inte inrättas så ofta. Platser för forskare skiljer sig inte så mycket från platser för studenter mer än att de förra är mer avskilda. I många fall programmerar man utrymme för forskarvagnar så att forskarna kan "sätta sig var det passar" (Tunebro, 2006-03-07). Om huruvida han varit med och diskuterat vikten av särskilda forskarplatser säger Tunebro att

om jag ska vara riktigt ärlig så är det aldrig någon stor diskussionsfråga, och om jag ska vara ändå ärligare så är det inte alltid det dyker upp några behov av forskarplatser. /.../ under Byggnadsstyrelsens tid, alltså någon gång på 80-talet, då diskuterade vi mycket forskarplatser på Lunds universitet, och det berodde ju kanske mycket på att då var det ju staten som finansierade [byggandet] (Tunebro, 2006-03-07)

Tunebro berättar att det tidigare förekom diskussioner om hur många forskarplatser som skulle inrättas, och att man med de nya finansieringsformerna löser utrymmesfrågorna för forskare på annat sätt (2006-03-07).

De intervjuade bibliotekariernas och lokalprogramskrivarens resonemang kring forskarplatser motsvarar vårdbibliotekschefens synpunkter på det planerade biblioteket. Hon fångar dessutom upp visionen om biblioteket som mötesplats:

Jag har ett frågetecken kring forskarrum, ingick det i direktiven till arkitekterna? Jag anser att ett system med låsbara vagnar, vilka forskaren kan ta med till läsplatsen kan var[a] ett alternativ. Alla bör väl kunna ha kontakt med biblioteket via sin dator på arbetsrummet eller från hemmet. Mötet mellan de olika användarna av biblioteket skulle väl främjas. Men forskarcellerna kanske i första hand är avsedda för besökande forskare på högskolan, vilka inte har /.../ eget arbetsrum. (Wolke, 1997-03-14, s. [1])¹⁷⁷

Akademiska hus arkitektråd Klas Brunnberg ger en liknande bild av "forskarfaciliteterna", om än i ganska försiktiga ordalag (transitivitet och modalitet bidrar till detta, t.ex. i formuleringar som "[d]et vet jag inte riktigt", "det är ju möjligt" och "jag kan inte bedöma"):

Det klassiska forskarrummet är ju ett kontorsrum fullsmockat med litteratur /.../ Det vet jag faktiskt inte hur genomsnittsforskaren använder bibliotek annat än som beställningscentral¹⁷⁸ /.../ men jag kan gissa att det kunde funnits ytterligare faciliteter för att det är klart att det riktar sig ju i första hand mot studenter (Brunnberg, 2006-02-14)

Även hans medarbetare Ingrid Gustavsson talar i liknande ordalag om forskare och böckers status. Gustavsson säger visserligen att Brunnberg, bibliotekschefen och hon var överens om att biblioteket inte skulle vara "väldigt tyst" och domineras av bokförvaring, men hon kommer också in på biblioteket som en särskild arbetsmiljö för forskare, dock förenlig med biblioteket som mötesplats. Gustavsson förefaller här väl medveten om vissa ämnesområdets särskilda informationsbehov (2007-03-23).¹⁷⁹ Den mot A-plans förslag kritiske historikern efterlyser tillräckliga medel även för inköp av tryckt litteratur (Fröjmark, 1997-09-12),

---

¹⁷⁷ Stewart (2009) rapporterar att majoriteten av de av honom undersökta nya akademiska biblioteken i USA inte hade tagit med särskilda utrymmen för forskare/lärare (s. 105). Han säger att forskare kan uppskatta fysiskt biblioteksutrymme, men kanske har mindre behov av det tack vare digitalisering av tidskrifter, och ändå kan tänkas hitta plats i biblioteket om de behöver (s. 106).

¹⁷⁸ Hessler (2003) vittnar om forskares dokumentfokusering i Lund (där Brunnberg länge varit verksam nära universitetet; jfr Powell, 2000, s. 59, 72).

¹⁷⁹ "Jag tycker fortfarande att /.../ även för framtiden detta med att biblioteket är en arbetsplats för studenter och forskare är oerhört viktigt för att det är ju den mest skyddade arbetsplatsen /.../ för de grupperna, och det finns uppehållsrum för studenter /.../ men det är lite stökigare /.../ biblioteket är en plats att gå till och arbeta för dem som vill göra det lite mer ordnat och som inte har eget arbetsrum /.../ biblioteket är ju mycket /.../ idémässig inspiration på olika sätt både inom de områden som man studerar men rent allmänt också /.../ och mötesplats också. Biblioteken har ett stort symbolvärde tycker jag och /.../ om man ser på personal, på forskare, för de generationer som finns nu i alla fall så är det fortfarande så att böcker har ett stort symbolvärde, att man vill ha mycket böcker själv /.../ framför allt inom de humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnena, och där tror jag också att biblioteket ännu så länge är en viktig symbol för /.../ den akademiska statusen" (Gustavsson, 2007-03-23).

och medier berörs också i flera andra synpunkter från personal på institutionerna (Nilsson et al., 1997-09-19; Veenhuizen, 1997-09-19; Westerlund, 1997-09-19). Arkitekten Joanna Heilig säger om byggnadens utformning för forskare att de i processen inte varit någon ”egen kategori /.../ utan man skulle söka sina informationskällor som alla andra, men det fanns ju några lite mer tysta rum /.../ men det tror jag att de har skippat” (2004-07-22). Högskolans tidigare fastighetsansvarige talar om forskarnas bibliotek som en komponent i informationsförsörjningen för högskolans institutioner. Han säger att lärare och forskare som besöker biblioteket trivs med att arbeta där, men att byggnaden rent fysiskt huvudsakligen är avsedd för studenter (Sedvall, 2005-08-10).

Redan i det preliminära visionsdokumentet från bibliotekschefen till lokalprogramskrivaren står det dock att ”**[d]en expanderande forskningen** kommer att kräva bland både personal och tillkommande doktorander möjligheter till studieceller i närhet av litteraturen och informationssökningsverktyg samt den förmedlingsverksamhet som ändå handhas [av] biblioteket” (Jansson, 1996-10-24, s. [1] – fetstil enl. orig.). Bibliotekschefen säger senare att det var rätt att man ”skulle inte ha ett tyst lärum /.../ mer än det här forskarrummet” (Jansson, 2004-06-08). A-plans förslagsritning (1997-02-21) innehåller mycket riktigt en forskarsal i norra änden av det övre planet (s. 2-3). I ”Synpunkter sammanställda efter diskussioner med olika parter, lärare, forskare och forskarstuderande vid framför allt naturvetenskapliga och tekniska institutionerna” sägs det om forskare och forskarstuderande att de ”arbetar enskilt i biblioteket” och ska ha arbetsplatser där störningar minimeras. ”Vi skall också komma ihåg att de flesta forskare har egna arbetsrum med egna datorer och kan via dessa söka info. Forskarstuderande har dock vanligen ej egna arbetsrum och kan behöva tyst och lugn arbetsmiljö på biblioteket” (Koch-Schmidt, [1997], s. [2]).

Informationssökning framstår i dessa utsagor som ett viktigt ändamål med forskares biblioteksanvändning, men biblioteket som en kompletterande tillhandahållare av ”tyst och lugn arbetsmiljö” förefaller också centralt (jfr Engel & Antell, 2004; Antell & Engel, 2006). Bibliotekets roll tycks däremot för flera forskare vara mer perifer, för att inte säga obefintlig, när det gäller möten mellan enskilda forskare och andra biblioteksbesökare (andra forskare, studenter etc.). Snarare förekommer utsagor som pekar på ett avståndstagande från olika biblioteksbesökarens möten med forskare; de senare ”arbetar enskilt i biblioteket” (Koch-Schmidt, [1997], s. [2]) och besöker biblioteket för ”helt andra ändamål” än möten (Fröjmark, 1997-09-12). Inte bara humanister och samhällsvetare utan även naturvetare tycks fokusera biblioteket som tillhandahållare av tysta miljöer för informationsåtkomst. En fysiker förmedlar ”synpunkter från lärare, forskare och forskarstuderande vid sin institution” som ger en bild av att de ”[u]pplever att förslaget idag har för stor öppenhet och att risk för störning finns”, vill ”[s]eparera bokbestånd från arbetsplatser” och inte tillåta ”diskussioner vid bok-

bestånden/tidskriftshyllorna” (Veenhuizen, 1997-09-19). En annan fysiker (docent och forskare på heltid) säger så här: ”Lugn och ro på ett bibliotek. Inga arbetsbord där litteraturen finns” (Westerlund, 1997-09-19). En av bibliotekarierna tror dock inte att forskare känner sig störda eller saknar litteratur i biblioteket; ”de är inskrivna i Uppsala eller Lund” där de har tillgång till ytterligare biblioteksresurser (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). När en eventuell forskarsal i biblioteket behandlas några år efter invigningen (Andersson, 2006-04-04, s. 1; 2007-02-14, s. 2; 2007-10-01, s. 3) handlar det mycket om informationsförmedling; forskare ska kunna studera inlånat arkivmaterial som av säkerhetsskäl inte kan förvaras ute på institutionerna.

9.1.3 Tredje uppgiften

Tredje uppgiften, högskolebibliotekets tillgänglighet för allmänheten, framställs av bland andra biblioteksrepresentanter (Jansson, 2004-06-08; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07) som i stor utsträckning indirekt genom att forskningsresultat och andra produkter från högskolan kommer allmänheten till del.¹⁸⁰ Ingrid Gustavsson säger att biblioteket som publik byggnad är en viktig signal och ”ett fönster in mot högskolan” (2007-03-23). I principbeslutet om att bygga biblioteket sägs följande: ”För högskolans tredje uppgift och folkbildningen är det väsentligt att högskolorna avsätter resurser för biblioteken och att de är öppna för allmänheten” (1996-12-12, s. [1]). Detta betonas även i bestämda ordalag (någon osäkerhet i modaliteten förekommer inte) i uppdraget till de inbjudna arkitekterna: ”Kunskapsmiljön ställer särskilda krav och höga krav på arkitekturen, sett såväl från utbildnings- och forskarmiljöns synpunkt som från det omgivande samhällets” (1996-12-12, s. 1).

Joanna Heilig ser öppenhet för användargrupper utanför högskolan som en fråga för biblioteket men talar också om hur biblioteksbyggnaden är möjlig att använda för människor utanför högskolan och hur biblioteksbyggnaden vänder sig mot staden; ”det finns en stadsadress, den är lätt att hitta. Om den situationen i praktiken skulle kunna uppstå att huset är öppet för allmänheten så klarar huset det rent fysiskt, men vi kan inte /.../ bestämma det” (Heilig, 2004-07-22; Heilig framhåller 2009-01-09 att ”det är upp till brukaren och kan förändras i tid”). Klas Brunnberg formulerar sig likartat och säger att bara allmänheten förstår att de får besöka biblioteket ”finns ingenting i byggnaden tycker jag som hindrar eller talar emot det” (2006-02-14). Bengt Sedvall beskriver högskolebiblioteket som en ”halvoffentlig miljö” som allmänheten inte kan utestängas från (2005-08-10).

---

¹⁸⁰ Högskolornas och universitetens tredje uppgift kan avgränsas till ”att externt informera om sin verksamhet och sina resultat” (Gellerstam, 2001, s. 3).

Huset framställs alltså inte som byggt för att utesluta allmänheten, men det förefaller heller inte ha utformats särskilt med tanke på tredje uppgiften, även om Brunnbergs kollega Gustavsson talar om högskolebiblioteket som ”en plats för att bjuda in allmänheten till högskolan, alltså det här som man kallar för tredje uppgiften. Biblioteket är ju som en väldigt bra publik möjlighet”. Då högskolebiblioteket i Kalmar började planeras tycks hon dock inte ha tänkt särskilt på allmänheten som användare: ”Jag tror inte att jag visste om vid den tidpunkten ens en gång att biblioteket var öppet för allmänheten” (Gustavsson, 2007-03-23). Den designande arkitekten Heilig överlåter åt bibliotekssidan att ta ställning till allmänhetens eventuella närvaro. För arkitekterna har det enligt henne främst varit fråga om att huset rent fysiskt ska kunna vara öppet för allmänheten; ”det är ju ingen stor fråga /.../ som påverkar huset mer än att man tänker på att man ska inte bygga bort möjligheten /.../ Jag kan ju se det här huset som ett allmänt bibliotek /.../ som fungerar lika bra” (2004-07-22). Heiligs kollega Lars Berlin säger i princip att byggnaden fungerar lika bra för allmänhet som för studenter; ”vad är det för skillnad på studenter och allmänhet? /.../ Nej det fanns inga direktiv och heller ingen önskan att på något vis specialisera för en viss typ av människa” (2004-07-22).

9.2 Särskilda funktioner nu och i framtiden

9.2.1 Informationsförmedling

Informationsförmedling på plats och genom nätverk är en framträdande verksamhet i högskolebibliotek vid sekelskiftet 2000 (jfr kap. 2 ovan). I visionsdokumentet i Kalmar sägs det att högskolebiblioteket ska

vara en plats där tillgång till en global kunskap genom olika informationskanaler säkras för den enskilde studenten och forskaren eller forskargruppen. Konventionella medier som böcker, tidskrifter, mikromedia och magnetmedia blandas med elektroniska medier. Distribution och åtkomst är två mycket centrala begrepp för högskolebiblioteket och dess utveckling. Biblioteket tar emot, strukturerar och gör tillgängligt samt distribuerar information, en central funktion i högskolans totala informationsförsörjning. (Jansson, 1996-11-11, s. [1])

Den dåvarande bibliotekschefen skriver vidare:

Tidskriftsbeståndet kommer att kunna begränsas till cirka 600 titlar emedan den elektroniska publiceringen samt satsningen på referensdatabaser ökar. Bevarande och exponering för ett maximalt utnyttjande av lokalt inköpt material är ur ekonomisk synpunkt en nödvändighet. (Jansson, 1996-11-11, s. [2])

Ett hybridbibliotek kan utläsas både i bibliotekschefens visionsdokument och kommentarer till det vinnande förslaget.¹⁸¹ Biblioteksnämndens dåvarande ordförande Ulf Lidman säger att det nya huset skulle ha optimala möjligheter för databassökning och att man (torde avse inte minst bibliotekschefen och Lidman) såg att framtidens medier var elektroniska (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08). En inriktning på elektroniska medier märks också i Klas Brunnbergs rapport från studiebesök. Utblickarna där har potentialen att vara en diskursiv resurs för att förankra visionen om ett begränsat tryckt bestånd. Om universitetsbiblioteken i Harrow och Cranfield står det att "[a]mbitionen att verksamheten också skall vara öppen till sin anda och med inriktningen på endast aktuell litteratur och datamedia förenar" (Brunnberg, 1998-02-28, s. 5).

Den dåvarande bibliotekschefens beskrivning av högskolebiblioteket i Kalmar som det såg ut sommaren 2004 visar att de tidskriftsframsidor som man tidigare skyltade med inte finns kvar vid den södra gavelväggen i hallen. Högst 150 papperstidskrifter återstår vid detta tillfälle enligt honom. Bokmagasinet beskriver han som en lagringsplats i avvaktan på att böckerna där ska införlivas i bibliotekssystemet. Han säger att på mediasidan kommer biblioteket inte att fyllas inom överskådlig tid, och arbetsytorna behöver inte känna sig hotade av medierna eftersom medierna är koncentrerade. Bokbeståndet lär komprimeras och ge arbetsytor för studenterna enligt bibliotekschefen (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat). Han säger att utvecklingen av möjligheterna att elektroniskt distribuera bibliotekets tjänster har inneburit förändringar av bibliotekets funktioner från och med 1990-talet, och att biblioteket "är ju inte som jag ser det en serviceinrättning som tillhandahåller saker och ting". Informationsåtkomst med elektronisk hjälp, undervisning och lärande lyfter han fram som angelägenheter för biblioteket nu och i framtiden (Jansson, 2004-06-08). Angående eventuella tankar från A-plans sida om bibliotekets roller vid projektets början och i framtiden säger arkitekten Lars Berlin att det inte fanns några egentliga expansionsmöjligheter för samlingarna; "vi fick det väl beskrivet för oss att det ska inte behöva expandera egentligen, eftersom det är vissa grejer man måste kunna ha och fingra på i hyllorna men väldigt mycket som är på nätet" (Berlin, 2004-07-22). En av bibliotekarierna "tror att vi var ganska tidigt ute här med att försöka lägga ut så mycket som möjligt på nätet både vad det gäller databaser och hemsidor och liknande", detta mot bakgrund av att högskolans lokaler är utspridda i staden, och för att högskolans personal "ska kunna sitta på sin ordinarie arbetsplats och få fram mycket biblioteksinformation" (Rehman i Liljeström & Rehman, 2005-07-07).

---

¹⁸¹ "Ett modernt högskolebibliotek kommer under överskådlig framtid att behöva bygga upp samlingar av tryckta medier eller medier som i fysisk form tillhandahålls och lagras på stället. Men parallellt med detta måste biblioteken utveckla rutiner och möjligheter för alla användargrupper att nå och göra tillgängliga informationskällor som har sin fysiska lagringsplats på helt andra håll" (Jansson, 1997-09-15, s. [2]; 1998-08-25, s. 2-3).

I beredskapen för framtiden framstår informationsåtkomst återigen som central i forskarnas biblioteksanvändning. Elektronisk åtkomst gör att biblioteksbyggnadens utformning framställs som mindre intressant för forskarna (jfr Schmidt & Åkerberg, 2000; Ludwig & Starr, 2005; Haglund & Olsson, 2008; Dahlbäck, 2009). Bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman säger att det har blivit ett studenternas hus. Lärare/forskare besöker biblioteket över nätet. Biblioteket har kontakter med forskare/lärare via de olika funktionerna i biblioteket, som inköp, fjärrlån och undervisning. På det sättet blir de också en länk till studenterna. De båda bibliotekarierna ger en bild av att bibliotekets möjligheter att undervisa och distribuera information utanför väggarna inte är särskilt beroende av byggnadens utformning. Elektronisk publicering och flexibelt lärande är sådant som berör biblioteket enligt Liljeström och Rehnman. Arbetsplatsdiskursen tycks också vara väl förankrad hos dem, och de kan inte påminna sig någon oro för att utrymmet för tryckta medier inte skulle räcka till (2005-07-07).

9.2.2 Undervisning

Undervisning har varit en framträdande uppgift för högskolebibliotek i framtidsprognoser kring sekelskiftet 2000 (se ssk kap. 2 ovan). Enligt den dåvarande bibliotekschefen Bertil Jansson är undervisning en kärna i bibliotekets framtida verksamhet. Biblioteket ”är en totalintegrerad del i den lokala högskolan”, samt en del ”i det nationella systemet så som bibliotekslagen kräver”. Den lokala rollen är dock viktigast ”för att kunna uppnå /.../ det som står i högskolelagens första kapitel nionde paragraf om informationskompetensen till exempel”. Högskolebiblioteket är inte en rekreationsplats utan erbjuder en arbetsmiljö ”där man jobbar med sina dokument och man jobbar med sina samtal och man jobbar med mötena mellan studenter och lärare och forskare och vilka tankar man nu kan tänkas vilja möta”. Rekreation finns i stället på ”de kommunala folkbiblioteken och fritiden och studentrummen” (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekschefens betoning av det lokala uppdraget och biblioteket som en del av en institution (snarare än som en egen institution – jfr kap. 3, 4 ovan) blir här ett viktigt inslag i arbetsplatsdiskursen. Formuleringar kring det lokala märks också i hans skrifter under planeringsprocessen (Jansson, 1997-09-15, 1998-08-25). Hänvisningarna till högskolelagen skulle kunna ses som inslag i en ”legalitetsdiskurs” vilken utgör en grund för arbetsplatsdiskursen (som i sin tur är överordnad mötesplatsdiskursen).

Bibliotekschefen framställer alltså undervisning som en viktig uppgift för biblioteket även om den enligt honom har kunnat göras mindre personalintensiv genom effektiviseringar. Han säger att ”sedan så ville jag ju att vi skulle ägna oss åt undervisning i mycket, mycket, mycket större utsträckning och det påbörjade vi innan vi flyttade in. Det var ju därför vi utvecklade undervisningssalen” (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekspersonalen räknar (liksom experten Geller-

stam, 1997-04-29, s. 3, 4) i sina kommentarer under förankringsfasen med ökande undervisning från bibliotekets sida: ”Behovet av **användarutbildning** kommer att växa, och funktionella utrymmen för verksamheten krävs. De bör vara lättillgängligt placerade i lokalen, i nära anslutning till personalutrymmen och informationsdisk” (Bibliotekspersonal, 1997-09-10, s. [2] – fetstil enl. orig.). Samma bild av den dåvarande bibliotekschefens och bibliotekariers syn på undervisningens betydelse i Kalmar ges i en kandidatuppsats (Wickström, 2000). Torsten Tunebro, som har tagit med ”[u]trymme för användarutbildning” i lokalprogrammet (1996-11-13), nämner att undervisningslokaler brukar önskas i biblioteket och är öppen för att eventuella ytterligare utrymmen för dess undervisning kan ordnas i lokaler utanför biblioteket (Tunebro, 2006-03-07). Undervisningssalen har dock varit viktig för den biträdande bibliotekschefen Ann Liljeström att behålla i bibliotekets kontroll. Hon säger också att ”vi skulle fungera som ett lärandecentrum” (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

Den bedömande arkitekten Klas Brunnberg beskriver sin bild av utvecklingen och tillerkänner bibliotekarier kompetens att företräda den. Hans observationer från Harrow, där man utgår från ”det öppna och pedagogiskt engagerade sättet att hjälpa studenterna till all form av information – i såväl böcker som datamedier” och ”från verksamhetens sida inte tycks särskilt besvärad av en för oss överraskande grad av oreda” (Brunnberg, 1998-02-28, s. 3), tycks passa in i hans bild av hur många bibliotekarier ser på den pedagogiska rollen. Han tolkar det som att ”många biblioteksverksamma /.../ har haft väldigt lätt i att ställa upp på och underblåsa den här nya rollen /.../ den utåtriktade, pedagogiska” med vägledning till självstudier, en roll som inte är begränsad till mediehantering i form av att ”lämna ut och ta in och övervaka”. Brunnberg säger också att han inte hade mycket att själv tillföra här i och med att ”egenskaperna var nämnda och att de hade så starka företrädare i form av Bertil” (Brunnberg, 2006-02-14). Även den tidiga projektchefen Ingrid Gustavsson vittnar om bibliotekschefens tankar om ”att personal skulle finnas /.../ inte för att låna ut och in böcker utan alltså för att serva /.../ och finnas tillgänglig, och därför /.../ skulle inte personalen sitta i rum bakom utan /.../ jobba i biblioteket rätt så mycket”. Hon ”tror det som var viktigt med Kalmar det var biblioteket som en mötesplats och som en service mot studenter ... i motsats till det som var tidigare där biblioteket kan sägas ha ett större egenvärde för bibliotekarier. /.../ Där var Kalmar ett trendbrott”. Därefter urskiljer hon en tendens till ”ökad fackkunskap för bibliotekarier”. Hon säger dock att hon inte tror att detta har så stora framgångar i Sverige eftersom ”var och en håller för hårt egentligen om sin profession och sina fackområden”. Så länge pengarna räcker är man enligt Gustavsson troligen benägen att satsa på undervisning inom fackområdena hellre än på biblioteket (2007-03-23). Gustavssons bild av att biblioteket har haft ”ett större egenvärde för bibliotekarier” och kommit att bli mer studenttillvänt motsvarar forskningsresultat i Hesslers (2003) avhandling. Gustavssons tankar om att biblioteket inte kommer

att ta över så mycket undervisning kan tyckas gå på tvärs mot bibliotekariernas utsagor, men i och med att de talar om informationskompetens och användarutbildning snarare än mer ämnesspecifik undervisning torde skiljelinjerna inte ha riskerat att bli så stora. Den dåvarande bibliotekschefen påpekar dessutom att man lämnat systemet med kontaktbibliotekarier för olika ämnen redan vid 1990-talets mitt (Jansson, 2004-06-08). Dessa återinförs dock cirka tio år senare (Andersson, 2005-12-08, s. 3).

9.2.3 Lärande

Särskilt inom högre utbildning har lärande, inte minst i grupp och utanför klassrummet, fått allt större utrymme, och vissa bibliotek har beskrivit sig som och/eller utvecklats till learning resource centres, LRCs (se kap. 2 ovan). Bibliotekschefen Bertil Jansson säger att han inte har läst ”så mycket om själva arkitekturen /.../ utan det var mer de här framtidstankarna som fanns om hur bibliotek ska fungera” (2004-06-08). Både han och flera av de andra medlemmarna i bedömningsgruppen, bland andra Torsten Tunebro vid Akademiska hus (2006-03-07), berör begreppet LRC. Högskolans tidigare fastighetsansvarige Bengt Sedvall nämner inspiration kring LRC-begreppet i samband med studiebesök i England, samt att var och en på egen hand tittat på bibliotek. ”Jag tror inte vi gjorde något organiserat studiebesök i Sverige men jag besökte ju själv rätt många bibliotek och Bertil hade ju varit och sett det mesta”. Sedvall säger vidare att eftersom det planerades många bibliotek vid mitten av 1990-talet hade man ”mycket inspiration att hämta” (2005-08-10).

Göran Gellerstam kommenterar i sitt expertutlåtande uppdraget till arkitekterna och använder där termen ”resurscentrum” i en formulering som snudd på explicit tillskriver mötes- och arbetsplatsdiskurserna kapacitet att förutsäga framtiden (1997-04-29, s. 1).¹⁸² Biblioteket framställs av bibliotekarien Ann Liljeström som ett resurscentrum som tillhandahåller bland annat lokaler med hög utnytt-

---

¹⁸² Gellerstam skriver:

Vid sidan av de mer utförliga anvisningarna om stadsbyggnadsaspekterna för tomten är uppdraget vad avser bibliotekets inre utformning och funktioner uttryckt genom en rad generella verksamhetsprinciper. ”Öppna lösningar är ett nyckelord”, slås det fast. Biblioteket skall vara en högskoleomfattande mötesplats, en naturlig samlingsplats för alla högskolans studenter. Informationsteknologin skall fungera som ett komplement till de lokalt uppbyggda litteraturresurserna.

Denna målsättning ansluter väl till vedertagna framtidsscenarier för moderna universitets- och högskolebibliotek. Vi kommer med stor sannolikhet att ha en lång ”övergångstid”, där traditionella litteraturresurser samsas med ett ökat IT-utnyttjande. Biblioteket som mötes- och arbetsplats för studenterna och som ett resurscentrum för IT-användning och IT-tillämpning kommer att förstärkas. (1997-04-29, s. 1)

andegrad, detta som en följd av att det har blivit mindre antal lärarledda lektioner (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; jfr *Forskningsbiblioteken 2006: Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*, 2007, s. 9). Denna iakttagelse styrker att det (fortfarande) inte finns utrymmen för nya arbetsformer ute på institutionerna som en fysiker påpekat (Veenhuizen, 1997-09-19). Förändringar i bibliotekets lokaler kan ses som steg i riktning mot mer av LRC: "Bibliotekschefen har nu flyttat ner i personalkorridoren, medan det gamla arbetsrummet på andra våningen har gjorts om till *Infolab* och *Textverkstad*" (Andersson, 2005-12-08, s. 2 – kursiv. enl. orig.).¹⁸³

En aspekt av hur biblioteksbyggnaden kan utformas för lärande är hur och i vilken utsträckning själva arkitekturen främjar lärande. Strindberg och Arkitektbolaget skriver i sitt förslag att det ska finnas "[h]us som ger lust att lära, lust att läsa" (1997-02-21, s. 1). Den bedömande arkitekten Klas Brunberg tycks dock tvivla på om man kan uttala sig välgrundat om sådana egenskaper hos arkitekturen. Han säger att

när vi har haft seminarier /.../ om framtidens universitetsmiljö och vad som är en bra pedagogisk miljö /.../ så slutar ju de ofta med ganska lite /.../ det är /.../ ingen som kan säga /.../ "det där, det där och det där måste man ha", /.../ ett slags rum som saknas i dag men som skulle behövas i framtidens pedagogik. (Brunberg, 2006-02-14)

Den "forskning /.../ där folk både frågade sig och faktiskt vågade påstå saker om olika rums pedagogiska egenskaper" ägnar sig inte någon längre åt enligt Brunberg (2006-02-14). Precis som med LRC tycks vissa deltagare i planeringen tonar ner (eller åtminstone ha svårt att påtala) särskilda konsekvenser i allmänhet av lärandefokusering för högskolebibliotekets utformning. Man antyder att biblioteket som LRC och lärandemiljö inte måste innebära att byggnaden ser ut på ett visst sätt. Den tidigare bibliotekschefen refererar apropå LRC-begreppet till en arkitekt och säger att en byggnad är inte vad den ser ut att vara utan vad man gör den till (Jansson, 2007-06-28). Kanske kan man se det som en parallell till arkitekternas resonemang om att det inte är speciellt att designa bibliotek, om än begränsat till bestämda effekter av biblioteksbyggnaden. Distanstudion och den senare i biblioteket inrättade Sektionen för flexibelt lärande och distansutbildning lyfts annars fram som inslag i byggnaden som ryms inom LRC-begreppet (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07; Andersson, 2005-12-08, s. 2; *Sektionen för flexibelt lärande och distansutbildning (SFL): Verksamhetsbeskrivning*, 2006-06-19). Placeringen av Sektionen för flexibelt lärande och distansutbildning i biblioteket "har emellertid inte vunnit gehör på högskolans institutioner", varför en flytt övervägs (Andersson, 2008-10-20, s. 3). Centralisering av resurser (vilket skulle kunna utläsas ur begreppet LRC) är någonting som

---

¹⁸³ Vid ett senare möte med biblioteksrådet (2006-10-11) meddelas att "[f]ör att bättre anpassa lokalerna till verksamheten kommer en av distansstudiorna att byta plats med infolabbet" (s. 2).

institutionerna på högskolan tycks ha varit uppmärksamma på och inte nödvändigtvis enbart positiva till (Jansson, 2004-06-08; Jansson & Lidman, 2004-06-08; Berlin, 2004-07-22; Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14 – jfr ssk avsn. 8.5.1.1 ovan).

9.2.4 Uttryck för funktioner

Den dåvarande bibliotekschefen implicerar en avsedd uttryckspotential hos byggnaden: ”Det ska vara tydligt att det finns en aktivitet och en funktion i huset som är annan än den omgivande byggnationens” (Jansson, 2004-06-08). Att tänkta funktioner är möjliga tycks dock i vissa utsagor helt överskugga möjligheten att dessutom medvetet planera uttryck för specifika funktioner. Öppenhet och relationer till omgivande stad och campus verkar ha varit viktigare än mer specifika uttryck. Bengt Keyser på Akademiska hus säger att ”det fanns ju med i visionen /.../ att fungera som någon typ av centrumbyggnad”, att ”annonsera sig som en viktig del, och det känner jag ju både för oss naturligtvis men det är i första hand för verksamheten som vi bygger”. Om eventuella kriterier för hur verksamheten skulle kunna uttryckas säger han att ”det är ju inte så att det ska se ut som en öppen bok /.../ men öppenheten var naturligtvis viktig”, även in mot (högskole-) området, samt en anpassning mot den mer slutna stadsbilden (Keyser, 2006-08-15). Formuleringar om öppenhet som ett uttryck för bibliotekets centrala roll finns i uppdraget till arkitekterna (se avsn. 7.2.3, 7.5.1.2 ovan). Även den tidigare projektchefen Ingrid Gustavsson, uppdragsförfattaren Klas Brunnbergs dåvarande medarbetare, talar om den viktiga öppenheten när frågan om eventuella diskussioner kring uttryck för funktioner kommer upp. Hon nämner hur hon blev bekant med bibliotekschefens vilja att göra det möjligt för besökare ”att möta bibliotekspersonalen och få service direkt”. Gustavsson kan inte minnas någon uppmuntran till arkitekterna att behandla eventuella uttryck för någonting utöver biblioteksverksamheten; ”det lämnades helt och hållet till arkitekterna” (Gustavsson, 2007-03-23). Arkitekterna talar också om att de eftersträvat uttryck för öppenhet allmänt snarare än för specifika funktioner (Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22).

Bibliotek framställs alltså som mer eller mindre tydliga som byggnadstyp. Torsten Tunebro vid Akademiska hus beskriver högskolebiblioteket i Kalmar som ”ett rätt så rent bibliotek” och jämför med andra äldre och nyare högskolebiblioteksbyggnader av vilka vissa enligt honom är svåra att skilja från ”undervisningshus” (2006-03-07). Likt den tidigare bibliotekschefen talar han i termer av att biblioteket kan signalera sig genom att avvika från den omgivande bebyggelsen. Chefen framhåller en medveten strävan att byggnadens miljö, ”mötena mellan studenterna och atmosfären[,] ska inbjuda till arbete”. Från utsidan genom den långa glasväggen ”ser man studenter i arbete, och det är det som ska entusiasmera de andra att kunna komma in i den här arbetsmiljön”. Biblioteket

”är ingen utställningslokal på det viset” (Jansson, 2004-06-08).¹⁸⁴ Den arkitektoniska formen ska underlätta önskad verksamhet som i sin tur ska synas genom bibliotekets utformning och därigenom påverka beteenden. Högskolans tidigare fastighetsansvarige nämner att glasfasaden skulle bidra till att signalera byggnaden som bibliotek och studentcentrum (Sedvall, 2005-08-10).

Bibliotekschefen (Jansson, 2004-06-08) framhåller att man strävat efter genomsliktighet även inne i byggnaden och säger att ”från varje rum i biblioteket så ser man över hela lokalen”. I biblioteket ”finns inga väggar som hindrar /.../ den visuella kommunikationen mellan studenterna” vilket ger en bättre arbetsmiljö. Förutom att byggnaden enligt bibliotekschefen ska vara lätt att överblicka ska den också stödja visionen genom att ”de enda distraktionsmoment som finns här det är studenterna själva, alltså vad jag menar är att det är en /.../ levande arbetsplats”. Möblemanget ska vara enkelt men bekvämt. Bibliotekschefen tillskriver arkitekturen en stor uttryckspotential även om han har svårt att minnas att man skulle ha diskuterat arkitektoniska uttryck för särskilda funktioner utöver biblioteket som arbetsplats och mötesplats. Mötesplatsfunktionen är uppenbarligen underordnad arbetsplatsfunktionen, för ”mötet är ju också ett arbete, det vill säga mötet, seminariet, diskussionen, tankeutbytet”. Om det är någonting som

byggnaden /.../ inte ska utstråla, så är det rekreation, /.../ det här är en arbetsplats och ingenting annat, och det ska ta sig uttryck i den enkelhet i planeringen som finns, alltså det enkla, det raka, det lättfunna, lättorienterade /.../ Brunnberg uttrycker det så väl i sin skrift¹⁸⁵ /.../ det enkla, det är alltså frånvaron av det pråliga /.../ det får inte vara en materialanhopning så att det blir vimmelkantigt /.../ Funktionen ska klart och tydligt framgå, syftet med huset ska också framgå direkt /.../ även om det ska vara tilltalande, /.../ arbetslustframkallande och entusiasmerande (Jansson, 2004-06-08)

Byggnaden ”ska liksom suga in en, och det har arkitekterna lyckats med”. Om andra uttrycksmöjligheter säger han att han tror att stadsbyggnadschefen och Akademiska hus lyfte fram att biblioteksbyggnaden till det yttre ”ska vara väsensskild från den omgivande byggnationen, alltså det ska synas att det är en annan verksamhet i den än bostadshus, så fasaderna fick ju inte vara lika” (Jansson, 2004-06-08).

Som ett kanske omedvetet¹⁸⁶ avsteg från den mer renodlade arbetsplatsdiskursen hos bibliotekschefen kan man ana en ”vardagsrumsdiskurs” hos Akademiska hus arkitekturåd Brunnberg (2006-02-14) genom att denne talar om biblioteket

---

¹⁸⁴ Efter att caféet utökats ges dock utrymme för utställningar (Andersson, 2006-02-07, s. 2; 2006-04-04, s. 2).

¹⁸⁵ Här avses troligen en tidskriftsartikel som även arkitekterna Lars Berlin och Joanna Heilig vid A-plan har tagit fasta på (text från artikeln finns med på A-plans sida http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket_artikel.htm [2008-08-21]).

¹⁸⁶ Brunnberg säger att ”detta med biblioteket som arbetsplats, det var ju alldeles klart uttalat” (2006-02-14).

som ”högskolans vardagsrum” och ger antydningar om en viss öppenhet för avsteg från detta att bokhyllor, läsplatser och grupprum samlats var för sig,¹⁸⁷ vilket också går att urskilja i hans rapport från studiebesök, där ”överblick och orientering” kan kombineras med ”rum i rummet” i universitetsbiblioteket i Cranfield (Brunnberg, 1998-02-28, s. 6).

En implicering av en strävan efter att fånga upp arkitektoniska uttryck för funktioner ges av bedömningsgruppen då denna betonar samband mellan exteriör/fasad och interiör (vilket förekommer även i uppdraget till arkitekterna 1996-12-12, s. 2, ”där en syn på byggnaden som vuxen ’inifrån och utåt’ kan sammanfatta den önskade funktionella dispositionen”). För sin lösning av detta beröms A-plan, om än med en efterlysning av tydligare uttryck för invändiga funktioner som skulle ”ge en något större rikedom än den markerade enkelhet som nu präglar fasaden” (1997-04-07, s. 5). För Atrios förslag efterlyser bedömningsgruppen ”ett tydligare uttryck för biblioteksfunktionen” i fasaderna (1997-04-07, s. 14), vilket arkitekterna vid A-plan tycks ha lyckats försvara i sin design (Carlsson, 1998-01-15; Berlin, 2004-07-22). Här har byggnaden designats inifrån och ut (jfr Simon, cop. 1996, s. 129 med inspiration från Grason, cop. 1970, som beskriver datorstödd golvplanering; Erickson, 2000, s. 15; se även avsn. 7.2.3, 7.3.2 ovan).

Fasadens form och fönsterindelning kan alltså underlätta förståelsen av hur byggnaden kan användas. Detta oaktat kan insyn vara viktig över huvud taget för att möjliggöra förståelse av vad som pågår i biblioteket och hur det kan användas. Stora glasfasader underlättar inte oproblemiskt detta vilket vissa deltagare i processen antyder: sol måste avskärmas för att höga temperaturer, bländning och blänk ska kunna undvikas (Sedvall, 2005-08-10; Brunnberg, 2006-02-14),¹⁸⁸ och solskyddsglas kan genom reflexer motverka insyn (Bedömningsgrupp, 1997-04-07, s. 10). Högskolebiblioteket i Kalmar visar i och för sig visserligen i stor utsträckning böcker utåt vilket knappast är till nackdel då böcker ju troligen signalerar bibliotek och kunskap (jfr Mattern, 2002, s. 268; Koch, 2004; Dahlbäck, 2009). Biblioteket är dessutom i stor utsträckning transparent både inom byggnaden och i förhållande till omgivningen, särskilt mot högskolan. Hos andra bibliotek kan solskyddet (t.ex. markiser som fälls ner) motverka önskvärda uttryck i högre grad trots att stora glasytor annars kan förefalla främja uttryck för verksamheten. Brunnberg antyder också att konkret form och fak-

---

¹⁸⁷ ”Ja detta om bibliotek som universitetets vardagsrum var ju alldeles klart /.../, tillgängligheten, öppenheten, det är ett välkomnande /.../ och också det lågmälda samtalet. Man kan ju då när man tittar på det här i efterhand häpna lite grand över de här enorma partierna med bussuppställda läsplatser /.../ så att det är rätt så få grupparbetsplatser utan vi sa att grupprummen skulle vara bara där” (Brunnberg, 2006-02-14).

¹⁸⁸ På A-plans sida <http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket.htm> [2008-08-21] står det: ”Fönstersättning är genomgående anpassad till arbete vid bildskärm, och genomblickar skapar kontakt med omvärlden. Även längst in bland bokhyllorna syns himlen.”

tiska användningsmöjligheter är minst lika viktiga som symbolik för att visionerna om bibliotekets användare ska uppfyllas; ”orienteringen, öppenheten, den inbjudande signalen, transparensen /.../, det tycker jag håller streck”. Detta har enligt honom ”att göra med hur det fungerar i verkligheten, hur öppen entrén verkligen är, alltså, att det inte är stängt vid nyckfulla tidpunkter /.../ Är det inte så, så hjälper det inte hur mycket glas eller vad det än är” (Brunnberg, 2006-02-14). Här framställer Brunnberg, som tvivlar på (pedagogiska) effekter av arkitektur, byggnaden som ett stöd för verksamheten mer än som en primär agent som framkallar särskilt användande. Tal om att arbetande människor ska synas kan ses som uttryck för en mer eller mindre medveten föreställning om att verksamheten kan uttrycka sig själv. Därmed antyds en potential att utforma byggnader funktionellt så att funktioner uttrycker sig själva. Arkitekten Joanna Heilig tar till sig ett sådant resonemang under intervjun, och säger att man inte kan isolera en byggnad från verksamheten som pågår i den. Det är ”i det samspelet som /.../ liv och identitet uppstår. Jag skulle vara lite ledsen om du såg det som ett ensamt monument i sten /.../ Däremot får ju folk gärna komma ihåg det” (Heilig, 2004-07-22).

Brunnberg betonar böckernas roll ”för att göra ett bibliotek av det” (detta som svar på en fråga om ”det skulle synas att det skulle rymma så mycket studenter”); ”lite kommunicerande kärn har man ju med media men jag vet inte om det är rimligt att minska mediauppställningen ytterligare”. Han talar om mediabeståndet som ”ankare också i rummet” vilket behövs för att göra byggnaden till ett bibliotek, ”så att det där är ju naturligtvis ett bekymmer. En sådan definitiv form, den går inte att addera hur som helst någonting till” (Brunnberg, 2006-02-14).

Keyser återkommer till vad som gör biblioteket speciellt i form av den stora hallen och hur den begränsar förändringar i byggnadens funktioner ”om böckerna blir färre eller man blir mer virtuell i sitt arbetssätt och folk sitter utspridda snarare än träffas i biblioteket”. Han säger om eventuella tankar på att biblioteksverksamheten skulle kunna krympa om det blir färre böcker och besökare (med tanke på distanskommunikation) att det inte fanns några ”som har blivit påtagliga där naturligtvis, inte för det stora rummet”. Biblioteket ”är byggt som bibliotek, så det finns inte någon alternativ tanke som är lätt att hantera” (Keyser, 2006-08-15). Brunnberg framställer hallar som oundvikliga men viktiga för trafikflöden, fördelning genom rummet (jfr Koch, 2004) och orienterbarhet i bibliotek. Brunnberg tror inte att framtidens bibliotek kommer att se helt annorlunda ut;

principerna är väl de här alltså. Jag tror sådana här stora anläggningar som bibliotek gärna blir kräver någon sådan här ganska tydlig struktur, och med en arbetsfördelning mellan kommunikationsstråk och /.../ orienteringsstråk och så hallar – hallar kommer man ju aldrig ifrån – och så arbetsplatser knutna till det /.../ Det här är ett tema som kan varieras, få

hur många variationer som helst, jag menar det behöver ju verkligen inte vara en triangel /.../ och det tycker jag mig ha sett exempel på många förslag på något sätt att de bra biblioteken de har /.../ tydliga kommunikationer /.../ distribution av människor och /.../ man söker sig åt sidan¹⁸⁹ (Brunnberg, 2006-02-14)

Här framställs tydligen biblioteket som en särskild byggnadstyp av Brunnberg och Keyser vid Akademiska hus. Det förekommer dock utsagor om att byggnaden i sig kanske inte räcker för att signalera byggnadstypen "bibliotek". Vid biblioteksgruppens möte 1997-09-29 säger man att "vi beslutar att mediabeståndet placeras i bottenvåningen, bv. Viss specifik litteratur skall ev. placeras i ovanvåning, ov., för att skapa bibliotekskänsla även där. Vi konstaterar samtidigt att rejäla expensionsmöjligheter finns med detta förslag" (Koch-Schmidt, 1997-09-30). Strikta krav på logistik och överskådlighet har man alltså på detta stadium tänkt sig kan luckras upp för att ge uttryck för biblioteket som en särskild byggnad. Böcker ses fortfarande som viktiga som symbol för bibliotek. Brunnberg säger, som en illustration till den återhållsamma beståndspolitik, att den övervägda hörnan med böcker "var ju närmast någon sorts stämningsskapande rum" (2006-02-14). Biblioteksgruppen ger uttryck för funderingar kring en centralt placerad bokhiss (Koch-Schmidt, 1997-09-30), men någon sådan byggdes inte och behövdes heller inte eftersom böckerna samlades på plan 1. Keyser säger att "bibliotekets grundidé med boksamlingar och sådant, det kan inte jag svara på men det spelar naturligtvis ut sin roll till viss del /.../ även om boken lever kvar, gud ske lov, /.../ men det är ju helt klart att den kompletteras hela tiden med mycket annat" (2006-08-15). Den tidigare fastighetschefen vid högskolan är öppen för att "bokbeståndsdelen kanske framledes får lite mindre betydelse" även om han också funderar på om det kan vara en generationsfråga och säger att "man kan inte ersätta boken" (Sedvall, 2005-08-10).¹⁹⁰

Estetik framställs av Akademiska hus arkitekt Ingrid Gustavsson som viktig för högskolebiblioteket som byggnadstyp. Hon talar uppskattande om dynamik och "tycker täthet är intressant, och med täthet menar jag där det händer mycket eller finns mycket människor för att annars blir det för tråkigt". Detta är enligt Gustavsson motsatsen till vad hon "kallar för lagerbibliotek /.../ där du har en skog av bokhyllor". Gustavsson betonar "variation där rummets volymer kommer

---

¹⁸⁹ Den dåvarande bibliotekschefen och inredningsarkitekten betonar att en tanke med att inte ha någon informationsdisk är att besökare ska spridas ut i biblioteket (Jansson, 2004-06-08; Kellander, 2007-10-17).

¹⁹⁰ Liknande resonemang återfinns hos arkitekten bakom Almedalsbiblioteket i Visby: "Trots den tilltagande betydelsen av nya medier påpekar Christer Malmström att antalet böcker och kompendier knappast minskar. Det boklösa biblioteket är nog lika utopiskt som att datoriseringen skulle skapa det papperslösa samhället. Men Christer Malmström kunde i alla fall konstatera att personalen i Visby såg böckerna som en 'tröskel', som inte fick stå i vägen när man ville signalera det inbjudande biblioteket. Han säger att biblioteken numera inte heller vill locka med 'nya medier'" (Samuelsson, 2008, s. 9).

fram” och att ”man helt klart måste eftersträva ett skönhetsvärde”. Hon tror att det ”är viktigt också för det arbete som ska göras i ett bibliotek” (Gustavsson, 2007-03-23). Även i Gustavssons framställning ges en antydning om biblioteket som en särskild byggnadstyp även om dess specifika funktioner inte berörs direkt.

9.2.4.1 *Konst och uttryck*

Konstverk i byggnaden är en del av dess uttryckspotential. Kring detta uppstod meningsskiljaktigheter i Kalmar, vilka pekar på att även om nyckelpersoner i planeringsprocessen kanske inte alltid reflekterat så mycket över arkitektoniska uttryck för bibliotekets funktioner, så finns det ändå en benägenhet att värja sig mot vad man tycks uppfatta som uttryckspotentialer som går på tvärs mot visionen. Den dåvarande bibliotekschefen vänder sig, med hänvisning till högskolans ambitioner och bibliotekets funktioner, mot ett förslag till konstnärlig utsmyckning som förmedlats av Statens konstråd:

Det senaste förslaget består av mycket stora hinterglasmålade glasskivor med bland annat överförda tapetmönster hämtade från konstnärens barndomsmiljö samt runt hela den inre huskroppen och på glasfasaden en blåstrad text. Texten är hämtad från en av konstnären oavslutad självbiografi. Enligt konstnären själv är texten vald för att visa något misslyckat och ofullbordat. Innehållet är mycket privat och förefaller få svårt att fungera i en offentlig miljö. Dessutom är innehållet så väsensskilt från den framtidstro och verksamhet som råder inom Högskolan i Kalmar att ett eventuellt budskap svårligen kan uttolkas. Att visa misslyckanden och havererade projekt överensstämmer inte med den framtidstro och optimism som är ledstjärnan för vårt arbete. (Jansson, 1998-11-27)

Verksamheten kan i bibliotekschefens framställning i betydande utsträckning uttrycka sig själv: ”Biblioteket skall fungera som en arbetsplats likväl som en mötesplats där mångfalden besökare, den intensiva aktiviteten tillsammans med den unika byggnaden kommer att utgöra delar av en sammantagen konstnärlig utformning” (Jansson, 1998-11-27). Han säger också senare att ”vi” i biblioteket är konstverk varför det inte behövs så mycket konst i byggnaden (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat). Arkitekterna bakom byggnaden uttrycker sig mer i estetiska än funktionella termer, men även de kan sägas ge uttryck för mötesplatsdiskursen (Heilig & Berlin, 1998-11-25).¹⁹¹ Intressant nog blir det kanske främst här,

---

¹⁹¹ Arkitekterna skriver:

Biblioteket för Högskolan i Kalmar är en offentlig byggnad som riktar sig till ett stort antal människor. Det ska enligt målbeskrivningen utgöra knutpunkt inom högskolan, och även definiera mötet med den omgivande staden. Graden av offentlighet, symbolvärde och förväntan både inom högskolan och själva staden är alltså mycket stor.

Målbeskrivningen för konstnärlig utsmyckning, att integrera konst och arkitektur så att dessa samverkar och ömsesidigt representerar varandra till en helhet, är lovvärd. I förberedande

där man framhåller brister i uttryckspotentialer, som visioner om uttryck hos byggnaden går att urskilja (arkitekterna efterlyser konst som förtydligar byggnadens verksamhet). Dessa visioner är inte särskilt tydligt formulerade, men att de finns hos vissa nyckelpersoner är tydligt genom att visionerna kan hotas av konstnärens förslag och dess uttryckspotentialer. Här märks också konstnärliga drag hos arkitektprofessionen, samtidigt som den ”renodlade” konstnären hos nyckelpersoner tycks kunna locka fram resonemang om uttryck som annars inte är särskilt framträdande i och kring processen. Möjligtvis går det i arkitekternas synpunkter också att urskilja en krock mellan deras rumsliga, tredimensionella fokus och konstnärens kanske mer tvådimensionella. Arkitekten Joanna Heilig förefaller mena att byggnaden har uttryckspotentialer genom rymd och verksamhet mer än ”som en tavla på väggen”. Det är ”genom sin inre struktur” som den är anpassad till mötesidén (Heilig, 2004-07-22). Heilig beskriver upphovsmannen till det ratade konstnärliga utsmyckningsförslaget som

en bra konstnär som gjorde intressanta grejor, det var bara det att det kändes så konstigt i det här huset /.../ han brydde sig inte så mycket om just det huset, utan hans sätt att jobba var helt autonomt kan man säga. Jag har ingenting emot honom som konstnär. Jag gillar när konst provocerar dessutom. Men det var väl kanske mera ett uttryck för att här fanns /.../ helt olika sätt att arbeta med vad hus kan vara för någonting. För honom var det /.../

---

samtal mellan projektledare och arkitekt talades om konst som tog byggnadens rymd, ljus och verksamhet i anspråk och skapade en lekfull dialog. Konstnär och arkitekt enades om att den höga betongväggen i INFO-stråket genom sin arkitektoniska betydelse, sin fysiska framtoning, sin ljusföreling och sitt centrala läge skulle kunna ge konsten en central och intressant roll.

I de presenterade förslagen kan vi dock inte se någon berikande relation eller ens något späningsförhållande till byggnadens verksamhet och arkitektur.

- Det tidiga valet av textförfattare (Karl Marx och Adolf Hitler) anser vi som provokation vara väl enkelt, och om överhuvudtaget provocerande inte självklart av konstruktivt slag. Det senare textvalet (konstnärens bar[n]domsupplevelser) anser vi sänder i sammanhanget alltför privata budskap, som vi tror riskerar att ta över besökarens tolkning av själva huset som offentlig byggnad och lärdomens säte.
- Konstverkets inslag av färg- och tapetfält anser vi inte samspelar med byggnadens färgsättning.
- De föreslagna färgade glasskivorna monterade mot betongväggar dematerialiserar dessa och strider mot byggnadens grundkoncept.
- Förslaget utgår från en blank, obehandlad betongyta i INFO-stråket. Vi kan dock inte avstå från möjligheten att här arbeta med färgsättning av byggnaden.

Sammanfattningsvis anser vi inte att konstverket vare sig tolkar, ifrågasätter, relaterar till, problematiserar, kontrasterar eller förtydligar byggnadens rum, ljus eller verksamhet.

Vi förväntade oss ett intressantare samtal mellan konst och arkitektur. (Heilig & Berlin, 1998-11-25 – understrykn. enl. orig.)

någon sorts /.../ symbol, och för oss var det ... någonting som gick inifrån människans kropp och människans rum och människans sätt att möta varandra och röra sig /.../ egentligen ingenting som är särskilt visuellt utan /.../ rumsligt, och då är det lite svårt med sådana här symboliska saker som kommer farande (Heilig, 2004-07-22)

Troligen utan att tänka på det pekar Heilig på att det mer renodlade konstnärliga fältet är just autonomt (till skillnad från arkitekturvärdet i bred bemärkelse; jfr Albertsen, 1998/kap. 4 ovan om dess subfält på vilka konst är olika mycket framträdande). En antydning om att arkitekters verk i förlängningen är mer tredimensionella än vad ”rena” konstnärers ofta är ges också av att Heilig säger att konstnären inte verkade särskilt angelägen om ”att arbeta med det rummet som är så häftigt”. Talet om arkitekternas arbete som utgående från människans kropp, rum och ”sätt att möta varandra och röra sig”, samt skillnaderna mellan det rumsliga och det visuella/symboliska, skiljer ytterligare arkitekterna från de ”rena” konstnärerna. Arkitekterna måste tänka sig användare som vistas i och lever med deras verk, medan (bild-) konstnärernas verk möter betraktare snarare än användare.¹⁹² Skillnaderna mellan arkitekter och ”rena” konstnärer framhålls också av Heilig i en kommentar (Heilig, 2005-02-15) till hennes intervjuutsagor om att arkitektur handlar om att förstå hur människan fungerar i rummet (Heilig, 2004-07-22), samt att arkitekter inte är benägna att förneka att de har uppdrag och användare att ta hänsyn till (se inte minst Cuff, cop. 1991; Albertsen, 1998; Groat, 2000; Granath, 2001; Cohen et al., 2005; se även avsn. 8.5.2.1 ovan, bl.a. fotnot 154 om den befintliga konsten i biblioteket):

Vi börjar aldrig med formella visioner. Även formen är ett ”medel”, nämligen i att skapa mening, och framträder som ett resultat av en process. I bästa fall blir den betydelsebärande i det konkreta sammanhanget, och därmed ”vacker”. Jag vet att det finns arkitekter som arbetar på andra sätt, men ingen skulle hävda att de struntar i att vara lyhörda för ”uppdrag och användare”. Arkitektur är inte skulptur! (Heilig, 2005-02-15)

Precis som av många av arkitekterna i den undersökning som genomfördes av Cohen et al. (2005 – se ssk s. 789) framställs här kreativiteten som ett medel snarare än ett mål i sig själv.

---

¹⁹² Heiligs betoning av det rumsliga i förhållande till det visuella märks även då hon talar om eventuella uttryck för ökande elektroniska och mindre byggnadsberoende inslag i bibliotekets utbud. Hon säger att hon ”tycker inte att det har styrts den rumsliga” utformningen; ”vi har inte känt att här kommer idéer om det elektroniska samhället som styr rummet så väldigt mycket – därför att de gör ju inte det; de är ju per definition orumsliga /.../ Du kan ju sätta dig med din bärbara överallt i princip och plugga in dig var som helst och det är ju sörjt för det här i huset, men du behöver ändå sätta dig *någonstans*, du blir inte av med din kropp” (Heilig, 2004-07-22).

9.2.5 Flexibilitet och funktioner

Flexibilitet nämns inte i vision, lokalprogram och uppdrag men däremot i Atrios förslag, där ”flexibilitetens klassiska grundkomponenter generalitet, adaptivitet och elasticitet” framhålls (1997-02-24, s. [3]). Flexibilitetskrav blev framträdande i bibliotekspersonalens invändningar mot A-plans förslag. Biblioteksgruppen beslutade 1997-08-29

att A-plan skall komma med ett (1) huvudförslag på inre utformning där man tillgodoser önskade behov. Förslaget skall dock rymma *hög flexibilitet* så att funktioner – funktions-samband och miljö lätt kan förändras. Finner man det lämpligt kan till huvudförslaget läggas alternativa dellösningar. (Koch-Schmidt, 1997-09-22 – kursiv. enl. orig.)

En av de intervjuade bibliotekarierna säger att ”rent allmänt om man tänker på biblioteksbyggnadssynpunkt /.../ det är ju det att ju flexiblare bygget är desto bättre, för att det går aldrig att planera inför framtiden för saker händer oerhört fort, /.../ någon innovation eller något som gör att saker inte behövs” medan andra gör det. Därför är det viktigt att byggnaden är lätt att förändra, men också att utrymmen kan användas ”till det som behövs i dag” samtidigt som man slipper kostsamma ombyggnationer. Sådana kan medföra att till exempel ventilation och låssystem inte stämmer (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07 (citat); 2008-11-19). Här berörs i bestämda ordalag (modalitet: t.ex. ”det går aldrig”) inbyggd flexibilitet (generalitet) snarare än flexibilitet för ombyggnad. Detta kan ses som en motsvarighet till Hertzbergers tankar om polyvalent form i arkitektur, där man kan ändra användning utan att ändra formen (1962; 2009, s. 146-149). De intervjuade bibliotekarierna tycker sig minnas att flera var angelägna om att byggnaden skulle kunna användas för olika ändamål och talar om invändningar mot bryggor, arbetsrum och grupprum (jfr kap. 8 ovan). Någon risk för att bokhyllorna inte skulle räcka till uppfattar de däremot inte (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

Byggnaden tillåter biblioteket att krympa eller expandera internt. Flera förändringar har redan skett genom att vaktmästeri och IT-enhet flyttat ut, och pedagogiskt utvecklingscentrum och lärarutbildningscentrum har flyttat in och därefter ersatts av studentkåren. Omgivningen är en potentiell begränsning för förändringar av byggnaden, men öppenhet i kombination med zonindelningar kan gynna flexibiliteten påpekar den dåvarande bibliotekschefen (Jansson, 2004-06-08). Enligt honom är huset rymligt med förtätnings- och expansionsmöjligheter inom sig. Han säger att utrymmen kan utnyttjas ännu bättre genom

att studenterna hittar de delar av byggnaden som inte tidigare har varit tillgängliga för dem. Det är /.../ den södra delen av byggnaden, seminarierummen och den här nya data-salen som de tidigare har varit utestängda från /.../ men som har kommit till oss, inte för att vi har behövt utrymmena, utan för att andra verksamheter har vuxit ur sina utrymmen

här i det här huset /.../ det som vi behöver framöver, det är studentarbetsplatser, datorarbetsplatser (Jansson, 2004-06-08)

Förändringar med ut- och inflyttade sekundära verksamheter som gjorts efter bibliotekets invigning beskrivs av arkitekten Lars Berlin som fullt tänkbara redan på designstadiet. Han hänvisar till trapphusens och hissarnas placering, uppenbarligen åsyftande deras anslutningar till de delar av biblioteket (i norr respektive söder) som går att avskilja från den stora hallen, för att lyfta fram byggnadens flexibilitet i det avseendet; ”de möjliga täta skotten ligger på ett sådant sätt att funktionerna kan skötas oberoende av varandra” (Berlin, 2004-07-22). Detta är också vad bedömningsgruppen nästan profetiskt tagit fasta på:

Oavsett vilket förslag som ger utgångspunkt för det fortsatta arbetet kommer sannolikt omdisponering av flera av de mindre yrkrävande funktionerna att ske. Förslagen redovisar genom sina principer en stor valfrihet i placeringen av dessa och därmed sambanden mellan dem, vilket gör dem utbytbara och relativt lättflyttade i planeringen. (1997-04-07, s. 9)

Just den stora hallen med bokhyllor är dock någonting som gör biblioteket speciellt och, som Berlin framställer det, sätter gränser för förändringsbarheten:

Vad man kan göra om mediabeståndet minskar, det är att man gallrar ut /.../ i de här mellanrummen, tar bort bokhyllor där och sätter arbetsplatser där, men då är det ju fortfarande inom bibliotekets verksamhetsområde /.../ om media minskar och studenter ökar så är det ju en bra lösning att göra så ... Men jag har svårt att se att huset är så pass generellt som sagt som att någon annan verksamhet skulle kunna vara där inne /.../ Det är klart man kan slänga ut alla böckerna i och för sig och ha en helt annan verksamhet, /.../ stort kontorslandskap. (Berlin, 2004-07-22)

Här förefaller Berlin trots allt (jfr avsn. 6.3.1.9, 7.2.2.2 ovan) lyfta fram särdrag hos biblioteksbyggnader. Det verkar inte som om han är benägen att åstadkomma ”överflexibla” designlösningar för att helt gardera sig för framtida förändringar och själv slippa sätta sig in i bibliotekets särdrag som byggnadstyp (jfr kap. 2 ovan). Den uppdragsförberedande arkitekten Ingrid Gustavsson säger dock ”att arkitekter över lag vill ha mer generella lösningar” (2007-03-23). Berlins kollega Joanna Heilig säger, apropå eventuell anpassning för olika användargrupper, att

det är klart att det finns någon sorts generalitet i huset, och i och med det så behöver man kanske inte ta ställning till det så skarpt, utan det kommer ju att fungera /.../ det som är bra det är att vem som än kommer /.../ kan orientera sig /.../ lätt. Det är ingen sluten och hemlig miljö (Heilig, 2004-07-22)

Bengt Keyser på Akademiska hus uttrycker sig ännu mer direkt än Berlin om hallens begränsningar för förändringsbarheten: ”Man kan inte tänka hur långsiktigt som helst och någonstans kan man väl alltid ställa om saker men det är

helt klart att en bibliotekshall som i Kalmar den är ju inte lätt att utnyttja till något annat generellt som kontor eller annat” (2006-08-15; Akademiska hus arkitekturåd Brunnberg uttrycker sig likartat 2006-02-14 – se avsn. 8.1 ovan). Byggnaden för lärarutbildning och högskolebibliotek i kvarteret Orkanen i Malmö beskriver han dock som ”en oerhört flexibel byggnad” och ”gigantisk kub” (Keyser, 2006-08-15). Gustavsson, som under flera år arbetat åt Akademiska hus (som betonar generalitet enligt Brunnberg, 2006-02-14) och som även arbetat med Orkanenbyggnaden, talar om generalitet hos byggnader som en möjlighet att göra dem mer ekonomiskt attraktiva. Hon säger att skönhet kan kombineras med enkelhet utan långt gången specialisering (Gustavsson, 2007-03-23; precis som Brunnberg och Keyser pekar hon på begränsningar för flexibiliteten hos byggnaden i Kalmar).¹⁹³

Bibliotekschefens syn på flexibilitet vad gäller belysning (se avsn. 8.3.3.2 ovan) delas av Klas Brunnberg. Han förefaller inte lägga sådana estetiska aspekter på belysningen som Heilig tycks göra då han säger att han tycker att undvarandet av punktbelysning var ”ganska logiskt med den här tanken om flexibilitet och rörlighet och vardagsrum” (Brunnberg, 2006-02-14). Brunnberg tycks betona driftsaspekter framför det estetiska även om han talar om punktbelysning ”av rumsskapande skäl”.¹⁹⁴ Här kan en arkitektdiskurs i termer av röst (voice/språk-

---

¹⁹³ Gustavsson säger att ”flexibiliteten är begränsad och det kan väl vara ett pris också för att man har haft en gestaltningstanke här som har varit viktig, men det är också något som jag har reflekterat över rätt så mycket efter /.../ Orkanenhuset, /.../ alltså vi var tvungna att ha ett bra pris, vi var tvungna att ha ett bra intresse från investerare och därför gjorde vi ett hus som skulle kunna användas på många olika sätt /.../ attraktivt för en fastighetsägare”. Hon säger att hon har uppfattat att man ”från universitets- och högskolesidan /.../ varit väldigt inkörd på precis vad man behöver just nu, och /.../ på Akademiska hus-sidan så har man ju sett till att göra det som hyresgästen har velat och /.../ sett till att ta betalt helt enkelt, och där kan jag tycka nu att det är ett väldigt slöseri, alltså att man skulle kunna få mycket bättre lokalekonomi för högskolorna om man gjorde mer generella byggnader. Akademiska hus /.../ skulle kunna erbjuda bättre hyror också och bättre hyresvillkor /.../ jag kan ju se att det är väldigt få verksamheter som är väldigt, väldigt speciella, och att man kan göra bra hus också samtidigt som man gör dem generella, det är jag också helt övertygad om /.../ jag tycker som jag sa innan att bibliotek ska ha lyxkänsla lite grand och att det ska vara skönhetsvärde, men det kan man få in i enkla strukturer också. Det jag menar är att man ska inte komplicera strukturen för mycket ... .. och den här strukturen den är ju inte riktigt enkel om man tänker sig någon annan slags användning /.../ det väldigt djupa huset och liksom enkelsidig kontorsdel” (Gustavsson, 2007-03-23; fastighetsägarens benägenhet att tillhandahålla det som verksamheten vill ha och kan betala för berörs också av Strid et al., 1999, s. 24, vilka i och för sig på flera ställen problematiserar satsningar på generella lokaler).

¹⁹⁴ Han säger att ”bra allmänljus är det viktigaste, och punktbelysning är väl bra /.../ av rumsskapande skäl /.../ men det här är ju en väldigt viktig del av driften, både /.../ en rimlig energiutveckling och lampbyten /.../ det tenderar att bli glödljus, så då är det ju både mera värmealstrande och kräver oftare lampbyten” (Brunnberg, 2006-02-14). I sammanfattningen av bibliotekets användarundersökning hösten 2004 står det att ”en del efterlyste även lampor på

ligt habitus) urskiljas (ungefär som hos Heilig när hon har invändningar mot den jämna ljusmiljön, 2004-07-22). Samtidigt återkommer högskolans dåvarande fastighetschefs hörnstenar ekonomi, gestaltning och miljö, dock med en antydning om att Brunnberg begränsar sin roll till att inte ha så långtgående tekniska synpunkter (2006-02-14).

De båda uppdragsförberedande och rådgivande arkitekterna (Gustavsson och Brunnberg) förefaller uppvisa en mellanställning mellan bibliotekarier och designande arkitekter när det gäller vissa aspekter av flexibilitet. Här påminner de om förhållningssätt hos bibliotekskonsulter och planerararkitekt i Lees (1985) och Iedemas (1997) undersökningar. Sådana medlare och katalysatorer i arkitekturprojekt har att balansera krav från ledande representanter för beställare och hyresgäster mot användares synpunkter och designande arkitekters ambitioner.

Bibliotekarien Ann Liljeström ger en antydning om att oro som framkom angående den vinnande designens flexibilitet gällde förändringsbarheten (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Brunnberg förefaller medveten om läsplatsbryggornas begränsningar för flexibiliteten men betonar kravet på generalitet och hur byggnaden svarar mot det; ”där är helt öppna plan /.../ som spänner helt fritt, och det är klart att på sätt och vis kan man påstå att det finns bindare här i form av de här väggarna som bestämmer med hyllorna ovanför”.¹⁹⁵ Han säger att ”den här möbleringen följer ju det men man kan ju möblera på vilket sätt som helst egentligen” (2006-02-14). Gustavsson har liknande reservationer. Biblioteket ”är ju rätt så oflexibelt i sin /.../ möblering för att /.../ hanteringen av det stora rummet med bryggor och kommunikationer och annat, det bestämmer ju var bokhyllorna ska stå någonstans”. Gustavsson säger att även om ”huset ser väldigt öppet och generellt ut så tror jag egentligen inte att det är så himla flexibelt när det gäller sin användning och sin möjlighet att förändras i användningen /.../ det är möjligt att man kan använda huset på andra sätt”. Gustavsson säger dock att det kanske blir ”svårigheter med dagsljus då” och att biblioteksfunktionen inte är särskilt flexibel. Enligt henne sätter bland annat pelare och bryggor ramar för möbleringen, och ”man kan inte göra hur som helst för då får man obalans i rummet. Det måste finnas någon slags symmetri mellan huset och inredningen” (2007-03-23).

Inredningsarkitekten Eva Kellander påpekar att pelare styr bokhyllornas placering och säger att bokhyllorna hamnat parallellt med väggar så att sikten ut begränsas (2007-10-17). Även den tidigare stadsarkitekten, som liksom Gustavsson och Kellander har viss erfarenhet av att designa byggnader, resonerar kring bryggorna och flexibilitet. Han säger att

---

borden, både för ljuset men även för att avskärma ett eget studieutrymme” (Wolke, 2004-12-08, s. [1]).

¹⁹⁵ Brunnberg avser möjligtvis väggar på bredden under bryggorna.

hur pass flexibelt det här är uppbyggt med sina bryggor och så, /.../ det tror jag man känner av när man har jobbat i det några år, vad det har för potential att förändra. Det är ju /.../ luftigt och det finns kanske möjlighet att göra något ytterligare inom skalet utan att tappa den bärande arkitekturen så att säga (Engström, 2007-10-17)

Arkitekten Heilig har delvis liknande saker som Brunnerberg att säga om generalitet och möblering. Heilig kommer också in på möjligheten att få in fler datorer i förhållande till de tryckta medierna. Hon säger, apropå sin upplevelse av att det inte är ”fullmöblerat”, att

det betyder inte att huset skulle varit format på ett annat sätt /.../ det är ju rätt så specialdesignade utrymmen under skeppen /.../ Utan minsta avbräck för huset som koncept hade du kunnat ha tätpackningssystem här, så att visst finns det expansionsutrymme /.../, och samtidigt finns det ju någon sorts utglesningsutrymme (Heilig, 2004-07-22)

genom möjligheter till friare möblering med fler datorarbetsplatser,

om utvecklingen går åt det hållet, utan att det behöver se konstigt eller misslyckat eller ödsligt ut. Så den generaliteten är inbyggd i att det finns många olika sorters rum /.../ och att tillgängligheten är god – att du kan nå dem på många olika sätt och på många olika punkter (Heilig, 2004-07-22)

Det sistnämnda möjliggörs bland annat genom de många trapporna (Heilig, 2004-07-22, 2009-01-09). I allmännare ordalag antyds här hur byggnaden framställs som flexibel med olika typer av rum vilket stämmer ganska väl med arbetsplatsdiskursen. Talet om generalitet finns redan i det designförslag från A-plan som Heilig har varit med om att utarbeta (se avsn. 8.1, 8.5.1.3 ovan).

9.2.5.1 Förändringsbarhet och enskilda agents prioriteringar

Heilig framställer förändringsbarheten hos byggnaden som en möjlighet att (vid eventuella senare ändringar) i högre grad uppfylla arkitekternas egna visioner på de punkter som hon inte riktigt verkar vara nöjd med (2004-07-22).¹⁹⁶ På

---

¹⁹⁶ Om sådant som hon inte är riktigt nöjd med säger hon att ”de där små punkterna ligger på någon sorts detaljnivå som du aldrig kan förutse, och det är klart, låser du en dörr kan du alltid öppna den igen. Har du fått för höga hyllor kan du faktiskt bära ut dem och bära in nya, och du kan också måla om. Om det nu görs eller inte, det spelar inte så stor roll egentligen”. Heilig säger dock att ”det skulle kanske ha varit den här idén om självdrag och lite mer handfast enkelt natur-, alltså driva själva byggtekniken några steg vidare /.../ Det är inget dåligt hus på det sättet /.../ men lite mer reda och redlighet kring byggtekniken, ja, möjligen. Det yttrar sig mera i krångliga anslutningar, detaljer här och var när betongen och lättbetongen ska samverka”. Heilig säger att i gavlarna är vissa delar bärande, medan andra inte är det, men ”det är fortfarande petitesseer”. Hon hade dock gärna haft mer tid att arbeta med möten mellan olika material (2004-07-22); A-plan ”strävade efter enkelhet, konsekvens och helhetssyn vid systemval, medan [den första] konstruktören i större utsträckning nöjde sig med ad hoc-lösningar på varje särskilt ställe” (Heilig, 2009-01-26; den andra konstruktören var mer helhets-

motsvarande sätt talar Keyser om brister i mindre detaljer ”men inte i husets uppbyggnad eller något sådant faktiskt utan det tycker jag har blivit väldigt lyckat”. De problem som han kan föreställa sig gäller underhåll av heltäckningsmattor och trägolv (2006-08-15).¹⁹⁷ Brunnberg förefaller nöjd med byggnaden så när som på någon enstaka punkt, caféet (2006-02-14). Detta har dock visat sig möjligt att utvidga (åtminstone kvantitativt). Även Gustavsson talar om caféet som inte helt tillfredsställande. Hon har också invändningar mot kompakt möblering och slutenheten i och kring personalens arbetsplatser (2007-03-23). Kanske är det möjligt för deltagarna i processen att (om inte annat för sig själva) åberopa förändringsbarhet för att komma vidare, inte bara när man tycker sig se brister och avvikelser från visioner i byggnaden efter processen, utan också under själva processen. Inte minst Heilig ger en antydning om att hon förmått sig till vissa eftergifter just med motiveringen att det går att göra ändringar senare. Inte bara arkitekter utan också andra deltagare i processen kan kanske förmås att kompromissa om de ser möjligheter till förändringar längre fram.¹⁹⁸ Här är det i så fall viktigt att kommunikationen fungerar; man måste kunna förmedla och ta till sig vad som är svårföränderliga basbyggnadsdelar och vad som är mer lättändrade inbyggnadsdelar (utan att nödvändigtvis använda just de termerna i det praktiska arbetet).

9.3 Högskolan i staden: extern logistik och utformning av campus

Förbindelserna på och mellan högskolans campusdelar har tillsammans med hänsyn till den omgivande staden lyfts fram i uppdrag (1996-12-12) och bedömning (1997-04-07; se ssk avsn. 7.4.2.1 ovan). Lars Berlin säger att arkitekterna

---

inriktad berättar Heilig, 2009-02-20). Dessa eftergifter kring ”grundläggande systemval för den bärande stommen” har ”inte inverkat negativt på den rumsliga strukturen, och bara minimalt på utseendet” (2009-01-23), men är ändå ett avsteg från Heiligs arkitektursyn (2009-01-25). Eftergifterna har också inneburit omfattande arbete vid projektering och byggande, samt potentiellt större kostnader i anslutning till hållbarhet, underhåll och eventuella fel och ombyggnader (2009-01-23, 2009-01-25).

¹⁹⁷ Ann Liljeström säger att spillt kaffe orsakat svårbehandlade fläckar på mattorna på bryggorna (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Den dåvarande bibliotekschefen berättar att ”det här stora parkettgolvet på bottenplanet” måste oljas och dessutom har behövt ytterligare expansionsspalter för att inte få bubblor vid omfattande fuktig väderlek (Jansson, 2004-06-08).

¹⁹⁸ En punkt som uppmärksammats under processen (Fröjmark, 1997-09-12) och där den dåvarande projektchefen och stadsarkitekten båda förefaller aningen missnöjda (Gustavsson, 2007-03-23; Engström, 2007-10-17) är fasaden mot gatan. Detta är någonting som är svårt att ändra i efterhand, men där har de designande arkitekterna fått igenom sin designlösning (Carlsson, 1998-01-15).

ville gestalta /.../ mötet mellan den yttre ordningen och en inre ordning, och därför har huset en entré /.../ både från gatan och från campus däremellan staden och högskolan ska mötas. /.../ om man ska höra ett enda ord som ska beskriva vår vision av huset så är det möte (Berlin, 2004-07-22)

Enligt Berlin finns mötet ”ganska tydligt inne i huset också” (2004-07-22). Precis som sin kollega Joanna Heilig (2004-07-22) beskriver Berlin bibliotekets utformning i termer av ordning. Bedömningsgruppen framhåller stråket och relationerna mellan campusdelarna i staden samt svårigheter med bibliotekets anslutningar till övrig bebyggelse.¹⁹⁹ Man betonar också att stråket genom campus bör bevaras: ”I Råta Linjens förslag diskuteras möjligheterna till en sammanbyggnad av de två husen, vilket teoretiskt är intressant men samtidigt skulle bryta stråket. Det har dessutom inte givit något övertygande svar på hur det gestaltningssmässigt skulle kunna genomföras” (1997-04-07, s. 2-3; jfr avsn. 7.3.1 ovan).

Inte bara extern logistik utan också uttrycksmöjligheter skymtar fram i materialet där relationer till omgivning och campus berörs. Bibliotekschefen Bertil Janssons kommentar till A-plans förslag samt en senare visionsformulering uppvisar manifest intertextualitet genom ett citat där biblioteksbyggnaders uttryck för biblioteks betydelse inom universitet framhålls (Drake, 1995, s. 67; Jansson, 1997-09-15, s. [6]; 1998-08-25, s. 8). Akademiska hus arkitekturåd Klas Brunnberg säger att biblioteken har blivit mer betydelsefulla som ”ankare” i en på senare tid mer informell universitetsstruktur. Eftersom andra lokaler tidigare haft högre prioritet än bibliotek och man då bara byggde ”det som var absolut livsnödvändigt”, har bibliotek när de väl byggts ”kunnat fylla en mycket större roll och kompenserat andra brister /.../ och då tagit på sig egenskapen att vara symbolbyggnader” (Brunnberg, 2006-02-14). Brunnbergs kollega Ingrid Gustavsson säger ”att biblioteket är en självklar och viktig symbolbyggnad för en högskola och ett fönster utåt, och det var ju en grund också för biblioteket i Kalmar” (2007-03-23). Bengt Keyser vid Akademiska hus använder inte ankarmetaforen men beskriver ungefär samma utveckling som Brunnberg.²⁰⁰ I visionen ingår

---

¹⁹⁹ ”Kvarteret utgör en del av högskolestråket mellan Lärareutbildningen i söder och en större samling institutionsbyggnader i norr och nordöst. Tomten är dessutom trång i förhållande till programmet och med bebyggelse som är svår att ansluta till, inte minst den några år gamla Centrumbyggnaden, vilken i skala och utformning framstår som en dominerande och relativt främmande kropp i nordöstra hörnet av kvarteret” (1997-04-07, s. 2; jfr avsn. 7.3.2 ovan).

²⁰⁰ Brunnberg säger att ”de symboliska värdena hos universitetsmiljön tycktes ju vara ointressanta. Det var lokalförsörjningen rakt upp och ner som gällde” (2006-02-14). Arkitekturprofessorn Claes Caldenby ”menar att /.../ biblioteket som mötesplats inte ingick i tänket under det ’rationella’ 1970-talet” (Samuelsson, 2008, s. 8). Enligt Brunnberg har biblioteken senare ”kommit till i en lyckligare tid” där de har haft viktiga roller; ”visioner bortom det, det tror jag inte jag kan ha” (2006-02-14). Intressant att notera med tanke på visionernas spännvidd är att Brunnbergs och Keyser uttåg här uppvisar en försiktig modalitet trots att särskilt den förre varit en nyckelperson vid formulerandet av uppdrag och utlåtanden. Detta kan möjligtvis

enligt Keyser att biblioteket är ett fysiskt och troligen också mentalt centrum i högskolan. En utveckling i riktning mot detta tycker han sig se i många biblioteksprojekt från 1990-talet och framåt. Han ”känner också att när man kommer i kontakt med dem som har huset nu /.../ så är de också väldigt nöjda med att huset /.../ är funktionellt och lever också upp till att vara den här speciella platsen för högskolan”. Keyser säger att han är ”mycket nöjd, och inte bara jag” (2006-08-15). Detta kan jämföras med uppdraget till arkitekterna, samt inte minst bedömningsgruppens utlåtande, för vilket Keyser och särskilt Brunnberg haft en viktig roll.

Biblioteket ges av bedömningsgruppen (1997-04-07) utrymme att vara lite avvikande från övrig bebyggelse just som bibliotek (s. 5). Detta framstår som konsekvent mot bakgrund av den bild som gruppen ger av befintlig bebyggelse (s. 2). De vinnande arkitekterna tycks ha löst även detta i linje med bedömningsgruppens preferenser; Heilig talar om ”mesiga” befintliga högskolebyggnader (2004-07-22), och bedömarna Brunnberg (2006-02-14) och Keyser (2006-08-15) betonar biblioteket som kompensation för tidigare byggnaders brister och som en del av ett centrum. Bedömningsgruppen, som annars vänder sig från överdriven monumentalitet, konstaterar att ”ställningen som symbolbyggnad inom högskolan fordrar åtminstone någon grad av monumentalitet” (1997-04-07, s. 6). Även här förefaller Keyser konsekvent i sina intervjuutsagor, då han säger att ”ett av förslagen var kanske mer i en skala som inte var så betydelsefullt så att säga som byggnad betraktat” (2006-08-15). Brunnberg är konsekvent i förhållande till sina tidigare utsagor om biblioteket som ankare samt i förhållande till bedömningsgruppens utlåtande om relationer mellan campusdelar. I förhållande till sin omgivning har biblioteket enligt honom en ”roll som ankare i en rätt utspridd högskolemiljö” vilket har mycket att göra med bibliotekets placering vid det stråk som finns mellan olika delar av högskolan. Biblioteket kompenserar dessutom brister hos det befintliga centrumhuset enligt Brunnberg (2006-02-14). Arkitekten Heilig (2004-07-22) och A-plans förslagshandlingar (1997-02-21, s. 1) ger inte heller någon positiv bild av bibliotekets granne centrumhuset. Även på den punkten tycks de designande arkitekterna ha delat de bedömande arkitekternas syn på miljön.

Bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman ger en framställning av hur biblioteksbyggnaden kunnat fogas in i den känsliga miljön, inte minst de radstående husen vid Stagneliusgatan i väster, genom att uppvisa två olika långsidor. Liljeström säger att biblioteket från gatan ser mer ut som ett radhus och ger ett betydligt lägre intryck än in mot gården (2005-07-07). Deras beskrivning av den färdiga byggnadens relationer till omgivningarna avspeglar bedömningsgrup-

---

ses mot bakgrund av att man inte tycks ha planerat särskilt medvetet för specifika arkitektoniska uttryck (jfr avsn. 9.2.4 ovan), samt som ett utslag av försiktighet i relation till mer biblioteksrelaterad expertis.

pens resonemang åtta år tidigare: ”De förslag (A-plans, Atrios och Strindbergs) som på ett enkelt och självklart sätt lagt den nya bebyggelsen i gatulinjen utefter Stagneliusgatan har därvid skapat ett tillskott som naturligt kan utgöra en del av stadsbilden” (1997-04-07, s. 2). Vidare:

Vad gäller dispositionen av huvudvolymerna följer alla förslagen i princip samma idé med en mer eller mindre enkel, smalare och högre huskropp, huvudsakligen med mindre lokaler, mot Stagneliusgatan respektive, i två av förslagen, också mot Nygatan, och en friare gestaltad kropp för den stora bibliotekshallen och angränsande funktioner in mot gården och stråket. (1997-04-07, s. 4; jfr avsn. 7.3.1 ovan)

I utlåtandet står det också att någonting som ”är avgörande för samspelet med den omgivande bebyggelsen /.../ är skala och proportioner, inte minst hos gav-larna” (1997-04-07, s. 4). Arkitekten Berlin säger att ”[e]ftersom kvarteret ligger i en stad där gatorna fungerar som någonting där man rör sig, så ville vi /.../ ge-stalta den här byggnaden så att den var ett möte mellan högskolan och staden” (2004-07-22). Hans kollega Heiligs beskrivningar ger en antydning om hur platsen genom att uppvisa en struktur med olika sidor fungerat som primärgenerator för gestaltningen av relationen mellan högskolan och staden (se även avsn. 7.3.2 ovan). Hon säger att ”platsen har ju egenskaper som i allra högsta grad har gjort avtryck i projektet. Det fanns någon sorts inre ordningstänkande som mötte den yttre verkligheten”, den nya byggnaden. I detta att byggnaden

mötte både staden och studenterna fanns en sådan tydlig kvartersstruktur /.../ att det gjorde avtryck, och det hoppas jag *syns* i huset, att det finns så pass olika sidor på det, och att [det] /.../ griper ut åt alla håll med sina entréer och sina öppna och klara adresser – inte bara en stor vägg åt ena hållet. Det finns inga baksidor (Heilig, 2004-07-22 (cit); 2009-01-26)

Inte bara i sin beskrivning av den färdiga biblioteksbyggnaden utan också i sina förslagshandlingar lyfter arkitekterna fram uppdragets (1996-12-12) betonande av byggnadens relationer till omgivningarna:

Biblioteket ska bilda knutpunkt i Kalmar Högskola och förstärka idén om ett campus i staden. I uppgiften ingår att föreslå och motivera byggnadens placering och karaktär med avseende på kvartersbebyggelse respektive friliggande hus av institutionskaraktär.

/.../

Byggnaden ska samspela med befintliga byggnader och entréer, och tillsammans med dessa skapa en meningsfull utemiljö.

/.../

Gestaltningen ska tydliggöra *möten* på alla nivåer till en urban helhet. (A-plan, 1997-02-21, s. 1 – kursiv. enl. orig.)

Arkitekturrådet Brunnberg framhåller sitt intresse för bibliotekets relationer till omgivande campusmiljö och stadsbebyggelse och säger att hans ”roll var från början att bedöma stadsbildsfrågor framför allt /.../ i relation till omgivande uni-

versitetsbebyggelse också”. Brunnberg berättar att han under processen också blev intresserad av bibliotek. Bibliotekschefen och lokalprogramskrivaren urskiljer han som viktiga företrädare. Brunnberg nämner att bibliotekschefen uppmärksammat det nya biblioteket vid dåvarande högskolan i Luleå, som Brunnberg beskriver som slutsten i en ganska bestämd komposition av campusområdet med ”rätt läge vid entrén” dit. Biblioteket fick där en avvikande skepnad ”men ändå, ja någon sorts primus inter pares /.../ biblioteket som både betjäna /.../ de andra funktionerna och är stöd för dem, och alla utstrålar ju den här vänligheten, avsaknaden av högtidlighet men ändå med stor värdighet” (Brunnberg, 2006-02-14). Avståndstagandet från påtagligt monumentala uttryck till förmån för det inbjudande går igen här. Vad som möjligtvis krävt extra arbete för att förankra det nya biblioteket hos de primära användargrupperna i Kalmar är högskolans spridning i staden (jfr kap. 8 ovan).

9.4 Det zonindelade biblioteket

Zonindelningen i biblioteket har fått mycket utrymme i visionen samt i design, bedömning och förankring av det genomförda förslaget. Deltagarna i processen har uttryckt både uppskattning av och invändningar mot renodlingen av zonerna och relationerna mellan dem.

9.4.1 Cirkelar blir rätlinjig pirog: klara, mer eller mindre täta gränser

Bibliotekschefens cirkelmodell har uppmuntrat en tydlig zonindelning även sedan den vikts som en pirog (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08) och fått ett mer linjärt uttryck (Berlin, 2004-07-22). Bibliotekschefen beskriver sin och biblioteks nämndsordförandens modell med bibliotekspersonalen som hjärta i cirkelarna och därefter ”mötesplatsen mellan personal och användare eller studenter, arbetskamrater som vi kallar dem. Mötesarean, det är ju själva katalogdelen och sökstationerna,” en yta som rymmer många datorer och personliga möten mellan användare (studenter) och personal. Utanför denna söker studenterna

sitt /.../ från två håll: från att ha konsulterat katalogen och haft en dialog med bibliotekspersonalen, så går man ut i mediasamlingen, och från mediasamlingen så går man till nästa sfär, det vill säga arbetsytorna, studenternas egna arbetsytor /.../ Eftersom vi inte hade en tomt som rymde detta så drog man [arkitekterna] ett streck igenom [cirkelarna/sfärerna], och sedan så kom personalen att vara i mitten på nederplanet, medietorna och så de perifera arbetsytorna. (Jansson, 2004-06-08)

Det finns tydliga tecken på att modellen haft inflytande på designarbetet. Bedömningsgruppen betonar likheter, inte minst vad gäller orienterbarhet, mellan de två förordade förslagen:

I dessa samlas mindre rum – kontor och grupprum – på ett logiskt sätt i huskroppen mot Stagneliusgatan medan de stora mediabestånden och läsplatser knutna till dessa på olika sätt tar plats i den stora hallen. I båda förslagen är de olika funktionerna tydligt orienterade utefter en genomgående huvudaxel från entrén i norr genom hela biblioteket och som på ett likaså tydligt sätt markerar gränsen mellan ”längan” och ”hallen”. (1997-04-07, s. 7)

Bibliotekschefen betonar det vinnande förslagets tydlighet och lyfter samtidigt fram arkitekternas expertis. De har åstadkommit en ”lättläst” byggnad med ”snörräta rader och tydliga rum” och ”en sådan disposition så det finns egentligen inga tvivel om vart man ska gå”, och dessutom uttryckt det väl i sina förslagshandlingar (Jansson, 2004-06-08). Bengt Keyser på Akademiska hus talar också om att det är tydligt och lätt att hitta; när ”man kommer in i huset så tror jag man väldigt väl ser vad man ska göra”. Han säger också att bibliotekschefens skiss ”var väldigt tydlig, och på något sätt blev det bilden för det förslag som valdes”. Keyser berömmar överskådlighet och förbindelser i biblioteket med tydliga avdelningar för samlingar, sökstationer, läsplatser och grupprum. Han tror att det är en stor fördel med bokbeståndet på ett plan och är också nöjd med bryggorna (2006-08-15).

Även om bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman inte förefaller ha uppfattat något tal om uttryck för informationsteknik, visar fortsättningen av deras svar på frågan om sådana uttryck att de har lätt för att beskriva byggnaden som planerad för tydlig zonindelning och orientering. Liljeström säger att hela huset skulle ha en tydlig logistik. På plan 1 är samtliga medier samlade i östra delen, i mittstråket finns datorer för informationssökning samt reception, och personalens rum är samlade i västra delen. Plan 2 är studenternas yta. Här arbetar man vid datorerna eller använder grupprum och studieplatserna på bryggorna (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Rehnman säger om plan 1 att där skulle ”mötet mellan personal och studenter” ske vilket skulle vara framträdande (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Bibliotekschefens cirkelmodell har, trots tidiga farhågor kopplade till frågan om att blanda eller ”samla media och läsplatser var för sig” (Bibliotekspersonal, 1997-04-17), uppenbarligen slagit rot hos åtminstone några av hans medarbetare på biblioteket. Arkitekterna betonar tydlighet i zonindelningen genom en klar gräns mot personalutrymmena i kontaktytan mellan personal och besökare (jfr kap. 8 ovan) men är också öppna för viss uppluckring av renodlingen av zonerna genom möblering (se avsn. 9.4.2 nedan).

Bedömningsgruppens (1997-04-07, s. 8) framhållande av eventuell anpassning från användarnas sida (se även liknande utsagor från arkitekterna vid A-plan i avsn. 7.4.2.3 ovan) avgör inte omedelbart de diskussioner om ljudmiljön som uppstår kring A-plans förslag, där gränsen mellan medier och studieplatser gjorts akustiskt ganska öppen. Inglasning övervägs även i utlåtandet från Göran Gellerstam (1997-04-29, s. 4). En till formen förutsäggande utsaga om detta åter-

finns flera månader senare hos biblioteksgruppen, som säger att ”skeppen görs helt isolerade genom plexiglasväggar (i olika höjd på de båda sidorna). Skeppen skall göras flexibla – kunna nyttjas dels för tyst inläsning (läsplatser) och dels för gruppdiskussioner/projektarbeten (4-8 studenter)” (Koch-Schmidt, 1997-09-30). Oron tycks dock ha varit obefogad på vissa punkter, som konversation mellan de öppna läsbryggorna, enligt bibliotekarierna Liljeström och Rehnman. Dock har ljudproblemen ökat i den öppna foajédelen (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07, 2008-11-19). Zonindelning behöver alltså inte skapas enbart genom väggar (med eller utan beaktande av risker för ljudstörningar). En akustisk rådgivning har visat att biblioteksbyggnaden har en efterklang lämplig för verksamheten men att ljudstörningar från caféet kan lindras något genom glasväggar (Berg, 2008-02-28; risken för buller från cafédelen berörs redan av Gellerstam, 1997-04-29, s. 4). Under mina besök (ssk april 2008) har jag upplevt ljudstörningarna från cafédelen som mer påtagliga senare på dagen, möjligtvis på grund av att de då inte maskeras så mycket av grupparbeten inne i biblioteket.

Särskilda tysta utrymmen framställs som mindre angelägna av flera av medlemmarna i bedömningsgruppen. Den dåvarande bibliotekschefen Bertil Jansson säger att ”det är klart att en arbetsmiljö kan vara tyst i och för sig”, men att man under arbetet med biblioteksbyggnaden vid mitten av 1990-talet inhämtade intryck och

såg ju att tysta läsrum som låg avsidet, det var inga populära platser att jobba på, och därför ville vi inte heller ha det, och det har ju visat sig att det tysta läsrummet som vi har här nu, det används inte speciellt mycket. Man söker sig till publika utrymmen /.../ Det känns som om det finns ett behov av att se sina studentkamrater ... det verkar inte som om ett behagligt mummel /.../ är så störande, utan det kan snarare vara entusiastmerande (Jansson, 2004-06-08)

Jansson berättar om enstaka klagomål men menar att studenterna i stor utsträckning hanterar eventuella störningar själva, samt att mediasökning på bottenplanet innebär få samtal som kan fortplantas upp till arbetsplatserna, där dessutom enligt honom inga klagomål på ljud mellan bryggorna förekommit (2004-06-08). Janssons (och Liljeströms) efterträdare som bibliotekschef, Anders Rydquist, nämner att studenter har klagat på ljudnivån. Han säger dock att studenterna gillar ”spaningsfaktorn” i den stora hallen med bryggorna och att de har beskrivit det som Sveriges bästa bibliotek i det avseendet. Bristen på grupprum medför att många grupparbetar på bryggorna. Man har med stöd av den akustiska rådgivningen övervägt att sätta in glasväggar vid trappor och den första bryggan eftersom det förekommer ljudstörningar från foajén där caféet byggts ut. Skyltar vid bryggorna ska uppmuntra studenterna att inte prata för högt. Bibliotekschefen har informerat klagande studenter om att det finns tyst datorsal och tyst läsesal. Precis som sin företrädare konstaterar han att få sitter där, så någon utbyggnad är inte aktuell så långt. Enligt Rydquist verkar det som om studenter vill be-

finna sig i centrum, och de tysta läsesalarna är lite undanskymda (2008-03-27). Biblioteksrådet har behandlat önskemål om ett större och bättre ljudisolerat tyst läsrum, men med hänvisning till lokalbrist har man nöjt sig med planer för bättre ljudisolering (Andersson, 2007-10-01, s. 1). Observationer som jag gjort (2007-10-17, 2008-04-14, 2008-04-15) ger en bild av besökares aktiviteter i biblioteket där arbete i grupp och/eller inom synhåll för andra besökare dominerar. Mitt på dagen är de flesta grupprummen, studieplatserna och datorarbetsplatserna upptagna. Den tysta datorsalen är däremot långt ifrån fullsatt, och den tysta läsesalen används av några få vid observationstillfällena (dag- och kvällstid).

Keyser säger att han fått intrycket att "ljudnivån varit god". Han "tror att också tiden har ändrat sig i tänkandet i det här att biblioteket är inte den oerhört tysta miljö i stort som det var förr". Keyser säger att vissa bibliotek har avvecklat sina tysta läsesalar, samt att

något som ju har vuxit fram är ändå det här att man vill sitta tillsammans. Läsplatser och gemensamma studieplatser och så, det är ju ett behov som bara har ökat. Jag kan ju gå tillbaka till när jag studerade för herrans många år sedan fanns inga läsplatser. Då satt man hemma och studerade (Keyser, 2006-08-15)

Även arkitekturrådet Klas Brunnberg och Torsten Tunebro vid Akademiska hus uppmärksammar den förmodade acceptansen för en något högre ljudnivå och vilken typ av material och utrymmen som en motsvarande byggnad kan omfatta. Om det "att man valde hårda golv" säger Brunnberg att diskussionen var "rätt så livlig". Även om "man lämnar den traditionella bibliotekstystnaden" och accepterar "en dämpad samtalston /.../ så var det inte säkert att man accepterade hårt golv därför att man var rädd att just den låga samtalstonen skulle bli någonting annat /.../, men det har så vitt jag förstår funkat och är väl mer eller mindre standard nu alltså, det är oljade trägolv" (Brunnberg, 2006-02-14).²⁰¹ Tunebro säger att "samtidigt så tror jag i dag att det här med tysta platser det är inte lika viktigt som det var kanske bara för en tio, femton år sedan utan nu upplever man ibland att det är de stökigaste platserna som är kanske populära, i alla fall när vi har varit och tittat på bibliotek". Enligt honom fick man vid ett besök i Delft intrycket att besökare helst studerade där de kunde se andra besökare komma (2006-03-07).

Även om gränserna mellan zonerna är mer eller mindre öppna i Kalmar, är de ändå tämligen svåra att flytta eller helt eliminera. Grupprum och personalkontor avgränsas av betongväggar, och bryggorna på sina pelare skiljer studie- och datorarbetsplatser från bokbeståndet.

---

²⁰¹ En liknande utveckling beskrivs av arkitekten Hans Tirsén (Brännmark, 2004, s. 45).

9.4.2 Förändringsbarhet och renodling inom och mellan zoner: mysigt och blandat?

Zonindelningen har skapats på flera förändringsbarhetsnivåer. Med Ekholms (1987) terminologi är det basbyggnadsdelar, inbyggnadsdelar och inredning som stödjer zonindelningen av biblioteket och ger skiftande utrymme för förhandlingar och diskursiv och fysisk omkonstruktion (jfr Iedema, 1997; Gieryn, 2002). Grupprummen och personalens arbetsplatser är samlade på var sitt plan i den "tunga" delen av byggnaden och är därmed åtskilda från varandra och resten av verksamheten av golv och väggar som endast i ringa utsträckning kan öppnas. Här begränsar basbyggnadsdelar möjligheterna att förändra gränser och relationer mellan zonerna (jfr dock avsn. 8.5.2.3 ovan om strukturellt försvar som eventuell orsak till detta). Enskilda grupprum och arbetsrum skapas däremot genom mer eller mindre fasta väggar vilka alltså i hög grad utgör inbyggnadsdelar. Här kan byggnaden ändras även sedan den tagits i bruk (se avsn. 8.4 ovan). Mer eller mindre renodlade zoner kan även skapas genom möbler (inredningsdelar) vilket ger förhandlingsutrymme långt fram i processen. Arkitekterna tycks ha fått ge efter; de "skulle /.../ ha kunnat tänkt /.../ att man hade /.../ sprängt in lite läsplatser här nere också" (Berlin, 2004-07-22). Klas Brunnsbergs rapport (1998-02-28) från studiebesök ger i positiva ordalag en beskrivning av viss blandning av medier och sittplatser, även om den också ger ett eko av den valda byggnadslösningen i Kalmar med "genomsiktighet" (Jansson, 2004-06-08) och mediabestånd i ett mönster av höga och låga hyllor som motsvaras av takets fönsterförsedda upphöjningar (här finns alltså exempel på hur rapporten har potential av diskursiv resurs för förespråkare av olika varianter av den beslutade designen).²⁰² Den inkallade experten Göran Gellerstam tycks ha tagit fasta på bibliotekspersonalens (1997-04-17) uppmärksammande av frågan om att blanda eller samla. Han skriver:

Man bör pröva sig fram i fråga om studentarbetsplatser/läsplatser insprängda i bottenvåningens litteratursamlingar. På samma sätt bör man kunna pröva att blanda upp de skåp i gårdshusens läsplatser (plan 2) med litteratursamlingar av olika slag. Att ha litteraturen samlad på ett plan är e[n] av A-plans stora förtjänster, men principer kan gärna ha medvetna undantag. Miljömässigt löper annars plan 2 vissa risker att bli en alltför steril miljö. (Gellerstam, 1997-04-29, s. 3; jfr avsn. 8.2.2, 9.2.4 ovan)

---

²⁰² Om Cranfield skriver Brunnsberg: "Den samlade formen ger omedelbart överblick och orientering över mediaplånen. Det utesluter inte att det finns platser insprängda med en påfallande intimitet – rum i rummet, skapade av mediauppställningen. Detta understryks av en nyanserad dagsljusbehandling, som ger varje plats i biblioteket sin egen unika relation till dagsljuset. Ytterväggarna är helt uppglasade och avskärmade med utvändiga, fristående ställningar med aluminiumlameller. Variationerna från plats till plats i dagsljuset skapas både av mediauppställningen och av lanterniner i det välvda yttertaket med skärmar som formar spridningen på ett mycket välberäknat sätt" (1998-02-28, s. 6).

Frågan om att samla eller blanda tycks, vad gäller möjligheterna för studenterna att klara sig själva i biblioteket, ha fått ett klart svar hos bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman med utgångspunkt i bibliotekets inredning och fastare inre struktur. Liljeström säger att det var viktigt med en tydlig logistik med medier samlade i en följd enligt klassifikationssystemet och utan ”olika smågrupper med möbler” mellan bokhyllorna. Det skulle vara tydligt och lätt att hitta (2005-07-07). Liljeström och Rehnman funderar på om bibliotekspersonal i anslutning till mediabeståndet, som Rehnman uttrycker det, ville ha ”lite mer bord och stolar”, men ingen av dem tror att det var någon stor fråga (2005-07-07). Uppdelningen mellan medier och arbetsplatser får beröm i ordalag som avspeglar bibliotekschefens ord om att ”studenterna ska klara sig själva” (Jansson, 2004-06-08); Liljeström säger att det fungerar bra och är en tydlig logistik, och Rehnman berättar att det var ”en grundtanke från början” att studenterna i stor utsträckning ska kunna hitta själva. ”Det skulle verkligen vara enkelt och [väl]skyltat”. Liljeström sammanfattar uppdelningen och säger att plan 2 är studenternas arbetsyta och på plan 1 finns medier och datorer för informationssökning (2005-07-07).

Bibliotekschefen framhåller att högskolebiblioteket inte är ett ”cosy corner” (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat); det skulle inte vara några myshörnor med soffor (Jansson, 2002-06-25; se även avsn. 7.5.3.1 ovan). Han säger att medier och arbetsplatser skulle skiljas åt för att de som söker medier respektive arbetar med annat i biblioteket inte skulle behöva vara rädda för att störa varandra (Jansson, 2004-06-08). Den uppdragsförberedande arkitekten Ingrid Gustavsson antyder däremot att hon kan tänka sig mer varierad inredning. Hon beskriver beståndszonen som en ”bokhyllskog” (2007-03-23; se även avsn. 8.3.3.2 ovan). Den designande arkitekten Joanna Heilig pekar på möjligheter att luckra upp mediabeståndszonen med hänvisning till förutsägelsen om att

pappersmedia skulle minska på bekostnad av annat, och då skulle ju de här mellanrummen kunna möbleras på ett öppnare och friare sätt /.../ man skulle ju kunna tänka sig att det går dithän att det här blir mera datastationer, i de här mellanrummen ... men när vi ritade de första inredningarna så strödde vi in små läsbord (Heilig, 2004-07-22)

Enligt Heilig ville inte bibliotekschefen ha sådant; ”han tyckte inte det var strängt nog så det försvann på vägen”, en avsedd men inte förverkligad ”blandning mellan låga hyllor och lite läsplatser emellan”. Heilig säger att ”visst kan det glesna på det sättet och /.../ gå mera mot sökstationer och sådant även i den här miljön, men det tyckte ju inte han var så snyggt”. Hon påpekar att fåtöljerna ”försvann ut i kanten” och tänker närmast på de fasta roterbara stolarna utefter glasfasaden vid hallens ena långsida (2004-07-22).

Figur 18. Sofa på plan 2 i södra delen av biblioteket (foto: förf., 2008-04-14; se även fotnot 94 i avsn. 7.5.3.1 ovan).

Figur 19. Roterbara stolar på huvudplanet vid den långa glasväggen mot gården (foto: förf., 2008-04-14).

Bibliotekschefen tyckte att de fasta snurrstolar som fanns vid tidskriftsavdelningen vid hallens borte (södra) kortsida var mindre motiverade än ”spanarplatserna” vid glasväggen (Jansson, 2004-06-08 – ej inspelat). Inredningsarkitekten berättar att snurrstolarna var hennes förslag och att de vid tidskrifterna var mindre uppskattade än de som är vid fönstren (Kellander, 2007-10-17).²⁰³ Arkitekten Heilig tycks trots allt ha varit benägen att acceptera eftergifter vad gäller inredningsdelar (2004-07-22).

9.4.2.1 *Personalutrymmen, arbetssätt och förändringsbarhet*

Flexibiliteten går igen i användning och förändringsbarhet både i personalutrymmen och mer publika utrymmen. Den dåvarande bibliotekschefen kopplar, genom sin vision om en mer öppen arbetsmiljö för personalen, flexibla lokaler till flexibilitet i arbetssätt. De av honom förespråkade inslagen av kontorslandskap i bibliotekspersonalens arbetsutrymmen syftade till ”den kreativa kommunikationen, och satt man i grupper om tre så skulle det inte vara besvärande”. Plats skulle ha funnits för samtalsrum men även för enskilt arbete. Chefen säger vidare att ”den här samhörigheten, utbytet med kollegor så som vi la upp det i funktionsgrupper, det skulle fungera väldigt väl” (Jansson, 2004-06-08). Även han själv skulle ha suttit i kontorslandskapet och ville kalla sina medarbetare (precis som studenterna – se avsn. 9.4.1 ovan) för arbetskamrater. Förvaltningen föredrog dock termen medarbetare, vilket enligt bibliotekschefen är någonting som chefer har och som utesluter att man bygger kontorslandskap där alla är arbetskamrater. Förutom samhörigheten tror bibliotekschefen också (precis som bedömningsgruppen skrivit om öppenheten i biblioteket i allmänhet – se avsn. 7.4.2.3 ovan) att öppna utrymmen bidrar till att man dämpar sig till en låg ljudnivå (Jansson i Jansson & Kellander, 2007-10-17). Han säger också att arbetsmiljön ”kan bli möblerad med mycket grönt” vilket skulle ge

²⁰³ Förutom vid den långa glasväggen finns roterbara stolar i det utvidgade caféet (april 2008).

väldigt mycket utrymme för fantasi /.../ man hade ju kunnat skapa en fantastisk miljö utan väggar, men det fanns ingen önskan att göra det, man ville ha sitt rum, det var viktigt, och en person i ledande ställning sa till mig att ”Bertil, människan är en biologisk varelse och de behöver sitt revir”. Så är det, och då fick det bli så. Jag hade ju gärna sett möjligheter till mobila arbetsplatser också (Jansson, 2004-06-08)

Apropå arbetsrum på olika plan i byggnaden och eventuellt kommande behov av fler arbetsrum är det inte bra om någon/några i personalgruppen skulle behöva sitta långt ifrån den övriga personalen eller verksamheten säger Ann Liljeström (i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).²⁰⁴ Bengt Keyser förefaller bejaka förändringsmöjligheterna med hänsyn till olika individers preferenser. Han säger att man kunde förändra

kopplingen mellan de allmänna delarna och de delar som är personaldelar, och /.../ där gjordes de ju så att man mer kunde anpassa dem till traditionellt kontorsrum, och det har väl växlat sedan och det har man väl hanterat i efterhand till och från, men den ursprungliga tanken var ju att ha det väldigt väldigt öppet, och sedan vet vi ju att vi kan alla tycka att det är bra att ha sin egen arbetsplats så man kan stänga om sig²⁰⁵ /.../ den möjligheten fanns ändå i /.../ uppbyggnaden att man kunde hantera det, och det har man då gjort sedan i efterhand på olika sätt /.../ det har i alla fall varit resultatet att man har faktiskt tror jag kunnat tillgodose de variationer i tänkande över tiden som kommer. (Keyser, 2006-08-15)

Flexibilitet har förekommit under processen men också möjliggjorts genom byggnaden. Arkitekten Lars Berlin tycks minnas arbetet kring personalutrymmet och dess gräns som en ”critical incident” och beskriver (om än inte med de termerna) blandningen av basbyggnadsdelar och inbyggnadsdelar. Han säger att

det syns rätt tydligt i det här förslaget så är det ju bara ett enda stort utrymme här [visar ritning där personalen har ett enda stort rum] /.../ Vi föreställde oss att det var öppet här, men att det ändå fanns en slags halvgräns här mot hallen alltså som beskrevs av den här bilden²⁰⁶ /.../ många av de här tvärväggarna har ju kommit på /.../ personalens begäran, att de inte ville sitta i ett kontorslandskap utan var och en ville ha sitt rum. Sedan /.../ under projektets gång var det några stycken som ändå kunde tänka sig att sitta i ett litet större rum, så då gjorde man nästan som ett experiment; en bit av det där uppförde man aldrig

²⁰⁴ I en amerikansk översikt över akademiska biblioteksbyggen kring sekelskiftet 2000 fann Damon D. Hickey (Crosbie & Hickey, 2001) att i några bibliotek tycktes personal, som tidigare haft trånga och ofunktionella arbetsplatser, vilja ha egna rum och större enskildhet, detta dock till priset av att relationerna i biblioteket inte nödvändigtvis blev mer funktionella. Hickey fann dock även ett exempel på bibliotekarier som ville vara mer tillgängliga för både personal och besökare (s. 16).

²⁰⁵ Arkitekten Christer Malmström, som ritat Almedalsbiblioteket i Visby, Södertörns högskolebibliotek i Flemingsberg och tillbyggnaden av universitetsbiblioteket i Växjö, säger i ett reportage att ”[b]ibliotekarier behöver avskildhet när de inte tillbringar sin tid ute på golvet. I Södertörn sitter bibliotekarierna mer avskilt, om man jämför med Visby. Det har sin förklaring i att Visby är så litet, där har man en mindre organisation” (Samuelsson, 2008, s. 9). Personalen i Visby lyckades dock få igenom ändringar av arkitektens förslag ”att biblioteket inte skulle ha enskilda arbetsrum, utan öppna kontorslandskap” (Eriksson, 2005, s. 44).

²⁰⁶ Jämför figur 15 i avsnitt 8.3.3.3 ovan.

väggarna i, utan skulle möblera på ett annat sätt. Och det föll tydligen väl ut. När vi var där sist så var det flera som ville jobba på det viset. (Berlin, 2004-07-22)

Förändringsbarhet kostar men är möjlig, särskilt om inte basbyggnadsdelar berörs. Väggar som hör till inbyggnadsdelar är lätta att ta bort och lägga till. Här är det fråga om flexibilitet i form av ombyggnad. Viss individuell kontroll av byggnaden, till exempel ombyggnad för dem som föredrar att ha egna rum, är därigenom möjlig om överordnade och ekonomi tillåter (Liljeström säger, i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07, att det kostar femtiotusen att sätta upp en vägg). Byggnaden tillåts därmed att efter önskemål begränsa eller i varje fall dämpa vissa arbetssätt och beteenden (så som ständig beredskap för kontakter med besökare).

9.4.3 Omdiskuterad kontaktyta mellan personal och besökare

Bibliotekschefen framhåller att ”det som är intressant i biblioteksmiljöer, det är ju mötet mellan dem som jobbar på biblioteket och dem som använder biblioteket i olika avdelningar” (Jansson, 2004-06-08). Enligt cirkelmodellen och genom dess gestaltning i byggnaden gränsar personalens arbetsutrymmen till infostråket och därmed de publika utrymmen som många passerar inte minst på väg till samlingar (ssk längre in på huvudplanet) och studieplatser på bryggorna. Kontaktytan mellan personal och besökare har varit en källa till diskussion under processen även utanför biblioteket och de centrala agenterna. Prefekten för den naturvetenskapliga institutionen säger att det är viktigt att ”utforma informationsplatserna så att man får hjälp och att mötet blir enkelt mellan användaren och personalen” (Hallmer, [1997] – understrykn. enl. orig.; i samma mening nämner han dock också ”rum åt personalen”). Högskolans dåvarande fastighetsansvarige Bengt Sedvall säger att man vid studiebesök ”kunde se en del dåliga exempel” där bibliotekspersonalen var avskärmad från besökarna. På det dåvarande högskolebiblioteket i Örebro, som byggdes förhållandevis tidigt, ”sitter personalen /.../ långt ifrån verksamheten med låsta dörrar”. Åtminstone de delar av bibliotekspersonalen som arbetar med stöd till besökarna bör enligt Sedvall ”vara nära nyttjarna av biblioteket”, vilket han säger är fallet i Kalmar. Enligt honom har man där i ganska stor utsträckning förverkligat modellen med bibliotekspersonal i kärnan och därefter utrymmen för informationssökning, medier och studier (2005-08-10). Lokalplaneraren Torsten Tunebro berättar att han tilltalades av förslaget i Kalmar och säger att

om man ser någon trend i det hela då tycker jag att det har öppnats upp på något sätt. Förut var /.../ arbetsrummen /.../ någonstans dit ingen nådde och så gick man ut till sina diskar /.../, men nu tycker jag ändå det finns en tendens att arbetsrummen ligger så att man nästan har en visuell kontakt och kan påkalla intresse /.../ Det var ju framför allt som du säger bibliotekschefen som tyckte det och det här förslaget kan man ju säga ... tyckte jag nog kanske var det som kom närmast den här öppenheten. (Tunebro, 2006-03-07)

Även om bibliotekschefen alltså tycks ha haft allierade i sin vision om kontaktytan mellan personal och besökare lyfter han också fram svårigheter med upplevelser och attityder hos bibliotekspersonalen. Han säger att ”det är många som upplever det som stressande att de alltid är tillgängliga” och han framställer det som ganska svårt att avskaffa ”begreppen inre och yttre tjänst” (Jansson, 2004-06-08). Tillgänglighet som en källa till stress för bibliotekets personal berörs också i en sammanfattning av en användarundersökning senare samma år (Wolke, 2004-12-08, s. [2]). Akademiska hus arkitektråd Klas Brunnberg (1998-02-28) rapporterar från studiebesök i England att ”[d]et disciplinerade lugnet och tystnaden trots den helt öppna lösningen” hos universitetsbiblioteket i Cranfield ”förklaras till en del av att det endast betjänar post-graduate-studenter och forskare, dessutom i ett isolerat campus där ströbesöken givetvis är mer sällsynta. Mängden besökare förefaller också beskedligare” (s. 5). Större delen av bibliotekspersonalen där arbetar i öppna utrymmen, vilket ”kommenterades av personalen på Harrow som att den utsatta arbetsplatsen på Cranfield och den koncentration på arbetet som den kräver innebär att personalen – andligen och/eller bokstavligen – är tvungen att vända ryggen mot besökarna för att klara arbetet” (s. 5-6). Så långt är rapporten inte ett absolut stöd för öppna personalarbetsplatser, eftersom den lyfter fram en skillnad mellan livliga bibliotek med fokus på studenter (Harrow) och bibliotek med lugnare miljö och forskare som främsta användargrupp (Cranfield). Bibliotekarierna Ann Liljeström och Jan Rehnman vittnar om hur även bibliotekspersonalen för att stärka sina ståndpunkter tagit fasta på mer eller mindre bra designlösningar och utsagor kring dem vid olika studiebesök på bibliotek i Sverige (2005-07-07). Med tanke på hur studiebesök kunnat användas som diskursiva resurser är Brunnbergs kommentarer kring möteszonens utformning vid högskolebiblioteket i Kalmar intressanta. Han säger att många som är ovana vid att sitta i landskap och motståndare till det vänjer sig vid det.

För oss som arkitekter har det aldrig varit några bekymmer därför att traditionen är ju att man sitter öppet i ett arkitektkontor; man sitter inte i bås utan man har dessutom inte höga hyllor mellan, som ju är vanligt i många kontorslandskap att de bygger upp sina egna rum i rummet på något sätt. Men just för att kunna säkra en kommunikation över borden /.../ så har man /.../ aldrig högre än avlastningsbordsnivå, så att det är klart att vi är lite part i målet när vi pläderar för det /.../, men samtidigt är det ju många verksamhetsföreträdare i andra verksamheter som tycker av ideologiska eller idémässiga eller andra skäl att det är bra med landskap /.../, och det är ju inte alltid bara det är fråga om lokalekonomi (Brunnberg, 2006-02-14)

Brunnberg resonerar utifrån studiebesöken kring strävan efter öppenhet i relation till personalens arbetsmiljö och säger att ”det är intressant att jämföra med utvecklingen i Danmark som ju inte riktigt går lika hastigt åt det här hållet. Vi var på studiebesök inför det här på Landbohøjskolen som ju är en tämligen högtidlig historia /.../ med mycket, mycket monumental inslag”. I nya universitetsbibliotek som man besökte i England däremot ”så var det /.../ i vardagligaste la-

get /.../ inte minst så som personalen hade det där med cellkontor” som kunde rymma flera personer ”med bok- och papperstravar /.../ och ganska hårt slitna miljöer”. Brunnberg ser engelska bibliotek som vägledande när det gäller vardaglighet och att vara inbjudande och inte skrämja potentiella besökare, utan ”fylla den här rollen att vara den främsta studiemiljön”.²⁰⁷ Han berättar att man i Kalmar diskuterade bibliotekspersonalens utsatthet i yttre tjänst och ”möjligheten att dra sig tillbaka tydligare till det egna kontorsrummet”. Brunnberg uppfattar bibliotekschefen som mycket drivande när det gällde att göra personalen ”beredd att möta världen” (2006-02-14).²⁰⁸ Brunnbergs beskrivning överensstämmer i stor utsträckning med den syn som bibliotekschefen ger på kontakterna mellan personal och studenter. Chefen lyfter fram för hans vision gynnsamma restriktioner hos utrymmet (”för trångt helt enkelt”) som ett skäl till att avstå från informationsdisk mellan personalens arbetsplatser och den mer publika ytan (Jansson, 2004-06-08). Joanna Heilig undrar om det inte kan ha varit ett kommunikationsproblem kring möteszonen mellan personal och besökare:

Jag vet inte hur jag ska tolka /.../ bibliotekschefens alla ord, alltså jag tycker vi har gjort en tolkning av det. Man måste tillåta tanken att han kanske menade något annat eller mer, och det faktum att vi kanske inte använde samma ord om saker och ting visade sig i öppenhetsdiskussionen kring den här zonen, där han menade fysisk öppenhet och vi menade psykologisk öppenhet. (Heilig, 2004-07-22)²⁰⁹

Bibliotekschefen tycks inte i samma utsträckning ha uppfattat några tolkningsproblem i kommunikationen med arkitekterna (jfr avsn. 8.5.2.3 ovan: han är inte medveten om att de eventuellt har lyckats med strukturellt försvar för att göra väggen mellan personalutrymmen och infostråk mindre öppen); ”de har ju tolkat vårt samtal /.../ Det är ju deras verk, det är arkitekternas verk. Allt det här pratet som jag har nu det är ju en eloge till deras tolkning” (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekschefen (Jansson, 2004-06-08) och den som oberoende biblioteksexpert inkallade Göran Gellerstam (1997-04-29, s. 3) förordar till skillnad från arkitekterna en mindre skarp gräns mellan personalutrymmen och publika utrymmen. Bibliotekspersonalen tar i sina synpunkter hösten 1997 dock fasta på den

---

²⁰⁷ Universitetsbiblioteket i Luleå, som Brunnberg berömmar, beskrivs av Brännmark (2004) i liknande termer.

²⁰⁸ Chefen för universitetsbiblioteket i Luleå, Terje Höiseth, har rent av velat gå ännu längre och låta bibliotekspersonalen verka inte bara utanför sina kontor utan också utanför bibliotekets väggar (Brännmark, 2004, s. 38-39). Tankar på att kontaktbibliotekarier ska kunna verka ute på högskolans institutioner nämns också vid ett biblioteksrådsmöte i Kalmar (Andersson, 2009-05-11, s. 3). Försök med både mindre monumentala informationsdiskar och mer av bibliotekarier utanför biblioteket rapporteras från amerikansk horisont (Kuchi et al., 2004; Bennett, 2006). Vid Mälardalens högskola har man slopat informationsdisken och infört ”ambulerande bibliotekarier” vid informationspunkter (Samuelsson, 2009).

²⁰⁹ Heilig säger att ”det kanske är lättare att mötas över en disk än att veta hur långt in på golvet man får lov att gå” (2004-07-22). Detta har också varit fallet för en del besökare enligt en användarundersökning senare samma år (Wolke, 2004-12-08, s. [2]).

senare delen av Gellerstams (1997-04-29, s. 3) utlåtande om personalutrym-
mena: ”**Arbetsplatser för personal** behöver vara både lättillgängliga och ge
möjlighet till ostört arbete i avskildhet och ensamhet, se *Gellerstams utlåtande
sid 3 stycke a*” (Bibliotekspersonal, 1997-09-10, s. [3] – fetstil och kursiv. enl.
orig.).

Den dåvarande bibliotekschefen medger att kontakterna har blivit ojämnt förde-
lade i personalstyrkan genom att de som sitter nära infopunkterna ”är naturligt-
vis de som blir mest använda”. Han beskriver detta som en följd av motståndet
mot mer öppna personalutrymmen (Jansson, 2004-06-08). Bibliotekschefen för-
utsätter grundläggande informationskompetens hos besökarna i sådan utsträck-
ning att personalen inte ska behöva gå ut och hjälpa till bland hyllorna (Jansson,
2004-06-08; Sedvall, 2005-08-10). Senare införs dock schemalagd tjänstgöring i
en enda informationsdisk (Jansson, 2005-02-07, s. [2]).

9.5 Analys av visioner och byggnad

9.5.1 Användargrupper

Den dåvarande bibliotekschefen Bertil Janssons tal uppvisar intertextualitet, ofta
manifest, vilken är särskilt tydlig i utsagor om bibliotekets uppdrag och använd-
are, där den egna högskolan och *studenterna* är i fokus. Här finns en antydning
till strävan efter hegemoni (jfr Fairclough, 1992, s. 93). Chefen tycks vara sär-
skilt medveten om – eller betonar i varje fall – den institutionella kontexten:
högre utbildning snarare än en allmänskulturell. Denna inställning till bibliotekets
uppdrag kan tydliggöras med hjälp av Jesse Shera (1970), som ser biblioteket
som en ”agency”/agent för en institution, till exempel kunskap, snarare än som
en egen institution. Bibliotekets roll är då att förverkliga institutionens underlig-
gande värderingar (s. 59-60). I förlängningen kan biblioteket påverka samhället
(s. 85; se även Hansson, 2006, ssk s. 551) vilket kan ses som en öppning för
proaktivitet från bibliotekets sida. Bibliotekschefen är benägen att även utan
omedelbara krav från de tänkta användarna påverka både biblioteket och den
institutionella omgivningen, högskolan. Hans ord om kundorientering, öppenhet
och öppna hyllor snarare än bestånds- och bevarandorientering, samt samord-
ning mellan dataavdelning och bibliotek (Jansson, 1997-09-15, 1998-08-25) lig-
ger mycket nära Bazillions och Brauns (2001 – 1. ed. 1995, ej återopad av Jans-
son) där de i sin handbok skriver om möjligheter till omorganisation vid ny-
byggnation i form av samlokalisering av bibliotek och IT-avdelning. De talar
också om att biblioteksbyggnaden i sig kan vara en förändringsagent i över-
gången från bevarande- till ”kundorientering” och säger att det är viktigt att all
bibliotekspersonal involveras i planeringsprocessen (s. 143-145). De påpekar
dock att en ny byggnad inte automatiskt gör alla medarbetare förändringsbe-
nägna (s. 166-168). I Kalmar tycks bibliotekspersonalen ha haft en i jämförelse

med bibliotekschefen reaktiv syn på hur byggnaden skulle utformas med tanke på besökarna (jfr Thomas, 1996, s. 433), en syn som avspeglas i förutsägelser om behov av en tydlig informationsdisk och beredskap för att hjälpa besökare även med relativt enkla problem så som registrering av lån. Chefen har däremot förespråkat arkitektoniska lösningar utifrån särskilda förväntningar på att besökarna (studenterna) i stor utsträckning ska klara sig själva och på egen hand hålla ordning, så att personalen kan koncentrera sig på ”kvalificerad och professionell” informationstjänst (se avsn. 8.2.2, 8.3.2.1 ovan). Hessler (2003) urskiljer likartade poler i sin empiri från Lunds universitet där faktiska snabba reaktioner på triviala önskemål ställs mot potentialen att ge service på högre nivå (s. 126-127). Hon pekar på ett behov av ledarskap med tillräckliga befogenheter och planeringsresurser för att åstadkomma förändringar som stöd för moderorganisationen och för att göra biblioteket mer användartillvänt (s. 218-219), detta utan att man i den interna organisationen blir kvar i ”normer, regler och aktiviteter som man känner igen” (s. 219). Sådana befogenheter (som bibliotekschefen i viss utsträckning haft i Kalmar) kan dock behöva kombineras med långsiktigt arbete om samförstånd och hegemoni ska uppnås (vilket i Kalmar-fallet antyds av arkitektoniska förändringar som avviker från den tidigare bibliotekschefens visioner).

Bibliotekspersonalens förutsägelser om ljudstörningar och behovet av tysta läsplatser och grupprum har i viss utsträckning besannats i Kalmar. Deltagare i högskoleverkets lokalplaneringsspel såg större behov av grupprum än av tysta läsesalar (Strid et al., 1999, s. 44). Sådana behov har uppmärksammats i samtida forskning om akademiska bibliotek (svenska exempel på tysta rums undanskymda roll i universitets- och högskolebibliotek präglade av grupparbeten och möten belyses av Dahl, 2000; Brännmark, 2004; Järpvall, 2006; Dahlbäck, 2009; Samuelsson, 2009), men även behovet av tysta studieplatser för enskilt arbete,²¹⁰ inte minst för forskare, framträder där (jfr Powell, 2000, s. 59, 72; 2002, s. 117; Engel & Antell, 2004; Antell & Engel, 2006). Stewart (2009) fann att många akademiska bibliotek i USA fortfarande byggde tysta studieutrymmen men också fler grupprum och klassrum (s. 102-104). Både grupprum och studietor inklusive de tysta, samt särskilda informations- och lärandeytor (information/learning commons), användes mycket (s. 127-129). Bisbrouck (2008) fann i en studie av franska universitetsbibliotek en allt större efterfrågan på grupparbetsrum, vilka är svåra att installera i efterhand, särskilt på grund av krav relaterade till ventilation och akustik. Deltagare i studien uttryckte däremot missnöje över att lärare inte använde lärum som skräddarsytt för dem (s. 223). Redan Pierre Bourdieu och Monique de Saint Martin ([cop. 1965] 1994) uppmärksammade att det av dem undersökta universitetsbiblioteket hade en viktig roll för in-

---

²¹⁰ Kaser (1995) framställer stora tysta läsesalar som föråldrade och säger att forskning visar att studenter för studiesyften föredrar antingen total enskildhet eller halvsociala miljöer med små kluster av olika sittplatser (s. 11).

formationsåtkomst men också användes mycket som mötesplats och arbetsplats (s. 122). I deras undersökning framstod dock arbetsplatsfunktionen som särskilt viktig endast på ytan (s. 123); inte minst kvinnliga studenter uppskattade biblioteket som en mötesplats med distraktion från kamrater (s. 126). Silver (2007) presenterar dock undersökningsresultat som visar hur betydelsefullt ett modernare akademiskt bibliotek (med bl.a. grupprum) kan vara för studenters arbete, särskilt i grupp (s. 77-78; se även Stewart, 2009). Vid de anrika lärosätena Lunds universitet och Karolinska institutet uppmärksammas studenterna som en (i förhållande till forskarna) allt mer framträdande användargrupp (Hessler, 2003, ssk s. 126, 133, 144; Haglund & Olsson, 2008, ssk s. 56). Liknande rapporter kommer från USA (Lippincott & Kyrillidou, 2004; Antell & Engel, 2006).

De olika – och beroende på arkitektur inte nödvändigtvis oförenliga – förhållningssätten har beröringspunkter med observationer som har gjorts i universitetsbiblioteket i Luleå; tysta läsplatser används inte särskilt mycket, och studenter tycks föredra att sitta tillsammans med andra, men vill heller inte bli störda (Brännmark, 2004, s. 30). De av flera centrala agenter och biblioteksföreträdare i Kalmar uppmärksammade tendenserna att vissa besökare trots klagomål på ljudnivån vill kunna se andra besökare och inte gärna sätter sig i särskilda tysta utrymmen kan sammanfattas med hjälp av Jeffrey Gayton (2008), som hävdar att biblioteksbesökare uppskattar "the 'communal' experience of seeing and being seen by others, quietly engaged in the same serious, studious activity" (s. 60).²¹¹ Gayton refererar till Karen Antell och Debra Engel samt Harold B. Shill och Shawn Tonner som stöd i sin argumentation. De förra fann att yngre forskare i högre grad än äldre såg biblioteket som en plats för koncentrerat arbete (Antell & Engel, 2006, s. 548, 552), de senare att faciliteter (t.ex. café) utanför bibliotekets kärnverksamheter inte förefaller öka bibliotekets attraktionskraft i termer av besöksfrekvens (Shill & Tonner, 2004, s. 143). Samtidigt kan det vara värt att notera att studenter har olika typer av inlärningsstilar som passar olika typer av lokaler. Vissa arbetar gärna i grupp och interagerar i hög grad med andra människor, medan andra föredrar enskilt arbete och färre kommunikationskanaler (se ssk Ibarra, 2005, ssk s. 7-8). I en undersökning av biblioteksanvändare i ett öppet biblioteksutrymme vid Loughborough University fann man både akademiskt arbete och sociala aktiviteter (Bryant et al., 2009). En amerikansk studie av universitetsbiblioteksanvändare visar att besökare kan uppskatta både möjligheter till umgänge och avkoppling (Waxman et al., 2007). Biblioteksplanerare har tidigt uppmärksammat att många studenter inte vill sitta alltför exponerade i läsesalar och liknande (Vaughan, 1979, s. 283-284; Kaser, 1995, s. 11-13).

Arkitektoniskt speglas arbetsplatsdiskursen i Kalmar med representationer av *forskare* som mindre behövande än studenterna i det att forskarsal valdes bort.

---

²¹¹ Jämför Silver (2007, s. 82).

Eftersom studenterna till skillnad från forskarna inte har egna rum på högskolan blir arbetsplatsdiskursen främst kopplad till studenter som användare. Forskares biblioteksanvändning blir mycket en fråga om informationsåtkomst (jfr Hessler, 2003). I den informationsförmedlingsdiskurs som framträder är det fysiska biblioteket betydelsefullare för vissa ämnesområden, främst humaniora. Forskare kan annars arbeta i stor utsträckning utan att besöka biblioteket, detta tack vare att de har egna rum och minst lika stora möjligheter som övriga användare att komma åt informationsresurser online (jfr *Forskningsbiblioteken 2006: Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*, 2007, ssk s. [3-4]). Forskares och lärares jämfört med studenterna minskande närvaro i det fysiska biblioteket har uppmärksammats i en masteruppsats av Eva Dahlbäck (2009, s. 24, 35) samt i Tomas Lidmans (2001, s. 23) översikt och i Maria Brännmarks (2004, s. 29-30) och Lina Malms (2002, ssk s. 46-49) studier. I den senare framhöll bibliotekarier forskares preferenser för virtuella biblioteksbesök (s. 47). Där framkom också önskemål från bibliotekariehåll om att inte längre reservera särskilda arbetsplatser för forskare i universitetsbiblioteket i Uppsala, men även antydningar om att forskares biblioteksvanor kan påverka beslut om biblioteket i och med beslutsfattarens koppling till forskningen (s. 48). Biblioteket kan dock vara en tillflyktsort för forskare så att de inte avbryts av studenter som hittar till deras tjänsterum (Engel & Antell, 2004, s. 12).

Bland bibliotekarier, arkitekter, representanter för fastighetsbolaget och forskare går det i första hand att utläsa en informationsförmedlingsdiskurs kring biblioteksbyggnaden vad gäller forskare som användare, och först i andra hand en bild av biblioteket som arbetsplats för forskare. Skillnader mellan biblioteks- och högskoletyper (små unga högskolor-stora gamla universitet) konstrueras för att motivera låg prioritet för arkitektonisk anpassning för forskare som användare, särskilt från bibliotekarie- och fastighetssidan. Forskare särskilt vid nyare mindre högskolor kan arbeta på sina rum ute på institutionerna, och de som är in-skrivna på större universitetsorter har tillgång till större bestånd där. Den arbetsplatsdiskurs som är urskiljbar i materialet innebär för åtminstone vissa forskare en uteslutning av biblioteket som mötesplats. Detta går på tvärs med vissa biblioteksexperters syn på framtiden (se t.ex. Atkinson, 2001) men har stöd av empiriska studier (Engel & Antell, 2004; Antell & Engel, 2006).

Forskarnas närvaro i biblioteket har tonats ner både genom att forskarsal saknas och att bibliotekschefen försökt få bort skillnaderna mellan yttre och inre tjänst. Service till forskare på distans genom datorkommunikation med bibliotekarierna vid deras arbetsplatser kan tänkas bli svårare att upprätthålla om biblioteksbesökare samtidigt har full tillgång till bibliotekarierna var de än sitter. Dock finns det antydningar om att lärare och forskare är mer benägna att söka upp bibliotekarier på deras arbetsplatser än vad studenter är.

Skillnader mellan bibliotekstyper (folk-forskning) konstrueras med bäring på låg prioritet för arkitektonisk anpassning för *allmänheten* som användare.²¹² Arbetsplatsdiskursen (i varje fall som den ter sig inom den aktuella ”högskolebiblioteksdiskursordningen”) innebär en uteslutning av vissa inslag som framställs som typiska för folkbibliotek. Mötesplatsdiskursen (som på sätt och vis kan ses som underordnad arbetsplatsdiskursen, i varje fall hos bibliotekschefen) innebär i detta sammanhang också en skillnad gentemot folkbibliotek genom att den betonar en snävare användarskara hos högskolebibliotek. Bibliotekschefen framställer öppenheten i den arkitektoniska designen som mindre problematisk för högskolebiblioteket som en särskild bibliotekstyp (Jansson, 2004-06-08).²¹³ Liknande skillnader mellan forskningsbibliotek och folkbibliotek presenteras av Enmark (1990). Han försöker att definiera biblioteks aktiviteter och beskriver dem som snävare hos forsknings- (högskole-) bibliotek jämfört med folkbibliotek. De senare svarar för konstnärliga och kulturella upplevelser och underhållning, medan både forskningsbibliotek och folkbibliotek tillhandahåller information som tillgängliggör andra utsagor, information i särskilda frågor, kunskap i särskilda ämnen och särskilda sociala möjligheter. De sistnämnda omfattar bibliotekets fysiska och institutionella aspekter (s. 86-87). Fysiska aspekter är enligt Enmark bland annat mötesplatser, caféer, vilrum, möbler och dekorationer (s. 78).

Högskolebiblioteket kan också, vilket förekommer i Kalmar-materialet, genom öppenhet och mindre dominerande bokbestånd kontrasteras mot stora äldre universitetsbibliotek (se även t.ex. Lidman, 2001; Brännmark, 2004, ssk s. 34; Felth, 2004). Flera av deltagarna i processen i Kalmar framhåller dessutom den öppna hallen som någonting som gör byggnaden svår att använda som annat än bibliotek, och till och med de designande arkitekterna tycks lita till att biblioteket kan uppfattas som ett sådant så att besökarna inte orsakar ljudstörningar i

---

²¹² Den dåvarande bibliotekschefen antyder hur detta avspeglas i byggnaden. Han ”tror inte att vi heller i framtiden kommer att ha rollen som rekreationsplats, utan det finns andra inrättningar som har det, jag menar de kommunala folkbiblioteken och fritiden och studentrummen och ... där finns rekreationen att hämta, det här är en arbetsplats” (Jansson, 2004-06-08).

²¹³ Högskolebiblioteket ”är studenternas arbetsplats, det är en arbetsmiljö. Det har inte den karaktären av ett offentligt rum som ett folkbibliotek har till exempel, eller som en samlingslokal, som en teater har eller vad som helst, utan det här är en arbetsplats för studenterna. En annan bibliotekstyp som till exempel ett folkbibliotek /.../ har ju inte det här speciella uppdraget”. Folkbiblioteket ”är ju en mycket större mötesplats för många kategorier som har helt andra krav på sig /.../ Där kanske det måste finnas umgängesregler som har dikterats av andra, alltså en lokalnämnd eller en biblioteksledning, för att många människor ska trivas. Men här är det en arbetsplats, här måste varje arbetstagare så att säga anpassa sig till sina studentkamraters, till sina kollegers möjlighet att utföra ett arbete” (Jansson, 2004-06-08). Brännmark (2004) beskriver dock universitetsbiblioteket i Luleå som ett offentligt rum med arbets- och mötesplatsfunktioner för i första hand studenter, men utan att utestänga andra potentiella besökare. I en dansk doktorsavhandling (Dahlkild, 2006) visas hur folkbibliotek tidigt utformats med öppna rum och hyllor.

hallen (se även Brännmark, 2004, s. 45). Här framträder högskolebiblioteket, genom utsagor om dess utformning, funktioner och användare, som en särskild byggnadstyp, ej helt jämförbar med varken folk- eller universitetsbibliotek. Högskolebibliotekets studentfokusering framstår som aningen elitistisk jämfört med folkbiblioteken, där vem som helst kan ingå i den primära målgruppen (allmänheten i stort), men samtidigt mindre elitistisk än vid mer traditionella universitetsbibliotek i det att forskarnas närvaro tonas ner i förhållande till studenternas (jfr Hessler, 2003, ssk s. 133, om sådana prioriteringar i förändringsarbete vid Lunds universitetsbibliotek). Högskolebibliotekets betydelse (som skaparna framställer den) sträcker sig dock även utanför byggnadens väggar, där forskare och lärare i minst lika hög grad som studenter kan utnyttja dess informationsresurser.

9.5.2 Särskilda funktioner

Bedömningsgruppen har, trots vissa (om inte annat så i efterhand synliga) nyansskillnader i deltagarnas framställning av visionen, kunnat enas om ett arkitektförslag. Basbyggnadsdelarna kan inte ändras utan vidare i processen, men inrednings- och inbyggnadsdelar är lättare att ändra vilket kan ge utrymme för vissa meningsskiljaktigheter då ett mer konstnärligt och estetiskt arkitekthabitus möter ett mer funktionsinriktat bibliotekariehabitus. Även om man är överens om funktionalitet finns en potential för oenighet kring nyanser, eller åtminstone (vilket det går att se en antydning till i intervjuerna med de av fastighetsbolaget anlitade uppdragsförberedande och bedömande arkitekterna) olika representationer av vad som är bra och mindre bra i den färdiga byggnaden. Detta kan vara intressant för dem som försöker hämta erfarenhet från projektet. Byggnaden framställs olika beroende på vems redogörelse man tar del av. Profession och fälttillhörighet och därigenom habitus ger förutsättningar för vilken röst den enskilde deltagaren i processen talar med.

9.5.2.1 Informationsförmedling

Informationsförmedling framträder fortfarande som en viktig biblioteksfunktion, särskilt för forskare av synpunkter under processen att döma. Det empiriska materialet från Kalmar överensstämmer med att forskare och studenter inom humaniora fortfarande framemot sekelskiftet 2000 har varit högst beroende av trycksaker (Budd, 1998, s. 95; Jordan, cop. 1998, s. 94). Biblioteksföreträdares tilltro till särskilt forskarnas möjligheter att i betydande omfattning tillgodose sina informationsbehov på distans förefaller dock berättigad ställd mot mer allmänna tendenser inom universitet och högskolor vid sekelskiftet (se t.ex. Hessler, 2003, ssk kap. 5; *Forskningsbiblioteken 2006: Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.*, 2007), även om det också finns en risk att forskare

missar potentiellt givande stöd från bibliotekarier (jfr Haglund & Olsson, 2008). I Kalmar har designande arkitekter och bedömare gått på bibliotekschefens och hans medarbetares linje när det gäller att bygga ett hybridbibliotek med stor vikt vid elektroniska informationsresurser.²¹⁴ Bortsett från arkitekternas eventuella begränsningar i kunskaperna om datornät och elektronisk informationsåtkomst har deras medverkan på de områdena begränsats av rollfördelningen där högskolans ledning i stort (inte minst genom budgetansvar), IT-avdelningens ledning och i synnerhet bibliotekschefen har varit framträdande. Här har de ledande agenterna haft att diskursivt hantera (och till fastare former resemitosera) dels en avvägning mellan olika inslag i bibliotekets informationsförmedling (tryckta och elektroniska medier), dels en avvägning mellan biblioteket som å ena sidan en informationsförmedlare och å andra sidan en arbetsplats och mötesplats (jfr avsn. 7.5.3 och 8.5.3 ovan) med mer direkta pedagogiska uppgifter.

9.5.2.2 *Undervisning*

Den biträdande bibliotekschefen har slagit vakt om den särskilda undervisningsalen i biblioteket. Den tidigare projektchefen har däremot vissa reservationer kring omfattningen av bibliotekariers undervisning, där hon är tveksam till att bibliotekarier ska kunna ersätta ämnesexperter. Detta kan ses som en illustration till bibliotekariernas begränsade status, en parallell till läraryrket där ämneskunskaper som är djupare hos andra grupper inte kan vara kärnan i ett professionellt kunskapsmonopol hos lärarna (Kallós & Lundahl-Kallós, 1994, s. 159).²¹⁵ Att universitetsbibliotekariers kunskaper och förhållningssätt kan uppfattas som otillräckliga av forskare inom specialiserade vetenskapliga områden visas av Seldén (1999, s. 169-170).²¹⁶ Undervisning i sig skulle kunna vara ett sätt för bibliotekarierna att stärka sin professionella status (jfr Malm, 2002; Sundin, 2004, 2005, 2008).

---

²¹⁴ Bibliotekschefen har av inte minst intervjuerna att döma varit proaktiv och tidigt ute med idéer om datornät och elektronisk informationsåtkomst innanför och utanför bibliotekets väggar (Jansson, 2004-06-08; Berlin, 2004-07-22; Heilig, 2004-07-22), medan en av de designande arkitekterna inte vid den tiden tycks ha varit bekant med möjligheten att bygga ut trådlöst datornät (Berlin, 2004-07-22). Hans kollega säger att hon kände till tekniken redan 1997, men att den ”var i sin linda, och många betraktade den med misstro. Det var i alla fall inget vi fick lov att luta oss mot eller räkna med, när tunga beslut om installationsstråk, inpluggningsmöjligheter etc skulle avgöras” (Heilig, 2009-01-21).

²¹⁵ Bibliotekariernas praktiska erfarenheter skulle här kunna användas som en resurs i professionaliseringssträvanden, och praktiktjänstgöring inom utbildningen (åtminstone delvis i motsättning till akademiseringssträvanden) skulle kunna ses som en effektivare professionaliseringsstrategi än ämneskunskaper, dock möjligtvis otillräcklig om de teoretiska kopplingarna blir för svaga (jfr Kallós & Lundahl-Kallós, 1994, s. 159-160; Seldén & Sjölin, 2003, s. 49).

²¹⁶ Uppmärksammat av Jenny Hedman 2005-10-03.

Bibliotekariers (diskursiva) representationer av ett undervisande högskolebibliotek förefaller alltså inte ha en självklar förankring hos alla deltagare och intressenter i planeringsprocessen. Detta behöver inte vara ett stort hinder för inrättandet av särskilda undervisningslokaler i biblioteket så länge som andra enheter på högskolan inte sätter sig emot satsningar på centrala biblioteksresurser med undervisningssalar. Gemensamt (med andra organisationer inom högskolan) användande av sådana lokaler kan dock orsaka vissa svårigheter kring öppethållande och låsning samt vid lokalbrist vilket skett i Kalmar (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07), och vissa invändningar mot centrala biblioteksatsningar har också förekommit (se ssk avsn. 8.5.1.1 ovan). Flera studier av akademiska bibliotek påvisar förekomsten av sådana tendenser hos avdelningar inom universitet och högskolor (Budd, 1998, s. 154; Elding & Johansson, 2000, s. 53; Roos, 2001, s. 35-36; Hessler, 2003, s. 132-135). Här kan proaktiva insatser behövas från bibliotekets sida för att stärka dess bidrag till undervisningen (Budd, 1998; Schmidt & Åkerberg, 2000). Centralisering av läranderesurser till biblioteket kan, att döma av Kalmar-fallet och andra undersökningar (Elding & Johansson, 2000; Schmidt & Åkerberg, 2000; Sundberg, 2008), underlättas av organisatorisk närhet till och stöd från rektor och högskoleledning.

9.5.2.3 *Lärande*

Medan den dåvarande bibliotekschefen betonar miljöns betydelse för att biblioteket ska fungera som en arbetsplats för lärande, tvivlar fastighetsbolagets arkitektråd på pedagogiska effekter av arkitekturen.²¹⁷ Strid et al. (1999) menar att lärande knappast automatiskt äger rum som ett resultat av arkitekturen. Vad som krävs är lämpliga arbetsformer, vilka kan stödjas av lokalernas utformning (s. 51). Bourdieu och Saint Martin ([cop. 1965] 1994) framhåller att biblioteksbesökarens arbete påverkas inte bara av arkitekturen utan också av människornas sociala bakgrund; materiella hinder slår olika mot studenter med olika social bakgrund (s. 124 med hänv. t. Thomas & Znaniecki, 1958, s. 13, som påpekar att givna materiella omständigheter inte medför identiska beteenden och tendenser hos olika individer med olika bakgrund och utsatta för skiftande tidigare påverkan). Bourdieu och Saint Martin upptäckte i sin undersökning också att de flesta studenterna inte såg arbete i biblioteket som ett metodiskt företag, en attityd som föreföll mindre framträdande hos mer akademiskt skolade biblioteksanvändare (s. 124-125). Särskilt hos kvinnliga biblioteksbesökare fann Bourdieu och Saint Martin att biblioteket som mötesplats tilläts störa arbetsplatsfunktionen (s. 126). Det som i så fall närmast är möjligt att åstadkomma är undanröjande av hinder (diverse distraktioner) för de avsedda aktiviteterna i biblioteket, samt underlättande av aktiviteterna (genom tillhandahållande av arbetsplatser i

---

²¹⁷ Önskade beteenden kan inte alltid påtvingas genom arkitekturen (jfr Lees, 2001, ssk s. 74; Igelström, 2007, s. 53-54).

begripliga lokaler med god logistik). I övrigt beror lärandet mycket på hur pass förberedda studenterna är genom sin sociala bakgrund och högskolans (inklusive bibliotekets, vid behov proaktiva) utbildningsinsatser (jfr Rafste, 2001, ssk s. 351-361). Zonindelningens och inredningens potential att stödja eller försvåra olika typer av aktiviteter och lärstilar kan här vara av betydelse (se t.ex. Thomas, 1996; Edholm, 2003; Ibarra, 2005; Gayton, 2008).

9.5.2.4 *Uttryck för funktioner*

Arkitekturen har en uttryckspotential genom hur den används (jfr Lees, 2001, ssk s. 74; Koch, 2004, s. 163; Igelström, 2007, s. 53-54). Cecilia Häggström (1996) inriktar sig på arkitektur som tagen-i-bruk oberoende av vår medvetenhet om vad den är till för (s. 186). Genom sin fenomenologiskt influerade ansats menar hon att man kan styra uppmärksamheten mot själva användandet då denna ansats avfärdar arkitektur som avslöjad genom något slags beskådande (s. 188). Detta att arkitekturens essens ej uppenbaras vid beskådande härleder hon ur att verktyg så att säga försvinner då de används (s. 189), eftersom vi då riktar oss mot någonting annat (s. 187). Detta är förenligt med arkitekternas betonande av det rumsliga i förhållande till det bildmässiga. Insyn i biblioteket är här en viktig egenskap som högskolans fastighetsansvarige nämner, och genomslutlighet är någonting som bibliotekschefen betonar. De reservationer mot monumentalitet som både designande arkitekter och bedömare uppvisat i Kalmar är också förenliga med verksamheten som ett uttryck i sig (se avsn. 9.2.4 ovan). Byggnaden som ett stöd för verksamheten och verksamheten som ett uttryck i sig täcker dock inte in så mycket av den biblioteksrelaterade verksamhet som försiggår via datornät och utanför biblioteksbyggnaden. Särskilt gentemot forskare och lärare, som kommit något i skymundan jämfört med studenterna och kanske inte använder biblioteket så mycket som (arbets-) plats, kan mer proaktiva insatser behövas för att stärka bibliotekets ställning. Bibliotekspersonalens arbete med besökare i biblioteket kan kompletteras med virtuella kontakter och rent av utsträckas fysiskt utanför bibliotekets väggar, till exempel genom besök på forskares och lärares arbetsplatser (jfr Brännmark, 2004, s. 38-39; Bennett, 2006; Haglund & Olsson, 2008). Sådan verksamhet luckrar också upp gränserna mellan inre och yttre tjänst, detta dessutom inte enbart inom biblioteksbyggnadens väggar.

Den stora hallen med bryggor som möjliggör arbete och visuell kontakt och samtidigt styr upp bokbeståndet framställs av flera agenter som någonting speciellt för högskolebiblioteket i Kalmar. Biblioteket omtalas också i viss utsträckning som en speciell byggnadstyp. Bibliotekets roll som informationsförmedlare är ett centralt område där stora förändringar sker och där bibliotekarier, arkitekter och andra agenter och intressenter i tillkomstprocessen kan enas och/eller råka i konflikt. I Kalmar har bibliotekschefen och andra centrala agenter tonat

ner de tryckta böckernas ställning samtidigt som böcker kopplats till biblioteks-känsla och därmed tillskrivits en uttryckspotential. Medan interaktion mellan människor kommit att få allt större utrymme i bibliotekens roll vad gäller kunskapsproduktion, har boken blivit mer en symbol för kunskap än en källa till den (Koch, 2004). Ett förslag till nytt högskolebibliotek i Malmö betecknades av en biblioteksanställd som ”bokhyllbibliotek” och som ett möjligt tecken på att andra delar av högskolan börjat ifrågasätta mindre traditionella inslag i bibliotekets verksamhet (Schmidt & Åkerberg, 2000, s. 42). Även om den planerande arkitekten Ingrid Gustavsson (som sedermera kom att arbeta med det reviderade biblioteksbyggnadsförslaget för Orkanen vid Malmö högskola) tonar ner bibliotekets undervisande roll en aning, vänder hon sig explicit bort från bokhyllbibliotek mot mer av bibliotek som arbetsplats (2007-03-23). Just drag av arbetsplats är tydliga i det nya högskolebiblioteket Orkanen i Malmö (som undersökts med inspiration från Koch, 2004), där det visade sig att utrymmen för grupparbete är mer separerade från boksamlingarna än vad utrymmen för enskilt arbete är (Järpvall, 2006). Lidman (2001) resonerar utifrån ett exempel kring risken att arkitekter hämtar inspiration från inaktuella förebilder (s. 25). Inom biblioteksvärlden ställs frågor om bibliotek i allmänhet och universitets- och högskolebibliotek i synnerhet, inte minst mot bakgrund av teknikutvecklingen, har någon framtid och i så fall i vilken form (se t.ex. Lewis, 1998; Atkinson, 2001). Vestheim (1997) menar som sagt att det på biblioteksområdet är boken som konstituerar begreppet bibliotek men att elektroniskt material öppnar för gränsöverskridningar mellan fält (s. 102). Chris Hart, Manmohan Bains och Kathryn Jones (1996) pekar på hur biblioteksbyggnaden hittills stått i ett problematiskt förhållande till böcker och deras materialitet och hur de behöver ordnas på hyllor (s. 25). Mattern (2002) har i sin undersökning av biblioteksplanering berört arkitekters syn på böckernas betydelse i bibliotek. Hon beskriver hur Rem Koolhaas, involverad i arbetet med Seattle Public Librarys nya byggnad, menar att böcker har sin plats, respekterade men inom sitt utrymme (s. 227). Nya tekniker och funktioner möjliggör större potential för biblioteket (s. 231). Även om den offentliga domänen är hotad ser Koolhaas möjligheter att betona biblioteket som en öppen informationsförmedlare (s. 232). Det går med andra ord att sätta in Kalmar-fallet i en pågående biblioteksutveckling där böckerna fortfarande respekteras och möjligtvis särskilt omhuldas av vissa arkitekter och biblioteksanvändare (kanske främst lärare och forskare), men där biblioteket som arbetsplats, särskilt för människor i grupp, får allt tydligare uttryck arkitektoniskt och genom verksamheten i sig.

9.5.3 Biblioteket och omgivningen

Fastighetsbolagets bedömare i Kalmar talar om biblioteket som ankare och symbol. Även om bedömarna inte helt uteslutit monumentalitet fjärrmar sig åtmin-

stone en av de designande arkitekterna och den dåvarande bibliotekschefen särskilt klart från det monumentala. I bibliotekslitteraturen förekommande varningar om arkitekters förmodade benägenhet att designa monumentala byggnader (se kap. 3 ovan) har här inte besannats. Eventuell brist på monumentalitet hos högskolebiblioteket i Kalmar kompenseras möjligtvis av att biblioteket inte överdrivet har anpassats till omgivningen, samt att det dessutom har en lång glasvägg som vänder sig mot högskolans centrum och de förhållandevis öppna ytorna norr om detta. Därmed kan ”ankar-” och symbolfunktioner potentiellt tillgodoses (jfr Barlow, 2008, s. 128-130).

Arkitekterna tycks ha uppfattat platsen och omgivningarna på ett sätt som stämt ganska väl överens med bedömningsgruppens syn. Kanske har detta underlättats av att fastighetsbolaget anlitat arkitekter som i sin tur valt designande arkitekter för de parallella uppdragen, samt att en arkitekt arbetat med uppdragsformuleringarna och dessutom tillsammans med stadsarkitekten ingått i bedömningsgruppen (jfr kap. 7, 8 ovan om gemensamt språkligt habitus hos arkitekter).

9.5.4 Zoner och gränser

De olika zonerna i biblioteket innebär viss specialisering för att möjliggöra mer effektivt användande. Uppdragsgivarna har särskilt tagit fasta på orienteringsmöjligheter (användares möjligheter att förstå funktioner och hitta i byggnaden), logistik och hantering av störningar. I Kalmar förverkligas en del av det som biblioteksforskaren David Kaser (1995) framhållit som lämpligt. Enligt honom bör studieplatser vara placerade så att de har god tillgång till naturligt ljus och inte störs av personer som letar efter böcker (s. 12). I Kalmar finns studieplatser samlade ovanför bokbeståndet och med dagsljusinsläpp genom högt sittande fönster. Här tycks modeller för zonindelning (cirklar, ”pirog”) ha förverkligats samtidigt som vissa farhågor besannats. De agenter vid utformandet av biblioteket som företräder både mötes- och arbetsplatsdiskursen har att väga dessa mot varandra i det diskursiva och fysiska konstruerandet av byggnaden. Möten mellan människor får inte störa andras arbete för mycket. Hos den dåvarande bibliotekschefen förefaller biblioteket som mötesplats trots allt vara underordnat biblioteket som arbetsplats (jfr ssk avsn. 9.2.4 ovan).

En visionär proaktivitet hos bibliotekschefen har ställts mot en mer erfarenhetsbaserad hos bibliotekspersonalen. I relativa termer är personalen mer reaktiv genom att dels försöka leva upp till tänkta förväntningar från besökares sida om att finna en informationsdisk eller liknande, dels hantera (snarare än försöka påverka) besökares beteenden (detta att de söker sig till närmaste tillgängliga personal). Reaktiviteten har också fått ett arkitektoniskt uttryck genom att gränsen mellan personal och besökare, liksom mötespunkterna för dem, markerats tydligare. Bibliotekschefens önskemål om utformning av möteszonen utan någon stor

informationsdisk konkretiseras inte direkt i uppdraget till arkitekterna och tycks alltså inte ha förankrats tydligt på arkitekturfältet. En informationsdisk kan fungera som en signal till att bilda kö och därmed möjliggöra för alla, inte bara personer som vågar gå in i personalutrymmet och söka upp en bibliotekarie, att få hjälp (jfr Hatch & Cunliffe, 2006, s. 240). Samtidigt kan disken fungera begränsande för socialt liv i biblioteket och uppfattas som en tydlig gräns mellan bibliotekspersonal och besökare – både studerande och lärare (Limberg & Alexandersson, 2003, s. 6; jfr Thomas, 1996, s. 294-295, 423, 433; Ljunggren & Westergren, 2006, s. 74-76) – och implicit hänvisa de besökare som inte är nöjda med kontaktmöjligheterna till att kommunicera med bibliotekarierna via nätet.²¹⁸

Bibliotekariernas arbete utöver kontakterna med besökare i biblioteket kan vara problematiskt på olika sätt i anslutning till olika designlösningar. Arbete av ”inre” karaktär som utförs i besökares närhet kan å ena sidan signalera mindre tillgänglighet än vid ”ren” diskjämsgöring. Tidsbegränsad tjänstöring för ett fåtal bibliotekarier åt gången i en särskild informationsdisk ger å andra sidan inte några tydliga signaler om att ”inre” arbete utförs. I det senare fallet är det möjligt att den psykologiska öppenheten blir större (besökare vågar sig fram), någonting som också kan förstärkas av virtuell tillgänglighet genom datornät.²¹⁹ I och med att studenter får allt större tillgång till datorer och åtkomstmöjligheter även utanför campus, kan forskares och lärares resurser i form av egna arbetsrum bli en allt mindre fördel i konkurrensen om bibliotekariernas tid när det gäller bibliotekstjänster utöver självservice. Bibliotekariernas professionella expertis skulle också kunna utvecklas lika mycket inom ämnen som inom funktioner (katalogisering etc.) om de ”yttre” (virtuella och av tjänstgöringsscheman mindre beroende) kontakterna med biblioteksanvändarna fördelas jämnt i personalstyrkan så att var och en tar hand om särskilda ”fall” som kan kräva både ämnes- och funktionskunskaper (jfr Wilson, 1998, s. 22-25).²²⁰ Sådan handlägg-

---

²¹⁸ Bibliotekarien Jan Rehnman berättar om hur studenter inne i biblioteket kontaktar personalen via e-post eller chat även när det finns någon i informationspunkten. Rehnman tror också att bibliotekarier med tjänstgöring i informationspunkten och annat arbete pågående samtidigt kan se så upptagna ut att inte alla som söker hjälp vågar fråga (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Bibliotekets användarundersökning (Wolke, 2004-12-08, s. [2]) och intervjuade bibliotekarier (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07) pekar på att lärare, som känner någon i bibliotekspersonalen, är mer benägna än studenter att söka sig in till bibliotekspersonalen för att få hjälp.

²¹⁹ Att högskolebiblioteket i Kalmar alltid är tillgängligt fysiskt och/eller virtuellt påpekas i användarundersökningen (Wolke, 2004-12-08, s. [2]; se även *Åtkomst utanför Högskolan*, 2009-01-07).

²²⁰ Den dåvarande bibliotekschefen berättar att ”vi lämnade kontaktbibliotekarieskapet /.../ i mitten av 90-talet, och sedan gjorde vi en utvärdering av det och det visade sig att det var ju ingen i personalen som ville gå tillbaka utan man ville jobba i de här funktionerna, och i och med att vi hade planerat huset efter funktionsgrupperna då, så tror jag att det lossnade nog” (Jansson, 2004-06-08). Motivet till att ersätta kontaktbibliotekarierna med funktionsgrupper var ”att öka effektiviteten och få ett bättre samarbete på biblioteket”, men mot bakgrund av

ning av fall skulle kunna innebära ett minskat avstånd mellan kontakter med yttre användare och ”ren” inre tjänst, exempelvis genom att informationsresurser kompletteras och organiseras i anslutning till att en enskild användare får hjälp. Kanske skulle detta kunna stärka bibliotekariernas professionella status,²²¹ om än till priset av att gränsen mellan ”inre” och ”yttre” tjänst blir otydligare (virtuellt men inte nödvändigtvis fysiskt; den fysiska gränsen och schemalagd disk-tjänstgöring gör det lättare för den enskilda bibliotekarien att själv påverka hur besökare och distansanvändare släpps fram med sina ärenden, och därmed närma sig den typen av klientrelationer som återfinns hos ”klassiska högstatusprofessioner” som jurister och läkare). De förslag från bibliotekspersonalen om flera informationsdiskar och ämnesspecialiserade bibliotekarier som den dåvarande bibliotekschefen inte böjt sig för kan ses i tydligare belysning av den återgång till kontaktbibliotekarier med ämnesansvar och institutionskontakter som skett efter bytet av bibliotekschef. Individuell professionell kontroll och mer av kontakter med lärare och forskare kontrasterar mot den dåvarande bibliotekschefens öppna designlösningar och studentfokuserade biblioteksverksamhet där chef, personal och besökare alla är arbetskamrater.

De olika arkitekterna förefaller ha haft lättare än bibliotekspersonalen att tänka sig stor öppenhet inne i bibliotekspersonalens zon (jfr avsn. 8.2.2, 8.4, 9.4.2.1, 9.4.3 ovan). Bibliotekschefen tycks alltså ha haft visst (åtminstone implicit) stöd av både bedömande och designande arkitekter i processen när det gäller att försvara sina tankar om kontorslandskap. Här har arkitekternas habitus med ritandet som en aktivitet i gemensamma utrymmen (Cuff, cop. 1991; Albertsen, 1998) samspelat med bibliotekschefens förändringsbenägna och proaktiva inställning till bibliotekspersonalens kontorsutrymmen. Bibliotekschefens tal om att arbetskamrater i öppna landskap ska disciplinera varandra för att åstadkomma en god arbetsmiljö och samhörighet (jfr avsn. 9.4.2.1 ovan) motsvarar en samtida tendens som har uppmärksammats i organisations- och ledarskapsforskning. Dale (2005), som undersökt hur öppna kontorslandskap kan användas för anställdas disciplinering och identifikation med organisationen, belyser hur nya former av kontroll byggs in i (sådana) rumsliga och materiella arrangemang och citerar (s. 660) Paul du Gay som (med hänv. t. Laclau, 1990, s. 56) skriver att

the less organizations are able to rely upon a framework of stable social and political relations, the more they are forced to engage in a project of ‘hegemonic construction’. In other words, the effects of dislocation require constant ‘creativity’, and the continuous construction of collective operational space that rests less on inherited objective forms (bu-

---

”att kommunikationen mellan biblioteket och institutionerna har minskat” (Andersson, 2005-03-11, s. [2]) återinförs kontaktbibliotekarier (Andersson, 2005-12-08, s. 3).

²²¹ Här kan bibliotekarier jämföras med socialarbetare som har baserat sin professionalism på arbete med fall, men i och för sig inte nödvändigtvis haft framgångar i termer av status och makt (May & Buck, 1998).

reaucracy) and more on *cultural reconstruction*.²²² Thus 'new wave management' is concerned with changing people's values, norms and attitudes so that they make the 'right' and necessary contribution to the success of the organization for which they work. To this end, excellence encourages managers to view the most effective and excellent organizations as those with 'strong cultures' – patterns of meaning which enable all members of an organization to *identify* with the goals and objectives of the company for which they work. (du Gay, 1996, s. 57-58 – kursiv. enl. orig.)²²³

Här finns tydliga paralleller (och därmed en samhällelig kontext) till bibliotekschefens strävan att koppla bibliotekariers professionalism till det lokala uppdraget och få medarbetarna att identifiera sig med moderorganisationen (den egna högskolan). Denna strävan har tagit sig uttryck i diskursivt arbete för hegemoni snarare än tillit till den av hierarkiska förhållanden präglade legala auktoritetsutövning som är kopplad till byråkratisk administration (Weber, [1922] 1983, s. 149; se ssk avsn. 8.3.2.1 ovan). Processen har dock fortskridit genom att bibliotekspersonalen accepterat bibliotekschefens auktoritet snarare än uppvisat det samtycke som kännetecknar hegemoni; någon fullständig appropriering av bibliotekschefens syn på profession och byggnad är det inte fråga om. Chefers uppmärksammande i Kalmar av att människor trots allt har behov av "revir" kan ses mot bakgrund av motstånd mot och problematisering av efterkrigstidens tendenser att göra kontorslokaler mer öppna och rent av införa mobila arbetsplatser (Baldry, 1997; Groat, 2000; Dale, 2005, ssk s. 671-672; se även Dahlbäck, 2009). Kampen om personalutrymmenas och möteszonens utformning är kanske det tydligaste exemplet på hur roller, professionstillhörighet och habitus har bidragit till uppkomsten av en frontlinje med arkitekter och bibliotekschef på den ena sidan och bibliotekspersonal (och vissa potentiella besökare) på den andra. Arkitekterna har ett habitus som är förenligt med arbete i kontorslandskap. Deras professionella roll innebär dessutom att de av inte minst inkomstskäl måste ta hänsyn till beställarrepresentanter, här närmast bibliotekschefen och representanter för fastighets- och byggbolag. Särskilt bibliotekarierna har en förhållandevis låg professionell status, men bibliotekschefen har här (trots ofullbordad hegemoni) kunnat föra fram förslaget om kontorslandskap genom sin chefsroll och dess auktoritet och maktpotential, samt med (åtminstone indirekt) stöd av fastighetsbolagets arkitektråd och de designande arkitekterna och deras ritningar. Bibliotekschefen ligger dessutom i tiden ur ledarskapssynpunkt med sitt tal om kundorientering och inriktning på uppdraget för moderorganisationen kopplat till arkitekturen (se ssk Dale, 2005; se även May & Buck, 1998; Evetts, 2003a). Hans proaktiva hållning och benägenhet att inte fullt ut använda byrå-

---

²²² Alvesson (cop. 1993) uppmärksammar kulturella kontrollformer som ett komplement till traditionella byråkratiska. Den dåvarande bibliotekschefen i Kalmar (Jansson, 2004-06-08) och (ännu tydligare) biblioteksnämndens tidigare ordförande (Lidman i Jansson & Lidman, 2004-06-08) talar om just bibliotekskultur som en utmaning i processen.

²²³ Citat kontrollerat och korriberat genom Google Book Search 2008-06-24 samt mot tryckt utgåva 2009-05-13.

kratiska ledningsresurser, samt hans uppmärksammande av kultur och identitet, är kännetecknande för "new wave management" (Wood, 1989, ssk s. 385, 387; du Gay, 1996, s. 57; se även Evetts, 2003c).

Bibliotekspersonalens önskemål om flera informationsdiskar med hänvisning till att kunna ge besökare professionell service, samt egna rum med hörnbord (se avsn. 8.3.2.1 ovan), kan ses som ett tecken på att statusaspekter har varit av viss betydelse för deras förhållningssätt. En aspekt av bibliotekarieprofessionens begränsade status är den servicekaraktär som yrket har. Bibliotekarier i yttre tjänst uppvisar en hög grad av (förväntad) tillgänglighet jämfört med sådana högstatusprofessioner som jurister och läkare (vilka ofta kräver tidsbokning för konsultation, och sällan befinner sig i potentiella, "oanmälda", klienters omedelbara närhet). Detta avspeglas arkitektoniskt i bibliotek med informationsdiskar och ställs på sin spets om biblioteksbyggnaden ges en ännu öppnare utformning vad gäller bibliotekariernas tillgänglighet för konsultation. Bibliotekschefen har i strävandena att åstadkomma en sådan öppenhet haft en maktpotential genom sin roll i ledningen för biblioteket och som visionsformulerare, samt trots – men kanske samtidigt tack vare – begränsningarna i bibliotekarierykets professionella status. Här har den inkallade biblioteksexperten, med ännu högre akademisk och biblioteksprofessionell status än den lokale bibliotekschefen, blivit ett stöd för en uppluckrad gräns mot de publika ytorna (även om experten också går bibliotekspersonalen till mötes en aning genom att inte utesluta mer avskilda arbetsutrymmen). Båda har dessutom, troligen i större utsträckning än bibliotekspersonalen, genom sina positioner på biblioteksområdet och det akademiska området tillgång till diskursiva resurser som framställer de föreslagna arkitektoniska lösningarna som förenliga med och gynnsamma för den pågående utvecklingen inom högskolor och universitet. En framträdande del av denna är den tidvis stora studenttillströmningen och studenters lärande i grupp och utanför det traditionella klassrummet, varigenom bibliotekslokaler och kontakter med bibliotekspersonal blir allt viktigare. Bibliotekschefens (medvetna eller omedvetna) strävan efter samförstånd (hegemoni) kring arkitektoniska lösningar för detta har dock motverkats av professionsrelaterade tendenser hos hans medarbetare på biblioteket. Bibliotekspersonalen har större makt över det inre arbetet i biblioteket än över det yttre, kontakterna med besökarna. Byggnaden och dess utformning har betydelse för bibliotekariernas inflytande (se t.ex. Vaughan, 1979, s. 291). Mer allmänt kan artefakter reifiera (förtingliga) sociala relationer (se t.ex. Nocenzi, 2004, s. 506). I biblioteksbyggnaden gäller sådana relationer personal-personal och personal-ledning (genom kontor) samt personal-besökare (genom informationsdisk). Möjligheter till kontroll över arkitekturen (och därmed över betydelsefulla delar av arbetet och förhållanden till andra biblioteksanvändare), som inte realiseras i själva planeringsprocessen, ges senare av själva arkitekturen.

Bibliotekspersonalen har kommit in förhållandevis sent i processen. Arkitekturen innebär en fixering av designlösningar för biblioteksverksamheten, fixeringar som i stor utsträckning redan har skett när bibliotekspersonalen får möjlighet att främst ägna sig åt bibliotekets interiör inom de olika zonerna. Arkitekturen lämnar dock ett visst utrymme för eftergifter och hantering av menings-skiljaktigheter. Inbyggnadsdelar och inredningsdelar är lättare för arkitekter (och andra deltagare i processen) att ge efter kring eftersom de är lättare att förändra. Det är också här som bibliotekschefens vision har fått stå tillbaka mest, även om han har försökt att minska antalet mellanväggar (Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Det gäller här förändringar inom zoner (personalens arbetsplatser) och i gränsen mellan zoner (personalutrymmen och infostråk), där önskemål om mer avskildhet inom kontorszonen och i dess gräns mot bibliotekets publika utrymmen har kunnat tillgodoses arkitektoniskt. Däremot är det svårare att bryta upp zonindelningen i sig: personalutrymmena och grupprummen är samlade i den murade delen av byggnaden, och bokhyllorna ryms på bottenplanet i hallen där de dessutom styrs upp av pelarna som bär upp läsplatsbryggorna och taket. Just uppdelningen i olika zoner för personal, besökare och medier, med möjligheter att förändra zonerna oberoende av varandra, uppmärksammas av Lev Amlinski (1999).

9.5.5 Funktioner, zoner och flexibilitet

För det främsta alternativet till den genomförda biblioteksdesignen i Kalmar förekom många argument om flexibilitet och generalitet. Långt driven flexibilitet kan dock medföra ökade kostnader och minskad funktionalitet, och flexibilitet inom zoner kan vara en hanterbar medelväg (jfr avsn. 2.1 ovan). Strid et al. (1999) säger, i ett försök att "sammanfatta den forskning som trots allt finns om utformning av hög[s]kolelokaler ur arbetsvetenskaplig synpunkt", att "'halvöppen avgränsning' /.../ är mycket viktigare än flexibla och generella lokaler" (s. 51). Halvöppenhet innebär att arbetsgemenskaper ska kunna ta emot och lämna ut information och personer (s. 52). Den arkitektoniska gestaltningen av cirkelmodellen i Kalmar uppfyller potentiellt dessa rekommendationer. Biblioteket kan inte förändras hur som helst eftersom pelare och murade delar gör zonerna svåra att ändra sinsemellan. Byggnaden kan heller inte användas till vad som helst även om den uppvisar viss generalitet i det stora rummet. Arbetsgemenskaper i biblioteket kan få kontakt med varandra genom att sikten är god och gränser mellan och inom zoner, särskilt ute i hallen, är tydliga men samtidigt ganska genomsläppliga (inte minst visuellt). Bryggorna och deras möblering samt särskilt grupprummen möjliggör samtidigt viss avskildhet för grupparbeten.

Avskiljande inbyggnadsdelar är förändringsbara, om än med viss tröghet på grund av kostnader och förarbeten. Om man vill hindra förändringar kan man

”alliera sig” med basbyggnadsdelar, den minst förhandlingsbara nivån i resemitotiseringsen, i detta fall resemitotisering av diskurser kring arbetssätt. Man kan här också tala om hur vissa agenter strävar efter reifikation av sådant som de vill stabilisera (jfr Iedema, 1997; Wenger, 1998; Gieryn, 2002). Arkitekternas strukturella försvar mot att öppna upp mer mellan personalens arbetsplatser och infostråket (se avsn. 8.5.2.3 ovan) kan beskrivas som en diskursiv konstruktion av basbyggnadsdelar; vad som delvis är inbyggnadsdelar framställs som basbyggnadsdelar för att en särskild lösning (klarare gräns mellan infostråk och personal) ska kunna fixeras. Det som uppfattas som inbyggnadsdelar och inredningsdelar är lättare att kompromissa om. Här har arkitekterna bättre insyn än de flesta, möjligtvis med undantag för konstruktörer. Kompromisser kan vara lättare att nå om alla deltagare blir medvetna om vad som relativt lätt kan ändras senare (användare har möjligheter att förändra en byggnad fysiskt – genom ombyggnad – och socialt/diskursivt – genom att tilldela den ny mening – jfr Hill, 2001; Gieryn, 2002). Försök att fixera förändringar i organisation och arbetssätt genom öppna planlösningar får dock inte lika potentiellt varaktiga resultat som sådana fixeringar som genomförs med hjälp av basbyggnadsdelar. Öppna planlösningar är möjliga att förändra genom inrednings- och inbyggnadsdelar. Här har bibliotekschefens vision inte lika stort stöd i arkitekturen som visioner som i större utsträckning bygger på basbyggnadsdelar.²²⁴ Detta är någonting som bedömande arkitekter och andra med (potentiellt) medlande roller, så som den i Kalmar inkallade biblioteksexperten, kan ta fasta på.

9.6 Sammanfattning

Även om bibliotekschefens vision i viss utsträckning har förverkligats vad gäller själva byggnaden och hur den används, har det i processen förekommit något olika virtuella byggnader som konkurrerat med varandra. Bibliotekschefens (och de övriga bedömarens) byggnad präglas av stor öppenhet med bakgrund i idéer om förändringar i bibliotekspersonalens arbetssätt med utökade kvalificerade kontakter med besökare, som i sin tur förväntas klara enklare biblioteksanvändning på egen hand. Högskolebiblioteket framstår som en egen byggnadstyp med studenter som primär användargrupp. Diskurser om biblioteket som en arbets- och mötesplats för i första hand studenter ligger i tiden. För arkitekterna har tomten och omgivningen varit viktiga primärgeneratorer för designlösningar. Interiört präglas byggnaden av tydliga zoner med mer eller mindre öppna gränser. De designande arkitekterna bejaktar öppenheten men har lyckats driva igenom något klarare gränser utifrån sin syn på hur människor fungerar med arki-

---

²²⁴ Ett (måhända tillspetsat men uppmärksammat) exempel på det senare ges av Langdon Winner (1986, ssk s. 22-25) som återger hur New York-byggaren Robert Moses ska ha sett till så att vägbroar gjordes så låga att bussar, vilka främst utnyttjades av mindre privilegierade grupper i samhället, inte kunde nå attraktiva områden.

tektur. Bibliotekspersonalen har motsatt sig mycket av öppenheten, både mellan och inom zonerna, med hänvisning till sin yrkeserfarenhet och professionella identitet, där erfarenheter av konkret biblioteksarbete och biblioteksanvändares hjälpbehov varit avgörande för deras (jämfört med bibliotekschefen) reaktiva förhållningssätt. Här har bibliotekspersonalen i praktiken kommit att bli den primära användargruppen i processen och sent omsider gjort sig hörd (och därmed försvarat sin professionella status) i mycket större utsträckning än den enligt visionerna primära användargruppen, studenterna. Bibliotekspersonalen har också haft mindre tro på arkitektens disciplinerande verkan på besökarna än vad bibliotekschefen (med sin utpräglad akademiska syn på högskolebiblioteket som arbetsplats) och arkitekterna haft.

Bibliotekschefen har försökt att uppnå hegemoni (makt genom samtycke snarare än direkt tvång) kring sin syn på professionalism, organisation, arbetssätt och byggnadens utformning bland annat genom inslag av intertextualitet och inramning av röster i sitt diskursiva arbete. I strävandena efter hegemoni har allianser byggts med både människor (ssk den inkallade biblioteksexperten) och arkitektur. Det diskursiva arbetet har utmynnat i fixeringar av arkitektoniska lösningar som är mer eller mindre svåra att förändra: zonindelningen (svårföränderlig; zonerna kan inte byta plats med varandra hur som helst), gränser mellan zoner (mer eller mindre svårföränderliga) och zonernas inre utformning (relativt lätt att förändra så som i fallet med personalutrymmet, där väggar kan uppföras). Effekten av det diskursiva arbetet för bibliotekschefens vision har på kort sikt stärkts genom hans auktoritet som chef och den inkallade biblioteksexpertens symboliska kapital. Hegemonin har dock inte förverkligats fullt ut; några bibliotekarier har tagit till sig mycket av bibliotekschefens vision, men alla i personalen samtycker inte, och när chefen lämnar den formella makten har byggnad och organisation omkonstruerats diskursivt och fysiskt (arbetssätt och relationer mellan personal och mellan personal och besökare ändras, och likaså ändras arkitekturen i personalutrymmet och mellan personal och besökare: väggar återuppförs, dörrar stängs, informationsdisk införs). Vissa medarbetare gör uppror mot arkitektoniska fixeringar och arbetssätt som kan ses som ett hot mot yrkesidentitet och professionell status. Särskilt i organisationer där medarbetare uppvisar professionella drag tycks byråkratiska organisationsformer med formella hierarkier och kontrollmekanismer ha svårt att göra sig gällande; tvång förefaller inte ge varaktiga resultat (Alvesson, cop. 1993, ssk s. 35-36; Nocenzi, 2004, s. 506; se även Kanter, [cop. 1983] 1992, s. 178-179). De medarbetare som förefaller ha blivit mer positiva till de av den dåvarande bibliotekschefen förespråkade designlösningarna tycks å andra sidan heller inte ha övertygats lika fort som processen fortskridit genom mer formell maktutövning.

10 DISKUSSION OCH SLUTSATSER

I det föregående har jag visat hur en högskolebiblioteksbyggnad och dess funktioner konstruerats och omkonstruerats diskursivt och fysiskt. Användandet av de teoretiska utgångspunkterna för analys av byggnadens tillkomst och möjligheter fördjupas och diskuteras utförligare i detta kapitel, liksom resultatens beröringspunkter med tidigare forskning. I detta kapitel försöker jag att med stöd av mina analyser (se ssk avsn. 7.5, 8.5, 9.5 ovan) sammanfatta och diskutera svaret på frågan om hur visionen omsatts i en byggnad. Därmed besvaras också de tre delfrågorna om visionsinnehåll, process och byggnadens förhållande till visionen (jfr kap. 1 ovan).

Utifrån mitt övergripande syfte (att belysa planeringsprocess och förhållanden mellan vision och färdig byggnad) har studien omfattat form, funktion, restriktioner och visioner (se kap. 1 ovan). Visioner om vilka funktioner ett bibliotek ska ha kan omsättas i konkret form som möjliggör dessa och/eller andra funktioner. Restriktioner i processen (genom deltagare, regler, fysisk omgivning m.m.) påverkar dess resultat, byggnaden. I byggnadens konkreta form (och genom det som saknas i form) finns i sin tur vissa restriktioner (avsedda eller ej) för vilka funktioner (i bred bemärkelse alltså användning, uttryck och effekter) som är möjliga. I enlighet med kritisk realism (se avsn. 4.3.2 ovan) har jag strävat efter att utifrån det empiriska belysa följande:

- i den studerade planeringsprocessen verkande faktiska mekanismer och i förlängningen potentiella mekanismer (tendenser) i liknande processer (det empiriska har här utgjorts främst av dokument och intervjuer)
- hos byggnaden potentiella funktioner inklusive potentiella uttryck för specifika funktioner och andra företeelser (det empiriska har här utgjorts främst av observationer, ritningar och fotografier)
- faktiska funktioner hos byggnaden – faktisk användning av byggnaden och faktiska aktiviteter och beteenden i den samt faktisk betydelse och faktiska effekter av den över huvud taget (i någon mån också upplevelser av den; det empiriska har här utgjorts av observationer, samt i någon omfattning samtal, intervjuer och dokument)

Restriktioner påverkar byggnadens potentiella och faktiska funktioner (inklusive uttryck) genom dess form. Visioner kan dock eventuellt i viss utsträckning formuleras utifrån möjliga funktioner. I så fall kan vissa funktioner betraktas som (om inte annat indirekta) restriktioner för vad man kan tänka sig att bygga. Restriktioner påverkar processens förlopp och därmed utfall, bland annat – och inte minst – genom personers olika fält-, professions- och organisationstillhörighet, positioner (på fält och i organisationer), kapital, habitus, tillgång till diskurser och (andra) resurser i planeringsprocessen, ämnesdomänbakgrund, tomt, när-

miljö, budget, standarder, normer och andra faktorer. Form innehåller i sig restriktioner och möjliggör (och uttrycker) därmed funktioner (mer eller mindre i enlighet med visioner) i varierande grad. Restriktioner för byggnaden existerar redan från begynnelsen. Jag har varit öppen för att utsagor om visioner från enskilda deltagare i planeringen kan vara intressanta som indikationer på hur dessa deltagare påverkat processen. Analys av sådana utsagor har därmed kunnat bidra till förklaringar och i förlängningen förståelse av processen. Central i det studerade fallet är dock den dokumenterade officiella vision med vilken jag i första hand har jämfört byggnaden.

Samband:	restriktioner				
	↓	↓	↓	(⇒)	
	visioner	⇒	"färdig" form		funktioner (inkl. uttryck)
Fenomen:	planerings- och byggprocess		byggnad		
Steg i tillblivelseprocess:	Formulera vision	Förhandla och förankra vision	Förverkliga vision genom färdig byggnad		
Tid:	→ Avstånd i tid till (och överensstämmelse med?) ursprunglig vision ökar →				
Kvarlevor och källor:	dokument, intervjuer		observationer (samt dokument, intervjuer)		

Figur 20. Sammanfattning av undersökningsområdet. Parentes kring verkanspil anger att funktioner är möjliga men inte nödvändigtvis faktiska.

För mina slutsatser giltighet finns vissa begränsningar av inte minst empirisk karaktär. Allt av processen syns inte i protokoll, och intervjupersoner kan minnas "fel" respektive ha ändrat ståndpunkter sedan processen. Det senare har jag i viss utsträckning kunnat hantera genom kontroll mot dokument och andra informanternas uppgifter. Undersökningarna av faktiskt användande och upplevelser av byggnaden har varit begränsade. Förutom begränsningarna i det använda materialet har av tids- och utrymmesskal (samt eventuellt på grund av ofullständig kännedom om det totala materialet) vissa dokument och deltagare inte tagits med i undersökningen.²²⁵

10.1 Bibliotekschefens position och vision

Bibliotekschefen har uppfattat det som sin roll att formulera en vision för biblioteket. Han har kunnat spela den rollen genom stöd från rektor, fastighetschef och biblioteksnämnd, vilket gjort hans position som mellanchef relativt stark (jfr Bunn, 1989, ssk s. 223). Mycket av visionen har förts vidare, resemiotiserats, genom den genrekedja som genom olika typer av dokument och diskursivt ar-

²²⁵ Bland de senare märks särskilt rektor, prorektor, delar av bibliotekspersonalen, konstruktörer, projektledare och i senare faser (i samarbete med A-plan) medverkande designande arkitekt (Heilig, 2004-07-22).

bete har påverkat byggnadens utformning (jfr Iedema, 1997; Fairclough, 2003a). I den ursprungliga visionen är både forskare och studenter primära användargrupper. Möten ska kunna äga rum både inom och mellan de olika användargrupperna, inklusive biblioteksbesökare och bibliotekspersonal. Biblioteket som en central resurs för informationsåtkomst är ett viktigt inslag i visionen, men biblioteket framställs också som en arbetsplats för inhämtande av kunskap. Biblioteket presenteras implicit som ett hybridbibliotek med både tryckta och elektroniska medier och åtkomstmöjligheter utanför bibliotekets väggar med en enda högskolegemensam byggnad som nav. Byggnaden i sig är enligt visionen uppdelad i olika zoner som är öppna mot varandra. Bibliotekspersonalen är centralt placerad i modellen. Stor tillgänglighet för besökarna och undervisningsinsatser för dem så att de klarar sig själva präglar den bild av bibliotekarieprofessionen som ges i bibliotekschefens vision.

Möten mellan biblioteksanvändare är, i bibliotekschefens utsagor, i stor utsträckning en del av bibliotekets funktion som arbetsplats, vilken i sin tur är kopplad till den lokala högskolans behov. Här finns det ett instrumentellt drag i visionerna. De upplevelser som byggnaden och verksamheten i den kan ge användarna är också mer instrumentella än i folkbibliotek, mot vilka högskolebiblioteket kan kontrasteras; lokalen ska bidra till studiero. Här förekommer olika representationer av vad som är lämpliga designlösningar. Biblioteket som en plats för informationsåtkomst framträder fortfarande i diskurserna om byggnaden (se vidare avsn. 10.4 nedan). Genom ökande möjligheter till informationsåtkomst oberoende av särskilda platser har dock fysiskt påtagliga böcker kommit att få en relativt sett större symbolisk betydelse (jfr Koch, 2004).

I visionen sägs inte mycket om bibliotekets konkreta utformning och arkitektoniska uttryck. Dessa aspekter på byggnaden har i stället bevakats i andra steg i genrekedjan (lokalprogram, uppdrag till arkitekter) och av andra agenter (fastighetschefer, uppdragshandläggande och bedömande arkitekter). Här har designbeslut med betydelse för bibliotekspersonalens arbete fattats med begränsad medverkan av de senare.

Den dåvarande bibliotekschefen kan beskrivas som något mer heterodox (och därmed mindre ortodox) än bibliotekspersonalen på biblioteksfältet. Han har lite annorlunda kapital än andra i personalen genom att han är akademiskt skolad i högre grad. Han har dessutom mångsidig erfarenhet av olika bibliotekstyper. Resultaten från min fallstudie pekar på biblioteksbyggnadens stora betydelse för bibliotekarieprofessionen. Bibliotekschefen har arbetat för ökade kontakter mellan bibliotekspersonal och besökare, främst studenter, med stöd av arkitekturen. Han betonar i anslutning till detta skillnader mellan folkbibliotek och högskolebibliotek och gör sig till tolk för moderorganisationens (den lokala högskolans) behov, någonting som är förenligt med decentraliseringen av högskoleområdet i

Sverige under 1990-talet. Därigenom har han kommit att agera utförandeproaktivt; han har agerat utifrån övergripande mål för högskolan men inte väntat på att potentiella användare ska efterfråga särskilda funktioner hos biblioteket, utan själv formulerat och försvarat en vision (jfr avsn. 4.4 ovan). Här kan hans, jämfört med många i bibliotekspersonalen, utpräglat akademiska habitus (dispositioner för handlingar etc.) ha påverkat hans förhållningssätt. Bibliotekschefen har dock inte i första hand försökt att använda sin auktoritet och formella maktmedel till det yttersta, utan snarare uppvisat hegemoniska tendenser till att åstadkomma samförstånd kring biblioteksbyggnadens utformning. Sådana hegemoniska och proaktiva tendenser i ledarskap ligger i tiden (Wood, 1989, ssk s. 385; du Gay, 1996, s. 57-58, 69; Dale, 2005, s. 660; se även Fairclough, 1992, s. 94-95). Att beteckna bibliotekschefen som utförandeproaktiv är rimligt mot bakgrund av med hans vision överensstämmande tendenser i det sena 1900-talets högskolebiblioteksvärld (jfr ssk kap. 2 ovan). I förhållande till vissa biblioteksintressenter kan bibliotekschefens hållning dock framstå även som målproaktiv genom att han presenterar (operativa) mål för biblioteket utöver dem som efterfrågats (jfr avsn. 4.4 ovan). Detta avspeglas i skiftande innehåll i och relationer mellan diskurser om bibliotekets funktioner och gestaltning som går att urskilja under planeringsprocessen (se vidare avsn. 10.4 nedan).

De proaktiva tendenserna hos bibliotekschefen tar sig uttryck i morfogenes, skapandet av ny mening och ny form, i hans diskursiva arbete under processen (jfr Iedema, 1997), särskilt kring möteszonen mellan bibliotekspersonal och besökare (se avsn. 8.5.1.4 ovan). Bibliotekspersonalens diskursiva arbete innebär däremot redundans genom reaktionerna mot av bibliotekschefen förespråkade designlösningar. Diskursiva aspekter på handlande (bibliotekschefens visioner och kommentarer i genrekedjan), identitet (t.ex. bibliotekschefens akademiska habitus och motsvarande stil och röst) och representation (av bibliotek, här i form av bl.a. bibliotekschefens särskilda mötesplatsdiskurs) kan kopplas till positioner på fält (Chouliaraki & Fairclough, cop. 1999, ssk s. 101; Fairclough, 2003a). Här förefaller det som om bibliotekschefens särskilda position och habitus med åtföljande heterodoxi på biblioteksfältet har inneburit en (diskursiv) kamp med (åtminstone betydande delar av) bibliotekspersonalen, som motsatt sig en radikal arkitektonisk gestaltning av ett mindre hierarkiskt möte med biblioteksbesökarna. Bibliotekschefens relativt stora akademiska kulturella kapital kan å ena sidan ha stärkt hans symboliska kapital och makt i processen, å andra sidan ses som måttligt gångbart på biblioteksfältet (just den generella akademiseringen av bibliotekarieutbildningarna har varit omtvistad – se Seldén & Sjölin, 2003;²²⁶ jfr Myburgh, 2005, ssk. s. 45-47) vilket kan ha bidragit till de heterodoxa dragen i hans förhållningssätt jämfört med bibliotekspersonalens.

---

²²⁶ Den tidigare bibliotekschefen och biblioteksnämndens tidigare ordförande antyder att motståndstendenser kan ha sin upprinnelse i vissa bibliotekariers institutionella tillhörighet utan-

	Bibliotekschef	Bibliotekspersonal
Tendens i process:	Proaktivitet	Reaktivitet
Tendens på fält:	Heterodoxi	Ortodoxi
Tendens i diskursivt arbete:	Morfogenes	Redundans

Tabell 4. Tendenser hos agenter inom biblioteket.

Kapitaltillgångar och positioner på fält har alltså här tenderat att leda till heterodoxi, manifesterad i ett proaktivt förhållningssätt till biblioteksbyggnadens utformning. I den semios som tal och skrift i planeringsprocessen utgör märks detta i morfogenes, skapandet av ny mening. Biblioteksbyggnaden betyder inte riktigt samma sak som tidigare: den byggs för studenter snarare än forskare och allmänhet, den är en arbetsplats (med relativt stor tolerans för ljud) vilket stöds av enkelhet i utförande och mötesmöjligheter, och den ger möjlighet till bearbetning av material snarare än omfattande förvaring av material.

10.2 Allianser och makt kring designlösningar

Min fallstudie visar att även från bibliotekshåll kan enskilda personer få stort inflytande, men också hur omfattande arbete som kan krävas i försök att åstadkomma samtycke kring förhållandevis radikala designlösningar. Allianser med människor, ”fakta” och ting (jfr Barlow, 2008) kan bidra till att föra processen framåt även när fullständigt samtycke inte uppnås, samt bädda för modifieringar av vissa designlösningar. Anmärkningsvärt är att bibliotekschefens vision med cirkelmodell i princip genomförts, om än med visst motstånd mot den och vissa eftergifter i förhållande till den, i praktiken inte minst efter att byggnaden invigts (gäller kanske ssk personalutrymmen och deras relation till möteszonen mellan personal och besökare).

Bibliotekschefens vision förs vidare i genrekedjan (där byggnaden formas) genom lokalprogram, uppdrag till arkitekter, bedömning av arkitektförslag och expertutlåtande kring det av ledande agenter förordade förslaget. För biblioteks-

---

för den akademiska världen och i folkbibliotekssfären (Jansson & Lidman, 2004-06-08). Den tidigare bibliotekschefen (och även biblioteks nämndens tidigare ordförande) talar mycket om skillnader mellan folkbibliotek och högskolebibliotek och tendenser hos (delar av) bibliotekspersonalen, som har erfarenheter från andra bibliotekstyper, att arbeta mer folkbibliotekslikt och/eller utifrån identifikation med biblioteksväsendet i stort snarare än med den egna högskolan (Jansson, 2004-06-08, 2005-10-19, 2007-05-04; Jansson & Lidman, 2004-06-08). Bibliotekarien Ann Liljeström talar om att man märkte skillnader i olika kompetenser hos bibliotekariestudenter beroende på om man hade gått utbildningen för folk- respektive forskningsbiblioteksinriktning som fanns förr (Liljeström i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07). Bibliotekarien Jan Rehnman, som avslutade sin bibliotekarietutbildning 1980 och har arbetat vid flera olika bibliotekstyper, säger att ”allt är bibliotek men som sagt var så är det /.../ väsensskilt om man sitter ute i en glesbygdsskola”, där användaren ska lära sig att läsa, jämfört med att arbeta med forskare på en högskola (Rehnman i Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

personalen och bibliotekarieprofessionen innebär bibliotekschefens vision stor öppenhet både inom personalutrymmena och mellan dessa och den övriga byggnaden. I visionen framställs biblioteket som en mötesplats för olika användargrupper vilket för bibliotekschefen innebär att alla är arbetskamrater. Skillnader mellan bibliotekarier och övrig bibliotekspersonal samt mellan inre och yttre tjänst tonas ner av bibliotekschefen. Genrekedjan, där visionen ger avtryck med sikte på designandet av biblioteksbyggnaden, löper dock genom flera fält (och motsvarande diskursordningar – se vidare avsn. 10.4 nedan), där agenter med olika roller på några punkter har kunnat moderera de arkitektoniska uttrycken för bibliotekschefens vision. Här har de designande arkitekterna genom sin expertstatus gentemot bibliotekschefen lyckats försvara en viss slutenhet i zongränsen mellan bibliotekspersonal och besökare, samtidigt som de i linje med visionen befast zonindelningen och öppenheten i övrigt i biblioteket. Bibliotekspersonal har senare genom ombyggnadsmöjligheter kunnat begränsa något av bibliotekschefens försök att tona ner de fysiska och formella gränserna inom bibliotekspersonalen och mellan personal och övriga biblioteksanvändare.

Processen påverkas i stor utsträckning av de olika deltagarnas bakgrund och interaktion. Ledande agenter, med fält- och professionsrelaterade sätt att uttrycka sig, utför ett omfattande diskursivt arbete för att förankra och fixera designlösningar. Diskursivt arbete utförs också som motstånd mot vissa designlösningar. Intertextualitet kan vara ett stöd för olika deltagares strävanden i själva processen men också i framställningen av byggnaden när den redan är uppförd. Det diskursiva arbetet försiggår inom en arkitekturdiskursordning och en (akademisk) biblioteksdiskursordning, där professionsföreträdare på motsvarande fält gör sig gällande, och olika diskurser om biblioteket framträder. I den förra är främst arkitekter aktiva, i det studerade fallet mycket som allierade till bibliotekschefen och ett stöd för hans vision. I den senare är det främst biblioteksrepresentanter och potentiella biblioteksanvändare som kommer till tals. Dessa har haft svårare att i sitt diskursiva arbete för alternativa designlösningar alliera sig med beslutsfattare, expertis och fysiska omständigheter.

De olika deltagarna uppvisar, framför allt beroende på habitus och professions-tillhörighet, olika röster och stilar. Detta innebär att vissa användare förstår varandra lättare än andra. Exempelvis är arkitekternas röst främst gångbar mellan arkitekter inom arkitekturdiskursordningen. Detta märks inte minst i vilka primärgeneratorer för designlösningar som särskilt lyfts fram: tomten, dess läge inom högskolan och relationer inom denna, samt förhållandet till omgivande bebyggelse, behandlas i genrekedjans uppdrags- och bedömningsfaser i arkitektoniska termer av designande och beställarrepresenterande arkitekter.

Presentationsformer är en viktig aspekt av kommunikationen i planeringsprocessen. Bibliotekspersonalens krav på funktionalitet ställs på sin spets genom att de

inte uppfattar lika stor flexibilitet i ritningarna som bibliotekschefen och den förankrandet av designförslag inkallade experten gör. Ritningar har också en funktion i design- och konstruktionsprocessen, inte bara som ett underlag för själva byggnadens konstruktion. Den virtuella, ofärdiga byggnaden (Medway, 1996) konstrueras delvis utifrån ritningarna och får lite olika gestalt beroende på respektive "konstruktörs" bakgrund och syften. Larson (1994) och Albertsen (1998) betonar ritningars och modellers centrala ställning i arkitekters kompetens, habitus och kommunikation för att nå överenskommelser. Ritningar är artefakter som blir verktyg även i processens interpersonella inslag, inte bara i mötet mellan byggare och "döda" ting (tomt, byggnadsmaterial etc.). Bedömningsgruppen har uppfattat det vinnande designförslaget på ett annat sätt än bibliotekspersonalen. Deras virtuella byggnad tycks inte ha varit identisk med personalens. Personalen tycks också ha haft mindre kontakt med byggnadsarkitekterna.

Ett stöd för bibliotekschefens syn på biblioteket som arbetsplats har funnits i arkitekters habitus som på deras professionsfält är förenligt med arbete i kontorslandskap. Bibliotekspersonalen har främst blivit engagerad kring byggnadens inredning. Detta motsvarar tendenser uppmärksammade i tidigare forskning (se avsn. 3.1.1 ovan). Personalens möjligheter att uttala sig om arkitektur är rimligtvis störst ju närmare det egna arbetet arkitekturen ligger (exteriör och uttrycksaspekter fångas lättare upp av arkitekter genom deras kompetens), men det är i min fallstudie också tydligt att professionsrelaterade intressen gör sig gällande.

Bibliotekschefen har genom sin chefsroll med dess auktoritet och allianser med experter på arkitektur- och biblioteksfälten, experter som har haft en potential att fungera som katalysatorer i processen, lyckats driva igenom valet av designlösning i stort, och på kort sikt även detaljer kring inredningen i något större utsträckning än vad bibliotekspersonalen önskat. Samförståndet kring byggnadens huvuddrag som präglar dessa allianser ger processens tidiga faser starka hegemoniska drag, men bibliotekspersonalen har främst underkastat sig makt baserad på tvång genom organisation och procedur, och böjt sig för formell auktoritet (uppbackad av symboliskt kapital) hos experter och chefer (rektor, fastighetschefer, bibliotekschef).

I Kalmar har kompromisser i förhållande till bibliotekschefens vision skett efter att byggnaden invigts, vilket inneburit att den omkonstruerats fysiskt. Detta kan ses som en följd av att bibliotekschefens allianser inte i (för hans vision) tillräcklig utsträckning omfattat bibliotekspersonalen. Hans för visionen främsta allierade har varit de svårföränderliga övergripande delarna av byggnaden och de experter och chefer vars stöd behövs för att fixera de delarna. När bibliotekschefen och med honom allierade agenter lämnat projektet och organisationen

ändras mycket av de delar som varit mest omstridda och lättast att förändra.²²⁷ Det är möjligt att förändringar av en profession med stöd av arkitektur kan lyckas med klara ledarskapsbefogenheter och planeringsresurser (jfr Hessler, 2003, s. 219). Sådana förändringar riskerar dock att urvattnas om inte hegemoni uppnås, eftersom auktoritetsberoende tvångsmakt ofta är otillräcklig för kontroll och ger mindre varaktiga resultat (jfr Alvesson, cop. 1993, ssk s. 36; Nocenzi, 2004, s. 506).

I arkitekturprocesser förekommer ”svarta lådor” (Iedema, 1997, 1999; Gieryn, 2002; se även Latour, 1987, ssk s. 2-3) där exempelvis särskilda procedurer och konstruktionslösningar (och/eller alternativ till dem) kan döljas, vilket innebär att de blir svårare att ifrågasätta (Malbert et al., 2004, s. 35). Beslutsordningen framstår som en svart låda i det av mig studerade fallet i och med att den accepterats även av de mest kritiska deltagarna. Dess beständighet kan upphöra om själva ordningen eller dess komponenter (befattningshavare) förändras, vilket delvis skett. Redan i själva processen har svarta lådor gjort sig gällande genom att strukturellt försvar (Cuff, cop. 1991) möjliggjorts. En designlösning kan framstå som tekniskt nödvändig för processdeltagare med begränsad kompetens på för lösningen relevanta områden. Här finns en fält- och professionsrelaterad hierarki av kompetenser vars verkan har en tidsdimension i processen. Bibliotekarier har begränsade arkitekturkunskaper i förhållande till arkitekter som har begränsade tekniska kunskaper i förhållande till tekniker som svarar för konstruktions- och byggnadsarbetet.

Framför allt bibliotekschefens och de olika arkitektuexperternas inställning har samspelat med tendenser på ett administrativt fält där särskilt högskolans ledning och fastighetschefer från högskola och fastighetsbolag har agerat. Här har visioner om biblioteket som ett symboliskt och faktiskt centrum på campus kunnat fångas upp av de designande arkitekterna, detta mot bakgrund av i genrekedjan (inte minst av beställarrepresenterande arkitektuexperter) uppmärksammade restriktioner hos tomten, samt inte minst dess placering och relationer till omgivande bebyggelse. Dessa visioner har inte varit helt förankrade hos vissa intressenter (lärare, forskare) på fakultetsfältet, från vilket symboliskt och ekonomiskt kapital åtminstone indirekt börjat överföras till det centrala nya biblioteket.

Redundans och ortodoxi märks hos bibliotekspersonal men kanske i ännu högre grad hos vissa lärare och forskare. I jämförelse med några forskare, som närmast tar avstånd från biblioteket som mötes- och arbetsplats, framstår biblioteksche-

---

²²⁷ Under de första åren som biblioteksbyggnaden varit i bruk har högskolans dåvarande rektor, fastighetschef och bibliotekschef lämnat sina befattningar. Redan under projektet försvann stadsarkitekten och fastighetsbolagets projektchef (liksom bibliotekschefen och högskolans fastighetschef positiv till öppna kontorslandskap).

fen och hans allierade som målproaktiva; det är inte bara bibliotekets utformning som är omtvistad, utan också dess innehåll. Bibliotekspersonal tycks ha lättare att appropriera biblioteket som arbets- och mötesplats (åtminstone på ett övergripande, mindre konkret plan) än vad vissa av lärarna och forskarna har. Hos de senare är representationer av biblioteket som informationsförmedlare mer framträdande. Arbetet i biblioteket har där mycket med inhämtande av information att göra, manifesterat i krav på lugn miljö med läsplatser insprängda i samlingarna. Dock märks viss reaktivitet (se avsn. 4.4 ovan) i bibliotekspersonalens utsagor i det att man framställer behov av anpassning av byggnaden till trender (t.ex. PBI, PBL, undervisning, biblioteket som lärandemiljö och LRC) snarare än byggnaden som ett sätt att skapa trender (målproaktivt) eller åtminstone stödja trender (utförandepröaktivt). Här är bibliotekschefen tydligare i sitt stöd för vissa trender: sådant som vissa besökare kan tänkas önska, till exempel informationsdisk och ”myspys”, bör man avstå från i enlighet med en allmänt utbredd ”informationskompetensdiskurs” och arbetsplatsdiskursen. Detta kan jämföras med Thomas (1996) observationer av uppgiftsorientering i diskursiv praktik i biblioteksbyggnader. I Kalmar råder dock en mer tillåtande atmosfär vad gäller ljud och grupparbeten, men annars finns en potentiell diskurs hos, eller i varje fall diskurs om, byggnaden som uppmuntrande till arbete (se vidare avsn. 10.4 nedan).

10.3 Bibliotekspersonalens reaktion

Bibliotekschefens syn på bibliotekarieprofessionen omfattar betraktandet av bibliotekspersonal och besökare som arbetskamrater i öppna lokaler. Detta tillsammans med prioriterandet av studenter kopplas till bibliotekets primära uppdrag att stödja den egna högskolans utbildning och forskning. Bibliotekspersonalens inledningsvis starka (och hos många kvarlevande) motstånd mot designlösningar och arbetssätt som motsvarar dessa inslag i chefens framställning av biblioteket som arbetsplats, kan ha att göra med en professionell identitet, som i betydande utsträckning är kopplad till biblioteksverksamhet på ett mer allmänt plan, utanför och ovanför den lokala moderorganisationen, samt (på ett plan under moderorganisationen) en trygghet i den egna biblioteksorganisationen och välkända arbetssätt (jfr Audunson, 1999; Hessler, 2003).²²⁸ Motståndet kan också ha en upprinnelse i professionsrelaterade statusaspekter, där eget rum och begränsad

---

²²⁸ Den dåvarande bibliotekschefen säger att ”på något sätt så känner jag att det finns en önskan att återgå till /.../ det gamla bibliotekssättet /.../ Det har att göra med tror jag att bibliotekspersonal i gemen inte identifierar sin roll i den organisation man jobbar” utan ”mera med någon slags nationellt uppdrag i stället för att titta på det här lokala uppdraget man har” (Jansson, 2004-06-08). Flera intervjuade med koppling till biblioteket berör bibliotekariers skiftande bakgrund där många har tidigare anknytning till andra bibliotekstyper än högskolebibliotek (Jansson & Lidman, 2004-06-08; Liljeström & Rehnman, 2005-07-07).

tillgänglighet för ”klienter” kan göra bibliotekarieyrket mer likt högstatusprofessioner.

Bibliotekschefen har alltså sammanfattningsvis varit proaktiv gentemot bibliotekspersonalen, institutionerna på högskolan och studenterna (se ssk avsn. 8.5.1.1, 9.1.1 ovan). Skeptiker i bibliotekspersonalen förefaller inte ha blivit övertygade genom ”pull”-faktorer, så som ritningar och presentationer, utan genom maktfördelning och ”push”-faktorer, så som behovet av en ny byggnad. Det pådrivande under projektets första år har varit tvång i situation (trångboddhet, centralisering av biblioteksverksamheten och byggandet av ett campuscentrum) och organisation (makt- och ansvarsfördelning) snarare än någon mer specifik diskurs (/re/presentation av biblioteksbyggnadens utformning och funktioner – se vidare avsn. 10.4 nedan), även om hegemoniska tendenser märkts på chefsidan.

Bibliotekschefens framträdande insatser redan innan bibliotekspersonalen och andra biblioteksanvändare kommit in i processen pekar på betydelsen avhängivna agenter men också på de problem som detta kan medföra (jfr Malbert, 1999). Svårigheter kan uppstå i processen om inte intressenter bjuds in och får delta tidigt. Inte bara särskilda designlösningar så som bibliotekspersonalens arbetsplatser utan också processen i sig kan väcka missnöje (jfr Ginsburg, 1997). Bibliotekspersonalen har kommit in i processen när byggnaden till stora delar redan börjat fixeras. Hos bibliotekspersonalen märks reaktiva tendenser och en känsla av att bli överkörd när byggnadsdelar med betydelse för profession och arbete redan fixerats på ett sätt som personalen har svårt att acceptera. Här rör det sig om kontorsutrymmen med möjligheter att säkra kontrollen över det egna arbetet, bland annat det traditionella beståndsuppbyggande, i tid och rum (jfr Smith, 1973; Ginsburg, 1997; Hessler, 2003).

Byggnaden har varit en möjlighet för den dåvarande bibliotekschefen att göra den av honom företrädda arbetsplatsdiskursen mer hegemonisk och fullständigare approprierad av bibliotekspersonalen utan att tvinga fram förändringarna genom traditionella makthierarkier. Byggnaden har dock en förändringsbarhet som inneburit att personalen kunnat minska öppenheten i sina utrymmen (jfr Dale, 2005). Att som bibliotekschefen hänvisa till professionalism (vilket skulle kunna tilltala bibliotekspersonalen, som själv talar om sig som professionell) har delvis på grund av detta inte räckt som en ersättning för direkt tvång genom formell beslutsordning (jfr Evetts, 2003c). Det skulle kanske ha behövts ett tydligare uppmärksammande av personalens relationer till konkreta arbetssätt, lokallösningar och symbolik (egna rum, stora bord; dock ger Kalmar-fallet en antydning om att det inte är givet att alla föredrar att sitta enskilt i längden – jfr Crosbie & Hickey, 2001).

10.4 Diskurser om biblioteket

Visionerna bakom byggnaden är möjliga att sammanfatta i termer av diskurser, representationer (av högskolebiblioteket) som blir tillgängliga för flera människor genom olika presentationsformer (bl.a. tal, skrift och ritningar). Diskurser är regler och innehåll, särskilda sätt att tala om i det här fallet högskolebibliotek. Diskursiva inslag och diskurser fungerar som resurser för att påverka andra och som restriktioner genom sin verkan. Biblioteket konstrueras delvis diskursivt, och det verkar diskursivt på besökare och andra som på något sätt konfronteras med det (i media etc.; utsagor om och uttryckspotentialer hos byggnaden kan påverka människors uppfattningar, handlingar och utsagor). Diskurser om högskolebibliotek avspeglas i utsagor om funktioner och form, samt i faktisk form. Diskursiva inslag i processen är centrala för förståelsen av visionsinnehållet och hur det har förverkligats.

Mycket i de i visionen och andra utsagor om biblioteket urskiljbara diskurserna ligger i tiden. Deras innehåll kan i stor utsträckning återfinnas i många andra utsagor om akademiska bibliotek kring sekelskiftet 2000.²²⁹ Inte minst märks det hur högskolebiblioteket framställs mer som en plats för lärande och mindre för förvaring (jfr kap. 2 ovan). Det är detta som gör att bibliotekschefen i ett bredare perspektiv kan betraktas som utförandeproaktiv, även om han i förhållande till vissa intressenter (främst forskare) kan framstå som målproaktiv. Nedan behandlas inte diskurser (såvida inte dessa krockar med visionsdiskurser) som inte återkommer i dokument och intervjuutsagor om visioner. Sådana diskurser ligger utanför frågeställningen om det eventuella förverkligandet av visioner i en byggnad.

Genom min analys förefaller det rimligt att tala om en högskolebiblioteksdiskursordning (eller möjligtvis biblioteksdiskursordning på det akademiska fältet) där diskurser konkurrerar med varandra. En *arbetsplatsdiskurs* och en *mötesplatsdiskurs* konkurrerar med en *informationsförmedlingsdiskurs* utan att de tre alltid behöver utesluta varandra; de kan kombineras med varandra åtminstone på vissa punkter. Arbetsplatsdiskursen blir allt mer hegemonisk under resemiotise-

---

²²⁹ Schmidt och Åkerberg (2000) skriver till exempel om det som proaktivt betecknade högskolebiblioteket i Malmö att där "är den pedagogiska verksamheten tydligare utformad och mer genomförd än på Södertörns högskolebibliotek. Bibliotekspersonalen på Malmö högskola betonar att biblioteket ska uppfattas och utrustas som en arbetsplats för i första hand studenter, medan man på Södertörn högskolebibliotek slagit vakt om den tysta studieplatsen. På Malmö högskola är IT-enheten sammanslagen med biblioteket vilket har gjort att bibliotekspersonal i hög grad varit med i planeringen och utformningen av högskolans IT-strategi i en utsträckning som inte finns på Södertörns högskola. Den primära målgruppen för båda biblioteken är den egna högskolans studenter och personal. Varken allmänhet eller omgivande näringsliv ägnas så stor uppmärksamhet" (s. 76). Här finns många likheter mellan förhållningssätten (ssk den dåvarande bibliotekschefens) i Kalmar och Malmö.

ringen från diskussioner till färdig byggnad, och är redan tidigt överordnad mötesplatsdiskursen (genom att mötesplatsfunktionen inte får störa arbetsplatsfunktionen) och informationsförmedlingsdiskursen (som innebär att informationssökning och läsning ska kunna samexistera med arbetsplatsfunktionen). Dock kan mindre renodlade och mindre dominerande varianter av arbetsplatsdiskursen urskiljas (se ssk avsn. 7.5.3.1, 9.2.4 ovan). Informationsförmedlingsdiskursen i sin mer renodlade form är antagonistisk mot arbetsplatsdiskursen genom att element (inte minst betydande utrymmen för grupparbeten) i den sistnämnda framställs som oförenliga med informationsförmedling (som förutsätter lugn och ro för sökning och läsning).

Det går också att urskilja en ”legalitetsdiskurs” och en ”lokaldiskurs” (med avseende på bibliotekets uppdrag) bakom arbetsplatsdiskursen hos bibliotekschefer. Här är han reaktiv i sina formuleringar²³⁰ genom att hänvisa till vad lagen föreskriver och betona det uppdrag som är kopplat till den egna högskolans behov. Han kan dock agera utförande proaktivt för att uppfylla det som han ser som krav och behov från lagar och lokal organisation (vilket i ett snävare perspektiv kan ses som målproaktivitet i den mån bibliotekets verksamhet framställs som olika omfattande av olika intressenter). Då dessa diskurser i sammanhanget är inriktade på högskolebibliotek skulle de dock kunna ses som en enda, *högskole-specifik* (sambiblioteksskeptisk)²³¹ diskurs om uppdrag för olika bibliotekstyper (jfr Johannesson, 2005), där utsagor om relevant lagstiftning och prioriteringar vad gäller uppdrag är centrala.

Fairclough (1995) påpekar att sociala och kulturella förändringar ofta manifesterar sig diskursivt genom att gränser mellan och inom diskursordningar ritas om (s. 55-56). Inom biblioteksdiskursordningen är arbetsplatsdiskursen olika omfattande med avseende på vissa ingående element beroende på vem som företräder den, och den relateras också på olika sätt till mötesplatsdiskursen och informationsförmedlingsdiskursen. Ibland framställs individuellt arbete som svårförenligt med grupparbete i biblioteket, men dessa arbetssätt behöver inte vara oförenliga i det diskursiva arbetet i planeringsprocessen. Forskare i egenskap av potentiella biblioteksanvändare kan till exempel tala om biblioteket som en plats för individuellt arbete mer än grupparbete, framhålla främst grupparbete eller båda. Biblioteket kan representeras som en arbetsplats kopplad till informationsförmedling och med mötesplatsfunktionen som en viktig del av arbetsplatsfunktionen, men det kan också framställas i första hand som en plats för informa-

---

²³⁰ ”Vi ska ge studenterna det de behöver för sina studier, det de behöver för sin forskning och det de behöver lära sig för att bli det som högskolelagen kräver. Sedan /.../ ser vi till så att vi kan uppfylla det”, samt ”det som institutionerna kräver att vi ska, /.../ önskar att vi ska vara med i utvecklingen” (Jansson, 2004-06-08; se även avsn. 9.2.2 ovan).

²³¹ Sambibliotek innebär här sammanslagning av folkbibliotek och högskolebibliotek. De kan eventuellt betraktas som en ny typ av bibliotek (Hansson, 2006).

tionsförmedling med möjligheter till ostört arbete, i snävare representationer främst inriktat på inhämtande av information snarare än bearbetning av den (se ssk avsn. 8.2.2, 9.1.1, 9.1.2 ovan). En och samma person kan använda flera diskurser, men det finns också de som särskilt lyfter fram en enstaka diskurs. Inte minst i synpunkter från forskare märks vissa konflikter mellan diskurser som betonar service och läsro å ena sidan och diskurser som betonar självhjälp (genom informationskompetens) och möten å den andra. Här är bibliotekscheferns utförandeproaktivitet framträdande i förhållande till vissa biblioteksbesökare, så framträdande att det går att se skillnader i representationer av bibliotekets operativa mål (delmål för att uppfylla de övergripande målen för utbildning och forskning). Därmed kan han även betecknas som målproaktiv i sitt framhållande av biblioteket som inte bara en informationsförmedlare utan också som en arbetsplats för lärande och kunskapsproduktion, med mötesplatsfunktionen som stöd för detta.

Informationsförmedlingsdiskursen är delvis knuten till önskemål om tyst miljö i byggnaden. Engel och Antell (2004) visar dock på en kombination av arbete och informationsförmedling, vilket får ses mot bakgrund av att det där även handlar om egna rum för forskare i biblioteket: "The specific activities that faculty members reported doing most frequently in their faculty spaces are research-related reading, thinking, and writing" (s. 12). Atkinson (2001) ser biblioteket som en potentiell och inte helt tyst mötesplats för bland andra forskare från olika discipliner (s. 8). Om forskare har egna rum på sina ämnesinstitutioner och dessutom främst använder biblioteket individuellt och för informationsåtkomst framstår dock detta som avlägset.

Informationsförmedlingsdiskursen kan vara svårförenlig med mötesplatsdiskursen och studenter som primära användare om det är fråga om forskares informationsåtkomst; ett bibliotek byggt för möten och arbetande studenter framställs som ekvivalent med störningar för informationssökare. Fokuserandet av studenter i arbetsplatsdiskursen kan dock ses som hegemoniskt mot bakgrund av inte minst intervjuutsagor och – i ett mer allmänt sammanhang – sådana rapporter som *En kreativ studiemiljö* (Högskoleutredningen, 1991), *Studenternas bibliotek* (Hagerlid, 1996) och *Den första uppgiften* (Gellerstam, 2001). Detta är inslag i samhällsförändringar som omfattar ökade satsningar på högre utbildning och livslångt lärande.

En orsak till vissa forskares speciella tendenser med avseende på diskurser i materialet kan också vara att de har ett habitus med starka dispositioner för enskilt och ostört arbete. Detta habitus torde också innebära att informationstillgång värderas högt. Skillnader går dessutom att urskilja mellan olika ämnesområden, där humanvetenskapernas särskilda behov av tryckt litteratur och därmed av tillgång till fysiska bibliotek och (enskilt) arbete i dessa framträder.

Förutom diskurserna om högskolans uppgifter och bibliotekets primära funktioner är det möjligt att urskilja en ”*monumentdiskurs*” vilken främst gör sig gällande inom en arkitekturdiskursordning och en mer övergripande akademisk (högskole-) diskursordning, inom vilka biblioteket är representerat som symbol och centrum, både i förhållande till högskolan och det omgivande samhället. Monumentaliteten är dock underordnad bibliotekets funktioner. Inom arkitekturdiskursordningen är biblioteket representerat som en mer eller mindre speciell byggnadstyp. Trots vissa avvikande utsagor framställer samtliga intervjuade i någon mån biblioteket som speciellt. Främst är det kanske skillnader i estetiska hänsyn som skulle kunna ses som element i olika arkitektoniska diskurser. Såvida det inte är rimligare att tala om gradskillnader snarare än om kvalitativa skillnader går det att urskilja olika diskurser om biblioteksbyggnadens förhållande till omgivningen: en diskurs om anpassning och en annan om avvikande arkitektur. Den sistnämnda kan vara förenlig med flera av diskurserna inom biblioteksdiskursordningen, de olika funktionsrelaterade diskurserna (arbetsplats o.s.v. – biblioteket kan där få utmärka sig som en särskild byggnad för arbete och möten).

Diskursernas innebörder kan sammanfattas i följande punkter:

- Den högskolespecifika (sambiblioteksskeptiska) diskursen innebär att högskolebibliotek har snävare uppdrag än folkbibliotek, samt att högskolebibliotek främst är till för studenter och forskare även om allmänheten har tillträde.
- Arbetsplatsdiskursen innebär (ssk i bibliotekschefens tappning) att studenter är den primära användargruppen.
- Mötesplatsdiskursen innebär (ssk i genrekedjans tidiga faser) att högskolebiblioteket är en mötesplats för studenter, lärare och forskare (och andra, inte minst bibliotekets personal), detta genom arkitektonisk öppenhet både interiört och exteriört.
- Informationsförmedlingsdiskursen (så som den börjar framträda i bibliotekschefens vision) innebär att högskolebiblioteket är till för forskares, lärares och studenters informationssökning genom bibliotekets verktyg (elektroniska och andra) och i bibliotekets samlingar (elektroniska och tryckta).
- Monumentdiskursen innebär att biblioteket kan framträda som en egen byggnad och med uttryckspotentialer (t.ex. som symbol för högskolan) som går utöver – men inte motverkar – de rent biblioteksfunktionella, detta så länge omgivande stadsbebyggelse respekteras.

Diskursernas framträdande inom de olika diskursordningarna, samt diskursernas förhållande till varandra, visas i följande tabell:

Högskolediskursordning	Högskolespecifik (sambiblioteksskeptisk) diskurs	
Biblioteksdiskursordning	Arbetsplatsdiskurs	Informationsförmedlingsdiskurs
	Mötesplatsdiskurs	
Arkitekturdiskursordning	Monumentdiskurs	

Tabell 5. Diskursordningar och diskurser i hierarkisk ordning (den högskolespecifika diskursen är överordnad diskurserna i biblioteksdiskursordningen o.s.v.).

Diskurserna har lämnat avtryck i processen inom de olika diskursordningarna. Där har vissa agenter (inte minst bibliotekschef, bedömande arkitekter och in kallad biblioteksexpert) genom tillgång till särskilda diskursiva resurser varit mer framträdande än andra deltagare i processen då det gällt att förankra diskurser och fixera motsvarande designlösningar.

10.4.1 Diskursernas utveckling inom diskursordningar

Olika roller, fält och diskurser gör sig gällande i olika faser av processen. Bibliotekschefen, som antagit rollen att formulera vision för det nya biblioteket, är i första hand positionerad på det akademiska fältet och inom motsvarande diskursordning, varför den högskolespecifika (sambiblioteksskeptiska) diskursen blir utgångspunkt för de diskurser som sedan utvecklas. Från bibliotekets sida agerar chefen i stor utsträckning på egen hand inom biblioteksdiskursordningen i början av planeringsarbetet. Här börjar diskurserna om biblioteket som arbetsplats, mötesplats och informationsförmedlare framträda. En antydning till kamp inom biblioteksdiskursordningen märks genom bibliotekspersonalens tidiga synpunkter.

Val av design sker i stor utsträckning inom arkitekturdiskursordningen där bibliotekspersonalen inte har så stort inflytande. Det språkliga habitus som designande och bedömande arkitekter har är inom denna diskursordning en avspeglning av deras fälttillhörighet (och därmed mer specifikt deras profession). Bedömningsgruppen kan på grund av detta tolka ritningar och argumentera för valet av design i termer som inte helt uppfattas av bibliotekspersonalen.

Den extrainkallade biblioteksexperten blir en potentiell katalysator (jfr Iedema, 1997) när det diskursiva arbetet fortsätter inom biblioteksdiskursordningen. Bibliotekschefens arbete för hegemoni blir mer påtagligt först på denna punkt i genrekedjan. Även om arbetsplatsdiskursen är hegemonisk i förhållande till de andra diskurserna, uppnås inte hegemoni fullt ut kring diskursernas arkitektoniska gestaltning. Detta gäller främst öppenheten mellan zonerna för arbete, informationsåtkomst och möten i biblioteksbyggnaden.

Biblioteksbyggnaden är i stor utsträckning redan fixerad genom procedur och särskilda designlösningar (så som öppna bryggor på pelare) när ytterligare invändningar kommer från främst forskare då det diskursiva arbetet övergår till den bredare akademiska (högskole-) diskursordningen. Arbetsplatsdiskursen blir hegemonisk även om samtycke inte omedelbart nås inom högskolan. Hegemonin vad gäller formandet av bibliotekarieprofessionen genom byggnaden är dock inte total på längre sikt eftersom designlösningarna kring framför allt möteszonen för personal och besökare delvis har drivits igenom genom procedurellt, organisatoriskt och hierarkiskt tvång. Detta är en maktresurs som bibliotekschefen dessutom inte har varit benägen att utnyttja fullt ut, och som kan vara mer uppenbar för ifrågasättande än hegemoniskt samtycke. Detta, i kombination med den ofullbordade hegemonin och byggnadens förändringsbarhet, har bidragit till senare minskningar av öppenheten i och mot personalutrymmena.

Diskurserna som går att urskilja under planeringsprocessen, bland dem främst arbetsplatsdiskursen, har i varierande utsträckning påverkat visionen, byggnaden och bibliotekarieprofessionen.

10.4.2 Diskurserna och visionen

Vissa förändringar sker i förhållande till visionen redan under det att arbetsplatsdiskursen växer fram. Särskilda arbetsplatser för forskare har tonats ner av ledande agenter inklusive bibliotekspersonal, mycket mot bakgrund av informationsteknikens utveckling och framväxten av kollaborativa arbetssätt för studenter (jfr ssk kap. 2 ovan). Avskilda (tysta) studieplatser får över huvud taget mindre utrymme i det fortsatta planeringsarbetet än vad visionen antytt. Bibliotekschefen och andra bedömare samt designande arkitekter har gett tydligare uttryck för en tro på att arbetsplatsen ska fungera i öppna lokallösningar än vad bibliotekspersonal och fakultetsfolk gjort. Åtminstone delar av bibliotekspersonalen tycks efter hand ha fått en mer nyanserad bild av störningarna även om ljudproblem fortfarande uppmärksammas och diskuteras.

10.4.3 Diskurserna och byggnaden

Arbetsplatsdiskursen stöds i byggnaden (faktisk och/eller diskursivt konstruerad) av:

- enkelhet som dämpar distraktion. Denna enkelhet (i bland annat material och möblering) är förenlig med den av bibliotekschefen förespråkade.
- zoner som bidrar till att störningar mildras och organisation och logistik klargörs (epistemisk tolkning, orientering; den epistemiska eller kognitiva förståelsen möjliggör orientering i omvärlden och förståelse av ett bygg-

nadsverks funktioner – se Ekholm, 1987, s. 251). Zonerna är skapade genom medvetna val om än med viss tröghet.²³² Bryggorna möjliggör arbete som inte störs så mycket av spring mellan bokhyllor när böcker ska hämtas; besökare kan hämta böcker på olika ställen och sedan gå upp och sätta sig. Vissa störningar kan dock uppstå på grund av trängsel och ljud genom öppenheten.

Inslag av grupparbete stöds av:

- zonindelningen, mest effektivt av bas- och inbyggnadsdelar eftersom de är konkret avskärmande.
- möbleringen, dels genom dess fördelning i rummet, dels av möbleringen i sig (som ju hör till inredningsdelarna men är mer flexibel och har mindre avskärmande verkan än bas- och inbyggnadsdelarna) genom att den omfattar bord som kan användas för grupparbeten. Användare som vill grupparbeta har särskilda utrymmen och ytor för detta så att de inte behöver ta hänsyn till individuellt arbetande användare i samma utsträckning som i en mer blandad miljö (jfr Koch, 2004, s. 143).

Individuellt arbete stöds på motsvarande sätt av zonindelning och möblering, men eftersom grupparbetsmöjligheter inte enbart ”sorteras” av bas- och inbyggnadsdelar (utan även av inredningsdelar vilka inte dämpar störningar så mycket) är byggnaden i sig inte tillräcklig för att stödja individuellt arbete i samma utsträckning som grupparbete (i varje fall inte om man utgår från att individuellt arbete underlättas av relativt lugn). Den konkreta arkitektoniska formen stänger inte alltid ute ljud, och de epistemiska tolkningsmöjligheterna (potentialer att förstå byggnaden) ger inte otvetydiga signaler om att grupparbete och individuellt arbete ska ges lika goda villkor. Uttalade regler (skrivna och upprätthållna genom övervakning och tillsägelser) och skyltar kan behöva komplettera den konkreta arkitektoniska formen (se ssk avsn. 9.4.1 ovan).

Hanteringen av frågor om ljudstörningar i diskurs och konkret form belyser äldre och nyare konstruktioner av bibliotek för vilkas inkorporering i byggnaden kompromisser kan krävas: förvaringsplats och tyst läsning respektive arbets- och mötesplats med mer eller mindre omfattande zonindelning för att tillgodose olika arbetssätt, enskilt och i grupp (jfr ssk Amlinski, 1999; Nilsson, 1999; Powell, 2000, 2002; Brännmark, 2004; Eriksson, 2005; Westman, 2008; Dahlbäck, 2009). Stats- och universitetsbiblioteket i Göttingen är ett exempel på ett bibliotek, färdigställt några år före högskolebiblioteket i Kalmar, som har påtagliga likheter med det senare genom L-formade huskroppar som omsluter glasade

---

²³² Här märks särskilt bibliotekspersonalens farhågor om logistik och flexibilitet, samt tvekan kring renodlingen av zonerna.

partier,²³³ stor öppenhet, bryggor, talrika trappor och vertikalt och horisontellt fördelade zoner för huvudfunktioner. I biblioteket i Göttingen, som har fått flera efterföljare, har delar av tidigare läsutrymmen blivit ganska populära flexibla grupparbetsplatser vilka höjer ljudnivån i byggnaden, en av få brister i byggnaden enligt en undersökning av Mittler (Hohmann, 2005, s. 87-91; Mittler, 2008, s. 184-185; Edwards, 2009, s. 128-130).

Mötesplatsdiskursen, som är nära kopplad till arbetsplatsdiskursen genom den stora vikt som läggs vid grupparbete och lärande tillsammans med andra biblioteksanvändare, stöds i byggnaden (faktisk och/eller diskursivt konstruerad) av:

- öppenhet (stor hall, få stängda utrymmen) samt läge på campus (centralt) och i förhållande till institutioner (några av de mer ”biblioteksintensiva” ämnena ligger nära) och centrala funktioner (nära restaurant m.m. och huvudstråk). Ändringar på grund av andra funktioners trångboddhet och flytt (IT, vaktmästeri) har möjligtvis förskjutit campus centralpunkt något, men den ligger fortfarande nära biblioteket.²³⁴ Utförandeproaktivitet (hos bibliotekschefer) i kombination med byggnadens flexibilitet (bl.a. på grund av zonindelningen, genom vilken olika funktioner kan inrymmas utan att direkt störa varandra) har möjliggjort byte av vissa funktioner (flera med anknäytning till lärande har kunnat inrymmas i biblioteket). Strukturellt försvar från arkitekterna och ytterligare förändringar på initiativ främst från bibliotekspersonal (men också kanske enligt vissa forskares och studenters preferenser) har dock begränsat mötespotentialen i gränsen mot bibliotekspersonalens arbetsplatser.

Informationsförmedlingsdiskursen stöds i viss utsträckning av:

- böcker, som syns tydligt redan utifrån genom glasväggen, och över huvudet genom deras placering på bottenvåningen.
- datorer, men trådlöst datornät och det att datorer främst finns på plan 2 gör att elektronisk informationsförmedling bokstavligen talat inte hamnar i främsta rummet och därmed inte syns så väl. Detta gäller även ersättandet av tryckta tidskrifter med elektroniska, vilket har kunnat exponeras längst in i biblioteket.²³⁵

---

²³³ I Göttingen är dock orienteringen i nord-sydlig riktning den omvända jämfört med i Kalmar (jfr Google Maps, sökord: Niedersächsische Staats- und Universitätsbibliothek Göttingen [2009-08-07]).

²³⁴ <http://www2.hik.se/dokument/kob/karta%20hik.pdf> [2009-08-07]

²³⁵ Även nyare högskolebibliotek kan ha svårt att uttrycka sina virtuella tjänster arkitektoniskt. Ett exempel är Gävle, där det finns relativt få stationära datorer men många bokhyllor som syns inne i biblioteket genom att de står på flera plan i öppna gallerier (se Prymka, 2008).

En eventuell *informationskompetensdiskurs*, allt mer framträdande på biblioteks-fältet och förenlig med inte minst bibliotekschefens framhållande av att användarna ska utbildas till att klara sig själva, är mindre synlig genom att undervisningssalen är skymd och informationstjänsten (vilken torde vara viktigare ju mindre informationskompetenta användarna är) har tydliggjorts. Här finns inte så tydliga arkitektoniska uttryck för bibliotekschefens ambitioner att mer generellt höja nivån på bibliotekspersonalens arbete med besökarna (även om vissa möten mellan personal och besökare givetvis kan ske på en nivå som är minst lika hög som den som chefen förespråkat). Arbetssätt i biblioteket kan signalera bibliotekets insatser för informationskompetens, men knappast i någon större utsträckning för besökare som inte själva har omfattande kontakter med bibliotekspersonalen.

Monumentdiskursen stöds i begränsad utsträckning av byggnaden i och med att den saknar framträdande dekorationer och dess skala måttligt avviker från omgivande bebyggelse. Diskursen förekommer hos bedömningsgruppen men är inte särskilt framträdande då man vänder sig mot alltför monumentala uttryck (se ssk avsn. 7.4.2.1, 9.3 ovan). Detta stämmer också bättre med bibliotekschefens och designande arkitekters utsagor, som närmast signalerar avståndstagande från en sådan diskurs till förmån för arbets- och mötesplatsdiskurserna (exempel på sådana tendenser i planerandet av akademiska bibliotek redan på 1960-talet, åtminstone vad gäller besökares arbete med böcker, ges av Vaughan, 1979, s. 284-286).

Genom min diskursanalys framgår det att det är studenternas bibliotek som konstrueras. Detta utesluter inte andra användargrupper, men innebär att byggnaden i första hand utformats för studenter, i andra hand för forskare. Övriga potentiella användare är tänkbara i den utsträckning som byggnadens form även kan passa dem. (Däremot tycks man inte medvetet ha anpassat den till att andra än studenter och i viss utsträckning forskare ska kunna använda byggnaden.)

Till utsagor om studenter som primär användargrupp kan utsagor och visioner om biblioteket som ett läranderesurscentrum (LRC) kopplas. De förändringar som har skett vid högskolebiblioteket i Kalmar har delvis gynnat LRC-tanken genom att stöd för flexibelt lärande har flyttat in (emellertid övervägs flytt av detta – se Andersson, 2008-10-20, s. 3). Dock har tekniskt stöd (vaktmästeri, IT-enhet) flyttat ut om än inte så långt, och likaså har utvecklingscentra för lärarutbildning och pedagogik lämnat biblioteket (se avsn. 9.1.1 ovan). Deras placering i biblioteket kan ha varit fördelaktig ur studentsynpunkt då de bland annat svarat för viss studievägledning (Gabrielsson, 2005, s. 173, 178). Vissa LRC-viktiga ”bi”-funktioner rymts alltså i biblioteket utan att inkräkta på dess ”kärnverksamheter”: arbetsplats, mötesplats, informationsförmedling inklusive viss mediaexponering och informationskompetensundervisning. Det som inte är biblioteks-

verksamhet i snäv bemärkelse har alltså haft att göra med centrumfunktion (främst inledningsvis då bl.a. rektorn satt där; jfr vision – avsn. 7.1.2 ovan; se även avsn. 9.1.1), tekniskt stöd och pedagogisk utveckling. Detta gynnar LRC och bibliotekets centrala roll men kan också ge biblioteket expansionsutrymme (vilket i så fall i någon mån kompenserar förlust av sådana ”bi”-verksamheter).

10.4.4 Diskurserna och bibliotekarieprofessionen

Redan de designande arkitekterna har kunnat begränsa bibliotekschefens visioner om öppenhet mellan personalutrymmen och publika utrymmen (gräns mot möteszonen personal-besökare). Den öppenhet som både bibliotekschefen (och andra i bedömningsgruppen) och arkitekterna har menat kan få gälla för personalutrymmena internt (genom frånvaro av mellanväggar och egna rum) har sitt pris. Frånvaron av basbyggnadsdelar, vilket är villkoret för att uppnå stor öppenhet, innebär att det inte finns något större hinder för att man bygger upp mellanväggar. En positiv fixering av designlösningar, särskilt genom uppförandet av basbyggnadsdelar, är däremot svårare att ändra än en negativ fixering (i detta fall frånvaron av främst basbyggnads- och inbyggnadsdelar, delar som senare kan uppföras). Den avhierarkisering av relationerna mellan besökare och personal som bibliotekschefens arbetsplatsdiskurs representerar (genom utsagor om att alla är arbetskamrater) blir därigenom svår att långsiktigt befästa arkitektoniskt.

10.5 Sammanfattande slutsatser

10.5.1 Det specifika fallet

Vad som av mina undersökningsresultat att döma har skett i det studerade fallet med planerandet av en högskolebiblioteksbyggnad i fokus kan sammanfattas i följande punkter:

- Bibliotekschefen har tidigt formulerat en vision där biblioteket framställs som en informationsresurs, mötesplats mellan olika användargrupper (inklusive personal) och arbetsplats med sikte på lärande och kunskap. I dessa avseenden är bibliotekschefen i ett bredare perspektiv utförandeproaktiv genom att rätta sig efter befintliga överordnade mål, men med egna förslag till lösningar för hur de ska uppfyllas.
- Den tidigt formulerade visionen och användandet av arkitektonisk expertis även på beställarsidan har underlättat val av arkitekter och bedömning av designförslag.
- Diskurser om högskolebiblioteket som arbetsplats och mötesplats är tydliga hos ledande agenter. Dessa diskurser motsvarar mer allmänna diskur-

ser som blir allt mer framträdande under den studerade tidsperioden. Det arkitektoniska gestaltandet av diskurserna har i förhållande till biblioteks-personalen haft inslag av utförandeaktivitet från chefers och experters sida. I förhållande till vissa fakultetsrepresentanter finns drag av målproaktivitet; målen för själva verksamheten som presenteras från bibliotekets sida (arbetsplats, mötesplats) har inte fullt stöd.

- Diskursivt arbete för att behandla designlösningar för högskolebiblioteksbyggnaden har utförts inom olika diskursordningar, där olika diskurser om biblioteket uppträtt. Visionen har, med förankring främst på högre organisatoriska nivåer, formulerats inom en biblioteksdiskursordning. Valet av design har sedan skett inom en arkitekturdiskursordning, där arkitekter med sin speciella expertis har kunnat kommunicera med varandra men inte i samma utsträckning med biblioteksanvändare.
- Detta har bidragit till reaktiva tendenser och invändningar som utlöst ett omfattande förankringsarbete inom biblioteksdiskursordningen och i förlängningen inom en övergripande akademisk diskursordning.
- Visionen har utvecklats genom att studenter satts i främsta rummet (som användare av biblioteksbyggnaden) i arbetsplatsdiskursen med tillhörande mötesplatsdiskurs.
- Arbetsplatsdiskursen skulle för bibliotekarieprofessionen innebära ohierarkiska kontakter med biblioteksbesökare (främst studenter), arkitektoniskt gestaltad genom stor öppenhet. Strävanden att på detta sätt förändra professionen motsvarar mer allmänna tendenser till att i managementarbete nå mål genom makt baserad på samtycke (hegemoni) snarare än formellt tvång. I tiden ligger också proaktivitet och uppdragsfokusering inom organisationer.
- En mötesplatsdiskurs med bäring på arbete (inte minst i grupp) och kontakter mellan besökare och personal kan gestaltas genom stor arkitektonisk öppenhet, vilken dock kan vara kontroversiell för vissa användare och är möjlig att minska genom uppförandet av väggar och andra avskiljare.

10.5.2 Potentiella beröringspunkter med andra fall

Kalmar-fallet uppvisar flera drag som kan förekomma i andra fall utan att varje enskilt drag för den skull är givet i varje högskolebiblioteksprojekt:

- En av beställare använd explicit vision kan underlätta bedömning av arkitektförslag och göra projekt mindre beroende av ingående bibliotekskunskaper hos arkitekterna.
- Parallella uppdrag till flera arkitektkontor kan minska risken för konflikter mellan beställare och designande arkitekter genom att långt utarbetade

förslag kan väljas. Arkitekterna behöver därför inte kompromissa mycket kring eventuella konstnärliga ambitioner. En inriktning på rumsupplevelse mer än utseende hos byggnaden kan, tillsammans med dess förändringsbarhet, dessutom underlätta eftergifter.

- Val av arkitekter och designförslag samt kommunikation med designande arkitekter kan underlättas av medverkan av uppdragsförberedande och bedömande arkitekter.
- Om intressenter kommer in sent i processen kan ett omfattande diskursivt arbete krävas av ledande agenter för att överbrygga invändningar.
- Öppna arkitektoniska lösningar för möten, lärande och informationsåtkomst i ett centralt högskolebibliotek kan vara kontroversiella genom att invanda arbetsätt, organisationsstruktur och professionell status och trygghet utmanas, inte minst hos bibliotekarier och forskare.
- Skiftande professions- och fältrelaterad expertis kring byggnadens estetiska och tekniska restriktioner kan påverka såväl kommunikation och acceptans för, som meningsskiljaktigheter kring, designlösningar.
- En indelning i zoner för olika funktioner med få mellanväggar kan tillfredsställa vissa men inte nödvändigtvis alla intressenter och användare. Både trots och tack vare dessa arkitektoniska drag kan visioner om biblioteket som en mötes- och arbetsplats med en fortsatt roll som informationsförmedlare i viss utsträckning förverkligas: öppenheten utesluter inte att mötespotentialer byggs bort, men zonindelningen underlättar kombinerandet av arbets- och mötesplatsfunktionerna.

10.5.3 Ledarskap, makt och förhållningssätt

Bibliotekschefens förhållningssätt i Kalmar framstår inte som helt unikt i ett större perspektiv. Proaktivt ledarskap med makt baserad på hegemoni snarare än tvång motsvarar samtida tendenser (jfr Wood, 1989; du Gay, 1996). Trots sådana tendenser i Kalmar framstår formellt tvång genom procedurer och hierarkier som avgörande för processens förlopp. Tvångsmakt tenderar dock att vara mindre varaktig än hegemonibaserad makt, särskilt i organisationer där medarbetare uppvisar professionella drag (jfr Alvesson, cop. 1993; Nocenzi, 2004). Hegemoniskt samtycke kan hålla i sig även när ledare byts ut. I Kalmar har däremot arkitektoniska lösningar som inte haft tillräcklig stöd hos personalen ändrats när biblioteket fått ny ledning. De lösningar som varit mest kontroversiella i Kalmar har gällt professionell kontroll över arbete och bibliotekspersonalens tillgänglighet för biblioteksbesökare, särskilt den primära användargruppen, studenterna. Även denna kundorientering och inriktning på uppdraget för moderorganisationen kopplat till arkitekturen motsvarar samtida tendenser (jfr May & Buck, 1998; Evetts, 2003a; Dale, 2005). Den tidigare bibliotekschefen har dock inte uppnått hegemoni kring sin strävan att göra personal och besökare till ar-

betskamrater även rent fysiskt genom arkitekturen. Tidigt deltagande för intressenter i projektet och ett långsiktigt förankringsarbete skulle kanske ha kunnat mildra meningsskiljaktigheterna kring detta, eller åtminstone underlättat kompromisser. Även om en processdesign med utökat och tidigare deltagande för en större grupp intressenter (jfr Malbert, 1999) hade blivit tidsödande (jfr t.ex. Ginsburg, 1997), hade kanske den totala arbetsinsatsen inte blivit större om designlösningar för byggnaden därigenom lättare kunnat förankras. Institutionellt ledarskap med hänvisning till professionella normer och värderingar kan också underlätta förändringsarbete (jfr Selznick, 1957; Audunson, 1999).

Potentiellt proaktiva och potentiellt konfliktladdade relationer mellan olika agenter, subjekt och objekt kring högskolebibliotek är, antyder Kalmar-fallet, urskiljbara när det finns:

- bibliotekarier (och högskoleledning) som är proaktiva gentemot fakultetsfolk (och studenter). Här kan professionell identitet och ämnesdomäntillhörighet spela in och märkas i olika diskurser, till exempel om arbetssätt för besökare (vissa forskare vill ha lugn och ro där de vistas i biblioteket, och ser det inte som en plats för möten med andra forskare och studenter) och bibliotekspersonal, men också om medier (humanister kan t.ex. tänkas vilja ha mycket böcker, och då inte bara sådana som råkar finnas i elektronisk form).
- bibliotekarier som är proaktiva gentemot andra bibliotekarier. Här kan professionell identitet spela in och märkas i olika diskurser, till exempel om arbetssätt för besökare och personal.
- bibliotekarier som är proaktiva gentemot arkitekter (eller omvänt). Här kan professionell identitet spela in och märkas i olika diskurser. Här spelar möjligtvis också arkitekternas designfilosofi och position med avseende på subfält (där konst, samhällsnytta eller ekonomi kan stå i fokus – jfr Albertsen, 1998; Groat, 2000; Cohen et al., 2005) in: Hur proaktiv eller reaktiv är den gentemot klienter och användare? I vilka avseenden och hur mycket lyssnar arkitekterna på sina klienter (om vad är arkitekterna beredda att kompromissa; de designande arkitekterna i Kalmar har inte drivit eventuella konstnärliga ambitioner till det yttersta men heller inte försökt att maximera ekonomisk vinst i förhållande till arbetsinsatsen)? Hur närmar man sig användare (gör man t.ex. egna användarstudier)?

Resultaten från min undersökning har beröringspunkter med Sebrights (1994) fallstudier, enligt vilka proaktiva högskolebibliotekschefer kunde ha framgång genom kontakter på campus, samverkan med administrationen och gemensam vision med IT-enhetens ledning (se ssk s. 119-120; se även Bunn, 1989; Sundberg, 2008). Resultaten från Kalmar har också vissa motsvarigheter hos Nitecki (1993). I hennes undersökning framställde administratörer biblioteket som bi-

dragande till den sociala strukturen i den akademiska miljön och, tillsammans med andra delar av campus, som bidragande till förändring. Av fakultetsfolk presenterades bibliotek som depåer för fysiska informationsresurser som stödjer deras forskning. Bibliotekarierna tenderade att ge biblioteket en aktivistroll även om de också beskrev biblioteket som ett lagerhus. Nitecki påpekar att dessa modeller av bibliotek kan vara valda med tanke på läsarna av den tidskrift, *Chronicle of Higher Education*, där modellerna förekom, och därmed inte nödvändigtvis avspeglar mentala modeller hos bibliotekarier (s. 272). De proaktiva tendenserna hos bibliotekschefen i Kalmar kan dock ses som motsvarigheter till aktivistrollen som Nitecki fann. Det finns också tydliga likheter mellan delar av hennes resultat och förhållningssätt hos särskilt bibliotekschefen och högskolans fastighetsansvarige i Kalmar, där mötesplatsfunktionen, förändringsbenägenheten och samarbete med andra enheter är framträdande. Att administratörer kan tendera att ha en helhetssyn på högskolebiblioteket visas av Elding och Johansson (2000, s. 46).

10.5.4 Vidare implikationer

Flera av slutsatserna ovan kan vara giltiga även bortom högskolebiblioteksbyggande, inte minst i anslutning till större projekt, planerings- och förändringsprocesser i allmänhet. Åtminstone följande områden är tänkbara:

- Inom högskoleområdet i stort belyser det studerade fallet de organisations- och institutionsrelaterade spänningar som kan uppstå mellan olika enheter i universitets- och högskolemiljöer, inte minst kring stora centrala projekt över huvud taget, vare sig det rör byggnader med symbolisk och verksamhetsrelaterad centrumfunktion eller andra stora satsningar.
- Arbetsplatsens utformning är ett viktigt område för anställdas kontroll över sin yrkesutövning. Öppna kontorslandskap kan, genom eventuell störningskänslighet och möjligheter till övervakning, vara kontroversiella inte bara för yrkesutövare med arbetsuppgifter som innebär kontakter med klienter.
- Enskilda engagerade visionärer och konkreta visioner kan stödja proaktiva ambitioner bakom byggnader och andra artefakter. Tydligt dokumenterade visioner inför projektet kan underlätta kommunikation med inte minst arkitekter och intressenter men går att reagera emot. Projekt som påverkar intressenter direkt genom förändrad fysisk miljö eller indirekt genom omfördelningar av resurser kan vara lättare att genomföra med hjälp av tidigt igångsatt och genomtänkt förankringsarbete (på så vis kan också mer hegemoniska och därmed varaktigare lösningar uppnås).
- Fastighetsbolag kan vara både intressenter, utförare och förvaltare av arkitekturprojekt och deras resultat. Kännedom om fastighetsbolags roller i

allmänhet och karaktärsdrag hos enskilda fastighetsbolag i samband med särskilda projekt underlättar för klienter i byggprojekt respektive utforskare av sådana projekt att förstå möjligheter och mekanismer i planeringsprocesser.

- Arkitekturprojekt innebär att arkitekter och andra experter ska samverka för att planera och färdigställa en byggnad. Medvetenhet om olika professionsutövares och specialisters särskilda diskursiva resurser, berörda sociala fält och positioner på dessa kan underlätta deltagande i och utforskning av planeringsprocesser inom både arkitektur och jämförbara verksamhetsområden.

10.5.5 Akademiska bibliotek i nutid och framtid

Mängden publicerade vetenskapliga studier, reportage, konkreta råd och debattinlägg om bibliotekens roll i utbildning och undervisning kan ses som inslag i en allmän informationskompetensdiskurs med informationsteknisk utveckling och lärande som bakgrund och mål.²³⁶ Den tekniska utvecklingen framstår som en drivkraft i högskolebibliotekens utveckling, en drivkraft som förstärks av att den diskursivt framställs som en sådan. Diskurser både avspeglar och påverkar samhällsförändringar. Detta märks möjligtvis i flytande gränser inom och mellan diskursordningar och blandningar av diskurser (jfr Fairclough, 1995, s. 55-56; Winther Jørgensen & Phillips, cop. 2000, s. 77, 86-87; se även Johannesson, 2005) där överlappningar förekommer, vilket går att urskilja i Kalmar-fallet (se ssk avsn. 10.4 ovan).

Tendenser i högskolebiblioteksbyggande som gjort sig gällande i Kalmar berörs i ett reportage om svenska högskolebiblioteksbyggnader under slutet av 1900-talet och början av 2000-talet (Samuelsson, 2008). Där uppmärksammar arkitekturhistoriker och arkitekter biblioteket som en central mötesplats på campus, på vissa lärosäten integrerat i staden, med framträdande inslag av grupparbeten. Akademiska hus omtalas som ”framgångsrikt och uppskattat för byggnadskvalitet men samtidigt kontroversiellt på grund av dess monopolliknande ställning” (s. 8). Betydelsen av enskilda rum för bibliotekarier och beaktande av deras sätt att arbeta uppmärksammas också. Dessutom berörs möjligheter att se in i biblioteket, samt tryckta böckers fortbestånd men ändrade ställning (s. 9). I ytterligare ett reportage talar en högskolebibliotekschef (vid Mälardalens högskola) om trender vars innehåll känns igen i visioner i Kalmar: ett högskolebibliotek som arbetsplats, mötesplats och pedagogisk resurs, utan informationsdisk och tyst läsesal men med inriktning på utbildning mer än service. Där berörs också han-

---

²³⁶ En sökning på ”information literacy” ger träff i 2831 poster i LISA: Library and Information Science Abstracts 2009-08-04. Google listar långt över en miljon poster för motsvarande sökning 2009-08-04.

tering av ljud i stora öppna rum, möjligheter att genomföra förändringar med personalens medverkan, samt samordning av olika kulturer inom organisationen (Samuelsson, 2009).

Internationella tendenser inom högskolebiblioteksbyggande kan avslutningsvis exemplifieras av boken *When change is set in stone: An analysis of seven academic libraries designed by Perry Dean Rogers & Partners: Architects*. Denna översikt över akademiska biblioteksbyggnader i USA kring sekelskiftet 2000, författad av en arkitekturkritiker och en bibliotekarie, belyser flera faktorer bakom byggnadernas utformning som också varit framträdande i Kalmar: (1) elektronikens ökande betydelse, (2) ökande inslag av kollaborativt lärande, (3) biblioteket som en för samhälle och institution arkitektoniskt framträdande byggnad och (4) centralpunkt på campus och informationsallmänning (information commons), (5) billigare lösningar för förvarandet av tryckta medier, (6) betydelsen av historiskt material,²³⁷ (7) skiftande uppfattningar om umgängesformer personal-personal och personal-besökare, (8) osäkerhet om framtiden, samt (9) överväganden kring tomt, budget och design (Crosbie & Hickey, 2001, s. 8-18). Även i ljuset av nämnda översikt framstår Kalmar-fallet som på många sätt representativt vad gäller särskilda faktorer bakom bibliotekets utformning och framträdande osäkerhetsfaktorer över huvud taget. Biblioteket kan uppskattas som en symbolbyggnad och centralpunkt på campus (uttryckt i monument- och mötesplatsdiskurser) men ifrågasätts på grundval av organisatoriska och ekonomiska intressen. Arbets- och mötesplatsdiskurser om akademiska bibliotek är allmänt spridda men kan utmana bibliotekariers och forskares professionella status och invanda arbetssätt. Högskolebibliotek kan fortfarande konstrueras diskursivt som informationscentraler, vilket kan medföra särskilda krav på de arkitektoniska relationerna till arbets- och mötesplatsfunktionerna.

---

²³⁷ Detta märks i Kalmar främst genom synpunkter från en historiker och ett i biblioteksrådet uttryckt behov av forskarsal för inlånat historiskt värdefullt arkivmaterial (se ssk kap. 8, 9 ovan).

SUMMARY

Aim and questions (chapter 1)

The purpose of the thesis is to investigate planning processes for academic library buildings and the outcomes of such processes. This is accomplished through a case study and the development of a theoretical perspective involving discourse analysis. The main question is:

How is a vision of an academic library implemented in and through a building?

To answer my principal research question I have investigated the following aspects:

- 1) What characterizes the original vision?
- 2) What negotiations, restrictions, potentials and outcomes – in terms of architectural design and representations of an academic library – are discernible in the process?
- 3) What characterizes the building with regard to use, expressions and effects compared to the vision?

The investigation has been designed as a retrospective case study of the building of a new library at Kalmar University,²³⁸ Sweden, at the end of the 1990s. During that period, technological and educational developments and societal changes in general have transformed the context of library planning and made way for renegotiations of the librarian profession.

Contextual factors in academic library planning (chapter 2)

In connection with contemporary planning of library buildings, attention is paid to *flexibility* (i.e. to making different functions possible within a building, and to conversions for making new functions possible). This has been done in the light of changes in several areas. The development of *information technology* means new possibilities and requirements for the libraries' activities. The possibilities of making services and (media) resources accessible virtually/through networks, as well as physically, support the development of *hybrid libraries* in this respect. Traditional library resources and extended support for learning have been gathered in *learning resource centres* (LRCs) in some universities and colleges. *Learning* in groups outside of classrooms has been given an increasingly im-

---

²³⁸ In Sweden Kalmar University is defined as a university college, that is, a small university without the rights to issue doctoral degrees.

portant role in higher education with the library as a potentially central resource. Academic libraries may, at least in the short term, live on as *physical centres* for information access and learning.

Process and building in previous research and other literature (chapter 3)

A review of previous research indicates that some issues recur in library building processes. In the following such issues or aspects are described briefly.

Restrictions for the realization of visions in academic library planning lie in agents and their characteristics, and in the environment and (social) structures. Cooperation between important agents such as librarians and architects may work well, but difficulties may be encountered in the planning process. Architects, for example, may focus more on results and less on the process than librarians do. Differences in experiences and professional roles may emerge, where architects focus on the design of physical form (or at least the creation of representations of such form). Consultants, as well as procedures in the process (such as /competition/ forms for choosing and engaging architects), may be important for the advancement of the project towards an acceptable agreement.

The physical environment and the surrounding society with its laws, rules and norms may restrict what can be achieved when it comes to architectural design. There may be specific restrictions concerning library construction within the local university. There, the library has its own specific place in the organization, as well as a large group of clients whom, in organizational terms, may not belong to the library unit. Distinctive features in organizational cultures and subject domains may affect stakeholders' attitudes to the library.

A vision for a building may include functions it is supposed to have, which in turn depend on the building's architectural form. A significant polarity in (statements about) architecture originates between form and function. This polarity can be represented as an opposition or a mutually supporting relation. These representations may occur in interaction between agents in a planning process. Architects do not necessarily always put form before function. Librarians may in turn put aesthetics before pure functionality. Statements about form and function in the planning process can affect its character and outcomes (specific question 2). Independently of what is said about form, function and aesthetics, function can be viewed from aesthetic viewpoints, and form can be seen as a prerequisite for function. Such a broad perspective on form, function and aesthetics may broaden the understanding of in what respects and the extent to which visions of a building can be seen as realized (specific questions 1, 3).

Theoretical perspectives (chapter 4)

A design process and its outcomes can be affected by agents' characteristics and external circumstances, including the social fields (e.g. the library field) where agents act. According to Pierre Bourdieu (e.g. [cop. 1972] 1977), a social field is characterized by doxa (rules) and the positions occupied by individual agents with specific habitus (dispositions for actions) and specific types and amounts of capital. This may be of significance for the interaction between agents in a planning process, since agents are more or less consciously guided by their habitus and have to relate to doxa in the field/s/ where they are positioned. Bourdieu's perspective is useful for studying building planning because of its broad applicability in social research. It is also useful due to developments implemented by other researchers and writers.

Architects and librarians are important agents in library building planning. Because of their occupational knowledge and academic training, they can be seen as representatives of specific professions, connected to specific social fields. Among architects, writers have discerned three subfields: an artistic, a professional and an economic-technical. Previous studies indicate that within the field of librarianship there are subfields for both academic and public librarianship. Librarians and architects may be of great importance to the course of the process and its outcomes. Previous research and writings (e.g. Cuff, cop. 1991; Abbott, 1998) have added insights about possible professional influence in the planning process. Librarians are rooted in the organization that the library is built for, and the building is likely to be important to their professional identity. Librarians probably have elaborate arguments for at least the functional aspects of the building design. On the other hand, some architects are used to free creative work and may put great emphasis on individual design achievements. Architects' influence partly depends on when and how they are engaged in the project. The specific professional knowledge areas/domains of both librarians and architects are not likely to enjoy quite as high a status as professional knowledge in, above all, economics and natural sciences. This may be significant for their possibilities to affect design solutions. Differences in background and in the roles between practitioners of the same profession may cause disagreements which require negotiations and compromises for the process to continue. Complex and powerful clients, procedures, laws and regulations may counterbalance the influence of the professions in the process. Institutional inertia in organizations and their ways of working may interact with institutional inertia in professions.

Research and theories on planning, language and meaning potentials (semiosis – see e.g. Iedema, 1997; Fairclough, 2003a) suggest that discourses (ways of representing aspects of the world) and discursive resources are discernible in

agents' ways of speaking, writing and drawing in architectural planning. In fields and within professions there may be specific discourses and discursive resources which affect the course of the process. Discourses and discursive resources are analytical concepts which aid the researcher in focusing critical features of important phases of the architectural process. These may be visionary statements, program documents and the building, together comprising a genre chain where the building is constructed through different documents and other semiosis. Discourse analysts acknowledge that discourses can compete with each other within orders of discourse which, according to Norman Fairclough's critical discourse analysis, comprise a discursive equivalent of social fields. Critical discourse analysis can be combined with critical realism (Fairclough et al., 2002; Bhaskar, [1975] 2008) which views reality as consisting of three domains: the real (that which is possible, mechanisms), the actual (what happens, what is the case) and the empirical (that which is accessible to the researcher). This helps the researcher to pay attention to empirical indications of meaning potentials and mechanisms with potential as well as actual effects on the architectural process and the building. Rick Iedema's research indicates that discursive work (through genre chains – see Iedema, 1997; Fairclough, 2003a) in the planning process may involve the resemiotization, stabilization, of specific design solutions in different document types and eventually in the building itself. According to this perspective, agreements can be reached through hegemony (power based on consent) as a result of discursive work.

Previous studies and conceptual elaboration suggest that a polarity between proactivity and reactivity sometimes can be discerned in individual agents' attitudes in planning processes and in their views of the comprehensive functions of buildings. Proactivity entails a strong tendency to influence the environment. This influence can be exercised by an individual or a category of individuals in the planning process. It can be directed towards its agents, possibilities and restrictions for achieving a certain outcome. There may be influences concerning the completed building's expressions of and facilitation of specific functions and activities independently of users' conscious and explicit wishes. An agent can set goals by her/himself (be goal proactive) or work with her/his own ways of fulfilling goals which have been set by others (display executive proactivity).

Design processes and their outcomes are affected by the conditions of design work. Architects have to relate to constraints such as time, budget and technology. The number of imaginable design solutions is practically infinite, but previous research indicates that it can be limited through specific ideas (primary generators for design solutions) in the light of constraints (see e.g. Darke, 1979; Lawson, 2006). Thomas F. Gieryn states that the building being designed can assume different forms mentally, discursively and physically in different phases of the process (2002). Even before a physical building appears there are more or

less different virtual buildings in participants' heads in the process, according to Peter (Medway (1996).

Methods (chapter 5)

Based largely on a critical realist perspective and on discourse analysis, the study has been carried out through the analysis of:

- visions (discourses, and to some extent individuals' intentions) in documents and interview data,
- the process (discursive work, specific events and incidents etc.) through documents and interview data, and
- the building's functions (use, expressions, effects) through observations and statements from persons who have experience of the building.

The building was visited several times 2002-2008, and important agents (librarians, architects etc.) were interviewed 2004-2007.

The library (chapter 6)

The studied library building serves Kalmar University, which is dispersed in the city but mainly situated close to the city centre. The new library building was planned from 1996 and onwards, and completed in 2000. A vision formulated by the library director has been central in the process. Architects working for the property company, Akademiska hus, selected four architectural firms for producing architectural designs through parallel assignments. The architectural design selected by a group of commentators was not immediately accepted by library staff and some (other) users, but has received wide appraisal after its realization although some adjustments have been called for.

The process (chapters 7-8)

Discourses concerning the university library, visible in the beginning of the genre chain (not least the library director's vision) and in the early phases of the process, represent the university library as a place for work, a meeting place and an information provider. The library was represented as a specific building type by architectural commentators (judges) but also by designing architects, even though the designing architects talk about architectural competence as general and not specific to the design of certain building types.

A significant feature of the studied process was how the library director has been able to "plant" his vision. Architects belong to a profession with weak status and authority compared to (e.g.) engineers, although the library profession is even weaker in this respect. The library director was nevertheless influential through his role in the process, and was in turn strengthened by the support for the library from the university rector and the property company Akademiska hus. Through discursive work, agents were able to ally with expertise and physical phenomena in order to carry through the resemiotization of the vision of the library to an intended outcome in the form of the completed building. A great deal of the discursive work in the process took place within an architectural order of discourse and thus had its origin in the field of architecture. A library order of discourse (where discourses about the library's functions co-exist and compete) manifested itself in the process largely through the library director's vision which was an important link in the genre chain. The vision was given extra weight through intertextuality – external references as well as references from other documents in the genre chain to the vision document.

The procedure used by leading agents in the process included the opportunity to choose an architectural design proposal without being committed to realizing it. This, together with communication with the architects during design work and the existence of documents expressing the vision and a mission, reduced the risk of conflicts with the architects, despite their limited experiences of library design and their view of architectural competence as less connected to specific building types. Communication was facilitated by architectural commentators' (judges) and by the designing architects' common linguistic habitus (voice), manifested as specific ways of talking about architecture (not only concretely but also on a meta-level). The documents in the genre chain, for which the designing and commenting architects were responsible, were characterized by a specific style shared by architects thus facilitating communication. The realization of the visions was facilitated by the participation of architects in the discussions and assessments of proposals. Voices specific to certain professions were comprehensible to different agents and stakeholders since both designers and commentators were architecturally competent. Furthermore, representatives of different professions seemed to respect each others' competence (esp. concerning architecture and libraries) which in turn facilitated the process.

User comments with elements of resistance could have resulted in a radically different design in the studied case. The work achieved by the leading agents to establish the proposed design succeeded so far that the objections did not result in profound changes. There was a struggle within the library order of discourse in the sense that the library staff did not appropriate the meeting place discourse to the extent it had been represented by the library director. For some researchers (faculty) furthermore, the workplace and meeting place discourses were not

to any greater extent compatible with the information provision discourse. Elements of struggle were present within the architectural order of discourse as well, where some library users had not balanced the functions of the building with its aesthetics (such as the library's exterior in relation to the neighbourhood, and potential experiences of the interior space) in quite the same way as the architects and the library director did. Through expert assistance, discursive work and the procedure which was applied in the process, the markedly proactive library director and his vision prevailed, although in some respects only temporarily.

In his discursive work, the library director intertextually used an externally called-upon expert librarian as an ally. Here, the library staff seemed to have perceived the library director's legal authority and the strength of the expert's symbolic capital and his position as a "neutral" consultant. Thereby, the library director succeeded temporarily in his exercise of power (which, through the leading agents' positions and the formalization of the process, was difficult to attack successfully in a short term perspective) without completely attaining hegemony and consent. Some of the staff afterwards came to accept much of what was controversial, but in the short term as well as in the long term, the work to establish the chosen design proposal was not sufficiently effective.

Participants' visions of the building (chapter 9)

Even if the library director's vision to some extent was realized when it comes to the building itself and its use, there have been slightly different virtual buildings competing with each other. The library director's (and the other primary commentators') building is characterized by great openness and fewer barriers between staff and visitors. This is based on ideas about changes in the library staff's ways of working with extended qualified contacts with library visitors, which in turn are expected to manage basic library use on their own. The university library stands out as a specific building type with students as its primary users. Discourses about the library as a workplace and a meeting place mainly for students are typical for the time of this building project. For the architects, the site and the neighbourhood were significant primary generators for design solutions. The building's interior is characterized by marked zones with more or less open borders. The designing architects were positive to its openness but managed to achieve more distinct boundaries within the building, based on their view of how human beings function with architecture. Library staff members resisted much of the openness, between as well as within zones, referring to their occupational experience and professional identity, where experiences of concrete library work and library users' needs of assistance informed their (compared to the library director) reactive approach. Here, the library staff members had in practice become the primary users in the process, and ultimately made

their voices heard (thus defending their professional status) to a far greater extent than the students, the primary users according to the library director's vision. The library staff were much less inclined to trust in the disciplining effects of the architecture on the visitors, than the architects and the library director (with his markedly academic view of the academic library as a workplace) were.

The library director tried to achieve hegemony (power through consent rather than direct coercion) around his view of professionalism, organization, ways of working and the building's design, among other things through elements of intertextuality and the framing of voices in his discursive work. In the struggle for hegemony, alliances were built with people (esp. the called upon library expert) as well as with the architecture. The discursive work resulted in fixations of architectural solutions which are more or less difficult to change: the division of the interior in zones, borders between zones (more or less difficult to change) and the interior design of the zones (comparatively easy to change, as in the case of the staff space, where walls can be built). The effects of the discursive work on the library director's vision were, in a short term perspective, strengthened through his authority as a director and the called-upon library expert's symbolic capital. Hegemony was not fully realized however; some librarians embraced much of the library director's vision, but not all. When the director left his position, the building and the organization were reconstructed discursively and physically (ways of working and relations between staff members and between staff and visitors changed, as well as the architecture: walls were re-erected, doors were closed, and an information desk was introduced). Some members of the staff rebelled against architectural fixations and ways of working which could be perceived as a threat to occupational identity and professional status. This is comparable with previous studies which indicate that the effects of bureaucratic forms of organization with formal hierarchies and control mechanisms seem to be limited; coercion does not seem to produce lasting results. This is particularly the case in organizations where many staff members are professionals (Alvesson, cop. 1993, esp. pp. 35-36; Nocenzi, 2004, p. 506). In Kalmar indeed, some of the staff members, who were originally sceptical, became positive to the design solutions advocated by the library director, and continued to support his solutions even after he left his position. However, they did not seem to have been convinced during the actual process when more formal power was exercised, but rather after the completion of the building, which further illustrates the incomplete hegemony during the process.

Conclusions (chapter 10)

The case study of the planning of the university library building in Kalmar gave rise to several interpretations.

The library director acted proactively and early on in the process and presented a vision on his own initiative. Discourses concerning the university library as a workplace and a meeting place were particularly evident in the strategies of leading agents. The discourses correspond to general discourses which (judging from debate, handbooks and research) came to the fore during the studied period of time. The architectural manifestation of the discourses presents, in relation to library staff, mainly elements of executive proactivity from managers and experts. In relation to some of the faculty, with a slightly more limited view of libraries, elements of goal proactivity were discernible; the goals for the library operations themselves, presented by the library, were not fully supported by all stakeholders.

Discursive work in dealing with design solutions for the university library building was carried out within different orders of discourse, where different discourses concerning the library appeared. The vision, mainly anchored in higher organizational levels, was formulated within a library order of discourse. The choice of design took place within an architectural order of discourse, where architects with their specific expertise were able to communicate with each other, but not to the same extent with library users. This resulted in objections which in turn initiated extensive work within the library order of discourse, and later within a broader academic order of discourse as well, in order to anchor decisions.

The vision was developed by putting the students first as the primary users of the library building. This was achieved through both workplace and meeting place discourses. For the library profession, the workplace discourse entailed diminished hierarchical contact with library visitors (mainly students), and was manifested architecturally through great openness and few partition walls within the public space and even towards and within the library staff's space. Endeavours to change the profession in this way correspond to general tendencies in management work to achieve goals through power based on consent (hegemony) rather than on formal coercion. Proactivity and the focusing of missions are typical of the period (cf. Wood, 1989; du Gay, 1996). A meeting place discourse with a bearing on work (not least in groups) and contacts between visitors and staff can be manifested through great architectural openness, but this may be controversial for some users, and can be reduced through the erection of walls and other barriers.

The case in Kalmar exhibits several features which may occur in other cases (not necessarily meaning that every single feature will be found in any academic library building project). An explicit vision used by clients can make the assessment of architectural proposals easier and the project less dependent on architects' detailed knowledge (or lack of) of libraries. The issuing of parallel as-

signments to several architectural offices can reduce the risk of later conflicts between clients and designing architects. Furthermore, a focus on experiences of space rather than on the appearance of the architecture may, together with the building's changeability/flexibility, make concessions easier. The choice of architects and design proposals, and communication with the designing architects, is facilitated by the participation of architects for the preparation of the design mission and in the assessment of design proposals. When stakeholders are late in entering the process, this may give rise to extensive discursive work by leading agents in order to overcome objections. Open architectural solutions for encounters, learning and access to information in a central academic library can be controversial in that habitual ways of working, organizational structure and professional status and security are challenged, not least as seen from the perspectives of librarians and researchers (faculty). Varied profession-related and field-related knowledge may affect communication and the acceptance of, as well as disagreements about, design solutions. A zoning of functions with few partition walls may satisfy some but not necessarily all stakeholders and users.

The library director's approach in Kalmar does not stand out as completely unique. Despite hegemonic tendencies in Kalmar, formal coercion through procedures and hierarchies seems to have been decisive for the course of the process. However, coercive power tends to be less durable than power based on hegemony, especially in organizations where many co-workers are professionals (cf. Alvesson, *op. cit.* 1993; Nocenzi, 2004). Hegemonic consent may persist even after changes in leadership. In Kalmar however, architectural solutions with insufficient support from the library staff have been reconstructed after changes in leadership. The most controversial architectural solutions in Kalmar had implications for professional control over work and staff availability for library visitors, especially the primary users, the students. The customer orientation and focus on the mission of the parent organization connected to architecture, correspond to contemporary tendencies (cf. May & Buck, 1998; Evetts, 2003a; Dale, 2005). Earlier participation for stakeholders in the project, and long-term work to anchor solutions, might have reduced disagreements, or at least made compromises easier. Institutional leadership with references to professional norms and values as well may make organizational and related architectural changes easier to accomplish (cf. Selznick, 1957; Audunson, 1999).

Several of the conclusions above may be valid beyond academic library planning, not least in connection with large projects, planning and change processes in general. Within the academic sector in general, the case study sheds light upon tensions, related to organizations and institutions, which may occur between different departments in academic environments. The design of work spaces is an important area for employees' control of their professional practice. Individual committed visionaries and concrete visions may support proactive

ambitions concerning buildings and other artefacts. Explicitly documented visions may facilitate communication, not least with architects and stakeholders, but may also make reaction possible. Projects which affect stakeholders directly through a transformed physical environment, or indirectly through the redistribution of resources, may be easier to carry out with the help of well thought-out and early implemented work on anchoring the visions. Architectural projects imply cooperation between architects and other experts in planning and completing a building. Future research on architectural planning processes may pay greater attention to different discursive resources, social fields and positions within them.

KÄLLOR

Personlig kommunikation

Krister Johannesson är intervjuaren/antecknaren/mottagaren där ingenting annat anges.

Berlin, Lars (2004-07-22). Lund. Inspelad intervju (på A-plans arkitektkontor med kollegan Joanna Heilig arbetande i bakgrunden) samt anteckningar från samtal (anges med tillägget "ej inspelat")

Brunnberg, Klas (2006-02-14). Lund. Inspelad intervju (i avskilt rum hos Fojab arkitekter) samt anteckningar från samtal (anges med tillägget "ej inspelat")

Engström, Peter (2007-10-17). Kalmar. Inspelad intervju (i grupprum i högskolebiblioteket)

Gustavsson, Ingrid (2007-03-23). Malmö. Inspelad intervju (i enskilt arbetsrum på Malmö högskola)

Heilig, Joanna (2004-07-22). Lund. Inspelad intervju (på A-plans arkitektkontor med kollegan Lars Berlin arbetande i bakgrunden) samt anteckningar från samtal (anges med tillägget "ej inspelat")

Heilig, Joanna (2005-02-15). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-09). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-21). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-22). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-23). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-25). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-01-26). Lund. E-post

Heilig, Joanna (2009-02-20). Lund. E-post

Jansson, Bertil (2002-06-25). Kalmar. Anteckningar från samtal (i högskolebiblioteket)

Jansson, Bertil (2004-06-08). Kalmar. Inspelad intervju (i enskilt arbetsrum i högskolebiblioteket) samt anteckningar från samtal (anges med tillägget "ej inspelat")

Jansson, Bertil (2005-10-19). Borås. Anteckningar från samtal (på Högskolan i Borås)

Jansson, Bertil (2006-03-11). Kalmar. E-post

Jansson, Bertil (2007-05-04). Anteckningar från telefonsamtal

Jansson, Bertil (2007-06-28). Anteckningar från telefonsamtal

Jansson, Bertil (2007-10-17). Kalmar. Anteckningar från samtal (i enskilt arbetsrum på högskolan)

Jansson, Bertil (2008-02-08). Anteckningar från två telefonsamtal

Jansson, Bertil (2008-04-10). Kalmar. E-post

Jansson, Bertil (2009-03-31). Anteckningar från telefonsamtal

- Jansson, Bertil & Kellander, Eva (2007-10-17). Kalmar. Anteckningar från samtal (i enskilt arbetsrum på högskolan)
- Jansson, Bertil & Lidman, Ulf (2004-06-08). Kalmar. Anteckningar från samtal (i enskilt arbetsrum i högskolebiblioteket)
- Kellander, Eva (2007-10-17). Kalmar. Anteckningar från samtal (i avskilt rum och enskilt arbetsrum på högskolan)
- Keyser, Bengt (2006-08-15). Lund. Inspelad intervju (i enskilt arbetsrum hos Akademiska hus)
- Liljeström, Ann & Rehnman, Jan (2005-07-07). Kalmar. Inspelad intervju (i personalens arbetsrum, enskilt arbetsrum och personalens lunchrum – på första och sista stället med några kollegor närvarande – i högskolebiblioteket)
- Liljeström, Ann & Rehnman, Jan (2008-11-19). Kalmar. E-post
- Liljeström, Ann & Rehnman, Jan (2008-12-18). Kalmar. E-post
- Liljeström, Ann & Rehnman, Jan (2008-12-30). Kalmar. E-post
- Rydquist, Anders (2008-03-27). Anteckningar från telefonsamtal
- Rydquist, Anders (2009-06-23). Kalmar. E-post
- Sedvall, Bengt (2005-08-10). Stockholm. Inspelad intervju (i grupprum i Kungliga tekniska högskolans bibliotek)
- Tunebro, Torsten (2006-03-07). Stockholm. Inspelad intervju (i enskilt arbetsrum hos Akademiska hus)
- Tunebro, Torsten ([2008-10-18?]). [Stockholm?]. Brev
- Wolke, Anna (2009-01-09a). Kalmar. E-post
- Wolke, Anna (2009-01-09b). Kalmar. E-post

Dokument

Samtliga dokument i denna förteckning har (där ej annat anges) erhållits från arkiv eller för mig tillgängliggjorda documentsamlingar vid Högskolan i Kalmar (HiK) och Akademiska hus i Lund.

- Andersson, Solbritt (2005-03-11). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2005-03-11.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/050311.pdf> [2009-04-21]
- Andersson, Solbritt (2005-04-20). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2005-04-20.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/050420.pdf> [2009-04-22]
- Andersson, Solbritt (2005-09-27). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2005-09-27.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/050927.pdf> [2009-05-01]
- Andersson, Solbritt (2005-12-08). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2005-12-08.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/051208.pdf> [2009-05-01]

- Andersson, Solbritt (2006-02-07). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2006-02-07.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/060207.pdf> [2006-07-06]
- Andersson, Solbritt (2006-04-04). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2006-04-04.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/060404.pdf> [2006-07-06]
- Andersson, Solbritt (2006-10-11). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2006-10-11.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/061011.pdf> [2007-02-16]
- Andersson, Solbritt (2007-02-14). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2007-02-14.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/070214.pdf> [2007-05-09]
- Andersson, Solbritt (2007-05-29). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2007-05-29.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/070529.pdf> [2007-09-12]
- Andersson, Solbritt (2007-10-01). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2007-10-01.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/071001.pdf> [2007-10-30]
- Andersson, Solbritt (2008-10-20). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2008-10-20.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/081020.pdf> [2008-11-25]
- Andersson, Solbritt (2009-05-11). *Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar: Protokoll: Sammanträdesdatum 2009-05-11.*
<http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/090511.pdf> [2009-08-05]
- A-plan (1997-02-21). *Högskolan i Kalmar – nytt bibliotek – parallellt skissuppdrag 1997-02-21.* Lund: A-plan arkitektkontor AB.
- A-plan (1997-10-28). *Bibliotek till Högskolan i Kalmar.* Lund: A-plan arkitektkontor AB. [Ritningar]
- Atrio (1997-02-24). *Högskolan i Kalmar: Förslag till nytt högskolebibliotek.* Kalmar: Atrio arkitekter. [Av] Åke Brisvall, Björn Tallhage, Olle Utterback
- Bedömningsgrupp (1997-04-07). *Högskolan i Kalmar – nytt bibliotek: Bedömningsutlåtande över genomförd parallellskiss.* Lund: Akademiska hus. [Skriften avslutas med bedömarens namn: Bengt Sedvall, Bertil Jansson, Peter Engström, Bengt Keyser, Torsten Tunebro, Klas Brunnberg, vilka också nämns i samma ordning på första sidan. ”Den sistnämnde har varit gruppens sekreterare” (s. 1).]
- Berg, Andreas (2008-02-28). *Projektrapport: Kalmar högskola: Akustisk rådgivning beträffande Kalmar högskolebibliotek.* Jönköping: ÅF-Ingemansson AB.
- Bibliotekspersonal (1996-12-10). [Titel saknas]. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. [Till?] ”SACO, ST, TCO”. [Synpunkter på lokalprogram(?) och medverkan]

- Bibliotekspersonal (1997-04-17). [Titel saknas]. Kalmar: Högskolan i Kalmar, Biblioteket. [Till?] ”SACO, ST, TCO /.../ synpunkter på arkitektförslagen angående ett nytt bibliotekshus till högskolestyrelsens sammanträde den 17 april 1997.”
- Bibliotekspersonal (1997-09-10). *Nytt bibliotekshus vid HiK*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. [Synpunkter]
- Brunnberg, Klas (1996-12-12). *Parallellt skissuppdrag – nytt bibliotek för Högskolan i Kalmar: Program*. [Lund]: Akademiska hus. [Uppdrag till arkitekter. Elektronisk kopia tillhandahållen av Klas Brunnberg 2006-02-17 och enligt Brunnberg (2006-02-14) författad av honom]
- Brunnberg, Klas (1998-02-28). *British Library, Harrow Campus IRS och Cranfield LRC – gamla och nya tidens forskningsbibliotek?* [Lund?]: [Akademiska hus?]. [Rapport från studiebesök, tillhandahållen av Klas Brunnberg 2006-02-14(?)]
- Carlsson, Elisabeth (1998-01-15). *Brev: Om detaljplan för kv Falken på Malmen i Kalmar*. Kalmar: Kalmar kommun, Stadsbyggnadskontoret, Planavdelningen. [Till?] ”Roland Larsson, Akademiska hus i Lund AB /.../ [från] Elisabeth Carlsson, planingenjör”. ”Dnr: P0032/97”
- Carlsson, Elisabeth & Meurling, Lena (1998-01-15). *Samrådsredogörelse: Detaljplan för kvarteret Falken m.m. på Malmen i Kalmar, Kalmar kommun*. Kalmar: Kalmar kommun, Stadsbyggnadskontoret, Planavdelningen. ”Dnr: P0032/97”
- Engström, Peter & Carlswärd, Björn (1993-10-22). *Dispositionsplan för stadsdelen Malmen i Kalmar*. Kalmar: Kalmar kommun, Arbetsgruppen för Malmen. ”Peter Engström, stadsbyggnadschef, Björn Carlswärd, planingenjör”. ”Dnr P 1211/92”
- Franzén, Anna (1999-04-26). *Besparingsförslag från biblioteket*. Borgholm: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. ”Ordförande, Bertil Jansson”
- Fröjmark, Anders (1997-09-12). *Re(2): Biblioteket*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. [E-post till Ann-Christin (Anki) Koch-Schmidt]
- Gellerstam, Göran (1997-04-22). [Lund?]. [Handskrivet (på kopia av Sedvall, 1997-04-21 – se nedan) besked om accepterande av uppdrag för utlåtande]
- Gellerstam, Göran (1997-04-29). *Biblioteksfunktioner i planerad ny biblioteksbyggnad: Utlåtande om A-plans förslag till nytt högskolebibliotek i Kalmar*. Lund. ”Högskolan i Kalmar, Att: Bengt Sedvall”. [Handskrivet:] ”Rektor, Ulf Lidman, Bertil Jansson, SACO, TCO, ST, Bengt Sedvall”. [Handskrivet dnr(?):] ”4.4-217/97”
- Grupper och gruppindelningar för nya biblioteket* ([1998?]). [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Hallmer, Håkan ([1997]). *Synpunkter från Håkan Hallmer, prefekt, Naturvetensk. inst.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. [I sammanställning av synpunkter gjord av Anki Koch-Schmidt]

- Heilig, Joanna & Berlin, Lars (1998-11-25). *Synpunkter angående förslag till konstnärlig utsmyckning*. Lund: A-plan arkitektkontor AB. [Till] ”Högskolan i Kalmar, Bengt Sedvall”. [Kopia tillhandahållen av Joanna Heilig 2004-07-22]
- Isacson, Dan (1996-11-01). *Rapport: Ang. förutsättningarna för en integrering av Högskolans bibliotek och dataenhet*. [Kalmar?]: [Högskolan i Kalmar?].
- Jansson, Bertil (1996-10-24). *Allmän framtidsvision för biblioteket*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. [Till] ”Torsten Tunebro”
- Jansson, Bertil (1996-11-11). *Högskolans i Kalmar bibliotek – verksamhetsbeskrivning (vision)*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. [Uppgift om författare enligt brev från Bertil Jansson]
- Jansson, Bertil (1996-12-05). *Protokoll från biblioteksnämndens sammanträde den 5 december 1996 klockan 9.00 - 12.00*. Kalmar: Högskolan i Kalmar.
- Jansson, Bertil (1997-08-27). *Nytt bibliotek vid Högskolan i Kalmar – viktiga data och händelser*. Kalmar: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Jansson, Bertil (1997-09-15). *Nytt bibliotek Högskolan i Kalmar – A-plans förslag*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, Biblioteket. [Till] ”Biblioteksnämnden. För kännedom: Biblioteksgruppen, Bibliotekspersonalen”
- Jansson, Bertil (1998-08-25). *Biblioteksvision – framtidens bibliotek – Högskolan i Kalmar*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, Biblioteket.
- Jansson, Bertil (1998-11-27). *Konstnärlig utformning av det nya biblioteket, Högskolan i Kalmar*. Kalmar: Högskolan i Kalmar. [Till] ”Högskoleförvaltningen, Bengt Sedvall”
- Jansson, Bertil (2000-09-08). *Protokoll fört vid sammanträde i Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar, 2000-09-08 på Biblioteket, kl. 08.30-10.30*. <http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/000908.pdf> [2009-04-22]
- Jansson, Bertil (2002-06-04). *Protokoll fört vid sammanträde i Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar, 2002-06-04 på biblioteket, kl. 09.00 – 11.00*. <http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/020604.pdf> [2009-04-22]
- Jansson, Bertil (2004-09-24). *Protokoll fört vid sammanträde i Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar, 2004-09-24 på biblioteket, kl. 09.00 – 10.45*. <http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/040924.pdf> [2009-04-22]
- Jansson, Bertil (2005-02-07). *Protokoll fört vid sammanträde med Biblioteksrådet, Högskolan i Kalmar 2005-02-07, kl. 09.00-11.45 på Biblioteket*. <http://www2.hik.se/dokument/bi/biblioteksrad/050207.pdf> [2009-04-22]
- Jonsson, Hans (1997-12-11). *Protokoll*. Lund: Akademiska hus; Växjö: CentralKonsult AB.
- Kellander, Eva, (1998-08-27a). *Anteckningar förda vid möte med gruppen ”Hylluppställning och skyltning” 1998-08-27 kl. 08.30 - 10.00*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].

- Kellander, Eva (1998-08-27b). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Tidskriftsexponering och förvaring" 1998-08-27 kl. 10.00 - 11.00.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Kellander, Eva (1998-08-27c). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Användarutbildningssal" 1998-08-27 kl. 11.00 - 11.45.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Kellander, Eva (1998-08-31a). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Fördelning och utformning av arbetsrum" 1998-08-31 kl. 10.00 - 11.30.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Kellander, Eva (1998-08-31b). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Utformningen av infostråket i biblioteket" 1998-08-31 kl. 14.00 - 15.30.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Kellander, Eva (1998-09-10a). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Utformningen av infostråket i biblioteket" 1998-09-10 kl. 08.30 - 10.00.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Kellander, Eva (1998-09-10b). *Anteckningar förda vid möte med gruppen "Fördelning och utformning av arbetsrum" 1998-09-10 kl. 10.00 - 11.00.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].
- Koch-Schmidt, Anki ([1997]). *Nya biblioteket vid HiK: Förslag på funktioner, funktionssamband och miljö.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar].
 "Synpunkter sammanställda efter diskussioner med olika parter, lärare, forskare och forskarstuderande vid framför allt naturvetenskapliga och tekniska institutionerna genom AKS"
- Koch-Schmidt, Anki (1997-09-22). *Det nya högskolebiblioteket vid Högskolan i Kalmar.* Kalmar: Högskolan i Kalmar. "Till A-plan Arkitektkontor AB, Lund, Klas Brunnberg, Akadem. hus, Lund, Biblioteksgruppen, HiK, Bibliotekschefen, HiK /.../ För kännedom: Rektor och biblioteksnämnden". [Sammanställning av] "huvuddragen av behoven av funktioner, funktionssamband samt arbetsmiljö från olika användargrupper."
- Koch-Schmidt, Anki (1997-09-30). *Minnesanteckningar: Biblioteksgruppens möte 29 september 1997.* Kalmar: [Högskolan i Kalmar].
- Koch-Schmidt, Anki (1997-10-27). *Förslag till funktioner i och därav principiell utformning av nya högskolebiblioteket vid Högskolan i Kalmar.* Kalmar: [Högskolan i Kalmar]. "Till rektor och styrelsen för Högskolan i Kalmar /.../ [från] biblioteksgruppen och A-plans arkitekter i samråd"
- Magnusson, Louise (2006). *Sammanställning enkät bibl. cafedel april_2006.xls.* [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket]. [Utskrift av Excel-fil. Uppgift om författare genom e-post från Anna Wolke 2008-06-23]
- Martinsson, Martina (1997-09-09). *Studenternas synpunkter på ritningar och planer på nytt bibliotekshus.* Kalmar: Studentkåren.

- Nilsson, Inger, Olsson, Margareta & Strumpel-Åkesson, Ulla (1997-09-19). *Synpunkter på nya bibliotekshuset*. Kalmar: Högskolan i Kalmar, Institutionen för språk och kultur.
- Nytt bibliotek för Högskolan i Kalmar* (1996-11-26). Kalmar: Högskolan i Kalmar. [Om bedömningsgrupp, tidplan och lokalprogram]
- Principbeslut om nytt bibliotekshus i kv Falken* (1996-12-12). [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. ”Ärende 12 [2 i 12 är handskrivna rättelse från 11] /.../ Förslag till beslut” [från högskolans styrelse]
- Räta Linjen ([1997]). *Nytt bibliotek i Falken: Högskolan och Akademiska hus*. [Kalmar]: Räta Linjen arkitekter AB.
- Sedvall, Bengt (1997-04-21). *Expertutlåtande om biblioteksfunktioner i planerad ny biblioteksbyggnad*. Kalmar: Högskolan i Kalmar. [Uppdrag till Göran Gellerstam]. [Handskrivet dnr(?):] ”4.4-217/97”
- Sedvall, Bengt (1997-06-09). *Angående detaljplan för kv Falken dnr P0032/97*. Kalmar: Högskolan i Kalmar. ”Till Elisabeth Carlsson, Stadsbyggnadskontoret, Kalmar kommun”. [Maskinskrivet:] ”Dnr 4.4-217/97”
- Sedvall, Bengt (1997-10-29). *Förslag till nytt bibliotekshus i kv Falken*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. ”Ärende 9, HS 1997-11-07 /.../ Förslag till beslut”. [Handskrivet:] ”Dnr 4.4-217/97”
- Sedvall, Bengt (1997-11-07). *Beslut: Nytt bibliotekshus i kv Falken*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. [Beslut från högskolans styrelse]. [Maskinskrivet:] ”Dnr 4.4-217/97”
- Sektionen för flexibelt lärande och distansutbildning (SFL): Verksamhetsbeskrivning* (2006-06-19). Kalmar: Högskolan i Kalmar. http://www.hik.se/dokument/.%5Cflexibelt%5Cpdfdokument/verksamhet_sbeskrivning_sfl_060619.pdf [2009-08-05]
- Skoog Brandin, Maud, Tågerud, Yael & Sevelin, Jan (1997-09-12). *Angående högskolans i Kalmar bibliotek – yttrande*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar], Institutionen för medieutbildning.
- Strindberg & Arkitektbolaget (1997-02-21). *Högskolan i parken*. [Kalmar]: [Växjö]: Strindberg Arkitekter AB i samarbete med ArkitektBolaget.
- Taube, Örn & Sedvall, Bengt (1996-09-30). *Utredningsdirektiv: Översyn av organisation för IT-stöd och bibliotek*. Kalmar: Högskolan i Kalmar. [Maskinskrivet:] ”Dnr 1.8-452/96”
- Tunebro, Torsten (1994-10-28). *Förslag*. [Ort saknas]: Akademiska hus. [Lokalförteckning för bibliotek vid Högskolan i Kalmar]
- Tunebro, Torsten (1996-11-13). *Lokalförteckning*. [Ort saknas]: Akademiska hus. [Lokalförteckning för bibliotek vid Högskolan i Kalmar inklusive vårdhögskola]
- Tunebro, Torsten & Brunnberg, Klas (1998-01-14). *Studieresa Storbritannien 18 - 20 januari 1998: Program*. [Ort saknas]: Akademiska hus.

- Veenhuizen, Hans (1997-09-19). *Kommentarer*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. ”Kommentarer från Hans Veenhuizen, som inhämtat synpunkter från lärare, forskare och forskarstuderande vid sin institution”. [Telefonsamtal refererat av Anki Koch-Schmidt]
- Walter, Sune (1996-10-22). *Högskolan i Kalmar: Utbyggnad i kvarteret Falken*. Lund: Akademiska hus. [Till] ”Högskolan i Kalmar, Bengt Sedvall” [samt handskrivet ”Ingrid” vilket torde avse Ingrid Gustavsson]
- Westerlund, Svante (1997-09-19). *Kommentar*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. ”Kommentar från Svante Westerlund, forskare heltid (docent i fysik) och flitig nyttjare av biblioteket”. [Telefonsamtal refererat av Anki Koch-Schmidt]
- Wolke, Anna (1997-03-14). *Biblioteket/AW*. [Kalmar]: Kalmar läns vårdhögskola.
- Wolke, Anna (2004-12-08). *Bibliotekets användarundersökning hösten 2004 – sammanfattning*. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar, Biblioteket].

Övriga källor (publikationer)

Publikationerna i denna förteckning har direkt koppling till fallstudien (i övrigt se litteraturförteckning nedan samt källförteckningar ovan).

- Akademiska hus årsredovisning 2001* (2002). Göteborg: Akademiska hus.
http://www.akademiskahus.se/aktuellt/publikationer/pdf/AH_ar2001.pdf
 [2002-09-17]
- Andersson, Ola (2006). En drömvärld för en bibliotekarie. *Dacke*, tidning 13, 2006-03-09.
http://edu.ikd.hik.se/ezpublish/index.php/hik/tidning_13/arkiv/fritid/en_dr_oemvaerld_foer_en_bibliotekarie [2008-08-21]
- Ann-Christin Koch-Schmidt* [Årtal saknas]. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar].
<http://www.kob.hik.se/individ/Indaks.htm> [2009-08-07]
- Brunnberg, Klas (1998). Det öppna bibliotekets arkitektur. *BBL: Biblioteksbladet*, årg. 83, nr 1, s. 31-32. Även tillgänglig på:
http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket_artikel.htm
- Din vägvisare i biblioteket!* (2005-08-18). Kalmar: Högskolan i Kalmar.
<http://www.bi.hik.se/vagvisare.pdf> [2006-01-25]
- Gabrielsson, Ann-Britt (2005). *Utvärdering av den nya lärarutbildningen vid svenska universitet och högskolor. Del 2: Lärosättesbeskrivningar och bedömningar*. Stockholm: Högskoleverket. (Högskoleverkets rapportserie, 2005:17 R).
http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800093554/0517R_2a.pdf [2008-03-20]
- Göran Gellerstam* [Årtal saknas]. Lund: Lunds universitet, Centrum för teologi och religionsvetenskap.

- <http://www.teol.lu.se/kyrkohistoria/forskning/gellerstam.html> [2009-08-07]
- Heilig, Joanna & Berlin, Lars [Årtal saknas]. *A-plan arkitektkontor AB*. Lund: A-plan arkitektkontor AB.
<http://www.a-plan.se/kontoret.htm> [2008-10-14]
<http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket.htm> [2008-08-21]
http://www.a-plan.se/hogskolebiblioteket_artikel.htm [2008-08-21]
- Högskolan i Kalmar* [Årtal saknas]. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar]. [Karta]
<http://www2.hik.se/dokument/kob/karta%20hik.pdf> [2009-08-07]
- Milstolpar i HiK:s historia* [Årtal saknas]. [Kalmar]: [Högskolan i Kalmar].
http://www2.hik.se/dokument/.%5C30webb_/historik.html [2009-08-07]
- Pering, Cecilia (1999). *Högskolan i Kalmar – bibliotek*. Lund: Akademiska hus. (Erfarenhetsåterföring kortrapport serie Bibliotek, 99:9).
<http://www.akademiskahus.se/downloadpubl.php?IPublID=56> [2007-07-02]
- Taube, Örn (1975). *Ultraviolet inactivation, photoreactivation and effects of DCMU on cell division and growth in synchronized Chlorella*. Umeå. Diss. Umeå universitet. Bibliografiska uppgifter från LIBRIS
- Årsredovisning 2000* (2001). Göteborg: Akademiska hus.
http://www.akademiskahus.se/aktuellt/publikationer/pdf/arsredovis_00mb.pdf [2003-09-15]
- Åtkomst utanför högskolan* (2009-01-07). Kalmar: Högskolan i Kalmar, Biblioteket.
<http://www.bi.hik.se/infokallor/atkomst.htm> [2009-08-28]
- Östran* (1999-06-11). Även lärare hoppar av medieutbildningen.
http://www.ostran.se/harkiv/ost/1999/06/11/OST19990611BBEEUU000_237276.htm [2008-02-27]

LITTERATUR

Som vägledning för utformning av litteraturreferenser (och källor) har jag använt *Handbok för kandidat- och magisteruppsatsförfattare vid Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan* (Edström, 2007) med vissa förenklingar (jag har avstått från publikationstyps-, t.ex. ”Diss.”, och/eller utgivaruppgift i fall där dessa ändå framgår av serieuppgift).

- Abbott, Andrew (1988). *The system of professions: An essay on the division of expert labor*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Abbott, Andrew (1998). Professionalism and the future of librarianship. *Library Trends*, vol. 46, no. 3, s. 430-443.
http://www.ideals.uiuc.edu/bitstream/handle/2142/8161/librarytrendsv46i3c_opt.pdf?sequence=1 [2009-03-18]
- Albertsen, Niels (1998). Arkitekturens fält. Ingår i Broady, Donald, red. *Kulturens fält: En antologi*. Övers. Donald Broady. Göteborg: Daidalos. (Skeptronserien). S. 373-395.
- Alvesson, Mats (cop. 1993). Cultural-ideological modes of management control: A theory and a case study of a professional service company. Ingår i Deetz, Stanley A., ed. *Communication yearbook*, vol. 16. Newbury Park, Calif.: Sage Publications. S. 3-42.
- Alvesson, Mats & Deetz, Stanley (cop. 2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Övers. Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (cop. 1994). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj (2008). *Tolkning och reflektion: Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. 2. uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Amlinski, Lev (1992). Die bibliothekswissenschaftliche und die architektonische Projektierung von Bibliotheken als einheitlicher schöpferischer Prozeß: Eine theoretische Analyse von Planungsvorgängen. *ABI-Technik*, Vol. 12, Nr 1, s. 1-2, 4-8, 10-16.
- Amlinski, Lev (1999). Planung der Lesezone in großen Bibliotheken in der Informationsgesellschaft. *B.I.T.online*, Vol. 2, Heft 2.
<http://www.b-i-t-online.de/archiv/1999-02/fachbeit/amlinski/artikel.htm> [2003-10-01; tillgänglig genom Google]
- Andrews, Judith (1991). The use of critical incident technique in an academic library. *Library and Information Research News*, vol. 14, no. 50, s. 22-27.
- Antell, Karen & Engel, Debra (2006). Conduciveness to scholarship: The essence of academic library as place. *College & Research Libraries*, vol. 67, no. 6, s. 536-560.
<http://www.ala.org/ala/mgrps/divs/acrl/publications/crljournal/2006/nov/antell06.pdf> [2009-10-17]

- Arfwedson, Gerhard & Ödman, Per-Johan (1998). *Intervjumetoder och intervjutolkning: En dialog kring ett kvalitativt alternativ i lärarutbildning och skolforskning*. Stockholm: HLS förlag. (Häftet för didaktiska studier / Lärarhögskolan i Stockholm, 65).
- Atkinson, Ross (2001). Contingency and contradiction: The place(s) of the library at the dawn of the new millennium. *Journal of the American Society for Information Science and Technology (JASIST)*, vol. 52, no. 1, s. 3-11.
- Audunson, Ragnar (1999). Between professional field norms and environmental change impetuses: A comparative study of change processes in public libraries. *Library & Information Science Research (LISR)*, vol. 21, no. 4, s. 523-552.
- Baldry, Christopher (1997). The social construction of office space. *International Labour Review*, vol. 136, no. 3, s. 365-378.
- Barlow, Rachael Elizabeth (2008). *Stakes in the stacks: Library buildings and librarians' professional identities*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. Department of Sociology, Indiana University.
- Bateman, Thomas S. & Crant, J. Michael (1993). The proactive component of organizational behavior: A measure and correlates. *Journal of Organizational Behavior*, vol. 14, no. 2, s. 103-118.
- Bazillion, Richard J. (2002). Academic library construction: Managing the design-to-build process. *Journal of Library Administration*, vol. 36, no. 4, s. 49-65.
- Bazillion, Richard J. & Braun, Connie L. (2001). *Academic libraries as high-tech gateways: A guide to design & space decisions*. 2. ed. Chicago: American Library Association.
- Beckman, Svante (2002). The nature of artifacts. Ingår i Dahlbom, Bo, Beckman, Svante & Nilsson, Göran B. *Artifacts and artificial science*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International. S. 45-92.
- Bengtsson, Cecilia & Ullstad, Emelie (2002). *Estetik och funktion?: En studie av tillkomstprocessen kring två svenska folkbiblioteksbyggnader*. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. (BIVILs skriftserie, 2002:4). Magisterupps. <http://theses.lub.lu.se/archive/2004/07/01/1088667025-31224-458/2002-4.pdf> [2009-03-18]
- Bennett, Scott (2003). *Libraries designed for learning*. Washington, D.C.: Council on Library and Information Resources. <http://www.clir.org/pubs/reports/pub122/pub122web.pdf> [2009-03-20]
- Bennett, Scott (2006). The choice for learning. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 32, no. 1, s. 3-13.
- Bennett, Scott (2007). Designing for uncertainty: Three approaches. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 33, no. 2, s. 165-179.

- Bhaskar, Roy ([1975] 2008). *A realist theory of science*. [New ed.]. London: Verso. (Radical thinkers, 29).
- Bisbrouck, Marie-Françoise (2002). An assessment of new university library building in France during the period 1990-1999. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, vol. 12, no. 1, s. 46-56.
- Bisbrouck, Marie-Françoise (2008). Evaluation of university library buildings in France, the second survey (2000-2007). *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, vol. 18, no. 2, s. 209-226.
<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000240/article.pdf> [2009-04-03]
- Bourdieu, Pierre (cop. 1973). Cultural reproduction and social reproduction. Ingår i Brown, Richard, ed. (1974). *Knowledge, education, and cultural change: Papers in the sociology of education: [Presented to a conference of the British Sociological Association at the University of Durham, 7-10 April, 1970]*. London: Tavistock Publications. (Explorations in sociology, 2). S. 71-112.
- Bourdieu, Pierre ([cop. 1972] 1977). *Outline of a theory of practice*. Translated by Richard Nice. Cambridge: Cambridge University Press. (Cambridge studies in social anthropology, 16). Orig:s titel: Esquisse d'une théorie de la pratique, précédé de trois études d'ethnologie kabyle.
- Bourdieu, Pierre (1981). Men and machines. Ingår i Knorr-Cetina, Karin D. & Cicourel, Aaron V., eds. *Advances in social theory and methodology: Toward an integration of micro- and macro-sociologies*. Boston: Routledge & Kegan Paul. S. 304-317.
- Bourdieu, Pierre ([cop. 1984] 1996). *Homo academicus*. Övers. Lars Eberhard Nyman et al. Stockholm: Brutus Östlings bokförlag Symposion. (Moderna franska tänkare, 27). Orig:s titel: Homo academicus.
- Bourdieu, Pierre ([cop. 1984] 1997). *Kultur och kritik: Anföranden*. Övers. Johan Stierna. 2., omarb. uppl. Göteborg: Daidalos. Orig:s titel: Questions de sociologie.
- Bourdieu, Pierre ([cop. 1994] 1999). *Praktiskt förnuft: Bidrag till en handlingsteori*. Övers. Gustaf Gimdal och Stefan Jordebrandt. Göteborg: Daidalos. Orig:s titel: Raisons pratiques: Sur la théorie de l'action.
- Bourdieu, Pierre & Saint Martin, Monique de ([cop. 1965] 1994). The users of Lille University Library. Ingår i Bourdieu, Pierre, Passeron, Jean-Claude & Saint Martin, Monique de (1994). *Academic discourse: Linguistic misunderstanding and professorial power*. Translated by Richard Teese. Cambridge: Polity Press. Orig:s titel: Rapport pédagogique et communication. S. 122-133.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J. D. (1992). *An invitation to reflexive sociology*. Cambridge: Polity Press.
- Bourdieu, Pierre & Wacquant, Loïc J. D. ([cop. 1991] 1995). *Den kritiske ettertanke: Grunnlag for samfunnsanalyse*. Omsett og med tillegg ved

- Bjørn Nic. Kvalsvik. 2. oppl. Oslo: Det norske samlaget. Orig:s titel: Réponses: Pour une anthropologie réflexive.
- Brophy, Peter (2000). Towards a generic model of information and library services in the information age. *Journal of Documentation*, vol. 56, no. 2, s. 161-184.
- Bryant, Joanna, Matthews, Graham & Walton, Graham (2009). Academic libraries and social and learning space: A case study of Loughborough University Library, UK. *Journal of Librarianship and Information Science (JOLIS)*, vol. 41, no. 1, s. 7-18.
- Brännmark, Maria (2004). *Tempel eller torg?: Forskningsbibliotekets funktion som offentligt rum: Exemplet Luleå universitetsbibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 194). Magisterupps. <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2004/194.pdf> [2009-03-20]
- Buckland, Michael (1991). *Information and information systems*. Westport, Conn.: Praeger. (New directions in information management, 25).
- Budd, John M. (1998). *The academic library: Its context, its purpose, and its operation*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited. (Library and information science text series).
- Budd, John M. (2003). The library, praxis, and symbolic power. *Library Quarterly*, vol. 73, no. 1, s. 19-32.
- Bunn, Dumont C. (1989). *Architectural features of contemporary academic libraries: Four case studies*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The Florida State University, School of Library and Information Studies.
- Calhoun, Craig (1995). *Critical social theory: Culture, history, and the challenge of difference*. Oxford: Blackwell Publishing. (Twentieth-century social theory).
- Carlström, Helena (1998). *Biblioteket som ett skepp: Stockholms universitetsbiblioteks byggnad – en studie av arkitekturens förutsättningar och gestaltning*. Umeå: Umeå universitet, Arbetsenheten för information och kultur/Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats från Sociologiska institutionen i Umeå, 103).
- Carserud, Tora & Lundberg, Maria (2007). *Nytt eller gammalt? – En studie av stadsbiblioteken i Hässleholm och Kristianstad*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2007:80). <http://bada.hb.se/bitstream/2320/2347/1/07-80.pdf> [2009-08-07]
- Castro, Freddy Winston (1999). After the wave: The welfare state professionals in Sweden. Ingår i Hellberg, Inga, Saks, Mike & Benoit, Cecilia, eds. *Professional identities in transition: Cross-cultural dimensions*.

- Göteborg: [Sociologiska institutionen], Univ. (Monograph from the Department of Sociology, University of Gothenburg, 71). S. 43-59.
- Chouliaraki, Lilie & Fairclough, Norman (cop. 1999). *Discourse in late modernity: Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press. (Critical discourse analysis series).
- Clark, Burton R. (cop. 1983). *The higher education system: Academic organization in cross-national perspective*. Berkeley, Calif.: University of California Press.
- Cohen, Bruce J. & Orbuch, Terri L. (cop. 1990). *Introduction to sociology*. New York: McGraw-Hill. (McGraw-Hill's college core books series).
- Cohen, Laurie et al. (2005). 'Remember I'm the bloody architect!': Architects, organizations and discourses of profession. Laurie Cohen, Adrian Wilkinson, John Arnold, Rachael Finn. *Work, employment and society*, vol. 19, no. 4, s. 775-796.
- Cold, Birgit (2000). Aesthetics and the built environment. Ingår i Knox, Paul & Ozolins, Peter, eds. *Design professionals and the built environment: An introduction*. Chichester: Wiley. S. 197-209.
- Corrall, Sheila (1994). *Strategic planning for library and information services*. London: ASLIB. (The Aslib know how series).
- Crosbie, Michael J. & Hickey, Damon D. (2001). *When change is set in stone: An analysis of seven academic libraries designed by Perry Dean Rogers & Partners: Architects*. Chicago: Association of College and Research Libraries.
- Cuff, Dana (1989). The ethos and circumstance of design. *The Journal of Architectural and Planning Research (JAPR)*, vol. 6, no. 4, s. 305-320.
- Cuff, Dana (cop. 1991). *Architecture: The story of practice*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Cuff, Dana (2000). The design professions. Ingår i Knox, Paul & Ozolins, Peter, eds. *Design professionals and the built environment: An introduction*. Chichester: Wiley. S. 31-40.
- Curry, Ann & Henriquez, Zena (1998). Planning public libraries: The views of architects and librarians. *Library Administration & Management (LA&M)*, vol. 12, no. 2, s. 80-90.
- Dahl, Karin (2000). *Från industri till information: Informationssamhällets påverkan på planering och utformning av högskolebibliotekets lokaler: Exemplet Campus Norrköpings bibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 70). Magisterupps. <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2000/70.pdf> [2009-03-20]
- Dahlbäck, Eva (2009). *Att bygga ett bibliotek: En studie av funktion och rörelse i tre nyinrättade biblioteksbyggnader — Kungliga tekniska högskolans bibliotek, Sambiblioteket i Härnösand och Vitterhetsakademiens bibliotek*.

- Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM. (Uppsatser inom biblioteks- & informationsvetenskap). Masterupps.
<http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:223983/FULLTEXT01> [2009-09-02]
- Dahlkild, Nan (2006). *Åbningen af biblioteksrummet – de formative år i danske folkebibliotekers arkitektur i det 20. århundredes første halvdel*. Kbh.: Danmarks Biblioteksskole, Institut for Kultur og Medier. Diss. Danmarks Biblioteksskole.
<http://biblis.db.dk/uhtbin/hyperion.exe/db.nandah06> [2009-06-22]
- Dale, Karen (2005). Building a social materiality: Spatial and embodied politics in organizational control. *Organization*, vol. 12, no. 5, s. 649-678.
- Danermark, Berth et al. (cop. 2003). *Att förklara samhället*. Berth Danermark, Mats Ekström, Liselotte Jakobsen, Jan Ch. Karlsson. 2., [omarb.] uppl. Lund: Studentlitteratur.
- Darke, Jane (1979). The primary generator and the design process. *Design Studies*, vol. 1, no. 1, s. 36-44.
- DiMaggio, Paul J. & Powell, Walter W. (1991). Introduction. Ingår i Powell, Walter W. & DiMaggio, Paul J., eds. *The new institutionalism in organizational analysis*. Chicago: University of Chicago Press. S. 1-38.
- Dovey, Kim (cop. 2005). The silent complicity of architecture. Ingår i Hillier, Jean & Rooksby, Emma, eds. *Habitus: A sense of place*. 2. ed. Aldershot: Ashgate. S. 283-296.
- Drake, Paul (1995). Eternal values and changing technologies. Ingår i Taylor, Sue, comp. & ed. *Building libraries for the information age: Based on the proceedings of a symposium on The Future of Higher Educational Libraries at the King's Manor, York, 11-12 April 1994*. York: Institute of Advanced Architectural Studies, The University of York. S. 63-67.
- du Gay, Paul (1996). *Consumption and identity at work*. London: Sage Publications.
- Edholm, Heidi (2003). Mer än en plats för böcker. *KRUT: Kritisk utbildningstidskrift*, nr 112 [=2003, nr 4], s. 51-59.
- Edström, Göte (2007). *Handbok för kandidat- och magisteruppsatsförfattare vid Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan*. 7. uppl., rev. 2007-05-24. Borås: Högskolan i Borås.
http://www.hb.se/wps/wcm/connect/?MOD=PDMPProxy&TYPE=personalization&ID=NONE&KEY=NONE&LIBRARY=/contentRoot/icm:libraries%5B7%5D/BHS/Student/SemSek&DOC_NAME=/contentRoot/icm:libraries%5B7%5D/BHS/Student/SemSek/handbok_070524.pdf [2009-08-20]
- Edwards, Brian (2009). *Libraries and learning resource centres*. 2. ed. Amsterdam: Architectural Press.
- Edwards, Heather M. (1990). *University library building planning*. Metuchen, N.J.: The Scarecrow Press.

- Ekberg-Andersson, Annelie & Kapla, Annastina (2000). "Att synas är att finnas": *Utbildningsbibliotekens synlighet i svensk dagspress 1996-1999, med tyngdpunkt på utbildningsbiblioteken som pedagogisk resurs*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2000:31).
- Ekholm, Anders (1987). *Systemet människa-byggnadsverk: Ett ontologiskt perspektiv*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning. (Rapport / Byggnadsforskningsrådet, 1987:22). Diss. Sektionen för arkitektur, Tekniska och naturvetenskapliga högskolan, Lunds universitet.
- Elding, Kristina & Johansson, Linda (2000). *Triangelndrama: Samarbetet mellan bibliotekspersonal, högskolerepresentanter och arkitekter i planeringen av högskolebibliotek*. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet (BIVILs skriftserie, 2000:10). Magisterupps. <http://theses.lub.lu.se/archive/2004/06/17/1087479731-28277-597/2000-10.pdf> [2009-03-18]
- Engel, Debra & Antell, Karen (2004). The life of the mind: A study of faculty spaces in academic libraries. *College & Research Libraries*, vol. 65, no. 1, s. 8-26.
- Enmark, Romulo (1990). *Defining the library's activities*. Göteborg: Centre for Library Research, University of Göteborg [Centrum för biblioteksforskning, Göteborgs universitet]. (International publications / Swedish School of Library and Information Science and Centre for Library Research Publishing, 1).
- Enright, Suzanne (2002). Post-occupancy evaluation of UK library building projects: Some examples of current activity. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, vol. 12, no. 1, s. 26-45.
- Erickson, Susan Joy (2000). *Library design issues in the writings of architects and librarians*. Chapel Hill, N.C.: School of Information and Library Science of the University of North Carolina at Chapel Hill. Masterupps. <http://ils.unc.edu/MSpapers/2581.pdf> [2008-11-08]
- Eriksson, Lina (2005). *Biblioteket – ett konstverk som brukas: En studie av bibliotekspersonalens inflytande i planeringsarbetet inför byggandet av Almedalsbiblioteket*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 255). Magisterupps. <http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2005/255.pdf> [2005-12-19]
- Everett, Jeffery (2002). Organizational research and the praxeology of Pierre Bourdieu. *Organizational Research Methods*, vol. 5, no. 1, s. 56-80.
- Evetts, Julia (2003a). The construction of professionalism in new and existing occupational contexts: Promoting and facilitating occupational change. *International Journal of Sociology and Social Policy*, vol. 23, no. 4/5, s. 22-35.

- Evetts, Julia (2003b). Reinterpreting professionalism: As discourse of social control and occupational change. Ingår i Svensson, Lennart G. & Evetts, Julia, eds. *Conceptual and comparative studies of continental and Anglo-American professions*. Göteborg: Department of Sociology [Sociologiska institutionen], Göteborg University. (Research report from the Department of Sociology, Göteborg University, 129). S. 21-33.
- Evetts, Julia (2003c). The sociological analysis of professionalism: Occupational change in the modern world. *International Sociology*, vol. 18, no. 2, s. 395-415.
- Fairclough, Norman (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity Press.
- Fairclough, Norman (1995). *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Fairclough, Norman (2001). *Language and power*. 2. ed. Harlow: Longman. (Language in social life series).
- Fairclough, Norman (2003a). *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. London: Routledge.
- Fairclough, Norman (2003b). *Semiotic aspects of social transformation and learning*. [Lancaster]: [Lancaster University].
<http://www.ling.lancs.ac.uk/staff/norman/2003e.doc> [2008-11-11]
- Fairclough, Norman, Jessop, Bob & Sayer, Andrew (2002). Critical realism and semiosis. *Alethia*, vol. 5, no. 1, s. 2-10. Tidskriften har bytt namn till *Journal of Critical Realism*. Även tillgänglig på:
http://eprints.lancs.ac.uk/176/2/E-2002c_fairclough.pdf
- Faulkner-Brown, Harry (1987). The open plan and flexibility. Ingår i Vaughan, Anthony, comp. *International reader in the management of library, information and archive services*. Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO). (PGI-87/WS/22).
<http://www.unesco.org/webworld/ramp/html/r8722e/r8722e18.htm> [2009-03-19]
- Felth, Malin (2004). *Biblioteksrummet, en plats för böcker eller människor?: En diskursanalytisk studie av bibliotekslokalerna på Umeå universitet*. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska institutionen, Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats från Sociologiska institutionen i Umeå, 262).
- Feret, Blazej & Marcinek, Marzena (1999). The future of the academic library and the academic librarian – a Delphi study. Ingår i *The future of libraries in human communication: Abstracts and fulltext documents of papers and demos given at the [International Association of Technological University Libraries] IATUL Conference (Chania, Greece, May 17-21, 1999)*. Vol. 19.
http://www.eric.ed.gov/ERICDocs/data/ericdocs2sql/content_storage_01/0000019b/80/15/dc/a5.pdf [2009-03-18]

- Feret, Blazej & Marcinek, Marzena (2005). The future of the academic library and the academic librarian: A Delphi study reloaded. *New Review of Information Networking*, vol. 11, no. 1, s. 37-63.
- Fisher, Shelagh & Oulton, Tony (1999). The critical incident technique in library and information management research. *Education for Information*, vol. 17, no. 2, s. 113-125.
- Fisher, Tom (1995). Impact of computer technology on library expansions. *Library Administration & Management (LA&M)*, vol. 9, no. 1, s. 31-36.
- Flanagan, John C. (1954). The critical incident technique. *Psychological Bulletin*, vol. 51, no. 4, s. 327-358.
- Forneng, Stig, red. (2003). *Universitet & högskolor: Högskoleverkets årsrapport 2003*. Stockholm: Högskoleverket. (Sveriges officiella statistik).
<http://www.hsv.se/download/18.539a949110f3d5914ec800095462/isbn91-85027-06-5.pdf> [2009-03-18]
- Forneng, Stig, Foss, Ewa & Haglund, Mats (2006). *Universitet och högskolor: Studenter och examina i grundutbildningen 2004/2005*. [Stockholm]: Högskoleverket; [Örebro]: Statistiska centralbyrån. (Statistiska meddelanden, UF 20 SM 0601).
http://www.scb.se/Statistik/UF/UF0205/2006A02/UF0205_2006A02_SM_UF20SM0601.pdf [2007-01-16]
- Forskningsbiblioteken 2006: Mediebestånd, låneverksamhet, personal, driftskostnader m.m.* (2007). Stockholm: Kungliga biblioteket; Statistiska centralbyrån.
http://www.scb.se/statistik/_publikationer/KU0102_2006A01_BR_KUFT0701.pdf [2008-11-07]
- Forty, Adrian (2000). *Words and buildings: A vocabulary of modern architecture*. New York: Thames & Hudson.
- Foss, Sonja K. & Gill, Ann (1987). Michel Foucault's theory of rhetoric as epistemic. *The Western Journal of Speech Communication*, vol. 51 (Fall 1987), s. 384-401.
- Frohmann, Bernd (1994). Discourse analysis as a research method in library and information science. *Library & Information Science Research (LISR)*, vol. 16, no. 2, s. 119-138.
<http://www.fims.uwo.ca/people/faculty/frohmann/LIS602/DSCRS.htm> [2009-03-20]
- Garrod, Penny (1999). Survival strategies in the learning age – hybrid staff and hybrid libraries. *Aslib Proceedings*, vol. 51, no. 6, s. 187-194.
- Gayton, Jeffrey T. (2008). Academic libraries: "Social" or "communal?": The nature and future of academic libraries. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 34, no. 1, s. 60-66. Även tillgänglig på:
<http://minds.wisconsin.edu/bitstream/1793/23259/2/Academic%20Libraries%20Social%20or%20Communal%20%28Revised%20Draft%29.pdf>

- Gellerstam, Göran (2001). *"Den första uppgiften": Högskolebiblioteket som utbildningsinstitution och lärande miljö*. Stockholm: BIBSAM, Kungliga biblioteket.
http://www.kb.se/Dokument/Bibliotek/utredn_rapporter/2001/gellerstam.pdf [2008-11-08]
- Giddens, Anthony (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity Press.
- Gieryn, Thomas F. (2002). What buildings do. *Theory and Society*, vol. 31, no. 1, s. 35-74.
- Ginsburg, Judith Renee (1997). *Placemaking: Case study of how participants understand the design, development, and function of an academic library*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. Department of Educational Leadership, Technology, and Administration and the Graduate School of the University of Oregon.
- Glazer, Nathan (1974). The schools of the minor professions. *Minerva: A review of science, learning and policy*, vol. 12, no. 3, s. 346-364.
- Goodman, Nelson (1985). How buildings mean. *Critical Inquiry*, vol. 11 (June 1985), no. 4, s. 642-653.
- Grabow, Stephen (1983). *Christopher Alexander: The search for a new paradigm in architecture*. Stocksfield: Oriol Press.
- Graetz, Ken A. & Goliber, Michael J. (2002). Designing collaborative learning places: Psychological foundations and new frontiers. Ingår i Van Note Chism, Nancy & Bickford, Deborah J., eds. *The importance of physical space in creating supportive learning environments*. San Francisco: Jossey-Bass. (New Directions for Teaching and Learning, 92). S. 13-22.
- Granath, Jan Åke (2001). Architecture – Participation of users in design activities. [Ingår i Karwowski, Waldemar, ed. *International encyclopedia of ergonomics and human factors*. Vol. 1. London: Routledge. S. 1278-1281.]
<http://www.design4change.com/LinkedDocuments/Architecture%20-%20Participation%20of%20users%20in%20design%20activities.pdf> [2009-03-18]
- Granath, Jan Åke & Hinnerson, Josefina (2002). *Discrepancies between clients' goals and the outcome of design processes in corporate real estate*. Gothenburg: Facilities Management Chalmers, Chalmers University of Technology [Chalmers tekniska högskola]. "Contribution 203 RE presented at IFMA World Workplace Europe 2002 14-17 of July 2002, Paris,"
http://www.fm.chalmers.se/uploaded/publikationer/Session_203-Final.doc [2008-11-11]
- Grange, Kristina (2002). *Från byggnadsyrke till making profession?: Om mötet mellan arkitekter och ingenjörer*. Göteborg. (Publikation / Chalmers tekniska högskola, Sektionen för arkitektur, 2002:4). Lic.ups.

- Grange, Kristina (2005). *Arkitekterna och byggbranschen: Om vikten av att upprätta ett kollektivt självförtroende*. Göteborg. (Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola, Ny serie, 2362). (Publikation / Chalmers tekniska högskola, Institutionen för arkitektur, 2005:4).
- Grason, John (cop. 1970). Fundamental description of a floor plan design program. Ingår i Sanoff, Henry & Cohn, Sidney, eds. *EDRA I: Proceedings of the 1st annual Environmental Design Research Association Conference*. Stroudsburg, Penn.: Dowden, Hutchinson & Ross. (Community development series, 18). S. 175-180.
- Groat, Linda N. (2000). A conceptual framework for understanding the designer's role: Technician, artist or cultivator? Ingår i Knox, Paul & Ozolins, Peter, eds. *Design professionals and the built environment: An introduction*. Chichester: Wiley. S. 41-54.
- Grundutbildningens högskolemässighet* (2000). Stockholm: Riksdagens revisorer. (Rapport / Riksdagens revisorer, 2000/01:1). [http://www2.riksdagen.se/internet/rr-web.nsf/cfebcc69fe00ecec125673d0037d9d7/0ed7a02e8a81bc61c1256961003329b4/\\$FILE/ra000101.pdf](http://www2.riksdagen.se/internet/rr-web.nsf/cfebcc69fe00ecec125673d0037d9d7/0ed7a02e8a81bc61c1256961003329b4/$FILE/ra000101.pdf) [2008-11-07]
- Hagerlid, Jan (1996). *Studenternas bibliotek. Slutrapport, Studenternas bibliotek: En analys av högskolebibliotekens utveckling*. Stockholm: BIBSAM, Kungliga biblioteket.
- Haglund, Lotta & Olsson, Per (2008). The impact on university libraries of changes in information behavior among academic researchers: A multiple case study. *The Journal of Academic Librarianship*, vol. 34, no. 1, s. 52-59.
- Halden Rönnlund, Nina (2002). *Skolbiblioteket som socialt rum: Om skolbibliotekets placering och utformning*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2002:88). <http://bada.hb.se/bitstream/2320/921/1/02-88.pdf> [2009-04-24]
- Hansson, Eva (2000). *Att bygga för böcker: De nya stadsbiblioteken i Simrishamn och Landskrona*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2000:40). <http://bada.hb.se/bitstream/2320/1667/1/00-40.pdf> [2009-04-24]
- Hansson, Joacim (2004). The social legitimacy of library and information studies: Reconsidering the institutional paradigm. Ingår i Rayward, W. Boyd, ed. *Aware and responsible: Papers of the Nordic-International Colloquium on Social and Cultural Awareness and Responsibility in Library, Information, and Documentation Studies (SCARLID)*. Lanham, Md.: Scarecrow Press. S. 49-69.

- Hansson, Joacim (2006). Just collaboration or really something else?: On joint use libraries and normative institutional change with two examples from Sweden. *Library Trends*, vol. 54 (Spring 2006), no. 4, s. 549-568.
- Harker, Richard, Mahar, Cheleen & Wilkes, Chris, eds. (1990). *An introduction to the work of Pierre Bourdieu: The practice of theory*. Basingstoke: Macmillan.
- Hart, Chris, Bains, Manmohan & Jones, Kathryn (1996). The myth of material knowledge: Reading the image of library buildings. *New Library World*, vol. 97, no. 1127, s. 23-31.
- Hatch, Mary Jo & Cunliffe, Ann L. (2006). *Organization theory: Modern, symbolic, and postmodern perspectives*. 2. ed. Oxford: Oxford University Press.
- Hellberg, Inga (1999). Altruism and utility: Two logics of professional action. Ingår i Hellberg, Inga, Saks, Mike & Benoit, Cecilia, eds. *Professional identities in transition: Cross-cultural dimensions*. Göteborg: [Sociologiska institutionen], Univ. (Monograph from the Department of Sociology, University of Gothenburg, 71). S. 27-41.
- Henson, Llewellyn Lafayette (1980). *Use of the Delphi technique: University community involvement in the creation of a library building program at Florida Institute of Technology*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The Florida State University, School of Library Science.
- Hermerén, Göran (2007). *Nationalencyklopedin [uppslagsord: Estetik]*. Nationalencyklopedin och Språkdata.
http://www.ne.se/jsp/search/article.jsp?i_art_id=164689 [2007-05-31]
- Hertzberger, Herman (1962). Flexibility and polyvalency. *Forum*, vol. 16, no. 2, s. 115-118.
- Hertzberger, Herman (2009). *Lessons for students in architecture*. 6., rev. ed. Rotterdam: 010 Publishers.
- Herzberg, Frederick, Mausner, Bernard & Snyderman, Barbara Bloch ([1959] cop. 1993). *The motivation to work*. [New ed.]. New Brunswick, N.J.: Transaction Publishers.
- Hessler, Gunnel (2003). *Identitet och förändring – en studie av ett universitetsbibliotek och dess självproduktion*. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valfrid, 26). Diss. Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, Högskolan i Borås och Göteborgs universitet.
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/2401/1/GunnelHessleravhandling.pdf> [2009-04-24]
- Hill, Jonathan (2001). The use of architects. *Urban Studies*, vol. 38, no. 2, s. 351-365.
- Hillier, Bill & Hanson, Julianne ([1984] 1997). *The social logic of space*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Hjørland, Birger (2002). Domain analysis in information science: Eleven approaches – traditional as well as innovative. *Journal of Documentation*, vol. 58, no. 4, s. 422-462.
- Hjørland, Birger & Albrechtsen, Hanne (1995). Toward a new horizon in information science: Domain-analysis. *Journal of the American Society for Information Science (JASIS)*, vol. 46, no. 6, s. 400-425.
- Hohmann, Tina (2005). Planungs- und Bewertungskriterien für Bibliotheksbauten. *ABI-Technik*, Vol. 25, Heft 2, s. 78-103.
- Häggström, Cecilia (1996). *The absent meaning of concrete form in theory of architecture*. Gothenburg: Department of Theoretical and Applied Aesthetics, School of Architecture, Chalmers University of Technology. (Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola, Ny serie, 1185).
- Höglund, Lars et al. (1996). *Studenternas bibliotek. Delstudie 2: Tusen studenter om biblioteket – vanor, attityder och krav*. Lars Höglund, Maria Engdahl, Joacim Hansson, Gudrun Thorsteinsdottir, Angela Zetterlund. Stockholm: BIBSAM, Kungliga biblioteket.
- Högskoleutredningen (1991). *En kreativ studiemiljö: Högskolebiblioteket som pedagogisk resurs: Förslag till synpunkter från Högskoleutredningens arbetsgrupp för högskolans biblioteksfunktioner*. Stockholm: Allmänna förlaget. (Statens offentliga utredningar (SOU), 1991:72).
- Ibarra, Roberto A. (2005). A place to belong: The library as prototype for context diversity. Ingår i Thompson, Hugh A., ed. *Currents and convergence: Navigating the rivers of change: Proceedings of the Twelfth National Conference of the Association of College and Research Libraries April 7-10, 2005, Minneapolis, Minnesota*. Chicago: Association of College and Research Libraries. S. 3-23.
<http://www.earthinstitute.columbia.edu/advance/events/documents/ibarra05.pdf> [2009-03-18]
- Iedema, [Rick] Roderick Aren Michael (1997). *Interactional dynamics and social change: Planning as morphogenesis*. Sydney: The University of Sydney. Diss. Department of Linguistics, University of Sydney.
<http://hdl.handle.net/2123/1687> [2007-10-12]
- Iedema, Rick (1999). Formalizing organizational meaning. *Discourse & Society*, vol. 10, no. 1, s. 49-65.
- Iedema, Rick (cop. 2000). Bureaucratic planning and resemiotisation. Ingår i Ventola, Eija, ed. *Discourse and community: Doing functional linguistics*. Tübingen: Gunter Narr Verlag. (Language in performance, 21). S. 47-69.
- Iedema, Rick (2001). Resemiotization. *Semiotica: Journal of the International Association for Semiotic Studies*, vol. 137 (November 2001), no. 1/4, s. 23-39.
- Igelström, Peter (2007). *Biblioteket, byggnaden och rummet: En studie av meningsproduktion och identiteter i Motala bibliotek och Linköpings stifts- och landsbibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för

- ABM. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 355).
Magisterupps.
<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2007/355.pdf> [2008-03-27]
- James, Stuart (1997). Design of the new library and learning resources centre for the University of Paisley. *New Library World*, vol. 98, no. 1135 [=vol. 98, no. 4], s. 132-140.
- Jamous, Haroun & Peloille, Bertrand (1970). Changes in the French university-hospital system. Ingår i Jackson, John Archer, ed. *Professions and professionalization*. London: Cambridge University Press. (Sociological studies, 3). S. 111-152.
- Johannesson, Krister (2004). Biblioteksarkitektur idag – en komplex historia. *Tidskrift för dokumentation*, vol. 59, nr 4, s. 121-132.
- Johannesson, Krister (2005). I samma båt eller sida vid sida?: En diskursanalys av högskolebibliotek i dagspressen. *Svensk biblioteksforskning*, vol. 15, nr 1, s. 59-86.
- Jones, John Chris (1992). *Design methods*. 2., rev. ed. New York: Van Nostrand Reinhold.
- Jones, William G. (1990). Academic library planning: Rationality, imagination, and field theory in the work of Walter Netsch – A case study. *College & Research Libraries*, vol. 51, no. 3, s. 207-220.
- Jordan, Peter (cop. 1998). *The academic library and its users*. Aldershot: Gower.
- Järpvall, Karl Fredrik (2006). *Kunskapens rum: En studie av Orkanenbiblioteket*. Lund: Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. (BIVILs skriftserie, 2006:13). Magisterupps.
<http://theses.lub.lu.se/archive/2007/08/22/1187781185-27956-383/2006-13.pdf> [2008-03-27]
- Jönsson Adrial, Christina ([2003]). *Svenska forskningsbibliotek: Femårsrapport 1997-2001*. Stockholm: BIBSAM, Kungliga biblioteket.
http://kb.se/Dokument/Bibliotek/statistik/femarsrapport97_01.pdf [2009-03-18]
- Kain, Jaan-Henrik (2003). *Sociotechnical knowledge: An operationalised approach to localised infrastructure planning and sustainable urban development*. Göteborg. (Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola, Ny serie, 1986). (Rapport / Chalmers arkitektur, Chalmers tekniska högskola, 2003:7).
- Kallós, Daniel & Lundahl-Kallós, Lisbeth (1994). Recent changes in teachers' work in Sweden: Professionalization or what? Ingår i Kallós, Daniel & Lindblad, Sverker, eds. *New policy contexts for education: Sweden and United Kingdom*. Umeå: Umeå universitet, Pedagogiska institutionen. (Pedagogiska rapporter (1984), 42). S. 140-168.
- Kanter, Rosabeth Moss ([cop. 1983] 1992). *The change masters: Corporate entrepreneurs at work*. London: Routledge.

- Kaser, David (1995). The "user-friendly" academic library building. *Journal of Information, Communication and Library Science*, vol. 1, no. 4, s. 9-16.
- Klasson, Maj (1984). *Högskolebibliotek i förändring: Från autonoma bildningsinstitutioner till lokala serviceinrättningar med särskild hänsyn till bibliotek som betjänar förskolläro-utbildningar*. Malmö: LiberFörlag/Gleerup. (Studia psychologica et paedagogica, Series altera, 71). Diss. Lunds universitet.
- Koch, Daniel (2004). *Spatial systems as producers of meaning – the idea of knowledge in three public libraries*. Stockholm: KTH School of Architecture. (TRITA-ARK – Forskningspublikationer, 2004:2). Lic.upps. <http://kth.diva-portal.org/smash/get/diva2:6803/FULLTEXT01> [2009-04-13]
- Kolveried, Lars & Åmo, Bjørn Willy (2002). *Proactive personality and organizational strategies explaining intrapreneurial behavior*. Bodø: Bodø Graduate School of Business. <http://labsel.pesarosviluppo.it/docindexer/Uploads%5C297-Proactive%20personality%20and%20organizational%20strategies.pdf> [2009-03-18]
- Kuchi, Triveni, Mullen, Laura Bowering & Tama-Bartels, Stephanie (2004). Librarians without borders: Reaching out to students at a campus center. *Reference & User Services Quarterly*, vol. 43, no. 4, 310-317.
- Kumar, Krishan (1997). The need for place. Ingår i Smith, Anthony & Webster, Frank, eds. *The postmodern university?: Contested visions of higher education in society*. Buckingham: Society for Research into Higher Education & Open University Press. S. 27-35.
- Kvale, Steinar (cop. 1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Övers. Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur. Orig:s titel: Interviews: An introduction to qualitative research interviewing.
- Laclau, Ernesto (1990). *New reflections on the revolution of our time*. London: Verso. (Phronesis).
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (1985). *Hegemony & socialist strategy*. London: Verso.
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal (2001). *Hegemony and socialist strategy: Towards a radical democratic politics*. 2. ed. London: Verso.
- Lapintie, Kimmo, Maijala, Olli & Rajanti, Taina (2001). *Work package 2: Governance and policy instruments: [Report to the EU 5th Framework Project Communicating Urban Growth and Green (GREENSCOM)]*. Helsinki: Helsinki University of Technology. http://www.tkk.fi/Yksikot/YTK/julkaisu/WP2_final.pdf [2007-09-05]
- Larson, Magali Sarfatti (cop. 1977). *The rise of professionalism: A sociological analysis*. Berkeley: University of California Press.
- Larson, Magali Sarfatti (1994). Architectural competitions as discursive events. *Theory and Society*, vol. 23, no. 4, s. 469-504.

- Latour, Bruno (1987). *Science in action: How to follow scientists and engineers through society*. Milton Keynes: Open University Press.
- Latour, Bruno (cop. 1990). The force and the reason of experiment. Ingår i LeGrand, Homer Eugene, ed. *Experimental inquiries: Historical, philosophical and social studies of experimentation in science*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers. (Australasian studies in history and philosophy of science, vol. 8). S. 49-80. Även tillgänglig på: <http://www.bruno-latour.fr/articles/article/041.html>
- Lawson, Bryan (1997). *How designers think: The design process demystified*. 3. ed., compl. rev. Oxford: Architectural Press.
- Lawson, Bryan (2006). *How designers think: The design process demystified*. 4. ed. Oxford: Architectural Press.
- Lee, Sang Chul (1985). *Planning and design of academic library buildings*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. School of Library Service, Columbia University.
- Lees, Loretta (2001). Towards a critical geography of architecture: The case of an ersatz Colosseum. *Ecumene*, vol. 8, no. 1, s. 51-86.
- Lefebvre, Henri ([cop. 1974] 1991). *The production of space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Malden, Mass.: Blackwell Publishing. Orig:s titel: La production de l'espace.
- Leighton, Philip D. & Weber, David C. (1999). *Planning academic and research library buildings*. 3. ed. Chicago: American Library Association.
- Lewis, David W. (1998). What if libraries are artifact-bound institutions? *Information Technology and Libraries (ITAL)*, vol. 17, no. 4, s. 191-197. Även tillgänglig på: <https://idea.iupui.edu/dspace/bitstream/1805/434/6/Lewis%2BDW%2B-%2BWhat%2Bif%2BLibrar.pdf>
- Lidman, Tomas (2001). För vem byggs biblioteken?: Beställaren, boken, personalen, brukaren eller arkitekten? *Ikoner*, årg. 4, nr 5, s. 21-27. http://www.btj.se/ikoner/arkiv/2001/pdf/01_5.pdf [2008-11-11]
- Limberg, Louise & Alexandersson, Mikael (2003). The school library as a space for learning. *School Libraries Worldwide*, vol. 9, no. 1, s. 1-15.
- Lindahl, Göran A. (2001). *Rummet som resurs för förändringsarbete*. Göteborg. (Doktorsavhandlingar vid Chalmers tekniska högskola, Ny serie, 1777). (Publikation / Chalmers tekniska högskola, Sektionen för arkitektur, 2001:6).
- Lippincott, Sarah & Kyrillidou, Martha (2004). *How ARL university communities access information: Highlights from LibQUAL+™*. Washington, D.C.: Association of Research Libraries. (ARL: A Bimonthly Report on Research Library Issues and Actions from ARL, CNI, and SPARC, 236). <http://www.arl.org/bm~doc/lqaccess.pdf> [2009-08-20]

- Lipstadt, Hélène (2003). Can 'art professions' be Bourdieuan fields of cultural production?: The case of the architecture competition. *Cultural Studies*, vol. 17, no. 3/4, s. 390-418.
- Ljunggren, Karin & Westergren, Tommy (2006). *Bakom fasaden: Haninge kulturhus – en organisationsteoretisk studie med fokus p a den fysiska strukturen*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2006:22).
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/1439/1/06-22.pdf> [2009-04-25]
- Ludwig, Logan & Starr, Susan (2005). Library as place: Results of a delphi study. *Journal of the Medical Library Association*, vol. 93, no. 3, s. 315-326.
<http://www.pubmedcentral.nih.gov/articlerender.fcgi?artid=1175798> [2009-04-22]
- Lundequist, Jerker (1992). Om designteorins uppkomst. *Nordisk arkitekturforskning*, vol. 5, nr 4, s. 7-18.
- Lundequist, Jerker (2000). Byggnaden som system och upplevd helhet. *Designjournalen*, vol. 7, nr 1, s. 20-25.
- Lundkvist, Peter et al. (2005). *Strategic design of a learning commons at Luleå University of Technology*. Peter Lundkvist, Robert Sundl of, Seppo Tanskanen, Markus Tiburzi. Luleå: Luleå University of Technology, Department of Business Administration and Social Sciences, Division of Systems Sciences. (Technical report / Luleå University of Technology, 2005:19).
<http://epubl.ltu.se/1402-1536/2005/19/LTU-TR-0519-SE.pdf> [2008-11-08]
- Lövgren, Sophia (1999). *Diskurs och diskursanalys*. Linköping: Universitetet i Linköping, Institutionen för tema, avdelningen för sociologi. (Sociologi i Linköping, 1999:1).
- McDonald, Andrew (1997). Space planning and management. Ingår i Baker, David, ed. *Resource management in academic libraries*. London: Library Association Publishing. S. 189-206.
- McDonald, Andrew (2000). Planning academic library buildings for a new age: Some principles, trends, and developments in the United Kingdom. Ingår i Chapman, Elizabeth A. & Lynden, Frederick C., eds. *Advances in librarianship*. Vol. 24. New York: Academic Press. S. 51-79.
- Macdonald, Keith M. (1995). *The sociology of the professions*. London: Sage Publications.
- Mahar, Cheleen, Harker, Richard & Wilkes, Chris (1990). The basic theoretical position. Ingår i Harker, Richard, Mahar, Cheleen & Wilkes, Chris, eds. *An introduction to the work of Pierre Bourdieu: The practice of theory*. Basingstoke: Macmillan. S. 1-25.

- Malbert, Björn (1999). Urban planning participation: Discussion on the roles of planners. Ingår i Wetterberg, Ola, red. *Det nya stadslandskapet: Texter om kultur, arkitektur och planering: En antologi från Institutionen för stadsbyggnad på Chalmers*. Göteborg: Chalmers tekniska högskola, Sektionen för arkitektur, Institutionen för stadsbyggnad. S. 169-185. "Presented at the XIII AESOP Congress, Bergen, Norway. July 7-11 1999."
- Malbert, Björn et al. (2004). *SUUS: Stadens hållbara utveckling och urbana strukturer: En syntes av ett forskningsprogram*. Björn Malbert, Lisbeth Birgersson, Lena Falkheden, Jaan-Henrik Kain, Elisabet Lundgren Alm, Knut Strömberg, Henriette Söderberg. Göteborg. (Rapport / Chalmers Arkitektur, Chalmers tekniska högskola, 2004:05).
http://www.arch.chalmers.se/tema/byggd-miljo/personal/jh/suus_syntes.pdf [2005-09-06]
- Malm, Lina (2002). *Yrkesroll i förändring: Forskningsbibliotekariers attityder till sitt arbete*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 121). Magisterupps.
<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2002/121.pdf> [2009-03-18]
- March, James G. & Olsen, Johan P. (cop. 1995). *Democratic governance*. New York: The Free Press.
- Mattern, Shannon Christine (2002). *Building ideologies: A case study of the Seattle Public Library building and its embodied ideas, ideals, and values*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The Steinhardt School of Education, New York University.
- May, Tim & Buck, Mary (1998). Power, professionalism and organisational transformation. *Sociological Research Online*, vol. 3, no. 2.
<http://www.socresonline.org.uk/3/2/5.html> [2009-03-18]
- Medway, Peter (1996). Virtual and material buildings: Construction and constructivism in architecture and writing. *Written Communication*, vol. 13, no. 4, s. 473-514.
- Medway, Peter & Clark, Bob (2003). Imagining the building: Architectural design as semiotic construction. *Design Studies*, vol. 24, no. 3, s. 255-273.
- Merriam, Sharan B. ([1988] cop. 1994). *Fallstudien som forskningsmetod*. Övers. Björn Nilsson. Lund: Studentlitteratur. Orig:s titel: Case study research in education.
- Michalak, Sarah (1994). Planning academic library facilities: The library will have walls. *Journal of Library Administration*, vol. 20, no. 2, s. 93-113.
- Miles, Malcolm (1989). *Art for public places: Critical essays*. With contributions by Hugh Adams, Richard Cork, Amal Ghosh, Juliet Steyn, David Stone and Louise Vines. Winchester: Winchester School of Art Press.

- Mittler, Elmar (2008). The German experience: Evaluation of German library buildings from the last decades. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, vol. 18, no. 2, s. 170-198.
<http://liber.library.uu.nl/publish/articles/000255/article.pdf> [2009-06-21]
- Mokros, Hartmut B., Mullins, Lynn S. & Saracevic, Tefko (1995). Practice and personhood in professional interaction: Social identities and information needs. *Library & Information Science Research (LISR)*, vol. 17, no. 3, s. 237-257.
- Myburgh, Sue (2005). *The new information professional: How to thrive in the information age doing what you love*. Oxford: Chandos Publishing. (Chandos information professional series).
- Neumann, Iver B. (cop. 2003). *Mening, materialitet, makt: En introduktion till diskursanalys*. Övers. Peter Dükler. Lund: Studentlitteratur. Orig:s titel: *Mening, materialitet, makt: En innføring i diskursanalyse*.
- Nilsson, Malin (1999). *Det fysiska biblioteket som studie- och arbetsmiljö – en undersökning av planering och utformning av ett högskolebiblioteks lokaler*. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska institutionen, Biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats från Sociologiska institutionen i Umeå, 135).
- Nitecki, Danuta A. (1993). Conceptual models of libraries held by faculty, administrators, and librarians: An exploration of communications in the Chronicle of Higher Education. *Journal of Documentation*, vol. 49, no. 3, s. 255-277.
- Nocenzi, Mariella (2004). Veblen's theory applied to information specialists. *International Review of Sociology*, vol. 14, no. 3, s. 503-512.
- Nolin, Jan (2008). *In search of a new theory of professions*. Borås: University of Borås [Högskolan i Borås]. (Science for the professions, 4).
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/4191/1/Vfp%204.pdf> [2009-08-17]
- Olaisen, Johan (1988). Bibliotekarar – Profesjon eller semiprofesjon? *Synopsis: Informasjon om informasjon*, vol. 19, nr 2, s. 59-68.
- Oppenheim, Charles & Smithson, Daniel (1999). What is the hybrid library? *Journal of Information Science*, vol. 25, no. 2, s. 97-112.
- Oyston, Edward, ed. (cop. 2003). *Centred on learning: Academic case studies on learning centre development*. Aldershot: Ashgate.
- Pemer, Anna Lena (2001). *Mot det gränslösa biblioteksrummet – visioner och funktioner i 1990-talets biblioteksarkitektur med utgångspunkt i Malmö stadsbibliotek och Bibliothèque nationale de France*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2001:14).
<http://www.kb.se/bibsam/bidrag/projbidr/magister/pemer.pdf> [2002-09-10]
- Persson, Sven & Tallberg Broman, Ingegerd (2002). "Det är ju ett annat jobb": Förskollärare, grundskollärare och lärarstudier om professionell

- identitet i konflikt och förändring. *Pedagogisk forskning i Sverige*, årg. 7, nr 4, s. 257-278.
- Potter, Jonathan (1996). Attitudes, social representations and discursive psychology. Ingår i Wetherell, Margaret, ed. *Identities, groups and social issues*. London: Sage Publications. (Social psychology: Personal lives, social worlds, 3). S. 119-173.
- Potter, Jonathan & Wetherell, Margaret (1987). *Discourse and social psychology: Beyond attitudes and behaviour*. London: Sage Publications.
- Powell, Mark (2000). *Designing library space to facilitate learning: A case study of the University of Bath's Library and Learning Centre*. Bristol: Information and Library Management, Graduate School of Education, University of Bristol. Masterupps.
- Powell, Mark (2002). Designing library space to facilitate learning: A review of the UK higher education sector. *Libri*, vol. 52, no. 2, s. 110-120.
- Professor Rick Iedema (2008). Sydney: University of Technology Sydney. <http://datasearch2.uts.edu.au/ccs/members/detail.cfm?StaffID=2491> [2009-01-27]
- Prymka, Anna (2008). *Välkommen till högskolebiblioteket*. Gävle: Högskolan i Gävle. http://www.hig.se/filearchive/Bibliotek/interaktivt-multimedia/bibvisning2008_big.wmv [2009-10-07]
- Quinsee, Anthony (1997). After Atkinson: British university library planning since 1976. *LIBER Quarterly: The Journal of European Research Libraries*, vol. 7, no. 1, s. 66-90.
- Rafste, Elisabeth Tallaksen (2001). *Et sted å lære eller et sted å være?: En case-studie av elevers bruk og opplevelse av skolebiblioteket*. Oslo: Unipub forlag. (Series of dissertations submitted to the Faculty of Education, University of Oslo, 9). Diss. Universitetet i Oslo, Det utdanningsvitenskapelige fakultet, Pedagogisk forskningsinstitutt.
- Ransome, Paul (1992). *Antonio Gramsci: A new introduction*. New York: Harvester Wheatsheaf.
- Renoult, Daniel (cop. 1993). Rétrospectives et perspectives. Ingår i Bisbrouck, Marie-Françoise & Renoult, Daniel, dir. *Construire une bibliothèque universitaire: De la conception à la réalisation*. Paris: Éditions du Cercle de la Librairie. (Collection Bibliothèques). S. 15-16.
- Rittel, Horst (1976). Evaluating evaluators. Ingår i *Papers published from the Accreditation Evaluation Conference of the National Architectural Accrediting Board, New Orleans, March 1976*. S. 77-91. Bibliografiska uppgifter från Cuff (cop. 1991)
- Rodger, Elizabeth M. (1991). Who wins – the architect or the librarian?: Academic library building in Britain 1984-1989. *Library Review*, vol. 40, no. 2/3, s. 72-84.

- Roos, Barbro (2001). *Lagerlokal eller kunskapsfabrik?: Det fysiska rummet som inspiratör för kreativitet, utveckling och förändring: Ett drama mellan makt och byggnader, arkitektur och organisation, tradition och förnyelse*. Lund: Lunds universitet, Sociologiska institutionen. Magisterupps.
- Rudestam, Kjell Erik & Newton, Rae R. (cop. 2001). *Surviving your dissertation: A comprehensive guide to content and process*. 2. ed. Thousand Oaks, Calif.: Sage Publications.
- Samuelsson, Marielouise (2008). Bibliotek som byggnad och arkitektur. *Biblioteksbladet*, årg. 93, nr 8, s. 8-9.
http://www.biblioteksforeningen.se/bbl/bbl2008/Biblioteksbladet_nr8_2008.pdf [2009-04-13]
- Samuelsson, Marielouise (2009). Högskolebiblioteket som slopade disken. *Biblioteksbladet*, årg. 94, nr 3, s. 12-13.
http://www.biblioteksforeningen.org/bbl/bbl2009/Biblioteksbladet_nr3_2009.pdf [2009-08-05]
- Sandy, Gerald Cecil (1981). *An evaluative comparison of the satisfaction with the utility of new buildings versus library additions and addition/renovations*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The Florida State University, School of Library Science.
- Savage, Mike et al. (1992). *Property, bureaucracy and culture: Middle-class formation in contemporary Britain*. Mike Savage, James Barlow, Peter Dickens and Tony Fielding. London: Routledge. (The international library of sociology).
- Schmidmaier, Dieter (1990). Co-operation of various professions in the construction and furniture of technological libraries in the 21st century. *IATUL Quarterly*, vol. 4, no. 3, s. 185-191.
- Schmidt, Henrik & Åkerberg, Anna (2000). *Ny form för framtiden?: Uppfattningar om identiteten hos de nya högskolebiblioteken i Malmö och på Södertörn*. Biblioteks- och informationsvetenskap vid Lunds universitet. (BIVILs skriftserie, 2000:20). Magisterupps.
<http://theses.lub.lu.se/archive/2004/06/17/1087481289-31574-638/2000-20.pdf> [2008-11-10]
- Schön, Donald A. ([1983] 1991). *The reflective practitioner: How professionals think in action*. Repr. 2003. Aldershot: Ashgate.
- Scollon, Suzanne (2003). Political and somatic alignment: Habitus, ideology and social practice. Ingår i Weiss, Gilbert & Wodak, Ruth, eds. *Critical discourse analysis: Theory and interdisciplinarity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. S. 167-198.
- Sebright, Terence Fay (1994). *Planning college library buildings for information technology: Case studies of four small colleges*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The Florida State University, School of Library and Information Studies.

- Sebright, Terence F. (1996). Case studies in planning small college library buildings for information technology: Findings and recommendations. *Journal of Interlibrary Loan, Document Delivery & Information Supply*, vol. 7, no. 1, s. 89-112.
- Segesten, Kerstin et al. (1994). Nurses' experiences of change: A new professional collaboration model and all-R.N. staffing. Kerstin Segesten, Evy Ageeli, Monica Elmcrone, Irma Lindström, Solveig Lundgren. *Nursing Administration Quarterly*, vol. 18, no. 4, s. 72-78.
- Segesten, Kerstin, Lundgren, Solveig & Lindström, Irma (1998). Versatility – consequence of changing from mixed to all registered nurse staffing on a surgical ward. *Journal of Nursing Management*, vol. 6, no. 4, s. 223-230.
- Seldén, Lars (1999). *Kapital och karriär: Informationssökning i forskningens vardagspraktik*. Borås: Valfrid. (Skrifter från Valfrid, 20). Diss. Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet och Högskolan i Borås.
- Seldén, Lars & Sjölin, Mats (2003). Kunskap, kompetens och utbildning – ett bibliotekariedilemma under 100 år. *Svensk biblioteksforskning*, vol. 14, nr 4, s. 19-67.
- Selznick, Philip (1957). *Leadership in administration: A sociological interpretation*. Evanston, Ill.: Row, Peterson and Company.
- Shera, Jesse Hauk (1970). *Sociological foundations of librarianship*. London: Asia Publishing House. (Sarada Ranganathan lectures, 3). (Ranganathan series in library science, 23).
- Shill, Harold B. & Tonner, Shawn (2003). Creating a better place: Physical improvements in academic libraries, 1995-2002. *College & Research Libraries*, vol. 64, no. 6, s. 431-466.
- Shill, Harold B. & Tonner, Shawn (2004). Does the building still matter?: Usage patterns in new, expanded, and renovated libraries, 1995-2002. *College & Research Libraries*, vol. 65, no. 2, s. 123-150.
- Silver, Howard (2007). *Use of collaborative spaces in an academic library*. Boston, Mass.: Simmons College. Diss. Graduate School of Library and Information Science, Simmons College.
<http://dspace.mit.edu/bitstream/1721.1/38491/1/Silver-2007-Simmons-DA-Field%20Study%20Report-Final.pdf> [2008-01-06]
- Simon, Herbert A. (cop. 1996). *The sciences of the artificial*. 3. ed. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Sismondo, Sergio (2004). *An introduction to science and technology studies*. Malden, Mass.: Blackwell Publishing.
- Sjölin, Mats (2002). *Bibliotekariens kunskap: En diskursanalys*. Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Bibliotekshögskolan/Biblioteks- och informationsvetenskap, 2002:35).
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/883/1/02-35.pdf> [2009-04-25]

- Sköldberg, Kaj et al. (cop. 1991). *Reformer på vridscen: Organisationsförändringar i kommun och landsting*. Kaj Sköldberg under medverkan av Ylva Björnström, Jan-Erik Jaensson och Tomas Müllern. Lund: Studentlitteratur.
- Smith, Lester Kay (1973). *A study of the architectural design of six university library buildings*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. University of Southern California, The Graduate School.
- Staudenmaier, John M. ([cop. 1985] 1989). *Technology's storytellers: Reweaving the human fabric*. Cambridge, Mass.; London: The Society for the History of Technology and The MIT Press.
- Stern, David G. (2003). The practical turn. Ingår i Turner, Stephen P. & Roth, Paul A., eds. *The Blackwell guide to the philosophy of the social sciences*. Malden, Mass.: Blackwell Publishing. (Blackwell philosophy guides, 11). S. 185-206.
- Stewart, Christopher (2009). *The academic library building in the digital age: A study of new library construction and planning, design, and use of new library space*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. The University of Pennsylvania, Graduate School of Education.
- Stolt, Carl-Magnus (2003). *Medicinen och det mänskliga: Vårdkonst och vardagsetik, humanism och humaniora*. Stockholm: Natur och kultur.
- Strid, Marie, Lindahl, Göran A. & Ahlin, Jan (1999). *Det pedagogiska rummet: Dokumentation och kommentarer avseende Högskoleverkets seminarier/spel om högskolornas lokalplanering*. Stockholm: Högskoleverket. (Högskoleverkets skriftserie, 1999:7 S).
http://gupea.ub.gu.se/dspace/bitstream/2077/19294/1/gupea_2077_19294_1.pdf [2009-03-18]
- Sundberg, Linda (2008). *Learning Resource Centre (LRC) – en bibliotekstrend?* Borås: Högskolan i Borås. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid Institutionen Biblioteks- och informationsvetenskap/Bibliotekshögskolan, 2008:6).
<http://bada.hb.se/bitstream/2320/3396/1/08-6.pdf> [2009-04-24]
- Sundin, Olof (2004). Användarundervisning inför informationssökning i yrkeslivet: En kunskapsöversikt. *Human IT*, vol. 7, nr 2, s. 265-321.
<http://etjanst.hb.se/bhs/ith//2-7/os.pdf> [2009-04-23]
- Sundin, Olof (2005). Webbaserad användarundervisning: Ett forum för förhandlingar om bibliotekariers professionella expertis. *Human IT*, vol. 7, nr 3, s. 109-168.
<http://etjanst.hb.se/bhs/ith/3-7/os.pdf> [2008-06-06]
- Sundin, Olof (2008). Negotiations on information-seeking expertise: A study of web-based tutorials for information literacy. *Journal of Documentation*, vol. 64, no. 1, s. 24-44.

- Sundin, Olof & Hedman, Jenny (2005). Professions and occupational identities. Ingår i Fisher, Karen E., Erdelez, Sanda & McKechnie, Lynne, eds. *Theories of information behavior*. Medford, N.J.: Information Today. (ASIST monograph series). S. 293-297.
- Sundin, Olof & Johannisson, Jenny (2005). Pragmatism, neo-pragmatism and sociocultural theory: Communicative participation as a perspective in LIS. *Journal of Documentation*, vol. 61, no. 1, s. 23-43.
- Svensson, Lennart G. (1999). Professionals as a new middle class: The Swedish case. Ingår i Hellberg, Inga, Saks, Mike & Benoit, Cecilia, eds. *Professional identities in transition: Cross-cultural dimensions*. Göteborg: [Sociologiska institutionen], Univ. (Monograph from the Department of Sociology, University of Gothenburg, 71). S. 83-104.
- Svensson, Lennart G. (cop. 2002). *Professionella villkor och värderingar: En sociologisk studie av akademiker i 1990-talets Sverige*. Göteborg: Sociologiska institutionen, Göteborgs universitet. (Research report from the Department of Sociology, Göteborg University, 126).
- Swidler, Ann (2005). What anchors cultural practices. Ingår i Schatzki, Theodore R., Knorr Cetina, Karin & Savigny, Eike von, eds. *The practice turn in contemporary theory*. London: Routledge. S. 83-101. Elektronisk bok (Ebrary). Även tillgänglig i tryckt form (2001).
- Talja, Sanna (1999). Analyzing qualitative interview data: The discourse analytic method. *Library & Information Science Research (LISR)*, vol. 21, no. 4, s. 459-477. Även tillgänglig på:
<http://www.info.uta.fi/talja/LISR%5B1%5D.pdf>
- Thomas, Nancy Pickering (1996). *Reading libraries: An interpretive study of discursive practices in library architecture and the interactional construction of personal identity*. Ann Arbor, Mich.: UMI (University Microfilms International). Diss. School of Communication, Information and Library Studies, Graduate School-New Brunswick, Rutgers, The State University of New Jersey.
- Thomas, William I. & Znaniecki, Florian (1958). *The Polish peasant in Europe and America*. 2., rev. ed. repr. [Vol. 1]. New York: Dover Publications.
- Tierney, William G. (1989). *Curricular landscapes, democratic vistas: Transformative leadership in higher education*. New York: Praeger.
- Tuominen, Kimmo (1997). User-centered discourse: An analysis of the subject positions of the user and the librarian. *Library Quarterly*, vol. 67, no. 4, s. 350-371.
- Van House, Nancy A. & Sutton, Stuart A. (1996). The panda syndrome: An ecology of LIS education. *Journal of Education for Library and Information Science (JELIS)*, vol. 37, no. 2, s. 131-147. Även tillgänglig på:
<http://www.ischool.berkeley.edu/~vanhouse/panda.html>

- Vaughan, Anthony (1979). The ideology of flexibility: A study of recent British academic library buildings. *Journal of Librarianship*, vol. 11, no. 4, s. 277-293.
- Waxman, Lisa et al. (2007). The library as place: Providing students with opportunities for socialization, relaxation, and restoration. Lisa Waxman, Stephanie Clemons, Jim Banning and David McKelfresh. *New Library World*, vol. 108, no. 9/10, s. 424-434.
- Weber, Max ([1922] 1983). *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder. 1, Sociologiska begrepp och definitioner. Ekonomi, samhällsordning och grupper*. Övers. Agne Lundquist. Lund: Argos. Orig:s titel: Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie.
- Weber, Max ([1922] 1987). *Ekonomi och samhälle: Förståendesociologins grunder. 3, Politisk sociologi*. Övers. Agne Lundquist, Joachim Retzlaff. Lund: Argos. Orig:s titel: Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie.
- Wenger, Etienne (1998). *Communities of practice: Learning, meaning, and identity*. Cambridge: Cambridge University Press. (Learning in doing: Social, cognitive, and computational perspectives).
- Werne, Finn (1987). *Den osynliga arkitekturen*. Göteborg: Vinga press.
- Westerberg, Lidia (2000). *Learning Centres – vägen till ett framgångsrikt lärande?: En komparativ studie mellan Trollhättan, Malmö högskolebibliotek och Adsetts Centre vid Sheffield Hallam University*. Uppsala: Institutionen för ABM, estetik och kulturstudier vid Uppsala universitet. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 66). Magisterupps. <http://www.kb.se/bibsam/bidrag/projbidr/magister/westerberg.doc> [2002-09-10]
- Vestheim, Geir (1997). *Fornuft, kultur og velferd: Ein historisk-sosiologisk studie av norsk folkebibliotekpolitikk*. Oslo: Det norske samlaget. Diss. Avdelningen för biblioteks- och informationsvetenskap, Göteborgs universitet.
- Westman, Frida (2008). *Motiverande eller i vägen?: En undersökning av två universitetsbiblioteks fysiska miljöers påverkan på studiemotivation*. Umeå: Umeå universitet, Sociologiska institutionen, Påbyggnadsutbildningen i biblioteks- och informationsvetenskap. (Magisteruppsats från Sociologiska institutionen i Umeå, 365). <http://umu.diva-portal.org/smash/get/diva2:142494/FULLTEXT01> [2009-04-24]
- Wickström, Sara (2000). *Konsten att lära studenter navigera på informationens världshav: En jämförande studie av användarundervisningen i informationssökning vid sex svenska högskole- och universitetsbibliotek*. Uppsala: Uppsala universitet, Institutionen för ABM, estetik och

- kulturstudier. (Uppsatser inom biblioteks- och informationsvetenskap, 74). Kandidatupps.
<http://www.abm.uu.se/publikationer/2/2000/74.pdf> [2008-11-09]
- Wilden, Anthony (1980). *System and structure: Essays in communication and exchange*. 2. ed. London: Tavistock Publications.
- Wilson, Tom D. (1998). Redesigning the university library in the digital age. *Journal of Documentation*, vol. 54, no. 1, s. 15-27.
- Winner, Langdon (1986). *The whale and the reactor: A search for limits in an age of high technology*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (cop. 2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Övers. Sven-Erik Torhell. Lund: Studentlitteratur. Orig:s titel: Diskursanalyse som teori og metode.
- Wood, Stephen J. (1989). New wave management? *Work, Employment & Society*, vol. 3, no. 3, s. 379-402.

BILAGOR

BILAGA 1: OBSERVATIONSVÄGLEDNING

Beskrivningsstöd för observationer av högskolebibliotek

Ort/bibliotek: ..... Datum: .....

Allmänt:

Fotografera och beskriv inredning för helhetsintryck, men gärna också så att belysning, datornät med mera kan urskiljas.

Jämför samtidigt med tidigare observationer så att väsentliga aspekter och detaljer beaktas.

Komplettera (vid behov) med utsagor från informanter (ange vem som säger vad).

Skaffa/ta reda på:

Bilder

Ritningar

Beskrivningar och presentationer

Övrigt:

Huvudmän

Inriktning på ämne och användargrupper

Planeringsfaser

Dokumentation

Beslutsfattare, roller, hierarkier (se t.ex. Bunn om olika grad av inflytande)

.....

Hur ser högskolebibliotek ut?

Beskrivningsmall (jfr Thomas, 1996: ”läs” bibliotek utifrån och inåt). Hänvisningar till litteratur är stöd för minnet (påminnelser om sätt att observera och vad man kan titta efter) och underlag för jämförelse med annan forskning.

S – Status inom bibliotekssystemet: 1. Huvudbibliotek? 2. Jämställd gren? 3. Filial?

I – Institutionella relationer: 1=ett bibliotekssystem inom byggnaden; 2=två eller flera bibliotekssystem (t.ex. folk- och forskn.) inom byggnaden; 3=bibliotek och andra institutioner/funktioner (ej hjälp- eller sekundära) inom byggnaden

B – byggd som bibliotek (grad av): 1=helt byggd som bibliotek; 2=stor del eller det mesta av byggnaden byggd som bibliotek; 3=existerande icke biblioteksbyggnad lätt konverterad till bibliotek

.....

Flera enheter/filialer?

.....

Läge på Campus/över huvud taget (i/i förhållande till stad/annan bebyggelse, kommunikationer)?

.....

Lätt att hitta byggnaden, parkera och hitta in i den (jfr Bunn; Thomas, 1996)?

.....

Biblioteket vänt utåt mot stad/omgivning lika mycket som mot campus? (jfr exempel samt James, 1997, om Paisley)

.....
Planerad kringmiljö: parker, skulpturer, vägar, parkeringar, torg? Ett exempel: parkeringar på "baksidan" av campus medför att de flesta ser biblioteket och andra byggnader samt vissa planteringar i stället för en mängd bilar vid besök.

.....
Antal huskroppar och deras inbördes läge?

.....
Entré: En eller flera? Lätt att hitta? Lätt att ta sig fram till entré, öppna och komma in? Skyltar och markeringar?

.....
Antal våningsplan?

.....
Överblick? (knyt an till tankar i litteraturen om självbetjäning, öppenhet med mera; se t.ex. Bunn; Lee; Thomas; Koch om överblick och orienteringsmöjligheter) Glasväggar?

.....
Självbetjäning? Användarvänlighet? (se Boone, 2001, om "hybrid" samt James, 1997; se även Wilson, 1998)

.....
Logistik (inre transportmöjligheter: hissar, ramper för vagnar; yttre transporter: lastkaj)?

.....
"library as a place" (Leighton & Weber, 1999; se exempel hos Bunn) Vad kan biblioteket tillföra som plats (jfr Kumar)?

.....
Öppna ytor vs små rum? Forskarrum? Stängda/öppna personalutrymmen (se bibliotek; jfr Powell; Strid et al. om rumsfördelning och -utformning)

.....
Hindrande/ väggar & pelare

.....
Planlösningar (se t.ex. Kaser, 1995; Lee, 1985, om hyllor och arbetsplatser, kärnor m.m.: "island", "zone")

.....
Material (Trä? Betong? Natursten? Glas? ...)

.....
Färger: (Bazillion & Braun: ej mode; jfr Lee s. 306-308, samt ett exempel: vit vägg bländar. Är färger funktionella? "Tidlösa"?)

.....
Utsmyckning (Mer eller mindre precisa uttryck än arkitektur? Jfr bl.a. ledema: arkitektur grov men konkret; Goodman: hur arkitektur menar; Häggström: säga något bortom det konkreta men inte nödvändigtvis?)

.....
Skyltning (se också Ekholm om semiotisk tolkning, samt Thomas, 1996, och Ginsburg, 1997, om skyltning)

.....
Utrymme för mediesamlingar (Koncentrerat? Utspritt? Luftigt? Kompakt? – jfr Lee, 1985)

.....
Antal datorer och deras gruppering/utplacering. Observera uppmuntran att använda teknik (jfr Seadle, 2002: var finns datorer (öppet, slutet, kluster, enskilt); jfr Lee, 1985, om synpunkter på utplacering):

.....
Datoranslutningsmöjligheter: upphöjda golv, hängtak, kabelrännor? Vid väggar? I möbler?

.....
Ventilation (Självdrag och/eller mekaniskt? Brukarkontroll/öppningsbara fönster?)

.....
Temperaturkontroll (Instrålning? Isolering?)

.....
Ljudabsorption/ljudavgränsning? (Apparater, arbetsrum ... inbyggda/avskärnade/avskiljda?)

.....
Akustik (Dämpande åtgärder, t.ex. mattor? Zoner? jfr Brännmark; Powell)

.....
Ljus och fönster (Dagsljus? Från vilka riktningar/väderstreck? Toning? Avskärmning?)

.....
Belysning (Ljuskällor, jfr Lee; placering: tak, hyllor, arbetsplatser; brukarkontroll, punkt-, uppgiftsorienterad; flexibilitet: möjligt att flytta taklampor? Lätt att underhålla – jfr Curry & Henriquez)

.....
Bifunktioner/multifunktionalitet (kopiering, café, film, aula, IT-service, receptioner, studentexpedition med mera – se bl.a. Sackett, 2001; Leighton & Weber, 1999) Pedagoglab.?

.....
Vad visar man främst upp genom byggnaden och dess arkitektur? Böcker, datorer/teknik, studieplatser, mötesplatser, undervisning, konst, själva byggnaden? (jfr Thomas om uppgiftsorientering)

.....
Inre expansion möjlig (Banks, 1999; Blagden, 1994; Leighton & Weber, 1999; Bengtsson & Ullstad, 2002)? Utan besvärlig avhysning av annan verksamhet (expansionsutrymme kan användas för tillfälliga arrangemang, jfr Vadstena slott; beakta även bärighet – jfr James, 1997)?

.....
Teknikanpassning? (Sebright; Fisher, 1995)

.....
Flexibilitet – med kort varsel (exempel: ”pusselbord”) och för större ommöbleringar/om- och tillbyggnader – beakta bärighet, nät, belysning, väggar med mera (Harrington, 2001; Lee, 1985; Leighton & Weber, 1999; Thomas, 2000)? Se också Ekholm (1987, s. 64) om möjliga egenskaper, samt (s. 68): förändring är ett av arkitekturens mest centrala begrepp (avseende krav och bemötande av krav)! Se också Faulkner-Brown: The open plan and flexibility (jfr Lee)

.....
Är bibliotek ofrånkomligen inbyggda i central roll, eller kan deras betydelse minskas med motsvarande fysiska återverkningar (Schmidt & Åkerberg, 2000, s. 35: studenter bundsförvanter; se även Lefebvre, 2002, s. 28 om lojala studenter)

.....
Långsiktighet: hur länge ska byggnaden vara? Hur lätt kan den byggas om eller ge plats för nytt bibliotek/annat?

.....
Unika drag

.....

Frågor inspirerade av Ekholm (1987):

System-delsystem i byggnadsverken – Vilka delsystem finns? Hur omfattande är de absolut och relativt varandra? Exempel på tänkbara delsystem: brukare-möbler, brukare-datorer, brukare-bokhyllor

.....
Aktivitetsutrymmen – Hur stora? Griper de in i varandra? Kan de tas i anspråk utan att aktiviteter störs? (jfr bl.a. Lee om fördelning samlings-arbetsplatser-avkopplingsutrymmen samt om plats för bokvagnar och arbetsplatser, samt material där forskare som studerar material vill vara skilda från grupparbetande studenter; se Thomas, 1996, om aktivitetstyp – vilka aktivitetstyper uppmuntras genom epistemisk och semiotisk tolkning?)
Hur ser arbetsytor ut? Form, storlek, ergonomi? (jfr Seadle, 2002)

.....
Användning och kontroll av byggnaden och delar av den – Huvudkategorier (se Ekholm, 1987, s. 216): 1) De sociala systemen använder och kontrollerar var för sig skilda redskap 2) De sociala systemen använder var för sig skilda redskap men kontrollerar redskapen gemensamt 3) De sociala systemen använder och kontrollerar var för sig samma redskap 4) De sociala systemen använder var för sig samma redskap och kontrollerar redskapet gemensamt. Avspeglas användning och kontroll i byggnaden, till exempel genom att olika bibliotekssystem i ett sambibliotek anvisats olika delar av byggnaden med särskild utformning? I vilken utsträckning kan personal och besökare själva kontrollera delar av byggnaden? Vilka delar? Inom vilken tidsram? Exempel: Krävs nyckel för skjutväggar? Är möbler flyttbara? Kan dörrar låsas?

.....

Bärande delar – Är de påtagligt hindrande för ommöblering och ombyggnad (till exempel då de utgörs av väggar i stället för pelare)? Är de mer eller mindre välplacerade?
Förändringsbarhet?

.....
Omslutande egenskaper – Var finns väggar? Är väggar genomskinliga/med eller utan fönster? Är väggar ljudisolerande? Finns vikbara/flyttbara väggar? Var finns dörrar? Hur ser dörrarna ut? Har gångar/trafikleder omslutande/avgränsande egenskaper? Var och i vilken utsträckning fungerar trafikleder omslutande/avgränsande? Förändringsbarhet?

.....
Flöden/trafikstråk i byggnaden – Hur stora är de? Vart leder de (verkar det till exempel som om man vill slussa besökare till vissa delar av byggnaden före andra)? Flödeshierarkier?
Förändringsbarhet?

.....
Ledningsnät/datornät – Omfattning? Flödeshierarkier?

.....
Biblioteksbyggnadens läge och flöden på campus/i omgivande bebyggelse/i staden – Avgränsande vägar och gator? Omslutande byggnad (om biblioteket är en del av större byggnad)/byggnader/bebyggelse? Förändringsbarhet? (se även Thomas, 1996, om läge och relation till staden, samt karaktär av öppenhet-slutenhet)

.....
Basbyggnadsdelar – Förändringsbarhet?

.....
Inbyggnadsdelar – Förändringsbarhet?

.....
Inredningsdelar så som möbler – Förändringsbarhet (fasta och lösa inredningsdetaljer)?

.....
Redskapsrelationer (t.ex. människa-möbler, datorer, kopiatorer)

.....
Transformationsrelationer: (materiella och) kulturella aktiviteter – Bibliotekets aktiviteter över huvud taget; vilka är de så som det framgår av byggnaden? (jfr Thomas, 1996, om vilken typ av aktiviteter som tycks uppmuntras: Disciplinerat arbete? Sökning? Bearbetning? Avkoppling? Rörelse? Stillasittande?)

.....
Epistemisk tolkning (gäller egentligen hela byggnadens funktioner) – Fungerar byggnaden väl? Är det lätt att hitta (siktlinjer, överskådlighet, antal plan)? Avdelningar (mer eller mindre explicita, till exempel Utrustning? Belysning? Klimat? (jfr Bunn; Thomas, 1996 om överskådlighet)

.....
Semiotisk tolkning – Skyltning? Tecken? Symboler? Avslöjas funktioner och visioner mer eller mindre uttryckligen utöver vad arkitektens ”språk” förmedlar? (jfr Thomas, 1996, om skyltar, affischer, konst m.m.)

.....
Rasmussens motsatspar: hård, mjuk, lätt, tung, slak, spänd, ytstruktur, kulör

.....
Ekholms teoribidrag till undersökningsinstrument sammanfattningsvis viktigt /att titta efter hos biblioteksbyggnaderna/:

- restriktioner för form och funktion i allmänhet
- system och delsystem inom byggnaden
- förändringsbarhet
- tecken/skyltning semotisk tolkning
- epistemisk tolkning
- funktioner/aktiviteter som uppenbart uppmuntras/stöds av byggnaden

Transparens, siktlinjer, rumslig syntax (integration) – se Halden Rönnlund samt Koch

Bunns checklista

Om denna används, väg då omdömen mot de visioner som identifierats; det är främst genomförandet av dessa som är intressant, inte så mycket hur ett idealbibliotek ska se ut (jfr Powell som särskilt uppmärksammar lärande i bibliotek – checklistan kan kompletteras genom hans studier). Resultatet kan jämföras med påvisade visioner, samt användas för att påvisa oplanerade möjligheter och begränsningar hos byggnaden.

Bunn (1989) tog fram sin checklista genom litteraturstudier och konsultationer (s. 57). Mot bakgrund av egna litteraturstudier och erfarenheter har jag viktat frågorna utifrån potentiell relevans för min undersökning. Likt Bunn är jag inriktad på att upptäcka faktorer bakom dessa arkitektoniska drags förekomst respektive frånvaro i byggnaden, men jag lägger dessutom vikt vid deras förhållande till planerarens visioner funna i intervjuer och dokumentstudier. Närmare bestämt eftersträvas att utrona deras önskvärdhet ur planerarnas synvinkel snarare än generellt, vilket ligger i linje med huvudsyftet att bidra till ökad medvetenhet om hur man får ut så mycket som möjligt av det man vill med sin biblioteksbyggnad.

**=särskilt viktig för frågeställningar

*=viktig för frågeställningar

Exempel på koppling till frågeställningar: ett bibliotek saknar expansionsutrymme (åtminstone horisontellt). Överensstämmer detta med visioner, exempelvis tankar om ett bibliotek som blir mer virtuellt än fysiskt och mer verkar utanför väggarna, och/eller är det ett resultat av restriktioner i form av exempelvis utrymmesbrist? Har man varit överens (jfr Iedema, 1997, om morfogenes, "satisficings", "sign off" ...)?

Instruktioner till observatör: skriv observationer för detta avsnitt i anteckningsblock och numrera anteckningarna enligt nedan.

Klamrar nedan anger mina kommentarer (eller tentativa översättningar).

I. Tomt [jfr Iedema och Lee samt Lawson och Darke om anpassning till tomt; restriktioner för visioner här? Beakta även vilket typ av expansion som är möjlig: för besökare, samlingar eller vad som helst?; jfr Amlinski om zoner]

1. **Framtida expansion bör beaktas när plats för biblioteket väljs.
2. **Tomten bör vara tillräckligt stor för att rymma framtida tillväxt.
3. **Tomten bör reserveras för framtida expansion och från intrång av andra campusbyggnader. [Relevans: bibliotekets framtida roll som plats, status på campus/inom högskolan]
4. *Tomten bör undvika större fysiska problem så som överdrivna sluttningar, dålig alv, större vattenproblem genom översvämning och dränering.
5. **Biblioteket bör lätt vara synligt för potentiella användare. [Relevans: bibliotekets status]
6. **Byggnaden bör placeras på tomten och i övrigt planeras så att horisontell expansion möjliggörs. [Relevans: bibliotekets framtid]
7. **Biblioteket bör placeras så nära huvudcampus' bostäder och klassrum som möjligt. [Relevans: bibliotekets /framtida/ roll vad gäller lärande, biblioteket som plats, bibliotekets status]

II. Arkitektur och flexibilitet [jfr Lee m.fl. om modulär plan, flexibilitet – kan överdrivas så att restriktion för funktion uppstår?]

8. **Biblioteket bör byggas på en modulär plan. [Relevans: bibliotekets roll, framtid]
9. **[Bärande kolonner placeras för lagom bokhyllavstånd] [Relevans: bibliotekets roll, framtid som plats, teknik (mest nätverk/elektronisk eller fortfarande fysiskt?)]
10. **På grund av beståndstillväxt bör byggnad placeras och planeras för utvidgning. [jfr nyare litteratur. Frågerelevans: bibliotekets roll, framtid]
11. *Byggnaden bör planeras så att senare tillägg kan göras utan onödiga utgifter för ändringar och omarrangemang och utan att skada den funktionellt eller estetiskt. [Relevans: bibliotekets framtid]
12. **Bibliotekets golvplan bör medge största möjliga flexibilitet för att rymma föränderliga aktiviteter. [Faulkner-Brown. Frågerelevans: bibliotekets framtid, roll, teknikutveckling – se också nätverk/uttag och golvlastkapacitet som möjligheter för flexibilitet]
13. **Biblioteksbyggnaden bör vara så öppen och flexibel som möjligt med ett minimum av permanenta väggar. [Faulkner-Brown. Frågerelevans: bibliotekets framtid, roll]
14. **Inre murverk eller gipsväggar som är svåra att avlägsna och permanenta inbyggda installationer av alla slag bör undvikas så långt det är möjligt. [Relevans: bibliotekets framtid, roll]
15. **Ledningar, rör, trappor och hissar bör placeras så att omfördelningar av utrymme och framtida tillägg av möbler förenklas. [Relevans: bibliotekets framtid, roll]
16. **Fasta kärnelement så som trapphus, hissar, toaletter, lobbyer och auditorier bör placeras där de inte är i vägen för flödet av biblioteksaktiviteter.
17. **Antalet fasta ”kärn-”områden bör begränsas. Ju färre kärnor desto bättre. [Relevans: bibliotekets framtid, roll]
18. **Flexibilitet kräver stora kontinuerliga ytor inom vilka föränderliga rumsliga behov enkelt kan tillgodoses varför läsrum med stor takhöjd bör undvikas. [Relevans: bibliotekets framtid, roll; jfr dock Lee kap. 5 om takhöjd samt Flemingsberg]
19. **Läsrummens takhöjd bör vara relativt liten eftersom det medger konvertering till utrymme för samlingar, sparar plats och är lättare att förse med god belysning. [Relevans: bibliotekets framtid, roll; jfr dock Lee kap. 5 om takhöjd]
20. **Takhöjd bör genomgående vara mellan [8 fot 6 tum och 11 fot].
21. **Allt användbart utrymme bör ha golvlastkapacitet för att tåla vikten av fulla bokhyllor. [se även fall: kompakthyllor möjliga? se dock senare utveckling, t.ex. James, 1997; IT medför minskat behov av hyllutrymmen? Frågerelevans: bibliotekets framtid, roll; jfr dock Lee kap. 5 om takhöjd]
22. **Biblioteket bör planeras för framtida installation av åtminstone några kompakthyllor, det vill säga golvlast bör kunna härbärgera kompakthyllor [jfr Ekholm; restriktion i konstruktion? Frågerelevans: bibliotekets framtid, roll; jfr dock Lee kap. 5 om takhöjd]
23. *Golvlast tillräcklig för kompakthyllor bör planeras för ytor som ska härbärgera microfilmarkiv.
24. **Trappor bör inte inkräkta på trafikmönster och inte heller utgöra en störande faktor som medför oväsen och oro i biblioteket. [jfr fall: farhågor om ljud från trappor – liknande i andra bibliotek med tanke på deras utformning?; se Ekholm om trafikflöden]
25. **Monumentala och överdrivna trappor bör undvikas. [se också Bazillion & Braun; så gjort i fall. Potentiell restriktion för vissa funktioner]
26. **Utrymme bör inte slösas på höga väggar, kupoler, stora trappor etc. som inte tjänar bibliotekets syften. [observera dock uttrycksmöjlighet som kan stödja förverkligandet av visioner och tänkta funktioner; jfr Thomas om uttryck; jfr Bazillion & Braun om architectural space]

27. **Andra monumentala och överdrivna utsmyckningar bör undvikas.
28. **Symmetri i arkitektur är viktig, men den bör inte störa tillfredsställande funktion.
29. **Minimalt utrymme bör avsättas för hallar, korridorer och trappor eftersom de slösar med utrymme och kostar pengar för uppvärmning och belysning. [jfr Faulkner-Brown; Edwards; Quinsee; se också Lee om uppvärmning och belysning]
30. **Balkonger, mezzaniner, ljusbrunnar och atria bör undvikas eftersom de stjälar utrymme från biblioteket och ofta försvagar trafik- och transportmönsterseparerar funktioner som borde ligga nära varandra, gör byggnaden svår att organisera, är förvirrande för användare och ofta utgör underhållsproblem. [jfr fall om utsagor om funktionella samband samt hur biblioteket ser ut med tanke på sådana samband och trafik; se även exempel där man varit begränsad av gammalt hus med bastanta väggar; se Ekholm om trafikmönster; Curry & Henriquez om underhållsproblem; svåråtkomliga lampor; jfr exempel: läckage i märkligt utformad lanternin]
31. **Rum och utrymmen inom biblioteket bör vara kvadratiska eller rektangulära snarare än udda former så som runda, oktagonala eller triangulära. [jfr Faulkner-Brown; jfr Sundsvall: runt bibliotek – se Erfarenhetsåterföring ...; jfr Lee om form på byggnader och utrymmen]
32. **Innerväggar i byggnadens perimeter betraktas som primärt utrymme. Dessa väggar bör vara så raka och obelamrade som möjliga och bör inte styckas upp djupt av ventilatorer, delar av kolonner och annat utskjutande som annars hindrar effektivt utnyttjande av dem. [jfr Lee om samlingar i perimeter, minimera antal fönster m.m.]
33. **Uppvärmning och ventilation bör installeras så att de inte förhindrar utnyttjande av väggutrymme. [jfr ventilationschakt; se också Lee, bl.a. om Angus Snead McDonalds ventilationspelare]

III. Tillgänglighet

34. *Det bör bara finnas en ingång/utgång för allmänt bruk. [jfr Thomas, 1996: vanligt på bibliotek; jfr bibliotek: svårt bevaka, behövdes ej(?), flera ingångar i sambibliotek (?; dock i praktiken viss separation allmänhet-studenter på grund av deras placering), svårigheter att enkelrikta trafik i ingång på bottenplanet i Karlstad]
35. *Ingång till huvudplanet bör vara i markplan, inte upp eller ner för trappor eller ramper, till alla användares fromma, inte minst handikappades.
36. *Ingångsnivån bör vara placerad så centralt som möjligt mellan övre och nedre plan. [jfr Faulkner-Brown]
37. **Biblioteket bör vara väl synligt och klart markerat med läslig skyltning så att det kan identifieras. [jfr Thomas, 1996; många bibliotek saknar skyltning? Men ligger ofta väl synliga – se tabell över svenska högskolebibliotek. Frågerelevans: bibliotekets framtid, roll, status]
38. *Det bör finnas en ramp vid bibliotekets ingång för studenter i rullstol eller på kryckor.
39. *Ingångsdörrar bör vara lätta att öppna och bör inte utgöra problem för handikappade eller mindre robusta användare. [jfr Thomas, 1996]
40. *Det bör finnas åtminstone en automatisk ingångs-/utgångsdörr för handikappade användare. [jfr Thomas, 1996]
41. **Det bör finnas lättillgänglig och adekvat parkering för biblioteksbesökare. [jfr Thomas, 1996; exempel: parkering finns men räcker inte alltid, viss begränsning/ej egen parkering(?). Frågerelevans: bibliotekets framtid som plats, teknik (behövs plats för så många och långväga besökare?)]
42. **Det bör finnas lättillgänglig och adekvat parkering för fysiskt handikappade gäster. [jfr Thomas, 1996]

43. *Det bör finnas lättillgänglig och adekvat parkering för bibliotekspersonal.
44. *Det bör finnas lättillgänglig och adekvat parkering för leveranser och service.
45. *En täckt lastbrygga bör tillhandahållas.
46. *Lastbryggan bör vara anpassad för de fordon som oftast använder den.
47. *Biblioteksingången bör vara utformad så att drag och värmeförlust undviks. [jfr Faulkner-Brown; Edwards & Fisher; Quinsee]
48. *Nödutgångar bör vara lätta att upptäcka och ha mycket synliga utrymningslarm och skyltar. [Relevans: användargrupper, bibliotekets roller: stora användarskaror? Biblioteket mest för besökare eller förvaring? Nödutgångar restriktion för vissa funktioner, t.ex. bevarande – jfr Bunn; Lee]
49. *Om tomt- och byggnadsorientering omöjliggör återlämningsutrymme inne i byggnaden bör drive-in-återlämning utomhus tillhandahållas. [Relevans: bibliotekets framtid, teknik – hur stora volymer av icke-elektroniska lån räknar man med?]

IV. Skyltar och gästorientering

50. *Användandet av tydliga, välplacerade skyltar och lätt begripliga vägvisare bör orientera läsaren i biblioteket och dess tjänster. [jfr Jones om Netsch och vägvisarbehov samt Haggström om orientering; jfr Thomas, 1996 om skyltning]
51. **En central orienteringskontrollpunkt med anslagstavlor som guider bör tillhandahållas för att påvisa tillgängliga bibliotekstjänster, deras placering och hur man tar sig dit. [Relevans: vad framhävs av biblioteket möjligheter? Vilka vill man framhålla? Är prioriteringar i överensstämmelse med visioner eller ett resultat av restriktioner? Följ upp genom frågor till respondenter om möjligt!]
52. **Det bör finnas orienteringsutrymme i lobbyn som tillhandahåller rum för att ”myllra omkring”.

V. Funktionella överväganden

53. **Offentliga hissar och huvudtrappor bör finnas nära ingången för att tillåta kortare trafikmönster och undvika onödig trafik genom bibliotekets nyckelområden. [jfr integration enligt space syntax analysis/Hillier & Hanson; se också begreppet integration systemteoretiskt hos Ekholm. Frågerelevans: vilka funktioner gynnas av möjliga/uppmuntrade trafikmönster (jfr Haggström om möjliga och framtvingade beteenden)? Vad innebär det för användargrupper, studentantal, framtida roller inom lärande, mediehantering, teknikanpassning- och teknikutnyttjande o.s.v.?]
54. **De mer intensivt använda bibliotekselementen bör inhysas närmare ingången/utgången, vertikalt så väl som horisontellt. [Relevans: vilka är dessa element? Antyder de vilken roll och framtid biblioteket tilldelas?]
55. **Huvudplanet, det plan där den primära ingången/utgången finns, bör vara bibliotekets centrum för publika tjänster och personal för publika tjänster.
56. **Bibliotekets ”nyckeltjänster” (referens-, cirkulation, publik katalog och bibliografier) bör lokaliseras till huvudplanet. [Relevans: kan deras placering kopplas till visioner om bibliotekets /framtida/ roller, t.ex. lärande, informationsförmedling, bevarande?]
57. **Huvudplanet bör vara tillräckligt flexibelt för att tillåta utrymmet att utökas, omorganiseras och omflyttas. [jfr Faulkner-Brown: öppen plan och flexibilitet. Frågerelevans: bibliotekets roll, framtid, teknik]
58. *Betydelsen av visuell och funktionell kontroll bör betonas för att möjliggöra enkel övervakning från bibliotekspersonalen. [jfr Lee; Thomas, 1996 om övervakning – bekräftas eller avfärdas/nervärderas besökarna?; se även Koch]

59. *Referensdisken bör vara klart synlig från bibliotekets entré. [jfr fall: ingen referensdisk, olika synpunkter på det, men dock klart synlig reception/utlämningsdisk; jfr Thomas, 1996 om diskar och förhållande personal-besökare]
60. **Glasavdelningar bör användas generöst i kontorsavdelningar för publika tjänster så som referens-, cirkulation och onlinetjänster för att tillåta att besökare som söker hjälp lätt kan upprätta ögonkontakt med bibliotekspersonal i dessa kontor.
61. **Aktuella tidskrifter bör placeras på huvudplanet. [Exempel: tomma hyllor signalerar övergång till elektroniska tidskrifter. Frågerelevans: bibliotekets roll, framtid, teknik; se även t.ex. Brännmark]
62. Om kortkatalog används bör den placeras på huvudplanet nära en publik servicedisk så att assistans är lätt tillgänglig för kataloganvändare. [knappast aktuellt i dag]
63. **Om katalogen nås genom datorterminaler bör sådana finnas bekvämt tillgängliga på alla våningar i biblioteket. [jfr Lee om spridning av terminaler – kluster och/eller utportionerade]
64. *Minst en hiss bör vara stor nog att möjliggöra vertikal transport av stora möbler.

VI. Elektriskt, kommunikationer och belysning

65. **Eluttag bör finnas på varje vägg och varje pelare i byggnaden.
66. *Eluttag bör installeras på varje trappavsats för att möjliggöra städning.
67. **Lediga ledningar bör finnas i väggar, tak, pelare eller golv för att tillgodose framtida elektriska, kommunikations- och datorbehov.
68. **Varningssystem så som klockspel, klockor eller [andra] signaler för att varna besökare att biblioteket ska stänga bör installeras. [Relevans: kan ha samband med tankar om framtida öppethållande, t.ex. ökat på grund av arbetssätt, studenters behov av stöd med dyr utrustning m.m., eller minskat på grund av utökad elektronisk/distanstillgänglighet]
69. **Kontrollknapp för att stänga varningssystemet bör installeras bakom cirkulationsdisken långt från publik åtkomst.
70. **En uppsättning huvudströmbrytare bör finnas på en bekväm plats så som cirkulationsdisken för att möjliggöra öppnande och stängande av biblioteket.
71. *Natt- eller säkerhetsbelysning som är tänd efter att huvudströmbrytaren har stängts av bör installeras.
72. *Ingångs- och utgångsytor bör vara belysta efter att biblioteket har stängts så att personal tryggt kan gå in i biblioteket för att öppna eller gå ut efter stängning.
73. **Takmonterad belysning bör installeras i riktiga vinklar i förhållande till samlingarna. [Relevans: flexibilitet för framtida förändringar, tryckta mediers fortsatta betydelse]
74. *Belysning för samlingarna bör möjliggöra läsning av nederhyllor lika väl som övre hyllor.
75. *Microtextläsområden bör ha justerbar belysning, det vill säga besökare bör kunna dämpa ljuset. [jfr Ekholm; Lee; Thomas om brukarkontroll]
76. **Belysningsinstallationer som gör det svårt och dyrt att byta lysrör och glödlampor bör undvikas. [jfr Curry & Henriquez! Frågerelevans: restriktion som påverkar genomförandet av vision?]
77. **Möbleringsplan bör vara i huvudsak färdigställd innan ledningsuttag placeras på byggnadens elektriska ritningar. [jfr Lee; Elding & Johansson m.fl. som antyder att flexibilitet kan överdrivas; rekommendation 77 i överensstämmelse med detta? Alltför stor flexibilitet kan vara dyr i form av många outnyttjade (och underhållsförsvarande/underhållskrävande) rännor, ledningar och uttag?]

78. *Nödutgångar bör utrustas med alarmhårdvara. [Relevans: är larmet potentiellt störande för studiero och besökares känsla av bekräftelse? Jfr Thomas, 1996; se även Koch]

VII. Säkerhet

79. *För biblioteksmaterialets säkerhet bör biblioteket ha ett elektroniskt larmsystem installerat vid alla publika utgångar. [jfr Thomas, 1996, om hur /mycket/ besökare bekräftas respektive avfärdas; se även Koch]

VIII. Fönster

80. *Fönster bör vara fasta och ej öppningsbara för att garantera större säkerhet för biblioteksmaterial och riktig drift av luftkonditionerings-/uppvärmningssystem. [jfr Ekholm, Lee, Thomas om brukarkontroll]
81. **Även om en måttlig mängd noggrant designade fönster är önskvärd och nödvändig, slösar för mycket glas med energi och förhindrar effektivt användande av väggutrymmen. Exteriört glas bör användas med måtta. [Relevans: hur ter sig visuell kontakt inåt och utåt? Jfr Lee; Perner om visuell kontakt; Brännmark om att visa upp verkamheten; samt Lee; Faulkner-Brown om energibesparing]
82. **Fönster som används bör vara särskilt färgade för att reducera bländning och skadliga strålar så mycket som möjligt. [Relevans: hur flexibel blir inredningen med tanke på placering av datorer, arbetsplatser och samlingar? Byggnadens förhållande till framsynhet och framtidsvisioner i detta avseende, t.ex. satsningar på biblioteket som arbetsplats, möjlighet för bevarande?]

IX. Handikappanpassning

83. **Biblioteket bör utformas för att tillgodose fysiskt handikappade besökares krav, det vill säga telefoner, vattenfontäner, handfat, vilbås, hissreglage. [Relevans: bibliotekets framtid som fysisk plats]
84. *Dörrhårdvara bör vara av handtagstyp för att underlätta handikapptillgänglighet.

X. Utställningar

85. **Biblioteket bör ha en utställnings- och uppvisningsyta. [Relevans: bibliotekets /framtida/ roll, /sär/ställning]
86. **Utställningsyta, om sådan finns, bör placeras i lobbyer eller längs korridorer. [Relevans: restriktion för kärn-/annan verksamhet? Se bra/dåliga exempel hos just Bunn s. 86 m.fl.]

XI. Särskilda ytor

87. **Ett seminarierum med sittplatser för 40 till 50 personer och med audio-visuell visningskapacitet bör finnas i biblioteket. [Relevans: bibliotekets /framtida/ roll, inte minst för lärande]
88. *Ljudisolerade skrivmaskinsrum bör tillhandahållas. [Är dagens tangentbord tystare än många äldre skrivmaskiner(?); beakta även kopiatorer och andra apparater]
89. **Biblioteket bör ha ett konferensrum. [signalerar central roll för biblioteket? Visa upp sig genom att förlägga konferenser till /monumental/ biblioteksbyggnad? Jfr aula i Karlstad]
90. *Ett konferensrum bör finnas nära de administrativa kontoren.
91. *Biblioteket bör ha ett mikrotextläsområde.
92. *Ett kapprum bör finnas nära entrén.
93. **Det bör finnas ett separat rum eller område med skrivtavla och projektmöjligheter för bibliografisk eller annan användarundervisning. [Relevans:

bibliotekets /framtida/ roll inom undervisning; torde vara minimikrav i dag; jfr Powell; Westerberg m.fl.]

94. **Terminaler för datorstödd vägledning bör finnas i biblioteket.

XII. Vestibuler

95. **Biblioteket bör ha en vestibul för fakultets- och personalanvändning. [Relevans: användargrupper]

96. *Fakultets-/personalvestibuler bör placeras på övre plan snarare än i bottenplanet, och bör vara ljusa, luftiga platser med utsikt om möjligt.

XIII. Kopieringstjänster

97. **Kopieringsmaskiner för självservice bör tillhandahållas i biblioteket. [Relevans: bibliotekets /framtida/ roll, inte minst som fysisk plats men också inom undervisning]

98. *Kopieringsmaskiner bör finnas på varje våning.

XIV. Förvaring

99. **Det bör finnas adekvat förvaringsutrymme för gåvoböcker eller stora förvärv medan de väntar på att göras i ordning. [jfr källare hos fall. Frågerelevans: bibliotekets /framtida/ roll som fysisk plats]

100. **Det bör finnas adekvat förvaringsutrymme för tillfälligt oanvända möbler, utrustning och så vidare. [jfr Thomas, 1996 om förvaringsutrymmen som inkräktar på publika utrymmen. Frågerelevans: risk för restriktion för centrala funktioner, inte minst för biblioteket som plats]

101. *Bokförvaringsytor bör vara separata från möbel- och utrustningslagerytor.

102. **Alla typer av förvaringsytor bör vara torra och fria från hot från fukt, stark värme eller luftfuktighet. [Relevans: bibliotekets framtida roller som fysisk plats, som bevarare]

XV. Sittplatser

103. **Adekvata arbetsutrymmen för personal bör tillhandahållas. [Relevans: bibliotekets framtida roller, vilken personal för vilka uppgifter? Undervisning? Informationsservice? Beståndsvård?]

104. **Biblioteket bör tillhandahålla sittplatser för åtminstone motsvarande 20% av heltidsstudenterna på en skola med boende och motsvarande 10% av heltidsstudenterna på en skola med pendlare. [Relevans: användargrupper, studentantal (stort? Tillväxt?), studentpopulationens karaktär (heterogen? ”Mindre bemedlad” med behov av lokaler och utrustning?)]

105. **Forskarceller bör tillhandahållas för fakultetsmedlemmar som bedriver forskning. [jfr Engel & Antell samt fall, särskilt planeringsdokumentation. Frågerelevans: användargrupper, bibliotekets framtida roller (inte minst mot bakgrund av teknik och nätverksåtkomst; jfr Wilson; McDonald; Bazillion m.fl.)]

106. *Forskarceller bör vara minst [48 square feet] i storlek. [Relevans: ryms framtida teknik? Hur mycket kan forskare /behöva/ vistas i biblioteket?; jfr Engel & Antell]

107. **Små gruppstudierum (för 4, 6 eller 8 personer) bör vara tillgängliga i biblioteket. [jfr fall – personalens rekommendationer! Se även t.ex. Strid et al.; Powell; Westerberg; Egidius. Frågerelevans: bibliotekets /framtida/ roller inte minst för lärande, studentantal]

108. *Nattstudierum bör innehålla en säkerhetstelefon med direktlinje till campus säkerhetskontor. [Relevans: bibliotekets framtida roll som plats, för lärande,

teknikutveckling (medför mer eller mindre behov av bibliotek? Jfr Lee om längre eller kortare öppettider i framtiden)]

XVI. Ljudkontroll

109. **Biblioteket bör ha akustiska takmaterial för att absorbera ljud. [Relevans: bibliotekets /framtida/ roll i lärande, samt möjligtvis användargrupper (studenter bullrigare? Jfr ensamarbetande(?) forskares farhågor om störningar i fall)]
110. **Biblioteket bör ha mattor överallt för att reducera bullernivåer och göra biblioteket mer tilltalande för användare.
111. *Mattkvadrater bör sättas som golvbeläggning var än mattor har specificerats.
112. **Trapphus bör vara ordentligt ljudisolerade.
113. **Ljudseparation bör finnas för cirkulationsdisken för att isolera ljud från bibliotekets publika delar.

XVII. Förvaring [Relevans: bibliotekets framtida roller som plats, för lärande (gruppjobben kräver långa arbetspass, närhet till samlingar och utrustning och avkopplingsmöjligheter)]

114. **En förvaringsgarderob bör finnas på varje våning.
115. **Förvaringsgarderober bör lokaliseras nära vilrum.
116. **Förvaringsgarderober bör inte vara öppna in mot publika läs- eller studieområden.
117. **Förvaringsgarderober bör lokaliseras nära hissar.

XVIII. Brandskydd

118. **Ett sprinklersystem för brandskydd bör installeras i hela biblioteket. [jfr Lee om sådant skydd: främst skonsamt för böcker eller människor eller båda?]
119. **Ett halonbrandskydd bör installeras i specialsamlingar eller arkivytor i biblioteket. [Relevans: beslut i enlighet med visioner om t.ex. framtid/virtuellt bibliotek, bibliotekets roll med annan tyngdpunkt än bevarande, eller främst av t.ex. budgetrestriktioner?]
120. Vägghävt brandsläckare bör ha alkovskåp [i samma plan som väggen; alltså inte utskjutande skåp].
121. Varje bokåterlämningsförvaringsställe inuti byggnaden bör vara brandsäkert genom murverksinneslutning eller genom ett sprinklerhuvud.

XIX. Diverse beaktanden [Relevans: bibliotekets framtid som plats, /för lärande/, studentantal]

122. *Vilrum för kvinnor och män bör finnas på varje plan.
123. *Vilrum för kvinnor och män bör finnas på samma plats på varje plan.
124. *Åtminstone en vattenfontän bör finnas på varje plan. [jfr exempel: vattenfontän]
125. *En telefon bör finnas på varje plan. [jfr exempel: interntelefon vid entré]
126. *Vattenfontäner bör vara väggmonterade och överensstämmande med handikappstandarder.

Tio bud

Faulkner-Browns bud kompletterade med McDonalds bud sorterade som de närmast ansluter till Faulkner-Browns bidrar till att uppdatera Bunnns checklista.

Faulkner-Brown	McDonald
flexibla (flexible)	<i>anpassningsbara</i> (adaptable), gärna med heltäckande datornät <i>lämpade för informationsteknik</i> (suitable for information technology) genom kabelinfrastruktur, studieplatser med nätverksanslutningar, självbetjäning och "smarta" kort
kompakta (compact)	<i>driftseffektiva och skonsamma mot miljön</i> (efficient and environmentally appropriate)
tillgängliga (accessible)	<i>inbjudande och åtkomliga</i> (inviting and accessible), inte minst genom lättöverskådlighet och handikappanpassning, då biblioteket är centralt akademiskt fokus på universitetet och med en stark "social" roll
expanderbara (extendible)	<i>anpassningsbara</i> (adaptable), gärna med heltäckande datornät
varierade (varied)	<i>varierade</i> (varied) genom att tillåta viss frihet i val av studiemiljö för att passa olika inlärningsstilar och forskares behov
organiserade (organised)	<i>interaktiva och välorganiserade</i> (interactive and well-organized) för att underlätta användandet och mänsklig interaktion
bekväma (comfortable)	<i>främjande</i> (conducive) av akademiskt arbete och reflektion
konstanta i sin miljö (constant in environment)	<i>lämpliga miljöförhållanden</i> (suitable environmental conditions) för besökares komfort, effektiv dator drift och bevarande av material
säkra (secure)	<i>säkra och trygga</i> (safe and secure)
ekonomiska (economic)	<i>driftseffektiva och skonsamma mot miljön</i> (efficient and environmentally appropriate)

BILAGA 2: INTERVJUVÄGLEDNING

Information och överenskommelse i samband med intervju

Med början vårterminen 2002 arbetar jag på en undersökning av byggandet av mindre och medelstora högskolebibliotek. Övergripande frågeställning i mitt arbete är: Hur omsätts en dokumenterad vision om ett högskolebibliotek i en byggnad? [före 2007-10-17: "Kan visioner om högskolebibliotek omsättas i en byggnad, och i så fall hur?"] Huvudsyftet är att belysa motiv till respektive förutsättningar för biblioteksverksamhet vid högskolor. Undersökningen avgränsas till i vilken utsträckning och inte minst hur motiven kan påverka högskolornas biblioteksbyggnader, respektive hur förutsättningarna påverkas av biblioteksbyggnaderna. För detta ändamål avser jag att studera biblioteksbyggnader och deras tillkomst genom observationer, dokumentanalys och intervjuer. En sådan belysning med relevans för planering av biblioteksbyggnader kan ge kunskap för bättre kommunikation och konstruktiva resultat i planeringsprocessen.

I sammanhanget använder jag några framträdande begrepp. Med *funktion* avser jag en verksamhet i eller en mer eller mindre förutbestämd uppgift hos en byggnad. *Vision* används i bemärkelsen önskat framtida tillstånd. Detta tillstånd är i princip uppnåeligt men inte lika konkret fastslaget som ett mål. I byggprocessen och i den färdiga byggnaden finns *restriktioner* vilka är oavsiktliga (eller avsiktliga) begränsningar för vad som är möjligt att åstadkomma. Med *uttryck* avses i detta sammanhang det som en byggnad kan "säga" till besökare om byggnadens möjligheter och funktioner, eller om verksamhetens övergripande mål, eller om högre värden.

Intervjuer med deltagare i biblioteksbyggnaders tillkomstprocesser är avsedda att påvisa hur utsagor kring bibliotekens uppgifter och utformning ser ut i dag. Intervjuerna kan också bidra med värdefulla ledtrådar till hur planeringsprocesser går till. På följande sidor presenteras de teman som jag önskar ta upp under vårt samtal. Om de väcker några frågor på förhand går det bra att kontakta mig enligt nedan.

Material kring ett så speciellt och omfattande projekt som byggandet av ett bibliotek är svårt att helt avidentifiera. En mindre del av det som sägs kan komma att citeras om det bedöms som relevant för den vetenskapliga framställningen. Om du trots allt önskar vara anonym som ett villkor för att ställa upp på intervjun respekterar jag förstås det. Dock vill jag påminna om att även om namn inte nämns går det knappast att helt utesluta att personer med djup insyn i projektet kan bilda sig en uppfattning om vem som uttalat sig.

Du kommer att få möjlighet att läsa intervjuutskriften [före 2007-03-23 användes ordet "manuskript"] för att kunna komma med kommentarer till återgivningen av vårt samtal.

Tack för din medverkan!

Krister Johannesson
Grenanders gata 14A
541 35 Skövde
0500-415140
krijoh@artech.se [före 2006-08-15 krijoh@sb.artech.se]

Jag har tagit del av informationen ovan och önskar medverka i den undersökning som Krister Johannesson, Bibliotekshögskolan i Borås, genomför som en del av en forskarutbildning.

..... [namn] ..... [ort] ..... [datum]

Intervjuvägledning

Tänk gärna på särskilda händelser som påverkat planerings- och byggprocessen om det kan underlätta besvarandet av vissa frågor.

Allmänt: visioner och uppgifter

Vilka är högskolebibliotekets funktioner eller uppgifter enligt dig?

I vilka former kan biblioteket finnas i framtiden, och vilka funktioner (kan och) bör det då ha?

Hur skulle du om möjligt sammanfatta dina egna visioner bakom den aktuella byggnaden?

Hur skulle du – utifrån dina uppfattningar – sammanfatta de (överenskomna och officiellt uttryckta) visioner som utgör grunden för byggnaden?

Förekom andra visioner vilka inte rymdes i den slutliga formuleringen?

Lokala och regionala förutsättningar

Vilka möjligheter förelåg och/eller föreligger för biblioteksbyggprojektet regionalt och lokalt?

Vilka krav förelåg och/eller föreligger för biblioteksbyggprojektet regionalt och lokalt?

Vilka restriktioner (begränsningar) förelåg och/eller föreligger för biblioteksbyggprojektet regionalt och lokalt?

Planerings- och byggprocessen

Berätta om de mest avgörande händelserna i samband med planerings- och byggprocessen.

Har du medvetet sökt och använt information med tanke på planeringsprocessen? I så fall: Vad? Till vad?

Vilka aktörer och personalkategorier samarbetade i planeringsprocessen? På vilka områden? I vilken utsträckning? När kom de in i och gick ur processen? Hur kom de in i och gick ur processen?

Över vilka områden (exteriör, interiör ...) och faser i planeringsprocessen hade aktörerna faktiskt inflytande? Vem hade inflytande över vad?

Hur såg inflytandet ut formellt ("på papperet")?

Förekom det några gemensamma eller individuella (hos dig eller andra personer) arkitektoniska överväganden om byggnaden skulle signalera hur den är tänkt att användas? I så fall: Vad? Hur?

Förekom det några överväganden om arkitektoniska uttryck för någonting utöver biblioteksverksamheten? I så fall: Vad? Hur?

I vilken utsträckning är de ursprungliga, överenskomna, visionerna uppfyllda?

Hur (genom vilka arkitektoniska former)?

Finns det planer för att uppfylla dem etappvis?

Har någonting valts bort och/eller ändrats?

Är det någonting som du anser borde ändras men inte kan ändras?

Särskilda visioner för den aktuella byggnaden

För vilka användargrupper avsågs högskolebiblioteket i första hand att byggas?

Ger byggnaden uttryck för och fungerar den enligt visionerna om dessa användargrupper?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i förutsägelser om efterfrågan från olika användargrupper?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i inriktning på olika användargrupper?

Hur är byggnaden planerad för hantering av kvantitativa förändringar i högskolans verksamhet?
Hur är byggnaden planerad för eventuella uttryck för kvantitativa förändringar i högskolans verksamhet?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i förutsägelser om kvantitativa förändringar?

Hur är byggnaden planerad för hantering av aktuell teknik och framtida tekniska krav, behov och möjligheter?
Hur är byggnaden planerad för eventuella uttryck för aktuell teknik och framtida tekniska krav, behov och möjligheter?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i förutsägelser om aktuell teknik och framtida tekniska krav, behov och möjligheter?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i inriktning på aktuell teknik och framtida tekniska krav, behov och möjligheter?

Hur är byggnaden planerad för hantering av anpassning till bibliotekets framväxande och/eller framtida roller?
Hur är byggnaden planerad för eventuella uttryck för anpassning till bibliotekets framväxande och/eller framtida roller?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i förutsägelser om bibliotekets framväxande och/eller framtida roller?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i inriktning på hantering av anpassning till bibliotekets framväxande och/eller framtida roller?

Hur är byggnaden planerad för hantering av anpassning till bibliotekets framväxande och/eller framtida existensformer?
Hur är byggnaden planerad för eventuella uttryck för bibliotekets framväxande och/eller framtida existensformer?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i förutsägelser om bibliotekets framväxande och/eller framtida existensformer?
Fanns det några meningsskiljaktigheter i inriktning på bibliotekets framväxande och/eller framtida existensformer?

Hur är byggnaden planerad för eventuell flexibilitet? Finns det planer för att kunna krympa eller öka bibliotekets fysiska utrymme? Av vilka skäl?
Hur kan framtidens byggnad (den nuvarande, eller helt ny) behöva se ut?
Hur länge är den nuvarande byggnaden tänkt att vara utan större förändringar?

Egen bakgrund

Ålder
Utbildning och eventuell forskningserfarenhet
Yrkeskarriär i stora drag

Vilken är bakgrunden till att du varit med i biblioteksbyggsprojektet?
Har du tidigare erfarenheter av planering av biblioteksbyggnader? Hurdana/i vilka avseenden?
Har du formella kunskaper om arkitektur och/eller planering av biblioteksbyggnader?
Hurdana/i vilka avseenden?

